

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Aalborg Universitet

Skelforretningsprocessen evalueret

regler, praksis og partsevaluering

Skovsgaard, Tanja L.

Publication date:
2014

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Skovsgaard, T. L. (2014). *Skelforretningsprocessen evalueret: regler, praksis og partsevaluering*. Institut for Planlægning, Aalborg Universitet.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

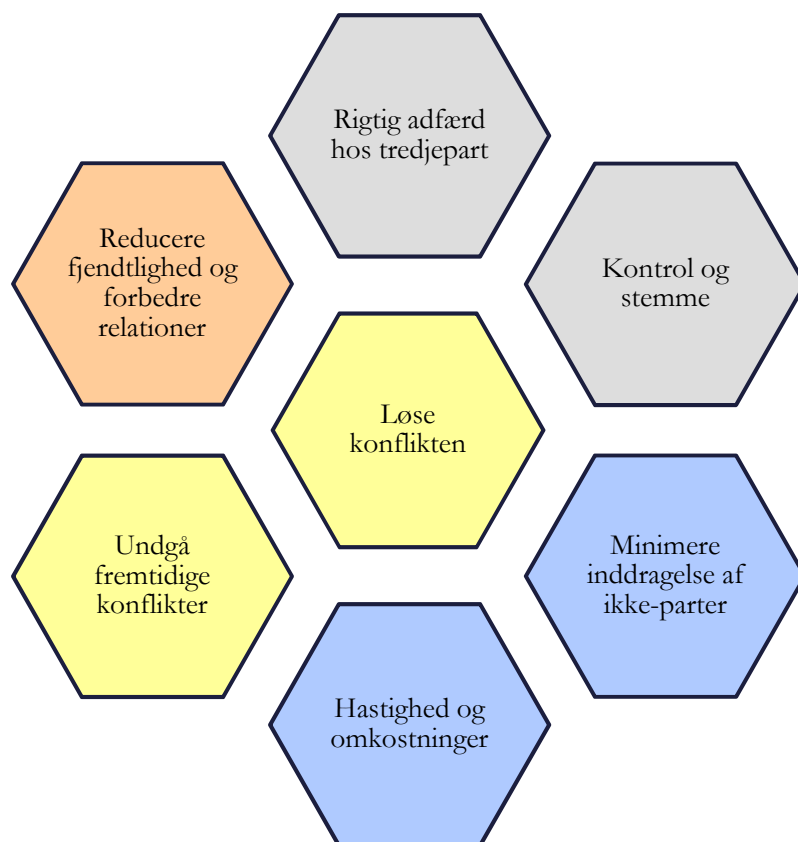
Aalborg Universitet

Skelforretningsprocessen evalueret

– regler, praksis og partsevaluering

Ph.d.-afhandling af Tanja L. Skovsgaard

2014

Aalborg Universitet
Institut for planlægning

Ph.d.-afhandling
Skelforretningsprocessen evalueret – regler, praksis og partsevaluering

Trykt 2014 i København

Forfatter Tanja L. Skovsgaard

Universitetsvejledere:
Lektor Bent Hulegaard Jensen, Aalborg Universitet
Professor Susse Georg, Aalborg Universitet

Virksomhedsvejledere:
Specialkonsulent Lars Buhl, Geodatastyrelsen
Specialkonsulent Knud Villemoes Hansen, Geodatastyrelsen

Ph.d. projektet er finansieret af Geodatastyrelsen med støtte fra Forsknings- og Innovationsstyrelsen.

Forord

*”...hvad der er sket mig, er jo kun et enkelt tilfælde
og som sådan ikke særlig vigtigt,
da jeg ikke tager det særlig tungt,
men det er et tegn på en sagsbehandling,
som den bliver mange til del.
På deres vegne står jeg her,
ikke på mine vegne.”*

Ovenstående citat fra Josef K i første del af Kafkas ”Processen”¹ er min indledning. Som det vil være de fleste bekendt, gik det ikke Josef K godt. Den proces, han i starten ikke tog ”særlig tungt”, ledte til hans død. Således går det heldigvis de færreste parter i en skelforretningssag. Hvorvidt Josef K også står alene med sin følelse af afmagt, vrede og skepsis, afsløres for læseren i løbet af afhandlingen.

Afhandlingen præsenterer forskningsresultaterne fra det treårige erhvervs-ph.d.-projekt ”Skelforretningsprocessen evalueret – regler, praksis og partsevaluering”. ”På deres vegne står jeg her, ikke på mine vegne”. Det er skelforretningssagens parter, jeg med mit citat henviser til. Det er deres tarv, jeg søger varetaget i min undersøgelse. Deres stemme, der ønskes fremhævet. Projektet startede med en undren over de mange klagesager, matrikelmyndigheden modtager fra parter i skelforretningssager. Jeg spurgte mig selv, hvorfor er der så mange klager og så mange utilfredse reaktioner fra parterne i disse relativt få sager? Er vi som fagfolk for dårlige til at forstå de reelle bevæggrunde for parternes frustration? Hvad er det, vi overser?

Projektet er bygget op om undersøgelser, der belyser henholdsvis skelforretningssagens regelgrundlag, landinspektørpraksis og parternes evaluering heraf. Undersøgelserne har budt på store og også ubehagelige overraskelser. Den største overraskelse var formentlig, at de regler, som jeg og andre i mange år har vurderet som værende detaljerede og fyldestgørende, er nærmest ikke-eksisterende.

Som læser vil du måske blive lige så overrasket som jeg. I hvert fald kan jeg love, at du vil få et indgående kendskab til skelforretningssagen, som her er blevet ”kulegravet”.

Ud over denne afhandling er der som led i projektet publiceret tre fagfællebedømte artikler i Tidsskrift for Kortlægning og Arealforvaltning, årgang 122, nr. 47, 2014:

- ”Procesvalg, rekvisition og forberedelse – regelgrundlaget for proces før skelforretningen”
- ”Sagens oplysning – regelgrundlaget for proces i skelforretningssager”
- ”Sagens resultat – regelgrundlaget for proces i skelforretningssager”.

¹ Franz Kafka, Processen, 8. udgave, Gyldendal, 1981, s. 49.

Tak

Tak til Geodatastyrelsen, der som matrikelmyndighed har finansieret projektet. Uden denne finansiering var dette projekt aldrig blevet realiseret. Det kræver en moderne og modig tilgang at åbne sig for en kritisk undersøgelse.

Tak til Forsknings- og Innovationsstyrelsen, der med deres ekstrapulje til offentlige erhvervs-ph.d'er også har ydet et væsentligt bidrag til, at dette projekt blev en realitet.

Tak til deltagerne i mine to feltarbejder: grundejere, landinspektører, jordskiftedommere, retsmægler, opmålingsingeniører og tredjeparter. I forbliver anonyme – men I ved selv, hvem I er. Uden jeres modige bidrag var denne undersøgelse blevet både blodløs og tandløs. Især jer fem grundejere, der bidrog med interview, har med jeres overskud og velvilje åbnet en ubehagelig tid i jeres liv for mig og afhandlingens læsere. Et bidrag, der kan gavne andre grundejere, der fremover befinder sig i samme situation.

Tak til mine mange vejledere. Tak til Lars Buhl, Knud Villemoes Hansen, Susse Georg og Bent Hulegaard Jensen, fordi I ikke alene stod igennem de mange siders læsemateriale, men også bidrog med uvurderlig input til forskningen med hver jeres indfaldsvinkel og kundskab. Erik Stubkjær, tak for din vejledning og opmuntring i projektets første del, hvor finansiering skulle skaffes og feltarbejdet sættes i gang.

Tak til jer, der på anden vis har ydet et bidrag til undersøgelserne eller afhandlingen. Tak til nuværende og tidligere studentermedhjælpere i Geodatastyrelsen Jannie Fredenslund Jensen, Louise Helveg, Lynn Pahn Asmussen og Michael Frederiksen for bistand i projektets undersøgelser af arkivdokumenter. Tak til Bettina Andersen og andre nuværende og tidligere ansatte i Geodatastyrelsen, der har hjulpet med diverse udtræk fra matrikelsystemerne til brug for projektets undersøgelser af arkivdokumenter. Tak til Inger Meyer for korrekturlæsning.

Afslutningsvis en særlig tak til mine forældre og nære venner. I har lagt øre til alt for meget om skelforretninger i de sidste tre år. Og I har været mit anker i de sværeste perioder. Det vil jeg aldrig glemme.

Tanja L. Skovsgaard
København 2014

Summary

This Ph.D. project is a study of the Danish legal procedure “skelforretning” – a procedure by which the position of property boundary lines is determined. “Skelforretning” is carried out by private operators, licensed land surveyors in private practise. The procedure is required before litigation over property boundary location can begin. The procedure may result either in a settlement between the parties or by the licensed land surveyors giving their ruling on the matter. In the latter case, the ruling may be appealed to the Court.

The project’s research subject is the procedural rules that apply to the “skelforretning”. The project's research question is: How can the parties’ experience with the procedure of “skelforretning” be understood, and can the experience be improved? With this question as a starting point the rules, practice and parties’ evaluation of the procedure are examined. Additionally the potential for improving rules and practices is identified. Theory of procedural justice, together with a study of Lissak and Sheppard published in 1983 make up the theoretical model of explanation for the research. The project includes both legal dogmatic and socio-legal studies. The socio-legal studies primarily consist of cultural anthropological fieldwork, but also involve studies of archival documents.

A significant conclusion of the project is that distribution of control plays an important role in the parties' experience. The results indicate that the main shortcoming in the procedure of “skelforretning” is that it gives the parties a sense of lack of control over evidence and evidence gathering. The study also reveals that to be able to successfully gather evidence the parties require more information than is made available today. Finally, the research indicates that important rules concerning the process have disappeared from the legislation. This seems to contribute to undesirable practices especially in relation to the settlement process.

Resume

Ph.d.-projektet ”Skelforretningsprocessen evalueret – regler, praksis og partsevaluering” har som undersøgelsesfelt de processuelle regler for skelforretninger. Projektets forskningsspørgsmål er: Hvordan forstås parternes oplevelse af skelforretningsprocessen, og kan parternes oplevelse forbedres? Med dette udgangspunkt er såvel regelgrundlaget, landinspektørpraksis som parternes oplevelse af skelforretningsprocessen undersøgt. Desuden identificeres forbedringspotentialer i regler og praksis. Teori om processuel retfærdighed udgør sammen med en undersøgelse af Lissak og Sheppard publiceret i 1983 projektets teoretiske forklaringsmodel. I projektet inkluderes såvel retsdogmatiske som retssociologiske undersøgelser. De retssociologiske undersøgelser består primært af kulturanthropologisk feltarbejde, men inddrager også undersøgelser af arkivdokumenter.

Et væsentligt resultat af projektet er en konstatering af, at distributionen af kontrol spiller en vigtig rolle for parternes oplevelse. Projektets undersøgelser peger således på mangler i skelforretningsprocessen i forhold til at give parterne en oplevelse af kontrol over beviser og bevisfremskaffelse. Desuden fremgår det af undersøgelsen, at parternes bevisfremskaffelse forudsætter, at parterne får flere informationer end i dag. Endelig peger undersøgelserne på, at

der tilsyneladende er forsvundet vigtige regler for procesindhold og procesrækkefølge fra lovgivningen, og at dette synes at bidrage til uhensigtsmæssig praksis særlig i forhold til tiltrædelsesprocessen og fordelingen af kontrol over afgørelsen. Parterne overdrager ved skelforretningen kontrollen over afgørelsen til landinspektøren, men mange landinspektører ønsker at tilbageføre denne kontrol til parterne.

Indholds- fortegnelse

Forord	3
Summary	5
Resume.....	5
Indholdsfortegnelse	7
1. Indledning	12
1.1 Motivation og relevans	12
1.1.1 Motivation bag projektet	12
1.1.2 Skeltvistens felt og relevans	14
1.2 Eksisterende forskning	16
1.3 Problemformulering	20
1.4 Videnskabelige overvejelser	21
1.4.1 Ståsted og forforståelse	22
1.4.2 Teoretiske overvejelser	22
1.4.3 Metoder og materiale	23
1.5 Afhandlingens struktur	25
2. Baggrund	28
2.1 En indføring i skelforretningernes kontekst.....	28
2.2 Skelforretningernes oprindelse og formål.....	36
2.3 De norske grensegangssager	38
3. Teorigrundlaget	41
3.1. Processuel retfærdighed – forskningens udvikling og teoridannelse.....	45
3.2. Processuel retfærdighed – en samlet model.....	45
3.2.1 Parternes deltagelse	46
3.2.2 Autoritativ tredjeparts adfærd	49
3.3 God konfliktløsning er mere end fairness.....	52
3.4 Konfliktmægling	54
3.5 Opsamling	58
4. Undersøgesdesign og metode	60
4.1 Overordnet undersøgelsesdesign	60
4.2 Feltarbejdet	63
4.2.1 Adgangen til feltet	63
4.2.2 Udvælgelseskriterier.....	64

4.2.3 Deltagerobservation.....	66
4.2.4 Interview	67
4.2.5 Registrering og dokumentation.....	69
4.2.6 Analyse af feltarbejdet.....	70
4.3 Arkivundersøgelserne.....	71
4.3.1 Skelforrettingsstatistik 1997-2010.....	72
4.3.2 Skelforretningssager 2012	73
4.3.3 Klagesager	75
4.4 Retsdogmatik.....	76
4.5 Ethiske overvejelser	77
4.5.1 Fortrolighed	77
4.5.2 Informeret samtykke	78
4.5.3 Konsekvenser.....	79
4.6 Forskningskvalitet	82
5. Processen. Empiri og analyse I	84
5.1 Proces før skelforretningen	86
5.1.1 Regelgrundlaget – proces før skelforretningen.....	86
5.1.2 Praksis – proces før skelforretningen	93
5.1.3 Parternes evaluering – proces før skelforretningen	97
5.1.4 Tværgående forhold.....	109
5.2 Proces under skelforretningen	110
5.2.1 Regelgrundlaget – proces under skelforretningen	110
5.2.2 Praksis – proces under skelforretningen	119
5.2.3 Parternes evaluering – proces under skelforretningen.....	125
5.2.4 Tværgående forhold.....	139
5.3 Proces efter skelforretningen.....	139
5.3.1 Regelgrundlaget – proces efter skelforretningen	139
5.3.2 Praksis – proces efter skelforretningen.....	144
5.3.3 Parternes evaluering – proces efter skelforretningen.....	145
5.3.4 Tværgående forhold.....	145
5.4 Delkonklusion	147
6. Beviser og information. Empiri og analyse II.....	151
6.1 Landinspektørens bevisfremskaffelse	152
6.1.1 Regelgrundlaget – landinspektørens bevisfremskaffelse.....	152
6.1.2 Praksis – landinspektørens bevisfremskaffelse	159
6.1.3 Parternes evaluering – landinspektørens bevisfremskaffelse	162
6.1.4 Tværgående forhold.....	165
6.2 Landinspektørens bevisfremlæggelse.....	166
6.2.1 Regelgrundlaget – landinspektørens bevisfremlæggelse.....	166
6.2.2 Praksis – landinspektørens bevisfremlæggelse.....	169
6.2.3 Parternes evaluering – landinspektørens bevisfremlæggelse	172
6.2.4 Tværgående forhold.....	177
6.3 Oplysninger til parterne.....	179
6.3.1 Regelgrundlaget – oplysninger til parterne.....	179
6.3.2 Praksis – oplysninger til parterne	183
6.3.3 Parternes evaluering – oplysninger til parterne	187
6.3.4 Tværgående forhold.....	197

6.4 Parternes bevisfremskaffelse og forberedelser	197
6.4.1 Regelgrundlaget – parternes bevisfremskaffelse og forberedelser	197
6.4.2 Praksis – parternes bevisfremskaffelse og forberedelser	198
6.4.3 Parternes evaluering – parternes bevisfremskaffelse og forberedelser	199
6.4.4 Tværgående forhold	203
6.5 Parternes bevisfremlæggelse.....	204
6.5.1 Regelgrundlaget – parternes bevisfremlæggelse.....	204
6.5.2 Praksis – parternes bevisfremlæggelse.....	207
6.5.3 Parternes evaluering – parternes bevisfremlæggelse	210
6.5.4 Tværgående forhold	216
6.6 Delkonklusion	217
7. Afgørelsen. Empiri og analyse III	220
7.1 Kravet om skelfastlæggelse	221
7.1.1 Regelgrundlaget – kravet om skelfastlæggelse	221
7.1.2 Praksis – kravet om skelfastlæggelse	223
7.1.3 Parternes evaluering – kravet om skelfastlæggelse.....	225
7.1.4 Tværgående forhold	230
7.2 Forlig, forhandling og mægling	231
7.2.1 Regelgrundlaget – forlig, forhandling og mægling.....	231
7.2.2 Praksis – forlig, forhandling og mægling.....	233
7.2.3 Parternes evaluering – forlig, forhandling og mægling.....	244
7.2.4 Tværgående forhold	256
7.3 Tiltrædelse (forlig).....	258
7.3.1 Regelgrundlaget – tiltrædelse (forlig)	258
7.3.2 Praksis – tiltrædelse (forlig)	263
7.3.3 Parternes evaluering – tiltrædelse (forlig).....	265
7.3.4 Tværgående forhold	268
7.4 Ingen tiltrædelse (ikke forlig)	269
7.4.1 Regelgrundlaget – ingen tiltrædelse (ikke forlig)	269
7.4.2 Praksis – ingen tiltrædelse (ikke forlig)	271
7.4.3 Parternes evaluering – ingen tiltrædelse (ikke forlig)	274
7.4.4 Tværgående forhold	277
7.5 Delkonklusion	277
8. Konsekvenser for parterne. Empiri og analyse IV	280
8.1 Procestid.....	281
8.1.1 Regelgrundlaget – procestid.....	281
8.1.2 Praksis – procestid.....	283
8.1.3 Parternes evaluering – procestid	291
8.1.4 Tværgående forhold	295
8.2 Skelforretningens økonomi.....	296
8.2.1 Regelgrundlaget – skelforretningens økonomi	296
8.2.2 Praksis – skelforretningens økonomi	302
8.2.3 Parternes evaluering – skelforretningernes økonomi.....	305
8.2.4 Tværgående forhold	310
8.3 Fremtiden og de uafklarede forhold.....	311
8.3.1 Regelgrundlaget – fremtiden og de uafklarede forhold	311
8.3.2 Praksis – fremtiden og de uafklarede forhold	311

8.3.3 Parternes evaluering – fremtiden og de uafklarede forhold.....	312
8.3.4 Tværgående forhold.....	317
8.4 Delkonklusion	319
9. Problemer og potentialer	321
9.1 Udfordringer og problematikker	321
9.1.1 Ni hovedproblematikker	322
9.2 Forbedringspotentialer.....	328
10. Konklusion.....	332
10.1 Hovedkonklusion.....	332
10.2 Vurdering af undersøgelsesdesign, metode og teori	334
11. Perspektiver	336
11.1 Ny skelforretningsproces?	336
11.2 Nabo tvister i centrum	342
Litteratur og kilder	343
Litteratur	343
Hjemmesider	348
Offentliggjorte norske retskilder	349
Offentliggjorte danske retskilder	349
Ikke offentliggjorte kilder	351
Sager anvendt i Skelforretningssager 2012	353
Sager anvendt i Skelforretningsstatistik 1997-2010.....	353
Bilag.....	358
Bilag I. Kapitel 5 i udstykningsloven	358
Bilag II. Skelforretningsbekendtgørelsen.....	361
Bilag III. Skelforretningsvejledning.....	365
Bilag IV. Interviewguide til norsk feltundersøgelse	379
Bilag V. Interviewguide til landinspektører	380
Bilag VI. Interviewguide til grundejere	383
Bilag VII. Informationsbrev til dansk feltundersøgelse	386
Bilag VIII. Eksempel på memo	388
Bilag IX. Skelforretningssager 2012	390
Bilag X. Evalueringer af deltagelse i feltarbejde	392
Bilag XI. Udfordringer	397
Bilag XII. Skitse til ændring af §§ 35-40 i udstykningsloven.....	413
Appendiks (kun tilgængeligt for bedømmelsesudvalget)	417
Appendiks A. Skelforretningsstatistik 1997-2010	419
Appendiks B. Skelforretningssager 2012	438
Appendiks C. Bådebroen og strandretten.....	534
Appendiks D. Eriks bådehus	544
Appendiks E. Jan og Camillas kors.....	550
Appendiks F. Olafs lod.....	556
Appendiks G. Parkering og skel i vand.....	562
Appendiks H. Vej til fritidshytterne	572

Appendiks I. Den særskilte aftale	575
Appendiks J. Hasselhegnet	597
Appendiks K. Udestuen	609
Appendiks L. Retsmægling.....	623
Appendiks M. Christina	633
Appendiks N. Jonas	661
Appendiks O. Kim	686
Appendiks P. Kirsten	714
Appendiks Q. Søren	745
Appendiks R. Dahl.....	797
Appendiks S. Hauge	804
Appendiks T. Sandvik.....	814
Appendiks U. Johannesen.....	820
Appendiks V. Mikkelsen	824
Appendiks W. Friis	825
Appendiks X. Møller	867
Appendiks Y. Overgaard	893

Kapitel 1

Indledning

Denne afhandling præsenterer forskningsresultaterne fra det treårige erhvervs-ph.d.-projekt ”Skelforretningsprocessen evalueret – regler, praksis og partsevaluering”. Projektets undersøgelsesfelt er de processuelle regler for skelforretninger. Forskningsspørgsmålet er: Hvordan forstås parternes oplevelse af skelforretningsprocessen, og kan parternes oplevelse forbedres? Skelforretningens parter får stemme, og deres oplevelser bringes ind som perspektiv ved evalueringen af processen. I projektet undersøges, evalueres, drøftes og problematiseres skelforretningsprocessen således med udgangspunkt i parternes interesser.

Parter i skelstrid kan uden for Københavns Kommune ikke gå direkte til domstolene, men må først rekvirere en skelforretning for at få afsat skellet. Ved skelforretninger afsættes det ejendomsretlige skel – det vil sige den retligt definerede beliggenhed af ejendomsgrænsen. Det er praktiserende landinspektører, der har ansvaret for skelforretningen. Praktiserende landinspektører er private erhvervsdrivende, og skelforretningerne er fuldt brugerfinansierede. Skelforretning er en matrikulær sagstype og en del af det matrikulære system. Skelforretninger er det eneste sted i den matrikulære proces, hvor den praktiserende landinspektør vurderes at udøve offentlig myndighed. Skelforretning er derfor også den eneste af de matrikulære sags typer, der ikke er omfattet af EU’ anerkendelsesdirektiv². Geodatastyrelsen er landsdækkende matrikelmyndighed og en del af Miljøministeriet. Som matrikelmyndighed er Geodatastyrelsen ansvarlig for lovgivning om matrikelvæsen og landinspektørvæsen, men også ansvarlig for før notering af skelforretninger i matriklen at kontrollere, om landinspektørerne har fulgt procesreglerne. I perioden 1997-2010 blev der årligt noteret gennemsnitligt 63 skelforretninger i matriklen³. Der noteres samlet omkring 7500-8000 matrikulære sager i matriklen om året⁴.

1.1 Motivation og relevans

1.1.1 Motivation bag projektet

I en række år har jeg arbejdet for matrikelmyndighedens lovkontor. Her har jeg oplevet, at på trods af, at der kun er omtrent 60 skelforretninger om året, fylder sagerne meget, både når det

² Lars Buhl, Landinspektørloven med kommentarer, udgivet i samarbejde mellem Geodatastyrelsen og Praktiserende Landinspektørs Forening, 2013, s. 24.

³ Tallet stammer fra digitalt udtræk fra matrikelsystemet til brug for nærværende projekt og præsenteres som undersøgelsesresultat i afhandlingens kapitel 5.

⁴ Tallet stammer fra digitalt udtræk fra matrikelsystemet for årene 2010-2012, hvorfor det bør bemærkes, at der på grund af lavkonjunkturen er tale om en periode med lavt matrikulært aktivitetsniveau.

kommer til forespørgsler om regeltolkning, og når det kommer til antallet af klagesager. Især er skelforretningssagerne ”hjemsted” for de mest vedholdende klagende parter. Der synes på et givet tidspunkt altid at være et par ”faste kunder i butikken”, der i årtier korresponderer med matrikelmyndigheden og parallelt klager til Landinspektørnævnet⁵, kommunen, ombudsmanden og en minister eller to. Egen erfaring som sagsbehandler har givet det indtryk, at skønt klagerne er forskelligartede, har en del parter ikke forstået det forløb, de deltog i. Dertil kommer, at de klagende parter ofte er utilfredse ikke blot med afgørelsens resultat, men også med processuelle forhold, som for eksempel forlig og forligsforhandlinger, landinspektørens adfærd under skelforretningen, habilitet eller andet. En af de igangværende sager af denne type startede oprindeligt på mit bord i 2007. Skønt matrikelmyndigheden ikke vurderer at have kompetence i sagen, fortsætter klager korrespondancen. I skrivende stund har han som reaktion herpå modtaget mere end 40 svarbreve alene fra matrikelmyndigheden. Det er tvivlsomt, om han oplever, at blot ét af svarbrevene har bidraget til at løse hans problem. Selv skriver han, at han har skrevet 55 breve til matrikelmyndigheden og anslår, at det har kostet ham 528 timer⁶. Beskrivelsen er selvsagt af anekdotisk karakter, men alligevel symptomatisk for den oplevelse jeg gennem årene har haft af, at netop skelforretningerne giver anledning til store følelser hos parterne og meget sagsbehandlingstid i det offentlige system. Parterne er frustrerede. Og som embedsmand er det frustrerende at opleve det ressourceforbrug, sagerne trækker. Som sådan får jeg som embedsmand (og skatteborger) en mistanke om, at skelforretninger ikke er helt så brugerfinansierede som antaget. Spørgsmålet synes helt åbenbart at være, om det rigtige sted at sætte ind med en skattefinansiering af skelforretninger er som klagesagsbehandling efter skelforretningens afslutning.

Men der er ikke lavet statistik over sagsfordelingen af klagesager hos matrikelmyndigheden, så fornemmelsen af, at der er noget galt, hviler alene på en udokumenteret oplevelse af, at skelforretningssager fylder usædvanligt meget på trods af deres meget begrænsede andel af den samlede mængde matrikulære sager.

Og det er en fornemmelse, der samtidig hænger dårligt sammen med den officielle ”sandhed” om, at skelforretninger er et velfungerende område. Endda gav enkelte hos matrikelmyndigheden ved projektets start en over for mig formuleret forventning om, at et naturligt resultat af nærværende undersøgelse af skelforrettingsprocessen måtte være en anbefaling af, at samme velfungerende proces (med landinspektører i spidsen) skulle indføres til brug ved naboretlige tvistløsning andre steder såsom ved tvist om private vejrettigheder. Sammenlignelige oplevelser har jeg med praktiserende landinspektører og deres foreningsrepræsentanter, der har forklaret, at skelforretninger er en matrikulær sagstype, hvor landinspektøren ikke bare gør sig særlig umage, men hvor han eller hun har særlig stærke kompetencer som gode konfliktløser. Også i Heinemann og Buhls artikel med statistik for skelforretninger 1990-1996 konkluderes afslutningsvist, at ”*Tallene viser således, at skelstridigheder stadig løses på hensigtsmæssig og betryggende måde ved skelforretninger*”⁷. Citatet tyder på en vis fagprofessionel optimisme i forhold til skelforretninger.

⁵ Landinspektørnævnet behandler klager over praktiserende landinspektører, der ved udøvelse af deres virksomhed har tilsidesat deres pligter. Landinspektørnævnet består af en dommer som formand, en praktiserende landinspektør samt en ansat fra matrikelmyndigheden. Landinspektørnævnet nedsættes af ministeren med ansvaret for matriklen – nu miljøministeren.

⁶ Ikke offentliggjort brev af 29. juli 2014 fra klager til miljøministeren i sagen j.nr. U2011/67355.

⁷ Trine Heinemann og Lars Buhl, Skelforretninger 1990-1996, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 1997, s. 400.

Forud for projektets etablering stod jeg dermed med en undren, men ingen forklaringsmodel. Netop på grund af tilfredsheden blandt fagfolk valgte jeg i undersøgelsen i stedet parternes perspektiv og en problematiserende tilgang. Dette har været en konsekvens af udgangspunktet for min undren: Hvorfor er der så mange klager og så mange utilfredse reaktioner fra parterne i disse relativt få sager? Er vi som fagfolk for dårlige til at forstå de reelle bevæggrunde for parternes frustration? Hvad er det, vi overser?

1.1.2 Skeltvistens felt og relevans

Skelforretningens parter er parterne af i dag og fremtidens parter. De er begge parter i en tvist. De er mange individer med hver deres forskellige mål og ønsker. Og de er enkeltindivider med samtidige og modstridende mål og ønsker. De er mennesker som du og jeg. Det, de har til fælles, er, at de er involveret i en tvist om ejendomsgrænsens beliggenhed⁸.

Skellet er ejendomsgrænsen, og den retlige afgrænsning af grundejerens "territorium". Skellet er overgangen mellem naboers "territoriumgrænser" og kan alene af den grund ses som en potentiel konfliktflade⁹. Skellet er det sted, hvor kontakt mellem naboerne etableres. Frivillig såvel som ufrivillig. Nybyggeri, støj, støv, røg, lugt, skygge, ukrudt, husdyr og børnenes bolde kan passere over skellet og starte konflikter. Hegn kan være fælles eller eget, højt eller lavt, velvedligeholdet eller upasset. Og hegn kan give anledning til konflikter. Disse typer nabokonflikter er ikke i deres udgangspunkt skeltvister, men skellet kan ende med at blive omdrejningspunktet for konflikten. Fastlæggelsen af skellet kan i naboernes og myndighedernes forståelse være et første nødvendigt skridt for at løse de "virkelige" problemer i form af grænseoverskridelser eller ny hegning. Men ejendomsgrænsens beliggenhed kan også være afgørende for udnyttelsen af fast ejendom, idet spørgsmål om maksimal bebyggelsesprocent eller minimal afstand mellem bygninger og skel kan være økonomiske parametre af betydning.

Det kan være relevant at antage, at skellet som "territoriumgrænse" også kan have en psykologisk betydning for parterne. I ældre tid havde fast ejendom direkte betydning for fødegrundlaget i form af afgrøder, jagt og lignende. Ejendommen blev på denne vis et territorium, som det af hensyn til livets opretholdelse var nødvendigt at kæmpe for at bibeholde eller øge. Dette forhold gjorde sig særlig gældende, hvor landressourcerne var sparsomme¹⁰. Skønt danskernes overlevelseshgrundlag har skiftet, synes følelserne i konflikterne at kunne have baggrund i denne forståelse. Ejendommen er samtidig ikke et tilfældigt rum, men et personligt rum, hvor individet kan udfolde sig og tilknytte mening. Og en forståelse af ejendomsgrænsen som en forlængelse af menneskers personlige fysiske grænser kan spekulativt bringes i spil, således at en overskridelse af ejendomsgrænsen psykologisk kan opleves som en trussel eller en overskridelse af personlige grænser.

Ud over at være en grænsekonflikt er tvisten om ejendomsgrænsen mere konkret en nabokonflikt. Et af nabokonfliktens kendetegn er, at den involverer parter, der før konflikten opstod, havde en relation, den være sig nær eller løs. Og parterne har en fortsat relation som naboer efter tvisteløsningen, idet de færreste flytter på grund af konflikten. For nabokonflikter ved

⁸ Hvor udtrykket tvist henviser til, at der er tale om en langvarig konflikt om en retlig problemstilling.

⁹ Anne-Marie Christensen, Forligsmægling i nabokonflikter – en sag for landinspektører? Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 2005, s. 284-287.

¹⁰ Klaus Kummer, Den faste eiendom og dens grænser fra et filosofisk synspunkt - The Property and the Boundary from a philosophical wiew. Kart og Plan 2009, bind 69, s. 145-150.

privat beboelse opstår der samtidig den belastning af parterne, at konflikten bringes ind i den sfære, mennesket ellers anvender til at restituere sig. Processen fra konflikten opstart til tvisteløsnings afslutning kan dermed risikere at være en daglig belastning for den enkelte grundejer både tidsmæssigt, økonomisk og psykisk.

At nabokonflikter spiller en direkte rolle som fysisk stressbelastning, herunder giver en øget risiko for alvorlige helbredsproblemer og for tidlig død, dokumenteres i en ny socialmedicinsk undersøgelse af Lund m.fl. om sammenhængen mellem dødsårsager og stressfulde sociale relationer i hverdagen¹¹. I den del af undersøgelsen, der inkluderede spørgsmål om nabokonflikt, indgår interview med 8511 personer. Af undersøgelsens 8511 personer var 29 personer i konstant og 47 personer ofte i konflikt med naboen, mens 396 personer indimellem, 2892 personer sjældent og 5147 personer aldrig var i konflikt med naboen. Antallet af personer, der havde voldsomme konflikter med naboen ("konstant" eller "ofte") omfattede 1 %. Interview er gennemført i år 2000 for personer i aldersgruppen 36-52 år. Der blev etableret et link mellem deltagerne og data om disse i Dødsårsagsregistret. På denne baggrund kunne det konstateres, at i perioden 2000-2011 døde 28 % af dem, der i år 2000 oplyste, at de altid og 11 % af dem, der oplyste, at de ofte var i konflikt med naboen. Til sammenligning døde "kun" 4-5 % af de personer, der oplyste, at de sjældent eller aldrig var i konflikt med naboen. Korrigeres for alder, køn, socialklasse, sambostatus, kroniske sygdomme, depression og oplevet følelsesmæssig støtte konstaterer undersøgelsen fortsat en øget dødelighed ved voldsomme nabokonflikter på 2,47-2,89 gange højere end for personerne, der i undersøgelsesforløbet start oplyste, at de aldrig var i konflikt med naboen.

Der synes ikke at være forskning, der specifikt afdækker det psykiske ubehag ved nabo tvister. Ud over en almenmenneskelig fornemmelse heraf må argumentationen derfor i stedet støtte sig til statistik med mindre videnskabelig baggrund og mere populært sigte. Således optræder der indimellem "nyheder" i pressen om nabokonflikter, herunder også statistiske undersøgelser. Gallup gennemførte i 2010 en spørgeskemaundersøgelse for BT udført som webinterview, der pegede på, at ca. 17 % af den voksne danske befolkning inden for det seneste år havde haft en uoverensstemmelse med naboen, og at 10 % af disse i høj grad og yderligere 29 % at de i nogen grad oplevede, at uoverensstemmelsen havde påvirket dem "personligt". 13 % af de 190 oplyste, at de havde følt sig truet på grund af uoverensstemmelsen¹².

Teori om konfliktløsning mellem mennesker, der også kan forventes at have fremtidige relationer, vedrører ofte arvetvister, skilsmisser og lignende konflikter i familier. Men konflikter i familien må antages at have andre karakteristika end konflikter mellem naboer. Mest åbenbart er det, at i naboskabet er den typiske fremtidige relation baseret på viden om, at der fortsat skal eksistere en fysisk sameksistens samtidig med, at der er grundlæggende mangel på forudgående kærligheds- eller ansvarsrelation.

Konfliktløsning og tvisteløsningsprocesser er relevante også i et samfundsperspektiv, således er skeltvisten ikke alene naboernes arena. Parterne eksisterer ikke i et tomrum, men i et samfund med krav til retsbeskyttelse af såvel parter som tredjeparter. Organisering af tvisteløsning har til formål at sikre, at parterne kan håndhæve deres retskrav og være beskyttet i tvisten. Var der ingen regler til at træffe afgørelse ved tvivl om ejendomsgrænsens beliggenhed, ville ejendomsretten reelt være ubeskyttet og parterne være henvist til selvtægt eller

¹¹ Rikke Lund, Ulla Christensen, Charlotte Juul Nilsson, Margit Kriegbaum og Naja Hulvej Rod, Stressful social relations and mortality: A prospective cohort study, *Journal of Epidemiology and Community Health*, 2014.

¹² TNS Gallup – Public, Tema: Nabokrig til BT, 24.-26. august 2010, Public 57277 © TNS Gallup for BT.

uendelig fortsættelse af deres strid. Organisering af tvisteløsning bliver dermed både en beskyttelse af parterne og samtidig en måde at beskytte det omkringværende samfund mod stridighedernes negative konsekvenser økonomisk og socialt. At afslutte konflikter, at undgå selvtægt, at sikre borgernes retssikkerhed og på sin vis også begrænse de samfundsmæssige omkostninger til tvisteløsning har alle det overordnede statslige sigte at sikre samfundets fortsatte sammenhængskraft og stabilitet for derved at bevare status quo.

Det er betydningsfuldt både for parterne og for samfundet, at de afgørelser, der træffes gennem tvisteløsningen, i vid udstrækning accepteres af begge sagens parter. Manglende accept føre til ankesager ellers søgsmål om andre emner. Og manglende accept kan også føre til, at afgørelsen ikke frivilligt følges. Begge reaktioner må antages at bidrage til en fortsættelse af tvisten med deraf følgende stressbelastning, procesomkostninger og procestid til følge. Traditionelt har der været fokus på tilfredshed med afgørelsen både i form af tilfredshed med afgørelsens fairness og i tilfredshed med selve udkommet. Men undersøgelser peger på, at den største effekt på parternes tilfredshed og frivillige overholdelse af afgørelser er knyttet til parternes psykologiske oplevelse af, at den retlige tvisteløsning var processuel retfærdighed, herunder at den autoritative repræsentant eller beslutningstager var fair^{13, 14}.

1.2 Eksisterende forskning

Skelforretningsreglernes anvendelsesområde er alene Danmark, hvorfor forskning herom er publiceret på dansk. Forskning i processuelle regler og praksis for skelforretninger er dog sparsom.

Artikler og bøger med undersøgelse af processuelle regler for skelsætningsforretning og skelforretninger

Nordlund publicerede i 1972¹⁵ en undersøgelse af administrativ praksis og regeltolkning for skelsætningsforretningssager¹⁶. Undersøgelsesmateriale inkluderer både spørgsmål og svar mellem landinspektører og repræsentanter fra matrikelmyndigheden fra Den danske Landinspektørforenings faglige møder samt skriftlige korrespondancer mellem matrikelmyndighed og landinspektører. I artiklen behandles flere emner herunder en række processuelle regler. Største del af materialet er med udstykningsreformen, der trådte i kraft i 1991, blevet historisk. Men der er enkelte af de administrative regeltolkninger, der fortsat kan bidrage til forståelsen af de gældende regler.

Carlsen publicerede i 1982¹⁷ en artikel, der inkluderede retskildetolkning i forhold til skelsætningsforretninger. Mange emner er med udstykningsreformen af 1991 ligeledes blevet af historisk interesse, men enkelte har fortsat relevans, herunder tidspunkt for udløb af søgsmålsfrist.

¹³ Tom R. Tyler, *Why people obey the law*, Princeton University Press, 2006.

¹⁴ Jonathan Jackson, Ben Bradford, Mike Hough, Andy Myhill, Paul Quinton og Tom R. Tyler, *Why do people comply with the law? Legitimacy and the Influence of Legal Institutions*, *British Journal of Criminology*, 2012, 52, s. 1051-1071.

¹⁵ H.O. Nordlund, *Skelsætninger gennem 20 år*, *Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen*, 26. bind, Den danske Landinspektørforening, 1972, s. 493-518.

¹⁶ *Skelsætningsforretningerne med åstedforretninger i marken var forløberer for skelforretninger. De fungerede i perioden 1949-1990.*

¹⁷ Mary Fyrst Carlsen, *Skelsætninger*, *Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen*, 31. bind, Den danske Landinspektørforening, 1982, s. 248-258.

Desuden publicerede Matrikeldirektoratet ved Carlsen i 1984¹⁸ en orientering om skelsætningsforretninger, hvori også indgår retskildetolkning om proces. Det fremgår af matriklens arkiver, at artiklen er skabt på baggrund af administrativ praksis. Flere af emnerne er fortsat relevant for retskildetolkningen, herunder hvorvidt landinspektøren har pligt til at påtage sig en skelforretning.

Buhl publicerede i 1989¹⁹ en retsdogmatisk undersøgelse af administrativ praksis i forhold til retshjælpsforsikringers dækning ved skelsætningsforretninger. Buhls artikel er fortsat relevant i forhold til de gældende regler. I artiklen fastslår Buhl, at retshjælpsforsikringen almindeligvis dækker omkostningerne ved skelforretninger.

Berg publicerede i 1995²⁰ en artikel om reglerne for skelforrettningens omkostningsfordeling. Artiklen vedrører dog overvejende en tolkning af hegnslovens²¹ regler for hegnsynssager, da omkostningsfordelingen foregår ved hegnsynet.

Med undtagelse af sidstnævnte er alle artikler om regelgrundlaget for skelforretningsprocessen således publiceret før de nye reglers vedtagelse og ikrafttræden i 1991. Ovennævnte artikler er overvejende historiske og bidrager kun i begrænset omfang til en tolkning af det gældende regelgrundlag.

Efter udstykningsreformen, der trådte i kraft i 1991, blev de nye regler om skelforretninger behandlet i i alt tre publikationer af Ramhøj: ”Udstykningsloven med kommentarer”²², i alt tre reviderede udgaver af lærebogen ”Matrikulær Sagsudarbejdelse”²³ samt i bogen ”Hvor ligger skellet?”²⁴, der på grund af dens normativt beskrivende indhold formentlig også må vurderes som en lærebog. I bøgerne behandles blandt andet regler for skelforretninger. I alle publikationerne anvendes en præciserende retskildetolkning uden problematiseren.

Også i den juridiske litteratur om ejendomsret, naboret, miljøret og landbrugsret omtales reglerne ved skelsætningsforretninger eller skelforretninger. Selvom det primære fokus er på den materielle ret (hævdreglerne), beskrives de processuelle regler også kort.

¹⁸ Mary Fyrst Carlsen, Orientering fra Matrikeldirektoratet, Om skelsætningssager, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 32. bind, Den danske Landinspektørforening, 1984, s. 143-145.

¹⁹ Lars Buhl, Retshjælpsforsikring ved skelsætningsforretninger – en vigtig ankenævnskendelse, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 34. bind, Den danske Landinspektørforening, 1989, s. 535-537.

²⁰ Bendt Berg, Omkostningsfordeling ved skelforretninger, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 1995, s. 430-432.

²¹ Lovbekendtgørelse nr. 59 af 19. januar 2007 om hegn som ændret ved lov nr. 484 af 17. juni 2008 og lov nr. 1336 af 19. december 2008.

²² Lars Ramhøj, Udstykningsloven med kommentarer, G.E.C. Gads forlag, 1992.

²³ Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse 3, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitetscenter, 1993. Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse 4, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet, 1999. Samt en elektronisk udgave, der ikke er trykt: Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse 5, Aalborg Universitet, 2004.

²⁴ Lars Ramhøj, Hvor ligger skellet? 1. udgave, Gad Jura, Thomson Information A/S, 1998.

Artikler med undersøgelse af praksis i proces ved skelsætningsforretninger og skelforretninger

I førnævnte artikel af Nordlund fra 1972²⁵ publiceres desuden en statistisk undersøgelse af skelsætningsforretninger for de første tyve år siden forretningernes tilblivelse. Undersøgelsen omfatter undersøgelse af dokumenter fra i alt 1172 sager fra perioden 1. oktober 1949 til 30. september 1969. De 1172 sager udgør samtlige skelsætningssager indsendt til matrikelmyndigheden i perioden med undtagelse af de sager, der blev udarbejdet af det sønderjyske matrikelvæsen. Praksis for materiel ret undersøges, således at det registreres, hvilke skelsætningssagerne der blev afgjort ved henholdsvis forlig, af landinspektøren og af domstolene. Flere elementer af processen er desuden undersøgt herunder antallet af sager, hvor parterne klager til matrikelmyndigheden. Det blev også undersøgt, hvor mange domme der blev anket.

I Carlsens artikel fra 1982²⁶ indgik på samme vis en statistisk undersøgelse af skelsætningssager. Det drejer sig om samtlige skelsætningsforretninger registreret uden for det sønderjyske matrikelvæsen i perioden fra 1. januar 1970 til 31. december 1981. I alt 609 sager, hvor der ud fra artiklens fremstilling synes at fastlægges samlet 629 skel. Også i denne undersøgelse registreres, hvilke skelsætningssagerne der blev afgjort ved henholdsvis forlig, af landinspektøren og af domstolene, samt hvor mange domme der ankes.

Senest i 1997 publicerede Heinemann og Buhl²⁷ en artikel ligeledes med en statistisk undersøgelse angiveligt af samtlige skelforretningssager uden for det sønderjyske matrikelvæsen i en femårs periode 1990-1995. I alt 269 sager indgik i undersøgelsen. Også i denne undersøgelse registreres, hvilke skelsætningssager der blev afgjort ved henholdsvis forlig, af landinspektøren og af domstolene, samt hvor mange domme der ankes. Som noget nyt undersøges desuden henholdsvis hvem der rekvirerer skelforretningerne, samt hvor ofte der deltager hegnsynsmænd. Denne del af undersøgelsen er initieret af, at dette var emner, for hvilke reglerne var ændret. Også de nye regler om statslig omkostningsdækning i særlige tilfælde blev undersøgt.

Det fremgår, at det er relativt begrænset, hvilke oplysninger de tre artikler giver om den faktiske praksis ved skelforretninger. Det, der belyses, er især, hvordan sagerne afsluttes. Ved en sammenligning af de tre statistiske undersøgelser fremstår det relativt tydeligt, at antallet af forlig falder en del fra første til anden undersøgelse, men herefter synes relativt konstant.

I en artikel fra 1998 skriver Jensen²⁸ om skelforretninger i praksis. Han behandler emnerne rekvisition, forberedelse af sagen, åstedsmødet (skelforretningen) og sagens færdiggørelse. I artiklen afrapporteres ingen undersøgelsesresultater, men i stedet normative anbefalinger af god praksis ved skelforretninger med baggrund i Jensens personlige erfaringer fra skelforretninger.

²⁵ H.O. Nordlund, Skelsætninger gennem 20 år, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 26. bind, Den danske Landinspektørforening, 1972, s. 493-518.

²⁶ Mary Fyrst Carlsen, Skelsætninger, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 31. bind, Den danske Landinspektørforening, 1982, s. 248-258.

²⁷ Trine Heinemann og Lars Buhl, Skelforretninger 1990-1996, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 1997, s. 399-400.

²⁸ Niels Jensen, Skelforretninger i praksis, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 39. bind, Den danske Landinspektørforening, 1998, s. 100-104.

Christensen introducerede i 2005²⁹ ideen om, at landinspektøren kan optræde som potentiel mægler ved skelforretninger. Christensens overvejelser er baseret på hendes baggrund som konfliktmægler samt hendes egen undersøgelse af konflikter under hegnsynsforretninger. Som Jensens artikel er der således ikke tale om undersøgelser af praksis ved skelforretninger.

Som det fremgår, er artiklerne om praksis for skelforretningsprocessen enten normative og uden basis i undersøgelser eller statistiske undersøgelser overvejende med fokus på skelforretningens resultat i form af forlig, søgsmål og anke. Ingen af artiklerne behandler parternes oplevelse af skelforretningsprocessen.

Studenterrapporter om skelforretningsprocessen

I nyere tid er fundet tre studenterrapporter om skelforretningsprocessen. Det drejer sig om en bachelorrappport fra 2007³⁰, en kandidatrapport fra 2007 og en syvende semesterrapport fra 2012³¹. Jeg vil her alene inddrage og præsentere elementer af kandidatrapporten, der publicerer en række resultater, som er interessante til belysning af landinspektørpraksis.

I kandidatprojektet fra 2007 af Sørensen og Svenstrup³² undersøges primært praksis. Dette sker ved at supplere statistikken i de tre artikler af Nordlund m.fl. gennem en kvalitativ interviewundersøgelse med seks praktiserende landinspektører samt gennem en undersøgelse af forsikringsregler og -praksis for retshjælpsdækning. Resultaterne af deres undersøgelse viser blandt andet, at landinspektørerne ikke har specialiseret sig inden for skelforretninger. I stedet har den enkelte landinspektør ganske begrænset erfaring i udarbejdelse af skelforretningssager. I den fireårige perioden var det 100 ud af i alt 300 aktive landinspektører med beskikelse, der indsendte de i alt 246 skelforretningssager, der indgik i undersøgelsen. Af Sørensen og Svenstrups interview fås således et værdifuldt indblik i de erfarne landinspektørers praksis ved rekvisition, habilitet, indkaldelse, information til parterne, skelforretningens forløb, skelforretningens deltagere, forligsforhandlinger med mere. Sørensen og Svenstrup afdækker i deres undersøgelse blandt andet problemer med oplysningerne til parterne om muligheden for retshjælpsdækning

Lærebøger

Der er et begrænset antal lærebøger, der beskæftiger sig med skelforretningsprocessen. Pedersen publicerede i 1951³³ lærebogen ”Matrikelvæsen”, hvor blandt andet de nye skelsætningsforretningers regler gennemgås for landinspektører. Publikationen indeholder en tydelig, men relativ kortfattet procesbeskrivelse. Beskrivelsen indeholder ikke, som det ellers er normen i retskildetolkning, referencer til doms- eller administrativ praksis. Den er ikke egentlig tolkende, men mere beskrivende. Og som det kan være tilfældet med lærebøger, suppleres regelbeskrivelsen med mere normative betragtninger om hensigtsmæssig fremgangsmåde. Den må – ikke mindst i lyset af kilden – i høj grad forstås som en udvidelse af

²⁹ Anne-Marie Christensen, Forligsmægling i nabokonflikter – en sag for landinspektører? Landinspektøren tidskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 2005, s. 284-287.

³⁰ Carsten Bundgaard Jacobsen, Lars Vestergaard Poulsen, Mads Lydehøj Hansen, Morten Thiel Nielsen og Thomas Skouenborg, Fast ejendoms retsforhold – skelforretning, bachelorprojekt, gruppe L6-01, Landinspektør-uddannelsens 6. semester, Aalborg Universitet 2007.

³¹ Lars Aue, Lars Bach, Michael Frederiksen og Trine Lindskov, Skelforretninger – Analyse og diskussion, gruppe L7LM_ball2011_01, Landinspektøruddannelsens 7. semester, Aalborg Universitet 2012.

³² Ann-Marie Frydendal Sørensen og Flemming Svenstrup, Skelforretninger i praksis – Redegørelse, diskussion og vurdering af de erfarne landinspektørers praksis, Landinspektøruddannelsens 10. semester, Aalborg Universitet, 2007.

³³ V. E. Pedersen, Matrikelvæsen, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, 1951.

dagældende vejledning. Pedersen var ikke alene lektor i matrikelvæsen, men også direktør for matrikelmyndigheden (dengang Matrikeldirektoratet).

Pedersens lærebog om matrikelvæsen blev i 1985 erstattet af Ramhøjs første udgave af ”Matrikulær Sagsudarbejdelse”³⁴, der senere er blevet fulgt op af i alt fire senere udgaver. Desuden kom i 1998 ”Hvor ligger skellet?”³⁵. Mens Pedersens regelteolkning i dag overvejende er af historisk interesse, anvendes Ramhøjs lærebøger fortsat og er de bøger, der har påvirket de erhvervsaktive landinspektørers regelforståelse og praksis i en lang årrække. Med Ramhøjs publikation fjernede lærebogsmaterialet for landinspektører sig fra den tætte tilknytning til matrikelmyndigheden og bliver en selvstændig og informativ gennemgang af reglerne.

Sammenfatning

Som det fremgår, er forskningen i processuelle regler og praksis for skelforretninger sparsom og af ældre dato. Nyere publikationer er overvejende sket som lærebøger. Undersøgelser af praksis har været overvejende kvantitativt orienteret med fokus på skelforretningens afgørelse (forlig, søgsmål og anke). Sørensen og Svenstrups kvalitative undersøgelse fra 2007 afdækkede desuden de praktiserende landinspektørers manglende erfaring med skelforretninger samt utilstrækkelighed i information om retshjælpsdækning til parterne. Der er ingen publice-rede undersøgelser, der vedrører parternes oplevelse af eller tilfredshed med skelforretningsprocessen.

1.3 Problemformulering

Det er således begrænset, hvad der tidligere er foretaget af undersøgelser af skelforretningsprocessen. Spørgsmålet om, hvordan skelforretningens parter oplever processen, synes særlig underbelyst. Projektets undersøgelsesfelt er de processuelle regler for skelforretninger. Projektets forskningsspørgsmål er: Hvordan forstås parternes oplevelse af skelforretningsprocessen, og kan parternes oplevelse forbedres?

Det interessante er parternes oplevelse af processen, som processen er defineret i reglerne. Dermed er det fundet relevant at få kendskab til, hvordan de processuelle regler skal tolkes. Dette skal både bidrage til forståelse af parternes oplevelse, men også øge mulighederne for at finde potentialer for forbedring af oplevelsen. Desuden er det fundet relevant at undersøge, hvad der teoretisk og konkret vurderes at være af processuelle udfordringer for parterne. Men parternes oplevelse er ikke direkte forbundet til de processuelle regler. Parternes oplevelser og reaktioner sker i stedet i forhold til den praksis, som landinspektørerne udmønter reglerne med. Praksis kan forstås som bindeleddet mellem partsoplevelsen og de processuelle regler. Skal parternes oplevelse af skelforretningsprocessen forstås og forbedres med udgangspunkt i reglerne, så bliver det derfor samtidig relevant at kortlægge landinspektørpraksis.

Centralt for undersøgelsen står dermed et samspil mellem de tre: lovgivningen, landinspektørpraksis og parternes evaluering. På denne baggrund har jeg valgt at udbygge forskningsspørgsmålet med fire operationaliserede forskningsspørgsmål:

1. Er der udfordringer for parterne, der er forbundet med gældende lovgivning om skelforretningsprocessen?

³⁴ Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse, Institut for samfundsudvikling og planlægning, Aalborg Universitetscenter, 1985.

³⁵ Lars Ramhøj, Hvor ligger skellet? 1. udgave, Gad Jura, Thomson Information A/S, 1998.

2. Er der udfordringer for parterne, der hidrører fra landinspektørernes praktiske implementering af lovgivning om skelforrettingsprocessen?
3. Hvilke konkrete udfordringer påvirker parternes evaluering af skelforrettingsprocessen?
4. Hvordan løftes potentialet for at forbedre parternes oplevelse af skelforrettingsprocessen?

Ved at besvare disse spørgsmål vil jeg som grundforskning råde bod på hullerne i eksisterende forskning i skelforrettingsprocessen. Desuden kan en øget forståelse af parternes oplevelse af skelforrettingsprocessen efterfølgende anvendes som udgangspunkt for at forbedre denne proces til gavn for parterne. På denne baggrund er der valgt en problematiserende tilgang med øjne for parternes interesser og følelser. Som sådan er der tale om anvendt forskning.

Reglerne om skelforretninger (tidligere skelsætningsforretninger) er i eksisterende retskildetolkning vurderet til i sin grundstruktur at være uændrede siden deres oprindelse i 1949³⁶. Det var på dette tidspunkt, at de praktiserende landinspektører fik hjemmel til at træffe afgørelser om ejendomsgrænsens beliggenhed. Samfundet er ændret siden 1949, og i takt hermed er øvrig lovgivning tilpasset samfundsudviklingen og borgernes forventninger. I arbejdet med skelforretninger optræder den private erhvervsdrivende – landinspektøren – som matrikelmyndighedens forlængede arm. På trods heraf er forvaltningslovens³⁷ regler ikke gældende for skelforretninger, idet landinspektøren ikke er offentligt ansat. Og da den første danske forvaltningslov kom i 1985, gav det ikke anledning til at give reglerne for skelforretninger et nærmere eftersyn. Retsplejeloven³⁸, som angiver domstolens procesregler, synes heller ikke at have betydning for reglerne for skelforretningens proces. En af nyere tids vigtige tendensændringer i retsplejeloven kom i 2008, hvorefter parter i retssager ved byret og landsret tilbydes retsmægling. Idet skelforretninger anlægges uden for domstolssystemet, har grundejere fortsat ikke tilbud om retsmægling ved skelforretninger. Kun hvis en grundejer efter endt skelforretning anlægger sag, tilbydes der retsmægling.

Samtidig er skelforretninger fuldt brugerfinansierede i modsætning til civilprocessen og mange administrative konfliktløsningsprocesser, hvorfor skelforretninger umiddelbart er et gunstigt konfliktløsningsinstitut set fra et myndighedssynspunkt. Men varetages konfliktløsningen ikke på en tilfredsstillende vis, fortsætter sagerne ved domstolene, og ofte kanaliseres de yderligere ud som klagesager og fortsatte nabostridigheder, der belaster såvel ordensmagten som kommunale og statslige myndigheder. Matrikelmyndigheden oplever således skelforretninger, der blev afsluttede for mange år siden, men som stadig pågår som klagesager fra parterne.

1.4 Videnskabelige overvejelser

I undersøgelsen er valgt mikroniveauet med fokus på den enkelte parts subjektive erfaring af skelforrettingslovgivningen. Andre perspektiver kunne med lige stor ret være valgt for en undersøgelse af skelforrettingslovgivningen og også andre niveauer.

Parternes erfaringer med praksis er udtryk for en subjektive tolkning påvirket såvel af praksis, modparts reaktioner og parternes individuelle personlighed og forudgående erfaringer. De

³⁶ Lars Ramhøj, Hvor ligger skellet? 1. udgave, Gad Jura, 1998, s. 182-183.

³⁷ Bekendtgørelse nr. 433 af 22. april 2014 af forvaltningsloven.

³⁸ Lovbekendtgørelse nr. 1008 af 24. oktober 2012 om rettens pleje § 353, stk. 1, pkt. 1.

mange elementer af individualitet og subjektivitet samt det forhold, at hver proces er situationsbestemt, giver et indtryk af undersøgelsens u håndgribelige natur. Med undersøgelsen postuleres heller ikke, at der opnås en ”sandhed” om parternes oplevelser. Kun at der så vidt muligt søges skabt en øget forståelse for parternes oplevelse af skelforrettingsprocessen.

1.4.1 Ståsted og forforståelse

Min egen professionelle baggrund er forankret i den traditionelle landinspektørverden. Første gang som målemedhjælp for en praktiserende landinspektør var jeg næppe mere end seks år gammel. I 1995 blev jeg landinspektørkandidat og i 1999 beskikket landinspektør. Samlet har jeg 3½ års praktisk erfaring med matrikulært landinspektørarbejde i Sønderjylland og på Sydsjælland og ellers mange års teoretisk matrikulær erfaring fra arbejdet for matrikelmyndigheden. Matriklen og matrikelmyndigheden er dermed både mit faglige og økonomiske ståsted og samtidig det fysiske ståsted, hvorfra jeg ved projektstart betragtede skelforrettingslovgivningen.

Projektets undersøgelsesfelt er de processuelle regler for skelforrettingsprocessen. Som det fremgår i afsnit 1.1 er valget af felt motiveret af egne erfaringer med klager over skelforretninger fra ansættelse i matrikelmyndighedens lovkontor. Et valg, der understøttes af den begrænsede forskning i processen ved skelforretninger. Min professionelle baggrund medførte en forforståelse, i hvilken retsgrundlaget for skelforrettingsprocessen var udtrykkeligt og tydeligt formuleret i lovgivningen. Før projektstart var det min klare overbevisning, at Ramhøjs vurdering var dækkende, når han i sine lærebøger oplyste, at skelforrettingsbekendtgørelsen³⁹ har: ”fastsat mange procedureforskrifter om skelforretninger”⁴⁰ og skelforrettingsvejledningen⁴¹ har ”givet udførlige supplerende anvisninger for afholdelse og gennemførelse af skelforretninger”⁴² (mine understregninger).

1.4.2 Teoretiske overvejelser

Med henblik på at skabe en forklaringsmodel for henholdsvis tilfredshed og utilfredshed hos skelforretningens parter er inddraget socialpsykologisk teori om processuel retfærdighed. Valget er betinget af, at teori om processuel retfærdighed beskæftiger sig med et mikroniveau, svarende til det valgte niveau i projektet. Valget er desuden styret af undersøgelser, der peger på, at der er en sammenhæng mellem oplevet processuel retfærdighed, og hvorvidt parter er tilfredse med og frivilligt efterfølger retlige afgørelser. Hensigten med projektet er dog ikke at være hypotesetestende eller modeludviklende. I stedet skal teorien understøtte analysen af feltarbejdet samt bidrage til at skærpe det kritiske blik på retskilderne, således at procesreglerne belyses med et særligt øje for de elementer, der må forventes henholdsvis at understøtte eller modvirke oplevelsen af processuel retfærdighed.

Socialpsykologiske forskning i processuel retfærdighed har målt og teoretiseret over parternes retfærdighedsoplevelse i forbindelse med beslutningsprocesser. Forskningens resultater understøtter, at det for parter ikke blot drejer sig om at vinde, men også om processuel retfær-

³⁹ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

⁴⁰ Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse, 4. udgave, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet, 1999, s. 176.

⁴¹ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁴² Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse, 4. udgave, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet, 1999, s. 177.

dighed. Forskningen er især koncentreret om Thibaut og Walkers kontrolteori⁴³ samt Lind og Tylers gruppeværdimodel⁴⁴, med dens senere udvidelse til autoritative relationer i den relationelle model⁴⁵. Ifølge teori om processuel retfærdighed oplever parter en proces som retfærdighed, hvis de har kunnet deltage i processen og gøre deres stemme gældende, de har oplevet, at beslutningstager optræder respektfuld og neutral, samt oplever, at de kan have tillid til beslutningstager⁴⁶.

Ud over teori om processuel retfærdighed er der i teorigrundlaget også inddraget forskning af Lissak og Sheppard fra 1983, der peger på, at ud over de nævnte elementer fra teori om processuel retfærdighed, så efterspørger mennesker, at processer til konfliktløsning desuden er billige, hurtige samt bidrager til en reduktion af fjendtlighed og især til en afslutning af konflikten⁴⁷.

Teori om processuel retfærdighed udgør sammen med Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 projektets teoretiske forklaringsmodel. Men i undersøgelserne er også anvendt elementer inspireret af konfliktmægling. Konfliktmæglingslitteraturen udgør et alternativt konfliktløsningsperspektiv, der fokuserer på at fastholde parternes ansvar for konfliktløsningen. I forståelsen af konfliktmægling er taget udgangspunkt i Vindeløvs refleksive model⁴⁸, der også inddrager forbedring af parternes indbyrdes relationer.

1.4.3 Metoder og materiale

I projektet inkluderes såvel retsdogmatiske som retssociologiske undersøgelser. Alt overvejende er der tale om kvalitative undersøgelser, hvor kildematerialerne tolkes hermeneutisk.

Retsdogmatiske undersøgelser

Undersøgelsen er baseret på traditionel juridisk retskildetolkning med inddragelse af de ”sædvanlige” retskilder: love, lovbemærkninger, forarbejder, bekendtgørelser, vejledninger, domspraksis, administrativ praksis. Retskilderne er indsamlet og analyseret med to formål. Dels at udlede gældende ret for de processuelle regler ved skelforretninger. Dels at finde områder, hvor reglerne kan forbedres af hensyn til parterne. Som følge af undersøgelsens formål er retskildetolkningen præciserende, men samtidig er inddraget værdimæssige hensyn, således at gældende ret, der ikke understøtter parternes interesser eller positive oplevelse, vurderes negativt. Heraf følger samtidig, at tolkningen ikke er konstaterende, men i stedet er bevidst problematiserende. Inspirationen til den problematiserende tilgang er understøttet dels af ovennævnte teori om processuel retfærdighed, ovennævnte undersøgelse af Lissak og Sheppard fra 1983 samt af resultaterne af de retssociologiske undersøgelser.

⁴³ John Thibaut og Laurens Walker, *Procedural Justice a psychological analysis*, Lawrence Erlbaum associates publishers, 1975.

⁴⁴ E. Allan Lind og Tom R. Tyler, *The Social Psychology of Procedural Justice*, Plenum Press, 1988.

⁴⁵ Tom R. Tyler og E. Allan Lind, *A relationel Model of Authority in Groups*, i M. Zanna (red.), *Advances in Experimental Social Psychology*, bind 25, New York: Academic Press, 1992.

⁴⁶ Tom R. Tyler, *Social Justice: Outcome and Procedure*, *International Journal of Psychology*, 2000, 35, s. 117-125.

⁴⁷ Robin I. Lissak og Blair H. Sheppard, *Beyond Fairness: The Criterion Problem in Research on Dispute Intervention*, *Journal of Applied Social Psychology*, 1983, 13, 2, s. 45-65, 1983

⁴⁸ Vibeke Vindeløv, *Konfliktmægling – en reflektiv model*, 2. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2008.

Retssociologiske undersøgelser – feltarbejde i Norge og Danmark

Den primære retssociologiske metode er feltarbejde med deltagerobservation og interview. Der er gennemført to feltarbejder i henholdsvis Norge og Danmark. Med baggrund i min initierende undren uden forklaringsmodel blev det fordelagtigt at vælge et eksplorativt undersøgelsesdesign med udgangspunkt i feltarbejde. Feltarbejde med åbne spørgsmål og en åben egen tilgang giver mulighed for at ændre fokus undervejs i projektet, hvis det viser sig, at problemstillingerne er anderledes end oprindeligt antaget⁴⁹.

Den metodiske tilgang i feltarbejdet har været kulturanthropologisk. Hvor denne antropologi tidligere beskæftigede sig med studiet af menneskets kulturer i fremmede verdner, har den i løbet af de seneste tiår også vendt øjnene mod det vestlige samfunds kultur og indtager dermed det felt, der traditionelt var sociologens⁵⁰. I undersøgelsen af skelforretninger i Danmark arbejder jeg ikke bare i mit eget land, men også inden for mit eget fagfelt. Skelforretningen som felt er som sådan dybt forankret i mine egen kultursfære. Det giver fordele, men også ulemper i forhold til besvarelse af forskningsspørgsmålet. Fordelen er, at sproget er let tilgængeligt. Sproget er dansk og fagsproget er "landinspektørsk" og som sådan sammen med det juridiske og tekniske sprog umiddelbart forståeligt for mig.

Men det rummer også flere faldgruber. Mit kendskab til sproget, både det grammatiske, tekniske og juridiske, kan netop give en fare for, at jeg kun tror, at jeg forstår. Regionale, medmenneskelige og kulturelle forskelle, men især den forskel i situation den involverede grundejer og jeg står i, kan være afgørende. Faren er desuden, at jeg som fagperson stirrer mig blind på de faglige spørgsmål og derfor ikke virkelig lytter til grundejerne. De grundejere, hvis verden, jeg ønsker at få et indblik i, taler ikke "landinspektørsk". Nabokonflikten er ikke min. Lokalteterne er ikke mine. Som Hastrup beskriver det i forhold til sproget i undersøgelser i egen kultur: "*Man kender nok en stor del af ordforrådet og af grammatikken og er således fint stillet på det tekniske niveau, når sproget skal tages i brug. Men det er afgørende for det antropologiske projekt, at man ikke simpelthen går ud fra, at man forstår*"⁵¹. Det er derfor helt afgørende at forsøge at træde tilbage og iagttage situationen som noget radikalt anderledes og fremmed for at få åbnet øjnene for en ny verden. Overvejselsen er måske særlig vigtig i dette felt, hvor jeg netop som motivation for projektet havde oplevelsen af, at vi fagfolk har været blinde for parternes problemer. Vigtigt i undersøgelsen var derfor at starte med at fjerne blindheden – eller måske rettere at finde nye briller at se parternes verden med.

Et vigtigt første skridt i den retning var inddragelse af et norsk feltarbejde. I Norge løses skeltvister ved en jordskifteret. Feltarbejdet blev påbegyndt fem måneder efter projektstart og havde til formål at øge egen fremmedhed over for danske skelforretninger. Lovgivning, organisering, lokaliteter og sprog var anderledes. At se ikke bare i lovgivning men også i praksis, hvad det betød, at den samme problemstilling kunne løses fundamentalt anderledes, var et vigtigt skridt i forhold til at kunne begynde at løsne på egne forforståelser. Det norske feltarbejde inkluderede deltagerobservationer og interview med sagens professionelle parter. Norge var relevant, idet det kulturelt er sammenligneligt med Danmark, og sprogbarrieren er overkommelig, men også fordi antallet af skeltvister er højere per indbygger end i Danmark

⁴⁹ Anthony Giddens, Working with Sociology: Methods of Research, i Sociology, Cambridge Policy, 1989, s. 659-690.

⁵⁰ Kirsten Hastrup, Introduktion - Den antropologiske videnskab, i Kirsten Hastrup (red.), Ind i Verden, En grundbog i antropologisk metode, 1. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2003, s. 9-33.

⁵¹ Kirsten Hastrup, Sproget, Den praktiske forståelse, i Kirsten Hastrup red., Ind i Verden, En grundbog i antropologisk metode, 1. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2003, s. 218.

og andre sammenlignelige lande⁵². Samtidig er reglerne her funderet i tvisteloven (den norske retsplejelov) og er dermed bygget på anderledes principper end reglerne for proces ved de danske skelforretninger (forhandlings- frem for officialprincip).

Feltarbejdet i Danmark omfattede deltagerobservation og interview med parter og landinspektører ved danske skelforretninger. Hvor det norske feltarbejde skulle give mig et nyt sprog – nye briller på det danske, skulle det danske feltarbejde give mig parternes perspektiv. Parternes beskrivelse og tolkning af skelforretningen og det samlede konflikt- og tvisteløsningsforløb indgår direkte i undersøgelsesmateriale som kilde til evaluering af skelforretningsprocessen. Desuden tjener de som inspiration til de ”spørgsmål”, der er stillet til de øvrige kilder. Endvidere skulle deltagerobservation og landinspektørinterview belyse praksis og landinspektørernes begrundelse for valg af praksis.

Hvor feltarbejdet i Norge blev understøttet af jordskiftedommernes åbenhed, så blev feltarbejdet i Danmark vanskeliggjort af, at de danske landinspektører, som det vil blive yderligere uddybet i kapitel 4, generelt var uvillige til at åbne for skelforretningsfeltet. Det medførte, at kun tre skelforretninger kom til at indgå i feltarbejdet. Feltarbejdets begrænsning medførte blandt andet, at projektet er blevet udvidet med analyser af dokumenter. Disse undersøgelser refereres der i afhandlingen til som arkivundersøgelser.

Retssociologiske undersøgelser – arkivundersøgelser

Indsigten fra feltarbejdet er udvidet ved at øge antallet af undersøgte sager. Dette er sket ved at inddrage dokumenter i sager fra Landinspektørnævnets og matrikelmyndighedens arkiver. Der er gennemført tre arkivundersøgelser. To af undersøgelserne er foretaget på baggrund af kronologisk udvalgte sager, dels en kvantitativ undersøgelse af skelforretningssager noteret i matriklen over en 14-års periode, dels en kvalitativ undersøgelse af skelforretningssager noteret i matriklen over et år. Disse to undersøgelser har til formål at belyse praksis i skelforretningssager. Den tredje og sidste undersøgelse er en kvalitativ undersøgelse af udvalgte klagesager. Den har til formål at supplere feltarbejdets interview med grundejere og dermed skabe øget forståelse for parternes oplevelse af skelforretningsprocessen. Undersøgelsen af klagesager hænger således tæt sammen med projektets indledende motivation skabt på baggrund af de mange klager i skelforretningssager.

1.5 Afhandlingens struktur

Afhandlingen inkluderer 11 kapitler. Kapitel 1-4 beskriver grundlaget for projektet og dets undersøgelser: indledning, problemformulering samt en beskrivelse af kontekst, teori, undersøgelsesdesign og metode. Kapitel 5-8 præsenterer projektets resultater i form af empiri, analyse og drøftelser. Kapitel 9-10 skaber koblingen fra resultater til videre anvendelse, idet resultaterne her sammenfattes, anvendes til at pege på forbedringspotentialer samt skabe en konklusion. I kapitel 11 sluttes med en perspektivering, hvor mulige fremtidsspor fremhæves. Bagerst er vedlagt litteratur- og kildeliste samt bilag. Alene til bedømmelsesudvalget er desuden som appendiks vedlagt undersøgelsens kildemateriale i form af data fra arkivundersøgelser samt feltnoter. Dette materiale er fortroligt og ikke tilgængeligt for andre end bedømmelsesudvalget. Herunder er kapitel 1-11 yderligere præsenteret.

⁵² Leiv Bjarte Mjøs og Hans Sevtdal, Egedomstvistar og matrikelsystem, Kart og Plan 3-2011, s. 151-171.

1. Indledning: Kapitlet præsenterer forskningsprojektet. Forskningens motivation og felt præsenteres. Desuden beskrives tidligere forskning inden for emnet med det formål at tydeliggøre den viden, forskningsprojektet bygger videre på. På denne baggrund konkretiseres forskningsprojektets emneafgrænsning, og et egentligt forskningsspørgsmål præsenteres og afgrænses.

2. Skelforretninger: Der er tale om et baggrundskapitel, som præsenterer skelforretningerne og deres kontekst. Konteksten er først og fremmest det matrikulære system og skelfastlæggelse. I første afsnit gives en kort introduktion til den matrikulære kontekst og skelforretningens rolle heri. Desuden præsenteres de måledokumenter og materielle regler, som anvendes ved skelforretninger. I andet afsnit gives et indblik i skelforretningsreglernes forhistorie, tilblivelse og udvikling. Som sådan er dette afsnit reelt en del af afhandlingens empiri og analyse, men der er tale om en ganske kortfattet gennemgang. I tredje afsnit gives en kort introduktion til norske jordskifteretter og grensegangssager. Det er fundet relevant at give denne introduktion, idet der i afhandlingens empiri inddrages feltarbejde fra norske jordskifteretter og i særdeleshed grensegangssager.

3. Teoretisk Baggrund: I dette kapitel beskrives det teorigrundlag, der er indgået i projektet. Først præsenteres en litteraturanalyse for teori om processuel retfærdighed med henblik på at give et indblik i litteraturens udvikling og forgrening for efterfølgende at præsentere litteraturen som én model. Herefter diskuteres en undersøgelse af Lissak og Sheppard fra 1983, der giver flere facetter i forståelsen af, hvad parter ønsker fra processer til konfliktløsning. Disse tre afsnit præsenterer dermed den teori, der er anvendt som grundlag for analyse af projektets forskellige typer empiri. I fjerde afsnit præsenteres kort teori om konfliktmægling. Denne teori er anvendt som udgangspunkt for udarbejdelse af interviewspørgsmål i såvel Norge som Danmark. Kapitlet afsluttes med en kort opsamling.

4. Metode: I dette kapitel beskrives og begrundes undersøgelserne og de metoder, der er anvendt i projektet. I første afsnit beskrives det overordnede undersøgelsesdesign, hvor samtlige undersøgelser forklares i forhold til deres funktion i projektet. Dernæst præsenteres projektets tre overordnede metoder: Feltarbejde, arkivundersøgelser og retsdogmatik. Herefter beskrives de overvejelser og teknikker, der er taget i brug for at sikre, at undersøgelserne er gennemført på en etisk forsvarlig måde. Endelig gennemgås, hvordan undersøgelsens kvalitet er understøttet.

5. Processen. Empiri og analyse I: Kapitlet behandler skelforretningens proces på et overordnet niveau ved at fokusere på proces før, under og efter skelforretningen. Regelgrundlag, praksis og parternes evaluering samt forhold på tværs heraf analyseres. I analysen er der teoretisk fokus på parternes indflydelse på procesvalg, parternes følelser og oplevelse af landinspektørens adfærd samt spørgsmålet om at få løst konflikten mellem parterne. Afslutningsvist præsenteres en delkonklusion for kapitlet.

6. Beviser og oplysninger. Empiri og analyse II: I dette kapitel vendes øjnene mod de beviser og informationer, der bevæger sig mellem aktørerne som led i sagens processer. Det drejer sig både om de informationer, parterne modtager, og om de informationer, der bidrager til sagens oplysning. Regelgrundlag, praksis og parternes evaluering samt forhold på tværs heraf analyseres. I analysen er der teoretisk fokus på kontrol og stemme. Afslutningsvist præsenteres en delkonklusion for kapitlet.

7. Afgørelsen. Empiri og analyse III: Dette kapitel fokuserer på afgørelsen og aktørernes kontrol over afgørelsen. Kapitlet behandler skelafsætningen, muligheder for mægling, tiltrædelse eller manglende tiltrædelse. Regelgrundlag, praksis og parternes evaluering samt forhold på tværs heraf analyseres. I analysen er der teoretisk fokus på den grad af kontroloverdragelse, der sker fra parterne til landinspektøren og tilbage. Ved kontroloverdragelsen bliver landinspektørens adfærd desuden central, det samme gør parternes ønske og behov om at få en afslutning på deres konflikt. Afslutningsvist præsenteres en delkonklusion for kapitlet.

8. Processens konsekvens. Empiri og analyse IV: Dette kapitel beskæftiger sig med den konsekvens, processen har for parterne. Kapitlet behandler henholdsvis tid, økonomi, fremtiden og uafklarede forhold. Regelgrundlag, praksis og parternes evaluering samt forhold på tværs heraf analyseres. I analysen er der teoretisk fokus på belastningen af parterne og påvirkningen af det fremtidige konfliktniveau. Afslutningsvist præsenteres en delkonklusion for kapitlet.

9. Potentiale: I dette kapitel skabes et overblik over, hvor der af hensyn til sagens parter bør ske forbedringer af processuelle regler og praksis for skelforretninger. I første afsnit indsamles, grupperes og forbindes de udfordringer, der er præsenteret i de fire foregående kapitler. Resultatet peger på ni hovedproblematikker, der er indbyrdes forbundet. I sidste afsnit præsenteres ni korresponderende områder med forbedringspotentiale.

10. Konklusion: Dette kapitel leverer svar og konklusion på afhandlingens forskningsspørgsmål og fire operationelle forskningsspørgsmål. Afslutningsvist vurderes undersøgelsesdesign, metoder og teori.

11. Perspektivering: Kapitlet lægger op til en debat om ”nye veje” ved nabo tvister. Det første afsnit beskæftiger sig specifikt med skelforretningsprocessens struktur og indhold, hvor en alternativ proces foreslås. Alternativet fokuserer blandt andet på bedre informationer til og bedre kontradiktionsmuligheder for parterne. Sidste afsnit bringer skeltvisteløsning ind i en kontekst af nabokonflikter og tvisteløsning i naboretten generelt.

Kapitel 2

Baggrund

I dette kapitel præsenteres skelforretningerne og deres kontekst. Konteksten er først og fremmest det matrikulære system og skelfastlæggelse. I første afsnit gives en kort introduktion til den matrikulære kontekst og skelforrettningens rolle heri. Desuden præsenteres de måledokumenter og materielle regler, som anvendes ved skelforretninger. I andet afsnit gives et indblik i skelforretningsreglernes forhistorie, tilblivelse og udvikling. Som sådan er dette afsnit reelt en del af afhandlingens empiri og analyse, men der er tale om en ganske kortfattet gennemgang. I tredje afsnit gives en kort introduktion til norske jordskifteretter og grensegangssager. Det er fundet relevant at give denne introduktion, idet der i afhandlingens empiri inddrages feltarbejde fra norske jordskifteretter og i særdeleshed grensegangssager.

2.1 En indføring i skelforretningernes kontekst

Skelforretninger er reguleret via udstykningsloven⁵³, skelforretningsbekendtgørelsen⁵⁴ og skelforretningsvejledningen⁵⁵ samt i enkeltspørgsmål (registreringsdokumenter) via bekendtgørelse om matrikulære arbejder⁵⁶ og vejledning om matrikulære arbejder⁵⁷.

Skelforretningen er en tvisteløsning, der alene anvendes til fastlæggelse af beliggenheden af ejendomsgrænsen mellem samlede faste ejendomme uden for Københavns Kommune. Skelforretninger kan ikke anvendes til at afgøre beliggenheden af andre typer ejendomsgrænser for eksempel på tværs af etageadskillelsen i bygninger, beliggenheden af brugsgrænser – for eksempel vejrettigheder, fiskerettigheder, lejerettigheder, råstofudvinding eller til at fastlægge interne skel i en samlet fast ejendom. Ved skelforretninger kan der ikke træffes naboretlige afgørelser om andet end skel, hverken hegn, træer, lovlighed af byggeri eller andet. Dertil kommer, at skelforretninger ikke kan gennemføres for alle de ejendomme, der er beliggende i Københavns Kommune. Skelforrettningens temmelig begrænsede anvendelsesområde er i høj grad en følge af organiseringen af det danske ejendomssystem.

Det danske ejendomssystem

Skelforretningen er som konfliktløsningstype en del af det danske ejendomssystem. Det danske ejendomssystem er delt omkring de fire registre: tingbog, matrikel, Det Fælleskommunale Ejendomsstamregister (ESR) og Bygnings- og Boligregistret (BBR). Disse registre indeholder tilsammen de officielle nationale informationer om fast ejendom i Danmark.

⁵³ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁵⁴ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

⁵⁵ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁵⁶ Bekendtgørelse nr. 1676 af 20. december 2013 om matrikulære arbejder.

⁵⁷ Vejledning nr. 46 af 18. april 2001 om matrikulære arbejder.

- Tingbogen indeholder information om adkomst (ejerskab), byrder (servitutter, brugsrettigheder) og pant (belåning) i bestemte faste ejendomme (grunde, ejerlejligheder og ejendomme på fremmed grund og på søterritorium).
- Matriklen indeholder informationer om samlede faste ejendommens (grundes) placering, størrelse, skelplacering og -afmærkning samt enkelte typer af rettigheder og brugsbegrænsninger.
- Bygnings- og Boligregistret indeholder informationer om bygninger, bolig- og erhvervsenheder og deres adresser og anvendelse.
- Det Fælleskommunale Ejendomsstamregister indeholder blandt andet ejendoms- og ejeroplysninger til brug ved ejendomsvurdering og ejendomsbeskatning.

Informationerne i de fire registre er i dag alle digitale, og digitalt kan de kobles til hinanden ved hjælp af geografien, konkret gennem kobling af adresserne og matrikelbetegnelsen. Opdelingen i fire registre er historisk og politisk bestemt ud fra arbejdsopgaverne og behovene i den offentlige administration, hvor de tidligere så papirtunge registre blev skabt.

I relation til skelforretninger har opdelingen blandt andet som konsekvens, at selv om ejendomsskødet er registreret i tingbogen, er det i matriklen, at aftaler (skelerklæringer og lignende ejererklæringer) og måloplysninger om beliggenheden af samlede faste ejendommens ejendomsgrænsers beliggenhed registreres og opbevares. Dette fungerer grundlæggende anderledes end i de lande, hvor beskrivelsen af ejendomsgrænsens udstrækning er indeholdt i skødet.

Matriklen, matrikelmyndigheden og den matrikulære sag

Matrikelmyndigheden er i dag (2014) én national og statslig myndighed kaldet Geodatastyrelsen. Matrikelmyndigheden er ansvarlig for matriklen, hvilket vil sige matrikelregister, matrikelkort, matrikelarkiv og matrikulær lovgivning⁵⁸. Det praktiske arbejde forbundet med den matrikulære sag udføres af private erhvervsdrivende, de praktiserende landinspektører⁵⁹. De praktiserende landinspektører har monopol på at udføre matrikulært arbejde i Danmark. De matrikulære sager omfatter skelforretninger, udstykning, arealoverførsel, matrikulering, sammenlægning, ejendomsberigtigelse og tekniske ændringer af matriklens oplysninger. Matrikelmyndigheden undersøger, godkender og registrerer de matrikulære sager, som de praktiserende landinspektører indsender. De matrikulære sager er retligt reguleret via udstykningslovgivningen. Matrikelmyndighedens ansvarsområde omfatter ikke blot udstykningslovgivningen, men også lovgivningen om landinspektører.

I forbindelse med de matrikulære sager etableres der ofte nye ejendomsgrænser. Uanset den matrikulære sagstype involverer arbejdet med de nye ejendomsgrænser typisk en aftale og en

⁵⁸ Ordet matrikel betyder egentlig ”register” eller ”protokol”, og det oprindelige ord lagde altså ikke vægt på hverken kort, arkiv eller lovgivningen forbundet med opretholdelse af matriklen. I dag bruges ordet matrikel om alle elementer. I øvrigt anvendes ordet ”matrikel” på nudansk blandt lægmænd synonymt med ordene ”matrikelnummer” eller ”grund”.

⁵⁹ Landinspektøruddannelsen er en kandidatuddannelse med undervisning i en vifte af fag forbundet med fast ejendom og fysisk planlægning. Fagene fordeler sig overordnet på de seks hovedgrene: Matrikulær jura, ejendomsret, ejendomsregistreringssystemer, kartografi/GIS, opmåling og fysisk planlægning. For at blive praktiserende landinspektør forudsættes ud over landinspektøruddannelsens kandidatgrad også beskikkelse, som opnås ved tre års assistance af en praktiserende landinspektør. I de tre års praktiske assistance skal indgå en vis vægt af beskikkelseskrævende arbejde. Det er ikke en forudsætning for at opnå beskikkelse, at assistancen har omfattet skelforretningssager. Modsat eksempelvis advokater og statsautoriserede revisorer er der ingen krav om kompetencegivende kurser eller eksamener for at modtage beskikkelse.

opmåling af ejendomsgrænsens beliggenhed. På grund af monopolet er det altid en praktiserende landinspektør, der har ansvaret for arbejdet hermed.

Matriklen har ikke altid været landsdækkende statslig. I dag omtales matriklen som 1844-matriklen, der afløste en ældre matrikel fra 1688. Den ældste fungerende del af matriklen stammer fra Københavns Kommunes matrikel, som havde et selvstændigt matrikelvæsen fra 1690 til 2010. Hvor denne del af matriklen omfatter den del af landet med højest befolkningstæthed og 10 % af landets indbyggere, så dækker matriklen af 1844 størstedelen af Danmarks landområde. Det var en matrikel til beskatning af de danske landbrugsjorder. Matrikuleringen af de danske landbrugsjorder blev påbegyndt i 1806 under ledelse af skattemyndigheden Rentekammeret⁶⁰. Købstæderne blev i 1863 igangsat matrikuleret under samme myndighed⁶¹, og også nye områder og arealtyper blev matrikuleret særskilt i slutningen i denne periode. Frederiksberg Kommune blev matrikuleret med de øvrige købstæder, men havde fra 1920 til 2010 egen matrikelmyndighed. De danske landbrugsjorder omfattede i 1844 ikke de sønderjyske hertugdømmer. I Sønderjylland er 90 % af arealerne matrikuleret på baggrund af preussisk ledede opmålinger fra perioden 1870-1878⁶². De resterende 10 % er baseret på ældre opmålingsgrundlag. På trods af genforeningen i 1920 fik den sønderjyske matrikel først identiske regler med 1844-matriklen i 1999. Matrikuleringen såvel som den efterfølgende ajourføring er dermed sket ganske uensartet i Danmark⁶³, hvilket i dag har stor betydning for matriklens oplysninger om ejendomsgrænsens beliggenhed.

Matriklens oplysninger om ejendomsgrænsens beliggenhed

Uden for København er matriklens ældste opmålinger af skel bevaret som geometrien i matrikelkortene fra 1844-matriklen. Til denne matrikulering af danske landbrugsjorder blev overvejende anvendt nymålinger fra starten af 1800-tallet, men hvor det var muligt, blev også i vidt omfang inkluderet ældre målinger fra blandt andet udskiftningen. De ældste målinger i 1844-matriklen stammer dermed fra den sidste halvdel af 1700-tallet. Udviklingen i opmålingsteknikker betyder, at de ældre målinger har en begrænset nøjagtighed. Dertil kommer, at ved matriklens ikrafttræden i 1844 var der fortsat skel på landet, der ikke var opmålt, men blot indlagt på matrikelkortet baseret på håndskitser, for eksempel landsbykerner.

En del af de skel, der ikke blev opmålt under matrikuleringen, er heller ikke siden opmålt. De fleste af disse er enten skellene langs offentlige veje på landet (de såkaldte uudskilte veje) og skellene om ejendommene i de gamle landsbykerner. Ansvaret for opmåling af skellene omkring vejene er kommunens ansvar, men opmålingen sker kun langsomt. Når disse veje vises på matrikelkortet, sker det med en signatur, der giver en indikation af, at skellet ikke er opmålt. Anderledes forholder det sig med skellene i landsbykernerne. Her er der ingen, der har pligt til at gennemføre en opmåling, hvorfor det kun sker sporadisk i forbindelse med tvist eller i sammenhæng med andre matrikulære ændringer. Skellinjerne er vist i matrikelkortet, men det fremgår ikke af matrikelkortets linjesignatur, om skellet er opmålt eller ej. For lægmænd er det dermed ikke muligt at se ud af det nu digitale matrikelkort, hvornår skel er baseret på håndtegnede skitser fra starten af 1800-tallet, og hvornår der er tale om centimeter-nøjagtige målinger fra det 21. århundrede.

⁶⁰ Rentekammerets Instruks m. m. for Udførelsen af Matrikuleringsarbejderne af 14. Juni 1806 (historisk).

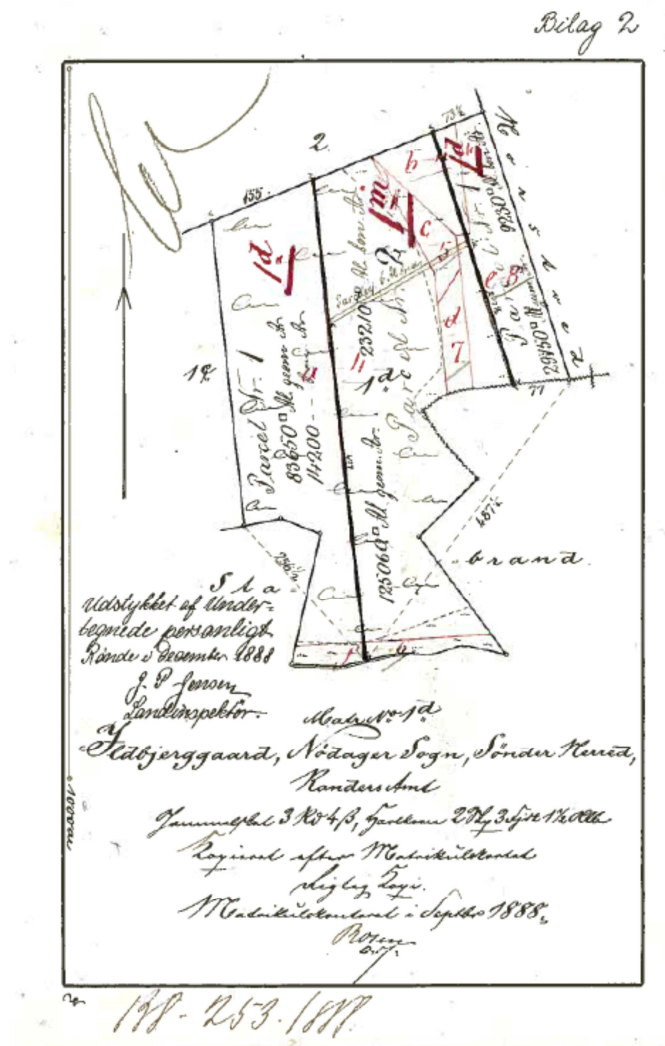
⁶¹ Lov af 11. februar 1863 om den kommunale Beskatning i Købstæderne udenfor København (historisk).

⁶² Birgit Susanne Hansen, Digitale matrikelkort i Sønderjylland, og hvordan de anvendes i det daglige, i Landinspektøren, Tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, Den danske Landinspektørforening, 1995, 37. bind, s. 346-352.

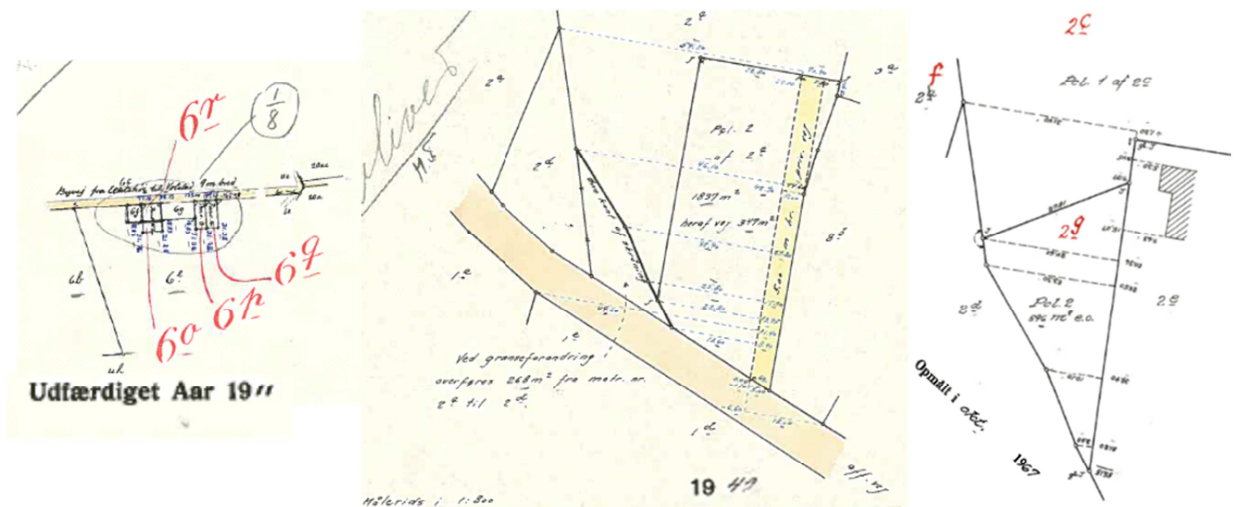
⁶³ Beskrevet på et mere detaljeret niveau er der reelt flere afvigelser end her præsenteret.

Alle skel, der er opstået efter matrikuleringen, er til gengæld blevet opmålt, om end med svingende kvalitet og præcision. Formålet med matriklen var ikke præcise skelopmålinger, men et tilstrækkeligt grundlag for beskatning af fast ejendom. Målingerne til skel etableret efter matrikuleringen er dokumenteret i mange typer af måldokumentation: Måleblade, hovedkort, markrids, vejplaner, luftfotoopmålinger, mål indskrevet på matrikelkort og nymålingskort, målebøger og andet. Først da alle matrikler blev samlet til en landsdækkende matrikel i 2010, kom der nationale krav om ens standard for måldokumentation i hele landet. I figur 2.1, 2.2 og 2.3 er vist eksempler på både nye og gamle måloplysninger.

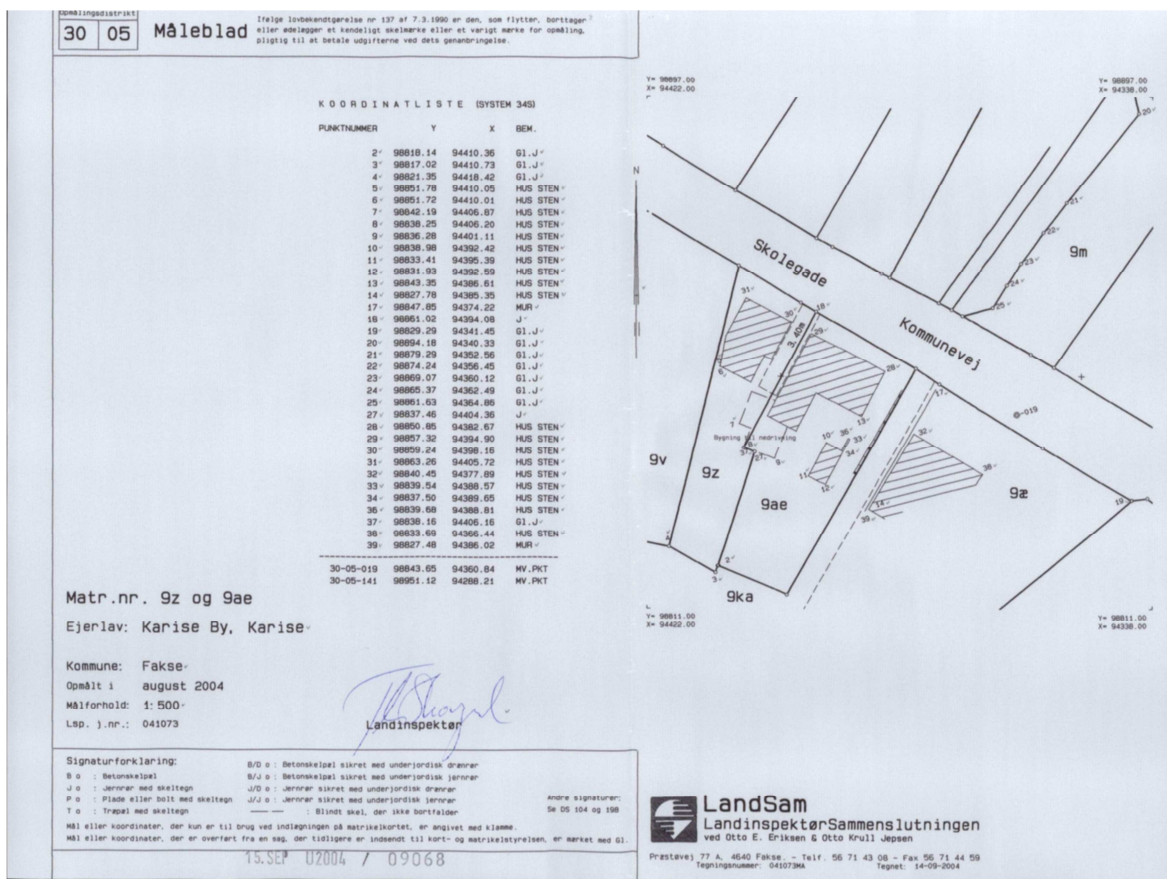
Skønt fokus ved skelafsætningen ligger på målene, er den vigtigste retlige del dog de erklæringer, som måldokumenterne er bilag til. Erklæringerne indeholder ejernes aftaler om skellets placering efter reglerne i bekendtgørelse om matrikulære arbejder § 3. I figur 2.4 er vist et eksempel på en sådan godkendelse af et nyt skel.

Figur 2.1. Måloplysninger fra 1888.

Figur 2.2. Udsnit af måloplysninger fra henholdsvis 1911, 1949 og 1967.

Figur 2.3. Måloplysninger fra 2004 (fra forfatterens hånd)

De materielle regler

Fastlæggelsen af eksisterende skels beliggenhed er overordnet bundet op på reglerne for fastlæggelse af ejendomsret. Ejendomsretten i Danmark kan overføres ved arv, handel eller ekspropriation og desuden ændres som følge af hævde. Hævd kræver efter lovtæksten uretmæssig råden og adskiller sig således fra retmæssige overdragelser⁶⁴. I forhold til de fleste andre nationer er det i Danmark relativt let at vinde hævd på naboens jord. Hævdslovgivningen er uændret fra 1683. Der kan

Undertegnede bemyndiger herved Landinspektør *Højgaard og Wammen* til at ansøge Ministeriet for Landbrug og Fiskeri om Approbation paa Udstykning af Ejendommen Matr. Nr. *2 i Lille Salby By* Sogn.

Vi erklærer os tilfreds med de nye Skel, saaledes som disse er afmærket i Marken. Hartkornfordelingen kan foretages paa Grundlag af den over Ejendommen sidst afholdte Boniteringsforretning – eventuelt Matrikultaksterne.

For saa vidt Udstykningen medfører Deling af Skov, er undertegnede Ejer villig til at afholde Omkostningerne ved det Eftersyn af Skoven, som Ministeriet eventuelt maatte anse for nødvendigt at lade foretage.

Lille-Salby den *3-2* 19*49*

Som Ejer: *Otto Larsen* Som Køber:

Figur 2.4. Udsnit af skelerklæring fra 1949.

⁶⁴ Domspraksis for hævd er mere nuanceret i forhold til spørgsmålet om uretmæssighed, og det er et emne for drøftelse. Men der er tale om et omfattende emne uden direkte relevans i undersøgelsen, hvorfor jeg ikke vil uddybe det i denne sammenhæng.

vindes hævde gennem uretmæssig ejerråden i mindst 20 år (se tekstboks⁶⁵). Der kræves som udgangspunkt ikke god tro for at vinde hævde.

Kong Christian Den Femtis Danske Lov, Lov af 15. april 1683, femte bog, femte kapitel, første artikel: *"Hvis Gods og Ejendom nogen haver haft i Haand og Hævd i tyve Aar Ulast og Ukært til Ting, det beholder hand, uden anden Adkomst at fremvise, angerløst og Uafvundet, med mindre det bevisis, at hand hafde det, enten til Pant, eller i Forlæning, eller i Forsvar."*

Fastlæggelsen af skellet er ikke løst på samme måde som fastlæggelsen af ejendomsretten over jorden. Fastlæggelsen af skellet handler om, hvor den præcise grænse mellem to ejendomme er placeret. Hævde er her et meget centralt undersøgelsespunkt. Skelfastlæggelse ud fra præmissen, at der er tale om uretmæssig råden, tager udgangspunkt i undersøgelse af hævde spørgsmål og fokuserer som sådan på, hvor intens pågældende råden har været, om der reelt er tale om uretmæssig råden (eller for eksempel en aftale), og spørgsmålet om, hvor lang tid den uretmæssige råden har pågået.

Skelfastlæggelse ud fra præmissen, at der er tale om retmæssig råden, sker i stedet primært med udgangspunkt i spørgsmålet om mål og afmærkning i marken. I områder, hvor der ikke er sket arealmæssige ændringer i nyere tid, vil der ikke være mål eller afmærkning, og her anvendes formodningsregler i stedet til at belyse retmæssig råden. Formodningsreglerne er baseret på viden eller antagelser om gamle tiders praksis. Ud over mål, afmærkning og formodningsregler er der i forhold til retmæssig råden desuden regler om skelfastlæggelse af skellet mod labile grænser, det vil sige ejendomsgrænsen ved vandløb, søer og mod havet. Den gældende labile grænse gælder som hovedregel, hvor der ikke er andre aftaler eller regler.

Efter reglerne i udstykningslovens § 34 skal landinspektøren som udgangspunkt afsætte eksisterende skel på baggrund af matriklens oplysninger, det vil sige ved hjælp af mål, eller i de tilfælde, hvor der ingen mål er, på baggrund af matrikelkortet. Undtagelsen herfor er, hvor der er vundet hævde, eller hvor der er fejl i matriklens oplysninger. Det er således et krav efter bekendtgørelse om matrikulære arbejder § 4, stk. 1, at skelfastlæggelsen inkluderer landinspektørens vurdering af, om den fysiske grænse i marken er i overensstemmelse med matriklens oplysninger om skellet. Landinspektøren skal reagere, hvor der er manglende overensstemmelser. Manglende overensstemmelse kan skyldes, at der ikke er nogen brugsgrænser mellem to ejendomme. Det kan desuden være, at der er skelafmærkning, der ikke er i overensstemmelse med matriklens måloplysninger. Men manglende overensstemmelse er ofte også en følge af uoverensstemmelse mellem måling og brugsgrænser. Her er det relevant at undersøge, om der er vundet hævde.

Årligt registreres der i matriklen omkring 1100 sager, hvor ejendomsgrænsen ændres som følge af hævde⁶⁶. Udstykningslovgivningens regler om skelfastlæggelse har reelt en mere praktisk end juridisk tilgang til skelfastlæggelse. Spørgsmålet om skellets placering er i udstykningslovgivningen ikke defineret som undersøgelse af spørgsmålet om retmæssig eller uretmæssig råden, men i stedet som spørgsmålet om mål kontra forholdene i marken. Det har i praksis den konsekvens, at de 1100 sager, der registreres som hævde, de facto er en blanding af sager om uretmæssig råden og sager, hvor der er retmæssig råden, men ingen mål.

Langt de fleste af de 1100 sager med ændring som følge af hævde foregår i fuld enighed og typisk som del af andre matrikulære sagstyper. Men kan der ikke opnås enighed mellem

⁶⁵ Kong Christian Den Femtis Danske Lov, Lov af 15. april 1683.

⁶⁶ Tallet er baseret på et digitalt udtræk fra matrikelregistret til brug for nærværende projekt.

parterne, må skelfastlæggelsen i Københavns Kommune ske ved retssag og i det øvrige land ved skelforretning.

Sagstyper til fastlæggelse af den eksisterende ejendomsgrænses beliggenhed

De materielle regler for skelfastlæggelse er ens uanset, om der er tvist eller ej. Men processerne er forskellige afhængig af, om der er tale om skelforretning eller andre sagstyper. For at starte med de andre sagstyper skal skelfastlæggelsen her følge processen angivet i bekendtgørelse om matrikulære arbejder § 4.

Ud over skelforretninger vil praktisk talt alle matrikulære sagstyper kunne indebære skelfastlæggelse af eksisterende skel. Når nye skel skal etableres, støder de ofte ind mod eksisterende skel, og i den forbindelse må landinspektøren fastlægge den eksisterende skellinjes placering for ikke at få placeret det nye skel forkert. Når skelfastlæggelse i stedet er en sags hovedformål, og afsætningen ikke ændrer skellets matrikulære placering, kaldes sagstypen skelafsætning. Skelafsætning kan eksempelvis anvendes for at få genafsat skelmærker, der er forsvundet ved gravearbejde eller andet. Men skelafsætning kan også bruges til afsætning af gamle aldrig afmærkede skel og til afsætning i sager med uklarhed eller tvist.

Uden for en skelforretning kan en landinspektør kun afsætte skel ved tvist, hvis skelafsætningen følger eksisterende mål. Men landinspektøren kan som nævnt i foregående afsnit ikke blindt afsætte efter matriklens oplysninger. Hvor landinspektøren vurderer, at der er overensstemmelse mellem matriklens oplysninger (mål eller matrikelkort) og forholdene på stedet, kan landinspektøren afsætte skellet efter matriklens oplysninger uden forudgående partsinddragelse. Men hvor landinspektøren vurderer, at der ikke er overensstemmelse mellem matriklens oplysninger og forholdene på stedet, er det et proceskrav efter bekendtgørelse om matrikulære arbejder § 4, at landinspektøren skal inddrage ejerne af de berørte ejendomme før skelafsætning. Vurderingen af, om der er overensstemmelse, er alene landinspektørens.

Der er ingen krav til, hvordan partsinddragelsen ved manglende overensstemmelse skal ske. Og hvis landinspektøren efter inddragelse vurderer, at der ikke er vundet hævde, skal landinspektøren uanset stor usikkerhed i gamle målinger og uanset eventuelle partsprotester genafsætte efter matriklens oplysninger. Når det er muligt at afsætte ved tvist, hvor det sker efter matriklens oplysninger, er årsagen, at skelafsætningen i udstykningslovgivningen ikke tolkes som en afgørelse, men i stedet som en implementering af eksisterende aftaler.

Vurderer landinspektøren, at en uoverensstemmelse skyldes fejl, for eksempel en måle-, tegne- eller afsætningsfejl, kan landinspektøren ændre matriklens oplysninger som en teknisk ændring efter reglerne i bekendtgørelse om matrikulære arbejder § 25 uden tilladelse fra ejendommenes ejere.

Vurderer landinspektøren, at uoverensstemmelsen skyldes hævde, må landinspektøren ikke genafsætte skellet på baggrund af de gamle mål. I stedet kan skellet afsættes efter hævde som en ejendomsberigtigelse. Ejendomsberigtigelse forudsætter skriftlig godkendelse fra de berørte ejendommens ejere. Kan denne skriftlige godkendelse ikke opnås, må sagen forblive uafklaret eller afgøres ved en skelforretning.

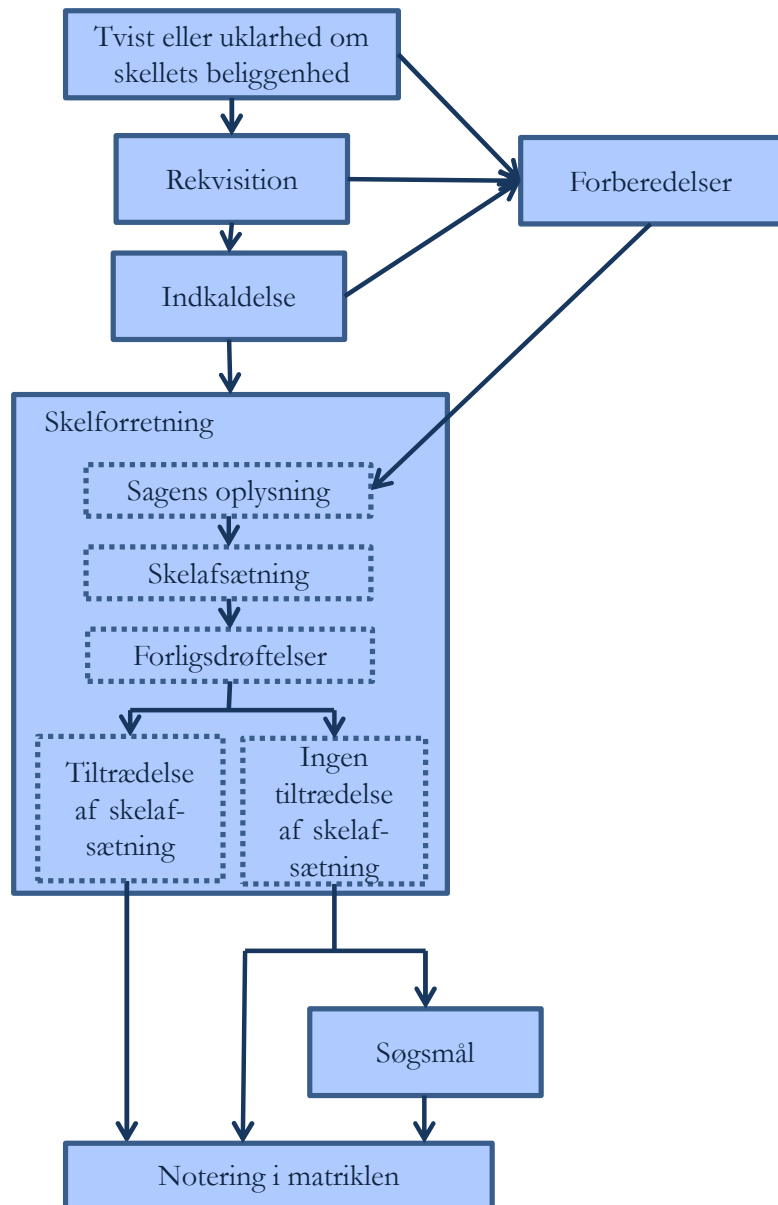
Vurderer landinspektøren, at skellet ikke er ændret, er der ikke noget krav om, at skelafsætningen skal registreres i matriklen. Vælger landinspektøren at registrere sagen, sker dette som en supplerende måling.

Efter skellets afsætning er det i henhold til bekendtgørelse om matrikulære arbejder § 4, stk. 3, et proceskrav, at landinspektører orienterer ejere af berørte ejendomme herom.

Introduktion til skelforrettingsprocessen

Reglerne for skelforrettingsprocessen gennemgås detaljeret i afhandlingens analyse, men her kommer af hensyn til en overordnet forståelsesramme et resumé af det samlede forløb. Forløbet er desuden illustreret i figur 2.5. Uden for København Kommune kan ejere og andre med retlig interesse i at få afsat skellet rekvirere en skelforretning hos en praktiserende landinspektør. Landinspektøren har ansvaret for at indsamle oplysninger, det er nødvendigt for at vurdere ejendomsgrænsens beliggenhed. Parterne kan også indsamle oplysninger, herunder finde vidner. Landinspektøren indkalder parterne. Skelforretningen afholdes typisk udenfor – omtalt som ”i marken” – ved det omstridte skel (åstedet). Parterne og eventuelle vidner giver forklaring over for landinspektøren. Landinspektøren skal på baggrund af sagens beviser

afsætte skellet. Parterne har mulighed for at tiltræde landinspektørens skelafsætning i en tiltrædelseserklæring med tilhørende skelforretningsrids. Tiltræder parterne ikke, skal landinspektøren i stedet afslutte skelforretningen og efterfølgende nedskrive og begrunde sin skelafsætning i en skelforretningserklæring med tilhørende skelforretningskort. Efter modtagelse af skelforretningserklæringen kan parterne indbringe sagen for domstolene. Sagen indbringes ved første instans (byretten). Ved skelforretningen kan parterne indgå forlig om fordelingen af skelforretningens omkostninger. Opnås ikke forlig herom, hæfter rekvirent for betalingen, men kan indbringe spørgsmålet for hegnsynet. Uanset om sagen afsluttes på baggrund af parternes tiltrædelse, skelforretningserklæringen eller med dom, skal skelforretningen afslutningsvist sendes til notering i

Figur 2.5. Oversigt over skelforrettingsprocessen.

matriklen. Matrikelmyndigheden har her ansvar både for at kontrollere, at lovgivningens krav til fremgangsmåde er overholdt, og samtidig (som ved andre matrikulære sager) at sikre, at der foreligger den nødvendige dokumentation i sagen.

Landinspektørerne har kun begrænset rutine i skelforretninger. Det fremgår således af Sørensen og Svenstrups undersøgelse, at inden for en fireårig periode 2003-2006 havde kun hver tredje aktive landinspektør med beskikkelse mindst én skelforretning. Og i perioden havde kun fjorten landinspektører mere end én skelforretning om året⁶⁷.

2.2 Skelforretningernes oprindelse og formål

Tidligere måtte skeltvister i hele landet indbringes direkte ved domstolene. Fra 1719 indgik et procesled til sagens oplysning før retssagen, idet der blev indført anvisninger om udarbejdelse af påstandskort til brug for rettens afgørelse (se tekstboks)⁶⁸. Med landinspektørerne og matrikelvæsnets indførelse blev det med baggrund i forordningen udbredt, at der til rettens brug af en landinspektør blev udarbejdet et situationskort med indtegnning af parternes påstande og en tilhørende skriftlig forklaring.

Ved matrikulære sager kunne derimod alene fastlægges skel gennem enighed mellem grund-

Forordning af 31. marts 1719 § 4:
”Alle og enhver skal udi Ejendomssager og Aastedstrætter, som angaar Grænse og Skel udi i Mark, Skov, Fiskevang og Mølledam og andet desl. saa vel som udi Købstæderne om Tagrender, Rendestene, Fortove o.desl. være tilforpligtede af kyndige og upartiske Mænd at gøre Afridninger paa Stederne, som de trættes om, hvoraf de i alle Retterne kan betjene sig saaledes, at Stedets Situation med alle 4 Vinde og andre Omstændigheder efter begge Parters Tilstaaelse rigtig er bragt paa Papiret, til hvilken Ende saadan Forretning bør ske udi alle de stridende Parters Nærværelse.”

ejerne. Dette princip var gældende i matrikuleringsinstrukserne fra 1806 og de senere udstykningslove af 1897, 1906 og 1925⁶⁹. I de matrikulære regler skete denne skelfastlæggelse under sagstypen skelafsningsforretninger. Det fremgår af samtidige kilder, at det ikke var usædvanligt, at hegnsynet blev anvendt som mæglere i forhold til skelafsningsforretninger⁷⁰. Måske som en naturlig følge heraf fremlagde De samvirkende danske Landboforeninger, De samvirkende danske Husmandsforeninger og Det danske Hedeselskab i juli 1935 i fælleskab en betænkning, hvori indgik konkrete forslag til en ny hegnslov, herunder indførelse af regler om skelsætning, hvor der ikke opnås enighed⁷¹.

Matrikelmyndigheden foreslog først, at hegnsynsforretningens ene hegnsynsmand blev udskiftet med en landinspektør, så den bestod af en landinspektør og to hegnsynsmænd⁷².

⁶⁷ Ann-Marie Frydendal Sørensen og Flemming Svenstrup, Skelforretninger i praksis – Redegørelse, diskussion og vurdering af de erfarne landinspektørers praksis, Landinspektøruddannelsens 10. semester, Aalborg Universitet, 2007, s. 19-20.

⁶⁸ Forordning af 31. marts 1719 § 4.

⁶⁹ Rentekammerets Instrukser m. m. for Udførelsen af Matrikuleringsarbejderne af 14. Juni 1806, Lov nr. 81 af 11. Maj 1897 om Jords Udstykning og Sammenlægning m.m., Lov nr. 93. af 6. april 1906 om Jords Udstykning og Sammenlægning m. m. og Lov nr. 108 af 3. april 1925 om jords udstykning og sammenlægning m.m. (alle historiske).

⁷⁰ Se eksempelvis Axel Kristiansen, Hegnslovgivningens Anvendelse til Afslutning af en Skelsag, Tidsskrift for Opmaalings- og Matrikulsvæsen, Bind 9, 5. hæfte, Januar 1921, s. 93-95.

⁷¹ Betænkning afgivet af Det af Landbrugsministeriet under 25. marts 1946 nedsatte Udvalg angaaende Revision af Lovreglerne om Opretholdelse og Drift af Jordbrug. Til Kap. V.

Senere fremmede matrikelmyndigheden med daværende udstykningschef Heering i spidsen sammen med Den danske Landinspektørforening den tanke, at reglerne med en landinspektør og to hegnsynsmænd i stedet skulle flyttes til udstykningsloven, og at de to hegnsynsmænd ikke skulle have indflydelse på skelfastlæggelsen⁷³. Landbrugsministeriet (hvorunder matriklen da hørte) traf i 1946 endelig afgørelse herom⁷⁴, og skelsætningsforretninger blev herefter indført uden for Københavns og Frederiksberg Kommuner i udstykningsloven af 1949⁷⁵. Som motivation for forslaget blev anført, at de gældende regler var utilstrækkelige til at få truffet en afgørelse, hvor skellets beliggenhed var tvivlsomt, og der ikke kunne opnås enighed mellem parterne. Samtidig blev det antydnet, at problemet var stigende som følge af, at *”den stadig mere intensive Udnyttelse af Landets Jorder ofte medfører, at Jordvolde og Grøfter sløjfes, og der derved i mange Tilfælde er opstaaet Usikkerhed om Skels rette Beliggenhed.”*⁷⁶

Reglerne for skelsætningsforretninger blev i det væsentligste fastholdt i det efterfølgende tiår, hvor de vigtigste ændringer var indvarslingsfristens forlængelse og præcisering af habilitetsreglerne. Men med udstykningsloven af 1990, der trådte i kraft i 1991, afløstes reglerne for skelsætningsforretninger af reglerne om skelforretninger. Disse blev af matrikelmyndigheden præsenterede som i hovedtræk uændrede bortset fra, at parterne fik adgangen til at få dele eller alle omkostninger dækket af staten, og kravene til hegnsynsmændenes deltagelse blev ændret. Som det vil fremgå videre i dette projekt, blev der reelt tale om væsentlige ændringer af procesreglerne. Siden 1991 er der alene skete ændringer af skelforrettingsreglerne som reaktioner på udefrakommende begivenheder i form af forskellige organisatoriske ændringer i og uden for matrikelvæsnet. Der er således ikke siden udstykningsreformens ikrafttræden i 1991 sket ændringer, der aktivt sigter mod at forbedre skelforretningerne. Med ændringsloven i 1999⁷⁷ blev det private landinspektører, der udførte matrikulære arbejder og dermed også skelforretninger i den tidligere sønderjyske matrikels område. Med ændringsloven i 2001⁷⁸ blev Landvæsensretterne afskaffet, hvormed omkostningsfordelingen ved hegnsynet ikke længere kunne indbringes for anden administrativ myndighed. I lov om regional statsforvaltning af 2005⁷⁹ blev statsamtsmanden ændret til den stedlige statsforvaltning, og igen med ændringsloven i 2013⁸⁰ ændret til Statsforvaltningen. Indimellem blev skelforretninger med ændringsloven i 2010⁸¹ også indført for ejendomme i Frederiksberg Kommune i forbindelse

⁷² Referat af de ved møde i matrikeldirektoratet den 14. februar 1936 fremsatte synspunkter vedrørende forslag til lov om markskel og hegn, offentliggjort som bilag 12 i Betænkning angående Revision af Hegnsloven afgivet af Det af Landbrugsministeriet under 24. april 1946 nedsatte kommission..

⁷³ H.T. Heering, Bestemmelser om Skelsætning i en ny Hegnslov, Indledning til Diskussion ved H.T. Heering og Diskussion ved Mødet i Landinspektørforeningens 2. Kreds i Aarhus den 27. februar 1938, Tidsskrift for Opmaalings- og Matrikulvæsen, Bind 15, 2. hæfte, maj 1938, s. 80-88.

⁷⁴ Betænkning afgivet af Det af Landbrugsministeriet under 25. marts 1946 nedsatte Udvalg angaaende Revision af Lovreglerne om Opretholdelse og Drift af Jordbrug. Til Kap. V.

⁷⁵ Lov nr. 290 af 31. marts 1949 om udstykning og sammenlægning m. m. af faste ejendomme (historisk).

⁷⁶ Betænkning afgivet af Det af Landbrugsministeriet under 25. marts 1946 nedsatte Udvalg angaaende Revision af Lovreglerne om Opretholdelse og Drift af Jordbrug, s. 9.

⁷⁷ Lov nr. 139 af 17. marts 1999 om ændring af lov om udstykning og anden registrering i matriklen samt lov om landinspektørvirksomhed m.m., § 1, 6. pkt. (historisk).

⁷⁸ Lov nr. 466 af 7. juni 2001 om ophævelse af lov om landvæsensretter og om ændring af forskellige love som følge af nedlæggelsen af landvæsensretterne, § 13.

⁷⁹ Lov nr. 542 af 24. juni 2005 om regional statsforvaltning, § 21.

⁸⁰ Lov nr. 647 af 12. juni 2013 om ændring af lov om regional statsforvaltning, lov om børns forsørgelse, lov om ægteskabs indgåelse og opløsning og forskellige andre love som følge af ændret organisering af statsforvaltningerne.

⁸¹ Lov nr. 12 af 11. januar 2010 om ændring af lov om udstykning og anden registrering i matriklen, lov om landinspektørvirksomhed og lov om afgift ved udstykning m.m. § 1, 10. pkt. (historisk).

med, at eneretten for matrikulært arbejde blev ophævet for Københavns og Frederiksberg Kommuner.

Det oprindelige formål med skelsætningsforretninger synes at knytte sig til ønsket om at få en billig og hurtig tvisteløsning som ved hegnsynet. Dermed var det parternes tarv, der var målet. Først i den senere konkrete udarbejdelse af reglerne blev inddraget det nu ofte refererede argument om at aflaste domstolene, som dog oprindeligt konkret alene blev bragt i anvendelse som begrundelse for kravet om skelsætningsforretning før retssag ikke som begrundelse for skelsætningsforretninger som sådan. Men etableringen af en udenretlig tvisteløsning skete ud fra hensynet til borgeren – ikke hensynet til staten. Årsagen til argumentets senere udbredelse skal formentlig ses på baggrund af forarbejderne til udstykningsloven af 1990. Her optræder begrundelsen som et argument for at bibeholde skelsætningsforretningerne, mens hensynet til parterne er helt forsvundet⁸².

2.3 De norske grensegangssager

Jordskifteretterne udgøres af 34 jordskifteretter og som ankeinstans fem jordskifteoverretter⁸³. Jordskifteretterne har beføjelser til at gennemtvinge udskiftning af sameje, jordfordeling og nye private og offentlige vej- og jernbaneanlæg gennem større jordomlægninger og rettighedsopdelinger. Desuden afgør jordskifteretterne tvist og uklarhed om bestående ejendomsforhold i sagstyperne grensegang og rettsutgreiing. Grensegangssager vedrører ejendomsgrænsens beliggenhed, mens rettsutgreiingssager vedrører øvrige ejendomsrettigheder, herunder især brugsrettigheder⁸⁴. Grensegangssager og rettsutgreiingssagerne adskiller sig i praksis fra de øvrige jordskiftesager derved, at de ofte vedrører få ejendomme, mens jordskiftesagerne ellers ofte inddrager et omfattende antal ejendomme. Sagerne ved jordskifteretten adskiller sig blandt andet fra sagerne ved tingsretten (svarende til dansk byret) ved, at jordskifteretten ofte træffer konstitutive frem for konstaterende afgørelser, samt ved at jordskifteretten forestår dommens fuldbyrdelse gennem skelafmærkning, opmåling og registrering i matriklen.

De materielle regler for grensegangssagerne er reguleret via jordskifteloven⁸⁵ og hevdsloven. I Norge er hævdsperioden 20 år som i Danmark, men der kræves efter hevdsloven agtsom god tro⁸⁶. I praksis vindes kun hævde i få norske sager⁸⁷. De processuelle regler for grensegangssagerne er fastlagt i jordskifteloven, men bygger gennem henvisninger til tvisteloven⁸⁸ (svarende til den danske retsplejelov) i vid udstrækning på de almindelige principper ved den norske retspleje. Heraf følger blandt andet, at sagerne følger forhandlingsprincippet, og at

⁸² Matrikeldirektoratet, Revision af udstykningsloven, Berigtigelser Skelsætninger Private veje, Redegørelse nr. 3 om revision af udstykningsloven, Januar 1987, s. 73.

⁸³ Jordskiftedomstolenes hjemmeside: <http://www.lagmannsrett.no/no/Enkelt-domstol/Jordskiftedomstolene/Om-jordskiftedomstolene/Domstoladministrasjonen/>

⁸⁴ §§ 88-88A i lov nr. 77 af 21. december 1979 om jordskifte o.a. Sidst ændret ved lov nr. 4 af 11. januar 2013 om endringer i jordskifteloven.

⁸⁵ Lov nr. 77 af 21. december 1979 om jordskifte o.a. Sidst ændret ved lov nr. 4 af 11. januar 2013 om endringer i jordskifteloven.

⁸⁶ § 4 i lov nr. 1 af 9. december 1966 om hevd. Sidst ændret i lov om endringer i lov nr. 50 af 9. juni 1978 om kulturminner, lov nr. 1 af 9. december 1966 om hevd og lov nr. 37 af 2. juni 1978 om godtroervert av løssøre.

⁸⁷ Et samarbejde mellem faginstitutioner og universiteter i Norden, Dannelse og transaktioner vedrørende fast ejendom i de nordiske lande, Udgiven af Kort- og Matrikelstyrelsen, 2006, s. 370.

⁸⁸ Lov nr. 90 af 17. juni 2005 om meklings og rettergang i sivile tvister som ændret ved lov nr. 25 af 31. maj 2013 om endringer i lovgivningen om industrielt rettsvern m.m.

dommeren har en pligt til aktiv sagstyring, herunder lægger en plan for sagsbehandlingen og følger op på sagen⁸⁹. Målet er et hurtigt og effektivt sagsforløb.

I praksis er sagsgangen ved grensegangssager således, at der først er en forberedelsesfase, hvor parterne fremsender deres beviser til retten, der sørger for den videre fremsendelse til modparten. Herefter indkalder retten parterne til møde. I nogle sager gennemføres forberedende møder ”saksforberedende retsmøde”, der typisk afholdes på åstedet (i marken). Herefter gennemføres det ordinære retsmøde, der starter i et offentligt lokalt beliggende lokale (hos kommunen, politiet eller anden lokal myndighed), hvorefter deltagerne typisk sammen tager ud til åstedsbesigtigelse (”synfaring”). Efter åstedsbesigtigelsen afsluttes det ordinære retsmøde, eller det fortsætter og afsluttes i samme offentlige lokale. Hvor der ikke opnås retsforlig, går sagen herefter til doms. Parterne er ikke til stede ved det retsmøde, hvor dommen fastlægges. Parterne bliver alene skriftligt forkyndt dommen. Efter dommens forkyndelse afsættes skelmærkerne i marken uden indkaldelse til nyt retsmøde og dermed uden parternes tilstedeværelse.

Det er typisk private grundejere, der anlægger sag ved jordskifteretten. Det er ikke et krav, at grundejerne er repræsenteret af advokater, tværtimod er sagsbehandlingen ved jordskiftesager søgt tilrettelagt, så parterne i størst mulig grad skal kunne føre deres sag selv⁹⁰. I mindre sager som grensegangssager er parterne derfor ofte selvprocederende.

Ved jordskifteretten sættes retten af en jordskiftedommer og to meddommere. Ved jordskifteoverretten sættes retten af en jordskifteoverdommer og fire meddommere⁹¹. Meddommerne er lægmænd. Hvis parterne ønsker det, og jordskiftedommeren samtykker, kan meddommerne udelades og ved jordskifteoverretten reduceres til to meddommere. Meddommernes deltagelse er forbundet med ekstra gebyr, hvilket kan anspore parter i små sager til at fravælge deltagelse af meddommere.

Arbejdet ved jordskifteretterne gennemføres af jordskiftedommere, hvis oprindelige uddannelse er jordskifte kandidater⁹², svarende til landinspektørkandidater i Danmark. Opmålingen i sagen udføres af opmålingsingeniører⁹³, svarende til kort- og landmålingsteknikere i Danmark. Skønt grunduddannelsen hos jordskiftedommer og praktiserende landinspektør minder om hinanden, så adskiller deres daglige arbejde og erfaring med skeltvister sig væsentligt fra hinanden. Som nævnt har landinspektører ganske begrænset rutine i skelforretninger, mens det er jordskiftedommernes daglige arbejde at træffe afgørelser i tvister. De har således et helt anderledes erfaringsgrundlag end landinspektørerne.

Som en forsøgsordning er der indført retsmægling (rettsmekling) for blandt andet grensegangssager⁹⁴. Retsmægling udføres af såvel jordskiftedommere som opmålingsingeniører.

⁸⁹ Jens Edvin A. Skoghøy, Endringer i Sivilprocessen som følge av ny tvistelov og betydningen av disse for jordskifteprosessen, i Øyvind Ravna (red.), Areal og eiendomsrett, Universitetsforlaget 2007, s. 547-567.

⁹⁰ Jordskiftedomstolens hjemmeside: <http://www.lagmannsrett.no/no/Enkelt-domstol/Jordskiftedomstolene/Kreve-sak1/Hvordan-gjennomfores-en-sak/Generelt-om-saksgangen/>.

⁹¹ Lov nr. 77 af 21. december 1979 om jordskifte o.a. som ændret ved lov nr. 4 af 11. januar 2013 om endringer i jordskifteloven § 9.

⁹² Lov nr. 77 af 21. december 1979 om jordskifte o.a. som ændret ved lov nr. 4 af 11. januar 2013 om endringer i jordskifteloven § 7, stk. 5.

⁹³ Magne Reiten, Jordskifteretten som konfliktløser, Kart og Plan 3-2012, s. 227-229.

⁹⁴ § 89b i lov nr. 77 af 21. december 1979 om jordskifte o.a. Sidst ændret ved lov nr. 4 af 11. januar 2013 om endringer i jordskifteloven.

Alternativerne til jordskifteretten

Norske parter, der er i tvivl om skellets beliggenhed, har flere muligheder end en grense-gangssag. De kan henvende sig til kommunen, der er matrikelmyndighed. Kommunen udfører på rekvisition en oppmålingsforretning⁹⁵. Oppmålingsforretning modsvarer i en vis udstrækning den danske landinspektørs skelafsætning, men kommunen har færre beføjelser end den danske landinspektør under skelafsætningen. Som beskrevet i afsnit 2.1 kan landinspektøren på trods af tvist afsætte matriklens mål, hvis disse er i overensstemmelse med forholdene i marken. Er parterne ved en oppmålingsforretning ikke enige, eller er der tvivl om ejendomsgrænsens beliggenhed, da noteres forholdet i matriklen, hvorefter skellets beliggenhed forbliver uafklaret.

De norske parter har desuden mulighed for at anvende det almindelige retssystem, således at de frem for at anlægge sag ved jordskifteretten i stedet anlægger sag ved tingsretten (svarende til danske byretter). Denne fremgangsmåde vil dog medføre, at parterne efterfølgende selv skal initiere og bekoste dommens fuldbyrdelse i form af afmærkning, indmåling og registrering i matriklen.

⁹⁵ Kapitel 7 i lov nr. 101 af 17. juni 2005 om egedomsregistrering. Sidst ændret i lov nr. 56 af 3. september 2010 om infrastruktur for geografisk information.

Kapitel 3

Teorigrundlaget

I dette kapitel beskrives det teorigrundlag, der er indgået i projektet. Først præsenteres en litteraturanalyse for teori om processuel retfærdighed med henblik på at give et indblik i litteraturens udvikling og forgrening for efterfølgende at præsentere litteraturen som én model. Herefter diskuteres en undersøgelse af Lissak og Sheppard fra 1983, der giver flere facetter i forståelsen af, hvad parter ønsker fra processer til konfliktløsning. Disse tre afsnit præsenterer dermed den teori, der er anvendt som grundlag for analyse af projektets forskellige typer empiri. I fjerde afsnit præsenteres kort teori om konfliktmægling. Denne teori er anvendt som udgangspunkt for udarbejdelse af interviewspørgsmål i såvel Norge som Danmark. Kapitlet afsluttes med en kort opsamling.

3.1 Processuel retfærdighed – forskningens udvikling og teoridannelse

Forskningsfeltet processuel retfærdighed⁹⁶ (Procedural Justice eller The Social Psychology of Procedural Justice) beskæftiger sig med menneskers subjektive evaluering af beslutningsprocesser, herunder møder med retssystemet og dets repræsentanter. Feltet har udgangspunkt i socialpsykologien og baserer sig overvejende på en kvantitativt hypotesetestende fagtradition.

Skønt genstandsfelterne processuel ret og processuel praksis under betegnelsen ”formel retfærdighed” behandles i henholdsvis retsfilosofiske og retssociologisk forskning, er socialpsykologiens fokus anderledes. I socialpsykologien er undersøgelserne rettet mod at ”måle og veje” subjektive evalueringer af oplevet fairness forbundet med beslutningsprocesser.

Thibaut, Walker og kontrolteori

Skønt der tilbage til 1960’erne kan findes enkelte publikationer om emnet, blev det Thibaut og Walkers monografi ”Procedural Justice a psychological analysis” fra 1975⁹⁷, der gav det egentlige startskud til forskning i parters evaluering af processuel retfærdighed. Værket bød på et samarbejde mellem de to forskere socialpsykologen John Thibaut og juristen Laurens Walker. De havde over en årrække sammen og i samarbejde med andre forskere publiceret

⁹⁶ Adrian argumenterer for på dansk at anvende udtrykket ”procesretfærdighed” for at gøre det tydeligt, at begrebet er knyttet til en socialpsykologiske tilgang og adskiller sig fra klassisk juridisk forståelse af processuel retfærdighed (i Lin Adrian, Procesretfærdighed – det er også måden, der tæller, Juristen, nr. 3 2013, s. 107-116). Dette er en relevant argumentation, særlig når læseren er forankret i en traditionel juridisk verden. Men problemet med anvendelse af udtrykket ”procesretfærdighed” er, at begrebet er mere snævert end processuel retfærdighed. Teoridannelsen omkring Procedural Justice beskæftiger sig i dag ikke alene med processen, men også med andre processuelle elementer, relateret til beslutningstagers funktion og aktion. I denne afhandling er derfor valgt en direkte oversættelse, hvilket vil sige udtrykket ”processuel retfærdighed”.

⁹⁷ John Thibaut og Laurens Walker, Procedural Justice a psychological analysis, Lawrence Erlbaum associates publishers, 1975.

resultatet af en række undersøgelser, som i værket blev opsummeret og sat i en samlet kontekst. Deres arbejde var baseret på såkaldte laboratorieforsøg, det vil sige traditionelle socialpsykologiske forsøgsscenarier med studerende som deltagere i simulationer, der varieredes med henblik på at registrere forskelle i reaktion eller evaluering. Thibaut og Walker afdækkede en række enkeltstående sammenhænge, der kan have betydning for vurderingen af en retssag. I deres tolkning af materialet viste resultaterne blandt andet, at parterne foretrækker en egen stærk kontrol over processen ved bevisfremskaffelse og -fremlæggelsen og en stærk tredjeparts kontrol over processen ved beslutningstagen. Et andet resultat, der virkede som stor inspiration for den videre forskning, var konstateringen af, at for den tabende part hænger graden af utilfredsheden med resultatet sammen med, hvor fair pågældende part oplever processen.

Før Thibaut og Walkers undersøgelser var det en udbredt opfattelse, at det vigtigste parameter for, om mennesker oplever en proces som retfærdig, er, om den fører til et retfærdigt resultat. Med Thibaut og Walkers undersøgelser blev der skabt en spirende forståelse for, at parterne ikke alene er optaget af materiel retfærdighed, men også tillægger fair proces betydning.

Med Thibaut, Walker og også forskeren Lind i spidsen fokuserede den tidligste forskning i processuel retfærdighed på strukturelle aspekter af proceduren i form af kontrol og med Lind også ”stemme” (voice) og mere bredt deltagelse⁹⁸.

Leventhals fairness-regler

En anden tidlig tilgang til fairness og processuel retfærdighed, der fik stor betydning for feltet, var Leventhals definition af regler for oplevelse af fair proces⁹⁹. Han definerer seks kriterier eller regler for processuel fairness: konsistens¹⁰⁰, bias-undertrykkelse¹⁰¹, nøjagtighed¹⁰², korrektionsmulighed¹⁰³, repræsentation¹⁰⁴ og etik¹⁰⁵; hvor det er selektivt og situationsafhængigt og måske baseret på egeninteresse, hvilken vægt den enkelte person tillægger de

⁹⁸ Laurens Walker, E. Allan Lind og John Thibaut, The Relation between Procedural and Distributive Justice, Virginia Law Review, bind. 65, nr. 8, 1979, s. 1401-1420.

⁹⁹ Gerald S. Leventhal, What should be done with equity theory? New Approaches to Study of Fairness in Social Relationships, i K.J. Gergen, M.S. Greenberg, R.H. Willis (red.), Social exchange: Advances in theory and research, Plenum, New York, 1980, s. 27-55.

¹⁰⁰ ”Konsistens” refererer til, at der anvendes samme proces overfor alle personer og til alle tider. Brydes denne konsistens, kan det af parter opleves som værende manglende fairness.

¹⁰¹ ”Bias-undertrykkelse” knytter an til beslutningstagers neutralitet, det vil sige mangel på forudgående holdninger eller egeninteresse i beslutningen. Mangel på adskillelse af beslutningstagers egne interesser fra beslutningen bidrager til en oplevelse af manglende fairness.

¹⁰² ”Nøjagtighed” er en regel, der forudsætter, at beslutninger er truffet på baggrund af tilstrækkelig og sand information, og at informationer behandles af en kvalificeret beslutningstager. Leventhal inkluderer dermed såvel informationernes kvalitet som beslutningstagers kvalitet i kriteriet.

¹⁰³ ”Korrektionsmulighed” har betydning, idet der altid kan begås fejl ved beslutningstagning. Dermed er det relevant, at det er muligt at gøre indsigelser og eventuelt få rettet fejlen. Der er således brug for det, der i domstolssystemer kaldes kontradiktionsmulighed, samt ankemulighed. Det kan også være indsigelser over for den valgte proces. Leventhal peger på, at for at muligheden skal opfattes som bidragende til en fair proces, er det afgørende, at indsigelser ikke i praksis straffes.

¹⁰⁴ ”Repræsentation” er en regel, der knytter sig til Thibaut og Walkers kontrolteori. Frem for, at informationer behandles og beslutninger træffes af én udefrakommende person, så har det betydning for oplevet procesfairness, at enten parterne selv eller person, der repræsenterer parternes værdier, inddrages i processen.

¹⁰⁵ ”Etik” refererer til moralske værdier hos den person, der evaluerer, om en proces er fair. Afviger procesforløbet fra disse værdier, vil processen blive oplevet som mindre fair. Eksempler på værdibrud kan være ved en amoralsk metode til indsamling af beviser f.eks. aflytning, bestikkelse eller tyveri.

enkelte regler i forhold til hinanden. Leventhals teori var, som han selv understregede, ikke empirisk udledt.

Undersøgelser af fairness-kriterier og interaktionel retfærdighed

Kritikere satte spørgsmålstejn ved, om Thibaut, Walker og andre forskeres laboratorieforsøg med studerende reelt kunne sige noget mere generelt om, at processuel retfærdighed havde betydning for retfærdighedsoplevelsen. Det springende punkt var, at de studerende ikke havde noget vigtigt ”på spil”, og at universitetsstuderende ikke repræsenterede et bredt udsnit af befolkningen. Denne kritik blev tilbagevist blandt andet af Casper, Tyler og Fisher¹⁰⁶, der i 1988 dokumenterede, at ikke bare studerende i forsøgsscenarier, men også personer dømt i kriminalsager tillagde processuel retfærdighed¹⁰⁷ en selvstændig værdi, og altså ikke alene lod deres oplevelse af afgørelsens retfærdighed (materiel retfærdighed) være udslagsgivende i deres bedømmelse af henholdsvis dom eller processens fairness.

Konstateringen af, at proces også i praksis har betydning for parter oplevelse af fairness medførte, at forskning i processuel retfærdighed i 80’erne og første halvdel af 90’erne ekspanderede til at omfatte undersøgelser af, hvilke kriterier mennesker tillægger værdi ved evaluering af processuel retfærdighed. Forskningen tog udgangspunkt i såvel Thibaut og Walkers kontrolteori som Leventhals fairness-regler, men de anvendte undersøgelsesmetoder var nye. Der var nu overvejende tale om større interviewundersøgelser af personer, hvor der blev spurgt til egne oplevelser. Især forskningsgruppen omkring Tyler og Lind valgte i den forbindelse lukkede spørgsmål¹⁰⁸, mens en lang række andre forskere tog skridtet videre og valgte åbne spørgsmål eller selvrapportering med efterfølgende klassificering via indholds- og klyngeanalyser.

I forhold til sidstnævnte var formålet at få et indblik i, hvilke kriterier for fairness mennesker tillægger betydning i evalueringen af egne konkrete oplevelser, og udgangspunktet var her ofte enten hverdagsoplevelser (”everyday justice”) eller oplevelser på arbejdsmarkedet og i organisationssammenhænge (”organisational justice”). Klassifikationen i de enkelte undersøgelser afhænger af, hvad forskernes mål var. Der blev foretaget et omfattende antal undersøgelser, blandt andet af, hvilke typer af fair og unfair behandling personer forbinder med sig selv og med andre¹⁰⁹; kategorisering af forskellige typer af unfair situationer¹¹⁰; individers kriterier for, hvad der er indeholdt i deres forståelse af fairness blev undersøgt, blandt andet i forhold til at bedømme fairness i andres evalueringer af egen arbejdsindsats¹¹¹ eller til bedømmelse af fairness ved jobsamtaler¹¹².

¹⁰⁶ Jonathan D. Casper, Tom Tyler og Bonnie Fisher, Procedural Justice in Felony Cases, *Law and Society Review*, 22, 1988, s. 483-507.

¹⁰⁷ Målt ud fra parameter om advokaten, anklager og dommers ærlighed, vilje til at lytte til anklagede, vilje til at søge retfærdighed frem for hurtig sagsbehandling og lignende.

¹⁰⁸ F.eks. Tom R. Tyler, What is procedural justice?: Criteria used by citizens to assess the fairness of legal procedures, *Law and Society Review*, 22, 1988, s. 103-135.

¹⁰⁹ David M. Messick, Suzanne Bloom, Janet P. Boldizar og Charles D. Samuelson, Why We Are Fairer Than Others, *Journal of Experimental Social Psychology*, 21, 1985, s. 480-500.

¹¹⁰ Gerold Mikula, Birgit Petri og Norbert Tanzer, What people regard as unjust: Types and structures of everyday experiences of injustice, *European Journal of Social Psychology*, bind 20, 1990, s. 133-149.

¹¹¹ Jerald Greenberg, Determinants of Perceived Fairness of Performance Evaluations, *Journal of Applied Psychology*, bind 7, nr. 2, 1986, s. 340-342.

¹¹² Robert J. Bies og Joseph.S. Moag, Interactional justice: Communication criteria of fairness, i R.J. Lewicki, B.H. Sheppard, M.H. Bazerman (red.), *Research on negotiations in organizations*, bind 1, JAI Press, Greenwich, CT, 1986, s. 43-55.

Af undersøgelserne fremgik det, at individer inddrager interpersonelle forhold i deres evaluering af fairness. Især inddrages beslutningstagerens interpersonelle ageren overfor parterne. Dette gav anledning til, at Bies og Moag i 1986¹¹³ introducerede begrebet ”interaktionel retfærdighed” som en selvstændig kategori på niveau med materiel retfærdighed og processuel retfærdighed¹¹⁴. Begrebet dækker fairness-oplevelser forbundet med autoritative tredjeparts (politi, dommer, arbejdsgiver medvidere) interpersonelle ageren overfor parter, eksempelvis i form af venlighed, høflighed, respekt og lignende. Andre som Colquitt har senere argumenteret for en yderligere opdeling af interaktionel retfærdighed i interpersonel og informativ retfærdighed¹¹⁵; mens Tyler og Lind kontinuerligt har argumenteret for, at uanset om interaktionel retfærdighed er en særlig retfærdighed eller ej, tjener det ikke et praktisk formål at foretage en sondring mellem de to typer af retfærdighed, da parternes reaktioner herpå ikke er tydeligt adskilte¹¹⁶. Uanset opdelingen står der den enighed tilbage i forhold til retslige processer, at individers oplevelse af retfærdighed også omfatter et interpersonelt aspekt¹¹⁷.

Gruppeværdimodellen og den relationelle model for autoriteter

På baggrund af en lang række undersøgelser (egne og andres) præsenterede Tyler og Lind i deres monografi ”The Social Psychology of Procedural Justice” fra 1988¹¹⁸ blandt andet gruppeværdimodellen. I modellen tog Tyler og Lind afsæt i både Thibaut og Walker¹¹⁹ samt Leventhals¹²⁰ arbejder, men inddrog samtidig den nye indsigt om betydningen af interpersonelle elementer for bedømmelsen af fairness. Dermed blev balancen i processuel retfærdighedsteori endelig rykket, så processuel retfærdighed ikke længere alene blev vurderet ud fra parternes kontrol over processen. På baggrund af egne og andres undersøgelser videreudviklede Tyler og Lind i 1992 modellen til den relationelle model for autoriteter¹²¹. Hvor Tyler og Lind distancerer sig fra den instrumentelle forståelse af processuel retfærdighed hos blandt andet Thibaut og Walkers kontrolteori og i stedet fremhæver en relationel forståelse. I begge modeller er det dog de samme forhold, der er i spil. Oplevelse af processuel retfærdighed vurderes at være afhængigt af det, Tyler og Lind kalder ”standing”, neutralitet og tillid. Autoritativ tredjeparts interpersonelle respekt overfor parterne påvirker deres oplevelse af egen ”standing” eller status i gruppen og påvirker dermed parternes følelse af selvværd. Desuden vurderer parterne autoritativ tredjeparts neutralitet, og i hvor høj grad de kan have tillid til autoritativ tredjepart. I gruppeværdimodellen understreges parternes forhold til gruppen eller samfundet, mens der i den relationelle model for autoriteter sker en understregning af rela-

¹¹³ Robert J. Bies og Joseph.S. Moag, Interactional justice: Communication criteria of fairness, i R.J. Lewicki, B.H. Sheppard, M.H. Bazerman (red.), Research on negotiations in organizations, bind 1, IJAI Press, Greenwich, CT, 1986, s. 43–55.

¹¹⁴ Robert J. Bies, Interactional (in)justice: The sacred and the profane, i Jerold Greenberg, R. Cropanzano (red.), Advances in organizational justice, Stanford University Press, 2001, s. 89–118.

¹¹⁵ Jason A. Colquitt, On the dimensionality of organizational justice: A construct validation of a measure, Journal of Applied Psychology, bind 86, nr. 3, 2001, s. 386–400.

¹¹⁶ Tom R. Tyler og E. Allan Lind, Procedural Justice, i Joseph Sanders og V. Lee Hamilton (red.), Handbook of justice research in law, 2001, s. 65-92, se særlig slutnote 2.

¹¹⁷ Maureen L. Ambrose, Contemporary justice research: A new look at familiar questions, Organizational Behavior and Human Decision Processes, bind 89, 2002, s. 803-812.

¹¹⁸ E. Allan Lind og Tom R. Tyler, The Social Psychology of Procedural Justice, Plenum Press, 1988.

¹¹⁹ Primært John Thibaut og Laurens Walker, Procedural Justice a psychological analysis, Lawrence Erlbaum associates publishers, 1975.

¹²⁰ Gerald S. Leventhal, What should be done with equity theory? New Approaches to Study of Fairness in Social Relationships, i K.J. Gergen, M.S. Greenberg, R.H. Willis (red.), Social exchange: Advances in theory and research, Plenum, New York, 1980, s. 27–55.

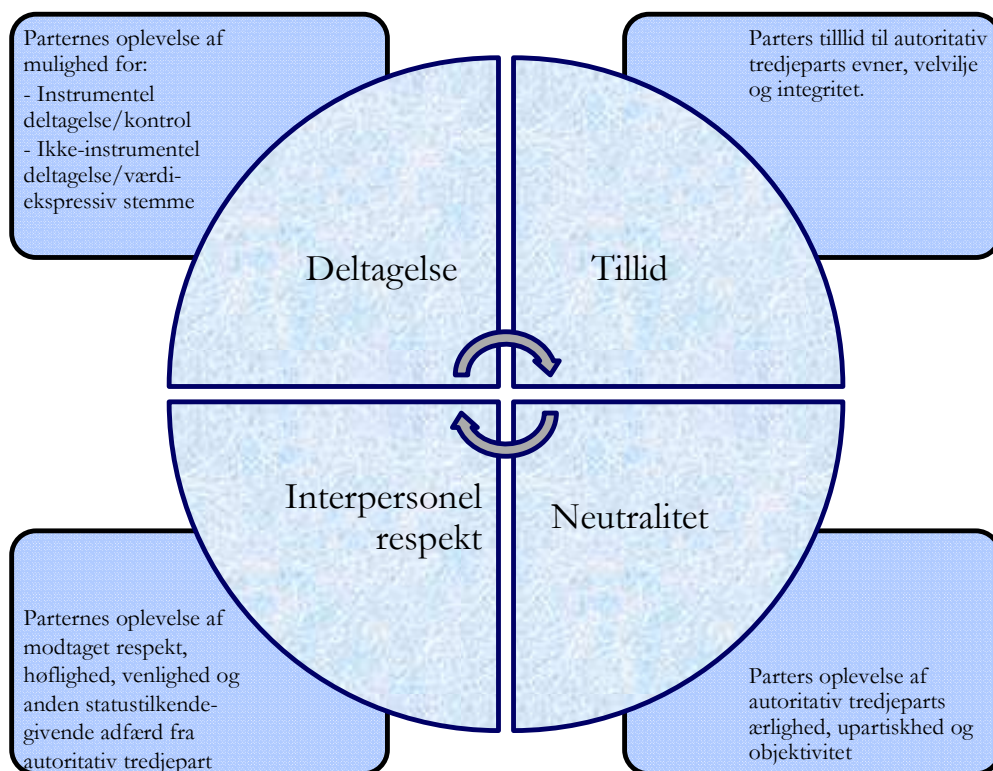
¹²¹ Tom R. Tyler og E. Allan Lind, A relationel Model of Authority in Groups, i M. Zanna (red.), Advances in Experimental Social Psychology, bind 25, New York: Academic Press, 1992.

tionen mellem parter og autoritativ tredjepart. Denne relation vurderes som udgørende en selvstændig værdi for parterne.

Ud over gruppeværdimodellen beskrev Lind og Tyler i 1988 yderligere egeninteressesmodellen til at forklare menneskers oplevelser af retslige processer. Den model relaterer menneskers ønske om retfærdig proces til ønsket om egenmaksimering af resultatet. Lind og Tyler gør det klart, at de to teorier er adskilte og virker som to forskellige kræfter i mennesket¹²².

3.2. Processuel retfærdighed – en samlet model

I det forudgående afsnit 3.1 præsenteredes udviklingen af teori om processuel retfærdighed, herunder i et vist omfang den store diversitet, der er i feltet. Til brug for dette projekt er det fundet relevant at præsentere et mere homogent billede i form af en samlet model. Som grundlag herfor er taget udgangspunkt i en videreudvikling af den relationelle model for autoriteter skabt af Tyler og mest tydelig præsenteret af ham i 2000¹²³. Tylers nye opdeling er søgt illustreret i figur 3.1. Tyler opdeler begrebet ”standing” i henholdsvis interpersonel respekt og deltagelse. Dermed skaber han muligheden for at forbinde de forskellige modeller inden for teori om processuel retfærdighed, idet kontrolteori og interaktionel retfærdighed indarbejdes i den relationelle model for autoriteter. Kontrol og stemme fra kontrolteorien indgår nu både i sin instrumentelle og ikke-instrumentelle tilgang under deltagelse. Mens

Figur 3.1. Med udgangspunkt i Tylers forståelse af den relationelle model kan etableres en forklaringsmodel for parters oplevelse af retfærdighed som afhængig af deltagelse, tillid, neutralitet og interpersonel respekt.

¹²² E. Allan Lind og Tom R. Tyler, *The Social Psychology of Procedural Justice*, Plenum Press, 1988, kapitel 10.

¹²³ Tom R. Tyler, *Social Justice: Outcome and Procedure*, *International Journal of Psychology*, bind 35, 2000, s. 117-125.

begreberne interaktionel retfærdighed inddrages under begrebet interpersonel respekt. Som det fremgår af figuren, så indgår der i denne opdeling fire elementer af betydning for parternes oplevelse af processuel retfærdighed: parternes deltagelse, parternes tillid til autoritativ tredjepart, parternes oplevelse af autoritativ tredjeparts neutralitet og parternes oplevelse af autoritativ tredjeparts interpersonelle respekt.

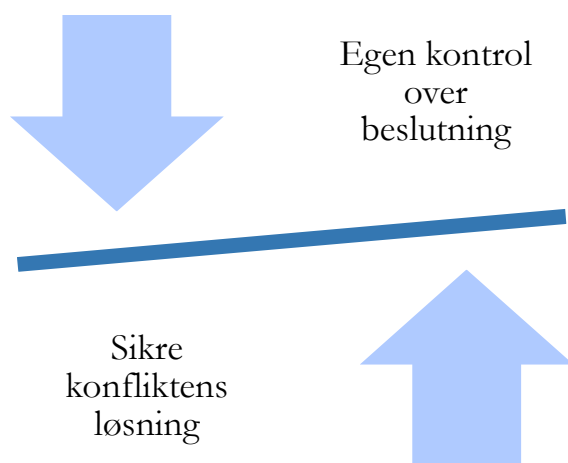
3.2.1 Parternes deltagelse

Parterne føler sig mere retfærdigt behandlet i en proces, hvis de har haft mulighed for at deltage. Deltagelsen kan vedrøre forskellige elementer, herunder 1) deltagelse i valg af processtype, 2) deltagelse i bevisfremskaffelse og bevisfremlæggelse samt 3) deltagelse i beslutningstagningen med meninger, forslag eller beslutningskraft.

Partsoplevelse af egen deltagelse eller mangel herpå beskrives i litteraturen ud fra begreberne kontrol og stemme. Enkelte steder bruges begreberne nærmest synonymt¹²⁴, andre steder supplerer de hinanden. Men hvor kontrol synes at være entydigt af instrumentel betydning, tilskrives ”stemme” også en ikke-instrumentel betydning for parterne.

Instrumentelt perspektiv

Ud fra et instrumentelt perspektiv er deltagelse vigtigt for at sikre sig indflydelse i beslutningsprocessen. Enten indflydelse over beviser og bevisfremlæggelse for derigennem at påvirke afgørelsen. Eller direkte indflydelse over afgørelsen. Ønsket om at få indflydelse på afgørelsen kan dog væsentligt reduceres, hvor parter er i stærk indbyrdes konflikt og ikke kan blive enige om at træffe en fælles afgørelse. I sådanne tilfælde kan parter ønske, at afgørelseskompetencen helt overdrages til en besluttende autoritativ tredjepart. Her bliver indflydelsen eller kontrollen over beviser og bevisfremlæggelse parternes instrumentelle mulighed for at påvirke afgørelsen, som beslutningstager skal træffe.

På baggrund af deres undersøgelser vurderede Thibaut og Walker i 1975¹²⁵, at et stærkt forhandlingsprincip (efter amerikansk tradition) giver grundlaget for stærkest parts-tilfredshed, bedst bevisførelse og mest tilfredse parter. I en publikation fra 1978 tolker Thibaut og Walker sammen med andre forskere videre på disse undersøgelser¹²⁶, og det er i denne tolkning, at deres teoretiske bidrag fra 1975 måske præsenteres tydeligst som en decideret kontrolteori. Præferencen for tredjeparts kontrol over beslutnings-

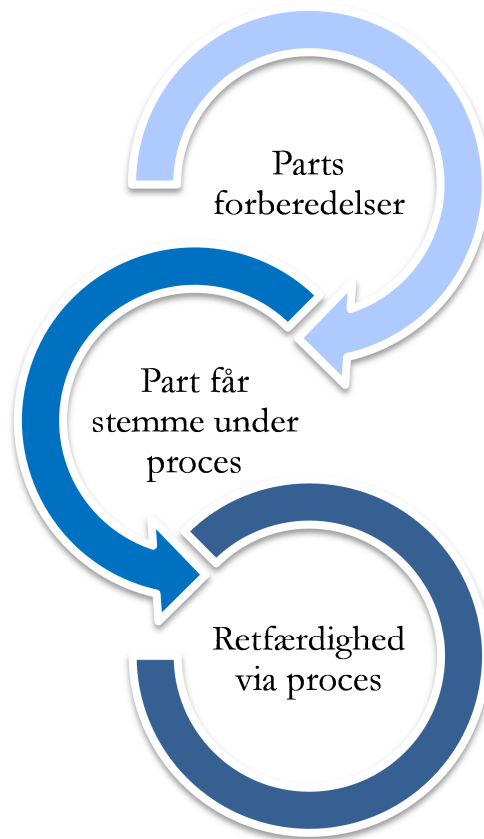
Figur 3.2. Det kan være nødvendigt for parter at afgive egen kontrol over beslutningen for at sikre, at konflikten kan blive afsluttet.

¹²⁴ Blandt andet i E. Allan Lind og Tom R. Tyler, *The Social Psychology of Procedural Justice*, Plenum Press, 1988.

¹²⁵ John Thibaut og Laurens Walker, *Procedural Justice a psychological analysis*, Lawrence Erlbaum associates publishers, 1975.

¹²⁶ Pauline Houlden, Stephen LaTour, Laurens Walker og John Thibaut, Preference for Modes of Dispute Resolution as a Function of Process and Decision Control, *Journal of experimental social psychology*, bind 14, 1978, s. 13-30.

tagningen ved svær konflikt tolkes som det naturlige resultat af, at parterne ikke vil risikere en endeløs konflikt ved at give modparten veto-ret (jævnfør figur 3.2). Den omvendte præference for partskontrol frem for tredjeparts kontrol over processen ved bevisfremlæggelsen tolkes ud fra et materielt synspunkt. Parter ønsker egen kontrol over bevisfremlæggelse og minimum af tredjeparts kontrol i den forbindelse. Det betyder, at det er vigtigt for parterne at kunne forberede sagen, det vil sige sætte sig ind i materiel ret, finde beviser og senere få god adgang til at fremlægge disse beviser, idet de får stemme. Sammenhængen er søgt illustreret i figur 3.3. Årsagen forklares ved, at parterne derved opnår en kontrol over sagens udfald, som opfattes som både attraktiv og fair af parterne. De har selv mulighed for at fremstille deres sag i et fordelagtigt lys. I forklaringen trækkes blandt andet på andres undersøgelser, der peger på individer og gruppers motivation for at opleve sig selv som havende autonomi og at kunne udøve kontrol og derigennem at se dette påvirke deres situation. Ny undersøgelse understøtter, at mulighed for deltagelse (stemme) i sig selv bidrager til en forøgelse af parternes oplevelse af at have opnået den ønskede afgørelse¹²⁷.

Figur 3.3. Parternes kontrol over sagens oplysning bibringer dem en oplevelse af øget retfærdighed.

Hvor kontrol over proces således bidrager til øget oplevet fairness, synes parterne modsat ikke at tillægge kontrollen over sagens afgørelse en særlig stilling i forhold til fairness. Denne kontrol opfattes i stedet som et tveægget sværd, der kan risikere at blokere for en afslutning af konflikten. Noget tyder på, at det især var Thibaut og Walkers forsøgsscenarie, der gjorde forhandling og mægling så lidet attraktive, idet de var baseret på konfliktløsningsmodeller, der umuliggjorde kompromis om resultatet. Senere forskning har henholdsvis understøttet eller modsagt Thibaut og Walkers resultater. Nogle undersøgelsesresultater tyder på, at en del parter foretrækker mere uformelle processer og gerne mægling frem for retssager¹²⁸. Andre undersøgelsesresultater peger på, at parternes foretrukne valg også afhænger af, om de har en ”stærk” eller ”svag” sag. Således at de kun foretrækker forligsmægling, hvor der er større risiko for, at de taber sagen¹²⁹.

¹²⁷ John Angus D. Hildreth, Don A. Moore og Steven L. Blader, Revisiting the Instrumentality of Voice: Having Voice in the Process Makes People Think They Will Get What They Want, *Social Justice Research*, bind 4, 2014, s. 209-230.

¹²⁸ Eksempelvis Tom R. Tyler, Citizen discontent with legal procedures: A social science perspective on civil procedure reform, *American Journal of Comparative Law*, bind 45, 1997, s. 871-904.

¹²⁹ Regina A. Schuller og Patricia A. Hastings, What Do Disputants Want? Preference for Third Party Resolution Procedures, *Canadian Journal of Behavioural Science*, bind 28, 1996, s. 130-140.

Ikke-instrumentelt perspektiv

Mens Thibaut og Walker altså tolkede parternes positive evaluering af egen deltagelse eller kontrol som et spørgsmål om, at mere deltagelse i denne proces gav parterne mere kontrol over sagens resultat, fik især Lind og Tyler¹³⁰ ændret ved denne rent instrumentelle tolkning, idet de påpegede, at Thibaut og Walker og andre også havde konstateret, at parterne tillagde manglende deltagelse en mere negativ værdi, når de havde tabt, end hvis de vandt (de vindende parter var generelt mere positive med processen). En fortolkning af Lind og Tylers pointe¹³¹ er, at var Thibaut og Walkers teori korrekt, burde tabende parter vurdere, at deltagelse ikke havde ført til et retfærdigt resultat, og tabende parter dermed ikke at have følt øget retfærdighed gennem deltagelse. En lang række undersøgelser synes at bekræfte deres antagelse, idet parterne også tillægger det betydning at deltage, når de ved, at deres deltagelse ikke kan påvirke resultatet¹³². Og det kan til stadighed konstateres, at der er fairness-oplevelse forbundet med deltagelse, som ikke kan forklares ud fra et instrumentelt perspektiv¹³³. Tyler, Raskinski og Spodick¹³⁴ tolker denne effekt som en værdi-ekspressiv position hos parterne, hvor parterne tillægger det selvstændig værdi at udtrykke deres opfattelse. Greenberg¹³⁵ peger i retning af en alternativ tolkning, idet han understreger den fortsatte manglende forskning i, om individer ønsker kontrol over processen, fordi de håber, at det vil give dem kontrol over afgørelsen, eller simpelthen fordi det øger deres evne til at affinde sig med afgørelsen uanset dens udfald. Tanken er, at ved at have fået mulighed for at fremlægge alle beviser og fremføre alle argumenter kan parterne bedre affinde sig med afgørelsen, fordi de gjorde, hvad de kunne. De sidder altså ikke tilbage med en oplevelse af, at hvis blot dette eller hint argument var fremført, så havde afgørelsen været anderledes.

Lind og Tyler vurderer i 1988, at både de instrumentelle og de ikke-instrumentelle aspekter spiller en rolle for parternes retfærdighedsopfattelse. Samtidig peger de på, at oplevelsen af processuel retfærdighed også vil være afhængig af graden af konfliktløsning i situationen. Ikke-instrumentel stemme eller kontrol kan have større betydning for høj retfærdighedsoplevelse ved processer med lav konflikt, og instrumentel kontrol eller stemme kan have højere betydning for retfærdighedsoplevelse ved højt konfliktniveau, eksempelvis en retssag¹³⁶.

De teoretiske drøftelser af betydningen af henholdsvis instrumentel og ikke-instrumentel stemme er fortsat frem til i dag. Af nyere forskning kan peges på publikation fra 2013 af Platow m.fl.¹³⁷, der i henholdsvis et laboratorieforsøg i Australien og et forsøgsscenario i Indien undersøger betydningen af gruppeværdier og autoriteter. Konklusionen på baggrund af undersøgelse er, at individer ikke er tilfredse, hvis de nægtes en instrumentel stemme. Sker

¹³⁰ E. Allan Lind og Tom R. Tyler, *The Social Psychology of Procedural Justice*, Plenum Press, 1988.

¹³¹ E. Allan Lind og Tom R. Tyler, *The Social Psychology of Procedural Justice*, Plenum Press, 1988, s. 97.

¹³² Blandt andet E. Allan Lind, Ruth Kanfer og P. Christopher Earley, Voice, control and procedural justice, *Journal of Personality and Social Psychology*, bind 59, 1990, s. 952-959.

¹³³ John Angus D. Hildreth, Don A. Moore og Steven L. Blader, Revisiting the Instrumentality of Voice: Having Voice in the Process Makes People Think They Will Get What They Want, *Social Justice Research*, bind 4, 2014, s. 209-230.

¹³⁴ Tom R. Tyler, Kenneth Rasinski og Nancy Spodick, The influence of voice on satisfaction with leader: Exploring the meaning of process control, *Journal of Personality and Social Psychology*, bind 48, 1985, s. 72-81.

¹³⁵ Jerald Greensberg, Setting the Justice Agenda: Seven Unanswered Questions about "What, Why and How", *Journal of Vocational Behavior*, bind 58, 2001, s. 210-219.

¹³⁶ E. Allan Lind og Tom R. Tyler, *The Social Psychology of Procedural Justice*, Plenum Press, 1988, s. 110.

¹³⁷ Michael J. Platow, Rachael A. Eggins, Rachana Chattopadhyay, Greg Brewer, Lisa Hardwick, Laurin Milsom, Jacinta Brocklebank, Thérèse Lalor, Rowena Martin, Michelle Quee, Sara Vassallo og Jenny Welsh, Two experimental tests of relational models of procedural justice: Non-instrumental voice and authority group membership, *British Journal of Social Psychology*, bind 52, 2013, s. 361-376.

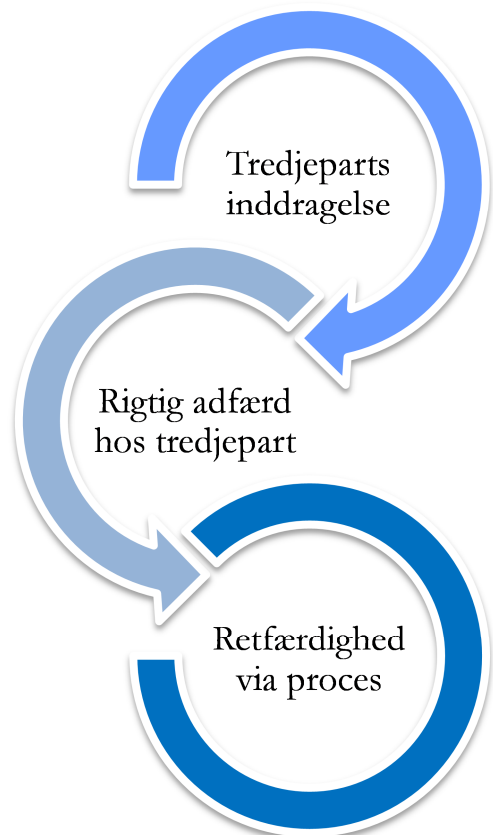
dette, eller gives de alene adgang til en ikke-instrumentel stemme, vil de protestere. Undersøgelsen viste, at dette forhold gjorde sig gældende, men i forskellige grad afhængig af, om stemmen var overfor en tredjeparts autoritet, der var en del af gruppens fællesskab (religiøst fællesskab) eller var uden for gruppen.

Misbrug. Et andet forhold ved den ikke-instrumentelle stemme er dens potentiale for at blive misbrugt, der har været drøftet i flere publikationer¹³⁸. Beslutningsprocesser kan tilrettelægges, så de giver parter adgang til at lufte deres meninger og dermed forhøje deres vurdering af den processuelle retfærdighed – uden at deres meninger reelt har til hensigt at indgå i beslutningstagningen. Cohen¹³⁹ kalder det ”pseudodeltagelse”, når parternes input ikke anvendes som et reelt bidrag til beslutningsprocessen, men i stedet er en overtagelsesstrategi fra en beslutningstager, der har truffet sin beslutning, før parterne fik mulighed for at give input.

Informationer. En undersøgelse af Sheppard og Lewicki¹⁴⁰ viser, at det kan opfattes som unfair, hvis individer ikke får tilstrækkelig information om eventuelle forventninger til dem, eller får utilstrækkelig information til at løse en given arbejdsopgave. Informationsbehovet kan ud fra denne forklaring tolkes som et element i ”deltagelse”. Hvis parter ikke har adgang til at forberede sig såvel i forhold til at forberede beviser og argumenter som i forhold til at forberede følelser og forventninger, kan det medføre både ringere kontrol og større grad af utryghed.

3.2.2 Autoritativ tredjeparts adfærd

Spørgsmålet om neutralitet hos og tillid til tredjepart synes aldrig at være forklaret i sammenhæng med Thibaut og Walkers gamle kontrolteori. Rent spekulativt synes elementerne ellers at have en indbygget sammenhæng. I min forståelse af teorien kan det tolkes således, at det er ubehageligt, men kan være nødvendigt for parter at afgive beslutningskontrol til en tredjepart, hvis de ønsker at få konflikten løst. Forskellige typer af ”rigtig” adfærd fra tredjepart kan bibringe parterne en oplevelse af, at det fortsat er et retfærdigt forløb, jævnfør figur 3.4. Den rigtige adfærd hos tredjepart kommer dermed til at fungere som en substitut for tabet af kontrol. Neutralitet hos tredjepart, tillid til tredjepart og positiv oplevelse af tredjeparts interpersonelle respekt er alle elementer, der samlet skaber en oplevelse af rigtig adfærd hos autoritativ tredjepart. Dermed kan rigtig adfærd hos autoritativ tredjepart reducere den partsoplevede negative betydning af kontroltab.

Figur 3.4. Autoritativ tredjepart kan gennem sin adfærd bibringe parterne en oplevelse af øget retfærdighed.

¹³⁸ Blandt andet Robert J. MacCoun, Voice, Control, and Belonging: The Double-Edged Sword of Procedural Fairness, Annual Review of Law and Social Science, bind 1, 2005, s.171-201.

¹³⁹ Ronald L. Cohen, Procedural Justice and Participation, Human Relations, bind 38, 1985, s. 643-663.

¹⁴⁰ Blair H. Sheppard og Roy J. Lewicki, Towards general principles of managerial fairness, Social Justice Research, bind 1, nr. 2, 1987, s. 161-176.

Neutralitet og tillid

Partsoplevelsen af processuel retfærdighed påvirkes af oplevelsen af autoritativ tredjeparts neutralitet, forstået som ærlighed, upartiskhed og objektivitet¹⁴¹. Overdrages beslutningskontrollen til en tredjepart, må denne være upåvirket af dennes præferencer og bias. Alene fakta og regler bør påvirke beslutningstager. Betragtningen kan juridisk forstås i tæt sammenhæng med de processuelle regler for habilitet, men det er ikke lovgivningens definition heraf, der er i spil. Det er i stedet tredjeparts adfærd, der iagttages og tolkes for signaler omkring ærlighed, upartiskhed og objektivitet¹⁴².

Tillid til autoritativ tredjepart dækker over en række vigtige elementer. For at parterne skal være villige til at være sårbare overfor tredjeparten, må de kunne have tillid til, at tredjepart har evner (kompetence, faglig dygtig, effektiv og dedikeret), velvilje (ønsker at gøre godt, omsorgsfuld, loyal, interesseret) og integritet (styret af acceptable og delte værdier, fair)¹⁴³,
144 .

Det er parternes vurdering af tredjeparts adfærd, der påvirker parternes tillid til autoritativ tredjepart og dermed i sidste ende deres fairness-vurdering. Parterne foretager deres vurdering på baggrund af tredjeparts adfærd. Denne adfærd er parternes instrument til at ”afsløre” tredjeparts motiver¹⁴⁵. Her er empatisk, omsorgsfuld, velvillig og lyttende adfærd indikatorer på velvilje og integritet, som kan give parterne tillid til autoritativ tredjepart. Mens signaler på manglende empati med videre bidrager til reduceret tillid til autoritativ tredjepart. Det samme gælder i forhold til tredjeparts forberedelser og forklaringer, der overfor parterne kan bidrage til at signalere, om de har evner.

I forhold til lytning er det således ikke alene den instrumentelle betragtning, der er relevant i denne sammenhæng. Det instrumentelle element af at lytte knytter sig til deltagelse. Det er her ikke tilstrækkeligt i forhold til at opleve deltagelse, at parterne har mulighed for at få stemme, hvis tredjepart ikke lytter. Da er der tale om pseudodeltagelse. Når lytning nævnes i relation til begrebet ”Tillid”, er det betragtningen om, at lytningen er udtryk for, at tredjepart er oprigtig og ønsker at finde en god løsning. Det skal bemærkes, at denne sondring mellem lytning som deltagelse og lytning som tillid ikke er tydeligt adskilt i litteraturen, hvor lytning ofte alene benævnes under begrebet tillid¹⁴⁶.

Både neutralitet og tillid er elementer ved parternes opfattelse af beslutningstagende eller mæglende tredjepart, der typisk fremhæves. De fremhæves som adskilte elementer, men synes i min vurdering at afspejle forskellige forhold i parternes opfattelse af tredjeparten. Hvor

¹⁴¹ Tom R. Tyler, Social Justice: Outcome and Procedure, International Journal of Psychology, bind 35, 2000, s. 117-125.

¹⁴² Tom R. Tyler, Citizen Discontent with Legal Procedures: A Social Science Perspective on Civil Procedure Reform, The American Journal of Comparative Law, bind 45, nr. 4, Symposium: Civil Procedure Reform in Comparative Context, 1997, s. 871-904.

¹⁴³ Roger C. Mayer, James H. Davies og F. David Schoorman, An integrative model of organizational trust, Academy of Management Review, bind 20, 1995, s. 709-734.

¹⁴⁴ Jason A. Colquitt og Jessica B. Rodell, Justice, Trust, and Trustworthiness: A longitudinal analysis integrating three theoretical perspectives, Academy of Management Journal, bind 54, nr. 6, 2011, s. 1183-1206.

¹⁴⁵ Tom R. Tyler, Social Justice: Outcome and Procedure, International Journal of Psychology, bind 35, 2000, s. 117-125.

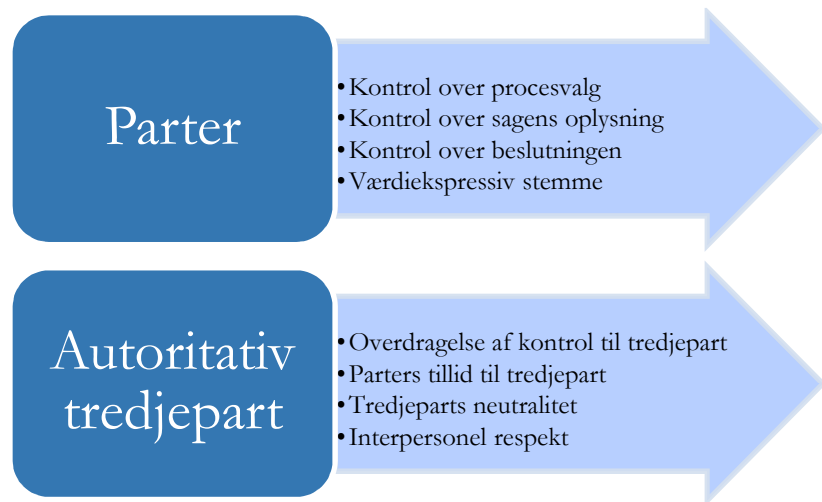
¹⁴⁶ Tom R. Tyler, Citizen Discontent with Legal Procedures: A Social Science Perspective on Civil Procedure Reform, The American Journal of Comparative Law, bind 45, nr. 4, Symposium: Civil Procedure Reform in Comparative Context, 1997, s. 871-904.

neutralitetsbegrebet på sin vis har til formål at sætte beslutningstager fri fra egne normer og værdier, har tillidsbegrebet fokus netop på beslutningstagers egne normer. Tyler¹⁴⁷ synes opmærksom på denne dualitet og forklarer forholdet ud fra det personlige kendskab til autoritetspersonen. Uden forudgående bekendtskab til autoritativ tredjepart er det af betydning for parterne, at denne er neutral. I takt med øget kendskab til autoritativ tredjepart som menneske tipper balancen, så tillid får en større betydning.

Tidligere oplevelser. Undersøgelser påviser, at tidligere oplevelser med autoriteter spiller ind på parternes oplevelse af retfærdighed. Den første kontakt med en myndighedsperson synes at have stor indflydelse på, hvordan senere myndighedspersoner og den samlede retfærdighedsopfattelse evalueres. Casper, Tyler og Fisher¹⁴⁸ fandt eksempelvis en sammenhæng mellem anklagedes evaluering af retfærdigheden ved processen under kriminalretten, og hvordan anklagede havde følte sig behandlet ved den første kontakt med politiet. Undersøgelsen forstås således, at parterne i deres første kontakt med autoritetspersoner danner sig en vurdering af deres fairness, som går videre i deres vurdering af andre autoritetspersoner. Særlig oplevelsen af mangel på fairness medfører, at parter er opmærksomme over for dette element i forbindelse med nye oplevelser.

Interpersonel respekt

Hvor neutralitet og tillid er tæt forbundet med parternes ønske om en fair afgørelse, handler interpersonel respekt om noget helt andet end afgørelsen, nemlig om parternes selvfølelse. En række undersøgelser peger på, at en større andel af parternes vurdering af, om en proces er retfærdig, afhænger af, hvordan de er blevet behandlet af autoritativ tredjepart¹⁴⁹. I Tyler og Linds model opstilles en sammenhæng mellem parters oplevelse af autoritetspersoner som optrædende høfligt, respektfuldt og venligt og samme parts evaluering af processuel retfærdighed. I deres forklaringsmodel bidrager en høflig og respektfuld optræden fra en autoritetsperson overfor parterne til, at de oplever, at de kan bevare deres værdighed og status i samfundet eller ”gruppen”. Interpersonel respekt fra en autoritativ tredjepart definerer dem som mennesker, der har en sådan status i samfundet, at de har et krav på respekt. Signalet bliver vigtigt, fordi der er tale om en autoritativ tredjepart –

Figur 3.5. Parterne evaluerer processuel retfærdighed på baggrund af deres oplevelse af egen deltagelse på den ene side og deres oplevelse af den autoritative tredjepart på den anden side.

¹⁴⁷ Tom R. Tyler, Social Justice: Outcome and Procedure, International Journal of Psychology, bind 35, 2000, s. 117-125.

¹⁴⁸ Jonathan D. Casper, Tom Tyler og Bonnie Fisher, Procedural Justice in Felony Cases, Law and Society Review, bind 22, 1988, s. 483-507.

¹⁴⁹ Blandt andet Mikula, G., B. Petri og N. Tanzer, What people regard as unjust: Types and structures of everyday experiences of injustice, European Journal of Social Psychology, bind 20, 1990, s. 133-149.

en person, der repræsenterer offentlighed og samfundet – eller ”gruppen”¹⁵⁰. Mens disrespekt giver en oplevelse af, at autoritativ tredjepart ikke vurderer, at pågældende part har status i gruppen. Den oplevede statusdeling påvirker som sådan parternes egen selvfølelse og selvforståelse. Selv det at få adgang til processen forstås herudfra i sig selv som en statusdeling.

I figur 3.5 er opsummeret de forhold i teori om processuel retfærdighed, der har betydning for parternes oplevelse af retfærdighed.

3.3 God konfliktløsning er mere end fairness

Hvor undersøgelser af kriterier for fairness gav anledning til opdagelser af en helt ny type retfærdighed eller udvidelse af forståelsen af processuel retfærdighed, gav en undersøgelse af Lissak og Sheppard, der blev publiceret i 1983¹⁵¹, en udvidelse af forståelsen af parternes kriterier for evaluering af god konfliktløsning. Med undersøgelsen belyste Lissak og Sheppard de kriterier, mennesker efterspørger i forhold til konfliktløsningsprocesser. Der er tale om en undersøgelse med åbne spørgsmål, hvor deltagerne (ledere og medarbejdere på arbejdspladser) tager udgangspunkt i egne konkrete erfaringer med konfliktløsning. De i alt seksten fundne kriterier er angivet i tabel 3.1. De er listet efter antal forekomster, det vil sige antallet af gange pågældende kriterium blev anført i undersøgelsen. Samtidig er til højre i tabellen anført den vægt, som interviewpersonerne selv anførte i forhold til kriteriets vigtighed. Farverne er min tilføjelse, de angiver hovedgrupper af kriterier, der forklares herunder.

Markeret med gråt er fem kriterier, der direkte kan genfindes fra teori om processuel retfærdighed. Det drejer sig om personlig kontrol (deltagelse), sikring af værdighed (interpersonel respekt), tredjeparts neutralitet (neutralitet), fakta (tillid) og fairness. Men det fremgår samtidig, at der er en række elementer, der ikke er indarbejdet i Tyler og Linds beskrivelse af interpersonel respekt, deltagelse, tillid og neutralitet som betydningsfuldt for processuel retfærdighed.

Markeret med gult er syv kriterier, der efter min vurdering alle synes at vedrøre det forhold, at det er besværligt og ubehageligt at være i en konflikt. Det drejer sig om kriterierne: at løfte problemet, hastighed, minimere afbrydelse, succesfuld konfliktløsning, flytte ansvar og realiserbarhed. Ubehaget ved at være i en konflikt har som konsekvens, at det er ønskværdigt at få konflikter afsluttet hurtigst muligt samt at undgå fremtidige konflikter. At flytte ansvaret for konfliktløsningen til en autoritativ tredjepart er i overensstemmelse med resultaterne fra Thibaut og Walkers undersøgelse, der pegede på, at parter ved svære konflikter ønsker at overlade kontrollen over afgørelsen til en tredjepart for dermed at sikre en afslutning af konflikten. Det fremgår dog af Lissak og Sheppards undersøgelse, at parterne ikke oplever det som et tungtvejende kriterium. Men samlet set fremgår det, at det at få løst konflikten, få den frem i lyset og undgå fremtidige konflikter er betydningsfuldt.

Desuden må det antages, at tidsforløbet formentlig ikke blot bør reduceres af hensyn til at få afsluttet konflikten, men måske især retslige processer er ved deres fremmedartethed i sig selv belastende. Röhl peger således på, at processer i sig selv de facto er så byrdefulde, at deres

¹⁵⁰ Jan-Willem Van Prooijen, Kees van den Bos og Henk A. M. Wilke, Procedural Justice and Status: Status Salience as Antecedent of Procedural Fairness Effects, *Journal of Personality and Social Psychology*, bind 83, nr. 6, 2002, s. 1353-1361.

¹⁵¹ Robin I. Lissak og Blair H. Sheppard, Beyond Fairness: The Criterion Problem in Research on Dispute Intervention, *Journal of Applied Social Psychology*, bind 13, nr. 2, 1983, s. 45-65.

Kriterium	Definition	Antal forekomster	Målt angivelse af kriteriets vigtighed (vægt)	
			Ledere	Medarbejdere
Lufte problem	Få problemet frem i lyset, så det kan løses	43	7,2	7,3
Hastighed	Sikre hurtig konfliktløsning	37	7,0	7,0
Fairness	Sikre fairness overfor parterne under konfliktløsningen	31	7,2	7,5
Personlig kontrol	Bevare personlig kontrol over hvad der bliver sagt og gjort under konfliktløsningen	27	6,4	6,7
Reducere fjendtlighed	Reducere graden af fjendtlighed mellem parterne	24	6,6	6,6
Omkostninger	Spare penge eller arbejdsressourcer	20	5,3	4,3
Minimere afbrydelse	Minimere afbrydelser af hverdagens opgaver	20	6,9	6,8
Reducere fremtidige problemer	Reducere sandsynligheden for at lignende konflikter opstår i fremtiden.	19	4,7	5,9
Tredjeparts neutralitet	Sikre neutraliteten hos den besluttende tredjepart (dommer, konfliktmægler, voldgiftsmand, ect.)	19	4,7	5,9
Flytte ansvar	Flytte ansvaret for konfliktløsningen til en tredjepart	17	3,3	4,4
Udeståendes rettigheder	Sikre rettighederne hos ikke involverede parter som kan blive påvirket af konfliktløsningens resultat	16	5,9	5,8
Sikre værdighed	Sikre alvoren eller værdigheden under konfliktløsningsprocessen	16	6,3	6,2
Fakta	Få fakta på bordet ("getting at the facts")	16	7,6	7,6
Succesfuld konfliktløsning	Maksimere sandsynligheden for at konflikten bliver løst	14	7,6	7,6
Realiserbarhed	Procedurens mulighed for at blive implementeret eller gennemført	10	6,6	6,3
Privatssfære	Sikre parternes private sfære ("ensuring privacy")	9	4,7	5,0

Tabel 3.1. Robin I. Lissak og Blair H. Sheppards undersøgelsesresultat af kriterier for effektive processer til konfliktløsning i *Beyond Fairness: The Criterion Problem in Research on Dispute Intervention*, 1983.

stresspåvirkning ikke kan ignoreres, men i sig selv kan opfattes som en sanktion¹⁵². Vigtigheden af at komme ud af konflikten eller få konflikten afsluttet udgør ikke et fairnesskriterium i teori om processuel retfærdighed, men det er inkluderet som en argumentation for overdragelsen af kontrol til autoritativ tredjepart.

Markeret med orange er et selvstændigt kriterium – reduktion af fjendskab mellem parterne. Det kan knyttes til ubehaget ved konflikt, men må samtidig også tolkes som et fokus på den interpersonelle relation mellem parterne. Både således, at det opleves som ubehageligt, hvis der er åben fjendtlighed under processen, og som et ønske om at reducere fremtidig fjendskab.

¹⁵² Klaus F. Röhl, Procedural Justice: Introduction and Overview, i Klaus F. Röhl og Stefan Machura, Procedural Justice, The Oñati International Institute for the Sociology of Law, 1997, s. 1-35.

Det interpersonelle element adskiller sig derved fra Tyler og Linds model, hvor det alene er den interpersonelle adfærd fra den autoritative tredjepart i forhold til parterne, der vurderes som betydningsfuldt for fairnessoplevelsen. Schuller og Hastings publicerede i 1996¹⁵³ en undersøgelse af foretrukne konfliktløsningstyper, der viste, at parter tillægger forskellige fordele til forskellige konfliktløsningstyper. Hvilken type de foretrækker – og dermed hvilke kriterier der vægter tungest – afhænger af den konkrete situation. Betydningen af reduktion af fjendtlighed mellem parterne blev vægtet højere af deltagerne i undersøgelsen, hvor parterne ikke var fremmede for hinanden.

Markeret med blå er tre kriterier, hvis eneste sammenhæng er forholdet til omverdenen. Omkostningskriteriet er, som det fremgår, vigtigt, men det vedrører arbejdsressourcer og økonomiske ressourcer. Parternes private sfære og sikring af udeståendes rettigheder vedrører forholdet til dem, der ikke er involveret i konflikten. Disse skal ikke skades af den afgørelse, der følger af konfliktløsningen, men parterne skal heller ikke udstilles over for omverdenen. Forskningen i processuel retfærdighed henviser til betydningen af parternes ressourceforbrug, stresspåvirkning og postkonfliktniveau¹⁵⁴, men elementerne er ikke indbygget i denne teori, idet elementerne ikke vurderes at påvirke parternes evaluering af fairness, ”kun” deres evaluering af konfliktløsningsprocessen.

3.4 Konfliktmægling

Teorien, der danner baggrund for konfliktmægling (konfliktløsnings- og forhandlingsteori) har taget sit udgangspunkt i egne erfaringer hos professionelle udøvere af konfliktmægling, og anvendelsen af hypotesetestning er ikke udbredt inden for feltet. Det centrale udgangspunkt er en forforståelse, ifølge hvilken parterne har størst gavn af processer, hvor sagens parter sammen har kontrollen over resultatet.

Nærværende redegørelse for konfliktmægling tager sit primære udgangspunkt i Vibeke Vindeløvs konfliktmæglingsmodel – den refleksive model. Vindeløvs teori om det traditionelle og nye paradigme¹⁵⁵ tilbyder en forklaringsmodel på konfliktmæglingens position. I det gamle paradigme, hvortil blandt andet domstol og voldgift befinder sig, er der en objektiv sandhed – i form af rettigheder, som afdækkes af en tredje part, der herefter træffer afgørelse om resultatet. Der er etableret sanktionsmuligheder for at sikre afgørelsens fuldbyrdelse. Det er her skelforretninger befinder sig som en af flere alternative konfliktløsningstyper¹⁵⁶. I det nye paradigme, hvortil bred-faciliterende konfliktmægling hører, er sandheden subjektiv. Løsninger skal findes af parterne selv, og såvel proces som løsning giver værdi ved konflikthåndteringen. Det er parterne, der skal finde og fuldbyrde en løsning, sanktionerne bliver dermed overflødige. I Vindeløvs forståelse af konfliktmægling er fokus på parternes indbyrdes relationer. I figur 3.6 er vist forskellige konfliktløsningsmetoder. Spalten til højre viser det nye paradigme, hvor fokus er på parternes relationer.

¹⁵³ Regina A. Schuller og Patricia A. Hastings, What Do Disputants Want? Preference for Third Party Resolution Procedures, Canadian Journal of Behavioural Science, bind 28, 1996, s. 130-140.

¹⁵⁴ F.eks. E. Allan Lind og Tom R. Tyler, The Social Psychology of Procedural Justice, Plenum Press, 1988, s. 118-122.

¹⁵⁵ Vibeke Vindeløv, Mediation: A Non-model, Djøf Publishing, 2007, s. 27-30.

¹⁵⁶ Alternativ konfliktløsning (ADR) er fællesbetegnelse for metoder til løsning af retlige stridigheder uden om domstolene.

Wall og Dunne¹⁵⁷ deler konflikttyper op efter to parametre. Dels hvorvidt parterne kan forventes at have fremtidige relationer, dels hvorvidt parterne har forhandlingskompetencer eller ej. Skeltvister falder ind i en kategori, hvor parterne ofte også har fremtidig interaktion. Ifølge Wall og Dunne bør konfliktmægling i denne kategori fokusere på at skabe bedre relationer, eksempelvis ved at skabe gensidig forståelse mellem parterne samt gå i retning af forslag, der kan inkludere undskyldninger og sikre, at ingen taber ansigt. Dette i modsætning til alene at fokusere snævert på materielle spørgsmål i forhandlingen. Skeltvister falder desuden ind i en kategori, hvor parterne ikke (som standard) har professionelle forhandlingskompetencer, en undtagelse herfor er de sager, hvor parterne medbringer advokat. Uden advokat betyder de manglende forhandlingskompetencer, at parterne i Wall og Dunnes tolkning kan have fordel af hjælp til deres forhandling.

	Rettigheder	Relationer
Traditionel konfliktløsning	Alternativ konfliktløsning	
Domsafgørelse	Skelforretninger Voldgift Administrative afgørelser Forligsforhandling	Konfliktmægling Retsmægling

Figur 3.6. Konfliktløsningsmetoder. Højre spalte er ifølge Vindeløv det nye paradigme inden for konfliktløsning.

Afgrænsning af konfliktmæglingsfeltet

Det er i litteraturen i dag slået fast, at selve definitionen på konfliktmægling (mediation) forbeholdes metoder, hvor mægler ikke kan træffe afgørelse i sagen¹⁵⁸. Når en dommer, voldgiftsmand eller landinspektør mægler, er det altså ikke konfliktmægling (mediation) men forligsforhandlinger, også kaldet assisteret forhandling (assisted negotiation).

Konfliktmæglingsteorier og -metoder har i forskellige skoler varierende grader af fokus på resultat i form af et forlig. Der er dele af konfliktmæglingsteorien, hvor forliget er sekundært, det vigtige er processen. I disse er der skoler, hvor processen skal være vigtig for samfundet (oftest som heling), andre hvor det er det enkelte individ, der gennem processen skal udvikles, og igen andre hvor det er relationen mellem de stridende parter, der skal heles¹⁵⁹. Metoderne har givet anledning til megen debat om, hvad der er den "rigtige" konfliktmægling¹⁶⁰. Wall og Dunne¹⁶¹ oplister ikke færre end 21 brugte mæglingsteknikker, men kritiserer samtidig feltet for den fortsatte fokusering på at udvikle nye skoler og opfordrer i stedet til en kondenseret oversigt med tre kategorier: forligsorienteret, relationsorienteret og neutral strategi. Kort

¹⁵⁷ James A. Wall og Timothy C. Dunne, Mediation Research: A Current Review, Negotiation Journal, 2012, s. 217-244.

¹⁵⁸ James A. Wall og Timothy C. Dunne, Mediation Research: A Current Review, Negotiation Journal, 2012, s. 217-244.

¹⁵⁹ Vibeke Vindeløv, Mediation: A Non-model, Djøf Publishing, 2007, s. 30-34.

¹⁶⁰ Stephen B. Goldberg og Margaret L. Shaw, The Past, Present, and Future of Mediation as Seen through the Eyes of Some of Its Founders, Negotiation Journal, 2010, s. 237-253.

¹⁶¹ James A. Wall og Timothy C. Dunne, Mediation Research: A Current Review, Negotiation Journal, 2012, s. 217-244.

forklaret har den forligsorienterede strategi sit primære fokus på at få parterne til at blive enige om et forlig, eventuelt ved at søge kompromiser og få dem til at fokusere på sagen frem for på følelser. Den relationsorienterede strategi har primært fokus på at forbedre parternes indbyrdes relation typisk ved at forbedre deres kommunikation og bevidstgøre dem om deres behov og følelser. I den relationsorienterede strategi kan også ligge et fokus på at øge parternes selvrespekt og selvtillid (empowerment¹⁶²). Den neutrale strategi fokuserer på at skabe og bibeholde parternes interaktion, hvilket typisk sker ved, at mægler søger at tilvejebringe objektive oplysninger ved hjælp af opklarende spørgsmål. De forligs- og relationsorienterede strategier præsenteres ofte i såvel forhandlingsteori som konfliktmæglingslitteraturen som sags- og procesorienterede.

Men inden for denne definition af konfliktmægling er der stadig et bredt felt, og bølgerne er gået højt ved fastlæggelsen af de etiske standarder for konfliktmægling. Spørgsmålet er primært, om konfliktmægleren må komme med forligsforslag under forhandlingerne. Riskin publicerede i 1996¹⁶³ en omdiskuteret model, hvor konfliktmæglingsformer placeres i et koordinatsystem med akser for ”faciliterende-evaluerende” og ”snæver-bred problemdefinition”. Blandt andet Kovach og Love har rettet kritik af denne inkluderende forståelse og vurderer, at udtrykket konfliktmægling kun bør anvendes på den faciliterende mægling, da det ellers legitimerer den snævre evaluerende mægling (hvor mægler tilbyder parterne forligsløsninger), der ikke opfattes som et reelt alternativ til andre konfliktløsningsmetoder¹⁶⁴. Vindeløv er tilhænger af denne indfaldsvinkel og afviser, at det kan kaldes konfliktmægling, når der tilbydes parterne løsninger¹⁶⁵.

Konfliktmægling og parternes kontrol over resultatet

Konfliktmægling tager sit udgangspunkt i en tillid til, at parterne evner at øve indflydelse på eget liv. Og at parterne samtidig får værdi herved¹⁶⁶. Som sådan handler konfliktmægling om at give parterne kontrol over resultatet. Men modvilje mod, at konfliktmæglere kommer med løsningsforslag handler om flere forhold. Hvis mægleren selv har stillet forslaget, kan det medføre, at mægleren har svært ved at give slip på idéen og dermed mister sin neutralitet. Princippet i at anvende konfliktmægling frem for eksempelvis en domstol er grundlæggende en tro på, at parterne selv er eksperter i eget liv og ved, hvad der er bedst for dem. Er mægler ikke neutral over for sagens løsning, realiseres dette princip ikke. Konfliktmæglere, der er meget optaget af at opnå forlig, vil – vidende eller uvidende – kunne presse eller påvirke parterne til at indgå et forlig, de reelt ikke ønsker. Selv når parterne ikke opfatter et direkte pres fra mægleren, vil tilliden til mægleren som autoritetsperson kunne skabe en præference hos parterne for mæglerens forslag som den rationelle løsning, uanset om forslaget er det bedste for parterne.

I forhold til processen får forslag fra mægleren ikke blot parterne til at have mindre ansvar for deres konflikt, men den får dem også til at føle mindre ansvar over for hinanden. Mæglerens forslag vil komme før parternes, og den hurtige løsning udefra mindsker parternes indbyrdes

¹⁶² Dette er blandt andet tilfældet i den transformative og den refleksive model, jævnfør Vibeke Vindeløv, *Mediation: A Non-model*, Djøf Publishing, 2007, s. 32 og s. 129.

¹⁶³ Leonard L Riskin, *Understanding Mediators' Orientations Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed*, *Harvard Negotiation Law Review*, bind 1, 1996, s. 7-52.

¹⁶⁴ Kimberlee K. Kovach, og Lela P. Love, *Mapping Mediation: The Risk of Riskin's Grid*, *Harvard Negotiation Law Review*, bind 3, 1998, s. 71-110.

¹⁶⁵ Vibeke Vindeløv, *Mediation: A Non-model*, Djøf Publishing, 2007, s. 100 og 266.

¹⁶⁶ Lin Adrian, *Mellem retssag og rundbordssamtale – retsmægling i teori og praksis*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2012, s. 106.

dialog. En dialog, der ellers kunne virke helende i en konflikt, og som øger parternes ansvar for hinanden. Det er i stedet vigtigt, at parterne bringes til selv i samarbejde at komme med forslag til løsning af deres problem. Det er dem, der skal leve med løsningen efterfølgende, og de ved bedst selv, hvad de kan leve med. Desuden har konfliktmægleren ikke fantasi til at forestille sig alle de løsninger, der kan være til problemerne i parternes liv. Ved at bringe parterne så meget på banen som muligt understøttes endvidere deres ejerskab til den fundne løsning, hvilket øger sandsynligheden for, at forliget implementeres og respekteres af parterne.

Konfliktmægling har i bund og grund udgangspunkt i forhandlingsteorien, når det kommer til den del af processen, der handler om motivationen for forhandling og at undgå nulsumsspil. Nulsumsspil vil sige en situation, hvor slutsummen er fikseret, hvormed det, en part får ud af et forlig, nødvendigvis fragår det, modparten får ud af et forlig. I denne tankegang er ethvert kompromis i bund og grund negativt, da det er udtryk for, at begge parter taber. De får mindre, end de ønskede sig, og altså også mindre, end de potentielt kunne have opnået ved en dom. Nulsumsspillet kan undgås, eller effekten afbødes ved at øge den samlede pulje. Hvordan puljen øges vil afhænge af sagens stridspunkter. Den bedste måde at øge puljen er ved at tilføje noget, den ene part ønsker, og som den anden part ikke opfatter som vigtigt. Denne såkaldte integrative forhandlingstilgang vandt frem på baggrund af Fisher og Urys ”Getting to Yes” fra 1988¹⁶⁷. Fisher og Ury bidrog til den centrale tanke, at der skal fokuseres på interesser ikke på standpunkter. Ved forhandlingernes start vil parterne typisk tage udgangspunkt i deres standpunkt (krav/positioner). Forhandlingerne skal væk herfra, og det gælder i stedet om at få åbnet op for en gensidig dialog, hvor der drøftes på baggrund af interesser fremfor standpunkter, hvor person adskilles fra problem, hvor der tilvejebringes flere forskellige løsningsforslag, og hvor resultatet baseres på ”et objektivt kriterium”.

Konfliktmæglingen inddrager ofte også behov som en underliggende motivation bag parternes interesser. Konsekvensen af ikke at spørge til parternes interesser og behov er, at forhandlingen i stedet sker på baggrund af parternes standpunkter. Sådanne vil typisk være overdrevent stejle¹⁶⁸, ¹⁶⁹. Løsning på baggrund af standpunkter vil enten give en taber og en vinder eller kræve et kompromis.

Som det fremgår, er udgangspunktet, at parterne skal have kontrol over beslutningsprocessen. Elementer som sikring af konfliktens løsning (eksempelvis ved en tredjeparts beslutning) er ikke et relevant forhold – det hører andre konfliktløsningsmetoder til.

Konfliktmægling og parternes følelser og indbyrdes relationer

I modsætning til retfærdighedsforskningen beskæftiger den relationelt orienterede konfliktmægling sig til gengæld kun i ringe grad for parternes kontrol over bevisfremskaffelse og bevisfremlæggelsen. Udgangspunktet i især den relationelt orienterede konfliktmægling er ofte, at beviserne helst ikke må fylde meget i processen, da de bidrager til at få parterne til at blive hængende i fortiden frem for at se fremad mod et forlig og/eller bedre modpartsrelationer. Bevisfremlæggelsen handler ikke om, at konfliktmægler skal få kendskab til sandheden, men om at parterne får mulighed for at høre modpartens perspektiv, hvordan modparten har oplevet konflikten og problemerne. Og at de får mulighed for at få luft ved at

¹⁶⁷ Rodger Fisher og William Ury med Bruce Patton, Getting to Yes, Penguin Books, 2011. Publiceret første gang i 1981.

¹⁶⁸ Vibeke Vindeløv, Mediation: A Non-model, Djøf Publishing, 2007, s. 125-129.

¹⁶⁹ Lin Adrian, Om standpunkter, interesser og behov, Kart og Plan, nr. 4, 2008, s. 233-239.

forklare, hvordan de har oplevet konflikten og problemerne¹⁷⁰. Disse elementer knytter sig entydigt til den værdi-ekspressive eller ikke-instrumentelle deltagelse i processuel retfærdighedsteori.

I de relationelle konfliktmæglingsmodeller, herunder den refleksive model, arbejdes med parternes indbyrdes relation, eksempelvis ved at få parterne til at beskrive deres forståelse af det forudgående hændelsesforløb, så de kan bringes til at se hinandens virkelighed. Ved at skabe forståelse for den andens behov og interesser kan parternes bringes til at se hinanden som medmennesker, og en grobund for bedre relationer skabes. Desuden understøtter mægler denne helende proces ved at skabe en frugtbar og respektfuld dialog. Det gøres bedst ved selv at være en god rollemodel og optræde respektfuldt og lyttende¹⁷¹. Når mennesker oplever, at personen over for dem er oprigtig interesseret i at lytte til dem, bidrager det til at bringe dem væk fra en argumenterende og defensiv position. Desuden får det dem til i højere grad at reflektere over egne svar, så der kan skabes en øget selvbevidsthed. Hvilket skønnes at give den fordel, at parterne åbner sig for hinanden og taler sammen. Det fremgår, at hvor der i processuel retfærdighedsteori fokuseres på tredjeparts interpersonelle adfærd i forhold til parterne for at skabe en oplevelse af fairness, anvendes samme metode i konfliktmæglingen for at understøtte parternes interpersonelle reaktion i forhold til hinanden.

Ud over konfliktmæglings skolernes forskellige vægt på forlig eller proces er der også forskel i deres vurdering af følelsers rolle i processen. Således vil der være mæglere, der konsekvent stopper parter, der skændes. Men flere relationelle modeller (blandt andet den transformativ) giver plads til, at parterne kan komme med følelsesmæssige udbrud og angreb. I den refleksive model, som er populær i de skandinaviske lande, er der også rum for følelser, men mægler skal ved hjælp af forskellige teknikker forhindre, at parterne direkte krænker hinanden ved følelsesmæssige udbrud eller direkte angreb. Baggrunden for at tillade mindre voldsomme følelsesudbrud er, at de grundlæggende er naturlige og samtidig kan være givende for konfliktløsningen. Givende, fordi det kan være oplysende for parterne at opleve modpartens følelser, og det kan samtidig være nødvendigt for en part at komme af med sine følelser for at komme videre i processen¹⁷². Tanken er, at konfliktmæglingen i sig har et potentiale for at give parterne en følelsesmæssig løsning på deres konflikt¹⁷³. Konsekvensen af ikke at tillade følelser vil være, at dette potentiale ikke kan realiseres. Hvis mægleren konsekvent afviser følelsesmæssige udbrud og kun forholder sig til det fremadrettede, kan det få konsekvenser for valg af løsning og mere konkret betyde, at en eventuel aftale ikke overholdes¹⁷⁴.

3.5 Opsamling

Som det fremgår, er der en række forhold, der spiller ind på parternes evaluering af konfliktløsningsmetoder. En oversigt over disse forhold er søgt etableret i figur 3.7. Med undtagelse af ”hastighed”, der er grupperet sammen med omkostninger (som ressourceforbrug), så refererer farverne i figuren til farverne i tabel 3.1.

¹⁷⁰ Vibeke Vindeløv, *Mediation: A Non-model*, Djøf Publishing, 2007, s. 138-149.

¹⁷¹ Vibeke Vindeløv, *Mediation: A Non-model*, Djøf Publishing, 2007, s. 129-137.

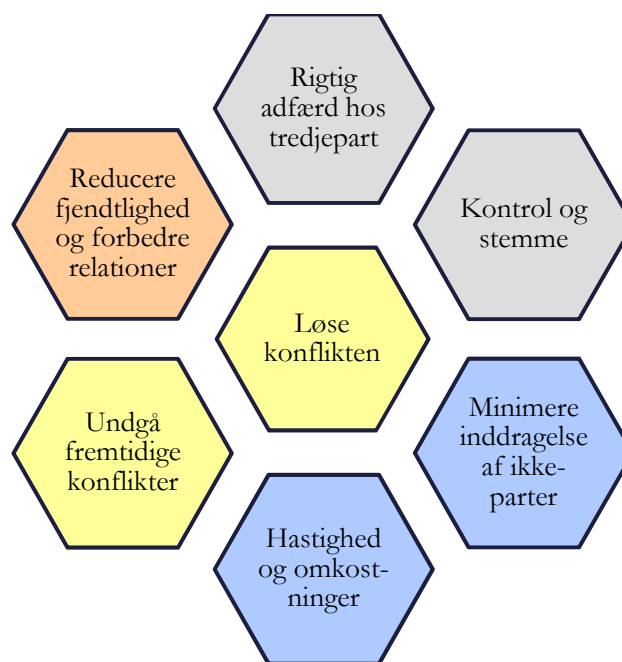
¹⁷² Vibeke Vindeløv, *Mediation: A Non-model*, Djøf Publishing, 2007, s. 32-34 og 128-129.

¹⁷³ Leonard L. Riskin og Nancy A. Welsh, *Is That All There is?: “The Problem” in Court-Oriented Mediation*, *George Mason Law Review*, bind 15, 2008, s. 863-932.

¹⁷⁴ Vibeke Vindeløv, *Mediation: A Non-model*, Djøf Publishing, 2007, s. 138.

Med gråt er markeret elementerne fra processuel retfærdighedsteori. Denne teori giver et vigtigt input til forståelse af mekanismerne hos parter i blandt andet skelforrettingsprocessen. Parterne oplever, at det er vigtigt at kunne deltage i processen. Det giver dem en oplevelse af kontrol, når de har stemme. Også selv om denne stemme alene er værdi-ekspressiv. Når det er nødvendigt for dem at overdrage kontrol til en autoritativ tredjepart – landinspektøren – bliver dennes adfærd udgangspunktet for parternes evaluering. Signalerer landinspektørens adfærd neutralitet og interpersonel respekt, og giver landinspektøren samtidig signaler, der medfører, at parterne får tillid til landinspektørens evner, velvilje og integritet, da vurderer parterne processen som fair og får en oplevelse af processuel retfærdighed.

Men andet end fairnesskriterier spiller en rolle for parternes evaluering af en proces. Med gult og blåt er markeret elementer, der hidrører fra parternes ubehag ved at være i en konflikt og en konfliktløsningsproces. Det er vigtigt for parterne, at processen til konfliktløsning ikke fylder for meget, tager for mange ressourcer, hverken i form af afbrydelser af hverdagen, tid eller penge. Konfliktløsningen skal også sikre, at konflikten faktisk afsluttes, og helst at der ikke opstår en tilsvarende konflikt igen. Endvidere er parterne opmærksomme på, at de ikke lever i et vakuum. De ønsker ikke, at omverdenen omkring dem, skal skades ved de fundne løsninger. Samtidig ønsker de, at deres privatsfære opretholdes under processen.

Figur 3.7. En oversigt over vigtige elementer i konfliktløsningsprocesser.

Med orange er forholdet til modparten markeret som et lidt anderledes, men vigtigt forhold ved konfliktløsning. Reduktion af fjendtlighed udgør et selvstændigt kriterium, og i relationelle konfliktmæglingsmodeller er forbedring af stridende parter indbyrdes relation et selvstændigt mål.

Kapitel 4

Undersøgellesdesign og metode

I dette kapitel beskrives og begrundes undersøgelserne og de metoder, der er anvendt i projektet. I første afsnit beskrives det overordnede undersøgelsesdesign, hvor samtlige undersøgelser forklares i forhold til deres funktion i projektet. Dernæst præsenteres projektets tre overordnede metoder: Feltarbejde, arkivundersøgelser og retsdogmatik. Herefter beskrives de overvejelser og teknikker, der er taget i brug for at sikre, at undersøgelserne er gennemført på en etisk forsvarlig måde. Endelig gennemgås, hvordan undersøgelsens kvalitet er understøttet.

4.1 Overordnet undersøgelsesdesign

Formålet med dette forskningsprojekt er at foretage en kritisk gennemgang af skelforretningsprocessens regler og landinspektørpraksis for at identificere udfordringer for parterne med henblik på efterfølgende at kunne udbedre disse og dermed forbedre parternes procesoplevelse.

I afsnit 1.3 blev præsenteret fire operationaliserede forskningsspørgsmål:

- Er der udfordringer for parterne, der er forbundet med gældende lovgivning om skelforretningsprocessen?
- Er der udfordringer for parterne, der hidrører fra landinspektørernes praktiske implementering af lovgivning om skelforretningsprocessen?
- Hvilke konkrete udfordringer påvirker parternes evaluering af skelforretningsprocessen?
- Hvordan løftes potentialet for at forbedre parternes oplevelse af skelforretningsprocessen?

Besvarelse af de operationaliserede forskningsspørgsmål tager sit udgangspunkt i tre typer af empiriske undersøgelser. Retsdogmatiske undersøgelser samt to typer af retssociologiske undersøgelser, dels feltarbejde, dels arkivundersøgelser.

Retssociologiske undersøgelser – feltarbejde i Norge og Danmark

Feltarbejdet i Norge havde til formål at indhente erfaringer fra de erfarne jordskiftedommers praksis og derigennem forstå dansk praksis. Samtidig var formålet at bibringe det danske feltarbejde et mere fremmedgjort perspektiv, end mit ståsted ved projektstart i øvrigt muliggjorde. Når valget faldt på Norge, havde det to årsager. Dels har Norge et højere antal skeltvister end i sammenlignelige lande¹⁷⁵. Dels var det muligt uden videre uddannelse at forstå det talte sprog. Dette vurderes normalt at være af væsentlig betydning i feltarbejde med

¹⁷⁵ Leiv Bjarte Mjøs og Hans Sevatdal, Egedomstvistar og matrikkelssystem, Kart og Plan 3-2011, s. 151-171.

(kultur)antropologisk metode. Det vurderes også at være af væsentlig betydning i den hermeneutiske analyse. Begge metoder er anvendt i denne afhandling.

I feltarbejdet i Danmark indgik tre typer af dataindsamling: egen deltagerobservation, landinspektørinterview og grundejerinterview. Deltagerobservationen gav et detaljeret indblik i processen under skelforretningen, mens interviewene med landinspektørerne gav kendskab til bevæggrundene bag denne praksis. Parternes udsagn er udtryk for deres oplevelser og følelser under skelforretningen, det vil sige konkret situeret oplevelse af praksis. Deres udsagn bliver dermed indikatorer af, hvad parter konkret lægger vægt på i skelforrettingsprocessen.

Interviewspørgsmål i såvel Norge som Danmark var især påvirket af konfliktmæglingslitteratur (jævnfør afsnit 3.4), da dette ved projektstart var indfaldsvinkel, der formodedes at være relevant. Da analysefasen blev påbegyndt, skabtes dog hurtig den erkendelse, at konfliktmægling ikke gav en forklaringsmodel, der var anvendelig til at forstå grundejernes evalueringer. Derfor blev i stedet inddraget teori om processuel retfærdighed (jævnfør afsnit 3.2) samt Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 af, hvad parter ønsker fra processer til konfliktløsning (jævnfør afsnit 3.3).

Retssociologiske undersøgelser – arkivundersøgelser

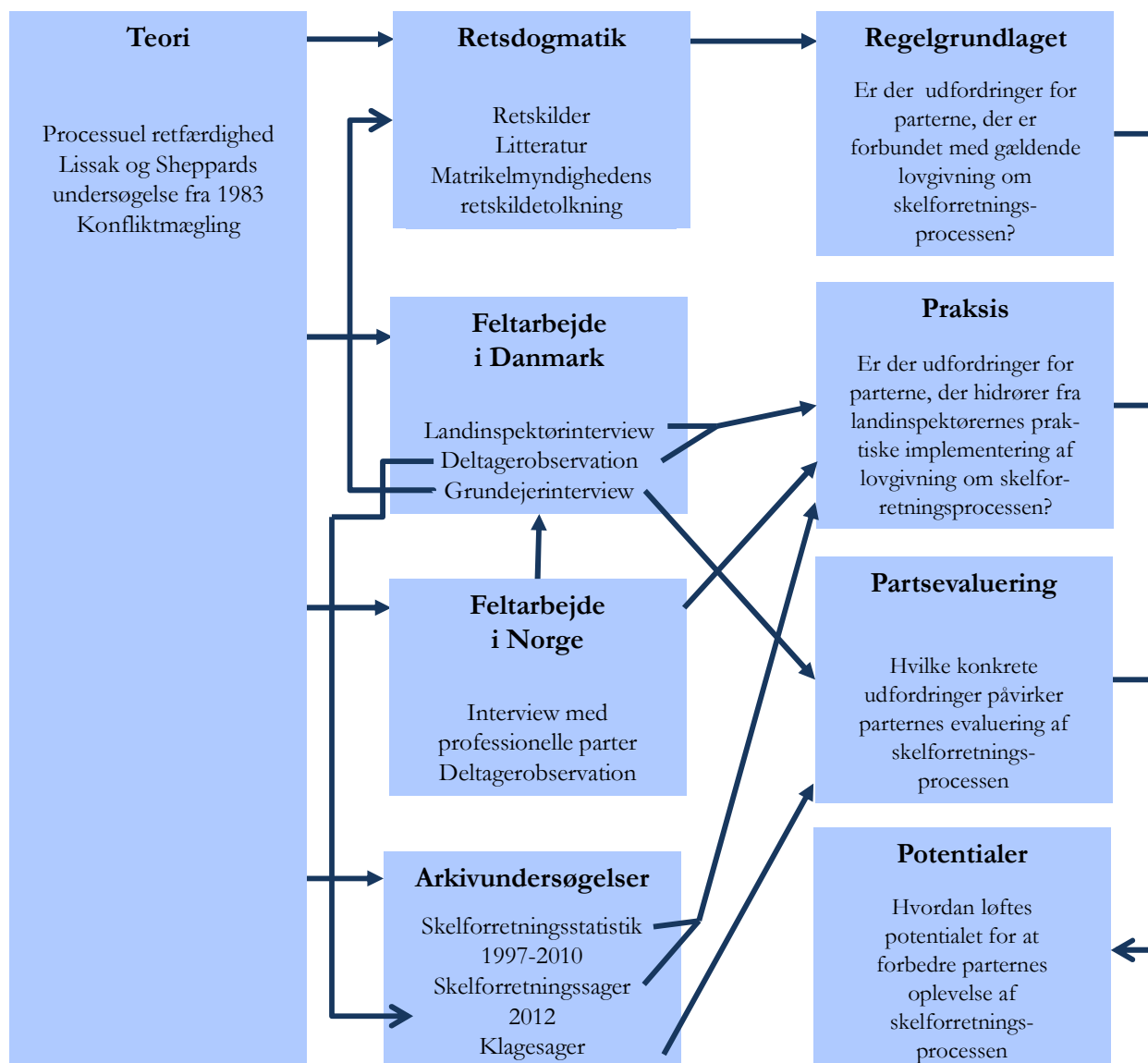
I undersøgelsen Skelforrettingsstatistik 1997-2010 indsamles informationer fra en større mængde skelforretningssager, der anvendes til at give et overordnet overblik over praksis. Undersøgelsen var det første arbejde, der blev gennemført i projektet, og er som interviewspørgsmålene inspireret af konfliktmægling. Derfor lægges der i undersøgelsen særlig vægt på skelforretningernes afgørelse (forlig, ikke-forlig, dom med videre). Undersøgelsen Skelforretningssager 2012 er den væsentligste kilde til belysning af praksis, idet den detaljeret kortlægger proceselementer og -forløb under skelforrettingsprocessen. Undersøgelsen tolkes med hjælp fra deltagerobservationen i det danske feltarbejde. Den sidste af projektets undersøgelser er en mindre undersøgelse af klagesager. Disse er inddraget for at øge antallet af partsevalueringer. Materialet supplerer dermed interviewene med grundejerne i det danske feltarbejde. Undersøgelserne Skelforretningssager 2012 og Klagesager er begge i udvælgelsen af undersøgelseskategorier styret af teori om processuel retfærdighed samt Lissak og Sheppards undersøgelse.

Retsdogmatiske undersøgelser

Både teori og grundejerinterview var væsentlige inspirationskilder til udvælgelse af temaerne for den retsdogmatiske undersøgelse, således at hvor de pegede på potentielt følsomme emner for parterne, er disse blevet underkastet et særlig kritisk blik. Den juridiske undersøgelse viste sig ikke alene at kræve en undersøgelse af, hvordan gældende ret burde være, men i høj grad også at kræve en undersøgelse af, hvad gældende ret er. På denne baggrund var det muligt at foretage en kritisk retskildetolkning.

Besvarelse af de operationaliserede forskningsspørgsmål

En oversigt over projektets undersøgelsesdesign er illustreret i figur 4.1. Til højre er placeret de fire operationaliserede forskningsspørgsmål. Til venstre er anført de tre typer af teori, der er anvendt i undersøgelsen: konfliktmægling som grundlag for udarbejdelse af interviewspørgsmål til grundejere og professionelle parter samt som grundlag for udvælgelse af undersøgelseskriterier til Skelforrettingsstatistik 1997-2010; teori om processuel retfærdighed samt Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 som grundlag for udvælgelse af relevante undersøgelseskriterier såvel i den retsdogmatiske undersøgelse som i arkivundersøgelserne Skelfor-

Figur 4.1. Undersøgellesdesign.

retningssager 2012 og Klagesager. Desuden er teori om processuel retfærdighed samt Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 anvendt som forståelsesmodel ved analysen af undersøgelsesmateriale.

Som det fremgår, er det den retsdogmatiske undersøgelse, der anvendes til at besvare det operationaliserede forskningsspørgsmål 1.

Det operationaliserede forskningsspørgsmål 2 besvares, som det fremgår af figur 4.1 af en række undersøgelser. Den primære undersøgelse til besvarelse af spørgsmålet er dog Skelforretningssager 2012. I øvrigt bidrager Skelforretningsstatistik 1997-2010, feltarbejdet i Norge til besvarelsen sammen med deltagerobservation og landinspektørinterview fra det danske feltarbejde.

Det operationaliserede forskningsspørgsmål 3 besvares primært ved hjælp af interview af grundejere fra det danske feltarbejde suppleret med arkivundersøgelsen Klagesager.

Det operationaliserede forskningsspørgsmål 4 besvares på baggrund af en tolkning af udfordringerne i regelgrundlag, praksis og partsevalueringer.

I afhandlingen præsenteres og analyseres undersøgelsesresultaterne på baggrund af en struktur med afsnit med overordnede temaer, der efterfølgende er inddelt i underafsnit om henholdsvis regelgrundlaget, (landinspektør)praksis, partsevaluering og tværgående forhold. Efter hver af disse underafsnit opsummeres de udfordringer, der efter min vurdering er fundet i pågældende underafsnit. Disse udfordringer præsenteres samlet i kapitel 9, hvor de anvendes som baggrund for en konkret besvarelse af de fire operationaliserede forskningsspørgsmål.

4.2 Feltarbejdet

Der er som nævnt udført to feltarbejder. Det ene feltarbejde var i Norge ved to jordskifteretter. Det andet var i Danmark ved danske skelforretningssager. I dette afsnit er de to undersøgelser beskrevet sideløbende, da den metodiske tilgang og anvendte værktøjer i hovedtræk har været ens. Hvor der er forskelle, er disse beskrevet.

I de to feltarbejder har jeg valgt det, der inden for antropologien kaldes et flerstedsfeltarbejde¹⁷⁶ med en kombination af deltagelse ved forskellige uafhængige sager og interview med udvalgte personer. I feltarbejderne er på trods af flerstedsfeltarbejdet alligevel søgt at skabe en vis kontinuitet mellem personer, handling og kontekst, således at de anvendte informanter er tilknyttet de sager, hvor jeg har foretaget deltagerobservation. Dette uanset om sagerne foregår i Danmark eller Norge. Formålet har i relationen mellem deltagerobservation og interview med professionelle parter været at understøtte, at interviewpersonen kunne fastholdes i konkrete forklaringer frem for generaliseringer, der kan risikere at beskrive den ikke-eksisterende idealsituation frem for faktiske valg. Formålet har i relation til interview med grundejere været at lette egen forståelse af, hvad det faktisk er for konkrete situationer, parterne taler om. Men også deltagerobservationerne kan bedre analyseres, når der efterfølgende er gode muligheder for at stille såvel professionelle som private parter opklarende spørgsmål.

4.2.1 Adgangen til feltet

Det norske feltarbejde

Det norske feltarbejde forløb over perioden 1. februar-30. april 2012. I Norge var de norske jordskiftedommere ”gatekeepere” for min adgang til feltet. Jeg fik gennem en kontaktperson etableret kontakt til en konkret jordskifteret. Ved pågældende jordskifteret blev jeg herefter tilbudt deltagelse i samtlige sager med tvist om skel inden for den tre måneders periode, jeg havde afsat til det norske feltarbejde. Da der inden for denne periode ikke blev gennemført retsmægling ved pågældende jordskifteret, kontaktede jeg de omkringliggende jordskifteretter og blev tilbudt deltagelse i en retsmægling. Som det fremgår, var adgangen til feltet i Norge relativt uproblematisk. Kun i forhold til retsmæglinger måtte gøres en ekstra indsats. Samtlige professionelle parter var desuden villige til at bidrage med et interview. De norske grundejere skulle ikke bidrage med interview, hvorfor det alene i sagen med retsmægling var nødvendigt

¹⁷⁶ F.eks. hos Cecilie Rubow, *Samtalen, Interviewet som deltagerobservation*, i Kirsten Hastrup (red.), *Ind i Verden, En Grundbog i Antropologisk Metode*, Hans Reitzels Forlag, 2003, s. 230.

at bede om samtykke til deltagelse (mere om informeret samtykke under afsnit 4.5). Men også i denne sag viste det sig helt uproblematisk at få adgang til at deltage og observere sagen.

Det danske feltarbejde

Anderledes forholdt det sig med det danske feltarbejde. I Danmark var de privat praktiserende landinspektører ”gatekeepere” for min adgang til feltet. Det er disse professionelle parter, jeg tog kontakt til, og som i første omgang gav mig mulighed for deltagelse i sagerne. Det danske feltarbejde forløb over en tolv måneders periode fra primo november 2012.

Ved undersøgelsens start skrev jeg ud til samtlige praktiserende landinspektører med hjælp fra en e-mailliste modtaget af matrikelmyndigheden. I denne mail orienterede jeg om undersøgelsen, dens formål og praktiske udførelse. Som reaktion på det første brev til landinspektørerne fik jeg en række positive og også enkelte mindre positive tilkendegivelser fra en række landinspektører landet over. Med det samme var der desuden tre landinspektører, der meldte ind med konkrete skelforretningssager. Den ene af disse meldte samlet ind med tre skelforretningssager. Da der var gået tre måneder, orienterede jeg om og lavede PR for undersøgelsen, herunder en præsentation på et fagligt møde for Praktiserende Landinspektørers Forening. Ved det faglige møde på Nyborg Strand fik jeg tilsvarende mange positive tilkendegivelser, men kun én henvendelse fra en landinspektør om to sager, der dog ikke blev gennemført i projektperioden. Endelig skrev eller ringede jeg til de landinspektører, der i hver landsdel ifølge matriklens oplysninger havde flest skelforretningssager årligt. Mine direkte henvendelser til konkrete landinspektører gav flere spændende samtaler, men kun tilbud om deltagelse i to konkrete sager. Samlet fik jeg således tilbud om deltagelse i syv skelforretningssager.

De syv sager skal ses i sammenhæng med, at der gennemsnitligt er 63 skelforretningssager per år (jævnfør indledningen til kapitel 1). Angiveligt blev jeg således tilbudt deltagelse i kun cirka 11 % af skelforretningssagerne. Det må ses i sammenligning med de få kræfter, der skulle til at blive tilbudt 100 % deltagelse i de norske sager ved jordskifteretten. Det kan konstateres, at der blandt landinspektørerne synes at være en uvilje mod observation eller undersøgelse af den af dem afholdte skelforretning.

Efter at have fået kendskab til de syv skelforretningssager blev efterfølgende forsøgt indhentet samtykke fra parterne til min deltagelse. I flere af sagerne var der ganske mange parter, alligevel lykkedes det at få samtlige parter tilladelse til deltagerobservation i fire sager. I den ene af disse sager var der dog ingen af parterne, der var villige til at blive interviewet, og sagen blev fravalgt af denne årsag.

For de resterende tre skelforretningssager var der i alt fem parter, der var villige til at bidrage med interview. De var alle grundejere. Sagernes tre landinspektører var også alle villige til at bidrage med interview.

4.2.2 Udvalgelseskræfter

Det norske feltarbejde

Ud over de syv sager, jeg deltog i ved norske jordskifteretter, blev jeg tilbudt deltagelse i flere andre. Disse var der enten praktiske (kalendermæssige) forhindringer for deltagelse i, eller det var kun muligt at deltage i det forberedende møde, da det ordinære retsmøde lå efter feltarbejdets afslutning. Som det fremgår i afsnit 4.2.1, tog jeg ikke kontakt til andre jordskifteretter

for at øge antallet af sager. Det var min vurdering, at syv sager var tilstrækkeligt til min undersøgelse. Jeg opstillede ikke andre udvælgelseskriterier for sagerne i undersøgelsen.

Jeg valgte at lave interview med alle de tre jordskiftedommere, der ledede sagerne. Af praktiske årsager blev fravalgt et egentlig interview med retsmægleren. Som en form for kontrol valgte jeg desuden at interviewe en opmålingsingeniør, der deltog som landmåler i to af sagerne. Interview med de øvrige to opmålingsingeniører, der var landmålere ved retsmøderne, blev fravalgt. Fravalget var begrundet i oplevelserne på de retsmøder, jeg deltog i. Her optrådte opmålingsingeniørerne tilbagetrukket og havde dermed en minimal indflydelse på processen.

I det norske feltarbejde er desuden fravalgt interview med skeltvisternes parter. Valget var tidsmæssigt betinget. Det norske feltarbejde havde i høj grad til formål at give et ”fremmed” perspektiv på den senere danske undersøgelse samt til at give et indtryk af, hvordan forskellige procedureregler giver forskellig konfliktløsning i praksis. Det var min vurdering, at deltagerobservation var central herfor, mens interviewdelen blev ressourcemæssigt reduceret. Her vurderede jeg, at det ville være væsentligt mere tidskrævende med grundejerinterview end interview af de professionelle parter. I lyset af den udvikling og de erkendelser, der kom senere i projektet, kan dette valg kritiseres. Det ville ganske givet være interessant at sammenligne grundejerperspektiver mellem to systemer, hvor proceskravene er forskellige.

Det danske feltarbejde

Repræsentativ dækning er normalt ikke formålet i en kvalitativ undersøgelse. Af hensyn til undersøgelsens pålidelighed var det dog et forudgående mål at sikre en vis bredde i sagerne, så enkeltstående erfaringer og holdninger ikke bliver undersøgelsens eneste resultat. Mine overvejelser herom var inspireret af Hammersley og Atkinson¹⁷⁷, der ud over tematisk udvælgelse beskriver tid, mennesker og kontekst som relevante udvælgelseskriterier. Forud for undersøgelsen var kontekstvariationer vurderet at være relevante som primært udvælgelseskriterie. I konteksten vurderedes følgende to kriterier at være centrale:

- By-land: Der skulle være sager fra både by og land.
- Anvendelse: Der skulle være sager, hvor én af de involverede ejendomme anvendtes til et erhvervsformål, og andre sager, hvor begge ejendomme anvendtes til helårsbeboelse.

Argumentationen i forhold til by og land var baseret på en antagelse om, at skelforretningsprocessen kan påvirkes af stedet. På landet bevæger processen sig over et større område, og ejendomsgrænsen er typisk vanskeligere at fastslå på grund af gamle (dårlige) mål og upræcise brugsgrænser. På landet er jordværdien oftere lavere end i byområder, hvilket også kan tænkes at have indflydelse på parternes evne til at forliges om ejendomsgrænsen. Endelig kunne der være temperamentsforskelle mellem by og land. Af samme grund kunne det være relevant at inddrage geografi, så forskellige af landets regioner var repræsenteret. Anvendelse blev vurderet som et vigtigt udvælgelseskriterie ud fra en forestilling om, at naboer kan have vanskeligere ved at forstå hinandens behov, når de afviger fra egne, for eksempel fordi parterne har forskellige interesser forbundet med deres jord.

Ud over konteksten havde jeg et sekundært ønske om at inddrage tiden især årstiden, men også gerne ugedag eller klokkeslæt, ud fra en forestilling om, at sådanne elementer kan spille

¹⁷⁷ Martyn Hammersley og Paul Atkinson, *Ethnography principles in practice*, 3. udgave, Routledge, 2007, s. 35-40.

en rolle for parternes oplevelse. Processen kan eventuelt opleves forskelligt afhængigt af, om det er en isnende kold vinterdag eller en dejlig varm sommerdag. Tilsvarende kan nabolagets øjne være mere aktive efter almindelig arbejdstid og i weekenderne, mens parterne til gengæld kan have mere ro og tid netop på disse tidspunkter. Desuden ville en vis bredde i forhold til de interviewede grundejerne som mennesker, herunder køn, alder, uddannelsesniveau, samfundsklasse og etnicitet være en god idé. Men disse elementer var aldrig egentlig udvælgelseskriterier, da disse oplysninger (med undtagelse af køn) typisk først kommer for dagen i interviewsituationen, hvorfor det vil være vanskeligt at opstille som udvælgelseskriterium for sagerne.

Udvælgelseskriterierne blev dog i praksis irrelevante, da adgangen til felten ikke tillod nogen form for udvælgelse i de danske sager. Som det fremgår af afsnit 4.2.1, var der kun ganske få tilgængelige sager. I forhold til udvælgelseskriterierne kan det konstateres, at alle de tre sager foregik mellem ejendommen med helårsbeboelse, og alle tre sager foregik i landsbyer. Sagerne foregik i tre forskellige regioner, så der var en vis geografisk spredning. Tiden lykkedes det reelt at få inddraget i de få sager. Alle skelforretninger foregik på hverdage, men én af forretninger foregik om eftermiddagen. Det lykkedes desuden at inddrage skelforretninger henholdsvis om sommeren og om vinteren. Grundejerinterviewene havde en vis spredning i forhold til køn (tre mænd og to kvinder) og uddannelsesniveau. I forhold til alder er der ikke opnået samme spredning, idet ingen ældre grundejere indgår i undersøgelsen. Den ældste grundejer er kun i starten af 50'erne, og ellers er de i 20'erne eller 30'erne.

Tilbage var alene det valg, at landinspektør og sagens parter blev interviewet, mens eventuelle advokater og vidner ikke blev interviewet. Da det var parternes oplevelse, der var i centrum for undersøgelsen, var valget af disse interviewpersoner det vigtigste. Interview med landinspektørerne havde til formål at bidrage med en forståelse for bevæggrundene bag praksis. Da tredjeparter dårligt synes at kunne belyse forskningsspørgsmålet, blev interview med disse fravalgt.

4.2.3 Deltagerobservation

Antropologisk deltagerobservation giver adgang til at indsamle, registrere og analysere informationer om mennesker, kulturer og praksis på en relativt ustruktureret måde, hvor forskeren kan få en bred vifte af informationer. Dermed er deltagerobservation blandt andet værdifuld, når forskeren ikke ønsker at udføre hypotesetestende undersøgelser. I feltarbejdet i dette projekt har det være relevant at vælge eksklusiv deltagerobservation. Det vil sige, at det ikke er ”det hele” i et samfund, der observeres og dokumenteres, men i stedet en bestemt praksis¹⁷⁸. Målet er ikke at få hele livet i en given lokalitet med, men alene det sociale rum eller den praksis, som konfliktløsningsprocessen udgør. Det er ikke livet og hverdagen et givet sted, der er i undersøgelsens fokus, men grensegangssager eller skelforretninger er ikke hverdagsbegivenheder i henholdsvis det norske og danske lokalsamfund.

Dewalt og Dewalt¹⁷⁹ laver en opdeling i fire typer deltagelseobservation: ikke-, moderat, aktiv og komplet deltagelse. Den anvendte metode var valgt som moderat deltagelse, hvor jeg var til stede under skelforretningen uden at blande mig. Som ”fluen på væggen”, hvor det var

¹⁷⁸ Cecilie Rubow, Samtalen, Interviewet som deltagerobservation, i Kirsten Hastrup (red.), *Ind i Verden*, En Grundbog i Antropologisk Metode, 1. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2003, s. 227-245.

¹⁷⁹ Kathleen Dewalt og Billie R. Dewalt med Coral B. Wayland, Participant Observation, i H. Russell Bernard (red.), *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*, Altamira Press, 1998, s. 259-299.

muligt. Men samtidig var jeg bevidst om at være imødekommende, og hvor muligt gå til hænde med praktiske ting, eksempelvis agere målemedhjælp, holde målebånd, prisme eller papirer. Hensigten var, at jeg kom til at virke som en naturlig del af gruppen uden at tiltrække opmærksomhed på mig selv. Bevæggrunden var at få parterne til at glemme min rolle som fremmed iagttagere for dermed at mindske den faktiske påvirkning af min tilstedeværelse samt at skabe det, der omtales som ”rapport” altså en tillid til og afslappethed overfor min person. Samtidig var valget begrundet i en etisk holdning om at bidrage positivt til forløbet både ved faktisk praktisk hjælp, men især ved gennem imødekommenhed at forhindre, at parternes utryghed blev øget som følge af min tilstedeværelse (mere herom i afsnit 4.5.2).

De norske deltagerobservationer

Som nævnt blev der i det norske feltarbejde inddraget syv sager fra jordskifteretter. Den ene norske sag var en retsmægling. En anden sag var en jordskiftesag, hvor jeg alene deltog under det forberedende møde, hvor skellet blev fastlagt. De øvrige fem sager var alle grensegangssager. I to af disse sager var der to møder, idet der i sagerne blev afholdt forberedende møde. Samlet blev der således gennemført i alt ni deltagerobservationer fordelt på syv sager.

De danske deltagerobservationer

I det danske feltarbejde blev inddraget tre skelforretningssager. En af sagerne blev udsat og genoptaget, således at forretningen gik over to møder. Samlet blev der således gennemført fire deltagerobservationer fordelt på tre sager.

4.2.4 Interview

Der er gennemført interview med tre typer af informanter. I det norske feltarbejde er der interview med professionelle parter. I det danske feltarbejde er der interview med grundejere og interview med professionelle parter. I dette afsnit beskrives først de generelle principper anvendt i metode. Afslutningsvis præciseres særlige forhold for hver af de tre typer informanter.

Ved planlægning og udførelse af interviewteknik har Steinar Kvale, med Kvale og Brinkmanns ”InterView – Introduktion til et håndværk”¹⁸⁰ indgået som primær inspiration. Her er det særlig teknikken i de såkaldte livsverdensinterview, der har bidraget til mine overvejelser. Med denne inspiration for øje er der i interviewsituationen af såvel professionelle som grundejere anvendt en teknik, hvor interviewet på den ene side nærmer sig en hverdags samtale samtidig med et konstant professionelt interviewformål og -fokus på at skabe ny viden i samspil med interviewpersonen. Konkret anvendes der det, der kaldes semistruktureret interview, der hverken er en hverdags samtale eller et lukket spørgeskema, men hvor der anvendes mere overordnede og åbne spørgsmål. Semistrukturerede interview har den fordel, at de både giver en vis fleksibilitet i forhold til den konkrete interviewsituation, giver mulighed for at sikre fokus på forskningstemaerne samt understøtter, at samtalen ikke bliver så spontan, at den efterfølgende sammenligning af de forskellige interview vanskeliggøres.

Interviewguider med spørgsmål blev udarbejdet som udgangspunkt for interviewene. Hensigten var, at interviewguiderne indeholder forslag til spørgsmål, der konkret blev tilpasset situationen i feltet. De blev desuden tilpasset løbende, som feltarbejdet udviklede sig. Interviewguider til de tre typer interviewpersoner er vedlagt som bilag IV, V og VI. Spørgs-

¹⁸⁰ Steinar Kvale og Svend Brinkmann, InterView, Introduktion til et håndværk, 2. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2009.

målene startede så åbne og enkle som muligt. Spørgsmålene blev rubriceret, så de primært vedrørte den eller de specifikke sag(er) og handlingerne i den forbindelse. Formålet var at understøtte, at betydninger blev klarlagt på et helt konkret niveau. De generelle spørgsmål ligger senere i forløbet, hvor interviewpersonerne havde fået talt sig varme. Samtidig var det hensigten gennem spørgsmålsrækkefølgen at undgå, at interviewpersoner blev fastlåst i bestemte definitioner. Hvis de eksempelvis først havde givet en definition på, hvad de mente ”god konfliktløsning” var, så ville de måske prøve at finde netop de kendetegn i den sag, de netop havde været aktører i, frem for at fortælle hvad de faktisk oplevede.

Spørgsmålene var inspireret af teori om konfliktmægling, der jævnfør afsnit 4.1 var det teoretiske udgangspunkt, undersøgelsen oprindelig tog udgangspunkt i. Men med valget af en åben undersøgende interviewteknik var jeg i interviewsituationen samtidig meget åben over for, hvor interviewpersonen selv forsøgte – bevidst eller ubevidst – at bevæge sig hen i samtalen. Således at vigtige forhold, der ikke indgik i mine forudfattede undersøgelseskriterier, alligevel havde en mulighed for at komme frem. Hvor det var muligt, forsøgte jeg at have så meget tid til rådighed, at interviewpersonen fik tid til at sige alt, hvad de havde på hjertet. Interviewene i det danske feltarbejde tog således 1-3½ timer. Mens de i det norske feltarbejde tog 1-2 timer.

Ud over ovenstående tilgang til interviewspørgsmål, så eksperimenterede jeg med forskellige andre tilgange til interviewspørgsmål for at øge eget kendskab til metoderne. Hvor jeg oplevede, at interviewpersoner ikke kunne bringes til at sige noget om et centralt emne på anden vis, forsøgte jeg mig med enten konfronterende eller ledende spørgsmål, meget bevidst om begrænsningerne i betydningen af svar herpå. Målet var at erfare, om sådanne forsøg kunne åbne for nye perspektiver.

De norske interview

Der blev gennemført interview med tre jordskiftedommere og en opmålingsingeniør. Der blev i den forbindelse taget udgangspunkt i samme interviewguide, bilag IV. Efter deltagerobservationen af retsmæglingen var desuden en kort samtale med retsmægleren. Denne samtale er der ikke anvendt interviewguide til.

Før interviewene havde interviewpersonerne modtaget feltnoter fra deltagerobservationen. Der var flere formål med fremsendelse af feltnoterne før interviewet. Det gav helt konkret mulighed for at få en verificering af, at jeg havde forstået, hvad der var foregået. Det bidrog til, at interviewpersonerne lige før interviewet havde læst feltnoterne igennem og reflekteret over de pågældende sager. Det skulle desuden få interviewpersonerne i gang med at tale ved at starte med noget konkret frem for noget generelt. Derfor lagde jeg de mere generelle spørgsmål sidst i interviewet for at sikre, at interviewpersonerne var ”varmet op” til denne del af samtalen. Det konkrete udgangspunkt havde også til formål, at interviewpersonernes udsagn skulle komme tættere på, hvad der faktisk sker ved et retsmøde, frem for hvad der burde ske.

Landinspektørinterview

Der blev gennemført interview med tre landinspektører. I disse sager valgte jeg ikke at fremsende feltnoten fra deltagerobservation forud for interviewene. Nærhed til det faktiske forløb blev i stedet søgt understøttet ved at få interviewpersonen til selv at gennemgå forløbet. Det kan efterfølgende konstateres, at denne metode gav anledning til væsentligt længere interview

med de fordele og ulemper, dette giver anledning til. Der blev taget udgangspunkt i interviewguide vedlagt som bilag V¹⁸¹.

Grundejerinterview

Der blev gennemført interview med fem grundejere eller parter i skelforretningssager. Der blev taget udgangspunkt i interviewguide, bilag VI. To af grundejerne blev interviewet to gange. Første interview med grundejere blev forsøgt gennemført kort tid efter skelforretningens afslutning. Konkret blev to interview gennemført direkte efter og to dage efter skelforretningens afslutning. Det femte interview blev gennemført fire dage efter forretningens afslutning. Anvendelsen af to interview var relevant for de to grundejere, hvor skellet ikke blev tiltrådt. Her blev gennemført et telefoninterview med parterne et stykke tid efter, at de havde modtaget afgørelsen skriftligt (i form af en skelforretningserklæring). Hvorvidt et interview skal gennemføres i direkte forlængelse af en begivenhed eller først et stykke tid efter kan gøres til genstand for mange overvejelser. Det er min vurdering, at ikke alene husker interviewpersonen bedst sine følelser og oplevelser direkte efter skelforretningen, men dermed reduceres endvidere i en vis grad sammenfiltrering med tidligere erfaringer og andres vurderinger.

På grund af hastigheden var det ikke muligt at give grundejerne feltnoter fra deltagerobservationen forud for interviewet. Som i samtalerne med landinspektørerne blev nærhed til det faktiske forløb i stedet søgt understøttet ved at få interviewpersonen til selv at gennemgå forløbet. Men dette havde her desuden den funktion at lade grundejerne forklare, hvordan de opfattede forløbet. Og ved at få dem til at sætte ord på hvert af de proceselementer, som de registrerede.

I interviewene med grundejerne forsøgte jeg desuden at skabe en stærkere forståelse for den enkelte interviewpersons tolkning af konfliktløsningen ved skelforretningen blandt andet gennem et spørgsmål inspireret af interviewteknik til fænomenlogiske undersøgelser: ”Hvis du prøver at huske tilbage, kan du så huske en situation, hvor du tidligere har oplevet, at her skete der virkelig god konfliktløsning?” På trods af, at der var tale om et ganske vanskeligt spørgsmål, lykkedes det at få et svar fra fire af de fem grundejere. Det viste sig at være særdeles interessante svar, alle ganske personlige. Svarene belyste, hvad de mente var god konfliktløsning. Dertil fremgik det, at det ikke var et tilfælde, hvilke eksempler de huskede i den konkrete situation. Det synes at være således, at grundejerne huskede sager, der mindede dem om væsentlige forhold i skelforretningen. Ved at forklare konfliktløsning i en anden sag kom det dermed også frem, hvad grundejerne syntes havde været vigtige for dem i skelforrettingsprocessen. Spørgsmålet var et eksperiment, der reelt bidrog til at åbne den efterfølgende analyse.

4.2.5 Registrering og dokumentation

Deltagerobservation

Ved deltagerobservationerne skete registreringen som detaljerede noter under processen. Noterne inkluderede såvel tale som udtryk for følelser. Det blev desuden forsøgt at registrere placering, blandt andet hvordan deltagerne positionerede sig i forhold til hinanden, og hvor

¹⁸¹ Som det fremgår af interviewguiden, blev der i samtalen berørt emnet ”Skelforretningens aktører”. Denne del af undersøgelsen er fjernet fra afhandlingen for at reducere afhandlingens omfang. Resultaterne herfra forventes publiceret i andet regi.

langs skellet eller på ejendommene forretningen var på et givet tidspunkt. Noterne indeholdte selvsagt ikke samtlige informationer, men havde til formål at understøtte min hukommelse om forløbet.

Som supplement til noterne blev der i (de sidste) to skelforretningssager lavet lydoptagelser. Dette blev ellers fravalgt af frygt for, at parterne skulle opleve det som grænseoverskridende. Med løftet om at optagelserne kun blev hørt af mig og i øvrigt slettet kort tid efter forretningen, viste det sig, at der ingen problemer var med at opnå dette tilsagn. For at mindske eventuel påvirkning af deltagerne på grund af lydoptagelsen blev båndoptager opbevaret skjult under processen. Af etiske hensyn blev optager dog tydeligt forevist parterne ved forretningens start i tilfælde af, at de skulle have glemmt deres forudgående tilsagn hertil. Videooptagelser og fotos blev fravalgt, fordi det var og er min opfattelse, at sådanne ikke kunne medtages uden at skabe opmærksom herpå og dermed øge risikoen for påvirkning og oplevelser af utryghed.

Noter og eventuelle lydfiler blev anvendt til udarbejdelse af feltnoter¹⁸². Arbejdet med feltnoterne blev påbegyndt samme dag eller senest den efterfølgende dag efter deltagerobservationen, således at forløbet var i frisk erindring. Hvor der var mere end én deltagerobservation i en sag, blev noterne afslutningsvis samlet i én feltnote per sag. De i alt ti feltnoter fra deltagerobservationerne er vedlagt til bedømmelsesudvalget i appendiks C-L.

Interview

I ingen af de norske interview blev der anvendt lydoptagelse, i stedet blev det sagte noteret som et referat. Det krævede hurtig skriveteknik og høj koncentration, men muliggjorde, at referaterne efterfølgende kunne færdiggøres inden for få timer. Samme proces kunne fra et tidsmæssigt synspunkt have været fordelagtigt at anvende ved landinspektørsamtalerne i det danske feltarbejde. Men såvel grundejer- som landinspektørinterview blev her digitalt optaget og efterfølgende transskriberet. Optagelsen skulle bidrage til at støtte min hukommelse og give mig rum til den nødvendige koncentration til interviewet. I forhold til grundejerne var det min vurdering, at optagelse frem for direkte nedskrivning ville virke mere opmærksomt, men samtidig også reelt skærpe min opmærksomhed. At virke opmærksom og empatisk var afgørende. Feltnoterne fra interviewene udgøres dermed af såvel referater som transskriptioner. De i alt tretten feltnoter fra interviewene er vedlagt til bedømmelsesudvalget i appendiks M-Z.

4.2.6 Analyse af feltarbejdet

Analysen af feltnoterne fra feltarbejdet er sket som kvalitativ analyse af de rå data. Feltnoterne er således ikke kodet eller kondenseret før analysen. Der er anvendt en fortolkende analyse, den hermeneutiske metode. Formålet med den fortolkende analyse er at forstå meningen af det udtrykte – både det sagte og det, der forbliver usagt. Fortolkningen kræver en dyb forståelse for sprog og kontekst¹⁸³. Fortolkningen er sket med udgangspunkt i teori om processuel retfærdighed (jævnfør afsnit 3.2) samt Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 af, hvad parter ønsker fra processer til konfliktløsning (jævnfør afsnit 3.3).

¹⁸² Almindelig brugt udtryk i antropologien, se eksempelvis H. Russell Bernard, *Research methods in anthropology, qualitative and quantitative approaches*, 5. udgave, AltaMira Press, 2011, s. 256-290.

¹⁸³ H. Russell Bernard, *Research Methods in Anthropology, qualitative and quantitative approaches*, 5. udgave, AltaMira Press, 2011, s. 415-416.

I analysen af den enkelte feltnote er desuden inddraget projektets øvrige undersøgelser, både andre feltnoter, men også retskildeanalysen og arkivundersøgelserne. I analysen af interviewene fortolkes feltnoterne fra interviewene med grundejerne og professionelle parter således med deltagerobservationen som en kontekst til forståelse af deres udsagn.

I analysen af deltagerobservationen er inddraget en forståelse af kontekst i form af den bagvedliggende lovgivning, men især de professionelle parter reflekser over forløbet. Analysen er desuden sket i et samspil med Skelforretningssager 2012 (udddybes i afsnit 4.3.2), hvor deltagerobservationen ”aktiverer” arkivernes sager.

Grundejerinterview i memo

Interviewene med grundejerne blev vurderet til at være de mest centrale data til analyse af partsevaluering. Et ekstra analytisk værktøj blev derfor valgt hertil. Inspireret af Corbin og Strauss¹⁸⁴ udarbejdede jeg såkaldte memoer. Det vil sige, at hele transskriptionen er delt op i sammenhængende udsnit, der herefter er blevet analyseret brudvis i memoer. Et eksempel på et memo er vedlagt som bilag VIII. Denne metode er valgt både for at sikre, at hver ord i materialet blev grundigt analyseret, men også for at fastholde analysen ind til den senere udarbejdelse af afhandlingen. Disse memoer har karakter af egne noter om analyserne og udtryk for ikke-publicerbare tanker. Men metoden var glimrende til at nå i dybden og også at fastholde refleksioner, indtil alle undersøgelser var gennemført, en samlet analyse kunne gennemføres og afhandlingen skrives.

4.3 Arkivundersøgelserne

Der er udarbejdet i alt tre såkaldte arkivundersøgelser, det vil sige med undersøgelser og analyse af dokumenter fra sager i henholdsvis matrikelmyndighedens og Landinspektørnævnets arkiv. De tre undersøgelser omtales i projektet som ”arkivundersøgelser” og er udtryk for det, der i antropologien kaldes feltarbejde i arkiverne¹⁸⁵. Adgangen til Landinspektørnævnets arkiv er opnået via aktindsigt, mens adgangen til matriklens arkiv har været direkte, da jeg i projektperioden var ansat hos matrikelmyndigheden. Undersøgelserne omfatter:

- Den første undersøgelse ”Skelforretningsstatistik 1997-2010” er en kvantitativ undersøgelse af samtlige skelforretningssager, der blev noteret i matriklen over en 14-årig periode. Sagerne er fra matrikelmyndighedens arkiv.
- Den anden undersøgelse ”Skelforretningssager 2012” er en kvalitativ undersøgelse af skelforretningssager som et kronologisk udsnit bestående af samtlige sager noteret i matriklen i løbet af et år. Sagerne er fra matrikelmyndighedens arkiv.
- Den tredje undersøgelse ”Klagesager” er en kvalitativ undersøgelse, hvortil er anvendt udvalgte klagesager fra såvel matrikelmyndighedens som Landinspektørnævnets arkiv.

De to førstnævnte undersøgelser har som formål at belyse praksis for skelforrettingsprocessen. De er baseret på de skelforretningssager, der sendes ind til brug for matrikelmyndighedens notering i matriklen. Skelforretningsstatistik 1997-2010 udfylder et hul i nuværende viden om praksis ved at give overordnede tal på antal skelforretningssager, forlig, domme

¹⁸⁴ Juliet Corbin og Anselm Strauss, *Basics of Qualitative Research*, 3 udgave, Sage Publications, 2008.

¹⁸⁵ Caroline B. Brettell, *Fieldwork in the Archives: Methods and Sources in Historical Anthropology*, i H. Russel Bernard (red.), *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*, AltaMira Press, 1998, s. 513-546.

med videre. Undersøgelsen giver således et overblik. ”Skelforretningssager 2012” giver derimod et mere detaljeret kendskab til praksis, idet der på baggrund af dokumenterne i undersøgelsen er registreret en lang række oplysninger om proceselementer og rækkefølge, der efterfølgende er analyseret med henblik på at kortlægge praksis ved skelforretninger. Sidstnævnte undersøgelse af klagesagerne har som formål at øge informationsgrundlaget til analyse af partsevalueringen af skelforrettingsprocessen.

4.3.1 Skelforrettingsstatistik 1997-2010

Til projektet er foretaget en arkivundersøgelse til brug for udarbejdelse af en statistik over skelforretningssager. Undersøgelsen opdaterer det overordnede kendskab til skelforrettingspraksis, der blev skabt i de i afsnit 1.2 nævnte tre undersøgelser af praksis offentliggjort af henholdsvis Nordlund i 1972¹⁸⁶, Carlsen i 1982¹⁸⁷ samt Heinemann og Buhl i 1997¹⁸⁸. Den sidste af disse undersøgelser inddrager skelforretningssager frem til 1996.

Udvælgelseskriterier

Ved projektperiodens begyndelse i september 2011 udestod således en undersøgelse af årene 1997-2010. Statistikken indeholder samtlige af de i matriklen noterede skelforretningssager for disse år. Mere konkret de i alt 885 skelforretningssager, der er noteret i matriklen i perioden 1. januar 1997-31. december 2010. De 885 skelforretningssagerne er alle sager i matrikelmyndighedens sagsarkiv.

Dataudtræk

Fuldstændigheden blev sikret ved at foretage digitale udtræk fra henholdsvis det tidligere matrikelsystem SIMON og det nuværende matrikelsystem miniMAKS over samtlige skelforretningssager noteret i perioden. Ud over journalnummer inkluderede udtrækket oplysning om, hvorvidt ejendomsgrænsen var ændret som følge af hævde (Felt N). I sagerne udtrukket fra SIMON var det desuden muligt at udtrække oplysninger om, hvorvidt matrikelmyndigheden i forbindelse med kontrollen før sagens notering i matriklen havde opdaget fejl, der havde nødvendiggjort tilbagesendelse af sagen til landinspektøren med henblik på udbedring af fejl (felt A).

Registreringer

Sagerne fra SIMON var papirsager, der blev rekvireret fra matrikelmyndighedens arkiv. Sagerne fra miniMAKS var digitale og blev tilgået digitalt via systemet hos matrikelmyndigheden. Med undtagelse af to år, der blev gennemført af mig selv, blev registreringerne i undersøgelsen udført af i alt tre studentermedhjælpere. Studentermedhjælperne blev trænet til opgaven og havde ellers adgang til løbende at stille spørgsmål, hvor de var i tvivl.

I undersøgelsen blev anvendt primære dokumenter samt overbliksdokumenter. Primære dokumenter var skelforretningserklæringer, tiltrædelseserklæringer (forligsdokument) og domsafgørelser. Ændringskort og skematisk redegørelse blev anvendt som oversigtsdokumenter, hvor det var nødvendigt for at forstå primære dokumenter. Der blev registreret information om, hvorvidt der blev underskrevet tiltrædelseserklæring (forlig om skel) ved skelforretningen

¹⁸⁶ H.O. Nordlund, Skelsætninger gennem 20 år, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 26. bind, Den danske Landinspektørforening, 1972, s. 493-518.

¹⁸⁷ Mary Fyrst Carlsen, Skelsætninger, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 31. bind, Den danske Landinspektørforening, 1982, s. 248-258.

¹⁸⁸ Trine Heinemann og Lars Buhl, Skelforretninger 1990-1996, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 1997, s. 399-400.

(felt B), blev indgået forlig om omkostningsfordeling ved skelforretningen (felt C), blev anlagt byretssag (felt D). Hvor der var anlagt byretssag, blev registreret, om den blev afvist på grund af overskridelse af søgsmålsfristen (felt E), om sagen blev hævet eller trukket tilbage (felt F), om der blev indgået retsforlig (felt G). Hvor der faldt dom i byretssag, er registreret, om dommen blev anket til landsretten (felt H) og i givet fald, om ankesagen blev afvist på grund af overskridelse af søgsmålsfristen (felt I), hævet (felt J), om der blev indgået retsforlig ved landsretten (K), og om dommen blev anket til Højesteret (felt L). Endelig er det sporadisk blev noteret, hvis der blev fundet landinspektørregning i sagen og i givet fald, hvad regningen lød på (felt M).

Udtræk og registreringer fra Skelforrettingsstatistik 1997-2010 er til bedømmelsesudvalgets brug vedlagt som appendiks A.

Analyse

Analysen af materialet i skelforrettingsstatistik er sket som en simpel kvantitativ analyse, hvor størstedelen af resultatet på baggrund af en numerisk registrering i binære tal har været muligt at omregne og videreformidle som procenttal. Oplysninger om regningsbeløbet (felt M) er gengivet uden bearbejdning. Typisk er materialet i afhandlingen illustreret i figurer. Af disse figurer fremgår ikke den tidsmæssige udvikling, da dette historiske element ikke har spillet en rolle i besvarelse af projektets forskningsspørgsmål.

4.3.2 Skelforretningssager 2012

Til projektet er foretaget arkivundersøgelse Skelforretningssager 2012, der udgør den væsentligste kilde til kortlægning af praksis ved skelforretninger. Efter feltarbejdet i Danmark var afsluttet og analyseret, blev det klart, at med deltagerobservationer fra kun tre skelforretninger var det vanskeligt at udlede noget mere generelt om praksis for skelforrettingsprocessen. I stedet er deltagerobservationerne anvendt til støtte for analysen af arkivundersøgelserne, især undersøgelsen Skelforretningssager 2012.

Udvælgelseskriterier

Til undersøgelsen er anvendt samtlige skelforretningssager, der er noteret i matriklen i 2012. Ønsket var at indsamle et datasæt, der ikke var for stort til en grundig registrering og analyse af den faktiske proces ved skelforretninger, samtidig med, at den var stor nok til at danne baggrund for en vis generalisering. Vurderingen var, at ved at vælge en komplet samling af sager registreret over et bestemt tidsrum ville det være muligt at opnå begge dele. Ønsket var samtidig, at der skulle være tale om nye sager for dermed at få et indtryk af nutidig praksis. Ved hjælp af matriklens oplysninger kunne det konstateres, at der blev registreret 73 sager i matriklen i 2012 (undersøgelsen blev udført efteråret 2013), og da antallet blev vurderet til at være overkommeligt for analysen, blev denne gruppe sager valgt.

Dataudtræk

Materialets fuldstændighed blev sikret ved at foretage et digitalt udtræk fra matriklen over samtlige skelforretningssager noteret i perioden 1. januar 2012-31. december 2012. Samtidig med det digitale udtræk af j.nr. blev udtrukket alle digitale oplysninger, der blev vurderet at have relevans for belysning af skelforrettingsprocessen. Det drejer sig konkret om matrikelmyndighedens journalnummer, dato for sagens journalisering i matriklen (felt AJ), dato for sagens notering i matriklen (felt AP) samt oplysning om, hvorvidt matrikelmyndigheden før notering i matriklen har enten hjemsendt sagen eller udbedt sig supplerende oplysninger (felt AQ).

Inddragede dokumenter

På baggrund af listen over journalnumre blev hver af de 73 sager hentet frem i matrikelsystemet, og sagsdokumenterne downloadet og primære dokumenter udskrevet.

Der blev i undersøgelsen sondret mellem primære, sekundære og tertiære dokumenter samt overblikdokumenter.

1. Primære dokumenter er skelforretningserklæringer, tiltrædelseserklæringer (forligsdokument), indkaldelser og landinspektørens referat. Det var forskelligt, hvilke af disse dokumenter der forelå i den enkelte sag.
2. Sekundære dokumenter er skematisk redegørelse og domsafgørelser. Skematisk redegørelse blev anvendt til hurtigt at få et overblik over sagen. Desuden indeholdt såvel domme som skematisk redegørelse enkelte informationer, der blev noteret.
3. Tertiære dokumenter er sagens øvrige dokumenter, typisk skelforretningskort (måleblad), ændringskort, bevismateriale, tingbogsudskrifter og korrespondance mellem landinspektør og matrikelmyndighed. Disse oplysninger blev kun studeret nærmere, hvor det var nødvendigt af hensyn til forståelse af det øvrige materiale.

De primære dokumenter dannede baggrund for registreringerne. Dokumenterne blev læst nøje igennem, og indholdet blev registreret efter kategorier. Det er især ”skelforretningserklæringen” og enkelte vedlagte referater, der giver detaljer om procesforløbet. Disse er afrapporteringer fra landinspektørerne og kommer på flere måder til at optræde som en form for ”selvrapportering”.

Registreringer

Undersøgelseskriterierne for registreringerne i Skelforretningssager 2012 er udvalgte baseret på syv kategorier¹⁸⁹. De tre første kategorier afdækker proceselementer og rækkefølge for forløbet før, under og efter skelforretningen. De næste to kategorier belyser sagens oplysning og sagens afgørelse. Kategorierne er inspireret af teori om processuel retfærdighed. Inspireret af Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 er desuden inddraget de to kategorier procestid og procesomkostninger. Det har ikke gennem materialet været muligt at belyse de øvrige teoretiske elementer, der fremgår af figur 3.7 i afsnit 3.5. Samtlige undersøgelseskriterier er vist i bilag IX.

Detaljeniveauet ved registreringerne varierede, idet der efter gennemgangen af en vis mængde sager for nogle emner dannede sig faste billeder af informationer, mens det omvendt ved andre var stadigt nye informationer, analysen bidrog med. Hvor det var muligt, blev dette kvalitative materiale forberedt til en kvantificering ved, at tekst blev standardiseret (eksempelvis som ”ja”/”nej” besvarelse). Ellers er registreringerne sket som fritekst med informationer eller citater fra dokumenterne. Udtræk og registreringer fra undersøgelsen er til bedømmelsesudvalgets brug vedlagt som appendiks B.

Analyse

I analysen af registreringerne i Skelforretningssager 2012 kortlagdes en række vigtige forhold for skelforretningssagen. Formålet var at lede efter handlemåder, praksisser, mønstre og forklaringer på mønstre. I bearbejdningen er for en række af registreringerne sket en kvantifi-

¹⁸⁹ Det skal bemærkes, at ud over de nævnte kategorier er der i forbindelse med arkivundersøgelsen undersøgt øvrige informationer inden for kategorien ”Skelforretningens aktører”. Denne del af undersøgelsen er fjernet fra afhandlingen for at reducere afhandlingens omfang. Resultaterne herfra forventes publiceret i andet regi.

cering eller optælling af oplysninger af eksempelvis antal eller kalenderdage. I andre tilfælde skete analysen uden en forudgående kvantificering.

Analysen af registreringerne blev ikke foretaget i et vakuum, men med inddragelse af flere af de andre undersøgelser. Undersøgelsen af regelgrundlaget danner således en grundlæggende kontekst for forståelse af den faktiske udførsel og også til en egentlig evaluering af, i hvilken udstrækning reglerne blev implementeret i praksis.

Desuden indgik feltarbejdet som et væsentligt led i fortolkningen af, hvad dokumenternes tekst betød. Skønt der er inddraget de nyeste skelforretningssager i matriklens arkiver, så er sagerne afsluttede og dermed historiske eller ”døde”. De 73 sager er for mig bragt til live gennem deltagerobservationer i tre skelforretningssager. Deltagerobservationen har gjort det muligt at forstå indforståede eller kortfattede forklaringer samt i visse tilfælde at læse mellem linjerne i især skelforretningserklæringerne og landinspektørernes referater. Således er tolkningen og forståelsen af, hvad der refereres til i dokumenterne, skabt ved at anvende en tolkningsnøgle bestående af deltagerobservationernes in situ tilstedeværelse i andre skelforretningssager. Deltagerobservationerne har dermed gjort det muligt at omdanne teksten i dokumenterne til ord, mennesker og handling.

4.3.3 Klagesager

Til projektet er foretaget en arkivundersøgelse af klagesager. Undersøgelsen er et biprodukt af den retsdogmatiske undersøgelse, idet de mange klagesager, der er fremskaffet til brug herfor, har givet indblik i flere relevante evalueringskriterier. På den baggrund er klagesagerne inddraget som supplement til feltarbejdets undersøgelse af partsevaluering. På grund af sagernes udspring belyses herigennem alene negative partsevalueringer af praksis. Der er tale om sager, der starter som en klage fra en af sagens parter. Sagerne kan starte både før, under eller efter en skelforretningssags afslutning. I sagerne har såvel landinspektørerne som parterne adgang til stemme.

Udvælgelseskriterier

De anvendte sager er således fremfundet som et biprodukt af den retsdogmatiske undersøgelse. Til brug for den retsdogmatiske undersøgelse er samtlige sager vedrørende skelforretningssager i Landinspektørnævnets arkiv undersøgt. Desuden er klager over skelforretninger undersøgt i matrikelmyndighedens arkiv. Fremfindingen af sagerne vil blive beskrevet i afsnit 4.4. På baggrund af et stort antal klagesager om skelforretninger (ikke opgjort hvor mange) er udvalgt sager på baggrund af teori om processuel retfærdighed samt Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983. Der er især fundet klagesager, der belyser utilfredshed med tiltrædelsesprocessen. I alt er udvalgt fjorten sager fra Landinspektørnævnet og otte sager fra matrikelmyndighedens arkiv. Således samlet 22 sager.

Dokumenter og registreringer

Det inddragede materiale er breve, hvor især parterne giver udtryk for de dårlige oplevelser ved skelforretningen. Breve i sagerne afslører utilfredse parterers perspektiv på den oplevelse, som de har haft i forbindelse med skelforretningen. Mens landinspektørens breve giver et indtryk af landinspektørens vurdering, idet landinspektørerne i brevene forsvarede egen praksis.

Idet omfanget af inddragede sager er så beskedent, er der ikke sket registreringer af data fra sagerne. I afhandlingen er anført præcis, hvilke breve og dokumenter der refereres til, således

at læsere kan søge om aktindsigt i pågældende sag om nødvendigt. Materialet er desuden blevet skannet og vil blive udleveret til bedømmelsesudvalget på opfordring.

Analyse

Analysen af dokumenterne i sagerne er som ved Skelforretningssager 2012 understøttet af egne oplevelser under deltagerobservationen.

4.4 Retsdogmatik

De retsdogmatiske undersøgelser er baseret på traditionel juridisk retskildetolkning med inddragelse af love, lovbemærkninger, forarbejder, bekendtgørelser, vejledninger, doms-praksis, administrativ praksis. Desuden er anvendt eksisterende retskildetolkning.

Til analysen af den eksisterende retskildetolkning er ikke alene inddraget litteraturen, men i en utraditionel grad også administrativ regelteolkning fra matrikelmyndigheden. Dette er sket ud fra to hovedbetragtninger. Dels er regelarbejdet kun i begrænset omfang begrundet eller understøttet af tydelige formålsbeskrivelser, hvorfor matrikelmyndighedens regelteolkning kan anvendes som supplement til forståelsen heraf. Dels er de litterære kilder begrænsede og i overvejende grad lærebogsmateriale fra samme forfatter. Inddragelse af matrikelmyndig-hedens regelteolkning har dermed også til hensigt at nuancere regelteolkningen ved inddragelse af flere sekundære kilder.

Retskilderne er blevet fortolket for at finde svaret på, hvad lovgrundlaget for skelforrettings-processen er, og om dette lovgrundlag understøtter en god tvisteløsningsproces for parterne. Retskildetolkningen har således til hensigt at afdække, hvordan reglen er, for herefter gennem drøftelser at udlede, hvordan reglen bør være¹⁹⁰.

Disse mål for retskildetolkningen har som konsekvens, at der er anvendt en deskriptiv og præciserende tolkning, men samtidig en bevidst problematiserende tolkning. Da fokus i projektet er parterne og hensynet til dem, kan dette hensyn samtidig forstås som inddragelse af værdimæssige hensyn. Hvor den styrende værdi er hensynet til parterne.

Inspirationen til den problematiserende tilgang eller de kritiske spørgsmål til materialet er skabt dels gennem teori om processuel retfærdighed, Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983, dels af feltarbejderne. I det danske feltarbejde har både parts- og landinspektørinterview givet anledning til at stille kritiske spørgsmål til retskilderne. Hvor reglerne synes at falde igennem, er desuden sammenlignet med ældre regler samt inddraget analoge regler fra beslægtede lovgivningsområder (især hegnslov, forvaltningslov og retsplejelov). Inddragelsen kan ved et hurtigt blik opfattes som komparativ, men dette er en misforståelse. De supple-rende kilder udsættes ikke for en egentlig retskildetolkning.

Fremfindning af materiale

Forarbejderne er fremfundet i matrikelmyndighedens arkiver via arkivlister. Traditionelle retskilder er i øvrigt fundet via retsinformation og andre offentligt tilgængelige retskilde-samlinger. Materialet til administrativ praksis og administrativ retskildetolkning stammer fra henholdsvis Landinspektørnævnets arkiv og matrikelmyndighedens arkiv.

¹⁹⁰ Peter Blume, Juridisk Metodelære, 5. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2009, s. 262-264.

Sagerne fra Landinspektørnævnets arkiv er fremskaffet ved at søge om aktindsigt i samtlige af nævnets sager, der vedrører skelforretninger. Nævnets sekretær har herefter fremfundet sagerne, udtaget internt materiale og stillet sagerne til rådighed for gennemsyn. Sager, der vedrørte processuel ret for skelforretninger, er herefter udvalgt af mig til undersøgelsen.

Matrikelmyndighedens sager fra før udstykningsreformens ikrafttræden kunne fremfindes af myndighedens ”visdomskartotek”. Men for sager efter udstykningsreformens ikrafttræden var kun to sager registreret i ”visdomskartoteket”, hvilket vanskeliggjorde fremfinding betydeligt. Ved fremfindingen blev i stedet inddraget den juridiske funktions medarbejdere, hvoraf flere havde egne brevsamlinger fra, hvad de opfattede som principelle sager. Ellers blev de fleste af sagerne fremskaffet ved at lave et digitalt udtræk fra det gamle matrikelregistreret SIMON. Af udtrækket kunne det ses, i hvilke sager der havde været flere henvendelser i en skelforretningssag (aktering). På denne baggrund blev samtlige disse sager gennemgået med henblik på at vurdere om, der indgik klager over processuel ret. Hvor det var tilfældet, blev sagen udvalgt af mig til undersøgelsen.

4.5 Etiske overvejelser

Beskyttelsen af informanter er det, der efter min vurdering bør give anledning til de vigtigste etiske overvejelser, når vi inddrager andre mennesker i vores forskning. Med udgangspunkt i denne vurdering gennemgås i nedenstående tre afsnit om fortrolighed, informeret samtykke og konsekvenser, mens forskerens rolle (herunder videnskabelig redelighed) behandles i afsnit 4.6 om forskningens kvalitet¹⁹¹.

4.5.1 Fortrolighed

Fortroligheden hænger tæt sammen med spørgsmålet om anonymitet. I alle fremstillinger i afhandlingen er personer og ejernavne anonymiseret på forskellig vis, dette uanset om kilden er feltnoter eller arkivdokumenter. Ikke alle parter, professionelle parter eller øvrige tredje-parter vil tillægge det betydning, om de er anonyme eller ej. Men anonymitet tjener flere formål. I interviewsituationen kan den bidrage til en mere åbenhjertig samtale. Generelt kan den beskytte parterne fra forhold, de ikke selv kan forudse. I et lokalsamfund kan en part således risikere at blive hængt ud – eller gennem et interview selv søge at bruge afhandlingen som kanal til at udbrede chikane overfor sin nabo eller en landinspektør. En landinspektør kan opleve det krænkende, hvis andre gennem afhandlingen bliver bekendt med kritik fra parter, matrikelmyndighed eller Landinspektørnævnet. I interviewsituationen kan de professionelle parter risikere at blive kritiseret som følge af deres oprigtighed. Anonymisering mindsker blandt andet disse risici for de involverede personer.

Af hensyn til en flydende og involverende læsning har jeg i referater og transskriptioner af samtaler anvendt navne i stedet for eksempelvis koder¹⁹². Navnene er valgt ud fra, at de er typisk danske navne i Danmark og typisk norske navne i Norge. Hvis en informant tilhører en anden etnisk gruppe, videreformidles dette forhold ikke. Parter og vidner i sager anføres med et fiktivt fornavn, der refererer og dermed fastholder deres køn. For at adskille grundejerne og de professionelle interviewpersoner refereres sidstnævnte med et fiktivt efternavn. Stednavne,

¹⁹¹ Strukturert efter Steinar Kvale og Svend Brinkmann, *InterView*, Introduktion til et håndværk, 2 udgave, Hans Reitzels Forlag, 2009, s. 94.

¹⁹² Kathleen Dewalt og Billie R. Dewalt med Coral B. Wayland, *Participant Observation*, i H. Russell Bernard (red.), *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*, Altamira Press, 1998, s. 259-299.

firmanavne med videre er tilsvarende anonymiseret ved et fiktivt navn eller anvendelse af litraer. De fiktive navne er altid unikke for hver af feltnoterne fra interviewene. Ved feltnoterne fra deltagerobservationen og i citater fra arkivsager er anvendt litra (K1, K2, M1, M2, L1, L2, V1, V2 og så videre), der ikke er unikke for den enkelte sag. I arkivmateriale er anvendt litra (eksempelvis X), der ligeledes går igen i flere sager.

Af hensyn til fortroligheden har jeg i afhandling og feltnoter udeladt anvendelse af kort eller skitser, skønt dette visuelle element kunne have hjulpet og interesseret læsere. På tilsvarende måde har anonymitetskravet givet anledning til, at jeg i det danske feltarbejde ikke har præsenteret, hvilke interviewpersoner og sager der er forbundet med hinanden. Det er et vigtigt valg, men samtidig et valg, der begrænser analysens muligheder. Desuden har det medført, at hvor to grundejere fra samme sag helt tydeligt udtaler sig om samme forhold, har det i visse tilfælde været nødvendigt at undlade den ene parts udtalelser. Dette har været vanskelige valg i processen, men de er truffet for at beskytte parterne.

Anonymiteten strækker sig ikke alene til publikation, men går igen i den grundlæggende registrering af materialet i feltnoter, referater og transskriptioner. Anonymiteten er også fastholdt overfor bedømmelsesudvalg, projektets vejledere og matrikelmyndigheden.

På trods af alle gode intentioner er det alligevel vigtigt at fastholde, at anonymiteten ikke er ”100 % sikret”. På trods af anonymiseringen er det derfor ikke bare teoretisk, men også praktisk muligt for parter i en sag at genkende andre anonymiserede parter. Dette er en øget risiko ved feltarbejde, der udføres og efterfølgende publiceres i forskerens eget land.

Dette forhold bringer andre elementer i begrebet fortrolighed frem. Samtalen mellem interviewpersonerne og mig er fortrolig. Har jeg fået oplysninger, som de ikke ønsker, jeg viderebringer, er det deres valg, om oplysningerne ikke er medtaget. Dette forhold er blevet understreget ved at lade parterne efterfølgende læse og eventuelt slette i transskription/referat.

4.5.2 Informeret samtykke

Informeret samtykke er kun vurderet relevant i feltarbejdet.

Deltagerobservation

Deltagerobservation er vurderet at være mindre invasiv end interviewsituationen. Graden af samtykke og information blev derfor fastlagt under hensyntagen til graden af offentlighed i den konkrete proces.

De norske retsmøder er åbne for offentligheden. Under retsmøderne præsenterede jordskifte-dommeren kort mig og begrundede min tilstedeværelse. Der var således tale om åben frem for skjult deltagerobservation, men der var ikke forudgående indhentet samtykke endside informeret samtykke.

Retsmægling er lukket for offentligheden, og der er desuden tavshedspligt. I den norske retsmægling forudsattes derfor samtykke fra parterne. I sagen gav såvel retsmægler som parter forudgående accept af min tilstedeværelse. Det var retsmægleren, der tog kontakt til parterne og informerede dem om undersøgelsen på baggrund af materiale sendt fra mig. Under retsmæglingen fik jeg desuden selv mundtlig anledning til at præsentere mit projekt og bad om parternes accept af, at feltnoten fra retsmæglingen indgik i min afhandling.

Skelforretninger er lukkede for offentligheden. Ved skelforretningerne gav landinspektør og alle parter samtykke til min deltagelse. De modtog forud for deres samtykke et informationsark. Informationsarket er vedlagt som bilag VII. Jeg talte desuden med landinspektører og parter forudgående, så de havde mulighed for at stille yderligere spørgsmål til projektet. Ved to af skelforretningerne blev lyden fra processen optaget. Parter og landinspektører gav forudgående samtykke hertil.

Interview

Professionelle parter ved jordskifteretten blev interviewet efter at have givet samtykke på baggrund af en mundtlig præsentation af projektet. De interviewede havde efterfølgende mulighed for at rette i og godkende referatet fra interviewet.

Landinspektører og grundejere, der blev interviewet i det danske feltarbejde, havde forudgående modtaget førnævnte informationsark og havde som nævnt haft anledning til at stille spørgsmål og få uddybende svar forud for interviewet. Både før og under interviewet blev de interviewede spurgt om samtykke af, at lyden fra samtalerne blev optaget. De interviewede havde efterfølgende mulighed for at rette og godkende transskriptionen af interviewet.

4.5.3 Konsekvenser

Konsekvenser for professionelle og private parter er søgt fjernet gennem den i afsnit 4.5.1 nævnte anonymisering. For deltagere i feltarbejderne vurderes denne anonymisering ikke at være tilstrækkelig beskyttelse. Her kan oplevelsen af at være et ”forskningsobjekt” have flere både positive og negative konsekvenser. Et udgangspunkt som forsker kan være, at konsekvenser skal balancere. Et andet udgangspunkt kunne være, at denne balance ikke kan stå alene. Ved at skabe øget indsigt i skelforretningsprocessen kan processen forbedres for fremtidige parter i skeltvister – måske endda for samfundet i form af færre udgifter til det offentlige klagesagsbehandling. Om denne forventning om positive konsekvenser for mange kan berettigede eventuelle negative konsekvenser for få, er dog langt fra uomtvistet, tværtimod er det det stof, etiske drøftelser er gjort af, og ligger som sådan langt fra denne afhandlings sigte. Hvor konsekvenserne for de mennesker, der indvilliger i at indgå i forskningen, kan reduceres gennem bevidste metodevalg i den konkrete forskningen, hænger de sidstnævnte potentielle positive og negative konsekvenser for henholdsvis fremtidige parter eller samfund mere sammen med den afsluttende drøftelse af forbedringsmuligheder.

Lad det her være nok at anføre, at jeg gennem etisk forskningsadfærd har ønsket at minimere eventuelle negative konsekvenser for de involverede aktører, således at der for den enkelte er en vis balance mellem positive og negative konsekvenser. Men min forskning er ikke aktionsforskning, og målet er ikke at forbedre livet eller dele heraf for de konkret involverede. Derimod er det som nævnt mit håb, at forskningsresultaterne kan bidrage til positive konsekvenser for fremtidige parter i skeltvister.

Tryghed og respekt

Tryghed og respekt er særlig relevant i feltarbejdet.

Interview. Interviewet er ikke bare et meningsskabende samspil, men samtidig udtryk for en asymmetrisk magtrelation¹⁹³. Som forsker forudsættes jeg at have et forudgående kendskab til

¹⁹³ Steinar Kvale og Svend Brinkmann, *InterView*, Introduktion til et håndværk, 2 udgave, Hans Reitzels Forlag, 2009, s. 50-52.

konfliktløsning og skelforretninger, der går ud over interviewpersonernes. Interviewpersonerne kan føle interviewsituationen som utryk og manipulerende, der kan være en usikkerhed på, hvordan jeg som forsker anvender interviewet efterfølgende, især hvordan jeg tolker og fremstiller informanternes udsagn. I interviewsituationen har jeg derfor søgt at være opmærksom på, at spørgsmål kan risikere at blive oplevet som angreb. Parter i nabokonflikter præsenteres desværre ofte i medierne og på film som stereotyper – latterlige og overdrevne, hvilket formentlig både er udtryk for et generelt kulturelt ubehag ved konflikter, men samtidig også for en populisme, hvor andres kriser anvendes som underholdning. Det stereotype billede af stridende naboer kan betyde, at grundejere i skeltvister i højere grad føler, at de har behov for at retfærdiggøre sig. På deres side føler landinspektør eller dommer måske, at de bør forsvare deres arbejde eller i hvert fald begrunde de tilfælde, hvorfor det ikke er lykkedes at forlige parterne. Det etiske hensyn har været at sikre informanterne mod følelsesmæssige og karaktermæssige overgreb. God opførsel under interview, at skabe en ”hyggelig stemning” og en åben og empatisk interviewstil har været den søgte metode. Når informanterne læste og eventuelt kommenterede referatet/transskriptionen af deres interview, havde det også som formål at bidrage til øget tryk og oplevelsen af at modtage respekt. Jeg vurderede, at det var af betydning, at interviewene foregik steder, hvor interviewpersonerne følte sig trygge. Interviewene med de professionelle parter blev derfor holdt på arbejdspladsen, og interviewene med grundejerne i deres hjem. Det viste sig desuden at bidrage til, at de undervejs kunne hente yderligere materiale eller sager frem og vise mig. Jeg spurgte grundejerne forudgående, hvor de ønskede det foregik. Dette havde til hensigt, at parterne kunne stille alternative forslag, hvis de ikke ønskede, at jeg kom ind i deres hjem.

Deltagerobservation¹⁹⁴. Under deltagerobservationen har jeg forsøgt at optræde venlig, imødekommende og samtidig tilbagetrukket. Skelforretningen, retsmæglingen eller grensegangssagen er potentielt en uvant og meget konfliktfyldt situation. To naboer, der måske dårligt kan se i hinanden i øjnene, står over for hinanden, indimellem med advokater, vidner og familie på hver side. I denne spændte situation kan det være meget følsomt at have en person udefra med som observatør. Det var vigtigt at spille en tilbagetrukket rolle, både for at undgå at påvirke resultatet for meget og dermed forringe undersøgelsesresultatet, men også af etiske årsager, da naboerne i forvejen kunne være spændt til bristepunktet og ikke skulle udsættes for ekstra ”forstyrrelser”. Dertil kommer, at det grundlæggende kan føles ubehageligt at opleve den objektivisering, der naturligt skabes ved at blive gjort til genstand for observation – i dette tilfælde ganske tydeligt, idet deltagerobservation over så lang en periode medførte, at jeg var nødt til konstant at tage noter. Notetagning i eksempelvis en interviewsituation kan give den interviewede en oplevelse af at blive taget seriøst og blive lyttet til. I deltagerobservationen vurderer jeg ikke, at samme effekt opnås. I stedet kan notetagningen bidrage til at skabe en afstand og give en følelse af at blive ”aflyttet”. Som i interviewsituationen kan deltagerne frygte, hvad forskeren skriver ned, og hvad det bliver brugt til. Måske især de professionelle parter kan være nervøse over at blive iagttaget – de kan føle, at deres indsats er oppe til vurdering.

Tilbagemeldinger. Under interviewene har jeg spurgt interviewpersonerne, hvordan de oplevede min deltagelse i processen, og hvordan de vurderer, at andre deltagere oplevede min deltagelse. I det danske feltarbejde har jeg desuden spurgt, hvordan interviewpersonen oplevede at blive interviewet. I bilag X er listet samtlige svar/udsagn. Det fremgår, at oplevelserne ikke har været negative. Forudgående var enkelte professionelle parter lidt nervøse eller

¹⁹⁴ Inspireret af Martyn Hammersley og Paul Atkinson, *Ethnography. Principles in practice*, 3. udgave, Routledge, 2007, s. 213-217.

uroelige. Men alle interviewpersoner er efterfølgende positive eller neutrale. Flere peger på, at det ikke betød noget, om jeg var der under processen. Jeg var blot én blandt mange deltagere og faldt ind i sammenhængen.

I forhold til parterne beskrives det i det danske feltarbejde af enkelte af landinspektørerne og en af parterne, at min rolle bidrog til større partstryghed, idet observatørrollen kunne give oplevelsen af, at der var kontrol med landinspektørens opgaveløsning. De positive udsagn fra professionelle parter handler ellers om, at det er rart, sjovt, trygt eller en god oplevelse, at jeg deltog. I forhold til dette etiske spørgsmål er det betryggende, at kun forudgående nervøsitet blev anført som negativ konsekvens, mens enkelte af interviewpersonerne oplyste, at min deltagelse havde små positive konsekvenser, for eksempel at ”*det lettede lidt på stemningen*”.

I forhold til spørgsmålet om oplevelsen af at blive interviewet var der flere positive kommentarer, men ingen negative. Tre af grundejerne og en af landinspektørerne giver direkte udtryk for, at de oplevede positive konsekvenser, idet de kunne bruge samtalen til at reflektere over deres oplevelse.

Samtidig med den positive tilbagemelding fra interviewpersonerne må det ikke undslippe opmærksomheden, at der også er en risiko for misbrug, når der på denne vis synes at være etableret det, der inden for antropologisk metode omtales som ”rapport”. Rapport er skabt, hvor informanten har fået tillid til forskeren og åbner op, således at parterne glemmer, at forskeren observerer dem. Rapport er et vigtigt redskab for forskeren, men den kan samtidig dølge parternes dømmekraft i forhold til, hvad de faktisk ønsker videreformidlet. Som sådan åbner rapport for muligheden for bevidst eller ubevidst misbrug fra forskerens side. Interviewpersonernes mulighed for at slette i referat eller transskription efterfølgende forsøger at reducere dette dilemma.

Reciprocitet

I modsætning til informanterne oplyser jeg ikke om min forståelse af skelforretningen, hvilket kan bidrage til manglende reciprocitet. Konkret har jeg i samtaler før og efter interviewet oplevet, at der har været en manglende reciprocitet, når grundejere har forsøgt at spørge mig ud om rimeligheden af en afgørelse eller rimeligheden af en bestemt episode. Og når dommere, retsmægler eller landinspektør som en særdeles typisk forespørgsel har spurgt til, ”hvad de kunne have gjort bedre?”.

Naturligvis kunne jeg have givet min mening til kende, når interview og dermed min forskning var afsluttet. Dette ville have været i tråd med især aktionsforskning og havde øget graden af reciprocitet. Men svar fra en forsker kan opfattes som autoritative sandheder, og det, jeg oplever som sandheden, er kun min sandhed. I forhold til interviewpersonerne har jeg i stedet ønsket at bibeholde en receptiv rolle. Svar på sådanne spørgsmål er det i det store hele lykkedes mig at undgå, og især har jeg helt undgået stillingtagen til sagernes materielle del, der heller ikke søges beskrevet detaljeret i feltnoterne.

Til gengæld har jeg oplevet, at det har været muligt at give noget tilbage gennem både interviewsamtalen og feltnoterne. De norske jordskiftedommere har under interviewet eller uden for interviewsituationen oplyst, at de har fået meget ud af at læse beskrivelserne af, hvad de foretog sig, og hvordan grundejerne reagerede. Som nævnt har flere interviewpersoner i det danske feltarbejde givet udtryk for, at selve interviewsituationen gav anledning til refleksioner, som de måske ellers ikke havde. For enkelte grundejere synes disse refleksioner at

have en egentlig terapeutisk karakter. Af hensyn til parter eventuelle behov for at behandle deres oplevelser gav jeg i samtalen af hensyn til reciprociteten meget vid plads for, at alle interviewpersoner kunne tale endda ganske længe om emner, der havde deres særlige interesse, uanset at dette ikke altid var relevant for undersøgelsen. Af samme årsag havde jeg ved interview med grundejere sørget for ikke at have andre aftaler efter interviewet.

4.6 Forskningskvalitet

Redelighed og forskerens rolle

Dokumentation for redelighed er understøttet ved at tilstræbe transparens. Udbredt anvendelse af citater, udførlige metodebeskrivelse samt overvejelserne beskrevet i dette afsnit om forskningskvalitet er mine metoder til at opnå transparens. Dertil kommer, at bedømmelsesudvalget får forelagt dokumentationen for undersøgelser i form af registreringerne i Skelforretningsundersøgelse 1997-2010, noterne fra Skelforretningssager 2012 samt alle feltnoterne (interviewreferater, interviewtransskriptioner og deltagerobservation). Henvisninger til arkivundersøgelsen med klagesager og henvisning til sager nævnt i den retsdogmatiske undersøgelse er anført med journalnumre, så læsere kan søge om aktindsigt i pågældende sag hos matrikelmyndighed eller Landinspektørnævnet. Bedømmelsesudvalget vil desuden på forespørgsel kunne få udleveret dokumenterne.

Validitet

Validiteten, det vil sige sikkerheden og gyldigheden i resultaterne, er et kritisk anliggende og kan være vanskeligt at dokumentere over for læseren. Spørgsmålet er, hvordan undersøgelserne er søgt bragt til at understøtte projektets konklusioner. Som i spørgsmålet om redelighed er dette i projektet forsøgt dokumenteret ved at tilstræbe transparens. Men her ikke alene i forhold til kildemateriale, men også i høj grad gennem transparente begrundelser i analysen, der har til formål at gøre det muligt for læseren at efterprøve og vurderer resultaterne.

Endvidere er validiteten understøttet gennem en triangulation af metoder. Ved at inkludere flere typer af kilder og metoder har det i analysen været muligt at skabe en tematisk triangulation af metoder. Udtrykket triangulation af metoder er gammelkendt og måske ved at være en floskel inden for især den samfundsvidenskabelige forskning, men det genererer en måske endnu bedre forklaringsmodel i en "landinspektørverden". I denne verden giver de mange kilder og metoder anvendt på samme tema "overbestemmelser", der validerer og nuancerer forskningsresultatet.

*Reliabilitet*¹⁹⁵

I såvel Statistik 1997-2010 og Skelforretningssager 2012 har jeg søgt at opnå fuldstændighed ved at hente digitale dataudtræk direkte ind i de tabeller, der senere blev anvendt til registrering. Fejlfortolkning som følge af, at der blev anvendt studentermedhjælpere til registrering af data til Statistik 1997-2010, blev søgt reduceret ved omhyggelighed og ved, at de studerende havde hurtig og let adgang til at få besvaret tvivlsspørgsmål. Omhyggelighed i notetagningen var den primært anvendte metode i Skelforretningssager 2012.

¹⁹⁵ Reliabilitet forstås her som "konsistens og troværdighed i forskningsresultatet" efter Steinar Kvale og Svend Brinkmann, *InterView, Introduktion til et håndværk*, 2 udgave, Hans Reitzels Forlag, 2009, s. 271.

I den retsdogmatiske undersøgelse er reliabilitet i retskildetolkningen understøttet gennem inddragelse af andres retskildetolkning. Således eksisterende litteratur, men også som nævnt tidligere ved en utraditionel grad af inddragelse af administrativ regelteolkning fra matrikelmyndigheden.

Under interviewsituationen forsøgte jeg at være opmærksom på, om interviewpersonens kropssprog og toneleje signalerede, at parterne svarede helhjertet; eller om der var indikationer af, at parterne var blevet ledt af mine spørgsmål eller tolkninger. I givet fald blev spurgt på en ny måde, eksempelvis: ”*Jeg kan høre, at det ikke var det, du mente*”, og de blev bedt forklare sig. I de danske interview blev anvendt lydoptagelser. Disse blev fuldt transskriberet. De blev herefter prøvet ved en fornyet gennemlytning som egenkontrol. Samtlige tretten interviewpersoner blev bedt om at godkende og eventuelt rette i referater eller transskriptioner fra interviewet. Kun én interviewperson har ikke reageret på denne opfordring. Gennemlæsningen og tilbagemeldingen bidrager til en kontrol af, at det, der blev skrevet, er det, der blev sagt i samtalen.

Under deltagerobservationen har jeg forsøgt at være opmærksom, objektiv og neutral, men det er i sidste ende min oplevelse, og som sådan betinget af, hvem jeg er i det øjeblik, det vil sige situationsbestemt, personbestemt m.v. samt udtryk for et begrænset syn, da ikke alt opfattes i situationen, der sker bevidst og ubevidst en udvælgelse. Reliabilitet er derfor søgt understøttet ved at lade de professionelle parter kommenterede på feltnoterne, således at forskelle i opfattelser er kommet frem.

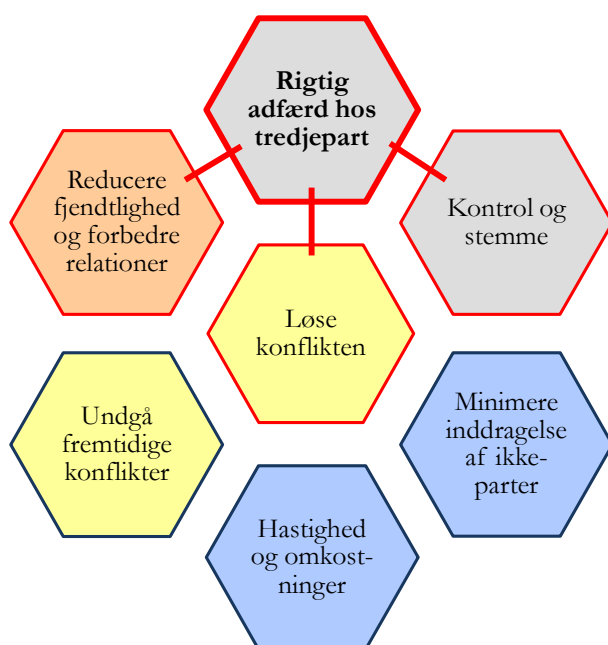

Kapitel 5

Processen

Empiri og analyse I

Kapitlet behandler skelforretningens proces på et overordnet niveau ved at fokusere på proces før, under og efter skelforretningen. Regelgrundlag, praksis og parternes evaluering samt forhold på tværs heraf analyseres. Afslutningsvist præsenteres en delkonklusion for kapitlet.

Figur 5.1. I dette kapitel er den teoretiske vægt lagt på parternes oplevelse af landinspektørens adfærd.

Som det er illustreret i figur 5.1, er der i analysen lagt vægt på landinspektørens rolle i processen, og det, der i figur 3.7 generaliseret blev omtalt som ”rigtig adfærd” hos den autoritative tredjepart, og som i teori om processuel retfærdighed (jævnfør afsnit 3.2.2) omtales som parternes tillid til autoritativ tredjeparts evner, velvilje og integritet, parternes oplevelse af tredje-

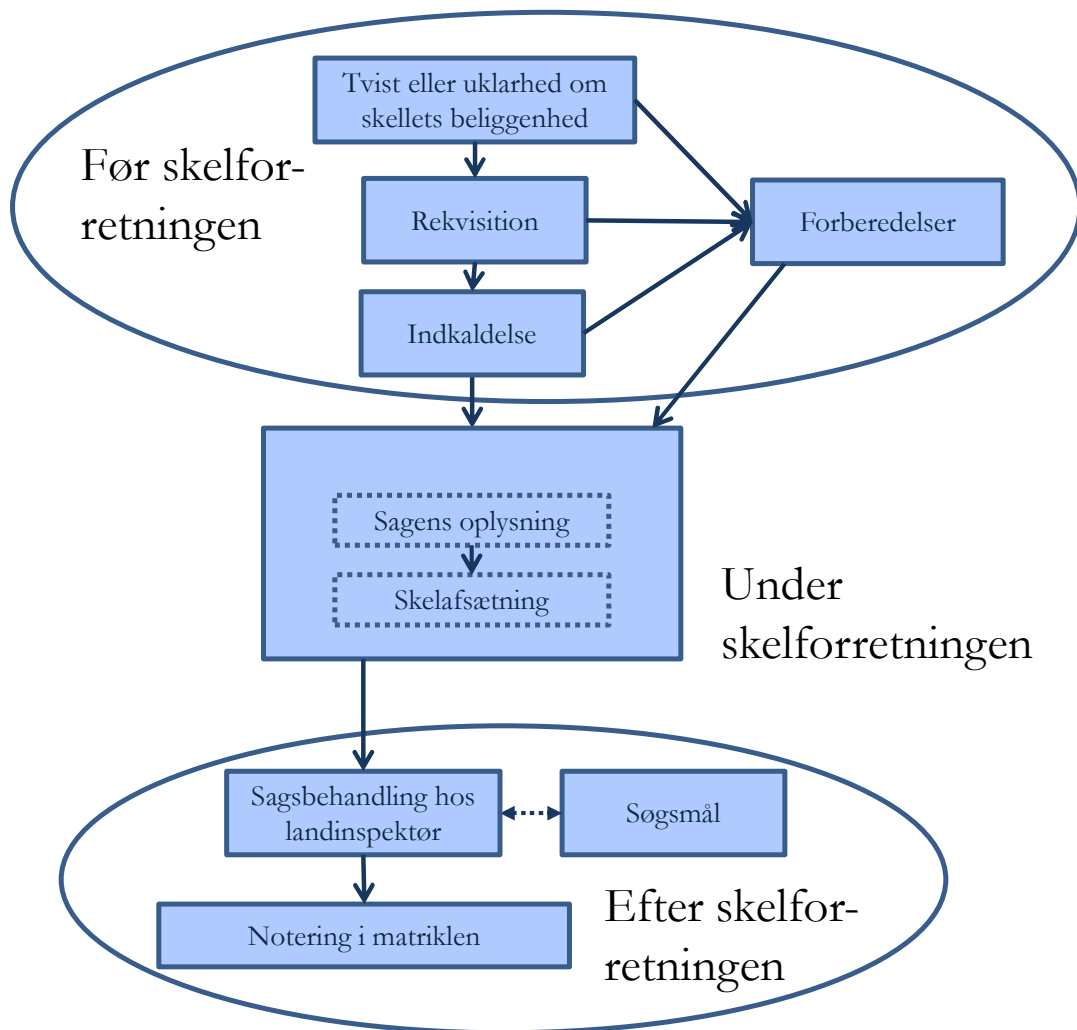
parts neutralitet samt deres oplevelse af tredjeparts interpersonelle respekt. Ud over ”rigtig adfærd” berøres i afsnit 5.1.3 spørgsmålet om procesvalg, der knytter an til parternes kontrol og således også er et element af teori om processuel retfærdighed. Endvidere berøres i afsnit 5.1.3 det teoretiske element ”løse konflikten” også fra figur 3.7 og hentet fra Lissak og Shepards undersøgelse fra 1983 (jævnfør afsnit 3.3).

Begreberne skelforretning og skelforretningsproces

I afhandlingen anvendes begrebet ”skelforretning” om det møde, der efter reglerne starter på én af de berørte ejendomme, og som skal ende med, at der sker en afsætning af det ejendomsretlige skel. Om dette møde i marken benytter udstykningslovgivningen begreberne ”skelforretning”, ”forretning” eller ”møde”. I afhandlingen anvendes begrebet ”skelforretningsprocessen” om den samlede proces – fra rekvisition til notering i matriklen, men der er ikke i de nugældende regler et begreb for denne proces.

Når det er nødvendigt at foretage en præcision af sprogbruget, skyldes det, at der fortsat i litteraturen og i myndighedernes regeltolkning som et levn ses anvendt det ældre udtryk ”åstedsforretningen” eller ”åstedsmødet”, som ellers blev fjernet fra reglerne i forbindelse med udstykningsreformen, der trådte i kraft i 1991. I litteraturen og i praksis ses desuden indimellem anvendt udtrykket skelforretning om hele skelforrettingsprocessen. Baggrunden for misforståelsen hænger sandsynligvis sammen med matrikelmyndighedens præsentation af reformen, hvor ændringerne blev italesat, så det i praksis måtte opfattes som, at det var skelsætningsforretninger, der blev erstattet med skelforretninger. Det må derfor præciseres, at uanset, hvad der var hensigten bag regelændringerne, blev konsekvensen af udstykningsreformen i 1991, at begrebet ”skelforretning” afløste begrebet ”åstedsforretning”, mens begrebet ”skelsætningsforretning” ikke blev erstattet, men blot slettet. I dag skal der således ikke indkaldes til en åstedsforretning, men til en skelforretning.

I forhold til tolkning af reglerne er det særdeles vigtigt at være opmærksom på forskellen, da det har væsentlige konsekvenser i forhold til, hvad der skal ske under mødet i marken, og hvad der skal ske henholdsvis før eller efter dette møde, jævnfør figur 5.2.

Figur 5.2. Det er vigtigt at være opmærksom på, hvad der skal ske før, under og efter skelforretningen.

5.1 Proces før skelforretningen

5.1.1 Regelgrundlaget – proces før skelforretningen

Procesvalg

En tvist om skellet kan opstå af en række årsager. Selve skelforrettingsprocessen starter, når en af parterne i tvisten beslutter at inddrage en tredjepart til at træffe afgørelse i sagen. Valgmulighederne, hvad angår proces, er begrænsede ved skeltvister. Det fremgår af udstykningslovens¹⁹⁶ § 38, at ”Der kan ikke anlægges retssag om skels beliggenhed, herunder som følge af hævds erhvervelse, før der er afholdt en skelforretning”. Emnet hører til blandt de få, hvor der er offentliggjort domspraksis for processuel ret ved skelforretninger. I dommen U2005.3129/2V afviste landsretten således at behandle en sag om beliggenheden af skel med henvisning til udstykningslovens § 38. I dommen U2008.1503V blev emnet yderligere belyst, idet landsretten her på tilsvarende vis afviste en retssag om beliggenhed af skel uden, at der først var afholdt skelforretning. Dette skønt det i den pågældende sag alene var omtvistet, om der var vundet hævde på et areal, ikke hvor grænsen for pågældende areal gik. I dommen U2012.768V fastlagde landsretten, at udstykningslovens § 38 ikke var til hinder for, at sagen kunne behandles ved domstolene, uden at der først var afholdt en skelforretning. Det drejede sig konkret om tvist om en utinglyst brugsret til et parkeringsareal. Årsagen til, at udstykningslovens § 38 blev anført alligevel, var, at den omtvistede brugsret reelt umuliggjorde anden råden over arealet. Landsrettens afgørelser i såvel U2012.768V som U2008.1503V peger på en meget ordret tolkning af § 38. I skelsager har parterne – uanset om det er relevant i en konkret sag eller ej – kun ret til at starte tvisteløsningen ved en skelforretning. Og omvendt, skønt der er tale om brugsgrænser, der i praksis har karakter af skel, da har parterne kun ret til at få sagen afklaret ved domstolene. På denne baggrund synes det problematisk, at udstykningslovens § 38 ikke har undtagelsesbestemmelser.

Domstolenes ordrette tolkning af udstykningslovens § 38 medfører, at reglen i praksis alene bliver en indskrænkning af grundejeres adgang til domstolene. Selv sager, der ikke vil kunne løses fuldt ud ved en skelforretning, men på grund af andre sagslementer alligevel forudsætter retssag, skal igennem en skelforrettingsproces. Og dette uanset om skelforretningen kan bidrage til en fastlæggelse af ejendomsgrænsen, eller det alene er hævds spørgsmål, der er omtvistet. Hævde, der vel ellers er et spørgsmål, der på grund af anvendelsen af vidner under alle omstændigheder belyses sikrest, hvor der er vidneansvar og vidnepligt, hvilket ikke er tilfældet ved skelforretninger.

Andre sagslementer end skel kan være forhold om adkomst, servitutrettigheder, ulovligt byggeri og andet. Sådanne elementer kan være uløste efter en skelforretning. Og i forhold til adkomst (ejendomsdom) kan det omvendt kræve først en retssag om adkomst og så en skelforretning om ejendomsgrænsen. En skelforretning, der vel at mærke kan ende med at blive prøvet ved domstolene. Dermed er det min vurdering, at der er en reel risiko for, at den ufleksible formulering af udstykningslovens § 38 bidrager til samlet set øget procestid og øgede økonomiske omkostninger for parterne.

Samtidig må det bemærkes, at parterne gennem udstykningslovens § 38 fratages den direkte adgang til domstolene. Som sådan har parter i nabotvist om skel vanskeligere adgang til

¹⁹⁶ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

domstolene end parter i andre typer nabo tvister. Den nuværende § 38 stammer tilbage fra indførelsen af reglerne om skelsætningsforretninger i 1949. Af bemærkningerne til lovforslaget¹⁹⁷ fremgår det, at: ”Ved Bestemmelsen i 3. Stk. undgaas i adskillige Tilfælde i Fremtiden at bebyrde de almindelige Domstole med Tvistigheder om Skel, hvortil kommer, at Sager, som i Medfør af § 32 alligevel til sin Tid indbringes for Retten, vil være godt forberedt til en egentlig Domstolsbehandling.”

Det er almen praksis for forvaltningsopgaver, at de først kan prøves ved domstolene efter en forvaltningsafgørelse. Indførelse af samme bestemmelse i skelforretningssager synes at hænge sammen med en opfattelse af landinspektøren som embedsmand ved skelforretninger. Men der er den helt afgørende forskel, at hvor forvaltningernes beslutningsproces typisk er gratis for borgeren eller kun er omfattet af relativt lave gebyrer, så er forholdet ganske anderledes ved skelforretning, der er fuldt brugerfinansierede. Bemærkningen om, at sagen er godt forberedt, ser endvidere bort fra, at der ved retssager ofte anvendes syns- og skøns mænd.

En af konsekvensen af at indskrænke adgangen til domstolene bliver, at parterne ikke kan vælge at modtage retsmægling ved sagens start, sådan som det er muligt ved retssager. Ønsker parterne at vælge en processtype, der tilbyder professionel hjælp til konfliktmægling, da må de i stedet selv betale det fulde beløb. Eller alternativt først betale for en skelforretning for herefter at tage imod tilbud om retsmægling efter anlæg af retssag.

At fratage nogle, men ikke andre parter i nabo tvister deres frie procesvalg ud fra et hensyn om at mindske domstolsbelastningen i et relativt begrænset antal sager, synes efter min vurdering at være en uholdbar retspolitisk argumentation. Skønt der ikke er tale om manglende lighed for loven, er der tale om en forskelsbehandling af parter i nabo tvist afhængig af tvistetype. For fagpersoner er der en tydelig skillelinje mellem tvistetyperne, men for parterne må det antages, at det kan have et skær af vilkårlighed, hvilke proces typer der er til rådighed. Især synes det problematisk, at der er forskelsbehandling i adgangen til domstolene. Et forhold, der kan få betydning, når det økonomiske aspekt bringes på bane. Omkostningsniveauet ved skelforretninger vil efterfølgende gøre det økonomisk vanskeligt for mange parter at få råd til at fortsætte ved domstolene, der ellers kan sikre øget retssikkerhed ikke mindst på grund af reglerne om vidneansvar og vidnepligt. Og især bliver det problematisk, når en sag ikke alene vedrører skellet, men også vedrører andre nabo forhold, som med de nugældende regler og doms praksis herefter forudsætter både skelforretning og retssag.

Forskelsbehandlingen bliver særligt åbenbart, når det tilføjes, at efter udstykningslovens § 41 gælder reglerne om skelforretninger ikke i Københavns Kommune. Det fremgår af bemærkningerne til lovforslaget¹⁹⁸ Til § 41, at begrundelsen herfor knytter sig til, at der i Københavns Kommune ikke eksisterer en hegnsynsordning, som det er tilfældet i resten af landet. Dermed kan omkostningsfordelingen ikke ske ved hegnsynet i tilfælde af tvist. Et alternativ kunne have været, at parterne anlagde retssag om omkostningsfordelingen. Det manglende procesvalg for den andel af Danmarks befolkning, der bor i Københavns Kommune, synes at hænge tæt sammen med det manglende procesvalg for den øvrige del af befolkningen. Reglerne i §§ 38 og 41 er begge eksempler på lovgivning, hvor borgeren fratages kontrol over procesvalg, men i stedet – uanset relevans, omstændigheder og omkostninger tvinges til bestemte proces-

¹⁹⁸ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget.

forløb. Dermed skabes efter min vurdering en forskelsbehandling mellem parter i nabostridigheder, en forskelsbehandling baseret på geografi og tvistetype.

Sammenlignelig nabotvist – set fra et partssynspunkt – er tvist om hegnet. På trods af at hegnsynsforretninger og hegnsloven¹⁹⁹ har et ældre historisk ophæng end skelforretningsreglerne, er reglerne her mere tidssvarende, idet der i 2001 i hegnslovens § 43 blev indført den bestemmelse, at parterne kan aftale at anlægge sag direkte ved domstolene uden hegnsynets forudgående behandling af sagen. Kravet om aftale ved fravalg af hegnsynsforretning synes rimeligt ud fra den betragtning, at en hegnsynsforretning ellers er en billig tvisteløsning for parterne (prisforskelle forbundet med procesvalg uddybes i afsnit 8.2.2).

Udstykningslovens § 35 fastslår, at skelforretninger (alene) anvendes i forhold til at finde ”den rette beliggenhed af en ejendomsgrænse”. Dette stemmer overens med landsrettens vurdering i U2012.768V. Især skelforretningsvejledningens²⁰⁰ afsnit 1 giver en beskrivelse af, hvilke spørgsmål der kan og ikke kan rekvireres skelforretning om. Det fremgår, at der kan fastlægges skel også mod umatrikulerede ejendomme og offentlige veje, og at der kan tages stilling til hævde ved skelforretninger. Sidstnævnte fremgår også af udstykningslovens § 38. Desuden behandles dette spørgsmål indgående i forarbejderne, der fastslår, at hvis grænsehævde ikke kunne afgøres i sagerne, så ”ville skelsætningsinstituttet miste sin praktiske betydning, da hævde antagelig er den almindeligste årsag til, at skelstridigheder opstår”²⁰¹. Det fremgår også, at der ved skelforretninger ikke kan træffes afgørelse om aftaleforhold (ved vurdering af hævde), om fastlæggelsen af servitut- eller brugsgrænser eller om hævde på en hel ejendom eller på et særskilt beliggende areal af en ejendom (et helt matrikelnummer).

Gennemføres skelforretninger om forhold, der ikke følger reglerne, kan de efterfølgende blive ugyldige ved, at matrikelmyndigheden nægter at notere dem i matriklen. Således matrikelmyndighedens afgørelse i sagen j.nr. U.J.1967/3528²⁰², hvor notering af skelsætningsforretningen blev afvist, da sagen ikke drejer sig om skellets beliggenhed, men alene om bredden af en langs skellet førende vej.

Uden for skelforretningsvejledningens afsnit om anvendelsesområde dukker der til gengæld i afsnit 2.2 yderligere en afgrænsning op, der synes at have en betydning for, om bestemte grupper af grundejere har adgang til at anlægge skelforretning. Her fremgår det med henvisning til kravet om rådighedsattest ved skelforretninger i skelforretningsbekendtgørelsens²⁰³ § 9, stk. 2, at der ikke kan rekvireres skelforretning for en ejendom uden tinglyst adkomsthaver. Undtaget er ganske vist arealer, der utvivlsomt ejes af det offentlige, eksempelvis offentlig vej; men andre arealer – især gadejordsarealer – giver anledning til vanskeligheder²⁰⁴. Før

¹⁹⁹ Lovbekendtgørelse nr. 59 af 19. januar 2007 om hegn som ændret ved lov nr. 484 af 17. juni 2008 og lov nr. 1336 af 19. december 2008.

²⁰⁰ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

²⁰¹ Matrikeldirektoratet, Revision af udstykningsloven. Redegørelse nr. 3 om revision af udstykningsloven. Berigtigelser, skelsætning, private veje, 1987, s. 74-75.

²⁰² Ikke-offentliggjort brev af 25. juli 1967 fra Matrikeldirektoratet, Landbrugsministeriet, til landinspektør i sagen j.nr. U.J.1967/3528.

²⁰³ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

²⁰⁴ Skønt der er relativt få gadejordsarealer i Danmark (ifølge udtræk fra matrikelregistret cirka 8.000), er arealerne typisk beliggende i ældre landsbykerner med ringe eller ingen mål; og den diffuse ejendomsret til arealerne gør dem samtidig formentlig lettere til genstand for anden mands råden, end tilfældet er for andre ejendomme. Dermed er problemet sandsynligvis langt større, end antallet af gadejordsarealer i Danmark umiddelbart skulle give anledning til at tro, hvilket den relativt store administrative praksis dokumenteret i matrikelmyndighedens videnskartotek forud for udstykningsreformen i 1991 også kan tages som udtryk for.

udstykningsreformen i 1991 var det muligt at holde skelforretning mod gadejord. Men i en nyere sag om gadejord, j.nr. U2011/60406 fremgår det, at det med de nye regler ikke er tilstrækkeligt (som før) at indkalde samtlige af byens lodsejere eller bylavet, idet matrikelmyndigheden skriver: ”Det er heller ikke muligt at afholde en skelforretning forud for afgørelsen af hævds spørgsmål. En skelforretning forudsætter, at der findes en tinglyst adkomsthaver på de ejendomme, der indgår i skelforretningen. En tinglyst adkomsthaver til gadejorden findes ikke. For så vidt angår matr.nr. 66 er der i tingbogen som adkomsthaver anført: *Byens Gade*”²⁰⁵. Samme tolkning er anvendt i sagen j.nr. U2003/7604, hvor fremgår: ”Der kan ikke afholdes skelforretning i tredje mands areal (gadejorden) uden at ejeren heraf er indvarslet/tilstede. Da der ikke findes tinglyst adkomsthaver til gadejorden, kan der ikke afholdes skelforretning”²⁰⁶. Det fremgår desuden af notatet, at spørgsmålet dagen før var blevet drøftet på et kontormøde i matrikelmyndighedens Juridiske Kontor. Det kan dermed konstateres, at der ikke er tale om enkeltstående regeltilknytning.

Rekvistion

Efter udstykningslovens § 35 gælder det, at enhver, der har interesse i at få konstateret ejendomsgrænsens beliggenhed, kan rekvirere en skelforretning. I skelforretningsbekendtgørelsens § 1 konkretiseres det, at der skal være tale om retlig interesse. Der er ingen regler, der kræver, at landinspektører i normale rekvistioner påtager sig en skelforretningssag. Området er dermed omfattet af aftalefrihed, hvorfor matrikelmyndigheden vurderer, at landinspektøren sædvanligvis ikke har pligt at påtage sig skelforretningssager²⁰⁷. Undtagelsen er, hvor matrikelmyndigheden – som resultat af en parts ønske herom – udpeger en landinspektør i henhold til landinspektørlovens²⁰⁸ § 6. Bestemmelsen kan anvendes, hvor samtlige landinspektører i området har afslået at udføre arbejdet. Landinspektørlovens § 6 kan netop være relevant for skelforretninger, idet der kan være gennemført (en eller flere) skelafsætning(er) før skelforretningen. De landinspektører, der har gennemført disse sager, vil efterfølgende være inhabile til at lede en skelforretning. Det samme gør sig gældende for andre landinspektører i samme firma. Med de store firmasammenlægninger, der er foregået de senere år, kan der i visse områder opstå vanskeligheder med at finde en habil landinspektør til at gennemføre skelforretningen.

Ramhøj anlægger den betragtning, at skønt det ikke er påkrævet, ”kan det både være rimeligt og hensigtsmæssigt” at give rekvirentens modpart(er) besked om rekvistionen²⁰⁹. Bag Ramhøjs holdning ligger den overvejelse, at orienteringen kan sikre mod, at modparten også rekvirerer en skelforretning, samt at det giver anledning til kommunikation af forskellige karakter til modparten, herunder opfordring til parterne om fremsendelse af beviser. Ramhøjs overvejelser er relevante. Og ud over de anførte betragtninger, der alle vedrører det hensigtsmæssige i at orientere rekvirentens modpart, må også anføres et rimelighedssynspunkt, således at det er rimeligt at modtage information om, at der pågår en sag mod egen person. Særlig hvor der er en betydelig længde fra rekvistion til skelforretningens afholdelse, kan undladelsen heraf risikere at bidrage til modparters oplevelse af partiskhed hos landinspektøren.

²⁰⁵ Ikke-offentliggjort brev af 7. oktober 2012 fra Kort- og Matrikelstyrelsen som svar på en grundejers klage over en ejendomsberigtigelse i sagen j.nr. U2011/60406.

²⁰⁶ Ikke-offentliggjort telefonnotat fra samtale mellem Kort- og Matrikelstyrelsen og landinspektør den 27. august 2003 i sagen j.nr. U2003/7604.

²⁰⁷ Mary Fyrst Carlsen, Orientering fra Matrikeldirektoratet, Om skelsætningssager, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 32. bind, Den danske Landinspektørforening, 1984, s. 143-145.

²⁰⁸ Lovbekendtgørelse nr. 680 af 17. juni 2013 om landinspektørvirksomhed.

²⁰⁹ Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse, 4. udgave, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet, 1999, s. 185.

Ramhøjs betragtninger om imødegåelse af risikoen for, at begge parter hver for sig rekvirerer en skelforretning, er ikke et forhold, der behandles i reglerne. Ramhøj vurderer, at det er den første rekvisition, der har retsvirkning; og dermed den først rekvirerede landinspektør, der har kompetence til at gennemføre skelforretningen²¹⁰. Dette understøttes af vurderinger hos Gomard og Kistrup, der i forhold til civilprocessen anlægger den betragtning, at medmindre det er tydeligt fastlagt i lovgivningen, eller andre ”vægtige grunde” taler for det, da må retsvirkning knyttes til sagsanlæg, ikke til forkyndelsen²¹¹. Uden regelgrundlag eller domspraksis er forholdet dog ikke endeligt afklaret, men særdeles relevant da det kan anvendes chikanøst af både landinspektører og parter. I praksis imødegås problemet via de kollegiale vedtægter for Praktiserende Landinspektørers Forening. Reglerne gælder dog kun for foreningens medlemmer.

Med hævdskravet: ”Ulast og Ukært til Ting” følger det desuden af en ordret tolkning af Danske Lov²¹² 5-5-1, at hævds erhvervelse afbrydes ved anlæg af sag ved retten, hvilket på grund af kravet om skelforretning før retssag må antages at betyde, at hævds erhvervelsesperioden afbrydes ved sagens rekvisition. Denne tolkning er samtidig i overensstemmelse med den mere generelle vurdering hos Gomard og Kistrup, der konkret i forhold til skelforretninger støttes af von Eyben, Mortensen og Pagh²¹³. Dog har det traditionelt være antaget i andre dele af litteraturen, at hævds først afbrydes ved forkyndelse²¹⁴, hvilket med skelforretningsreglerne er ved parternes modtagelse af indkaldelse til skelforretning. Illum anfører således, at hævden afbrydes ved påtale til ting, hvilket ”navnlig kunne ske ved Forkyndelse af Stævning”. Det fremgår dog også af Illums anvendelse af udtrykket ”navnlig”, at det ikke er udelukket, at afbrydelsen sker før²¹⁵.

Det vanskelige med retsvirkninger fastlagt ud fra sagens rekvisition er, at det i praksis kan være vanskeligt at definere præcis, hvornår der er foretaget en rekvisition, da der med de gældende regler ikke er krav om skriftlighed i den forbindelse. Der er således formentlig først sikret dokumentation for rekvisition, hvor rekvirenten enten har underskrevet en aftale om rekvisition eller forudbetalt et beløb til landinspektøren.

Krav til landinspektør, der leder skelforretningen

Skønt skelforretninger er den eneste type af matrikulære arbejder, hvor landinspektører har kompetence til at træffe judicielle afgørelser, er der ingen særlige krav til landinspektører, der skal lede en skelforretning. Eneste forskel er, at EU's anerkendelsesdirektiv ikke er gældende ved skelforretninger, idet disse vurderes at være udøvelse af offentlig myndighed²¹⁶. Dette er implementeret i dansk lovgivning ved landinspektørlovens § 4, stk. 2. Ellers gælder de samme regler som ved udførelse af andet matrikulært arbejde. Det vil sige, at landinspektøren skal være beskikket landinspektør og samtidig habil i den pågældende sag. Dertil kommer, at landinspektøren skal udvise god landinspektørskik. Reglerne for beskikkelse, habilitet og god

²¹⁰ Lars Ramhøj, *Hvor ligger skellet?* 1. udgave, Gad Jura, 1998, s. 193.

²¹¹ Bernhard Gomard og Michael Kistrup, *Civilprocessen*, 7. udgave, Karnov Group Denmark A/S, 2013, s. 258.

²¹² Kong Christian Den Femtis Danske Lov, Lov af 15. april 1683.

²¹³ Bo von Eyben, Peter Mortensen og Peter Pagh, *Fast ejendom Rådighed og regulering*, 2. udgave, Forlaget Thomson, Gad Jura, 2003, s. 250 her særlig note 71.

²¹⁴ Eksempelvis W.E. von Eyben, *Fast ejendoms regulering*, 3. omarbejdede udgave, Juristforbundets Forlag København 1971, s. 637.

²¹⁵ Knud Illum, *Dansk Tingsret*, 2. udgave, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1966, s. 316.

²¹⁶ Lars Buhl, *Landinspektørloven med kommentarer*, udgivet i samarbejde mellem Geodatastyrelsen og Praktiserende Landinspektørers Forening, 2013, s. 24.

landinspektørskik er ikke særskilte for skelforretninger, men alle er regler efter landinspektørloven og behandles ikke her.

Her skal blot bemærkes ganske summarisk, at for at opfylde habilitetskravet gælder det, at landinspektøren i medfør af landinspektørlovens § 5 ikke må lede en skelforretning, hvis landinspektøren eller andre landinspektører i samme landinspektørfirma *”har en væsentlig interesse i ejendommen eller er interesseret i sagen på en måde, der i øvrigt kan vække tvivl om landinspektørens upartiskhed”*. Partiskheden kan opstå på grund af en økonomisk eller familiær tilknytning til parter i sagen, og reglerne herom følger i hovedtræk lignende regelsæt for habilitet andre steder (eksempelvis forvaltningsloven, retsplejeloven og hegnsloven). Partiskhed eller måske snarere en manglende neutralitet kan desuden opstå i forhold til sagens resultat ved, at landinspektøren eksempelvis tidligere har truffet afgørelse om ejendomsgrænsens beliggenhed. Reglen herfor *”eller er interesseret i sagen på en måde, der i øvrigt kan vække tvivl om landinspektørens upartiskhed”* blev i 1977 netop tilføjet af hensyn til skelforretningssagerne²¹⁷. Reglen vender sig blandt andet mod den praksis, at landinspektøren først foretager et (eventuelt ufrugtbart) forsøg på en skelafsætning, skelkonstatering, ejendomsberigtigelse, vejudskillelse eller lignende og i den forbindelse tager stilling til skellets placering og efterfølgende leder en skelforretning om det samme skel. Landinspektøren kan også i procesforløbet ved sin fremfærd gøre sig inhabil for eksempel, hvis han eller hun her udtaler sig om skellets beliggenhed i optakten til skelforretningen²¹⁸. Habilitetssagerne afgøres af matrikelmyndigheden, og der er en omfattende administrativ praksis på området.

Inhabilitet er at betragte som en fejl ved skelforretningen efter udstykningslovens § 37. Når inhabilitet opdages under matrikelmyndighedens kontrol og registrering af skelforretningssagen, kan inhabiliteten derfor føre til nægtelse af notering, hvormed skelforretningen er ugyldig i henhold til udstykningslovens § 37, stk. 2.

Landinspektørens forberedelser

Udstykningslovgivningen indeholder kun få regler for, hvad landinspektøren skal foretage sig forud for skelforretningen. Reglerne drejer sig i hovedtræk om regler for indvarsling og dermed indkaldelsens indhold, men det betyder ikke, at lovgivningen ikke indirekte forudsætter, at landinspektøren har foretaget andre forberedelser, jævnfør figur 5.3.

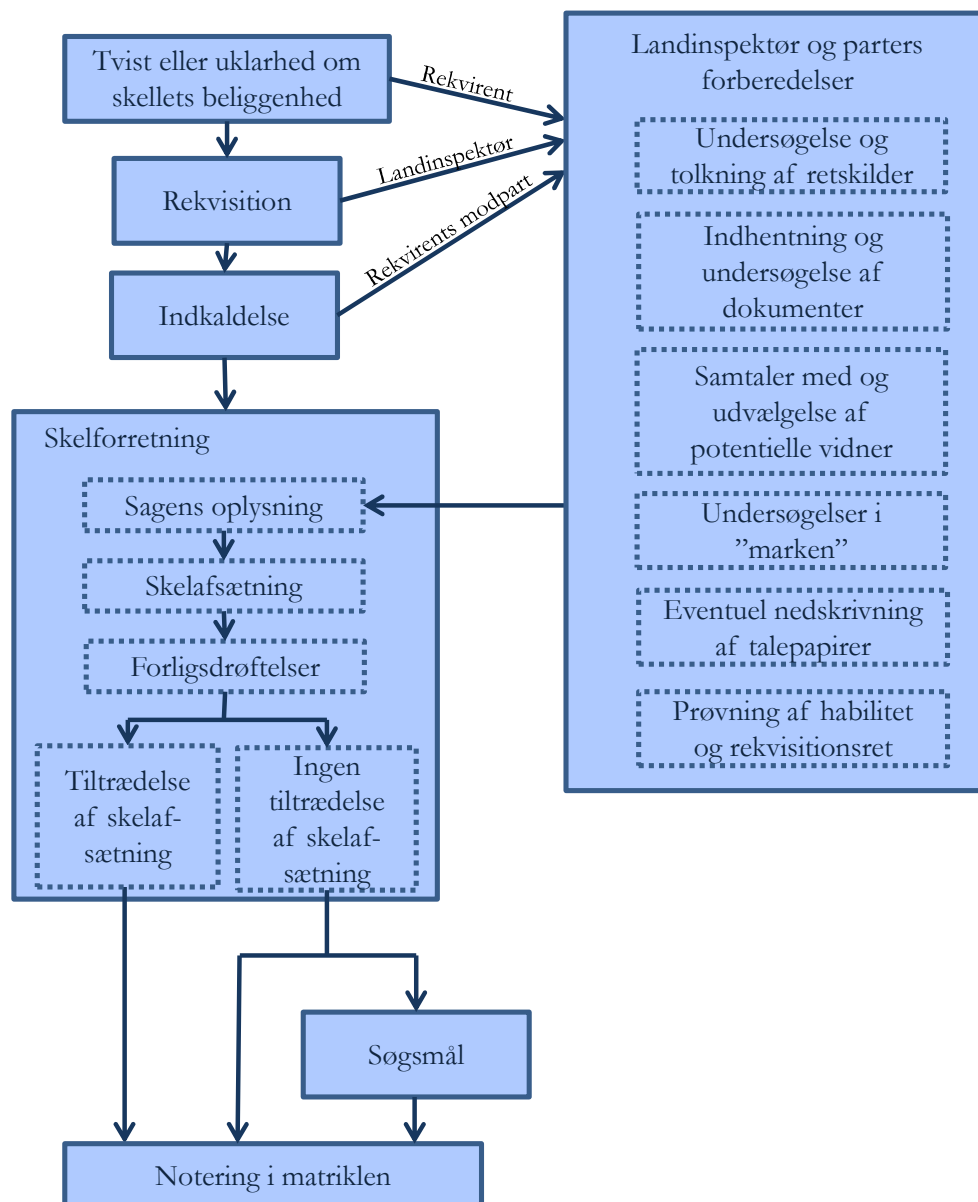
Grundlæggende forudsættes det naturligvis, at landinspektøren er bekendt med reglerne for såvel skelforretningsproces som skelafsætning. Dette understreges også af matrikelmyndigheden: *”Da en skelsætningsforretning hører til de matrikulære arbejder, der ikke forekommer hver dag i en landinspektørpraksis, må landinspektøren, hvis en skelsætningsforretning bliver aktuel, sætte sig meget omhyggeligt ind i udstykningslovens og udstykningsbekendtgørelsens regler”*²¹⁹.

Dertil må det forudsættes, at landinspektøren af hensyn til en reduktion af procestid og omkostninger tidligt i processen foretager en egen prøvning af habilitet og også en prøvning af rekvirentens retlige interesse. Desuden skal landinspektøren efter officialprincippet før skel-

²¹⁷ Lars Buhl, Landinspektørloven med kommentarer, udgivet i samarbejde mellem Geodatastyrelsen og Praktiserende Landinspektørs Forening, 2013, s. 48.

²¹⁸ Lars Buhl, Landinspektørloven med kommentarer, udgivet i samarbejde mellem Geodatastyrelsen og Praktiserende Landinspektørs Forening, 2013, s. 49.

²¹⁹ Mary Fyrst Carlsen, Orientering fra Matrikeldirektoratet, Om skelsætningssager, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 32. bind, Den danske Landinspektørforening, 1984, s. 143-145.

Figur 5.3. Skønt det ikke direkte er anført i reglerne, forudsættes landinspektøren og parterne at forberede sig på forskellige vis. Tidspunktet, de kan påbegynde deres forberedelser, afhænger af, om de er rekvirenter, landinspektør eller rekvirentens modpart.

forretningen sikre, at der tilvejebringes de oplysninger, der skal bruges under skelforretningen til at belyse skelspørgsmålet (bevisfremskaffelse behandles i kapitel 6).

Indkaldelse

Regler for indkaldelse, herunder varsel er ikke fastlagt ved lov, men findes alene i skelforrettingsbekendtgørelsen. Bekendtgørelsens § 2 fastlægger, at parterne skal indkaldes til skelforretningen med 14 dages varsel og på en sådan måde, at landinspektøren kan bevise, at parterne har modtaget indkaldelsen inden for varslingsperioden. Skelforrettingsvejledningens afsnit 3 giver oplysninger om, hvordan landinspektøren kan sikre sig bevis for, at indkaldelsen er modtaget rettidigt og i øvrigt håndterer sager, hvor den ene part nægter at modtage indkaldelsen. Vejledningen angiver, at indkaldelsen "for eksempel" kan sendes som rekommanderet

brev. Nægter en part at modtage indkaldelsen, må landinspektøren anvende en stævningsmand.

I en tid med stadig øgede krav til digital kommunikation synes vejledningens eksempel efter min vurdering at være forældet eller i hvert fald mangelfuld, idet der ikke er angivet digitale alternativer. Det kan desuden ses som betænkeligt, at der i vejledningen alene fokuseres på, hvordan indvarslingen tvinges igennem overfor modvillige parter frem for at komme med anbefalinger til en positiv kontakt med parterne med henblik på fastlæggelse af ønsket kommunikationsform og mødetid. En mere grundlæggende mangel er placeringen af varslingsregler i en bekendtgørelse. Varslingen af parterne er en væsentlig regel for borgerne og processen, hvormed det ville være rimeligt at fastlægge den ved lov.

I udstykningsloven af 1949²²⁰, hvor skelsætningsforretningerne blev indført, var varslet på kun 1 uge. Det blev ændret til 14 dage med ændringslov i 1971²²¹. 14 dage har været gældende siden. Af lovforslagets bemærkninger²²² fremgår det, at varslet blev forlænget, da det havde vist sig, at ”denne frist i visse tilfælde var for kort”. Der er ikke fundet sager om dette forhold i matrikelmyndighedens arkiv. En forlængelse på en uge synes dog ikke at være en væsentlig forlængelse af procestiden.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.1.1:

- Det er u hensigtsmæssigt, at grundejerne ikke har større procesvalg i skeltvister. Forholdet er særlig åbenlyst, hvor tvisten ikke til fulde kan afgøres ved skelforretningen, og en skelforretning derfor alene bidrager til at øge procestiden og omkostningsniveauet.
- Det er utilstrækkeligt, at reglerne om indkaldelsesvarsel er placeret i en bekendtgørelse frem for en lov.
- Det er utidssvarende, når skelforretningslovgivningen undlader at understøtte digital kommunikation til parterne.
- Det er relevant, at rekvirents modpart(er) orienteres om rekvisitionen, men reglerne foreskriver intet herom.

5.1.2 Praksis – proces før skelforretningen

Skelforretningssager 2012

Sagens forhistorie. Ud af de 73 sager i Skelforretningssager 2012 er det i 26 af sagerne oplyst om det forløb, der har ligget forud for skelforretningen og også forud for sagens rekvisition²²³. Tre af sagerne startede som vejudskillelsessager. Otte sager starter som tvist i forbindelse med byggeri og/eller hegning. For hegning typisk tvist om hegnets placering. Seks sager starter som tvist om brugen af et areal. Tilknytning til de andre naboretlige elementer peger på, at der ofte vil være andre retlige forhold i spil under skelforretningen end skelfastlæggelsen, typisk hegn og byggeri.

²²⁰ Lov nr. 290 af 31. marts 1949 om udstykning og sammenlægning m. m. af faste ejendomme (historisk).

²²¹ Lov nr. 180 af 28. april 1971 om ændring af lov om udstykning og sammenlægning m.m. af faste ejendomme og lov om afgift for ekspedition af udstykningssager, § 1, punkt 17 (historisk).

²²² Forslag til Lov om ændring af lov om udstykning og sammenlægning m.m. af faste ejendomme og lov om afgift for ekspedition af udstykningssager (lov nr. 180 af 28. april 1971).

²²³ Appendiks B. Felt B.

Det fremgår også, at ud over skelafsætningen i vejudskillelsessagerne er der i yderligere 11 andre sager nævnt, at der forudgående har været foretaget en skelafsætning eller andre arbejder, hvor skellets placering skulle konstateres. I enkelte tilfælde er det dette andet arbejde med skellet, der starter tvisten. Dette forhold øger sandsynligheden for, at der under skelforretningen anvendes materiale fra tidligere skelafsætninger som beviser, eller at der møder rådgivende landinspektører, der tidligere har taget stilling til skellet til fordel for én af sagens parter.

Indkaldelse. Indkaldelsen nævnes i en række sager i Skelforretningssager 2012. I 14 af sagerne fremgår det, at indkaldelsen blev sendt med rekommanderet (anbefalet) brev, i yderligere fem sager står der blot, at den blev sendt med brev, hvilket ikke udelukker, at der var tale om et anbefalet brev. Mail nævnes kun i to sager, og her er det ikke første indkaldelse, der sendes som mail. Men en mail med ændring af dato for indkaldt skelforretning og mailen følges af en indkaldelse sendt med posten²²⁴. Det fremgår således, at rekommanderet brev er det mest udbredte, og at digital indkaldelse ikke er normalt. Praksis for indkaldelsesvarslets længde behandles i afsnit 8.1.2.

Landinspektørens forberedelser. I gennemgang af sagerne i Skelforretningssager 2012 fremgik det, at flere landinspektører ved indsendelse af sagen til matrikelmyndigheden havde vedlagt og dermed fået journaliseret småreferater og notater, der fremstår som landinspektørens talepapir med opstilling af blandt andet de regler, som landinspektøren har til hensigt at læse op. Det ser dermed ud til, at en række landinspektører udarbejder sådanne talepapirer. Informationer fra Skelforretningssager 2012 om indkaldelsens indhold, forberedende målinger og bevisindsamling behandles i kapitel 7.

Habilitet. Praksis ved habilitet behandles som nævnt ikke i denne afhandling, da de mange sager behandles efter landinspektørloven – ikke skelforretningsreglerne. Skelforretningssager 2012 belyser dog to problematikker, der vedrører skelforretningsprocessen og derfor ikke vil blive udeladt.

Ved gennemgangen af sagerne i Skelforretningssager 2012 kunne det konstateres, at der i to forskellige sager var udarbejdet skelforretningssager af landinspektører, der i sagen direkte opgav oplysninger, der tydeliggjorde, at de var inhabile i sagen²²⁵. Der var i begge sager tale om, at landinspektøren havde været ansvarlig for vejudskillelsessager og i disse sager havde fastlagt skellet, der efterfølgende blev genstand for skelforretningen. Efter reglerne i vejudskillelsessager var grundejerne langs vejen blevet givet muligheden for at få forevist skellet af landinspektøren og havde herefter ikke godkendt skellet. Dermed var en skelforretning nødvendig. Og her rekvirerede kommunerne altså de samme landinspektører, som allerede havde afsat skellet i forbindelse med vejudskillelsen og derfor var inhabile til at lede en skelforretning.

Habilitetsspørgsmålet får desuden en anden betydning for praksis i de sager, hvor parterne eller landinspektøren selv er opmærksomme på spørgsmålet om habilitet. Der er omfattende administrativ praksis for disse sager. I nogle sager undersøges habiliteten før, skelforretningen indkaldes, i andre starter habilitetssagen efter indkaldelsen er udsendt, og atter andre igangsættes efter, at skelforretningen er gennemført. De to førstnævnte typer af sager må formodes udspringer i enten landinspektørens egen usikkerhed overfor reglerens tolkning eller på foran-

²²⁴ Appendiks B. Felt C.

²²⁵ Appendiks B. Felt B, sag Y og AP.

ledning af rekvirentens modpart. Den sidstnævnte type af sager må betragtes som en decideret klage over landinspektørens habilitet under skelforretningen og kan som sådan være initieret af såvel rekvirent som dennes modpart.

Hvor mange af sagerne i Skelforretningssager 2012, der i alt var genstand for en habilitetssag ved matrikelmyndigheden, ville kræve yderligere undersøgelser at fastslå, men det er i de indsendte sager i tre tilfælde nævnt, at matrikelmyndigheden er blevet forespurgt om landinspektørens habilitet²²⁶. I to af sagerne blev der igangsat habilitetssager efter, første indkaldelse var udsendt, med den konsekvens at skelforretningerne måtte varsles på ny. I den ene sag medfører det, at skelforretningsmødet må udsættes 3½ måned, i den anden sag fremgår det ikke, hvor lang tids forsinkelse habilitetssagen medfører. Uanset om habilitetssagerne anlægges før, skelforretningen indkaldes, efter indkaldelse eller efter skelforretningens afslutning, vil sagerne formentlig opleves af parterne som en del af skelforretningssagen og dennes procestid.

Dansk feltarbejde

Rekvision. Det danske feltarbejde bidrager med enkelte oplysninger om, hvordan en rekvision i praksis kan foregå. Det fremgår af samtalerne med landinspektørerne Overgaard²²⁷ og Friis²²⁸, at rekvision af deres sager i feltarbejdet skete ved en telefonopringning (til landinspektøren). Friis udtrykker, at det er det typiske forløb. Han oplever, at der også er mange skelforretninger, der rekvireres af advokater²²⁹.

Landinspektør Friis forklarer, at ved rekvisionen af skelforretninger tager han typisk ud på stedet for at få et indtryk af, om der er "*basis for en skelforretning*"²³⁰. Han har i den forbindelse en samtale med rekvirenten, hvor det er vigtigt for ham, at denne gør sig klart, om sagen skal gennemføres som skelforretning eller som skelafsætning²³¹. Han foretager samtidig en vis bedømmelse af sagen i forhold til, om rekvirenten har en god sag.

I modsætning hertil forklarer landinspektør Overgaard, at han altid forsøger også at få kontakt til rekvirentens modpart for at forberede denne på skelforretningen²³², herunder især at sikre en vis psykisk forberedelse på, at der kommer en indkaldelse til en skelforretning. Han forklarer generelt om skelforretningen og giver parterne mulighed for at stille spørgsmål. Han taler med den anden part for at sikre parterne lige ret og for at undgå, at modparten går i "baglås" over for ham. Overgaard oplever det som helt centralt, at han derved kan bidrage til at sikre sig imod, at rekvirentens modpart oplever ham som partisk: "*Og det har jeg egentlig gjort mig til en regel, at jeg altid ringer til den anden part, som noget af det første, jeg gør. Tidligere, da jeg var yngre, da: Her er en skelforretning, og vi skal have indkaldt den anden part, vi sender ham et anbefalet brev. Men de senere gange har jeg altså ringet til naboen og sagt: Jeg har det her under opsejling. ...*" "*Og så har jeg så sagt til naboerne, at: Din nabo har ringet, og han har bestilt en skelforretning, og vi skal prøve at have det her løst, og jeg skal overholde nogle formelle regler og én af de formelle regler det er, at du én af dagene modtager et anbefalet brev fra mig, fordi sådan er*

²²⁶ Appendiks B. Felt D, sag O, AO og BK.

²²⁷ Appendiks Y. Linje 293-298.

²²⁸ Appendiks W. Linje 477-526.

²²⁹ Appendiks W. Linje 405-416.

²³⁰ Appendiks W. Linje 477-506.

²³¹ Appendiks W. Linje 477-506.

²³² Appendiks Y. Linje 296-333.

reglerne.” ... ”Og det tror jeg også er med til at undgå, at folk... De kan godt gå i baglås over for naboen, men at de i hvert fald – men at jeg forsøger at undgå, at de går i baglås over for mig”²³³.

Indkaldelse. Idet landinspektør Overgaard tager kontakt til begge parter før udsendelse af indkaldelsen, giver det ham mulighed for at sende indkaldelsen som en mail²³⁴. Det var dog den første skelforretningssag, hvor han har sendt materialet digitalt. Han valgte mail, dels fordi det er mere moderne og billigere, dels fordi han derved ønskede at tilpasse sig modtagernes kommunikationsform, da sagens parter var ”*ynge mennesker, der arbejder meget med mail*”²³⁵. For at sikre sig tilstrækkelig bevis for modtagelse aftalte han med parterne, at indkaldelsen foregik via mail, og at parterne skulle sende ham en modtagelseskvittering: ”*Og der havde jeg så sagt til parterne, at det klarer vi på mail, men det kræver, at jeg vil have en mail tilbage fra jer om, at I har modtaget*”²³⁶. Det er første gang, han bruger mail til skelforretninger, fordi han kun vil bruge mail, når han er sikker på, at modtagerne er trygge ved den metode. Overgaard forklarer, at metoden dog gør ham lidt usikker i forhold til matrikelmyndigheden, fordi reglerne ikke specifikt nævner kravene til digital kommunikation. Han tror, matrikelmyndigheden vil acceptere parternes svarmail som tilstrækkelig bevis for modtagelse, men er ikke sikker²³⁷.

I samtalen kommer landinspektør Overgaard desuden ind på de vanskeligheder, der i andre sager kan være med at få parterne til at tage imod det anbefalede brev, som anbefales i skelforretningsvejledningen. Er pågældende part ikke hjemme, når postbuddet kommer, skal brevet hentes på posthuset. Overgaard peger på, at modparter kan være uvillige ved at hente brevet. I et sådant tilfælde, hvor en part ikke ville hente brevet på posthuset, valgte Overgaard frem for at anvende stævningsmand simpelthen at sende brevet som almindelig brev. Overgaard havde samtidig en telefonsamtale med pågældende part, hvor han oplyste, at brevet ville blive sendt som almindelig post²³⁸.

Overgaards overvejelser synes at være centrale både i forhold til hensyntagen til modparten samt i overvejelserne om at bruge en kommunikationsform tilpasset modtageren. Vanskelighederne ved brug af de noget gammeldags anbefalede breve synes desuden at være af mere generel karakter, som vel særlig bør ses i sammenhæng med borgernes digitale postkasse.

Landinspektørens forberedelser. De af landinspektørens forberedelser, der vedrører oplysning af sagen, beskrives i kapitel 6. Men i to af landinspektørsamtalerne fås indblik i en anden form for forberedelse for landinspektørerne, hvor netop den rette proces og rækkefølge er i centrum. Både Friis og Overgaard forklarer, hvordan de udarbejder en deltaljeret protokol inden skelforretningen. Der synes at være tale om den form for talepapir, som der blev fundet i flere af sagerne i Skelforretningssager 2012.

Friis forklarer, at han altid udarbejder en sådan ”*protokol*”, og at formålet for ham er, at han derved har lettere ved at holde mødestrukturen og sikre, at ”*proceduren*” holdes. I hans beskrivelse fremgår det, at han hermed signalerer både et overskud og en fasthed i forhold til at være den, der har styr på situationen: ”*Nogle gange så siger jeg bevidst til folk, at jeg har en protokol. Jeg har forberedt procedure, der står bilagene skrevet ind. Hvem der møder, mødedeltagere.*”

²³³ Appendiks Y. Linje 1117-1147.

²³⁴ Appendiks Y. Linje 384-421.

²³⁵ Appendiks Y. Linje 397-398.

²³⁶ Appendiks Y. Linje 385-387.

²³⁷ Appendiks Y. Linje 421-429 og 1109-1116.

²³⁸ Appendiks Y. Linje 429-449.

Vi kan krydse af, og vi kan sætte flere ind. Så står vi ikke og spilder tiden med det og fægter om det ene og det andet. I kan være helt rolige, jeg har køreplanen klar – proceduren klar. I kan ikke hyle mig ud af den. Så I må gerne afbryde. I må gerne smalltalke. Jeg skal nok holde proceduren. Altså, jeg opfordrer faktisk folk til at afbryde mig, altså hvis der er noget I lige... Så køр løs. Og I skal også have lov til at få luft. Men I kan ikke hyle mig ud af den. Vi skal nok holde den røde tråd”²³⁹. Han bruger dermed protokollen både til at styrke sin rolle som mødeleder og til at øge egen autoritet.

Hvor Friis har flere skelforretninger om året, har Overgaard kun få skelforretningssager, alligevel forbereder han sig på samme vis. Han beskriver, at han via protokollen sikrer mødets struktur – fastlægger en ”linje”²⁴⁰. Han forklarer også, at protokollen bruges til at skabe et overblik over sagen, herunder alle sagens bilag²⁴¹.

Fra samtalerne og arkivundersøgelsen får jeg et indtryk af, at det er normalt at bruge en form for mødeplan, som flere synes at kalde en protokol. Protokollen hænger sammen med mødeledelsen og mødets processtruktur. Protokollen udleveres til eller fremvises for mig under samtalen med Overgaard, og det fremgår, at der er tale om en slags kladde til skelforrettingserklæringen. Protokollen kan dermed genanvendes til skelforrettingserklæringen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.1.2:

- Nogle landinspektører er ikke bevidste om, at habilitetskravet også gælder ved skelforretninger, der udspringer af vejudskillelsessager.

5.1.3 Parternes evaluering – proces før skelforretningen

I dette første afsnit om parternes evaluering er der med henblik på at understøtte læserens videre forståelse af parternes beskrivelser og evalueringerne gengivet en mere deskriptiv end evaluerende forklaring på parternes konflikt og dens forhistorie. Teksten præsenterer således parternes syn på det konfliktforløb, der gik forud for og nødvendiggjorde skelforretningen. Hermed præsenteres samtidig den motivation, parterne bringer ind i skelforretningsforløbet. Beskrivelserne fremgår af underafsnittene for de fem grundejere Christina, Jonas, Kim, Kirsten og Søren under emnet ”Forhistorien”. I figurerne 5.4-5.8 er kort opsummeret vigtige pointer i parternes oplevelse af processen før skelforretningen²⁴².

Christina

Christina forklarer, at hun og hendes mand Nicolaj før konflikten havde et neutralt høfligt forhold til deres nabo²⁴³. De hilste på hinanden, men havde ikke meget med hinanden at gøre eller noget tilfælles. Men Christina og Nicolaj havde også kun boet ganske kort tid på deres ejendom, før skelspørgsmålet dukkede op. Christina fortæller, at konflikten med naboen langsomt udviklede sig, fra hun og Nicolaj købte deres ejendom. Kort tid efter de flyttede ind, henvendte hendes nabo sig, fordi han ønskede skellet afsat. Christina og Nicolaj havde ikke overskud til at gå i gang med en skelafsætning på dette tidspunkt, da de som nytillflyttede med byggeprojekter og småbørn oveni havde meget andet, der krævede deres kræfter²⁴⁴. Men naboen insisterede, og der blev bestilt en skelafsætning. Naboen var uenig med landinspektørens skelafsætning. Skelafsætningen tog udgangspunkt i, at en hæk mellem ejendommene

²³⁹ Appendiks W. Linje 96-103 og 684 -709.

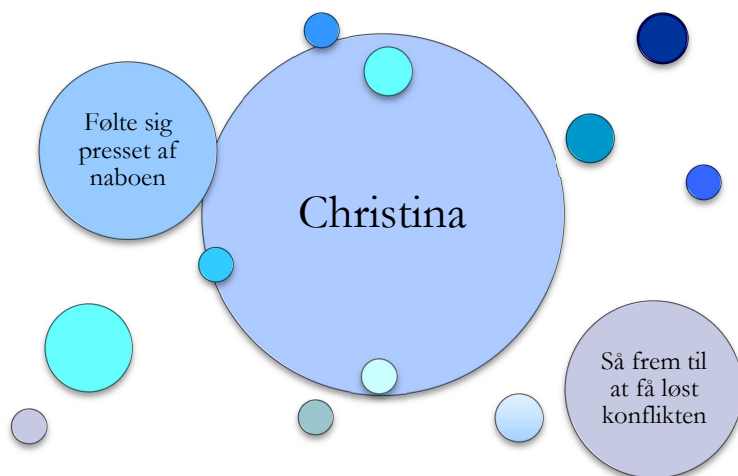
²⁴⁰ Appendiks Y. Linje 63.

²⁴¹ Appendiks Y. Linje 62-82 og 483-487.

²⁴² De i figurerne viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

²⁴³ Appendiks M. Linje 900-918.

²⁴⁴ Appendiks M. Linje 765-774.

Figur 5.4. Christinas oplevelse af proces før skelforretningen.

dannede skel som følge af hævrd, hvilket betød, at naboen's nye udestue var placeret for tæt på skel. I den efterfølgende periode forsøgte parterne gentagne gange at blive enige om et forlig. Christina og Nicolaj ville gerne gøre det godt mod naboen og tage hensyn til udestuen, men Christina oplevede, at naboen pressede dem for at få sin vilje²⁴⁵: *"Og det blev bare ved og ved og ved. Vi ville bare så gerne have det her afsluttet, så vi gik med til flere og flere, flere ting"...* *"Vi blev ligesom jaget rundt i manegen"*²⁴⁶. På et tidspunkt fjernede naboen hækken og grav-

ede også i Christina og Nicolajs æbletræer for at lede efter skelafmærkning²⁴⁷. Christina oplevede denne opførsel som grov, og hun blev vred. Som tiden gik, og flere forligsforhandlinger mislykkedes, udviklede der sig efterhånden et dårligt forhold mellem naboerne. Og Christina beskriver, hvordan hun på grund af konflikten endte med at være rystet, og at hun fik det fysisk dårligt blot hun så over mod naboens ejendom²⁴⁸. Hun og Nicolaj følte sig også utrygge ved situationen²⁴⁹. På et tidspunkt fik Christina og Nicolaj lidt mere overskud i deres liv, hvilket betød, at de fik mulighed for at begynde at stille modkrav til naboen²⁵⁰.

Det var naboen, der til sidst rekvirerede en skelforretning. Christina og Nicolaj blev kontaktet af landinspektøren, før de modtog indkaldelsen. Christina oplevede, at landinspektøren ringede for at sikre sig, at han havde de rigtige e-mailadresser. Der blev ikke aftalt en dato, men Christina husker det som en følelsesladet oplevelse, der gav hende et *"sug i maven"*. Senere kommer indkaldelsen – en måned før skelforretningens afholdelse. Modtagelsen var en god nyhed for Christina, fordi det betød, at der nu var en dato for, hvornår tvisten endelig kunne få en afslutning: Christina: *"Og jeg tænkte egentlig bare, at det var rart. Det var rart at vide, at den 29. om aftenen, ville det være færdigt."* TLS: *"Det var noget I så frem til?"* Christina: *"Ja. Og vi har set frem til det hele måneden"*²⁵¹. Det fremgår, at Christina på grund af det foregående forløb, hvor parternes egne forsøg på at nå en løsning bare er trukket ud, nu ser frem til at overdrage kontrollen over beslutningen til en autoritativ tredjepart, idet hun forventer, at det vil afslutte tvisten.

Forespurgt om sine forventninger til skelforretningen er Christinas svar netop, at hendes forventning var at få en afgørelse: *"Ikke andet end at vi ville få en afgørelse. Og om den så ville*

²⁴⁵ Appendiks M. Linje 545-557 og 748-749.

²⁴⁶ Appendiks M. Linje 70-81.

²⁴⁷ Appendiks M. Linje 399-406 og 303-307.

²⁴⁸ Appendiks M. Linje 919-930

²⁴⁹ Appendiks M. Linje 1240-1252.

²⁵⁰ Appendiks M. Linje 794-819 og 1192-1207.

²⁵¹ Appendiks M. Linje 961-978.

være den dag, eller om den først ville være en realitet otte uger efter, det var ikke...²⁵². Efter den lange konfliktperiode bliver det afgørende at kunne se frem til en afslutning af konflikten.

Christina vurderer, at uafklarede skelforhold bør sikres ved køb eller overtagelse af en ny ejendom: "[J]eg siger til alle mine venner, der skal købe noget i dag: Få sat det dér skel, inden I overhovedet køber det. Forlang, at det skel er sat, inden I køber det. Eller gør det lige den første måned, efter I har købt det. Så I ikke begynder at tænke over, hvad er det, der er jeres? Eller får en eller anden fornemmelse af, hvad er det, der er jeres. Uden at det faktisk er afklaret"²⁵³. Det afgørende i beskrivelsen synes at være, at skellet bør fastlægges, før parterne bliver følelsesmæssigt engageret i deres ejendom og i skelspørgsmålet.

Jonas

Jonas oplever, at han og hans nabo (bagbo) havde et godt forhold til hinanden inden skeltvisten. Han forklarer, at skeltvisten startede, da hegnet mod hans nabo væltede under et blæsevejr. Jonas ønskede opført et nyt hegn. Naboen modsatte sig ikke, at der skulle opføres nyt hegn, men han ville kun bidrage til finansiering af fælleshegn, hvis det blev en hæk. Jonas og hans hustru Hanne ønskede derimod et plankeværk, der med det samme kunne lukke deres have mere af. De har helt små børn, og de var utrygge ved, at naboens hunde kunne løbe ind til børnene. Det fremgår således, at parterne havde forskellige behov.

I samtalen med naboen omkring opførelse af det nye hegn opstod usikkerhed om, hvem der ejede et areal mellem deres ejendomme. I første omgang mente naboen, at det tilhørte kommunen. Da kommunen og senere en landinspektør gav Jonas materiale, der pegede i retning af, at Jonas var ejer, begyndte Jonas at opføre et hegn – ikke hvor det gamle hegn stod, men længere mod naboen – svarende til de nye oplysninger. Jonas oplevede, at han og naboen var enige om hegnet og dets placering. Men den ændrede placering af hegnet vanskeliggjorde naboens passage omkring sin carport, og naboen påstod nu, at han havde vundet hævde på en del af arealet. Efter flere drøftelser begyndte Jonas' anden nabo (bagbo) at blande sig i tvisten (skellet mellem de to naboer er et par meter inde på Jonas' bagskel). Parterne kunne ikke tale sig til rette, men endte med at skændes og være vrede på hinanden. Jonas forklarer, at især denne anden nabo både i den situation og også efter rekvisitionen af skelforretningen optrådte provokerende og chikanerende. Blandt andet overskred han Jonas og hans hustru Hannes privatsfære ved at fotografere deres have med retning mod deres stue²⁵⁴. De to naboer fik fat i en advokat, der skrev til Jonas og Hanne, at de skulle fjerne hegnet, da der ellers ville blive rekvireret skelforretning. Jonas og Hanne fik nu også en advokat. Der var herefter skrivelser mellem advokaterne²⁵⁵.

Jonas ventede på, at naboerne rekvirerede en skelforretning, men der skete intet. Derfor kontaktede Jonas til sidst sit forsikringssselskab, og da dette oplyste, at retshjælpsdækningen kunne bruges, rekvirerede Jonas og Hanne en skelforretning. De rekvirerede det landinspektørfirma, der tidligere havde udleveret kort i sagen, hvorfor der opstod et spørgsmål om habilitet, som dog løstes efter en henvendelse til matrikelmyndigheden²⁵⁶.

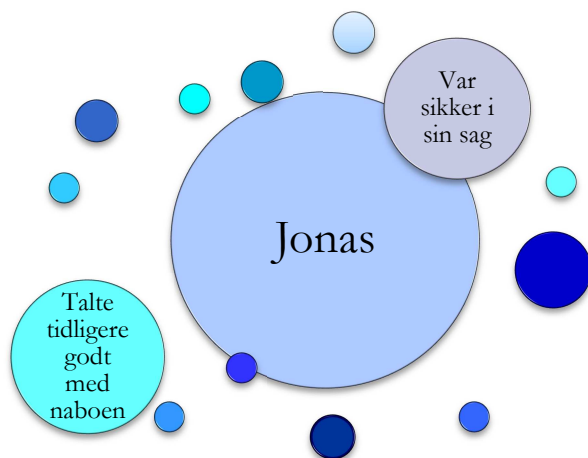
²⁵² Appendiks M. Linje 1007-1012.

²⁵³ Appendiks M. Linje 768-784.

²⁵⁴ Appendiks N. Linje 975-986.

²⁵⁵ Appendiks N. Linje 114-301.

²⁵⁶ Appendiks N. Linje 255-269.

Figur 5.5. Jonas' oplevelse af proces før skelforretningen.

det, vi kom frem til, det var rigtigt. Så vi var faktisk ikke særlig meget i tvivl om, at vi havde ret i vores..."²⁵⁷. Jonas og Hanne havde svært ved at forstå, at målingerne til skel var så dårlige for deres ejendom, da det var deres opfattelse, at de i den øvrige landsby var korrekte. Dette bidrog til, at de rekvirerede skelforretningen. Jonas giver desuden flere steder i samtalen udtryk for, at han synes at hævdsreglerne er urimelige. Dels er det urimeligt, at der ikke lægges vægt på god tro. Dels er det urimeligt, at en grundejer ikke ejer det købte areal²⁵⁸.

Kim

Kim fortæller, at da han for 6½ år siden købte ejendommen, gav ejendomsmægleren udtryk for, at det omstridte areal langs nordsiden af hans hus hørte til ejendommen²⁵⁹. Der havde dengang været pænt og ryddeligt på arealet²⁶⁰. Mod nord boede et ægtepar, hvor manden lige fra starten sagde til Kim, at Kims vinduer mod nord var ulovlige (svarende til halvdelen af alle Kims vinduer i stueetagen). Naboen mente, at det omstridte areal tilhørte ham, og at det var ulovligt at have vinduer i skel²⁶¹. I de efterfølgende år oplevede Kim, at naboen indimellem forsøgte at prøve grænser af, men de skændtes ikke med hinanden²⁶². Kims oplevelse af naboerne var dog negativ, idet han syntes at de var ligeglade med, når de generede ham og andre i nabolaget med larm, store køretøjer, røg og løsgående fjerkræ. Af Kims beskrivelse fremgår det, at der skete en negativ udvikling af naboforholdet et par år tilbage. Det fremgår, at naboen på dette tidspunkt helt nægtede Kim adgang til det omstridte areal. Kim ønskede ikke at tage en konflikt med naboen og holdt sig væk, men det medførte, at hans hus ikke kunne vedligeholdes mod nord²⁶³. Konflikten accelererede yderligere cirka tre måneder før skelforretningen, da naboen brændte havemateriale af, mens vindretningen gik mod Kims have. Røgen stod tykt i Kims have, og han overhørte, at naboen i en telefonsamtale sagde, at afbrændingen skete for at genere Kim. Det var dråben for Kim. Han ringede til politiet, der ankom og gav naboen en bøde for ulovlig afbrænding. Herefter oplevede Kim, at de blev

²⁵⁷ Appendiks N. Linje 304-307, 317 -.320.

²⁵⁸ Appendiks N. Linje 447-463 og 795-803

²⁵⁹ Appendiks O. Linje 119-123.

²⁶⁰ Appendiks O. Linje 642-650.

²⁶¹ Appendiks O. Linje 48-54.

²⁶² Appendiks O. Linje 582-599.

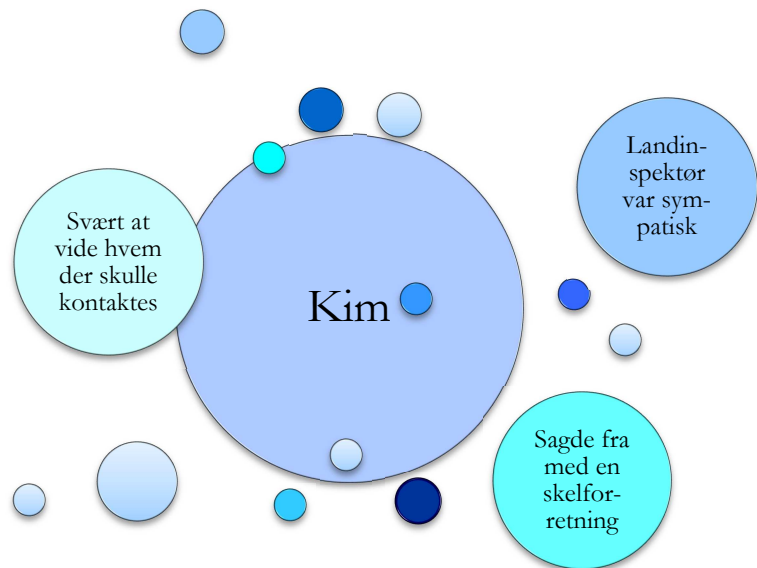
²⁶³ Appendiks O. Linje 638-661.

uvenner, og konflikten accelererede²⁶⁴. Naboen stillede paller foran hans vinduer, så det ikke var muligt at se ud²⁶⁵. Naboen sagde desuden til Kim, at han ville sørge for, at vinduerne blev helt muret til, og at han ville opsætte et plankeværk mod Kims vinduer.

Det var på den baggrund, at Kim rekvirerede skelforretningen. Men Kim forklarer, hvordan det som rekvirent kan være vanskeligt overhovedet at finde ud af, hvem der skal kontaktes ved en nabotvist. Kims strid drejede sig om flere naboretlige forhold. Det var kommunen, der til sidst oplyste Kim om, at han skulle kontakte en landinspektør. Inden da havde Kim været en række andre steder først: *"Jeg har været på kommunen, og jeg har været alle steder henne, hvor jeg troede man skulle få styr på det her... hegnsyn og brandmyndigheder og... Alle mulige steder har jeg været henne... Politiet..."* *"Det var kommunen, der informerede mig om, at jeg skulle have fat i en landinspektør. Jeg har aldrig hørt om det før. Jeg troede, at det var kommunerne, der stod for sådan noget med at måle grunde og sådan noget. Så... det tog faktisk et stykke tid, før jeg fandt ud af, at jeg måtte bruge en landinspektør"*²⁶⁶.

Kim beskriver, at da han ringede til landinspektøren, fik han prisen at vide, og det var for dyrt for ham. Landinspektøren opfordrede ham til at kontakte sit forsikringsselskab i forhold til, om retshjælpsdækningen kunne anvendes. Kim kontaktede herefter først en advokat, der dernæst kontaktede forsikringsselskabet. Da forsikringsselskabet indvilligede i at dække Kims omkostninger, rekvirerede han skelforretningen²⁶⁷ (betydningen af sagens omkostninger behandles i afsnit 8.2.3). Kim beskriver, at under den første kontakt med landinspektøren i forbindelse med rekvisitionen var denne sympatisk og imødekommende: *"Jeg syntes, at han lød meget sympatisk, og det hele kunne næsten lade sig gøre"*²⁶⁸. Det bemærkes, at når Kim evaluerer samtalen, så vurderer han landinspektørens adfærd ud fra elementer, der teoretisk hænger sammen med "Tillid", og mere konkret adfærd, der indikerer velvilje.

Det fremgår, at Kim begrundet formålet med skelforretningen at få fastlagt, at det er ham, der ejer det omstridte areal. Ikke fordi det betød noget for ham at eje arealet, men fordi det ville sikre ham adgangen til at holde arealet (foran hans vinduer) pænt og ryddeligt og at sikre udsynet fra hans vinduer²⁶⁹. Men det er min vurdering, at der er mere på spil for Kim. Kim forklarer således, at efter parterne blev indkaldt til skelforretning, oplevede han, at naboen

Figur 5.6. Kims oplevelse af proces før skelforretningen.

²⁶⁴ Appendiks O. Linje 228-278.

²⁶⁵ Appendiks O. Linje 26-59.

²⁶⁶ Appendiks O. Linje 175 -194.

²⁶⁷ Appendiks O. Linje 196-227.

²⁶⁸ Appendiks O. Linje 289-294.

²⁶⁹ Appendiks O. Linje 137-158.

ryddede det omstridte areal og ordnede det, så det igen så pænt ud²⁷⁰. Samtidig oplever Kim, at naboen ikke havde generet ham siden. Kim tolker naboen's reaktion således, at han ved at rekvirere skelforretningen fik markeret, at han ikke ville finde sig i mere: *"Jeg føler, at jeg har fået sagt fra nu, over hvad jeg vil finde mig i"*²⁷¹. Kims anvendelse af skelforretningen bliver dermed et procesvalg, der giver Kim kontrollen tilbage i naboforholdet. Kontrol i form af procesvalg skulle ud fra en teoretisk forklaring give en øget oplevelse af retfærdighed. Skønt teori om processuel retfærdighed (jævnfør afsnit 3.2) alene inddrager interpersonel respekt fra autoritativ tredjepart, synes Kims beskrivelse desuden at referere til oplevelsen af interpersonel disrespekt fra naboen. Kims anvendelse af skelforretningen som et instrument kan med udgangspunkt i denne forståelse tolkes som en reetablering af hans oplevelse af egen status og dermed hans selvfølelse.

Det virker urimeligt på Kim, at det er muligt uforvarende at komme til at købe en ejendom, hvor der er meget dårlige eller manglende mål. Spørgsmålet knyttes til omkostningerne ved en skelforretning. Kim forklarer, at det ikke er noget, en almindelig borger kan forventes at have kendskab til. Det kommer dermed til at være en slags skjult fejl og mangel, som kan blive meget omkostningsfuld at få rettet: *"Jeg var i starten af 20'erne, da jeg købte det hus her, da havde man jo aldrig tænkt over, at det skulle blive et problem det her i dag. Så det burde der bare være på alle ejendomme. Der burde bare være målt op. Man burde vide, hvor stor ens grund er." ... "Sådan noget skal der bare være styr på, når man køber et hus. Der står jo i mine papirer, at min grund den er 6-700 kvadratmeter stor. Men er det dén vej, eller er det dén vej?" ... "Det burde ikke være nødvendigt, når man har købt hus, at man skal have fat i en skelforretning og så også skal betale for det"*²⁷².

Kirsten

Kirsten forklarer, at konflikten med nabo (bagbo) startede for 17 år siden, da manden fra det nytilflyttede ægtepar fældede hækken mellem dem²⁷³. Kirsten beskriver det som overskridelse af tre grænser: hendes personlige grænse, ejendomsgrænse og grænse for privatsfæren. Hendes personlige grænser overskrides, fordi naboen behandlede hende dårligt – det er *"måden"*, han opførte sig på. Han havde forud for fældningen af hækken stået og set på det og i den forbindelse sagt til hende, at han ville have hækken væk. Hun svarede ham, at hækken var hendes, og han ikke måtte fjerne den. Han havde svaret, at han i hvert fald ville have den skåret ned. Den var da 4-5 meter høj. Uden yderligere dialog fældede naboen senere hækken helt. I den efterfølgende tid gravede han også det dige væk, hækken havde stået på. Endeligt havde han bygget en garage over det tidligere dige. Kirsten blev meget chokeret og ked af det, da hækken blev fjernet. Hun oplevede det samtidig som en krænkelse af sin privatsfære, da haven nu var åben for indkig helt ud til vejen på den anden side af naboernes grund. Hun og hendes mand Hans havde ikke på det tidspunkt penge til at sætte et stakit op og forsøgte derfor på anden vis at skærme indkigsgenen. Endelig oplevede Kirsten det som et tab af ejendomsret – en oplevelse af at miste²⁷⁴. Placeringen af naboernes garage medførte, at Kirsten og hendes mand reelt havde et mindre grundareal. Kirsten knytter denne oplevelse til spørgsmålet om (materiel) retfærdighed²⁷⁵. Hun og hendes mand havde købt en grund, som i skødet

²⁷⁰ Appendiks O. Linje 279-284.

²⁷¹ Appendiks O. Linje 751-795.

²⁷² Appendiks O. Linje 963-1015.

²⁷³ Appendiks P. Linje 230-277.

²⁷⁴ Appendiks P. Linje 271-272.

²⁷⁵ Appendiks P. Linje 388-394.

var anført med et bestemt antal kvadratmeter, og da naboerne tog en del af grunden, blev den mindre.

Naboen oplyste hende efter fældningen om, at kommunen havde givet ham lov til at rydde hegnet og diget, da arealet var hans²⁷⁶. Kirsten har på baggrund af denne samtale i dag en oplevelse af, at naboen var i god tro. Samtalen udviklede sig ikke til et skænderi, men Kirsten forklarer, at oven på denne episode udviklede der sig aldrig et nært naboforhold. Parterne hilste på hinanden, når de gik forbi hinanden, men Kirsten havde ikke lyst til at være venner med naboen²⁷⁷. Reelt lader det til, at episoden havde endnu stærkere effekt, da episoden medførte, at Kirsten i de efterfølgende mange år havde lyst til at flytte. Først cirka 15 år efter besluttede Kirsten sig for at blive boende²⁷⁸.

Sagen reaktualiseres, da Kirsten og Hans får ny nabo²⁷⁹. Naboen John blev også uenig med Kirstens naboer om skellet. Han undersøgte forholdene nærmere og fik blandt andet fat i luftfotos, hvorpå matrikelkortet var vist. Ud fra denne sammenstilling så det ud til, at det omstridte areal tilhørte Kirsten og Hans. Hans gik herefter ind til naboerne for at få en aftale i stand²⁸⁰. Han tilbød dem, at de kan beholde deres garage, hvis de til gengæld gav dem et tilsvarende areal et andet sted samt betalte omkostningerne forbundet med handlen. Men naboerne afviste deres forslag og sagde, at Kirsten og Hans skulle bevise, at de ejede arealet. Naboerne fjernede lige efter deres ting fra arealet, men flyttede dem senere tilbage. Kirsten beskriver tilbageflytningen som en *"vild provokation"*²⁸¹, og det fremgår, at det opfattes som en åben fjendtlig handling. Kirsten bemærker, at naboerne i hvert fald nu ikke længere kunne siges at være i god tro. Fjorten dage efter samtalen afslår naboerne endeligt tilbuddet fra Kirsten og hendes mand.

Det var på dette tidspunkt, at de sammen med naboen John begyndte at undersøge de retlige muligheder. Kirsten forklarer, hvordan hun og Hans sammen med naboen John kontaktede en fælles advokat for at føre sag mod deres respektive naboer (bagboer)²⁸². Gennem advokaten blev forligsforslaget fremført på ny²⁸³. Advokaten sørgede for rekvisitionen²⁸⁴. Hvornår præcis forsikringsselskabet kontaktes er ikke helt klart. Men Kirstens forklaring tyder på, at det skete før kontakten til advokaten. Kirsten anfører, at det var forsikringsselskabet, der krævede, at sagen skulle føres af en advokat.

Det fremgår, at det, Kirsten ønskede, var retfærdighed, både materiel retfærdighed og en personlig oprejsning²⁸⁵. Hun oplevede, at hun var blevet krænket, men ikke havde fået sagt fra²⁸⁶. Gennem skelforretningen ønskede hun at sige fra og dermed stoppe kränkelsen: *"[D]er er noget psykologisk i at få overtrådt sine grænser og ikke få dem hævdet. Og at der bliver ved med at være en uretfærdighed her, hvor man ikke har fået sagt fra"*²⁸⁷. Kirstens forklaring peger på, at

²⁷⁶ Appendiks P. Linje 271-304.

²⁷⁷ Appendiks P. Linje 357-367 og 854-882.

²⁷⁸ Appendiks P. Linje 922-939.

²⁷⁹ Appendiks P. Linje 306-335.

²⁸⁰ Appendiks P. Linje 199-228 og 335-355.

²⁸¹ Appendiks P. Linje 368-386.

²⁸² Appendiks P. Linje 384-401.

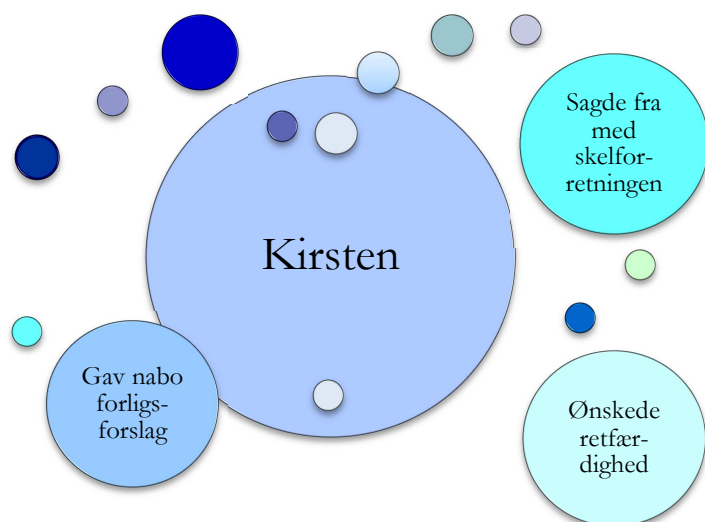
²⁸³ Appendiks P. Linje 222-228.

²⁸⁴ Appendiks P. Linje 401-407.

²⁸⁵ Appendiks P. Linje 508-528 og 600-617.

²⁸⁶ Appendiks P. Linje 992-1008.

²⁸⁷ Appendiks P. Linje 945-947.

Figur 5.7. Kirstens oplevelse af proces for skelforretningen.

skelforretningen bruges som et instrument til at opnå retfærdighed for krænkelse fra naboen. Som i min forklaringsmodel i forhold til Kims udtalelser, synes der også her at være tale om, at det giver en øget følelse af retfærdighed at have kontrol ved at vælge proces. Dermed kan Kirsten modvirke modpartens interpersonelle disrespekt ved at vise, at hun på grund af sin status i samfundet har krav på respekt – bevist ved, at hun har ret til en juridisk afgørelse fra en autoritativ tredjepart.

Kirstens forhåbning var desuden, at skelforretningen blev en afslutning af sagen, så uanset om de vandt eller tabte, vidste de, hvor ejendomsgrænsen lå og havde noget at forholde sig til²⁸⁸. Som for Christina drejer det sig her om at få konflikten afsluttet ved at overdrage kontrol over beslutningen til en tredjepart.

Kirsten vurderer, at det er urimeligt, at der ikke er bedre mål til skellene, da det indirekte giver anledning til hævde, når ejerne efterfølgende indretter sig forkert. Selv når købet af ejendommen sker inden for en kortere årrække end hævdstid, medfører reglerne, at en grundejer kan miste en del af sin ejendom: *"Der er noget uretfærdigt i, at skel de ikke ligger fast. Når grunden bliver udstykket i '69, og vi så køber den 15, 12 eller 13 år efter, så er skellet faktisk ikke sikkert. Det syntes jeg, det er urimeligt. Det er det."...* "[D]et er uretfærdigt, både for dem og for os, at man i '69 – det er altså ikke så mange år siden – har udstykket en grund, men man ved egentlig ikke helt, hvor grænsen går. Hvad er det for noget at byde folk? Og så fordi ham, der så bygger her, planter syrenhækken, sådan som han syntes, at det ser pænt ud, men egentlig ikke tager stilling til skellet... Og så går der et stykke tid, og så har man lige pludselig en mindre grund, end man egentlig havde"²⁸⁹. Det er altså både de dårlige mål og hævdsreglerne, Kirsten oplever som uretfærdige.

Søren

Da Søren købte sin ejendom, fremgik det, at der var et udestående i forhold til en tilbygning, sælger havde opført. Tilbygningen havde ikke den nødvendige byggetilladelse fra kommunen, og naboen havde klaget over afstand til skel. Søren havde forstået, at sælger ville tage hånd om problemet, men to år efter, at han havde overtaget ejendommen, begyndte kommunen at rykke Søren for lovliggørelse af forholdet²⁹⁰. Der gik yderligere to år, uden at der skete mere, og i mellemtiden kom der efter naboen's bortgang nye ejere til naboejendommen. Søren kontakter dem om problematikken og rekvirerede en landinspektør. Søren oplevede, at naboerne var imødekommende over for skelfastlæggelsen. De indvilligede i at bidrage med at betale halvdelen af beløbet for afsætning af ejendomsgrænsen om Søren's ejendom²⁹¹. Ved landinspektørens skelfastlæggelse konstateredes, at Søren's tilbygning var blevet bygget for

²⁸⁸ Appendiks P. Linje 484-498.

²⁸⁹ Appendiks P. Linje 600-617.

²⁹⁰ Appendiks Q. Linje 57-135

²⁹¹ Appendiks Q. Linje 130-168.

tæt på skel. Søren var uenig i landinspektørens afgørelse²⁹². Parterne mødes og drøfter forligsmuligheder. Hustruen var nødt til at gå under forligsdrøftelserne, så Søren og ægtemandens aftale kunne ikke blive endelig. På trods heraf afmærkede landinspektøren med skelmærker²⁹³. Hustruen var ikke villig til at indgå forliget, da det medførte, at naboens tekniske anlæg skulle flyttes. Det opdager Søren ved, at han en dag kunne konstatere, at skelafmærkningen var blevet flyttet. Det viste sig, at det var landinspektøren, der sammen med hustruen havde flyttet den. Søren blev vred. Han føler, at landinspektøren – og også naboerne – var gået bag ryggen på ham. Og at landinspektøren dermed havde bidraget til at skabe splid mellem parterne²⁹⁴.

Søren opsagde aftalen med landinspektøren og rekvirerede en anden landinspektør. Han inddrog på dette tidspunkt også sin advokat i sagen²⁹⁵. Søren bad den nye landinspektør om at finde et forlig mellem parterne. Søren havde et klart billede af, hvad de nye forligsforhandlinger skulle slutte med, men naboerne var ikke enige²⁹⁶. Til sidst gav de sig dog²⁹⁷. Søren forklarer, at naboerne selv ønskede at nedskrive aftalen, og at de herefter fremsender den u-underskrevet til den nye landinspektør. Men efter et stykke tid fortrød naboerne og vil ikke længere binde sig til aftalen. De begrundede det med, at de havde fundet ny dokumentation i sagen. De tilbød Søren 20.000 kr. til dækning af omkostningerne, hvis Søren ville indgå en aftale, som svarer til den skelafsætning, den første landinspektør foretog, dog således at skellet skubbes af hensyn til godkendelsen af Sørens tilbygning. Søren mente, at naboerne skulle stå ved den indgåede mundtlige aftale, og han gik derfor upåagtet videre på baggrund af den ikke-underskrevne forligsaftale²⁹⁸. Det så først ud til at ville lykkedes, men parterne modtog kortbilag fra den nye landinspektør, hvor landinspektøren havde lavet fejl, så kortet var baseret på forkerte mål. Dette gav anledning til, at naboerne blev vrede på landinspektøren og nu trak sig endeligt fra aftalen²⁹⁹. Endnu et frugtesløst forsøg på forligsdrøftelser mellem parterne fulgte³⁰⁰. For Søren blev det principielt. Hans oplevelse var, at naboerne igen og igen har indgået en aftale med ham for efterfølgende at springe fra den for at få noget mere. Han har efterhånden et tydeligt billede af naboerne som mennesker, man ikke kan stole på. Søren forsøger herefter via sin advokat at få gennemført den mundtlige aftale, som naboerne havde fremsendt u-underskrevet forligsforslag for. Heller ikke denne strategi lykkedes³⁰¹. Sørens advokat skriver herefter til naboerne, at så må det blive en skelforretning³⁰².

Søren rekvirerede nu en tredje landinspektør til at gennemføre en skelforretning. Hermed overdrager han beslutningskontrollen til en autoritativ tredjepart. Den sårbarhed, et sådan kontroltab giver anledning til (jævnfør afsnit 3.2), fremgår af vores samtale, idet Søren allerede fra rekvisitionen af skelforretningen var på vagt over for en gentagelse af den manglende neutralitet og det tillidsbrud, som han oplevede hos den første landinspektør. Søren forklarer, hvordan han tidligere har haft dårlig erfaring med i alt tre professionelle rådgivere, heraf to

²⁹² Appendiks Q. Linje 57-135.

²⁹³ Appendiks Q. Linje 213-251.

²⁹⁴ Appendiks Q. Linje 244-341.

²⁹⁵ Appendiks Q. Linje 341-395.

²⁹⁶ Appendiks Q. Linje 396-459.

²⁹⁷ Appendiks Q. Linje 459-491.

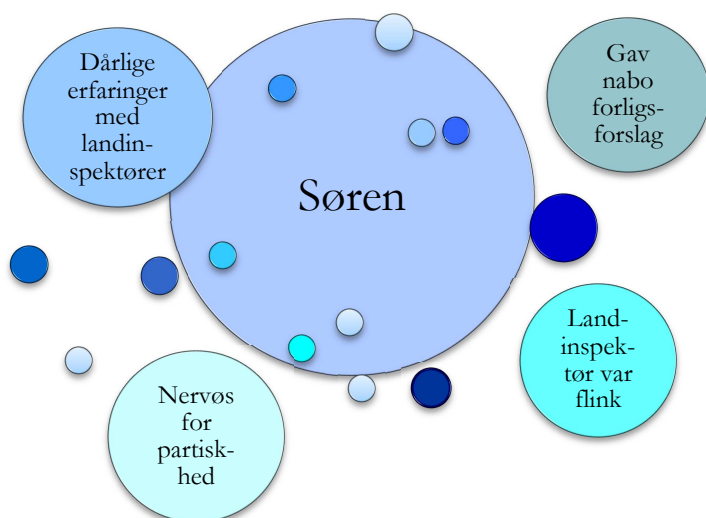
²⁹⁸ Appendiks Q. Linje 491-582.

²⁹⁹ Appendiks Q. Linje 582-668.

³⁰⁰ Appendiks Q. Linje 692-845 og 946-978.

³⁰¹ Appendiks Q. Linje 668-692 og 995-1065.

³⁰² Appendiks Q. Linje 979-993.

Figur 5.8. Søren's oplevelse af proces før skelforretningen.

landinspektører, hvorfor han ikke var glad for at skulle rekvirere en tredje landinspektør³⁰³: "Altså én gang så var jeg blevet taget ved røven af en landinspektør, der flyttede rundt på nogle skelpæle. Anden gang var jeg blevet taget ved røven af en landinspektør, der egentlig ikke gjorde sin opgave færdig og bare sendte mig en regning, fordi at, uha, nu havde han fået skældud, så ville han ikke være herude mere. Skulle jeg så stole på ham til, at den tredje var god nok?" Under rekviritionssamtalen er Søren derfor opmærksom på, om han kan stole på den nye landinspektør Larsen. Men grundlæggende oplever han,

at samtalen falder positivt ud: "Larsen var flink og god at snakke med, og han var forstående"³⁰⁴. I samtalen medvirker landinspektørens udtryk for velvilje først til at øge Søren's tillid til landinspektøren og berolige ham. Men hans utryghed vågner på ny, da landinspektøren i samtalen fortæller, at han kender den første landinspektør, som Søren især havde dårlige erfaringer med: Søren: "Det var skummelt". TLS: "Så du var lidt nervøs for, at han var partisk eller hvad?" Søren: "Ja, det har ham den første jo i særdeleshed meget været"³⁰⁵. Men alt i alt har Søren en "en okay fornemmelse" og er tilfreds med oplevelse af samtalen og syntes i øvrigt, at forløbet før skelforretning var fint³⁰⁶. Søren er derfor fortrøstningsfuld ved skelforretningens start: "Så tænker jeg: Helt ny mand, frisk energi".

Søren beskriver to typer af forventninger til skelforretningen. Dels hvad han forventede en skelforretning var, dels hvad han forventede at få ud af skelforretningen. I forhold til førstnævnte forklarer han, at han forventede en neutral afgørelse og en bestemt proces: "[D]et var egentlig dét, jeg havde af forventninger til den skelforretning, det var... og hvad jeg sådan kunne fornemme af at have læst rundt omkring – det var – en uvildig landinspektør kom ud, han afsatte et skel, kan vi acceptere dét, så er dét skellet. Kan vi ikke, så må vi have de otte ugers betænkningstid, og så anke det til byretten, hvis vi ikke er enige"³⁰⁷.

I forhold til resultatet er det naturligvis af betydning for Søren, at hans tilbygning bliver lovliggjort, men det fremgår, at det ikke er det eneste vigtige for ham. Han ser det som et spørgsmål om retfærdighed³⁰⁸. Naboerne har indgået en aftale med ham om skellets placering, og retfærdighed må være, at skelforretningen afsluttes med denne aftales gennemførelse. Og det fremgår, at det ikke blot er Søren's håb, men også hans forventning, at det vil være udkommet af skelforretningen: "Den jeg gik ind til skelforretningen med, at om ikke andet, så blev det dén løsning, fordi vi var blevet enige om det"³⁰⁹. Søren's argument er interpersonelt betinget. Mellem

³⁰³ Appendiks Q. Linje 1042-1045 og 1060-1070.

³⁰⁴ Appendiks Q. Linje 1070-1071

³⁰⁵ Appendiks Q. Linje 1091-1121.

³⁰⁶ Appendiks Q. Linje 1119-1121.

³⁰⁷ Appendiks Q. Linje 2349-2366.

³⁰⁸ Appendiks Q. Linje 2048-2066.

³⁰⁹ Appendiks Q. Linje 1807-1829.

mennesker må man kunne stole på en aftale og kunne stole på, at folk efter aftaleindgåelse ikke begynder at stille yderligere krav: ”Hvis man har en aftale med nogle, så har man en aftale med nogle. Så er det ikke noget med, at man dagen efter finder ud af: Hov, vi havde en aftale, men hvis vi skal have en aftale, så skal jeg også lige have...”³¹⁰. Søren beskriver, at det rammer ham på et personligt plan, at naboerne ikke vil stå ved deres aftale med ham. Teoretisk kan denne beskrivelse tolkes således, at Søren oplever, at modparten ikke respekterer hans rettigheder og dermed ikke anerkender hans status i samfundet. Som i Kim og Kirstens forklaringer bliver skelforretningen i denne tolkning et instrument til at genetablere en oplevet interpersonel disrespekt fra modparten.

Partsevaluering på tværs

Forhistorien og forventningerne til skelforretningen. Det fremgår af samtalerne, at før skelforretningens rekvisition har der for alle de interviewede grundejere været forløb, hvor de føler sig dårligt behandlet af deres modpart. Konfliktforløbet gav situationer, hvor de følte sig ”trådt på” af modparten. Christina, Kim og Kirsten forklarer om oplevelser med meget aktive naboer, der gennem deres handlinger overskrider grænser, presser eller chikanerer dem. Jonas og Søren beskriver, hvordan de selv har været aktive for at forsøge at finde bestemte løsninger, men at deres naboer har reageret uforståeligt eller utroværdigt på disse forsøg. Jonas beskriver, hvordan han oplever, at dette har medført, at én af modparterne i hans sag herefter har chikaneret ham. Set fra begge sider, den aktive nabo eller den, der har en aktiv nabo, føler de interviewede grundejere sig alle dårligt behandlet af deres naboer. De er alle uvenner med naboen på baggrund af det forudgående forløb. Med undtagelse af Kim giver de udtryk for, at parterne på egen hånd forud har forsøgt sig med forhandlinger. Det synes ud fra forklaringerne som om, at disse mislykkede forhandlinger har bidraget til at få konflikten til at accelerere.

Samtidig gør nabostriden parterne utrygge, og den fylder meget i deres liv. De har derfor også behov for slet og ret at få sagen afsluttet. Men da parterne ikke indbyrdes kan finde en løsning, forudsætter sagens afslutning, at de overlader kontrollen over beslutningen til en tredjepart. Christensen peger i sin artikel på, at når parter rekvirerer en skelforretning, er det grundlæggende ud fra to bevæggrunde. ”Dels ønskes reelt hjælp til at løse konflikten og dels ønsker den inddragende part at få sin selvomfattende ret bekræftet.” Det handler således om to ønsker – at få ret og få fred³¹¹. Dette er i overensstemmelse med parternes forklaring, men af parternes forklaring fremgår det, at det ikke handler om den materielle ret, men i stedet om at hævde sine grænser og ikke lade sig træde på. Forholdet knytter sig dermed til spørgsmålet om parternes status og et ønske om at hævde denne status gennem processen. Processen bliver, som Christensen beskriver, en nødvendighed, hvilket er i overensstemmelse med behovet for kontroloverdragelse i teori om processuel retfærdighed og også i overensstemmelse med Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983, hvor kriterier knyttet til behovet for at løse konflikten var fremherskende, og et af kriterierne netop var inddragelse af en tredjepart. For alle de interviewede er der en forståelse af, at de har sandheden, fakta eller retfærdigheden på deres side. Dette bidrager til, at de ønsker en judiciel afgørelse. Samtidig fremgår det, at flere af parterne også ser frem til at få en retlig afklaring af skellet, simpelthen for at vide, hvad de har at forholde sig til og kan komme videre derfra med hegning, lovliggørelse af byggeri og andet. Uanset sagens udfald.

³¹⁰ Appendiks Q. Linje 2067-2143.

³¹¹ Anne-Marie Christensen, Forligsmægling i nabokonflikter – en sag for landinspektør? Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 2005, s. 284-287.

Men forståelsen af, at skelforretningen vil afslutte konflikten, er ikke helt konsistent med, at det samtidig fremgår af deres forklaringer, at der er flere stridspunkter i sagerne. Ulovligt byggeri, hegning, støj og røg indgår også i de naboretlige emner i sagerne. Det må antages, at skelforretningen ikke kan løse alle disse forhold. Dette peger på en måske urealistisk forventning til udkommet af forretningen, når parterne efter en lang konfliktperiode forventer, at skelforretningen udgør afslutningen af nabostriden. De urealistiske forventninger kan hænge sammen med manglende informationer, der belyser skelforretningens begrænsninger.

Rekvisitionen. Fire af de fem interviewede grundejere var rekvirenter. Denne ubalance medfører, at feltarbejdet ikke kaster væsentligt lys over, hvordan det opleves at være modpart. Det særlige for modparten set fra en teoretisk vinkel er, at modparten helt er frataget et procesvalg. Selv om rekvirenten ikke kan beslutte, hvilken procesvalg der skal pågå, så beslutter rekvirenten, at der skal igangsættes en retlig proces. Rekvirenten har dermed muligvis i større grad en oplevelse af kontrol, hvilket (jævnfør afsnit 3.2) kan bidrage til en øget oplevelse af processuel retfærdighed. Dette element er det ikke muligt at vurdere ud fra feltarbejdet. Den ene grundejer, der ikke rekvirerede sagen, giver ikke udtryk for, at det var ubehageligt, at modparten bestilte en skelforretning. Tværtimod glæder hun sig som de øvrige interviewede til at få en afgørelse, så sagen og tvisten kan afsluttes.

På baggrund af samtalerne er det min vurdering, at skelforretningen ikke alene skal anvendes til at afslutte sagen. For flere rekvirenter synes skelforretningen også at have det formål, at den skal få modparten til at forstå, at rekvirenten ikke vil finde sig i mere; og få modparten til at anerkende rekvirentens rettigheder og dermed status i samfundet. Dermed bliver skelforretningen et instrument til at reetablere egen status efter modtaget disrespekt. Dette element kan dermed være en del af parternes forventninger til skelforretningen.

I samtalerne med Kim og Søren fremgår det, at de ved rekvisitionen var opmærksom på landinspektørens adfærd. Begge reagerede positivt på tegn på tillidsskabende signaler, mere konkret, at landinspektøren udtrykte velvilje. Søren var – formentlig på grund af tidligere dårlige erfaringer med autoritative tredjeparter – særlig på vagt over tegn på manglende neutralitet. Ud fra forståelsen i teori om processuel retfærdighed er det netop relevant for parterne i selve processen, hvor de overdrager kontrol til en tredjepart, at være opmærksomme på positive eller negative signaler fra denne tredjepart.

Uafklarede skelforhold. Skønt materiel retfærdighed ikke er denne afhandlings tema, er det vanskeligt ikke at bemærke, at grundejerne oplever en samfundsmæssig uretfærdighed i forhold til det materielle. Hævdsreglerne kritiseres, det er uforståeligt, at god tro ikke har betydning, men også uforståeligt at det areal, der fremgår af skødet, ikke er det reelle købsareal. Desuden er det uforståeligt for grundejerne, at der er områder med så dårlige eller ikke-eksisterende mål, og det alligevel alene er købers problem. Det fremgår, at flere grundejere oplever, at det er de dårlige mål, der fører til såvel hævde som tvist.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.1.3:

- I sager med mange naboretlige problemstillinger er det ikke åbenlyst, at det er en privat praktiserende landinspektør, der skal inddrages som første led i konfliktløsningen.
- Parterne kan have en måske urealistisk forventning om, at skelforretningen løser hele den opslidende nabostrid på trods af, at det alene er skellet, der kan træffes afgørelse om ved forretningen.

- Parterne kan på grund af tidligere dårlige erfaringer med andre landinspektører have en svækket tillid til den landinspektør, der leder skelforretningen.

5.1.4 Tværgående forhold

Tvistemner

I afsnit 5.1.2 fremgik det af Skelforretningssager 2012, at skelforretningssagerne i praksis ofte har tilknytning til andre naboretlige emner såsom vej, hegning og byggeri. Det fremgår af afsnit 5.1.3, at parterne forventer og ønsker, at den opslidende konflikt kan afsluttes med processen. Men af afsnit 5.1.1 fremgår det, at der ikke under skelforretningen kan træffes afgørelse om andet end skellet, samtidig med at det ikke er muligt for parterne at gå direkte til domstolene eller få adgang til andre typer tvisteløsning, hvor alle de naboretlige problemer kan håndteres samtidigt.

Tillid og neutralitet

Der er flere forhold i regler og praksis for proces før skelforretningen, der efter teori om processuel retfærdighedsteori kan give negative partsevalueringer af landsinspektørens adfærd og dermed ringere oplevet retfærdighed.

I afsnit 5.1.1 påpeges det som betænkeligt, at vejledningen kun beskriver, hvordan parterne tvinges til at modtage indkaldelsen frem for at anbefale en positiv mundtlig kommunikation mellem landinspektøren og parterne forud for indkaldelsen. Dette forhold bliver yderligere understreget, idet det i afsnit 5.1.3 fremgår af feltarbejdet, at rekvirenter lægger vægt på og føler tillid til landinspektør, når denne optræder empatisk, sympatisk og imødekommende. En positiv første kontakt kan således formentlig bidrage til at øge oplevelsen af processuel retfærdighed – og omvendt.

I afsnit 5.1.2 fremgik det af Skelforretningssager 2012, at landinspektører i hvert fald i skelforretninger, der opstår som følge af vejudskillelsessager, ikke altid er bekendt med habilitetsreglerne. På grundlag af afsnit 5.1.1 er der intet, der peger på, at regelgrundlaget for området er uklart. Men når det er samme landinspektør, der som bestilt af kommunen træffer afgørelse om et skel, som de allerede tidligere har afsat til parternes utilfredshed, da er det ikke bare i strid med habilitetsreglerne, det giver sandsynligvis også anledning til en oplevelse af manglende neutralitet hos landinspektøren.

Endvidere fremgik det af afsnit 5.1.2, at vejledningen ikke anbefaler, at rekvirentens modpart orienteres om den kommende skelforretning, før indkaldelsen sendes. Dette forhold kan også bidrage til, at rekvirentens modparts oplevelse af landinspektørens neutralitet svækkes, hvis modparten i en meget lang tid forud har haft adgang til at forberede sig, mens modparten først bliver bekendt med sagen relativ kort tid før skelforretningen.

I afsnit 5.1.2 fremgik det, at der i en række af skelforretningssagerne forud har været været foretaget skelafsætninger eller andet matrikulært arbejde. I afsnit 5.1.3 fremgik det af samtalen med Søren, at tidligere dårlige erfaringer med landinspektører i denne forbindelse kan bidrage til en øget følsomhed hos parterne overfor tegn på partiskhed eller anden dårlig adfærd hos skelforretningens landinspektør. Af afsnit 3.2 fremgik det, at sådanne tidligere erfaringer påvirker parternes opfattelse af retfærdighed og altså konkret kan påvirke parternes oplevelse af retfærdighed under skelforretningen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.1.4:

- Der er et misforhold mellem parternes forventninger om at kunne afslutte deres konflikt og regler for henholdsvis procesvalg og for processens reelle mulighed for afgørelse af tvistestemner.
- Reglerne ansporer ikke parterne til at orientere rekvirentens modpart om rekvisitionen. Sen orientering kan bidrage til oplevelse af, at landinspektøren mangler neutralitet, hvilket videre vil medføre en mindsket oplevelse af retfærdighed.
- Positiv kontakt med landinspektøren før skelforretningen kan bidrage til parternes positive procesoplevelse, men understøttes ikke af gældende regler eller vejledning.

5.2 Proces under skelforretningen

5.2.1 Regelgrundlaget – proces under skelforretningen

Opstart

Efter skelforrettingsbekendtgørelsens³¹² § 2 skal skelforretningen indledes med, at landinspektøren giver parterne forskellige oplysninger. Disse behandles i afsnit 7.3.1. I skelforrettingsvejledningen³¹³ formuleres uden baggrund i reglerne yderligere ”krav” til skelforretningens opstart, idet det her fremgår, at landinspektøren skal foretage en prøvning af forretningens lovlighed både i forhold til varsling og i forhold til landinspektørens habilitet. I forhold til forretningens lovlighed fremgår det i afsnit 4.1: ”Landinspektøren skal ved påbegyndelsen af skelforretningen konstatere, om indkaldelsen til mødet har fundet sted som foreskrevet”. Det fremgår af vejledningen, at hvis alle sagens parter både er mødt og giver deres samtykke, kan der ses bort fra en ikke-lovlig indkaldelse. I forhold til habilitet skal landinspektøren prøve egen habilitet efter skelforrettingsvejledningens afsnit 4.2. Her henvises dog til landinspektørlovens³¹⁴ § 5 om habilitet, og det er således i medfør af denne vejledningens krav må forstås. Det fremgår, at hvis der er tvivl om habilitet, kan matrikelmyndigheden afgøre spørgsmålet. Har landinspektøren kendskab til forhold, der berører egen habilitet, har han eller hun pligt til at oplyse det over for parterne. Ønsker parterne alligevel, at landinspektøren forestår skelforretningen, da anbefales, at alle parterne underskriver et tilsagn herom.

En uhensigtsmæssighed ved beskrivelsen er, at det er for sent, at landinspektøren foretager denne prøvning under skelforretningen. Prøver landinspektøren ikke egen habilitet før skelforretningens start, da kan det medføre øget proces tid og spildte forberedelser. Prøvelsen af egen habilitet synes naturligt at høre til ved prøvelsen af rekvirentens ret til at starte en skelforretning. At der også bør gives parterne mulighed for at komme med bemærkninger til landinspektørens habilitet under skelforretningen er åbenbart.

Sagens oplysning

Af skelforrettingsbekendtgørelsens § 3, stk. 1, fremgår det, at: ”Når landinspektøren finder skel-spørgsmålet tilstrækkeligt belyst, skal landinspektøren søge at opnå enighed mellem parterne om skellets beliggenhed”. Herefter må kunne udledes, at sagen skal oplyses. Kravene til sagens oplysning drøftes nærmere i kapitel 7. Her vil det fremgå, at det må antages, at såvel landinspektør

³¹² Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

³¹³ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

³¹⁴ Lovbekendtgørelse nr. 680 af 17. juni 2013 om landinspektørvirksomhed.

som parterne under skelforretningen skal fremlægge deres beviser, og parterne skal have anledning til at give modsvar. Uden at berøre indholdet af kapitel 7 yderligere, kan det her konstateres, at reglerne for sagens oplysning alene antydes i bekendtgørelsen, mens de slet ikke berøres i loven. Til sammenligning var der i udstykningsloven, der var gældende indtil udstykningsreformen i 1991³¹⁵, direkte anført, at parterne skulle give forklaring. Og i dagældende udstykningsbekendtgørelse³¹⁶ fremgår også krav til sagens oplysning.

Afsætning af skellet

Efter udstykningslovens³¹⁷ 36, stk. 1, skal skellet under skelforretningen afsættes, hvor landinspektøren skønner ejendomsgrænsen ligger. Reglerne behandles i afsnit 8.1.1. Det fremgår desuden af skelforretningsbekendtgørelsens § 8, at landinspektøren under skelforretningen skal afmærke og indmåle det fastlagte skel. Blivende autoriserede skelafmærkning skal således være både sat og indmålt, før en skelforretning kan afsluttes. Ordlyden i § 8 angiver ikke udtrykkeligt, at afmærkning og indmåling sker ved skelforretningen. Men dette følger af sammenhængen, herunder at det i skelforretningsbekendtgørelsens § 6, stk. 2, udtrykkeligt er angivet, at hvor afmærkning og indmåling sker efter en retssag og efter skelforretningens afslutning, da skal parterne indkaldes med varsel på 14 dage. Når det ikke er fundet nødvendigt at angive frist for afmærkning og indmåling i andre steder, følger det af, at det forudsættes, at afmærkning og indmåling ellers sker under skelforretningen, hvortil parterne allerede er indkaldt med 14 dages varsel.

Da skelforretninger oplyses efter officialprincippet, må det antages, at parterne skal have mulighed for at give modsvar på landinspektørens afsætning. Dette svarer til kontradiktionsprincippet anvendelse i forvaltningen, hvor myndighedsafgørelse først fremsendes som et såkaldt ”agter-brev”, hvor myndigheden oplyser, hvilke afgørelse der agtes truffet og på hvilket grundlag. Herefter kan parterne give modsvar og fremhæve nye oplysninger eller uddybe tidligere betragtninger, inden afgørelsen bliver endelig.

Kravet om, at landinspektøren under skelforretningen begrundes sin afgørelse, er, som det vil blive beskrevet i afsnit 8.1.1, kun at forstå gennem en tolkning af skelforretningsbekendtgørelsens³¹⁸ § 3, stk. 1. Udtrykkelige krav om begrundelse findes ellers kun i forbindelse med den skriftlige redegørelse, der skal udarbejdes efter skelforretningen i tilfælde af, at parterne ikke tiltræder landinspektørens afsætning. Men meningsgivende modsvar på landinspektørens skelafsætning forudsætter, at landinspektøren begrundes skelafsætningen under forretningen. Dette på trods af, at kravet om begrundelse under skelforretningen kun indirekte er angivet i reglerne.

Tiltrædelse (forlig)

Reglerne om tiltrædelse behandles i afsnit 8.2.1. I forhold til rækkefølgen i skelforretningen skal det her blot understreges, at det af udstykningslovens 36, stk. 2, fremgår, at parterne skal have mulighed for at tiltræde landinspektørens skelafsætning, og at det samtidig fremgår af reglernes ordlyd, at dette nødvendigvis må ske efter landinspektørens skelafsætning. Af såvel udstykningslovens 36, stk. 2, som skelforretningsbekendtgørelsens § 4, stk. 1, fremgår det

³¹⁵ Lovbekendtgørelse nr. 6 af 7. januar 1977 om udstykning og sammenlægning m.m. af faste ejendomme § 31, stk. 1 (historisk).

³¹⁶ Bekendtgørelse nr. 129 af 23. marts 1982 om udstykningsarbejder m.v. § 66, stk. 2 (historisk).

³¹⁷ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

³¹⁸ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

desuden, at tiltrædelsen af landinspektørens afsætning skal ske skriftligt i en tiltrædelseserklæring.

I forhold til rækkefølge (og som en tilføjelse til afsnit 8.2.1) er det desuden relevant at bemærke, at det ikke direkte fremgår af reglernes formulering, at den skriftlige tiltrædelse skal ske under skelforretningen. I de tidligere regler var dette ellers et specifikt krav. Fordelen ved de gamle regler var, at procestiden ikke risikerede at blive øget, men at landinspektøren med det samme kunne fortsætte processen, hvis der ikke kunne opnås tiltrædelse under skelforretningen. Hvis parterne havde brug for betænkningstid, kun skelsætningsforretningen udsættes og genoptages, når parterne havde besluttet sig. Denne proces indebærer dog samtidig den fare, at landinspektøren udsatte mødet og herefter fik oplyst af parterne, at de ikke ønskede at tiltræde. Dermed var genoptagelse af forretningen et åbenbart tidsspilde. Samtidig gav ordningen en risiko for, at det oftere var nødvendigt at holde flere møder med deraf følgende forhøjede økonomiske omkostninger for parterne. Uanset om fjernelse af kravet om underskrift under forretningen var tilsigtet eller ej, synes de nye mere frie regler at indebære en fordel. Hermed kan landinspektøren afsætte og afmærke skellet, herefter søge parternes tiltrædelse, og hvis parterne har brug for betænkningstid, er dette muligt uden udsættelse af forretningen. For at undgå, at parterne bruger denne mulighed til at forhale processen, bliver det dog meget afgørende, at landinspektøren under forretningen fastsætter en frist for betænkningstid. Men der er intet krav eller anbefalinger herfor i reglerne.

Udsættelse og genoptagelse

Det er i skelforretningsbekendtgørelsens § 2, stk. 3, at muligheden anføres for udsættelse og genoptagelse af en allerede påbegyndt skelforretning. Varslingen kan da ske direkte under den skelforretning, hvor udsættelsen foretages, eller ved en ny varsling på samme vilkår som første varsling. Det fremgår ikke af reglerne, hvad der kan begrunde en udsættelse. Uanset de manglende regler herom beskrives det i skelforretningsvejledningens afsnit 4.3, at udsættelsen kan ske, hvis landinspektøren under skelforretningen anser det *”for nødvendigt at søge forholdene yderligere belyst ved mundtlige forklaringer fra andre end de indkaldte”*. I givet fald *”må forretningen udsættes, og de pågældende indkaldes”*. Ses også her på den udstykningsbekendtgørelse, der var gældende før 1991³¹⁹, gives der en tydelig og bred adgang til udsættelse: *”Hvis landinspektøren ønsker yderligere oplysninger fremskaffet i sagen, eller han af andre grunde ikke kan afslutte skelsætningsforretningen den dag, hvortil parterne er indvarslet, kan han beslutte, at forretningen skal udsættes en rimelig tid...”* Det bemærkes, at reglerne her peger på den formodede typiske anledning nemlig fremskaffelse af yderligere oplysninger og samtidig åbner for udsættelse af andre årsager. Den meget brede formulering udgør reelt ingen begrænsning i adgangen til udsættelse, hvilket må antages at have været baggrunden for helt at fjerne reglerne herom. Formuleringen i gældende skelforretningsvejledning kan dog give anledning til den misforståelse, at udsættelse kun må ske, hvor der mangler *”mundtlige”* forklaringer. Men dette er ikke tilfældet, vejledninger kan selvsagt ikke fastlægge regler. Der er dermed i reglerne ingen begrænsning af adgangen til at udsætte skelforretninger.

Det bemærkes desuden, at der i de tidligere regler var angivet, at genoptagelsen skulle ske inden for *”en rimelig tid”*. Dette krav er også slettet med de nye regler. I dag gælder dermed alene det generelle tidskrav om, at *”sagen skal fremmes med fornøden hurtighed”*, der er inkluderet i god landinspektørskik efter landinspektørlovens § 7, stk. 1. Der er intet i forarbejderne, der belyser, hvad bevæggrunden var for at slette tidskravet.

³¹⁹ Bekendtgørelse nr. 129 af 23. marts 1982 om udstykningsarbejder m.v. § 66, stk. 3 (historisk).

Af såvel skelforretningsbekendtgørelsens § 2, stk. 3, som skelforretningsvejledningens afsnit 4.3, beskrives til gengæld ganske tydeligt reglerne for varsling ved genoptagelse. Hvis landinspektøren udsætter en skelforretning, der allerede er påbegyndt, og parterne ikke under forretningen får meddelelse om tidspunktet for dens genoptagelse, skal tidspunktet meddeles med ny indkaldelse. Som den første indkaldelse skal den da være parterne i hænde mindst 14 dage før skelforretningen, og landinspektøren skal sikre sig bevis for, at meddelelsen er kommet frem til parterne. Der er ingen krav til denne genindkaldelses indhold og ingen retspraksis, administrativ praksis eller administrativ regeltolkning fundet herom.

Konsekvensen af en manglende genoptagelse synes helt åbenbart at føre til, at en skelforretning aldrig er blevet færdiggjort. At dette er tilfældet understreges af matrikelmyndighedens afgørelse i sagen j.nr. U2010/65704, hvor skelforretningssagen nægtes notering i matriklen med den primære begrundelse, at landinspektøren efter en udsættelse aldrig genoptog sagen. Genoptagelsen af skelforretningen kan ske frem til, at landinspektøren udsender sin skriftlig afgørelse om skelafsætningen i skelforretningserklæringen. Dette fremgår af matrikelmyndighedens tolkning i blandt andet nævnte sag j.nr. U2010/65704: ”Når en skelforretning er afsluttet ved, at landinspektøren har afgivet sin erklæring, er skelforretningen afsluttet. Det er herefter ikke muligt at genoptage skelforretningen med henblik på at udbedre fejl og mangler.” Sagen og myndighedsafgørelsen behandles videre i afsnit 8.1.1.

Aflyse eller hæve skelforretningen

Muligheden for at aflyse en indkaldt skelforretning eller hæve en igangværende skelforretning nævnes ikke i udstykningsloven, men fremgår af skelforretningsbekendtgørelsens § 3, stk. 2. Her lægges bånd på rekvirentens mulighed for at hæve skelforretningen, således at når landinspektøren har konstateret skellets beliggenhed, kan rekvirenten kun med alle andre parter samtykke hæve skelforretningen. Af reglen fremgår dermed også indirekte, at indtil landinspektøren har foretaget denne konstatering, kan rekvirenten på ethvert tidspunkt i processen aflyse eller hæve skelforretningen. Af skelforretningsvejledningens afsnit 5.2.1, fremgår det, at begrænsning af rekvirentens mulighed for at hæve skelforretningen sigter mod den situation, hvor det konstateres, at landinspektørens afgørelse vil gå rekvirenten imod, og at ”Skellets beliggenhed er konstateret af landinspektøren, når han har oplyst parterne om dets beliggenhed.”

Ud over begrænsningen af rekvirentens mulighed for at hæve skelforretningen nævnes i skelforretningsvejledningens afsnit 4.3, desuden to tilfælde, hvor landinspektøren skal hæve skelforretningen. Det drejer sig om den i afsnit 5.1.1 nævnte situation, hvor parterne indgår forlig om andet end det af landinspektøren afsatte skel. Desuden skal landinspektøren ifølge vejledningen hæve forretningen, hvis der under skelforretningen opstår spørgsmål, som alene domstolene kan træffe afgørelser om. Som eksempel nævnes tvist om, hvorvidt der er indgået en ikke-registreret handel. Begge vejledningens eksempler (ikke-registrerede handler og forlig om andet end ejendomsgrænsen) vedrører reelt, at der ikke må registreres arealoverførsler som skelforretninger. Sammenhængen understreges også i bemærkningerne til lovforslaget³²⁰.

Vejledningen anviser en hævelse af forretningen, hvor der opstår spørgsmål, som skal afgøres af domstolene. Ud over den nævnte aftale om ny beliggenhed af ejendomsgrænsen er der også andre tvistestemner, der kan kræve domstolenes afgørelse. De to formentlig hyppigste emner er aftaler om brug og byggeri over skel. Disse typer sager, som formentlig er langt mere relevante end ikke-registrerede handler i Danmark, nævnes end ikke i vejledningen. Men vejled-

³²⁰ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget, Til § 36. Ad stk. 1.

ningens ordlyd omfatter dem alligevel. Især aftaler om brug kan påberåbes i de fleste hævdsager. Usande påstande herom er omkostningsløse for skelforretningers deltagere, idet disse ikke er underlagt vidneansvar. Den ene part kan dermed altid påstå, at brugen af et omtvistet areal var aftalt mellem parterne. Skulle samtlige skelforretninger, hvor parterne kommer med sådanne påstande, hæves, synes forretningernes relevans minimeret. En hævelse af skelforretningen på denne baggrund synes helt åbenbart alene at tjene til en forlængelse af procestid og omkostninger. Det ville være langt mere formålstjeneligt, om vejledningen specifikt nævnte disse sager, således at hvor der ikke er andet end mundtlige udsagn fra den ene part om en påstået aftale, da må denne afvises. Parterne kan da forfølge spørgsmålet efterfølgende ved domstolene. Kun hvor der fremlægges materiale eller sandsynliggjorte udsagn, der hos landinspektøren skaber en fortolkningsopgave, bør skelforretningen ikke hæves, men i stedet udsættes med frist for anlæggelse af retssag. I forhold til byggeri er især spørgsmål om værdispildsprincippet, der kan bringes i spil. Og dette er et emne, der på grund af behovet for vurdering af god tro og erstatningsværdi alene kan afgøres af domstolene.

Men hævelse af skelforretningen for at få andre forhold afgjort af domstolene synes dog entydigt dårligt for parterne med den gældende restriktive tolkning af udstykningslovens § 38. Der er ingen tvivl om, at landinspektøren ikke har kompetence til at træffe afgørelser om en aftales gyldighed. Men at hæve skelforretningen for at vente på, at parterne måske – måske ikke – får anlagt en retssag om aftalens gyldighed for derefter på ny at skulle genoptage skelforretningen for eventuelt at se den prøvet ved endnu en retssag, synes uhensigtsmæssigt. Forholdet peger endnu engang på, at udstykningslovens § 38 kan bidrage til øgede sagsomkostninger og procestid til gene for parterne.

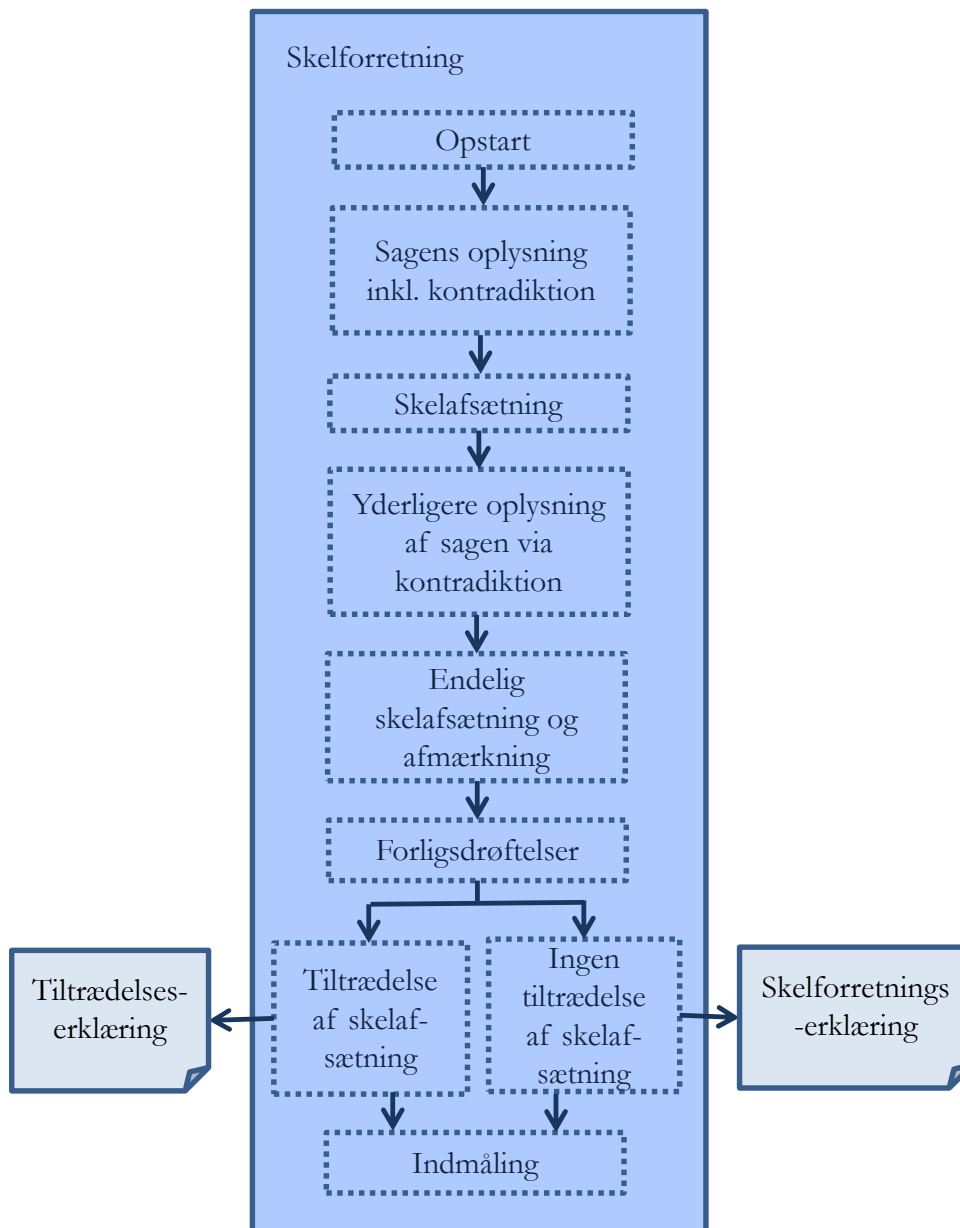
Men også den nuværende formulering af kravet om hævelse af skelforretningen, hvor der indgås forlig om andet end ejendomsgrænsen, er efter min vurdering uhensigtsmæssig. Ønsker parterne forlig om andet end den af landinspektøren afsatte placering af skellet, da må skellet afsættes uden tiltrædelse. Parterne kan i umiddelbart fortsættelse heraf indgå forlig om en arealoverførsel, således at denne sagstype sammen med skelforretningen kan indsendes til notering i matriklen. Det kan kun være, hvor parterne ønsker, at landinspektøren hæver skelforretningen. Det kan eksempelvis være tilfældet, hvis de ønsker at reducere omkostningerne til landinspektørens tidsforbrug ved udarbejdelse af skelforretningserklæring og skelforretningskort. Men der er en helt åbenbar fare ved hævelsen, hvis parterne efterfølgende alligevel ønsker en afgørelse. Er forretningen hævet, kan den ikke senere genoptages, men der må indkaldes til en helt ny skelforretning. En skelforretning, hvortil landinspektøren nu kan risikere at være inhabil. Formuleringen antyder også, at arealoverførslen ikke kan ske i sammenhæng med skelforretningen, men må ske på et andet tidspunkt. Dette er naturligvis ikke tilfældet. Drøftelse af ønsker om arealoverførsel kan helt uproblematisk ansøres efter, landinspektøren har afsat skellet under skelforretningen.

Der er ingen regler, hverken i udstykningslovgivningen eller landinspektørlovgivningen, der i øvrigt begrænser landinspektørens muligheder for at aflyse eller hæve en skelforretning, eksempelvis hvis rekvirenten nægter at betale, optræder truende eller andet. Reglerne for god landinspektørskik kommer dog på tale i forhold til at holde parterne skadesløse og i forhold til ikke unødigt at forsinke sagen. Nægter rekvirenten at betale, kan det i øvrigt betvivles, om der i retlig forstand er tale om en rekvirition. Dette forhold vil dog ikke blive yderligere behandlet her.

Samlet procesforløb efter reglerne

På baggrund af ovenstående analyse udledes følgende rækkefølge ved skelforretning: Skelforretningen starter på en af de berørte ejendomme med en gennemgang af forskellige regler og med en prøvelse af indkaldelsens lovlighed. Sagen oplyses blandt andet gennem parternes påstande, forholdene i marken og landinspektørens undersøgelser. Parterne gives anledning til at komme med modsvar. Landinspektøren afsætter skellet og begrundes baggrunden for afsætningen. Parterne gives anledning til at komme med modsvar, og landinspektøren ændrer eventuelt på sin skelafsætning på denne baggrund. Landinspektøren afmærker ejendomsgrænsen med autoriserede skelmærker. Parterne tiltræder eventuelt landinspektørens afgørelse. Landinspektøren indmåler skelmærker og andet. Rækkefølgen er illustreret i figur 5.9.

Afmærkningen og indmålingen kan efter reglerne ske både før og efter tiltrædelse, men det

Figur 5.9. En procesrækkefølge for skelforretning, der er i overensstemmelse med reglerne.

skal som nævnt ske under skelforretningen. Rækkefølgen herover er i dette forhold betinget af betragtninger om hensigtsmæssighed. Sker afmærkning efter parternes tiltrædelse, øger det antageligt risikoen for misforståelser mellem parter og landinspektør. Indmåling derimod kan være mindre interessant for parterne, der, hvis de ønsker det, kan vælge at forlade processen før indmåling. Det må dog understreges, at parterne har krav på at være til stede under indmålingen, da denne efter reglerne er en del af skelforretningen.

De forsvundne regler

I reglerne før udstykningsreformen i 1991³²¹ er anført den rækkefølge, at landinspektøren ved åstedsforretningen først skulle komme med en orientering, herefter oplyse sagen herunder undersøge forholdene i marken og høre fremmødtes forklaringer. Dernæst skulle han finde den rette ejendomsgrænse. Hvorefter han undersøgte, om parterne ville tiltræde. Var det tilfældet, da skulle landinspektøren afmærke og indmåle skellet, og først herefter underskrev parterne tiltrædelseserklæringen. Ellers afmærkede og indmålte landinspektøren skellet og skrev derefter skelsætningserklæringen efter åstedsforretningens afslutning. Fremgangsmåden ved åstedsforretningen var således i det væsentligste ens med fremgangsmåde ved skelforretninger, men det fremgår, at overvejelser om parternes mulighed for at give modsvar ikke var en del af den ellers tydelige procesbeskrivelse i de dagældende regler. Desuden var det da tydeligt angivet, hvornår afmærkning og indmåling skulle finde sted i forløbet.

I modsætning til de tidligere regler skal gældende procesregler herunder rækkefølge i vid udstrækning hives ud af reglerne gennem regeltolkning, frem for at reglerne fremstod klart af lov eller som minimum af bekendtgørelsen. Særlig er de mangelfulde regler om sagens oplysning slående. Men det, der synes at mangle i de nugældende regler, er omvendt tydeligt i den udstykningslov³²² og -bekendtgørelse, der var gældende frem til udstykningsreformen i 1991. En detaljeret gennemgang af ændringerne i proces i bekendtgørelse og vejledning er for omfattende til denne afhandlings formål. I stedet er i figur 5.10 alene foretaget sammenligning af procesreglerne i de to respektive love.

Opmærksomheden skal i øvrigt kort henledes på udtrykkene ”foreløbigt skel” og ”forlig”, som ved udstykningsreformen i 1991 blev fjernet helt fra reglerne. Udtrykket ”foreløbigt skel” ses i dag indimellem stadig anvendt som et levn. (Udtrykket anvendes desuden om andre typer skel – af andre personer.) Det samme gør sig gældende for ”forlig”, der også er fjernet, hvormed det herefter er tydeligere i reglerne, at det alene kan dreje sig om en tiltrædelse af landinspektørens afsætning.

I forhold til de mere substantielle ændringer fremgår det af lovforslagets bemærkninger³²³, at blandt andet ovenstående historiske § 31 blev vurderet til at indeholde ”*detaljerede regler om fremgangsmåden ved afholdelse af skelsætningsforretninger og om de dokumenter, der er nødvendige for notering af en skelsætningsforretning i matriklen. Det vil imidlertid være mere hensigtsmæssigt, at regler af denne art optages i en særlig bekendtgørelse om skelforretninger.*” I øvrigt anføres til gældende § 36: ”*Forslaget afløser de detaljerede bestemmelser i den gældende udstykningslovs § 31. Ved forslaget og de regler, der kan fastsættes i medfør af forslagets § 35, stk. 2, vil den gældende*

³²¹ Bekendtgørelse nr. 129 af 23. marts 1982 om udstykningsarbejder m.v. §§ 66-68 (historisk).

³²² Lovbekendtgørelse nr. 6 af 7. januar 1977 om udstykning og sammenlægning m.m. af faste ejendomme (historisk).

³²³ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget, Til § 35, Ad stk. 2.

Procesregler for åstedsføretning i udstykningsloven før udstykningsreformen i 1991	Procesregler for skelføretning i udstykningsloven i dag
<p>”§ 31. Ved åstedsføretningen undersøges forholdene i marken, og efter at de ved føretningen mødte har afgivet forklaring, foretager landinspektøren afsætning af skellet. Godkender de pågældende ejere rigtigheden af det afsatte skel, foretager landinspektøren fornøden afmærkning med tydelige og varige mærker og lader parterne underskrive en erklæring om godkendelse af skellet, affattet efter en af landbrugsministeriet foreskrevet formular.</p> <p>Stk. 2. Tilvejebringes der ikke forlig mellem parterne vedrørende det omhandlede skel, være sig fordi en af parterne ikke er mødt eller på grund af uenighed mellem disse, afmærkes under hensyntagen til de tilvejebragte oplysninger et foreløbigt skel...”</p>	<p>”§ 36. Ved skelføretningen skal landinspektøren afsætte skellet med den beliggenhed, som på grundlag af de foreliggende oplysninger efter landinspektørens skøn må anses for at være den rette ejendomsgrænse.</p> <p>Stk. 2. Afsætningen af skellet er bindende for ejerne af de pågældende ejendomme, såfremt 1) de skriftligt tiltræder afsætningen eller ...”</p>

Figur 5.10. Sammenligning af procesregler i nuværende og tidligere udstykningslov.

procedure for afholdelse af åstedsmøde i skelsætningsføretninger dog i det væsentligste blive opretholdt.”

Dermed er der for Folketinges behandling af loven tydeligt stillet i udsigt, at procesreglerne ikke blot blev slettet, men at de blev flyttet til en bekendtgørelse i et omfang, så reglerne i det ”væsentligste” blev opretholdt. Men reglerne om, at parterne skulle give forklaring, og også reglerne for sagens oplysning blev ikke overført til den nye skelføretningsbekendtgørelse, der heller ikke har en udtrykkelig angivelse af procesrækkefølgen. Det kan konstateres, at disse regler simpelthen blot er slettet. Det er også værd at bemærke, at der i den gamle lov var et direkte krav om, at det var et krav, at parterne ved tiltrædelse skulle anvende en givet formular til erklæring – i praksis vejledningens bilagte tiltrædelseserklæring. I den nye lov er dette ikke et krav, hvormed den bilagte tiltrædelseserklæring alene er vejledende. Hvilket fra et konfliktforebyggende perspektiv må anses som uheldigt. Emnet uddybes i afsnit 8.3.1.

Også andre større og mindre procesregler blev slettet fra loven og aldrig genindført i skelføretningsbekendtgørelsen. Men særlig parternes forklaringer og baggrunden for sagens oplysning må vurderes at være ganske ”væsentlige”. Og det må give anledning til den klare vurdering, at Folketinget ikke blev korrekt orienteret i forbindelse med udstykningslovens behandling i 1989-1990. Det synes urimeligt at antage, at matrikelmyndigheden bevidst har ønsket at forholde Folketinget oplysninger. Men årsagen til, at procesreglerne for skelføretningen i vid udstrækning blev slettet under udstykningsreformen, har ikke været muligt at få belyst via skriftlige kilder. I de offentliggjorte forarbejder er der ingen anbefaling heraf, i stedet fremgår det af forarbejderne til udstykningsreformen, at det var matrikelmyndighedens opfattelse, at reglerne var velfungerende. Ud over de to større ændringer i forhold til indførelse af muligheden for, at statsamterne helt eller delvis kunne dække en parts omkostninger samt ændring i reglerne for omkostningsfordelingen, var det hensigten, at kun enkeltbestemmelser skulle ændres. Men som det fremgår, blev resultatet ganske anderledes.

En gennemgang af de ikke-offentliggjorte forarbejder i matriklens arkiv har heller ikke givet indsigt i bevæggrundene for helt at slette nævnte procesregler. Samtaler med nuværende medarbejdere i matriklens juridiske funktion giver det indtryk, at der var tale om en fejl under lovgivningsarbejdet. Udstykningsloven blev til over en lang årrække, men de efterfølgende bekendtgørelser blev til under stort tidspres, hvor skelforretningsbekendtgørelsen havde en lav prioritet. Forklaringerne herom er dog uden for citat af personer, der ikke var direkte involveret i reglerens udformning. De fremkommer desuden efter en vis tidsafstand. Det kan dermed ikke afgøres, hvad den egentlige årsag var.

Konsekvensen er dog klar, idet de fleste procesregler om skelforretninger er fjernet fra udstykningsloven, har de ikke været behandlet i Folketinget. Da netop skeltvister sammen med tvist om private veje vel hører til den eneste type af matrikulære sager, der på grund af deres konfliktelement synes at kunne vække en egentlig interesse i offentligheden og blandt politikere, synes fjernelsen af netop disse regler fra den demokratiske proces at være særlig uheldig. Værre er det, at Folketinget modtog forkerte oplysninger i forbindelse med lovbehandlingen.

Den anden konsekvens af ændringerne ved udstykningsreformen i 1991 er, at parter i en skelforretning i dag ikke gennem reglerne har mulighed for at få indtryk af et forventet procesforløb og heller ikke, hvilke regler der gælder for sagens oplysning. Deres mulighed for at beskytte egne rettigheder reduceres dermed væsentligt.

Den tredje konsekvens af ændringerne er, at landinspektøren ikke med lethed kan udlede proceskrav på baggrund af reglerne. Da landinspektører jævnfør afsnit 2.1 kun opnår begrænset rutine i skelforretningsprocessen, stiller det ganske betydelige krav til landinspektørernes arbejde med regeltilknytning før afholdelse af skelforretningen. En regeltilknytning der med det gældende utydelige regelgrundlag vanskeliggøres og samtidig modarbejdes af, at der i kravene til landinspektørbeskikkelsen ikke indgår undervisning i grundlæggende processuelle principper.

Når ansvaret for en proces via lovgivningen uddelegeres til private erhvervsdrivende, samtidig med at den direkte adgang til domstolene fjernes for borgerne, synes det efter min vurdering rimeligt, at den ansvarlige myndighed enten sikrer en fyldestgørende vejledning af de udførende erhvervsdrivende eller gennem regler om uddannelse eller eksamener sikrer, at disse har nødvendigt kendskab til processuel ret for området.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.2.1:

- De ved udstykningsreformen i 1991 slettede procesregler blev på trods af løftet herom til Folketinget i lovforslagets bemærkninger ikke ført ind i skelforretningsbekendtgørelsen.
- De nugældende få og uklare procesregler for skelforretninger medfører, at parter i en skelforretning ikke gennem reglerne har mulighed for at få indtryk af et forventet procesforløb.
- De nugældende få og uklare procesregler for skelforretninger medfører, at reglerne kun kan udledes ved hjælp af fortolkning samt kendskab til almindelige processuelle regler. Der er i dag ingen krav til landinspektører, der udfører skelforretninger, om at de skal have denne viden.

- Vejledningens angivelse af, at skelforretningen skal ”hæves”, hvis der er indgået forlig om anden beliggenhed end ejendomsgrænsen, er uheldig. En eventuel arealoverførsel må også tage udgangspunkt i en fastlagt ejendomsgrænse
- Vejledningens angivelse af, at skelforretningen skal hæves, hvis der er forhold, der skal afgøres af retten, synes unuanceret tolket og kunne sammen med den uflexible formulering af udstykningslovens § 38 bidrage til siksak mellem systemerne med øgede omkostninger og øget procestid til følge.

5.2.2 Praksis – proces under skelforretningen

Skelforretningssager 2012

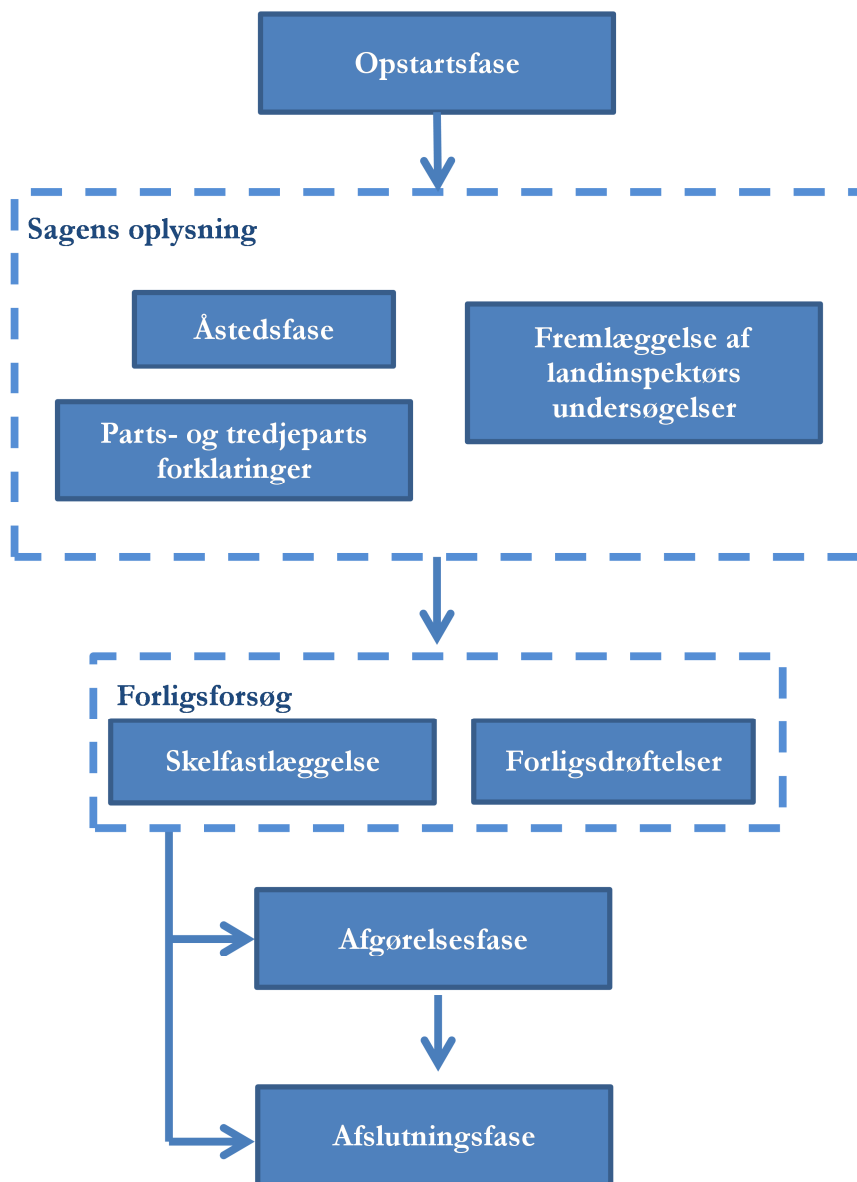
Af Skelforretningssager 2012 kunne det i 33 af de 73 sager, der blev registreret i matriklen i 2012, ud fra landinspektørens dokumentation udledes, hvilket sagsforløb der i hovedtræk havde været under skelforretningsmødet³²⁴. Skønt der er tale om et begrænset datagrundlag, synes der at være så mange fællestræk, at jeg har tilladt mig en vis generalisering og har identificeret en række hovedfaser. Disse fremgår af figur 5.11. På trods heraf skal det dog stå klart, at det uden en kvantitativ undersøgelse ikke kan fastslås, at der altid vil være disse faser og ikke andre i skelforretninger. Især den sidste del af skelforretningsmødets forløb kan afvige en del. Da der ofte kun er få informationer i sager med tiltrædelse, er der i hoveddelen af de 33 sager fra Skelforretningssager 2012 tale om forløb, der ender med en afgørelse frem for tiltrædelse, hvilket også begrænser generaliseringen af undersøgelsens resultater.

Af materialet kan ses en fast grundstruktur, hvor der først er en opstartsfasen, herefter en fase hvor sagen oplyses, herefter en fase hvor der søges et resultat først gennem forligsforsøg herefter hvis nødvendigt ved en afgørelse, til sidst er der en form for afslutningsfase. Denne helt overordnede struktur og rækkefølge er ens. Under forløbet, hvor sagens søges oplyst, er der typisk tre faser, som dog har forskellig rækkefølge i sagerne, det drejer sig om en åstedsfase, en fase med partsforklaringer og en fase, hvor landinspektøren fremlægger sine undersøgelser. Under forligsforsøgene kan også identificeres to typer faser, der dog ikke altid optræder, nogle gange afløser de hinanden, andre gange supplerer de hinanden. Det drejer sig om henholdsvis en fase, hvor landinspektøren fremlægger en forhåndsvurdering af sagen, og en fase med egentlige forligsdrøftelser. Hvis forligsforsøget ikke lykkedes, skrives til en afgørelsesfase. Hvad der ikke fremgår af figur 5.11 er, at processerne i visse tilfælde brydes, når der sker en udsættelse af skelforretningen.

Herunder vil jeg først ganske kort præsentere de forskellige faser, indhold og placering i forhold til hinanden. Den korte præsentation af fasernes indhold står ikke alene, idet indholdet af enkelte af faserne gennemgås i deres detaljer under temaer i den følgende afhandling.

Opstartsfasen starter typisk med en velkomst og præsentation eller gennemgang af deltagerne. Landinspektøren bruger ellers især opstartsfasen til at gennemgå ”formalia”, hvilket konkret vil sige lovligheden af varslingen af skelforretningen og egen habilitet. Desuden gennemgås de forskellige skelforretningsregler, især ankereglerne og reglerne for omkostningsfordeling. Det fremgår, at der er landinspektører, der i denne fase gennemgår rekvisitionen, rekvisitions materialet og også indimellem opsummerer, hvilken forståelse han eller hun har fået for konflikten baggrund. Praksis omkring informationerne ved sagens opstart behandles yderligere i afsnit 6.3.2.

³²⁴ Appendiks B. Felt Q, R, P, S, U, Z, AB.

Nogle landinspektører gennemgår i opstartsfasen de forskellige bilag, de har modtaget af parterne, mens andre venter med dette til den fase, hvor de fremlægger deres egne undersøgelser og tager dermed alle beviser samtidig. Gennemgås bilagene i opstartsfasen, sker det nogle gange meget overfladisk som en oprensning af bilag, andre gange mere grundigt, hvor parterne ofte selv bedes fremlægges deres egne dokumenter. Sidstnævnte metode giver reelt partsindlæg allerede under skelforrettens opstartsfase. Førstnævnte betyder, at landinspektøren under gennemgangen af egne undersøgelser eller partsforklaringerne i visse tilfælde bringer bilagene frem på ny.

Figur 5.11. Procesrækkefølge for skelforretninger i praksis.

Parts- og tredjepartsforklaringer følger nogle gange direkte efter opstartsfasen, mens de andre gange først lægges efter, at landinspektøren har fremlagt egne undersøgelser. Nogle gange kommer partsforklaringerne først, og derefter kommer tredjepartsforklaringer. I andre sager tages først den ene part, dernæst de vidner, denne part har med sig, derefter anden part og til sidst de vidner, anden part har med sig. Det er med få undtagelser rekvirenten, der fremlægger først. I enkelte sager er det advokaterne, der taler på vegne af parterne, men det synes ikke at være normen. I enkelte sager fremlægger parterne egentlige påstande, men det synes heller ikke at være normen. Praksis omkring parternes bevisfremskaffelse behandles yderligere i afsnit 6.4.2. Praksis for parternes bevisfremlæggelse behandles yderligere i afsnit 6.5.2.

Fremlæggelse af landinspektørens undersøgelser sker ved, at han eller hun fremlægger indholdet af diverse dokumenter og kort. Desuden kan det være i denne fase, landinspektøren

fremlægger de forundersøgelser, han eller hun eventuelt har gjort i marken. Fremlæggelse af landinspektørens undersøgelser følger nogle gange direkte efter opstartsfasen, andre gange efter partsforklaringerne. I førstnævnte tilfælde bliver det dermed typisk sammenhængende med gennemgangen af bilagene, i sidstnævnte tilfælde leder det typisk videre til landinspektørens vurdering og eventuelle afgørelse. Landinspektørens fremlæggelse kan dermed have karakter af samtidig at være begrundelsen for afgørelsen, mens andre landinspektører i højere grad holder bevisfremlæggelse og vurdering adskilt. Praksis for landinspektørens bevisfremlæggelse behandles yderligere i afsnit 6.2.2.

Åstedsfasen indebærer et forløb, hvor landinspektøren, der leder skelforretningen, gennemgår strækningen sammen med parterne. Det er tilsyneladende meget forskelligt, hvor og hvordan denne bruges. Fasen sker ofte som en slags gennemgang, hvor landinspektøren fremviser, hvilke skelafmærkning han eller hun har fundet, men det fremgår samtidig, at parterne i nogle sager under denne fase kommer med deres forklaringer.

Udsættelse af skelforretningen skete i ti af de i alt 36 sager, hvor det er muligt at foretage vurdering herom. I to af sagerne udsattes mødet to gange³²⁵. I ni af sagerne anføres begrundelsen for udsættelsen, heraf i begge de sager, der udsattes to gange³²⁶. Dermed er der oplysninger om begrundelsen for 11 udsættelser, hvoraf det i otte tilfælde drejer sig om at skaffe yderligere materiale til sagens oplysning. I to tilfælde skete udsættelsen for, at parterne skulle have mulighed for at overveje forlig. Og i det restende tilfælde skete udsættelsen, fordi omkostningsfordelingen skulle undersøges. På baggrund af sagerne tegner der sig et billede af, at hovedparten af udsættelser sker for at søge yderligere oplysninger, men at også mulighed for at overveje forlig eller til at undersøge omkostningsfordelingen (eventuelt sammen med forsikringssselskabet) kan indgå som begrundelse. Spørgsmålet om overvejelserne om forlig er særlig relevant i de mange tilfælde, hvor det ikke er sagens parter, der er mødt. Deltagere med fuldmagt er tilsyneladende ikke altid trygge ved at underskrive forliget.

I de ni sager, hvor der er begrundelse for udsættelsen, anføres samtidig, hvor lang tid der gik, før sagen blev genoptaget³²⁷. For de to sager, der blev udsat to gange, nævnes i den ene sag en genoptagelse efter tre uger. For den anden sag nævnes begge udsættelsesperiode, der tilsammen udgør fem måneder. For øvrige fire sager skete genoptagelsen efter henholdsvis 2, 21, 22 og 31 dage.

Undersøgelsen gav desuden det temmelig overraskende resultat, at tre af de ni sager aldrig blev genoptaget og altså ikke blev afsluttet lovligt³²⁸. Landinspektørerne fremsendte deres skelforretningserklæring uden at afslutte skelforretningen og har således formentlig truffet deres afgørelse efter forretningens afslutning. Som sagerne er belyst, er det muligt, at to af sagerne kan være lovligt gennemført på trods af den manglende genoptagelse. Den ene er afsluttet ved, at et forlig efterfølgende blev underskrevet. Som sådan kan der være tale om en fejl, når landinspektøren beskriver det som en udsættelse. I den anden sag fremgår det, at den manglende genoptagelse er aftalt med parternes advokater. Antageligvis medfører det, at denne sag faktisk er lovligt afsluttet, hvis landinspektøren altså afsatte skellet under forretningen. Der er ingen informationer i den tredje sag, der understøtter, at sagen skulle være afsluttet lovligt.

³²⁵ Appendiks B. Felt V og W.

³²⁶ Appendiks B. Felt X.

³²⁷ Appendiks B. Felt Y.

³²⁸ Appendiks B. Felt Y. Sagerne Z, V og BK.

Så vidt det kan tolkes fra arkivsagerne, er det typisk årsagen til skelforretningens udsættelse, der fastlægges, hvor i forløbet mødet fortsætter. Således vil en udsættelse for at få sagen yderligere oplyst typisk betyde, at mødet starter med at fremlægge de nye oplysninger og herefter fortsætter fra denne fase.

Skelfastlæggelse eller forhåndsvurdering af sagen før forligsdrøftelser gennemføres kun af nogle af landinspektørerne. Når det sker, synes formålet at være, at parterne får forelagt landinspektørens endelige vurdering af skellets beliggenhed og har mulighed for at tiltræde denne, svarende til udstykningslovgivningens regler herom. Men fasen er langt fra fast praksis i sagerne i Skelforretningssager 2012. Hvor den optræder, kommer den altid før forligsdrøftelser og afgørelsesfase. Praksis ved fastlæggelse af skellet behandles yderligere i afsnit 7.1.2.

Fasen afviger retlig fra, men kan minde om flere andre former for ageren hos landinspektøren, der også synes at skinne igennem i sagerne. Landinspektøren kan lade sin vurdering skinne igennem ved fremlæggelsen af sine undersøgelser, landinspektøren kan komme med et forligsforslag, der er baseret på parternes ønsker (men ikke skellets retlige beliggenhed), og landinspektøren kan efter sin afgørelse fremlægge en begrundelse.

Forligsdrøftelser nævnes ikke i alle sagerne, men i de fleste. I enkelte tilfælde synes forligsdrøftelsen alene at bestå af ovennævnte fase, hvor landinspektøren simpelthen præsenterer sin vurdering af skellets beliggenhed. Dermed er disse få tilfælde de eneste, der synes at være i overensstemmelse med reglerne. Er der drøftelser mellem parterne, refereres de ikke i disse sager. I andre sager fremgår det, at der bruges væsentlig energi på forligsdrøftelserne. Disse forligsdrøftelserne vedrører altid skellets beliggenhed. Lykkedes dette, drøftes efterfølgende også omkostningsfordelingen og indimellem andre forhold såsom hegning. Praksis ved forligsforhandlinger og -mægling behandles yderligere i afsnit 8.2.2. Praksis ved forlig behandles yderligere i afsnit 8.3.2.

Afgørelsesfasen kommer efter forligsdrøftelserne, hvis der ikke sker tiltrædelse (forlig). Det er bemærkelsesværdigt, at i i hvert fald én af sagerne fra Skelforretningssager 2012 afsluttes forretningen ikke med en afgørelse. Denne træffes i stedet af landinspektøren hjemme på kontoret på trods af, at dette er i åbenlys strid med reglerne. En del af afgørelsesfasens elementer er landinspektørens begrundelse for afgørelsen, men heller ikke altid denne del synes at ske under forretningen. Regler og praksis for fastlæggelse af skellet behandles i kapitel 7.

Afslutningsfasen synes ikke at have et ensartet præg. I nogle afgørelsessager gennemgår landinspektøren, hvad der videre vil ske i sagen, og gentager ankereglerne. Det er også i afslutningsfasen, at landinspektøren eventuelt afmærker og opmåler skel. Ved tiltrædelse (forlig) afmærkes skellene nogle gange i forbindelse med tiltrædelsen, men det er ikke altid tilfældet.

Som det fremgår af ovenstående, er det ikke fast praksis med en ens procedure ved skelforretninger. Der er dog tilsyneladende forskellige faste elementer i form af gennemgang af formalia, partsforklaringer, landinspektørforklaringer og herefter bevægelserne mod et resultat i form af enten forlig eller afgørelse. Det er særlig processen i forbindelse med sagens afgørelse, der synes at håndteres forskelligt i praksis.

Det fremgår desuden, at der undervejs i processen er vigtige elementer, der i nogle af sagerne udelades, herunder genoptagelse af udsatte skelforretninger, landinspektørens skelfastlæggelse før forligsdrøftelser, skelfastlæggelse under skelforretningen og en begrundelse for afgørelsen.

Dansk feltarbejde

De tre deltagerobservationer fra det danske feltarbejde giver et meget detaljeret indblik i procesforløbet under skelforretningen i disse tre sager. I det væsentligste afviger disse deltagerobservationer ikke fra den overordnede beskrivelse herover, og det vil være for vidtgående at give en detaljeret beskrivelse heraf. Deltagerobservationerne er som nævnt i kapitel 4 i stedet mere indirekte brugt til at forstå beskrivelserne i arkivundersøgelsens skriftlige materiale.

Procesfastlæggelsen. Landinspektørsamtalerne bidrager med enkelte forklaringer på bevægrundene bag procesfastlæggelsen. Landinspektør Møller forklarer, hvordan han i den konkrete sag ændrede sin normale procesrækkefølge ved at lade vidnerne udtale sig før egen og parternes fremlæggelse. Årsagen er, at vidnerne gerne ville gå tidligt af hensyn til deres arbejde³²⁹. Møllers praksis i den konkrete sag understøtter dermed vidnernes mulighed for deltagelse, hvilket har særlig betydning, da der ikke er vidnepligt ved skelforretninger. Hans praksis viser således den mulighed, landinspektøren har for at udvise fleksibilitet og ændre procesrækkefølgen for at mindske generne for sagens tredjeparter.

Friis forklarer, at han i vid udstrækning bruger udsættelse af skelforretningen. Det synes især at dreje sig om at hjælpe parterne til at oplyse deres sag bedre. Under skelforretningens opstart gør Friis en del ud af at forklare reglerne for skelforretninger, herunder hvordan sagen bedst oplyses af parterne. Friis bruger herefter udsættelser, så parterne kan finde materiale til sagens oplysning. Han oplever også, at udsættelse bliver nødvendigt, fordi parterne ikke fremsender deres beviser til ham og modparterne før skelforretningen. Friis' mulighed for at prøve beviserne og modpartens mulighed for kontradiktion sikres dermed i stedet via muligheden for udsættelse. Hans anvendelse af udsættelse har til hensigt at forhindre parterne i at tromle hinanden, men også at sikre at alle mulige oplysninger i sagen får mulighed for at blive fremlagt³³⁰.

Landinspektørens rolle. Landinspektør Friis beskriver³³¹, hvordan han greb ind i en konkret skelforretningssag, hvor en part pressede egne vidner. Pågældende part afbrød vidnerne og dikterede deres udsagn. Friis greb ind, både fordi det ikke måtte påvirke udsagnene og dermed sagens oplysning, men også fordi han oplevede det som mangel på respekt både over for øvrige parter og over for ham selv. Friis pointerer den gensidige respekt mellem parterne og landinspektøren som værende af stor betydning under skelforretningen. Samtidig anerkender Friis, at parterne kan have brug for at få luft for deres følelser, men der skal være en grænse. I den konkrete sag blev grænsen overskredet, og Friis reagerede bestemt for at få stoppet pågældende parts disrespekt. Det fremgår af samtalen, at Friis forbinder det at sætte ind over for parternes eventuelle skænderi med hinanden med landinspektørens styring af skelforretningsforløbet, herunder anvendelsen af den protokol, der blev nævnt i afsnit 5.1.2, hvormed han har på forhånd planlagt og struktureret skelforretningen: *"Jeg tror meget på den der med at give tid under en skelforretning. Og ved at have det struktureret, så jeg ved, at jeg kan styre det."*...

³²⁹ Appendiks X. Linje 115-136.

³³⁰ Appendiks W. Linje 234-272, 358-399 og 766-787.

³³¹ Appendiks W. Linje 1335-1540.

*”Jeg siger netop det der med: I må godt afbryde. I må godt snakke. Der skal også være tid til small-talk. Jeg tror, at det betyder meget, at folk de ind i mellem får luft. Men til en vis grænse.” ... ”Altså luft til en vis grænse, men så skal jeg styre det og sige: Nej, nu fint. I har fået tingene ud. Men de kommer med nogle indebrændte ting.” ... ”Det skal ud til en vis grænse. Og der er det vigtig, at jeg er struktureret i mine papirer, så jeg ikke står og flagrer med... Hvordan kommer jeg nu tilbage, hvor langt kom vi. Fint nok, nu kommer vi til næste punkt”³³². Friis beskriver, at formålet med hans protokol eller drejebog i det hele taget er at indgyde parterne tillid ved at udstråle, at han har overskud og styr på situationen: *”Der ligger jo også i det, at man prøver at signalere det overskud. I må godt smalltalke, I må godt afbryde mig. Jeg har overskud til det”³³³. Samtidig er det hans vurdering at ved at vise, at han har styr på processen, får parterne også det indtryk, at han har styr på de materielle regler: *”Det er meget bevidst, at jeg sørger for under en skelforretning, at alle folk ved, at det [er] faktisk rigtig, det jeg gør. At I kan stole på mig. Og jeg lytter til jer, men det jeg kommer frem til, det er faktisk sådan loven er”³³⁴.***

Landinspektør Overgaards overvejelser i forhold til som landinspektør at vise respekt for parterne er sammenlignelige med Friis'. Overgaard forklarer, at han forsøger at tale til parterne som ligemænd, at lade være med at lyde bedrevidende eller docerende: *”[J]eg forsøger at lade være med at virke bedrevidende, højrovet, eller hvad man nu vil sige. Altså, jeg forsøger at tale ordentligt til folk – som ligemænd.” ... ”at de føler, at landinspektøren taler ordentlig til dem og respekterer dem for deres meninger.” Konkret beskriver Overgaard, at han lægger særlig vægt på at få startet godt ud ved at hilse ordentlig på folk ved skelforretningens start: *”[D]et syntes jeg hænger sammen med det, jeg sagde lige før. Altså, at betragte folk som ligeværdige personer”³³⁵.**

Norsk feltarbejde

I det norske feltarbejde beskriver dommerne, hvilke overvejelser de gør sig i forhold til konfliktløsningen under retssagerne. Det fremgår, at et af hovedelementerne er at sikre respekt – og også gerne en god stemning. Jordskiftedommer Dahl understreger vigtigheden af at holde orden under mødet, herunder især at understøtte respekt mellem parterne. I forhold til respekt er det centralt, at han som dommer stopper parternes skænderier. Stopper han ikke parternes indbyrdes skænderier eller disrespekt, kan parterne opleve det som, at han accepter denne disrespekt: *”I sager, der kan udvikle sig til skænderi, må man som dommer hele tiden være opmærksom på, hvor meget man skal tillade og ikke tillade i den retslige ramme.”³³⁶ ... ”hvis en part oplever, at retten tillader, at nogle sårer dem, så lukker de sig måske som en østers. De er blevet såret i alles påsyn, og så lukker de sig. Det er vanskeligt, og nogle gange kan der være et angreb, som jeg ikke når at stoppe, så må jeg reagere efterfølgende.” ... ”Folk har jo en almen retfærdighedssans. Hvis der gås over strengen, så må dommeren sige: Det kan du ikke sige til... Så den, der er blevet angrebet, føler, at retten giver dem oprejsning. Der kan også være tilfælde, hvor jeg ikke opfatter en bemærkning som et angreb, men hvor deres fælles fortid gør, at det i virkeligheden er et spark i læggen. Man skal være observant uden at overreagere på mindre alvorlige ting. Men parterne er forskellige, og dagen er forskellig”³³⁷. Af Dahls beskrivelse fremgår det, at som dommer er han nødt til at holde øje med disse forhold, og det er en balanceakt, der er situationsbestemt. I et teoretisk perspektiv er Dahls beskrivelse særdeles interessant. Teori om processuel retfærdighed (jævnfør afsnit 3.2.2) tager alene udgangspunkt i, at graden af interpersonel respekt fra den autoritative tredjepart påvirker parternes oplevelse af processuel retfærdighed. Dahl peger på,*

³³² Appendiks W. Linje 1472-1489.

³³³ Appendiks W. Linje 1497-1498.

³³⁴ Appendiks W. Linje 1518-1537.

³³⁵ Appendiks Y. Linje 990-1039.

³³⁶ Appendiks R. Linje 9-21.

³³⁷ Appendiks R. Linje 132-158.

at det er hans vurdering, at udvist disrespekt mellem parterne, der ikke stoppes eller straffes af den besluttende tredjepart, også kan opleves som disrespekt fra denne tredjepart side. Skønt det ikke er anført i teori om processuel retfærdighed, så er det konsistent hermed, idet autoritativ tredjeparts tilladelse af disrespekt mellem parterne må antages at kunne påvirke parternes oplevelsen af egen status i gruppen.

Dommer Hauge beskriver det som et mål, at retssagen kan skabe konfliktreduktionen mellem parterne: *"Når vi afsiger dom og konstaterer enighed og prøver at finde gode løsninger, så er det vigtigt i den måde, vi gennemfører sagen på at forsøge at skabe bedre relationer for fremtiden end de relationer, de havde, og som bragte dem til os"*³³⁸. Et af de elementer, han beskriver, som vigtigt er at hilse ordentlig på parterne, *"så de føler sig velkommen"*. Det er særlig vigtigt i retssagen, fordi det er en uvant og utryk situation for parterne, som kan gøre dem usikre. At hilse og byde velkommen vurderer han kan betyde, at parterne åbner sig mere op³³⁹. Hauge beskriver også, at han stopper parter, der optræder konfliktskabende³⁴⁰.

Dommer Sandvik beskriver, at hun lægger vægt på en god stemning under retssagerne, men samtidig skal hun hele tiden sikre, at retssagerne fastholder deres formelle karakter: *"Men jeg prøver jo altid og hele tiden at holde en lidt rar [”hyggelig”] stemning. Stemningen skal selvfølgelig være formel, det er jeg optaget af, men jeg prøver altid på en eller anden måde også at gøre det rar"*³⁴¹. Sandvik forklarer samtidig, hvordan jordskiftedommerne under sagerne har travlt med hele tiden at lytte og overveje afgørelser, samtidig med, at de stramme regler i tvisteloven (den norske retsplejelov) hele tiden skal sikres iagttaget. Dertil kommer, hvad Sandvik ikke nævner, at dommerne selv noterer alt ned i sagen og altså ikke har en referent. Dommer Sandvik beskriver, at det kræver en stærk koncentration, der kan mindske dommernes iagttagelse af parternes reaktioner og dermed imødegåelse heraf³⁴². Disse overvejelser går igen hos dommerne Dahl³⁴³ og Hauge³⁴⁴.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.2.2:

- Det fremgår, at landinspektører ikke altid sørger for at få sagen genoptaget efter udsættelse, hvilket medfører, at sagen ikke er lovligt afsluttet.
- Der lader ikke til at være en fast og ensartet praksis for skelforrettingsprocessen. Det er særlig processen i forbindelse med sagens afgørelse, der synes at håndteres forskelligt i praksis.
- Der er vigtige proceselementer, der i nogle sager udelades, herunder genoptagelse af udsatte skelforretninger.

5.2.3 Parternes evaluering – proces under skelforretningen

Parternes evaluering af de enkelte elementer af skelforretningen behandles under andre overskrifter i afhandlingen. Evaluering af tidsforløbet behandles i afsnit 6.4, af oplysningerne i opstartsfasen behandles i afsnit 7.3.3, af landinspektørens bevisfremlæggelse behandles i afsnit 7.1.3, af forligsforhandlingerne behandles i afsnit 8.2.3 med videre. I dette afsnit behandles i stedet forhold relateret til parternes følelser under processen samt parternes inter-

³³⁸ Appendiks S. Linje 146-154.

³³⁹ Appendiks S. Linje 165-182.

³⁴⁰ Appendiks S. Linje 193-198.

³⁴¹ Appendiks T. Linje 64-73.

³⁴² Appendiks T. Linje 13-37.

³⁴³ Appendiks R. Linje 9-16.

³⁴⁴ Appendiks S. Linje 8-12 og 165-177.

personelle relationer. I forhold til sidstnævnte ses desuden på konfliktreduktion under processen som et særskilt emne. I figurerne 5.12-5.16 er kort opsummeret vigtige pointer i parternes procesoplevelse³⁴⁵.

Christina

Christinas forståelse af landinspektørens rolle som en autoritativ tredjepart er relativt markant i samtalen, idet hun løbende kommer med forskellige typer af referencer til landinspektøren, der leder skelforretningen, som den med den professionelle vurdering, som embedsmand, som øverste myndighed og som det offentlige. I en positiv sammenhæng anvender Christina udtrykket øvre eller øverste myndighed to gange om landinspektøren. Her synes fokus i udtrykket at være, at landinspektøren er den, der træffer beslutning.

I forhold til opstarten af skelforretningen anfører hun konkret, at det var rart at hilse på landinspektøren, der ledede skelforretningen, før hun gik hen til stedet, hvor modparten stod. Det beskrives som: "[E]t roligt rum til bare lige at hilse på dén, som var den øverste myndighed"³⁴⁶. Det forhold, at hun understreger vigtigheden af, at landinspektøren kommer hen og hilser på hende, uden at modparten står ved siden af, forbindes med "et roligt rum". Sammenlignes det med udtalelserne fra den danske landinspektør Overgaard og den norske jordskiftedommer Hauge (afsnit 5.2.2) om deres oplevelse af betydningen af at hilse ordentlig på folk, er den altså en genklang af at få parterne til at føle sig velkommen. Dette forhold hænger udmærket sammen med, at Christina nævner det rolige rum og dermed synes at pege på den belastning, parterne kan opleve ved at skulle være i rum med modparten, med hvem der pågår en konflikt. Idet Christina i udtalelsen samtidig med udtrykket "øverste myndighed" pointerer den autoritative relation, kan udtalelsen forstås ud fra det teoretiske begreb "Interpersonel respekt". Således at det at blive hilst ordentlig på er et udtryk for respekt og anerkendelse af en status, hvor ens rettigheder skal iagttages. Christina fremhæver i det hele taget skelforrettningens opstart som noget, hvor landinspektørens fremgangsmåde gav hende en god følelse eller gav hende ro. Efter de har hilst på landinspektøren, går de sammen hen til, hvor skelforretningen starter. Og her giver det også en god oplevelse, at deltagerne hilser på hinanden, og landinspektøren gør noget ud af præsentationen af deltagerne: "Og så fik vi jo så hilst på alle de her forskellige, der var. Og det var sådan set fint nok. Og så fortalte Lund så om, hvordan det ligesom skulle foregå, du præsenterede dig selv, og vi fik lige præsenteret alle. Og det var egentlig rart nok, at han lige sådan tog os hver især og lige: Hvem er hvem og... Fordi selv om man hilser på hinanden lige hurtigt – så får man ikke altid lige titler med, og hvem er det egentlig, hvordan?"³⁴⁷. At hilse på de øvrige parter og skabe et fælles rum danner en god start og konstituerer gruppen.

Senere forklarer Christina, at det var vigtigt for hende forud for skelforretningen at vide, at kunne parterne ikke blive enige eller tale pænt til hinanden, kunne landinspektøren skære igennem og træffe en afgørelse. Dermed var det både sikkert, at sagen blev afsluttet, og at følelsesudbrud (fjendtlighed) blev reduceret: "Ja, det var bedre, at der var nogle med og snakke. Altså, sådan som der ligesom stod overordnet"³⁴⁸. Beskrivelsen af, at det med landinspektøren var sikret, at der kom en afgørelse, kan forstås på baggrund af den i afsnit 3.3 nævnte undersøgelse af Lissak og Sheppard fra 1983 om kriterier for konfliktløsning. Samtidig understreger det kontrolteoriens (afsnit 3.2.1) forståelse af parternes ønske om at overdrage beslut-

³⁴⁵ De i figurerne viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

³⁴⁶ Appendiks M. Linje 447-463.

³⁴⁷ Appendiks M. Linje 447-477.

³⁴⁸ Appendiks M. Linje 276-282.

ningskompetence til autoritativ tredjepart for at sikre, at der kan komme en afslutning på tvisten.

Christinas kommentar om, at landinspektøren ville gribe ind, hvis parterne ikke havde talt pænt til hinanden, udgør et af flere udsagn, der alle drejer sig om, at det var vigtigt for Christina, at der var en ordentlig tone under processen³⁴⁹. Tankegangen modsvarer metoden i den reflektsive konfliktmægling (jævnfør afsnit 3.4), hvor mægler skal sikre, at parterne ikke krænker hinanden. Det ønskelige i reduktion af fjendtlighed under processen er desuden et element, der genkendes fra Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 om kriterier for konfliktløsning. Men Christina bringer os videre ved at give sin forståelse af, hvordan dette element skabes. Christina knytter nemlig spørgsmålet til et andet resultat fra samme undersøgelse, hvor kriteriet ”få fakta på bordet” evalueres højt. For Christina tillægges det en positiv værdi, hvis landinspektøren som myndighedsperson kan sikre, at processen fokuserer på fakta frem for følelser. Christina knytter spørgsmålet om landinspektørens professionalisme til faglighed og objektivitet – og til fakta. Det fremgår, at fakta dermed knyttes til både begreberne ”Tillid” og ”Neutralitet”. Det er fakta og landinspektørens faglighed, afgørelsen skal baseres på – ikke følelser eller landinspektørens personlige præferencer. Hun og hendes mand ønsker en faglig korrekt skelafslætning – en professionel vurdering af striden³⁵⁰.

Samtidig med Christinas forståelsesmæssige sammenknytning af landinspektøren, fakta og reduktion af negative følelser optræder indirekte en anden sammenhæng. Hendes forklaringer om fokus på fakta og ønske om en afgørelse frem for at ”*rippe op i alle de følelser og rippe op i alt det*”³⁵¹ er følelsen før skelforretningen. Under skelforretningen ændrer hendes oplevelse sig, og her er det, at hun som nævnt lægger vægt på at blive lyttet til: ”*Og så syntes jeg faktisk, at da vi så var der oppe, der syntes jeg egentlig, at [landinspektør] Lund var sådan set god nok til sådan at prøve at anerkende os begge to – altså ligesom sige: Nåh, så siger du sådan og sådan. Og nu ser vi lige på de her kort, hvad det er, du mener*”³⁵². Og Christinas generelle oplevelse ved skelforretningen var netop, at hun blev hørt, og dette knyttes til landinspektørens beslutningskompetence: ”[N]u er der nogle, som også har noget at sige i sagen, og de hører på os”³⁵³. Christinas oplevelse af, at landinspektøren optrådte lyttende og anerkendende over for begge parter og som besluttende autoritet hørte hendes argumenter, synes dermed at kunne erstatte den rent objektive faglige vurdering og måske bidrage til denne reduktion af fjendtlighed. Noget Christina ellers forventede, at fakta skulle bidrage til i processen. Med den baggrund synes tilliden til, at der blev lyttet – for nogle parter – ikke bare at danne baggrund for øget retfærdighedsoplevelse (jævnfør afsnit 3.2), men også at kunne danne grundlaget for senere muligheder for forligsforhandlinger.

Christina beskriver, at hun oplevede, at konflikten under skelforretningen blev løst i ”*god ro og orden*”³⁵⁴. Hun er lettet og glad over, at der var en god tone mellem parterne under skelforretningen: ”*Åh, jeg syntes, at det var dejligt, at der var sådan en rimelig tone [ler let]. Jeg kan godt blive meget følelsesladet selv, og jeg havde sådan virkelig prøvet at... Og jeg prøvede også – jeg kunne godt mærke, der var lige nogle få gange, hvor jeg lige blev lidt følelsesladet. Men ellers syntes jeg faktisk, at det var sådan rart, at der var lidt hånd i hanke med det*”³⁵⁵. Hun oplever, at den gode

³⁴⁹ Appendiks M. Linje 92-138 og 263-316.

³⁵⁰ Appendiks M. Linje 58-66.

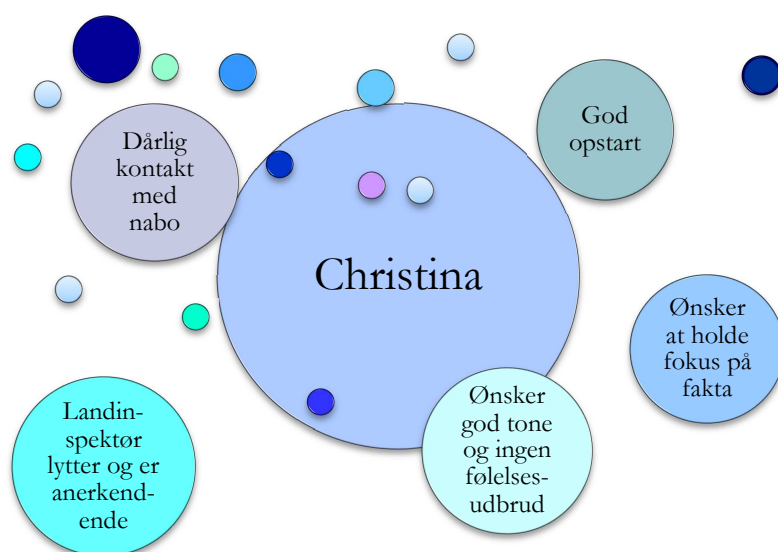
³⁵¹ Appendiks M. Linje 108-109.

³⁵² Appendiks M. Linje 135-138.

³⁵³ Appendiks M. Linje 1046-1061.

³⁵⁴ Appendiks M. Linje 1049-1051.

³⁵⁵ Appendiks M. Linje 263-292.

Figur 5.12. Christinas oplevelse af proces under skelforretningen.

tone blev sikret ved, at landinspektøren som tredje part var til stede. Men også hendes egen bevidsthed om, at der nu kom en afslutning på tvisten, betød, at hun bedre kunne kontrollere sine følelser. I samtalen fremgår det generelt, at Christina lægger vægt på, at følelserne holdes i ave, da det, hun ønskede at få frem under skelforretningen, var fakta³⁵⁶. Christina forklarer desuden, hvordan hun også gennem sine forbedringer forsøger at mod-

virke, at skelforretningen bliver for følelsesladet. Det må forstås sådan, at dette er noget, hun forudgående har været nervøs for. Fakta bliver så at sige midlet mod negative følelsesudtryk i parternes interpersonelle adfærd og også i forhold til interne følelser. Christina forklarer denne forståelse hos sig selv dels som knyttet til hendes personlige værdigrundlag som naturfaglig, men også til den konfliktudvikling, der har været mellem parterne, hvor hun netop har haft en oplevelse af, at modparten ikke kunne bringes til at drøfte sagen på baggrund af fakta. Hun angiver, at det er en mangel i den forudgående proces, der får Christina til at være opmærksom på værdien af fakta³⁵⁷.

Det fremgår desuden, at for Christina bidrager det til, at hun har en god følelse ved og efter skelforretningen, at hun har en oplevelse af at behandle modparten ordentligt: *"Ja. Det var også derfor, at vi prøvede at være så velforberedte som muligt. Så vi ikke ligesom skulle komme ud i sådan noget mudderkastning der, fordi jeg syntes ikke, at det ville have været en god følelse at vinde eller få en løsning på dén baggrund"*³⁵⁸ ... *"Det er ikke sikkert, at han oplever det sådan. Men jeg syntes, at vi med god samvittighed selv kan sige... Jeg syntes ikke selv, at vi trynede ham"*³⁵⁹.

Forespurgt om en tidligere oplevelse med god konfliktløsning fremhæver Christina netop at lytte til hinandens synspunkter, men også at komme med valide argumenter: *"Jamen, det løser det på den måde, at vi måske nok ikke er enige, men at vi så i hvert fald får forståelse for hinandens synspunkter."* ... *"Jeg tror, det der med, at man hører på hinanden. Dét, men også argumenter. Altså, valide argumenter, det... Jeg er nok meget naturfaglig på den måde, at valide argumenter er altså meget vigtigt for mig. Jeg kan godt tro et eller andet, men hvis der er nogen, der kommer med bevis på, at det faktisk er noget andet, så godtager jeg det"*³⁶⁰. Men samtidig fremgår det også, at Christina ikke oplever, at der er en god kontakt med naboen under skelforretningen. Hun kan ikke fornemme, at naboen lytter, han har i stedet et *"stoneface"*. I det hele taget er det hendes oplevelse, at parterne under skelforretningen spillede et spil³⁶¹.

³⁵⁶ Appendiks M. Linje 294-316.

³⁵⁷ Appendiks M. Linje 112-133 og 290-292.

³⁵⁸ Appendiks M. Linje 1113-1127.

³⁵⁹ Appendiks M. Linje 760-763.

³⁶⁰ Appendiks M. Linje 1062-1131

³⁶¹ Appendiks M. Linje 545-568

Referencen til embedsmand og ”det offentlige” anvendes yderligere et par gange i samtalen til at beskrive en konkret episode, hvor Christina følte, at hendes retssikkerhed var truet. Modparten har fjernet hækken og påstår nu, at forholdene var anderledes ”Og så, at der er en tredjemand, der siger... der er sådan en embedsmand, eller hvad man nu siger, det er en som siger: *Jamen, han siger jo, at det er dét der, og I siger det er dét der. Og jeg syntes, det var sådan lidt: Jamen, årh! Jeg kan bare lige huske i det der sekund derefter: Det her er bare løgn, hvor er retssikkerheden i det her?*”³⁶². Landinspektøren synes i nogle øjeblikke at acceptere modpartens forklaring som pålydende. Og her bliver det uretfærdigt for Christina, fordi landinspektøren forstås som repræsentant for øvrigheden og som sådan som repræsentant for retssikkerheden eller fairness. Christina sammenkobler denne oplevelse af krænkelse af hendes retssikkerhed med, at hun har oplevet krænkelse fra sin nabo i det forudgående konfliktforløb, hvor naboen fjernede bevismateriale. Krænkelsen fra tidligere bliver belønnet og dermed revitaliseret for Christina i denne konkrete situation: *TLS: Altså, du blev krænkelse over din retssikkerhed eller...?*” *Christina: ”Jeg blev krænkelse.” TLS: ”Det var den sidste del?” Christina: ”Jeg syntes, jeg bliver krænkelse helt vildt meget i den her sag*”³⁶³. Og for hende synes oplevelsen af krænkelsen under skelforretningen understøttet af, at hun ser landinspektøren som garant for det offentlige: *Christina: ”Jamen, jeg syntes bare ikke, at det var rimeligt, at skal man virkelig også have lov til – skal det offentlige også bifalde sådan set – at ja, man hiver bare hækken op?” TLS: ”Og med det offentlige, hvad mener du her?” Christina: ”Altså [landinspektør] Lund*”³⁶⁴. Krænkelserne kan i en teoretisk forståelse ses som manglende interpersonel respekt – først fra modparten, så fra landinspektøren. Men må formentlig også forstås mere bredt som manglende fairness³⁶⁵. Oplevelsen svarer dermed til jordskiftedommer Dahls beskrivelse af, at parternes fælles fortid kan medføre, at nogle emner er mere følsomme, end han som dommer er klar over.

Jonas

Jonas bliver beroliget ved at have en advokat med. Jonas forklarer, at om morgenen før skelforretningen var han nervøs, men han blev beroliget ved at have sin advokat med: ”*Ja, fordi man var selvfølgelig nervøs om morgenen, da vi skulle starte der: Kan vi nu huske det hele? Hvad nu hvis vi går i stå? Så har vi jo vores advokater til at føre vores sag*”. Når han er nervøs før skelforretningen, er nervøsiteten knyttet til hans egen rolle, og om han gør det godt nok. Her beroliger det ham at vide, at advokaten kan hjælpe ham med at få alt frem³⁶⁶.

Det fremgår, at det var en positiv oplevelse for Jonas, at der ikke havde været skænderier under skelforretningen: ”*At folk holdt sig på et pænt og roligt niveau*”³⁶⁷. Men også at den vindende modpart ikke hoverede over afgørelsen³⁶⁸. Bemærkningerne fra Jonas understøtter bemærkningerne fra jordskiftedommer Dahl om at sikre, at parterne optræder respektfuldt over for hinanden.

Det fremgår, at under skelforretningen understøttes parternes samtale ikke. Det var primært de professionelle parter, der talte direkte sammen. Forespurgt om en tidligere oplevelse med god konfliktløsning beskriver Jonas ellers en situation fra sin barndom, hvor han og et andet barn blev gode venner igen ved, at forældrene fik bragt dem til at tale sammen, og at Jonas fik en

³⁶² Appendiks M. Linje 150-154.

³⁶³ Appendiks M. Linje 391-395.

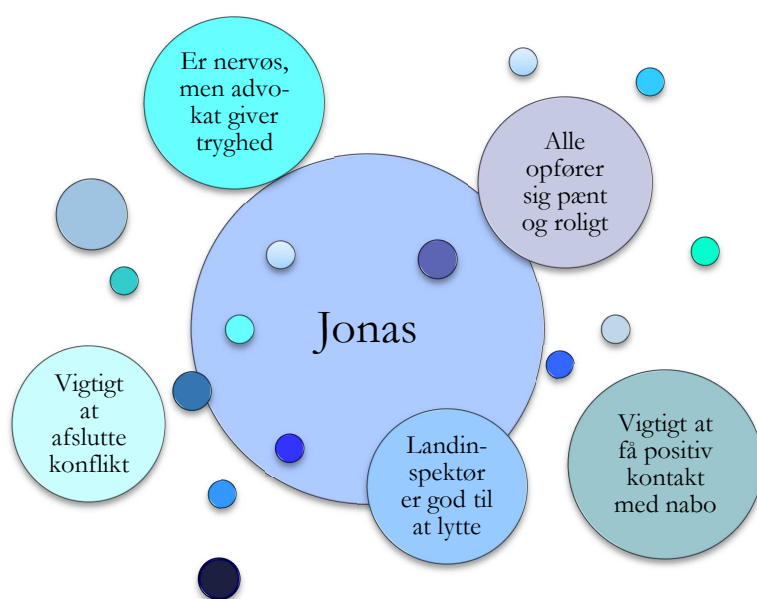
³⁶⁴ Appendiks M. Linje 408-411.

³⁶⁵ Appendiks M. Linje 139-162, 380-421 og 432-443.

³⁶⁶ Appendiks N. Linje 655-666.

³⁶⁷ Appendiks N. Linje 339-341.

³⁶⁸ Appendiks N. Linje 322 -347 og 962-974.

Figur 5.13. Jonas' oplevelse af proces under skelforretningen.

andet bringer han det på bane i forhold til forbedring af skelforretningsprocessen ved, at parterne står, så de kan se hinanden og hinandens reaktioner for derved at fremme parternes muligheder for at nærme sig hinanden³⁷⁰.

Jonas påpeger tre typer adfærd hos landinspektøren, der virker tillidsskabende. I forhold til adfærd, der indikerer velvilje og integritet, fremhæver Jonas, at landinspektøren er god til at lytte, og at *"man kunne mærke på ham, at han gerne ville have, at alle naboer også skulle ligesom blive gode venner igen"*³⁷¹. Sidstnævnte er en del af Jonas' eget værdigrundlag, og altså noget Jonas tillægger værdi eller opfatter som en almindelig samfundsnorm for god opførsel. Konflikten og reetablering af forholdet til modparten er således af betydning for Jonas og indgår derfor i hans evaluering af landinspektørens adfærd. Det spiller her formentlig også en rolle, at Jonas er den eneste af parterne, der tidligere havde et decideret godt forhold til sin nabo. I forhold til Jonas' tillid til landinspektørens evner understøttes denne ved, at landinspektøren er god til at forklare og giver indtryk af at være grundigt. Disse betragtninger uddybes i afsnit 6.2.3.

Kim

Kim oplevede også, at landinspektøren bidrager til at berolige ham. Det sker ved rekvisitionen. Desuden havde han taget sin advokat med ved skelforretning for at føle sig mere afslappet: Kim: *"Og så har jeg bare taget kontakt til min advokat. Altså, det var ligesom for, at jeg bare skulle kunne læne mig lidt tilbage. Det har [landinspektør] Andersen også hele tiden sagt, at det var stille og roligt og afslappende. Og ikke nogen grund til, at man ikke skulle sove om natten. Det var stille og roligt. Og det var også en af grundene til, at jeg har taget min advokat med herude, at han ikke kun har klaret papirarbejdet. Sådan så hvis der var et eller andet, så kunne jeg bare læne mig op ad ham"*³⁷². Kim er nervøs da sagen starter, men han beskriver det som nervøsitet for skelforretningens udfald, ikke dens proces: TLS: *"Da du mødte op der sidste gang... Jeg spurgte jo*

³⁶⁹ Appendiks N. Linje 482-550.

³⁷⁰ Appendiks N. Linje 585-653.

³⁷¹ Appendiks N. Linje 349-375 og 438-446.

³⁷² Appendiks O. Linje 345-351.

om, hvordan du havde det til at starte med. Var du nervøs og sådan noget – første gang?”

Kim: ”Ja, selvfølgelig var jeg nervøs. Det var nok mere over, hvad resultatet ville blive”³⁷³.

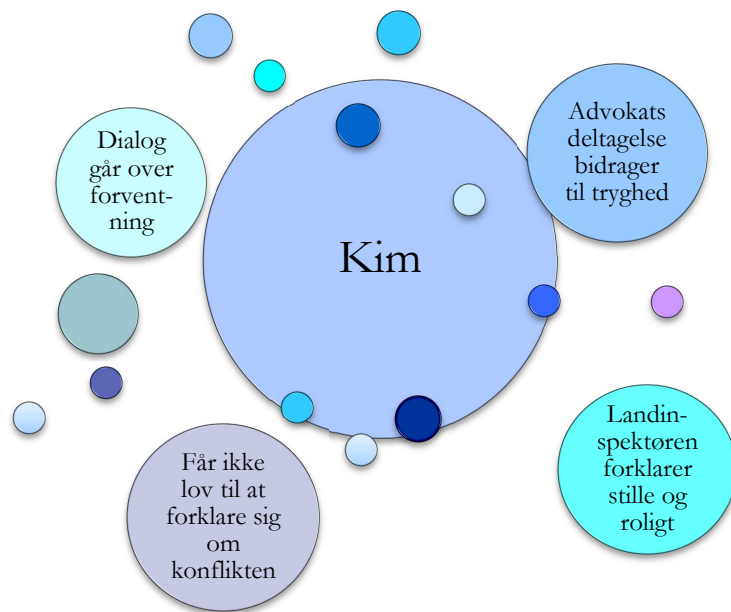
Selv om Kim ikke er nervøs for, om der skal opstå skænderier med naboen, var det hans klare forventning forud for skelforretningen, at det ville ske: ”Men jeg havde ikke været i tvivl om, at der skulle blive konflikt derude”³⁷⁴.

Forløbet bliver dog meget anderledes, da det er Kims kvindelige nabo, der møder til skelforretningen i stedet for hans mandlige nabo, som

er den person, han tidligere har skændtes med. Han har aldrig talt med hende, og det overrasker ham, at det er hende, der møder³⁷⁵. Til at starte med oplever han hende som kampberedt: ”[H]un havde fået boksehandskerne med i byen”³⁷⁶, men han oplevede, at hun hurtigt ændrede holdninger, da landinspektøren forklarede, hvad skelforretningen gik ud på³⁷⁷.

Herefter oplever han, at de kan tale roligt til hinanden: ”Men jeg syntes hurtigt, at vi fik løsnet op og fik blødgjort det, og vi kunne snakke stille og roligt sammen. Altså som sagt, har jeg aldrig snakket med hende før”³⁷⁸. Kims oplevelse af parternes kontakt under skelforretningen fremstilles tydeligt positivt: ”[J]eg syntes, at selve vores dialog, den gik over forventning”³⁷⁹. Naboen var i starten afvisende over for at tale om det forgående konfliktforløb, men Kim oplevede, at også det ændrede sig.

Til gengæld oplevede Kim, at landinspektøren ikke ønskede at tale om parternes konflikt. For Kim var det ellers vigtigt at få forklaret naboen, hvorfor han havde følt, at han var nødt til at reagere, som han havde, blandt andet ved at inddrage politiet. Men hver gang han forsøgte at bringe konflikten på bane, oplevede han at blive afbrudt: ”Fordi hver gang jeg ville forklare det, så blev der bare sagt, at det var en skelforretning, og det var ikke... Altså, jeg har ikke haft muligheden for at forklare hende, hvorfor nogle ting... Hvorfor jeg har gjort, som jeg har gjort. Hvorfor... De føler sig generet af mig. Og hvordan jeg føler mig generet af dem”³⁸⁰. Kim oplevede også, at naboen blev afbrudt, hvis hun bragte disse forhold på bane. Kim forstår, at landinspektøren ikke vil bruge tid på spørgsmålet, men han efterspørger det alligevel: ”Altså, jeg kan godt forstå, at Andersen ikke skal stå og høre på, hvorfor konflikten har været. Måske kunne man have taget ind over, hvorfor det er kommet så langt. Man kunne godt have lagt en del af det ind i, tror jeg”³⁸¹. Det

Figur 5.14. Kims oplevelse af proces under skelforretningen.

³⁷³ Appendiks O. Linje 1112-1116.

³⁷⁴ Appendiks O. Linje 343-361.

³⁷⁵ Appendiks O. Linje 93-109.

³⁷⁶ Appendiks O. Linje 460-494.

³⁷⁷ Appendiks O. Linje 1208-1222.

³⁷⁸ Appendiks O. Linje 476-494.

³⁷⁹ Appendiks O. Linje 1122-1134.

³⁸⁰ Appendiks O. Linje 496-568.

³⁸¹ Appendiks O. Linje 569-574

fremgår, at det ikke drejer sig om at ændre på sagens udfald, det er han tilfreds med, men i stedet om at påvirke det videre naboskab: *"Jeg ville gerne have forklaret, hvad for nogle ting, der irriterer mig derindefra"*³⁸².

Kim forklarer ellers kun lidt om sin oplevelse af landinspektøren, men den kortfattede beskrivelse er i øvrigt overvejende positiv. Som nævnt beskriver Kim den første kontakt med landinspektøren positivt og landinspektøren som sympatisk og imødekommende. Også i sine øvrige kortfattede kommentarer er Kim positiv: *"Og [landinspektør] Andersen han er jo også meget imødekommende og..."* ... *"Jeg synes, at Andersen var fin"*³⁸³ ... *"[F]ørste gang vi var herude, der havde vi jo lidt spørgsmål, og dem svarede han fint på..."* ... *"Der var han meget god til at prøve at forklare hende stille og roligt, men man kunne også godt mærke, at det irriterede ham lidt til sidst. Men han svarede stille og roligt på de spørgsmål, jeg havde. Jeg syntes, det var fint"*³⁸⁴. Det er interessant at bemærke, at Kim lægger vægt på, at landinspektørens forklaringer er stille og rolige. Kim lægger vægt på, at landinspektøren forklarer og besvarer spørgsmål, men også at han formår at berolige modparten. I en teoretisk forståelse henter Kim sin tillid til landinspektøren ud fra en vurdering af landinspektørens velvilje og i mindre grad elementerne omkring evner og integritet. Kims bemærkning om, at man kunne mærke, at landinspektøren blev irriteret på modparten, skal formentlig ikke forstås som negativt i Kims optik, da Kim direkte herefter kommer med bemærkningen om, at landinspektøren svarede på hans spørgsmål.

Kirsten

Kirsten bruger flere gange udtrykket "ro" eller "rolig", eller omvendt urolig. At have ro er tydeligvis et vigtigt element for hende i forhold til processen. Der er forskellige ting, der bibringer hende ro, disse beskrives mere dybdegående senere, her kan det blot konstateres, at det primært er forhold, der relaterer til landinspektørens adfærd. Kirsten oplever det således som en mindskelse af ubehaget eller utrygheden ved processen forudgående at have oplysninger om processen og materiel ret³⁸⁵ samtidig med, at landinspektøren udstråler overblik, forklarer og optræder roligt og lyttende under skelforretningen³⁸⁶. Også advokatens rolige og lyttende adfærd giver ro³⁸⁷. Omvendt gør det hende urolig, når hun oplever uklare retsforhold eller usikkerhed om landinspektørens neutralitet³⁸⁸.

I samtalen med Kirsten fremhæver hun især adfærd, der teoretisk kan forstås ud fra begreberne "Tillid" og "Deltagelse". Kirsten er dog splittet mellem to oplevelser af landinspektøren.

Først og fremmest er hendes generelle oplevelse af landinspektørens væsen og fremtræden meget positivt. Hun fremhæver gentagne gange hans ro, hans forklaring, overblik og tydeliggørelse af fakta: *"Mit indtryk var... Den landinspektør med sit rolige væsen, og den måde han sådan sikrede sig, at han havde forklaret alle fakta, og at han sådan tydeliggjorde: Hvad er det, jeg tager min beslutning ud fra – de fakta der forelå. Det syntes jeg gav mig rigtig meget ro. Altså, man er jo usikker på: Hvad er det, der skal ske? Og hvad kommer der til at ske? Har vi ret? Og sådan nogle ting. Men det, at han gjorde det så... Jamen, jeg tænker, at det var fagligt professionelt, det han gjorde – hele vejen igennem"*³⁸⁹. Det er alle underbegreber til begrebet "Tillid", der aktiveres i Kirstens

³⁸² Appendiks O. Linje 534.

³⁸³ Appendiks O. Linje 95-135.

³⁸⁴ Appendiks O. Linje 496-505.

³⁸⁵ Appendiks P. Linje 429-435, 409-416 og 1167-1177.

³⁸⁶ Appendiks P. Linje 81-94, 537-552, 680-686 og 715-719.

³⁸⁷ Appendiks P. Linje 727-733.

³⁸⁸ Appendiks P. Linje 99-105 og 582-598.

³⁸⁹ Appendiks P. Linje 81-97.

oplevelser med landinspektøren. Landinspektøren er fagligt kompetent, han udtrykker integritet og velvilje. Det udtrykkes gennem hans ro, hans grundige forklaringer, tid til at stille spørgsmål, og når han lytter til parterne. Udtrykket ro må i sammenhængen forstås som et udtryk for, at landinspektøren har overskud og tillid til egne evner. Kirsten fremhæver (som Christina) især landinspektørens opstart. Kirsten: *”Han var god også til at lave klarhed over, hvordan skal det hele forløbe. Altså, lavede ligesom en dagsorden eller en slagplan. Det gav mig også noget ro. Det gav mig også ro, at han sådan havde styr på, hvem er folk, og hvor bor de. Altså, han virkede så sikker. Og så... Jamen, Lundsvej 10, og Violvej 3, og.. sådan. Det kan godt være, at han lige sagde forkert, men han rettede det, så man kunne sådan se, at han havde styr på det inden i sit hoved. Det var bare rigtig godt. Fordi, hvis det havde været en klummermikkell, der havde stået der, så tror jeg måske ikke, at jeg havde holdt det igennem.”* TLS: *”Hvordan holdt det igennem?”* Kirsten: *”Så tror jeg, at jeg var blevet så frustreret, at... jamen, jeg var selvfølgelig blevet der, men det havde været en rigtig grim oplevelse.”* TLS: *”Så det gjorde en god oplevelse, det at han ligesom havde et overblik over situationen?”* Kirsten: *”Ja. Det medvirkede.”* TLS: *”Og at han ligesom ligesom strålede det videre?”* Kirsten: *”Ja. Det medvirkede i høj grad til, at jeg havde ro på det. Og jeg tænkte, at hér kommer retfærdighed til at ske [ler lidt].”* TLS: *”Du følte, at du kunne stole på ham?”* Kirsten: *”Ja. Helt sikkert.”*³⁹⁰. Tilliden forbinder Kirsten dermed direkte til retfærdighed. Det samme er tilfældet, specifikt i forhold til den del, der vedrører at blive lyttet til (integritet): *”Og det at blive lyttet til, det er i hvert fald en stor retfærdighedsdel i processen.”* Forespurgt knytter Kirsten denne retfærdighed forbundet med at lytte til det instrumentelle, og det kan dermed teoretisk også forstås som deltagelse: *”[S]å man ligesom føler, at tingene kommer på bordet, så de kan blive taget med i en vurdering”*³⁹¹. Hun konkluderer: *”At der blev tid til at blive lyttet til, det er virkelig vigtigt.”* Effekten af at blive lyttet til forklarer Kirsten også: *”Altså, hvis han havde gået hurtigt videre, så var jeg i hvert fald kommet helt op på mærkerne, det er helt sikkert [ler let]. Og blevet bange for ikke at blive hørt, og at der skulle være nogle fakta, der ikke kom på bordet og alt sådan nogle ting”*³⁹². Kirstens beskrivelse af landinspektørens kvaliteter nævner fokus på fakta og forklaringer og også på hans evne til at berolige. Mange af hendes beskrivelser synes netop at handle om hendes behov for en oplevelse af ro, tryghed og retfærdighed under processen, som understøttes gennem landinspektørens adfærd.

Ud over ”Tillid”, så fremgår det, at landinspektørens adfærd også understøtter Kirstens oplevelse af interpersonel respekt. Det drejer sig her om en konkret situation, der fremhæves positivt af Kirsten. Før parterne går ind på hinandens grund, spørger landinspektøren, om det er i orden. Kirsten fremhæver dette proceselement: *”Det tænkte jeg, at det var simpelthen sådan en lille bitte ting, men den var bare så vigtig.” ... ” Det der med at betræde den andens grund, når man sådan egentlig har en strid omkring, hvor går grænserne, så går man over i den andens...”*³⁹³. En tolkning af denne beskrivelse peger på at blive behandlet respektfuld og dermed blive tildelt status. Det skal samtidig bemærkes, at den også må forstås ud fra Kirstens tidligere forklaringer om det forudgående konfliktforløb, hvor Kirsten har følt sig krænket af sin nabo, der overskred hendes grænser (jævnfør afsnit 5.1.3).

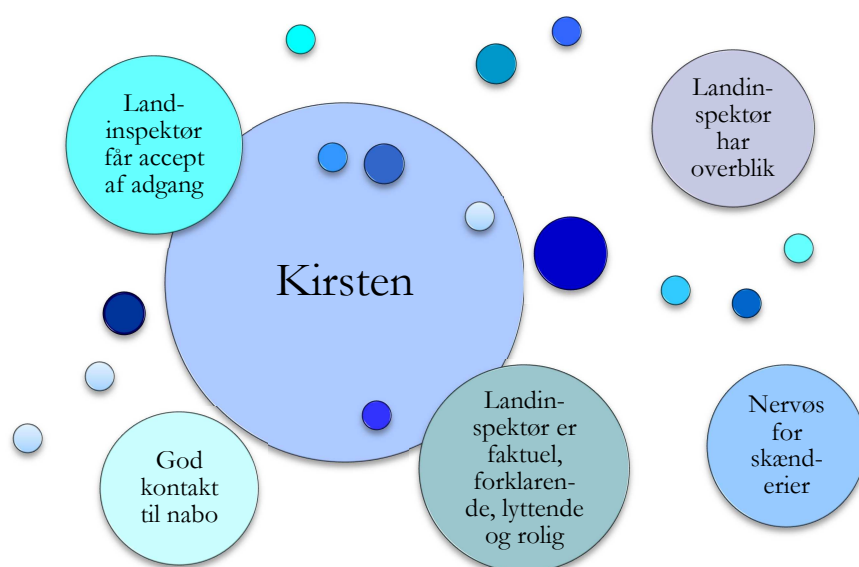
Modsat den generelt tydeligvis positive oplevelse vender Kirsten i alt tre gange i samtalen tilbage til samme konkrete situation, hvor hendes tillid rystes af en negativ oplevelse. Her gør landinspektøren hende ikke rolig, men usikker. Hun oplever, at han mangler neutralitet, således at hun bliver nervøs for, om han inddrager egne præferencer i afgørelsen, og hun

³⁹⁰ Appendiks P. Linje 530-555.

³⁹¹ Appendiks P. Linje 1179-1198.

³⁹² Appendiks P. Linje 659-666 og 678-725.

³⁹³ Appendiks P. Linje 1068-1112.

Figur 5.15. Kirstens oplevelse af proces under skelforretningen.

savnede klare udmeldinger fra ham³⁹⁴. Dertil siger hun blandt andet: ”Og så blev jeg usikker på: Vil han forsøge at overtale os til, fordi der er gået 17 – det er næsten 20 ikke – at så skal vi lade dem få hævd. Så tænkte jeg: Tager han parti? Nej, jeg tænkte det jo ikke, men det var nok, det jeg sådan mærkede, at han var ved at tage parti”³⁹⁵. Som sådan kan hendes beskrivelser forstås

som på den ene side en generel tillid til landinspektørens evner og integritet. Men på den anden side en frygt for, at landinspektørens neutralitet er kompromitteret af egne værdier, hvor medlidenhed med naboen giver landinspektøren præferencer for denne: ”Det var først til allersidst, der blev jeg sådan usikker på: Hvad vil han lokke os i et eller andet?”³⁹⁶. Men der er ikke tale om en generel mistillid, den opstår alene i en helt konkret situation, hvor landinspektøren forsøger sig med forligsmægling.

Men ellers er Kirstens oplevelse positiv, og det fremgår af Kirstens forklaring, at landinspektøren med sin ”rigtige” adfærd mindsker hendes ubehag ved processen.

Kirsten var før skelforretningen nervøs for, om der ville opstå skænderier mellem nogle parter, der tidligere havde skændtes³⁹⁷. Kirsten giver også udtryk for, at under skelforretningen forløb kommunikationen mellem hende og den mandlige nabo, der fældede hækken, positivt. Kirsten beskriver, at hun oplevede en god kontakt med ham, og han optrådte lyttende. Hun forklarer, at de enige om ”det grundlæggende”. Det grundlæggende må her blandt andet referere til Kirstens forklaringer, idet hun tilføjer: ”Og det glædede mig rigtig meget, fordi det var vigtigt for mig, at jeg ville ikke fremstå som en, der talte usandt”³⁹⁸. Desuden bemærker hun, at hun kunne mærke, at han blev berørt, da hun nævnte, hvordan hun for 17 år siden havde grædt, da han fældede hækken³⁹⁹. Det fremgår af sammenhængen, at hun også oplever dette som formildende. Skelforretningens forløb åbnede op for, at Kirsten og hendes nabo kunne mødes for første gang i 17 år og tale sammen: ”Jeg er egentlig glad for, at vi fik muligheden for på den måde at snakke sammen”⁴⁰⁰.

³⁹⁴ Appendiks P. Linje 96-116, 449-459 og 553-605.

³⁹⁵ Appendiks P. Linje 560-563.

³⁹⁶ Appendiks P. Linje 96-97.

³⁹⁷ Appendiks P. Linje 1265-1271.

³⁹⁸ Appendiks P. Linje 668-672.

³⁹⁹ Appendiks P. Linje 279-282.

⁴⁰⁰ Appendiks P. Linje 672-683.

Kirsten oplever, at hendes egen mulighed for at holde fokus på fakta frem for på følelser er vigtig for hende. Synspunktet er i overensstemmelse med Christinas. Kirsten vil ikke være ubehagelig eller usamarbejdsvillig, hvad de mange følelser ved skeltvisten skaber en risiko for. Ved at holde fokus på fakta og ved, at landinspektøren optræder lyttende, kan hun bedre leve op til den adfærd – den ”rolle” hun selv ønsker at spille⁴⁰¹. Det bemærkes, at Kirsten har kriterier for, hvordan hun ønsker at virke og opføre sig, og at disse udgør en del af hendes oplevelse af skelforretningen. For at sige det lidt populært, er det vigtigt for hende at være ”et ordentligt menneske”. Kommentaren synes at have en vis sammenhæng med Christinas bemærkning om, at det er vigtigt for hende, at forløbet ikke bliver mudderkastning.

Kirsten tillægger det landinspektørens adfærd, at denne oplevelse var mulig. Idet landinspektøren optrådte hensigtsmæssigt, gav han parterne den nødvendige ro, så også de agerede hensigtsmæssigt: *”Jamen, det var det. Jeg tror virkelig, at han havde stor betydning. Den ro og det overblik og den grundighed og den tydelighed.”*... *”når det virkede sådan på mig, så har det sikkert også virket sådan på andre.”*... *”Og det er jo, tænker jeg, det er hele den facon, som landinspektøren havde haft. Hvis ikke jeg havde følt, at der blev lyttet på mig, hvis ikke han havde givet den ro, altså til alle, så alle kunne blive hørt, så kunne det jo have hurtigt være blevet en værre krig.”*⁴⁰². Det fremgår, at det er den del af landinspektørens adfærd, der skaber tillid, der i Kirstens optik bidrager til en reduktion af fjendtlighed under processen. Med udgangspunkt i teori om processuel retfærdighed kan reaktionen forstås således, at når landinspektørens adfærd giver parterne tillid til ham, så nedbringer det deres sårbarhed over for situationen og giver dem overskud til at have en adfærd, de opfatter som passende og hensigtsmæssig i situationen. Men konfliktmæglingen tilbyder også en anden supplerende forklaringsmodel (afsnit 3.4), idet landinspektøren optræder hensigtsmæssigt, respektfuld, faktuel og lyttende, så danner han en rollemodel for parterne. De agerer herefter på samme måde over for hinanden. Det skal dog bemærkes, at Kirstens bemærkninger i højere grad synes at pege på retfærdighedsaspektet.

Søren

Søren forklaring afdækker, at også han er anspændt før skelforretningens start. Det betyder, at da hans advokat er forsinket, bliver han ubehageligt til mode. Han er nervøs for, at når advokaten kommer så sent, kan de ikke nå at få snakket sammen, hvormed forberedelserne ikke bliver ordentlige: *”Men så skrev han, at han blev forsinket. Og så tænkte jeg allerede der: Hold da op nå, ja det var så første ting. Det kan godt være mig, der bare tænker lidt sådan. Men så havde jeg allerede sådan lidt: Åh nej, kan vi også nå at få snakket om det, vi skal snakke om.”* Søren forklarer, at det skyldes, at han oplever, at han hidtil har oplevet sig selv som uheldig med den rådgivning, han har fået af andre professionelle parter⁴⁰³. Sørens oplevelse af at være nervøs er altså i tråd med Kim og Jonas’. Men mens Kim og Jonas beroliges af professionelle tredjeparter, da bliver den hos Søren styrket, da hans advokat er forsinket til mødet.

Søren kommenterer ikke elementer i forhold til parternes kommunikation under skelforretningen eller andet. Men som et konkret eksempel på god konfliktløsning beskriver Søren en hård periode, der medførte større forandringer i hans liv. Hans venner hjalp ham dengang til at revurdere sit liv og forstå, at tingene kunne ses på flere måder – ikke kun hans måde⁴⁰⁴. Og dette knytter han til oplevelsen af hans naboer i konflikten, og hvad der ville have været god konfliktløsning. Han beskriver, at det, han savnede i forløbet, var, at hans naboer var åbne

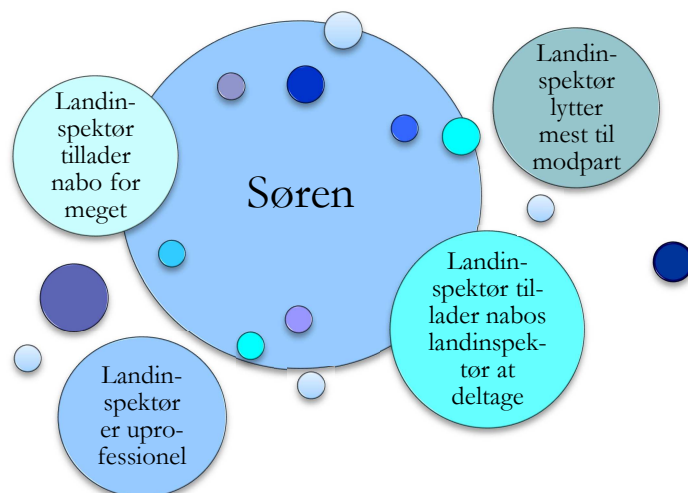
⁴⁰¹ Appendiks P. Linje 688-725.

⁴⁰² Appendiks P. Linje 680-725.

⁴⁰³ Appendiks Q. Linje 1396-1411.

⁴⁰⁴ Appendiks Q. Linje 2252-2305.

over for hans version af virkeligheden. Han oplevede, at de var fastlåste i deres billede af sandheden og ikke rykkede sig. God konfliktløsning ville have været, hvis nogle havde forsøgt at forklare dem, at der kunne være en anden version af sandheden: *”Jamen altså, det der billede de har af [landinspektør] Schmidts skelforslag, det kan de ikke se andet end det – kan man sige –ovre hos naboen. Og der kunne jeg godt have savnet, at der var nogle, der siger: Altså hør her. Det er ikke sikkert, at den måde I lige opfanger dét på, er den måde, som det er på”*⁴⁰⁵.

Figur 5.16. Søren's oplevelse af proces under skelforretningen.

konflikten. På ny oplevede Søren, at han svigtedes af de professionelle, og på ny oplevede han, at naboerne hele tiden ombestemte sig. Dermed bliver også de tidligere oplevelse af svigt eller disrespekt genoplevet. Søren knytter denne oplevelse af svigt til skelforrettningens landinspektør: At denne landinspektør tillader modpartens rådgiver at deltage i skelforretningen og tillader, at naboerne konstant genforhandler forliget⁴⁰⁷. Dette medfører, at Søren har en negativ evaluering af landinspektørens professionalisme og altså en manglende tillid: *”[J]eg syntes ikke, at det er professionelt.”... ”At han lader sådan en mand komme med. Og han ikke bare siger... Jamen ved I hvad – i stedet for at det bliver flyttet rundt og rundt og rundt det hele – tre fire gange – om vi kunne acceptere det. I stedet for at sige, jamen, jeg mener altså, at det er her. Kan I acceptere den her løsning? Ellers så må I jo lave indvendinger imod det”*⁴⁰⁸.

Søren mistede tilliden til landinspektøren, og skønt han ved, at landinspektøren lyttede, havde han en oplevelse af, at landinspektøren lyttede mere til modparten: *”Jeg følte måske mere, at de blev hørt frem for, at jeg blev hørt. Jeg har godt nok sagt, at Larsen hørte mig. Og det gjorde han også. Men en ting er ens følelser en anden ting er, hvordan man oplever sagen”*⁴⁰⁹. Søren's fremstilling af landinspektøren som øvre myndighed bliver derfor et meget negativt billede som en dommer, der bankede ham i hovedet: *”Jeg følte bare ikke, at det var en skelforretning det her.”... ”Det var ligesom ”en dommer, der stod og bankede én i hovedet”-agtigt. Her sætter vi skellet, fordi det er dér, de mener, det skal stå”*⁴¹⁰.

Konfliktens forhistorie kom til at spille en afgørende betydning for, hvordan Søren oplever skelforretningen og dens konfliktløsning. Under skelforretningen trænger konfliktens forhistorie sig nærmest på med det samme, idet den første landinspektør, han rekvirerede, nu deltager som modpartens rådgiver⁴⁰⁶. Søren's oplevelse af landinspektøren, der ledede skelforretningen, og af skelforrettningens proces var, at den revitaliserer gamle mønstre i

⁴⁰⁵ Appendiks Q. Linje 2307-2319.

⁴⁰⁶ Appendiks Q. Linje 1286-1310.

⁴⁰⁷ Appendiks Q. Linje 1562-1569.

⁴⁰⁸ Appendiks Q. Linje 1273-1334.

⁴⁰⁹ Appendiks Q. Linje 1697-1701 og 2144-2150.

⁴¹⁰ Appendiks Q. Linje 1344-1350.

Det fremgår således, at Søren forud for skelforretningen følte sig nervøs eller sårbar. Gengivelsen af rekvisitionsamtalen i afsnit 5.1.3 viste, at Søren var årvågen over signaler, der indikerede, at landinspektøren ikke var neutral. Det fremgik også, at Søren med skelforretningen havde en forventning om at få oprejsning for den krænkelse, der lå i, at naboerne flere gange var sprunget fra aftaler med ham. Men ved skelforretningen oplevede Søren, at det samme skete igen. Naboerne genforhandlede flere gange under skelforretningen forligsforslaget. Søren forventede, at landinspektøren skulle stoppe denne disrespect overfor Søren. Men det skete ikke.

Partsevaluering på tværs

Landinspektørens rolle. Billederne af landinspektøren som en autoritet, den øverste, embedsmand og det offentlige går igen blandt de fem parter, skønt det nok er mindst fremtrædende hos Christina. Teori om processuel retfærdighed fastslår, at parter kan have præference for at afgive kontrol over beslutning til autoritativ tredjepart for at få en konflikt afsluttet og fastslår samtidig vigtigheden af autoritativ tredjeparts neutralitet og interpersonelle respekt over for parterne samt af parternes tillid til tredjeparts evner, velvilje og integritet (jævnfør afsnit 3.2). På tværs i samtalerne med parterne fremgår det, at de netop foretager deres evaluering af landinspektøren på baggrund af disse kriterier. Især er tillid og afslutning af konflikten centrale emner i parternes evaluering.

Søren forklarer, hvordan han mister tilliden til landinspektøren. Landinspektøren optræder uprofessionelt, idet han under forligsforhandlingerne lader modparten flytte på det skel, landinspektøren selv har foreslået. Tillidstabet kan både forklares ud fra en oplevelse af manglende evner og manglende integritet hos landinspektøren.

De øvrige parter udtrykker derimod tillid til landinspektørens evner. Landinspektørerne signalerer deres evner over for parterne ved at vise overblik, ro (overskud), være faktaorienterede, have stærke forklaringer. Evnerne bidrager til, at parterne føler sig rolige – eller mindre sårbare, idet de da ved, at der kommer en faktabaseret afgørelse, hvormed den opslidende konflikt kan få en ende. Parterne oplever alle, at landinspektøren lytter til dem, hvilket i teori om processuel retfærdighed forventes at blive tolket af parterne som velvilje. Men hos Jonas sker der også en sammenknytning af, at landinspektøren lytter, og at han ønsker, at parterne bliver venner igen, hvilket relaterer det at lytte med integritet (landinspektørens gode værdigrundlag). Og hos Christina er evnen til at lytte nævnt sammen med anerkendelse af parterne, hvilket peger i retning af interpersonel respekt. Hos Kirsten knyttes det at lytte både til retfærdighed – instrumentelt i forhold til afgørelsen og i sammenhæng med at minimere fjendtlighed i processen.

Søren giver udtryk for, at han mister troen på, at landinspektøren er neutral. Landinspektøren lytter til Søren, men mere til modparten. Og det er således modpartens forslag, landinspektøren vælger, hvormed Søren føler sig slået. Kirsten har også en oplevelse af manglende neutralitet under forligsforhandlingerne. Emnet vil blive yderligere uddybet i kapitel 7.

Som nævnt i afsnit 5.1.3 synes flere af parterne at bruge skelforretningen som et instrument til at hævde deres rettigheder og dermed status i samfundet. De får sagt fra. Denne forventning til skelforretning synes dog at kunne bidrage til, at parterne er særlig sårbare over for begivenheder, der ikke giver dem den forventede oprejsning. Således kan forstås Sørens negative oplevelse af, at landinspektøren tillader, at modparten flytter rundt på skellet, som de efter hans oplevelse havde gjort før skelforretningen. Den disrespect, han har oplevet før, oplever

han dermed, at landinspektøren tillader. Det samme er tilfældet i Kirstens sag, hvor modparten for 17 år siden byggede over hendes jord, og landinspektøren under skelforretningen giver udtryk for, at når der nu er gået så lang tid, kunne Kirsten eventuelt give sig. Den oprindelige disrespekt ved at negligere hendes ret synes dermed tilladt af landinspektøren. På samme måde ramte landinspektøren en følsom nerve hos Christina ved at tilkendegive, at resultatet af en tidligere krænkelse kunne få materiel betydning.

Som nævnt synes elementet at blive lyttet til omvendt at blive oplevet som tildeling af respekt. Og i Kirstens tilfælde ramte landinspektøren rigtig med det lille spørgsmål om, hvorvidt det var i orden, at parterne gik på hinandens grunde.

Parterens følelser og interpersonelle adfærd under processen. De fem grundejersamtaler giver et ensidigt billede af, at parterne før skelforretningsmødet var nervøse eller urolige. Det gælder spørgsmålet om, hvad der skal ske, hvad der kommer til at ske, om de får ret, om de kan huske alt, når de står der, eller i stedet går i stå i deres forklaringer. Nogle er nervøse for skænderier med modparten. Og andre er nervøse for slet og ret at være uheldige. Det fremgår, at nogle anvender deres forberedelser til at berolige sig selv. Det beroliger dem at have kendskab til processen og til de materielle regler. Det fremgår også, at advokaters bistand har betydning for nogle af parterne i forhold til at føle sig forberedte og trygge, og betydningen kan være både positiv og negativ afhængig af forløbet. Dertil kommer, at landinspektørens opførsel og kommentarer for nogle af parterne bidrager til at berolige dem. Nervøsiteten kan forstås ud fra den sårbarhed, parterne føler, idet de giver kontrol til en tredjepart. Men må også tolkes som ubehag ved det mere generelle kontroltab, der opleves, når mennesker bringes i en uvant situation. Kontrollen kan søges genvundet ved at forberede sig (mere herom i kapitel 6).

Christina, Kirsten og Jonas var glade for, at der var en god tone under skelforretningen, herunder at parterne ikke kom op at skændes. Reduktion af fjendtlighed under proces synes dermed også at være et væsentligt evalueringskriterium. Kirsten og Kim giver udtryk for, at det var positivt, at der var en god dialog mellem parterne under skelforretningen. Jacob forklarer, at han gerne ville have haft, at skelforretningen havde været indrettet, så den bedre havde understøttet han og hans modparts kontakt. Kim ville gerne have, at landinspektøren havde været villig til at lade parterne tale om konflikten, så Kim havde fået mulighed for at forklare baggrunden for sine handlinger. Christina giver udtryk for, at der ikke under skelforretningen var en åben dialog mellem parterne. Det fremgår således, at flere af parterne er optaget af et af kriterierne for god konfliktløsning, som blev konstateret i Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 – reduktion af fjendtlighed.

På tværs af samtalerne, synes det netop at være et vigtigt element for de interviewede parter, at landinspektøren skaber ro. Muligvis kan det knyttes til parternes oplevelse af landinspektørens evner og dermed begrebet tillid. Ro er modpol til nervøsitet, utryghed, fjendtlighed og ved selve ubehaget ved at være i en uvant og konfliktfyldt situation. Kirstens forklaring giver muligvis en nøgle til at forstå sammenhængen til teori om processuel retfærdighed. Hun forbinder det, at autoritativ tredjepart lytter, med at give ro og dermed minimere fjendtlighed i processen. I denne forståelse bidrager landinspektørens rolle samlet set til en reduktion af parternes oplevelse af sårbarhed, således at de selv kan slappe mere af og få overskud til at bidrage positivt til forløbet. Men aspektet synes ikke fuldstændigt forklaret ud fra elementerne i teori om processuel retfærdighed og skal muligvis ikke forbindes med retfærdighedsoplevel-

else. Det er til gengæld ikke vanskeligt at forbinde dem med resultaterne fra Lissak og Shepards undersøgelse fra 1983, hvor reduktion af fjendtlighed som nævnt udgør et kriterium.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.2.3:

- Parterne er nervøse og sårbare ved skelforretningens start, hvilket medfører, at en uhensigtsmæssig adfærd hos landinspektøren i højere grad end i andre situationer kan få parterne til at agere på en måde, de selv kan opleve som uhensigtsmæssig.
- Skelforretningen opleves ikke altid af parterne som understøttende deres interpersonelle relationer.
- Parterne er følsomme over for reaktualisering af tidligere disrespekt fra naboen. Landinspektøren kan uforvarende give en oplevelse af, at denne disrespekt sanktioneres.

5.2.4 Tværgående forhold

I afsnit 5.2.1 fremgik det, at reglerne for rækkefølge ved proces i skelforretninger er uklart formuleret og kræver retskildetolkning at forstå. I afsnit 5.2.2 fremgik det, at praksis for rækkefølge og proceselementer er uensartet i praksis. Det må efter min vurdering tolkes således, at landinspektørerne ikke foretager en tilstrækkelig retskildetolkning for at udleve den korrekte rækkefølge og de påkrævede proceselementer. I afsnit 5.1.2 og 5.2.2 fremgik det samtidig, at nogle landinspektører forsøger at få overskud og skabe god konfliktløsning via mødeplanlægning. Det må antages, at landinspektørens mødeplanlægning ville være enklere, hvis reglerne for proces ved skelforretningen var tydelige og umiddelbart forståelige for landinspektørerne. I afsnit 5.2.3 fremgik det, at en sikker og styrende landinspektøradfærd kan bidrage til, at parterne får mere overskud og tillid til landinspektør og skelforretning. Dette må vurderes som væsentlig, idet det samtidig fremgik af afsnit 5.2.3, at parterne ofte er nervøse eller utilpasse ved skelforretningens start. Nogle parter har desuden et ønske om selv at optræde hensigtsmæssigt under skelforretningen og forstår dette som en del af en god procesoplevelse. Som sådan må det antages, at de uklare procesregler indirekte kan bidrage til en ringere procesoplevelse for parterne.

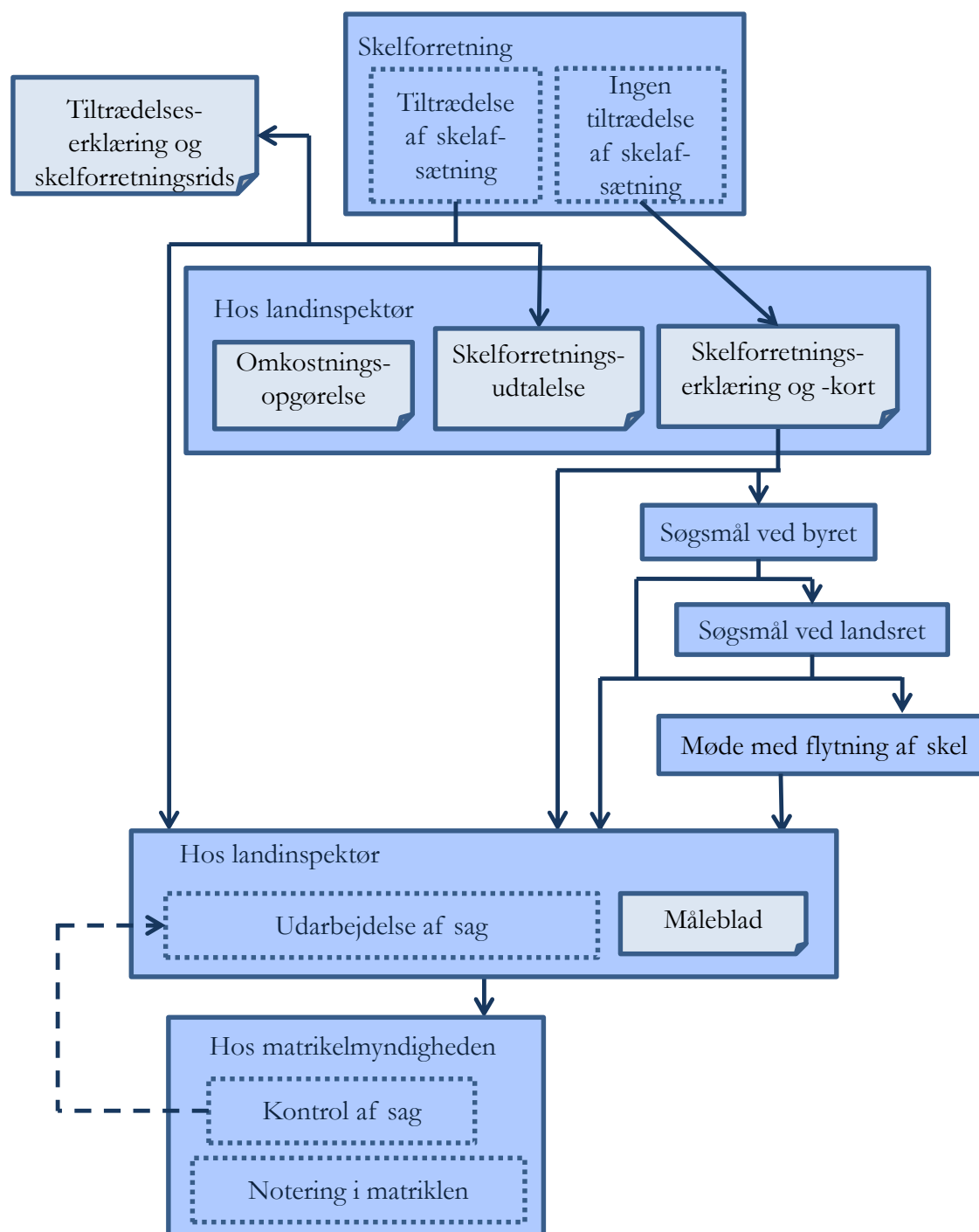
Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.2.4:

- De uklare procesregler må antages indirekte at kunne bidrage til en ringere procesoplevelse for parterne.

5.3 Proces efter skelforretningen

5.3.1 Regelgrundlaget – proces efter skelforretningen

Ved skelforretningens afslutning skal fremsendes en opgørelse over omkostningerne (faktura) til sagens rekvirent. Er der ikke forlig om omkostningsfordelingen, skal denne samtidig fremsendes som genpart (kopi) til sagens øvrige parter. Omkostninger og omkostningsfordelingen ved skelforretninger behandles i afsnit 8.2.1. Figur 5.17 giver et mere detaljeret indtryk af proces efter skelforretningen.

Figur 5.17. Parternes valg er determinerende for dele af forløbet i processen efter skelforretningen.

Afsætning af skel ved ikke tiltrædelse

I sager, hvor parterne ikke tiltræder landinspektørens afsætning af skellet, skal der efter udstykningslovens⁴¹¹ § 36, stk. 2, efter skelforretningen udarbejdes og udsendes en skelforretningserklæring; sammen med erklæringen skal fremsendes et skelforretningskort. Skelforretningsbekendtgørelsens⁴¹² § 5, stk. 2-3, stiller krav om, at skelforretningserklæring og -kort

⁴¹¹ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁴¹² Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

skal fremsendes ”snarest”, og samtidig skal rekvirenten tilsendes opgørelsen over omkostningerne med genpart til sagens øvrige parter. Landinspektøren skal, som det er tilfældet med indkaldelsen, sikre sig dokumentation for, at parterne har modtaget erklæring og kort. Reglerne for erklæringen behandles i afsnit 7.4.1. Reglerne for informationer, der fremsendes med erklæringen, behandles i afsnit 6.3.1. Reglerne for ”snarest” behandles i afsnit 8.1.1.

Afsætning af skel ved tiltrædelse

Hvor parterne tiltræder landinspektørens afsætning af skel, kan sagen noteres på baggrund af tiltrædelseserklæringen. Ifølge skelforrettingsvejledningens⁴¹³ afsnit 5.1 bør erklæringen fremsendes til parterne ved sagens indsendelse til notering i matriklen. Hvor parterne tiltræder landinspektørens skelafsætning, men ikke indgår forlig om omkostningsfordelingen, skal landinspektøren ifølge skelforrettingsbekendtgørelsens § 4, stk. 2, sammen med opgørelsen over omkostningerne fremsende en skelforretningsudtalelse. Udtalelsen skal ikke efter reglerne sendes ”snarest” og heller ikke medfølges af et skelforretningskort. Landinspektørudtalelsen skal indeholde de samme oplysninger som skelforretningerserklæringen bortset fra oplysningerne om landinspektørens egne undersøgelser eller begrundelsen for afgørelsen. Udtalelse skal som opgørelsen fremsendes med genpart (kopi) til sagens øvrige parter.

Domstolsprøvelse

Skelforrettingsvejledningens afsnit 2 understreger, at anlægges der retssag efter skelforretningen, er der tale om et anerkendelsessøgsmål. Efter udstykningslovens § 36, stk. 2, er landinspektørens skelafsætning bindende, hvis parterne tiltræder afsætningen, eller hvis de ikke har anlagt retssag om skellets beliggenhed inden for en frist på otte uger fra modtagelsen af skelforretningerserklæringen. Parterne kan forsøge at anlægge retssag efter 8-ugers fristen, og retten kan tillade det i ”*ganske særlige tilfælde*” i henhold til udstykningslovens § 36, stk. 4. Der er ingen tidsmæssig begrænsning af denne type anerkendelsessøgsmål, og de kan også gennemføres efter, skelforretningssagen er noteret i matriklen, jævnfør skelforrettingsvejledningens afsnit 6.

Prøves skelfastlæggelsen ved domstolene eller opnås retsforlig, er det den endelige dom eller retsforlig, der er gældende. Ændres skelfastlæggelsen efter søgsmål anlagt inden for 8-ugers fristen, er det efter udstykningslovens § 36, stk. 3, landinspektørens ansvar at afsætte det nye skels beliggenhed, så den er i overensstemmelse med rettens afgørelse eller retsforliget. Ændringen skal ske ”snarest”. Anlægges sagen efter 8-ugers fristens udløb, er det efter udstykningslovens § 36, stk. 4, og også skelforrettingsbekendtgørelsens § 7, og på ny understreget i skelforrettingsvejledningens afsnit 6, sagsøgers pligt at rekvirere en landinspektør til at registrere en eventuel ændring af skellet som følge af dom eller forlig. Stadfæster en sådan sag landinspektørens afgørelse, skal dommen ikke noteres i matriklen. Af skelforrettingsbekendtgørelsens § 6 og skelforrettingsvejledningens afsnit 6, fremgår det, at hvor dom eller retsforlig ændrer landinspektørens afgørelse, skal parterne indkaldes med 14 dages varsel til overværelse af ny skelafsætningen. Det understreges, at landinspektøren skal afsætte, afmærke og indmåle skellet samt påtegne dommen eller forligets ændringer i skelforretningerserklæringen og indtegne ændringerne på skelforretningskortet. Parterne skal have tilsendt genparter af de ændrede dokumenter.

I udstykningslovens § 36, stk. 4, anføres ganske tydeligt, at der skal være tale om ”*ganske særlige tilfælde*”, hvis søgsmålsfristen overskrides. I sagen U2005.2156V fås en tolkning af

⁴¹³ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

hvad udtrykket dækker. En skelforretningssag blev indbragt for domstolene to dage efter søgsmålsfristens udløb. Sagsøger henviste til udstykningslovens § 36, stk. 4, og gjorde gældende, at det modtagne anbefalede brev på advokatkontoret først var åbnet og stemplet indkommet to dage efter modtagelsen. På denne baggrund blev sagen behandlet i byretten, der desuden lagde vægt på, at sagsøgers advokat i to breve havde gjort gældende over for sagsøgte, at sagsøger agtede at anlægge retssag. Sagsøgte kunne dermed ikke have haft grund til at forvente, at sagen ikke ville blive indbragt for domstolene. Sagsøger indbragte efterfølgende sagen for landsretten, der var uenig med byrettens vurdering og lod sagen afvise med henvisning til udstykningslovens § 36, stk. 2. Landsretten fandt, at udløbet af fristen skyldes en advokatfejl, og anførte desuden, at der efter udløbet af fristen ikke var fremkommet nye oplysninger i sagen. Landsrettens bemærkninger belyser dermed relativt tydeligt, hvad der kan og ikke kan antages at være ganske særlige tilfælde. Procedurefejl hos sagsøger (herunder dennes advokat) er ikke omfattet af stk. 4, men det er til gengæld spørgsmålet om nye oplysninger i sagen. Det må dermed antages, at § 36, stk. 4, blandt andet kan anvendes, hvor der efter 8-ugers fristen dukker nye væsentlige oplysninger op i sagen. Muligheden for at føre nye beviser er parallel med prøvelse af forvaltningsafgørelser⁴¹⁴.

At det netop har været hensigten, at 8-ugers fristen skulle kunne fraviges, hvis der kom nye oplysninger i sagen, fremgår af bemærkningerne til reglerne i lovforslaget⁴¹⁵, hvor det fremgår, at reglen træder i stedet for den tidligere regel om, at en skelforretning kan genoptages, hvis der efter noteringen i matriklen kommer nye oplysninger i sagen. Som begrundelse bemærkes: ”Det findes mest rimeligt, at spørgsmål om skels beliggenhed, når de rejses efter udløbet af 8 ugers fristen i forslagens stk. 2, nr. 2, afgøres af retten.”

I skelforretningssagen, j.nr. U2009/57828, blev søgsmålet afvist ved byretten, idet sagsøger anlagde retssag om, at landinspektøren skulle anerkende en anden beliggenhed af skellet i stedet for at anlægge retssagen mod naboen med samme anerkendelsespåstand. Da retten havde afvist søgsmålet, var 8-ugers fristen overskredet, og muligheden for et korrekt anlagt søgsmål forpasset. I den konkrete sag fremgår det af matrikelmyndighedens korrespondance med sagsøger, at sagsøger rådgives om muligheden for at forsøge at anlægge retssag efter stk. 4⁴¹⁶. Af rådgivningen fremgår det ikke, om matrikelmyndigheden anser det for sandsynligt, at en sådan sag vil blive fremmet af retten. Men på baggrund af ovennævnte dom må det antages, at en sådan processuel fejl ved søgsmålet ikke kan anses for at være ganske særlige tilfælde efter udstykningslovens § 36, stk. 4. Sagsøger har ikke forsøgt på ny at anlægge retssag.

Hvis parter anlægger sag efter 8-ugers fristens udløb, er det parternes – ikke landinspektørens – ansvar at sikre den videre proces. For at sikre, at parterne påtager sig dette ansvar er der i skelforretningsbekendtgørelsens § 7 fastlagt, at retten skal orientere matrikelmyndigheden om sådanne domme eller retsforlig. Ændres skellet ved dommen, skal matrikelmyndigheden ifølge skelforretningsvejledningens afsnit 6 underrette sagsøger, om dennes pligt til at søge forholdet berigtiget.

⁴¹⁴ Hans Gammeltoft-Hansen, Jon Andersen, Morten Engberg, Kaj Larsen, Karsten Loiborg og Jens Olsen, Forvaltningsret, 2. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2002, s. 815.

⁴¹⁵ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget, Til § 36. Ad stk. 3.

⁴¹⁶ Ikke-offentliggjort brev af 13. november 2009 fra Kort- og Matrikelstyrelsen som svar til klager i sagen j.nr. U2009/57828.

Notering i matriklen eller nægtelse af notering

Efter udstykningslovens § 37, stk. 1, skal landinspektøren ”snarest” efter, at skellet er fastlagt, sende sagen til notering i matriklen. Skellet kan, som det fremgår, være fastlagt ved tiltrædelseserklæring, skelforretningserklæring, dom eller retsforlig. Skelforretningsbekendtgørelsens § 9 gentager kravet om, at skelforretningssagen skal sendes til notering i matriklen ”snarest”. Desuden fastlægges i samme paragraf reglerne for, hvad der skal fremsendes som dokumentation i sagen.

I øvrige matrikulære sager består matrikelmyndighedens ansvar for behandling af sagerne i at kontrollere, om relevante dokumenter er til stede samt overholder krav hertil. Ved skelforretninger er ansvaret udvidet til at indeholde en egentlig kontrol af, om landinspektøren har fulgt de processuelle regler. Dette følger af udstykningslovens § 37, stk. 2, hvorefter matrikelmyndigheden kan nægte at notere skelforretningen, hvis der konstateres fejl eller mangler ved forretningen. Denne mulighed eksisterer ikke for øvrige matrikulære sagstyper, hvor matrikelmyndigheden alene kan bede landinspektøren om at udbedre fejl og mangler efter udstykningslovens § 30. Nægtes en skelforretning notering i matriklen, er den ugyldig, og fejlen kan som udgangspunkt ikke udbedres.

Bestemmelsen om, at matrikelmyndigheden kan ugyldiggøre forretningen ved at nægte notering i matriklen, fandtes ikke i udstykningsloven af 1949, hvor skelsætningsforretningerne blev indført. I stedet var der sikret matrikelmyndigheden en mulighed for at hjemsende sagen til fornyet behandling samt genoptagelse af sagen, hvis der blev tilvejebragt oplysninger, der påviste, at sagen var afgjort på et forkert grundlag⁴¹⁷. Det er disse regler, der ved udstykningsreformen i 1991 erstattes med en klar hjemmel til at nægte notering. I bemærkningerne til lovforslaget⁴¹⁸, foreslås det ”udtrykkeligt angivet”, at matrikelmyndigheden kan nægte notering, ”såfremt der konstateres fejl eller mangler ved skelforretningen, og en sådan nægtelse vil medføre forretningens ugyldighed.” Der er ikke angivet en direkte begrundelse, men det synes antydnet, at antagelsen var, at dette hele tiden har været gældende ret, men at det nu ønskes indskrevet i loven. Dette er i overensstemmelse med administrativ praksis, hvor der også før den nye § 37 blev truffet afgørelse om, at skelsætningforretninger var ugyldige, således eksempelvis i sagerne j.nr. U.J.1967/3528 og j.nr. U.J.1983/5639.

Samtidig anføres det i bemærkningerne til lovforslaget⁴¹⁹, hvorledes matrikelmyndigheden ikke blot kan nægte notering, hvor der er mindre betydende fejl, men at den her skal: ”indhente nærmere oplysninger fra landinspektøren med henblik på eventuel afhjælpning af manglerne.” I skelforretningsvejledningens afsnit 7 understreges desuden, at udtrykket fejl og mangler alene refererer til processuelle fejl under skelforretning, ikke til fejl i afgørelsen.

Som det er fremgået, er matrikelmyndighedens hjemmel til at erklære skelforretninger ugyldige taget i brug i en række sager. Det er dog ikke muligt at finde dokumentation og dermed begrundelse for alle sådanne sager, da det før indførelsen af et nyt digitalt matrikelsystem i

⁴¹⁷ Lov nr. 290 af 31. marts 1949 om udstykning og sammenlægning m. m. af faste ejendomme § 33 (historisk). Det fremgår af den ikke offentliggjorte Forhandlingsprotokol for det af Landbrugsministeriet under 25. marts 1946 nedsatte Udvalg angående Revision af Lovreglerne om opretholdelse og drift af Jordbrug, onsdag den 28. januar 1948, s. 6, at reglerne blev til på foranledning af udvalgets formand landbrugsministeriets departementchef P. Stahlschmidt.

⁴¹⁸ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget. Til § 37.

⁴¹⁹ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget. Til § 37.

2008 var praksis at hjemsende afviste sager med sagens bilag. Kun hvor der havde været en egentlig behandling af sagen i matrikelmyndighedens lovkontor, blev sagens bilag kopieret og arkiveret.

Hjemlen til at ugyldiggøre sagen rækker alene til selve skelforretningen, hvilket betyder, at er skelforretningen efterfølgende prøvet ved domstolene, er domstolsafgørelsen eller retsforliget fortsat gældende uanset, at skelforretningen var ugyldig, idet fejlen ved skelforretningen ved dommen mister sin betydning. Ugyldiggørelse på dette tidspunkt vil dermed alene have konsekvens i forhold til tvisteløsning mellem parter og landinspektøren.

Men hjemlen rækker ikke alene til selve registreringsprocessen. Matrikelmyndigheden kan efter § 37 annullere allerede noterede skelforretningssager, hvis klager eller nye oplysninger efterfølgende giver anledning til den vurdering, at registreringen skete på et forkert grundlag. I henhold til udstykningslovens § 12 kan matrikelmyndighedens afgørelse ikke påklages til anden administrativ myndighed. Ønsker parter eller landinspektør at gå videre med sagen, må afgørelsen derfor prøves ved domstolene. Der er ikke i reglerne angivet en søgsmålsfrist herfor.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.3.1:

- Ingen.

5.3.2 Praksis – proces efter skelforretningen

Skelforrettingsstatistik 1997-2010

Som det fremgår af tabel 5.1, blev der i perioden 1997-2010 noteret i alt 885 sager i matriklen, svarende til gennemsnitlig 63 afsluttede sager per år.

Til sammenligning blev der i perioden 2007-2013 afsluttet gennemsnitlig 61.810 civile sager årligt ved de danske domstole⁴²⁰.

I Skelforrettingsstatistik 1997-2010 er der for størstedelen af de sager, der er registreret i det gamle matrikelregistersystem (SIMON), udtrukket digitale oplysninger om, hvorvidt skelforretningssagen måtte hjemsendes på grund af fejl. Det har ikke været muligt at udtrække direkte sammenlignelige data for sagerne i det nye matrikelsystem miniMAKS.

	Matrikelmyndighed har hjemsendt sag før dens notering i matriklen
Ja	45
Nej	683
Ikke oplyst	157
I alt	885

Tabel 5.1. Hjemsendelsesoplysninger fra Skelforrettingsstatistik 1997-2010.

Sagerne behandlet i det gamle matrikelregistersystem var papirsager. Indeholdt de betydelige fejl, det vil sige fejl, der ikke kunne klares via en telefonopringning til landinspektøren, hjemsendtes papirsagen til landinspektøren med henblik på udbedring. Jævnfør tabel 5.1 betyder det, at der i statistikken er oplysningerne om i alt 728 sager⁴²¹. Af disse måtte 45 (6 %) af sagerne hjemsendes.

⁴²⁰ Beregnet på baggrund af oplysninger i Domstolsstyrelsens årsberetning 2013 s. 20.

⁴²¹ Appendiks A. Felt A.

Skelforretningssager 2012

I dataudtrækket til Skelforretningssager 2012 er der udtrukket oplysninger om, hvilke af sagerne der er fundet fejl i. Sagerne er udarbejdet i det nye matrikelsystem miniMAKS og er dermed fuldt digitale. Proceduren ved "hjemsendelse" er ændret med digitaliseringen af sagerne. I tabel 5.2. er for samtlige sager i undersøgelsen foretaget en optælling af, om der er konstateret fejl eller ej i sagen.

Hvor der er konstateret fejl, dækker det over flere typer fejl både små og store, hvor landinspektøren

henholdsvis bedes omarbejde sagen eller indsende yderligere dokumenter. Undersøgelsen giver dermed et mere dækkende billede end den tidligere statistik, hvor det ikke blev registreret, når sagsbehandlerne ringede og bad landinspektøren om at indsende yderligere materiale. Alle henvendelser til landinspektøren om fejl i sagerne indgår i dataudtrækket for sagerne, der blev noteret i matriklen i 2012. Her blev der konstateret fejl, som landinspektøren blev bedt om at rette i 32 af de 73 sager (44 %). Det fremgår, at der eksempelvis kan være fejl i det tekniske materiale (målekort og eller data til ajourføring af matrikelkortet) eller manglende dokumenter eksempelvis rådighedsattester. De fejl, der opdages ved matrikelmyndighedens sagsbehandling, ser alle ud til at være samme typer tekniske eller formelle fejl, der kontrolleres for i den øvrige matrikulære sagsbehandling hos matrikelmyndigheden.

	Matrikelmyndighed har bedt om at få rettet konstaterede fejl før sagens notering i matriklen
Ja	32
Nej	41
I alt	73

Tabel 5.2. Hjemsendelsesoplysninger fra Skelforretningssager 2012.

På trods af, at Skelforretningssager 2012 kun inkluderer sagerne for et år, synes det rimeligt at konstatere, at hvis samtlige henvendelser til landinspektøren medtages, er der tale om et ikke ubetydeligt antal sager, hvor landinspektøren har begået større og mindre fejl. Samtidig må det understreges, at idet undersøgelsen alene inkluderer sagerne, der i sidste ende er noteret i matriklen, var der i alle tilfælde tale om fejl, det var muligt at udbedre.

Hjemsendelse af sager med henblik på omarbejdelse og afhjælpning af fejl er af betydning ikke blot for sagsomkostningerne, men også for procestiden. De mange fejl i de indsendte sager må dermed forventes at bidrage til et øget ressourceforbrug i sagerne.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.3.2:

- Der konstateres fejl i en stor del af de sager, der indsendes til notering i matriklen. Dette må antages at kunne bidrage til et øget ressourceforbrug i sagerne.

5.3.3 Parternes evaluering – proces efter skelforretningen

Samtalerne med parterne foregår i forlængelse af skelforretningen, hvorfor det ikke har været muligt at spørge ind til processen efter skelforretningen. Der er alligevel evalueringselementer, der indgår i andre afsnit, således skelforretningserklæringens indhold (afsnit 7.4.3), procestid (afsnit 8.1.3) og oplysninger efter skelforretningen (afsnit 6.3.3).

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.3.3:

- Ingen.

5.3.4 Tværgående forhold

I afsnit 5.3.2 fremgik det, at der i perioden 1997-2010 årligt blev afsluttet gennemsnitligt 63 skelforretninger. Det kan næppe antages, at der i samtlige sager ville være anlagt retssag, hvis

skelforretningsreglerne ikke eksisterede. Samtidig fremgik det, at der i gennemsnit blev afsluttet 61.810 civile sager per år ved de danske domstole. I afsnit 5.1.1 fremgik det derimod, at siden instituttets indføring har det været et argument bag kravet om skelsætnings/skelforretning for adgang til domstolene, at hensigten var ikke at overbelaste de danske domstole. Da de få skeltvister, der reelt ville føres ved domstolene, hvis skelforretninger var et frivilligt alternativ for parterne, er det min vurdering, at netop skeltvister skulle kunne "bebyrde" domstolene, er en retspolitisk tvivlsom argumentation. Den oprindelige anførelse af argumentationen skal formentlig forstås ud fra, at der før indførslen ikke kunne være en fornemmelse af, hvor mange sager, der reelt ville blive gennemført som skelsætningsforretninger, og der kan have været en forventning om, at en større andel af sager med skelafsætning ville blive gennemført som skelsætningsforretninger. Men denne forklaring kan ikke længere lægges til grund for matrikelmyndighedens argumentation ved udstykningsreformen i 1991, hvor der var et ganske klart billede af forretningernes begrænsede udbredelse.

Det fremgik af afsnit 5.1.1, at landinspektøren, der forestår skelforretningen, ikke må være inhabil. Det betyder blandt andet, at han eller hun ikke tidligere må have taget stilling til samme skel, som fastlægges ved skelforretningen. Det fremgik af afsnit 5.1.2, at i to af tre vejudskillelsessager i Skelforretningssager 2012 var det de samme landinspektører, der havde forestået en vejudskillelse, der efter parterens indsigelse mod vejudskillelsen også var de landinspektører, der fastlagde skellet endeligt ved skelforretningen. I afsnit 5.3.1 fremgik det, at matrikelmyndigheden har ansvaret for at kontrollere, at procesreglerne bliver overholdt ved skelforretninger. Men på trods af, at inhabiliteten fremgår helt tydeligt af de to sager og ingen yderligere undersøgelser kræver, har matrikelmyndigheden alligevel ikke opdaget fejlen, men i stedet noteret dem i matriklen frem for at søge sagen nærmere belyst og eventuelt nægte notering med henvisning til udstykningslovens § 37.

Det fremgik af afsnit 5.2.1, at hvis en skelforretning udsættes, da skal den genoptages. Enten med varsel givet under skelforretningen eller med 14 dages varsel. Det fremgik af afsnit 5.2.2, at der i Skelforretningssager 2012 kunne konstateres tre sager, hvor det helt tydeligt fremgår af sagen, at den var udsat, men ikke genoptaget. I afsnit 5.3.1 fremgik det, at matrikelmyndigheden har ansvaret for at kontrollere, at procesreglerne bliver overholdt ved skelforretninger. Men på trods af, at forholdet er direkte nævnt i de tre sager, er der ikke foretaget yderligere sagsbehandling af matrikelmyndigheden for at få forholdet oplyst. Der synes at være forhold i to af sagerne, der kunne indikere, at sagen på trods af den manglende genoptagelse alligevel er reglementeret, men der er intet i den tredje sag, der understøtter, at sagen ikke burde være nægtet notering i matriklen (jævnfør beskrivelse af administrativ praksis herfor i afsnit 5.2.1).

Det fremgik af afsnit 5.2.1, at under en skelforretning skal skellet afsættes ud fra landinspektørens skøn. Det fremgik af afsnit 5.2.2, at det i Skelforretningssager 2012 kunne konstateres, at skelfastlæggelse før parternes forligsdrøftelser langt fra er fast praksis. Emnet vil blive yderligere uddybet i afsnit 7.1.2 med samme konklusion. I afsnit 5.3.1 fremgik det, at matrikelmyndigheden har ansvaret for at kontrollere, at procesreglerne bliver overholdt ved skelforretninger. Men på trods af, at det i flere af sagerne fremgår, at parterne har drøftet forlig, uden at dette tog udgangspunkt i landinspektørens skøn, så er dette forhold ikke opdaget og undersøgt nærmere ved matrikelmyndighedens sagsbehandling. Sagerne er i stedet uden yderligere sagsbehandling noteret i matriklen.

I afsnit 7.3.2 vil det desuden fremgå, at tiltrædelseserklæringerne i en række sager fra Skelforretningssager 2012 indeholder flere betingelser, som ikke er dokumenteret opfyldt ved sagens

indsendelse til matrikelmyndigheden. I afsnit 5.3.1 fremgik det, at matrikelmyndigheden har ansvaret for at kontrollere, at procesreglerne bliver overholdt ved skelforretninger. På trods heraf har matrikelmyndigheden alligevel uden videre noteret sagerne i matriklen.

Samlet set kan det dermed konstateres, at i sagerne fra Skelforretningssager 2012 er der begået en lang række alvorlige fejl, der burde have givet anledning til, at matrikelmyndigheden undersøgte sagerne nærmere. Formentlig ville en nærmere undersøgelse have medført, at flere af sagerne skulle være nægtet notering i matriklen. Arkivundersøgelsen havde ikke til formål decideret at lede efter fejl i landinspektørernes arbejde. Det er dermed ikke usandsynligt, at en undersøgelse med dette mål ville have resulteret i flere fundne fejl. Sagernes notering tyder på en manglende eller utilstrækkelig kontrol af skelforretningssagerne i forbindelse med sagsbehandlingen hos matrikelmyndigheden. Kontrol er der dog, det fremgik således i afsnit 5.3.2, at når samtlige henvendelser til landinspektøren fra matrikelmyndigheden om fejl medtages, så blev der konstateret fejl i 44 % af skelforretningssagerne. På baggrund af sagerne må det konstateres, at de fejl, der synes at blive opdaget, alene vedrører forhold, der også opdages i andre matrikulære sager. Mens de fejl, det fremgik af Skelforretningssager 2012, og ikke blev konstateret, var fejl, der hænger sammen med matrikelmyndighedens særlige ansvar ved skelforretningssager i forhold til kontrol af fremgangsmåden ved skelforretningen.

Det ser således ud til at matrikelmyndigheden ikke overholder reglerne, som kan udledes af udstykningslovens § 37, stk. 2, og er tydeligere beskrevet i skelforretningsvejledningens afsnit 7. Da tekniske fejl og glemt indsendelse af dokumenter næppe kan karakteriseres som nær så betydningsfulde for parterne som en sikring af såvel regelgivne som almene processuelle rettigheder, er matrikelmyndighedens manglende kontrol problematisk. Og i forhold til habilitet, hvor matrikelmyndigheden har et særlig ansvar som ansvarlig myndighed, er forholdet endnu mere problematisk.

Det skal bemærkes, at den manglende dokumentation for en indgået aftale (tiltrædelseserklæringerne, der vil blive behandlet i afsnit 7.3.2) er et forhold, der også forudsættes undersøgt ved øvrige matrikulære sager, hvilket antyder et måske mere generelt problem i myndighedsbehandlingen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 5.3.4:

- Den manglende frivillighed i procesvalg ved skeltvister er begrundet med, at domstolene ikke skal bebyrdes, hvilket i lyset af sagernes fåtal er en retspolitisk tvivlsom argumentation.
- Matrikelmyndigheden tilsidesætter sit ansvar for kontrol af landinspektørernes fremgangsmåde ved skelforretningssager. Det fremgår, at forholdet har betydning for parterne, idet landinspektørerne i en række sager begår alvorlige processuelle fejl, herunder inhabilitet, manglende afslutning af sagen (genoptagelse) og manglende stillingtagen til ejendomsgrænsens beliggenhed.

5.4 Delkonklusion

Regelgrundlaget

Skelforretninger kan alene anvendes til at afsætte ejendomsgrænser og kan kun anvendes, hvor der ikke er tvivl om adkomst. Domstolene har anlagte en ordret tolkning af udstyknings-

lovens⁴²² § 38, der medfører, at reglen udgør en indskrænkning af grundejeres adgang til domstolene. Særlig hvor en strid ikke alene kan afgøres ved en skelforretning, synes reglerne og deres tolkning derfor at kunne bidrage til øget proces tid og omkostninger for parterne.

Kompetencekravene til at lede skelforretninger er ikke anderledes end dem, der gælder for udførelse af øvrige matrikulære arbejder. Den enkelte landinspektør er dog ikke forpligtet til at påtage sig en skelforretning. Rekvisitionen af en skelforretning har formentlig retsvirkning både i forhold til en modparts eventuelle parallelle rekvisition og i forhold til afbrydelse af hævde.

Der indkaldes til skelforretning med fjorten dages varsel. Landinspektøren er først forpligtet til at informere rekvirentens modpart om skelforretningen, når der indkaldes til skelforretning, hvilket kan være uhensigtsmæssigt i forhold til modpartens oplevelse af landinspektørens neutralitet. Det synes heller ikke at være hensigtsmæssigt, at skelforretningsvejledningen⁴²³ ikke opfordrer landinspektøren til så vidt muligt at kontakte alle parterne med henblik på blandt andet fastlæggelse af ønsket kommunikationsform og mødetid.

Under skelforretningen skal skellet afsættes på baggrund af landinspektørens faglige vurdering. Parterne har mulighed for at tiltræde landinspektørens skelafsætning både før og efter skelforretningen. Tiltræder parterne skelafsætningen, kan sagen ikke prøves ved domstolene. Tiltræder parterne ikke skelafsætningen, er der 8-ugers søgsmålsfrist startende fra parternes modtagelse af landinspektørens skelforretningserklæring, hvor skelafsætning og begrundelse fremgår på skrift. Retten kan vælge at se bort fra søgsmålsfristens udløb, hvis der fremkommer nye oplysninger i sagen. Matrikelmyndigheden har ansvaret for at notere skelforretningssagen i matriklen, men også ansvaret for først at sikre sig, at fremgangsmåden for skelforretningen er overholdt. Er det ikke tilfældet, kan det medføre, at skelforretningen er ugyldig.

De ved udstykningsreformen i 1991 slettede procesregler blev på trods af løftet herom til Folketinget i lovforslagets bemærkninger ikke ført ind i skelforretningsbekendtgørelsen⁴²⁴, men helt slettet. Det medfører, at parter i en skelforretning ikke gennem reglerne har mulighed for at få tydeligt indtryk af et forventet procesforløb. Samtidig medfører det, at reglerne kun kan udledes ved hjælp af retskildetolkning samt kendskab til almindelige processuelle regler.

Praksis

Twisten, der leder til skelforretningen, involverer ofte også andre forhold end skellet, typisk hegn og byggeri. I en del tilfælde vil der før skelforretningen være foretaget andre matrikulære arbejder. I Skelforretningssager 2012 er fundet to skelforretninger, hvor landinspektøren var åbenlyst inhabil. Begge sager er opstået i kølvandet på vejudskillelser. Skelforretningssager 2012 peger på, at indkaldelsen til skelforretningen typisk sker ved rekommanderet brev, mens digital indkaldelse ikke er udbredt. Det danske feltarbejde peger på, at dette kan skyldes usikkerhed omkring sikringen af bevis for modtagelse, idet digital kommunikation ikke er nævnt i reglerne.

⁴²² Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁴²³ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁴²⁴ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

Af Skelforretningssager 2012 fremgår det, at der ikke er en fast praksis med ens procedure ved skelforretninger. Der synes dog at være forskellige faste elementer i form af gennemgang af regler og prøvning af forretningens lovlighed, partsforklaringer, landinspektørforklaringer og herefter bevægelserne i retning af et resultat i form af enten forlig (tiltrædelse) eller afgørelse. Det fremgår af undersøgelsen, at det særlig er forløbet i forbindelse med sagens resultat, der håndteres forskelligt i praksis. Det fremgår, at der i en del sager sker udsættelse af skelforretningen, og i tre af disse bliver forretningen aldrig genoptaget. Landinspektørerne fremsendte skelforretningserklæring uden at have afsluttet skelforretningen og kan dermed have truffet afgørelse efter forretningens afslutning. Sagerne blev efterfølgende indsendt til notering i matriklen. I en af de øvrige sager i Skelforretningssager 2012 fremgår det desuden, at skellet heller ikke her blev afsat under forretningen, men at landinspektøren i stedet traf afgørelse efter forretningens afslutning.

Af feltarbejdet fremgår det, at landinspektørerne gør sig overvejelser om under skelforretningen at optræde med interpersonel respekt over for parterne og også søger at sikre parternes interpersonelle respekt over for hinanden. De norske jordskiftedommere er med deres større erfaringsgrundlag mere artikulerede i forhold til at skabe en god stemning under processen, få parterne til at føle sig velkomne og på at stoppe parternes angreb mod hinanden. Samtidig formulerer de, hvorledes fokus på de mange procesregler kan bidrage til at fjerne fokus på parternes reaktioner.

Det fremgår af Skelforretningssager 2012, at matrikelmyndigheden under sin myndighedskontrol opdager fejl i en stor andel af skelforretningssagerne.

Partsevaluering

Det fremgår af samtalerne med parterne, at før skelforretningens rekvisition var et forløb, hvor de på forskellig vis følte sig dårligt behandlet af deres modpart. Nabostriden gør parterne utrygge og fylder meget i deres liv. De har derfor behov for at få sagen afsluttet. Men da parterne ikke indbyrdes kan finde en løsning, forudsætter sagens afslutning, at de overlader kontrollen over beslutningen til en tredjepart. Deres ønske og reaktion er i overensstemmelse med Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 (jævnfør afsnit 3.3) samt Thibaut og Walkers kontrolteori (jævnfør afsnit 3.2.1). Parterne ser frem til at få en retlig afklaring af skellet simpelthen for at vide, hvad de har at forholde sig til og kan komme videre derfra med hegning, lovliggørelse af byggeri og andet. Uanset sagens udfald. Men det ser også ud til, at skelforretningen bruges til at sige fra og dermed anvendes til at markere en grænse for, hvad rekvirenten vil finde sig i fra sin modpart. Det fremgår af samtalerne med nogle af parterne, at det ved den første kontakt med naboerne kan være særlig vigtigt, at landinspektørens adfærd signalerer, at det er trygt at overdrage kontrollen over beslutningen.

Parterne placerer landinspektøren som en autoritativ tredjepart på linje med en embedsmand. Dette præger deres forestillinger om, hvordan landinspektøren bør opføre sig. På tværs i samtalerne med parterne fremgår det, at elementerne tillid, neutralitet og interpersonel respekt fra teori om processuel retfærdighed (jævnfør afsnit 3.2) netop lader til at være de elementer, parterne anvender i evaluering af landinspektøren. Især spiller tillid en væsentlig rolle, som det teoretisk defineres ud fra tillid til evner, velvilje og integritet. Endvidere er spørgsmålet om at få en afslutning på konflikten et centralt og fast element i parternes evaluering.

Blandt de fem parter er de fire overvejende positive i deres evaluering af landinspektørens adfærd. Men den ene part forklarer, hvordan han under processen mister tilliden til landin-

spektøren. Det fremgår, at det er i forhold til en revitalisering af det tidligere konfliktforløb og i forhold til forligsforhandlingerne, at han mister tilliden. De øvrige parter er positive i den generelle vurdering af landinspektørens adfærd, men det fremgår, at også for flere af de andre parter opstår der situationer, hvor tilliden og oplevelsen af neutralitet mindskes. Og det sker netop, hvor landinspektøren opleves som understøttende krænkelse fra modparten i løbet af det tidligere konfliktforløb eller/og i forbindelse med forligsforhandlingerne.

De signaler fra landinspektøren, som parterne hæfter sig positivt ved, er i forhold til tillid til dennes evner, integritet (lytter). Der er desuden enkelte eksempler på elementer, der knytter sig til en oplevelse af interpersonel respekt.

Parterne er nervøse og urolige før skelforretningen. Det fremhæves generelt som positivt, når landinspektøren optræder roligt og styrende. Det fremgår af samtalerne, at skønt det kan være vanskeligt at placere dette aspekt i én bestemt teoretisk kategori, så kan parter opleve, at det bidrager til, at de selv optræder hensigtsmæssigt blandt andet i forhold til modparten. Tre af de fem parter udtrykker konkret glæde over, at der var en god tone under skelforretningen, og at denne forløb uden skænderier. Reduktion af fjendtlighed under proces synes dermed også at være et væsentligt evalueringskriterium. Dette er en vurdering, der ligeledes er i overensstemmelse med Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983.

Tværgående forhold

Når skelforretningssagerne i praksis ofte vedrører andre naboretlige emner såsom vej, hegning og byggeri, øges behovet for en større fleksibilitet ved større procesvalg, end de gældende regler understøtter.

I praksis er der en række brud på reglerne, som matrikelmyndigheden ikke opdager før sagernes notering i matriklen. De fejl, der fremgik af Skelforretningssager 2012, blev ikke konstateret ved matrikelmyndighedens kontrol, og var fejl, der hænger sammen med det særlige ansvar ved skelforretningssager i forhold til kontrol af fremgangsmåden ved skelforretningen. Den mangelfulde praksis må antages at øge risikoen for negative partsoplevelser. Mangelfulde regler for procesforløb og kommunikation med parterne før indkaldelse øger også risikoen for negative partsoplevelser.

Kapitel 6

Beviser og information

Empiri og analyse II

I dette kapitel vendes øjnene mod de beviser og informationer, der bevæger sig mellem aktørerne som led i sagens processer. Det drejer sig både om de informationer, parterne modtager, og om de informationer, der bidrager til sagens oplysning. Regelgrundlag, praksis og parternes evaluering samt forhold på tværs heraf analyseres. Afslutningsvist præsenteres en delkonklusion for kapitlet.

Som det er illustreret i figur 6.1, er der i analysen særlig teoretisk fokus på kontrol og stemme. Det handler om sagens beviser, men også om den ikke-instrumentelle betydning af deltagelse. Jævnfør afsnit 3.2.1 er parternes kontrol over processens bevisfremskaffelse og bevisfremlægelse af direkte betydning for deres oplevelse af processuel retfærdighed. I kapitlet argumenteres for, at det er afgørende for parternes kontrol over beviser, at de har tilstrækkelige informationer til rådighed. Det fremgår, at hvor parterne overdrager eller taber denne kontrol til en autoritativ tredjepart, bliver tredjepartens ”rigtige adfærd” vigtig. Ifølge teori om processuel retfærdighed (jævnfør afsnit 3.2) vurderer parterne denne adfærd ud fra forskellige signaler, der tilsammen danner baggrund for deres tillid til autoritativ tredjeparts evner, velvilje og integritet, parternes oplevelse af tredjeparts neutralitet samt deres oplevelse af tredjeparts interpersonelle respekt.

Figur 6.1. I dette kapitel er den teoretiske vægt lagt på parternes kontrol og stemme i forhold til beviser og informationer.

6.1 Landinspektørens bevisfremskaffelse

6.1.1 Regelgrundlaget – landinspektørens bevisfremskaffelse

Ansvar for sagens oplysning

Ifølge skelforretningsvejledningens⁴²⁵ afsnit 4.3 er det den landinspektør, der leder skelforretningen, der har det fulde ansvar for at fremskaffe de nødvendige oplysninger til brug for skelforretningens afgørelse: ”*Det påhviler alene landinspektøren at fremskaffe de oplysninger, som er nødvendige for at træffe afgørelse om ejendomsgrænsens beliggenhed.*” Reglerne bag denne utvetydige formulering i vejledningen er vanskelige at finde, de fremgår hverken af udstykningsloven⁴²⁶ eller skelforretningsbekendtgørelsen⁴²⁷. Skelforretningsbekendtgørelsens § 3, stk. 1, fastlægger, at landinspektøren skal søge at opnå enighed mellem parterne, når landinspektøren ”*finder skelspørgsmålet tilstrækkeligt belyst*”. Bestemmelsen fastlægger ikke, hvem der skal belyse skelspørgsmålet. Af administrativ praksis fremgår det ganske tydeligt, at ansvaret for sagens oplysning antages at ligge hos landinspektøren. Eksempelvis Landinspektørnævnets kendelse i sag nr. 205⁴²⁸, hvor der klages over flere forhold, herunder landinspektørens manglende undersøgelser. Her foretager Landinspektørnævnet en vurdering af omfanget af landinspektørens pligt til at oplyse sagen. Denne vurdering forudsætter, at ansvaret netop er placeret hos landinspektøren.

I Danmark er ansvar for processtyring og afgørelse pålagt den besluttende tredjepart ved såvel official- som forhandlingsprincip. Fremskaffelse af bevismateriale til sagens oplysning er efter forhandlingsprincippet parternes ansvar. Ved officialprincippet (officialmaksimen eller undersøgelsesprincippet) er det derimod pågældende forvaltningsmyndigheds ansvar at tilvejebringe de nødvendige oplysninger. I praksis kan undersøgelsen uddelegeres af en offentlig myndighed, og det kan påhvile borgerne at fremskaffe oplysninger. Men forvaltningsmyndigheden har ansvaret for at sikre, at de relevante og nødvendige oplysninger foreligger, før der træffes afgørelse. Heraf følger, at det samtidig er myndighedens ansvar at kontrollere de anvendte oplysninger, således at sagens afgørelse hviler på et korrekt materielt grundlag⁴²⁹.

Skelforretningsvejledningen og administrativ praksis' ansvarsplacering af sagens oplysning modsvarer dermed forvaltningsmyndighedens ansvar efter officialprincippet. Parallellen til officialprincippet kan ikke læses ud fra lovgivningen, og idet landinspektøren er en privat erhvervsdrivende, er princippet anvendelse heller ikke på anden vis umiddelbart indlysende. Det er alligevel lykkedes at finde to svarbreve fra matrikelmyndigheden, hvor det direkte angives af matrikelmyndighedens regeltolkning, at skelforretninger følger officialprincippet. Det ene brev er i sagen j.nr. U2002/3091D, hvor matrikelmyndigheden skriver: ”*Det fremgår af vejledningens afsnit 4.3. Grundlaget for afgørelsen, at landinspektøren har ansvaret for at fremskaffe de oplysninger, som er nødvendige for at træffe afgørelse om ejendomsgrænsens beliggenhed. Landinspektøren træffer ikke sin afgørelse alene på grundlag af ejernes forklaring, men skal også tage*

⁴²⁵ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁴²⁶ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁴²⁷ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

⁴²⁸ Kendelse af 2. november 1999 Landinspektørnævnets Sag 205, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

⁴²⁹ Karsten Revsbech, Carl Aage Nørgaard og Jens Garde, Forvaltningsret – Sagsbehandling, 7. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2014, s. 145-146.

andre forhold i betragtning”... ”Skelforretninger kører således efter officialmaksimen”⁴³⁰ Det andet brev er i sagen j.nr. U1986/1828f, hvor matrikelmyndigheden skriver: ”Det bemærkes, at den landinspektør, som leder skelsætningsforretningen, har en selvstændig forpligtigelse til at sørge for, at alle relevante oplysninger fremskaffes. Landinspektøren må i givet fald selv indhente dem (officialprincip) i modsætning til domstolene (forhandlingsprincip)”⁴³¹.

Formålet med at lægge ansvaret for undersøgelsen hos landinspektøren belyses gennem forarbejderne til udstykningsreformen, der trådte i kraft i 1991, hvor det anføres, at selve begrundelsen for at etablere og dermed også bibeholde ordningen med skelsætningsforretninger/skelforretninger blandt andet er: ”ønsket om at inddrage de pågældende landinspektørers særlige viden om de tekniske og ejendomsretlige forhold, herunder særlige lokale sædvaneregler, der har betydning for afgørelsen af spørgsmål om skels beliggenhed”⁴³². Denne forklaring kunne for så vidt lige så godt anvendes, hvor det alene var landinspektørens opgave at træffe afgørelser og ikke at undersøge, men alligevel fås et indtryk af den tankegang, der ligger bag princippet om landinspektørens ansvar for sagens oplysning. Opmåling, afsætning, beregninger og kortlægning har hidtil været opfattet som vanskelige tekniske discipliner. De ejendomsretlige regler om hævde kræver desuden en evne til fortolkning af regler og kendskab til retspraksis. Da det undersøgende arbejde typisk indebærer viden om, hvordan begge dele håndteres, synes holdningen at være, at arbejdet ligger bedst i professionelle hænder. Holdningen knytter sig dermed til forståelsen bag landinspektørmonopolet. Det må dog bemærkes, at på trods af forarbejdernes angivelse af kendskab til såvel tekniske forhold som ejendomsretlige forhold eller lokale sædvaneregler må det vel antages, at alene de tekniske forhold spiller en central rolle for undersøgelsespligten. Hverken ejendomsretlige forhold eller lokale sædvaneregler er noget, der eksempelvis flytter ansvaret for sagens oplysning ved hverken hegnsyn eller byret. Spørgsmålet er altså, om det i stedet er sagens genstand især det tekniske arbejde ved skelforretninger, der gør det relevant at anvende officialprincippet.

Beslægtet dansk lovgivning er hegnslovens⁴³³ regler om hegnsynsforretninger. For hegnsynsforretninger er det som ved skelforretninger ikke fastlagt i lovgivningen, hvorvidt de kører efter official- eller forhandlingsprincippet. Men hegnsynsforretningen er baseret på forhandlingsprincippet på trods af, at hegnsynet er en forvaltningsmyndighed. Begrundelsen er ifølge Berg, at hegnstvister: ”er **privatretlige** nabokonflikter, der i det væsentlige angår en række tekniske spørgsmål om hegn. Der er tale om en **partsproces**”⁴³⁴. Bergs begrundelser er påfaldende, idet præcis den samme argumentation gør sig gældende for skelforretninger, her er der også tale om privatretlig nabokonflikt med en partsproces og tekniske spørgsmål. Men ved skelforretninger er det officialprincippet, der gælder.

Sammenlignes med skeltvisters afgørelse i udlandet, så foretages de typisk enten af offentlige myndigheder (det er eksempelvis tilfældet i Sverige) og er således omfattet af officialprincippet, eller ved domstolene (det er eksempelvis tilfældet i Storbritannien) og er omfattet af forhandlingsprincippet.

⁴³⁰ Ikke offentliggjort brev af 10. december 2002 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til klager i sagen j.nr. U2002/3091D.

⁴³¹ Ikke offentliggjort brev af 28. maj 1986 fra Matrikeldirektoratet til landinspektør i sagen j.nr. U1986/1828f.

⁴³² Matrikeldirektoratet, Revision af udstykningsloven. Redegørelse nr. 3 om revision af udstykningsloven. Berigtigelser, skelsætning, private veje, 1987, s. 73.

⁴³³ Lovbekendtgørelse nr. 59 af 19. januar 2007 om hegn som ændret ved lov nr. 484 af 17. juni 2008 og lov nr. 1336 af 19. december 2008.

⁴³⁴ Bendt Berg, Hegnsloven med kommentarer, 3. udgave, Forlag Bendt Berg, 2004, s. 228.

Sagens genstand er dermed ikke i sig selv eneste begrundelse, men begrundelsen kan i stedet være baseret på en dybereliggende forforståelse af landinspektørens rolle som matrikelmyndighedens ”forlængede arm”, således at parallellen til det svenske embedsmandsværk skabes. Forestillingen synes så indbygget, at det end ikke er nødvendig at nævne den, hverken i forarbejder eller i litteraturen. Forforståelsen ses indbygget i fortolkningen af landinspektøransvar og god landinspektørskik. Udtrykket for forforståelsen ses måske bedst ved landinspektørens monopol på matrikulære arbejder, herunder alle former for skelfastlæggelse.

Spekulativt kan en del af forklaringen for denne forforståelse hænge sammen med landinspektørfagets og de såkaldt økonomiske landmåleres oprindelige udspring som ansatte og bemyndigede af matrikelmyndigheden under diverse økonomiske opmålinger af landet fra 1688-matriklen, over udskiftningen i slutningen af 1700-tallet til den senere matrikulering, der ledte til matriklen af 1844⁴³⁵. De første landinspektører var embedsmænd, og først under udskiftningen gav behovet for et øget antal anledning til en ændring af den kongelige landinspektørbestalling etableret i 1768, så der efter 1773 var mulighed for, at private landinspektører kunne udføre matrikulære arbejder på bestilling⁴³⁶. Landinspektører med bestalling blev herefter ansat af matrikelmyndigheden til skelafsætning, prøvelse samt opmålings- og kortlægningsarbejde under matrikuleringen. Landinspektørerne havde allerede dengang ofte andet privat arbejde ved siden af, men matrikelmyndigheden var rekvirent på det matrikulære arbejde. Rekvisitionen foregik ved, at landinspektørerne fik en meddelelse om, at de var blevet udset til at deltage i matrikuleringsarbejdet. Meddelelsen havde karakter af en tvangsudskrivelse⁴³⁷ eller måske snarere et offentligt hverv. Medmindre landinspektørerne kunne komme med vægtige grunde, var de beordret til arbejdet.

Ud over dette oprindelige udspring med kongelig bestalling – i dag beskikkelse – sammen med den egentlige ansættelse som embedsmænd kan opfattelsen af arbejdet med ejendomsgrænser som en myndighedsopgave desuden være påvirket af, at arbejdet uden for landets grænser ofte udføres af en offentlig matrikelmyndighed, og at det samme tidligere gjorde sig gældende inden for landets grænser såvel i Sønderjylland som i Københavns og Frederiksberg Kommuner.

Omfanget

Som det fremgår overfor, er det landinspektøren, der leder skelforretningen, der efter officialprincippet har ansvaret for sagens oplysning. Spørgsmålet er, hvilke oplysninger og undersøgelser der er nødvendige, før landinspektørens pligt er opfyldt. Hverken udstykningsloven eller skelforretningsbekendtgørelsen belyser spørgsmålet, da reglerne om sagens oplysning blev fjernet fra loven og bekendtgørelsen ved udstykningsreformen i 1991. I de nugældende regler står dermed alene tilbage kravet i udstykningslovens § 36, stk. 1, om, at afsætningen skal foretages ud fra landinspektørens ”skøn” af, hvad der må anses som den rette ejendomsgrænse på grundlag af de ”foreliggende oplysninger”. Af bemærkningerne til lovforslaget⁴³⁸ Til § 36 Ad stk. 1, fremgår det, at ”Landinspektøren skal træffe sin afgørelse om ejendomsgrænsens beliggenhed – herunder om grænsen er ændret ved hævds erhvervelse – på grundlag af oplysningerne fra matriklen,

⁴³⁵ Svend Balslev, Spredte træk af landmålerens daglige liv i Svend Balslev og Hans Ejner Jensen, Landmåling og Landmålere, Danmarks økonomiske opmåling, Den danske Landinspektørforening, 1975, s. 65-118.

⁴³⁶ Lars Buhl, Landinspektørloven med kommentarer, udgivet i samarbejde mellem Geodatastyrelsen og Praktiserende Landinspektørs Forening, 2013, s. 9.

⁴³⁷ Svend Balslev, Spredte træk af landmålerens daglige liv i Svend Balslev og Hans Ejner Jensen, Landmåling og Landmålere, Danmarks økonomiske opmåling, Den danske Landinspektørforening, 1975, s. 65-118.

⁴³⁸ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget.

forholdene på stedet, parternes og andre fremmødtes forklaringer og fremlagte dokumenter m.v.". Hensigten fremstår altså ganske klart, og beskrivelsen synes i øvrigt at svare til den, der var gældende for skelsætningsforretninger i udstykningsbekendtgørelsen før udstykningsreformen.

Og skønt en sletning af reglerne for sagens oplysning må siges at være en ganske betydelig regelændring, er der intet angivet i forarbejderne til belysning af motivationen for at fjerne dem. Tværtimod synes hensigten at have været at flytte dem fra udstykningsloven til den nye skelforretningsbekendtgørelse. Men dette skete altså ikke. Det er overraskende, og det er relevant at overveje, om sletningen har baggrund i en fejl i forbindelse med lovarbejdet, jævnfør overvejelserne herom i afsnit 5.2.1. Denne vurdering støttes blandt andet af, at det kan konstateres, at reglerne trods fjernelsen fortsat synes forudsat gældende, idet de slettede regler er tolket i skelforretningsvejledningens afsnit 4.3, der anfører lovbemærkningernes ordlyd, med en erstatning af "m.v." med "samt andre oplysninger, for eksempel om eksisterende hegns alder eller om regler eller sædvaner for placering af hegn i forhold til skel". Lovbemærkningernes ordlyd ses i hovedtræk også genanvendt i matrikelmyndighedens regeltolkning i tidligere nævnte sag j.nr. U2002/3091D⁴³⁹.

Det fremgår indirekte af skelforretningsbekendtgørelsen § 3, stk. 1, at sagen skal oplyses, og det må så være denne oplysning, der skal understøtte landinspektørens skøn efter udstykningslovens § 36. Og på trods af de slettede regler for sagens oplysning synes det samtidigt rimeligt at antage, at reglerne fortsat er gældende via lovens bemærkninger, der kommer til at tjene som kilde til forståelse af reglernes formål. I hvert fald er det antageligvis i strid med god landinspektørskik ikke at opfylde bemærkningernes krav, uanset disse ikke er fastlagt i hverken lov eller bekendtgørelse. Men uden udtrykkelige regler må grundlaget for sagens oplysning dog være særdeles uklart for sagens parter.

De regler, der er tilbage i udstykningslovgivningen, er bekendtgørelse om matrikulære arbejder⁴⁴⁰ § 4. Her fremgår det, at landinspektøren, før skel afsættes, skal "undersøge", om ejendomsgrænsen på stedet er i overensstemmelse med matriklens oplysninger, og hvis det ikke er tilfældet, skal ejendommenes ejere have mulighed for at udtale sig. Ud fra denne beskrivelse har landinspektøren dermed en begrænset pligt til alene at undersøge såvel forholdene på stedet som matriklens oplysninger. Er der uoverensstemmelse, er det efter reglens ordlyd tilsyneladende overladt til sagens parter at oplyse uoverensstemmelsen. Men reglerne i bekendtgørelse om matrikulære arbejder § 4 er fastlagt i medfør af udstykningslovens § 34, stk. 3, der efter § 34, stk. 4, ikke gælder ved afsætning af ejendomsgrænser som led i skelforretninger. Desuden er reglerne tydeligvis ikke så omfattende som dem, der blev stillet Folketinget i udsigt gennem lovforslagets bemærkninger. Det springende punkt er især, hvor langt landinspektøren har pligt til at gå i forhold til at undersøge hævde.

Omfanget må afhænge af, hvad der i den konkrete sag oplyser sagen. Efter forvaltningsretten må myndigheder ikke træffe afgørelse på et utilstrækkeligt grundlag, men på den anden side er det ikke nødvendigt at undersøge sagen ud over, hvad der er tilstrækkeligt for at kunne træffe den materielt rigtige afgørelse⁴⁴¹. Idet langt de fleste skelforretninger handler om, hvor-

⁴³⁹ Ikke offentliggjort brev af 10. december 2002 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til klager i sagen j.nr. U2002/3091D.

⁴⁴⁰ Bekendtgørelse nr. 1676 af 20. december 2013 1088 af 17. september 2010 om matrikulære arbejder.

⁴⁴¹ Karsten Revsbech, Carl Aage Nørgaard og Jens Garde, Forvaltningsret – Sagsbehandling, 7. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2014, s. 149-150.

vidt der er vundet hævde eller ej, kunne det ud fra officialprincippet antages, at materiale, der belyser dette spørgsmål, falder inden for de oplysninger, som landinspektøren skal sikre er til stede ved skelforretningen. Hvor målingerne og forholdene i marken ikke automatisk kan sige noget om forholdene i marken for tyve år siden, kunne det dermed antages at høre til landinspektørens ansvar for sagens oplysning at sikre, at der ved skelforrettningens start er andet materiale, der kan belyse hævde. Dette kan være tyve år gamle luftfoto, vidner eller sagkyndige, der vurderer alderen på hegn. Denne forståelse synes at være konsistent med vejledningens beskrivelse. Desuden kunne det antages, at det som hovedregel er nødvendigt for landinspektøren at se forholdene i marken før skelforretningen for at kunne vurdere, om forholdene i sig selv kan give tilstrækkelige oplysning af hævde spørgsmålet, eller om de nævnte andre dokumenter og oplysninger skal indhentes. Så vidt lovgivning, principper og udledte antagelser.

Men en nærmere undersøgelse af den noget begrænsede administrative praksis giver et andet billede. Af kendelse fra Landinspektørnævnet i Sag 166⁴⁴² fremgår, at klager har klaget over, at landinspektøren ikke havde set de gamle luftfoto i matrikelmyndighedens arkiv, talt med gamle naboer og tidligere ejere af ejendommene, undersøgt kommunens oplysninger eller foranlediget en profilgravning til konstatering af den gamle skelgrøfts beliggenhed. Landinspektørnævnet vurderer, at landinspektøren har *”indhentet tilstrækkelige oplysninger og relevant materiale til behandling af skelsagen og i øvrigt har forberedt og gennemført skelforretningen på en faglig korrekt måde. Nævnet har herved også taget i betragtning, at klageren under skelforretningen var ledsaget af såvel landinspektør som advokat.”* Det er særlig forholdet om kontakten til *”gamle naboer og tidligere ejere af ejendommene”*, der er interessant. Landinspektøren svarer ikke på dette forhold, og nævnet finder altså, at der alligevel er indhentet tilstrækkelige oplysninger og relevant materiale i sagen.

Af kendelsen fra Landinspektørnævnet Sag 205⁴⁴³ fremgår, at der i sagen klages over en række punkter, herunder landinspektørens manglende undersøgelser. Her vurderer Landinspektørnævnet, at også tinglyste dokumenter, der belyser anden mands råden, burde være anskaffet til skelforretningen. Til gengæld giver Landinspektørnævnet ikke klager ret i, at samtlige matriklens dokumenter for ejendommen burde være fremskaffet, idet de i det konkrete tilfælde ikke havde relevans for skeltvistens oplysning.

Martensen beskriver landinspektørens generelle ansvar ved undersøgelser som et rådgivningsansvar: *”Når en landinspektør rekvireres til at udføre et stykke arbejde, kræver det hertil altid, at han skal anvende en række oplysninger udefra”*⁴⁴⁴. Martensen konstaterer dog, at det er en del af landinspektørens ansvar at prøve de oplysninger, landinspektøren får fra sagens parter: *”Landinspektøren må foretage en saglig vurdering af de oplysninger, som klienten selv fremkommer med. Dette indebærer navnlig, at landinspektøren ikke kan slå sig til tåls med, at klientens oplysninger om arealer, matrikelkort, servitutter eller dispensationer er korrekte. Der må angående sådanne oplysninger foretages en prøvelse, typisk ved at landinspektøren selv indhenter de pågældende oplysninger”*⁴⁴⁵. Beskrivelsen peger altså på, at parternes oplysninger ikke i sig selv kan anvendes,

⁴⁴² Kendelse af 26. august 1996 Landinspektørnævnets Sag 166, offentliggjort i Landinspektørens Meddelelsesblad – De blå sider 1996, Den danske Landinspektørforening, s. 37.

⁴⁴³ Kendelse af 2. november 1999 Landinspektørnævnets Sag 205, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

⁴⁴⁴ Finn Martensen, Landinspektøransvaret, En redegørelse vedrørende den praktiserende landinspektørs civilretlige ansvar, Den danske Landinspektørforenings Forlagsvirksomhed, 1981, s. 25.

⁴⁴⁵ Finn Martensen, Landinspektøransvaret, En redegørelse vedrørende den praktiserende landinspektørs civilretlige ansvar, Den danske Landinspektørforenings Forlagsvirksomhed, 1981, s. 27.

landinspektøren må selv undersøge dem nærmere og lade dem prøve, før oplysningerne kan bruges.

Ramhøj anbefaler, at der til brug ved skelforretninger sikres dokumentation for tinglyst adkomst, servitutoplysninger, måloplysninger, fikspunkttoplysninger, matrikelkort samt relevante historiske oplysninger om skellet⁴⁴⁶. Desuden anbefaler han, at der inden skelforretningen udarbejdes et kort over skelstrækningen, hvorpå både medtages de eksisterende forhold og det i matriklen registrerede skel. Men der synes alene at være tale om anbefalinger, ikke regeltolkning.

Den begrænsede administrative praksis giver dermed et indtryk af, at officielle dokumenter fra såvel matrikel som tingbog skal anskaffes, forholdene skal besigtiges og parternes høres. Martensen peger på, at parternes oplysninger skal prøves. Men mere synes parterne ikke at have et egentlig krav på. Bemærkningen i Sag 166 ”Nævnet har herved også taget i betragtning, at klageren under skelforretningen var ledsaget af såvel landinspektør som advokat” peger dog på, at landinspektøren kan have en udvidet forpligtigelse, hvis parterne ikke har professionelle rådgivere.

Forberedende måling

Hverken udstykningslov eller skelforretningsbekendtgørelse nævner muligheden for forberedende målinger eller forberedende møder før skelforretningen. Det formodes, at undersøgelser af forholdene i marken hører under landinspektørens ansvar for at oplyse sagen, og formentlig vil det ofte være nødvendigt at foretage disse undersøgelser forud for skelforretningen for at få fastlagt, om anden dokumentation er nødvendig til belysning af skelspørgsmålet. At landinspektøren kan vælge at foretage opmåling og også andre former for undersøgelser på ejendommene før skelforretningen er specifikt nævnt i skelforretningsvejledningens afsnit 4.2. Denne nævner sådanne undersøgelser i sammenhæng med en forklaring om habilitet.

Undersøgelserne gør ikke landinspektøren inhabil, men landinspektøren anbefales at orientere parterne på forhånd for at undgå indsigelse om inhabilitet. Matrikelmyndigheden har desuden i offentliggjort orientering til landinspektører angivet den regeltolkning, at ”Hvis landinspektør vil foretage forundersøgelser, bør det helst ske efter indvarsling til åstedsforetning, og under alle forhold må det kun ske efter forudgående meddelelse til parter, men uden deres medvirken”⁴⁴⁷.

Desuden fremgår det af orienteringen, at det vurderes, at de forudgående undersøgelser kan have ”en højst uheldig virkning på grundejerens holdning i sagens videre forløb”. Hvor skelforretningsvejledningen anbefaler, at landinspektøren orienterer parterne på forhånd, skærpes dette yderligere i administrativ regeltolkning. Ligeledes i administrativ praksis, hvor det af kendelse i Landinspektørnævnets Sag 166⁴⁴⁸ fremgår: ”Indklagede burde dog ikke have indledt målingen i marken forud for skelforretningen, før han var sikker på, at begge parter havde modtaget indvarsling til skelforretningen”. Af kendelsen fremgår det, at landinspektøren havde sendt indkaldelsen til skelforretningen dagen før forundersøgelserne. Dermed havde klager ikke havde modtaget den, da de to mødte hinanden i marken.

⁴⁴⁶ Lars Ramhøj, Hvor ligger skellet? 1. udgave, Gad Jura, 1998, s. 195-197.

⁴⁴⁷ Mary Fyrst Carlsen, Orientering fra Matrikeldirektoratet, Om skelsætningsager, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 32. bind, Den danske Landinspektørforening, 1984, s. 143-145.

⁴⁴⁸ Kendelse af 26. august 1996 Landinspektørnævnets Sag 166, offentliggjort i Landinspektørens Meddelelsesblad – De blå sider 1996, Den danske Landinspektørforening, s. 37.

Spørgsmålet om inhabilitet kan her være knyttet til tre forhold. Først og fremmest kan formuleringen knyttes til parternes oplevelse af habilitet. Det forhold, at landinspektøren i forvejen foretager arbejder, som parterne ikke ved, hvad er, kan give anledning til mistillid og utilfredshed. Dette er formentlig sagens kerne i vejledningens ordlyd. Men ud over denne betragtning kan nævnes to andre. Når landinspektøren er i marken og foretager opmålinger, risikeres det, at landinspektøren ophører med at være neutral over for sagens afgørelse. Landinspektøren risikerer dermed at gøre sig inhabil ved forud at have truffet sin afgørelse. Endelig kan det anføres, at landinspektøren ved sin forberedende måling risikerer at falde i snak med én af grundejerne og derved kommer i risiko for at blive partisk eller blive anset for partisk.

Den sidste betragtning bringes særlig på bane af Ramhøj. Ramhøj gør netop opmærksom på, at det kan være nødvendigt for at være godt forberedt, at landinspektøren på forhånd har orienteret sig om forholdene i marken. Han anbefaler særligt forudgående undersøgelser og opmålinger i marken, hvor måloplysningerne er gamle, som det eksempelvis ofte er tilfældet i landområder⁴⁴⁹. Han anbefaler desuden direkte, at landinspektøren før skelforretningen udarbejder et kort over skelstrækningen, hvilket normalt forudsætter forudgående måling. I overensstemmelse med skelforretningsvejledningens tolkning lægger Ramhøj vægt på, at parterne orienteres i forvejen, før landinspektøren foretager arbejde i marken. Men Ramhøj lægger samtidig den vurdering ind, at landinspektøren helt bør undgå kontakt til parterne under sin forberedende undersøgelse i marken eller i hvert fald indskrænke sin kontakt til alene at angå ”praktiske forhold vedrørende skelforretningens afvikling. Der kan naturligvis gives generelle oplysninger og besvares konkrete spørgsmål, men den konkrete konflikt bør kun drøftes, når parterne er til stede”⁴⁵⁰. Ramhøj synes dermed at advare imod det nævnte forhold om partiskhed og samtaler med parterne hver for sig.

Til sammenligning er der i retsplejelovens § 353, stk. 1⁴⁵¹, fastlagt, at ”retten indkalder parterne til et forberedende møde, medmindre retten finder det overflødigt” (min understregning). Det forberedende møde for parterne har til formål både at forberede parterne, der her har ansvaret for sagens oplysning, men også at forberede dommeren, der kan sikre, at de nødvendige forudsætninger er til stede, når sagen fortsætter til hovedforhandlingerne. Det forberedende møde giver samtidig parterne mulighed for at få en vis indflydelse på, hvor meget tid de får til forberedelserne, indflydelse på mødetidspunktet for hovedforhandlingerne samt at overveje, om de ønsker retsmægling. Det vigtigste ved de forberedende møder er dog formentlig at få sagerne skåret ned, så sagernes omfang begrænses.

Forskellen mellem de to regelsæt er umiddelbar forståelig derved, at det er landinspektøren ikke parterne, der har ansvaret for at oplyse sagen ved skelforretninger. Landinspektøren kan selv vurdere, om det er nødvendigt at foretage undersøgelser på stedet før skelforretningen. Undladelsen af forberedende møder medfører dog samtidig, at landinspektøren ikke mundtlig og ens forbereder parterne til skelforretningen. Der er da heller intet, der direkte forbyder landinspektøren at holde forberedende møde med parterne, så længe landinspektøren inviterer begge parter til mødet. Men det er tydeligvis ikke hensigten med reglerne, og uden tilknyttede procesregler giver afholdelsen af forberedende møder vel også den risiko, at mødet udvikler sig til andet og mere end forberedelser. En risiko, der særlig kan have betydning, hvis møderne ikke sker ved reglementeret indkaldelse.

⁴⁴⁹ Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse, 4. udgave, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet, 1999, s. 186.

⁴⁵⁰ Lars Ramhøj, Hvor ligger skellet? 1. udgave, Gad Jura, 1998, s. 197-198.

⁴⁵¹ Lovbekendtgørelse nr. 1008 af 24. oktober 2012 om rettens pleje § 353, stk. 1, pkt. 1.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.1.1:

- Reglerne om sagens oplysning blev – tilsyneladende ved en fejl – fjernet fra lov og bekendtgørelsen ved udstykningsreformen i 1991. Uden udtrykkelige regler må grundlaget for sagens oplysning være særdeles uklart for sagens parter.

6.1.2 Praksis – landinspektørens bevisfremskaffelse

Skelforretningssager 2012

I skelforretningserklæringerne i sagerne uden forlig og flere tilfælde også i småreferater i sagerne giver landinspektøren oplysninger om egen forberedelse før skelforretningen. I en stor andel af sagerne var oplysningerne anført i et særligt afsnit i skelforretningserklæringen og gav et indtryk af, at landinspektøren tillagde forberedelserne værdi også i kommunikationen til sagens parter. Oplysningerne belyser fremskaffelsen af beviser. Der er oplysninger herom i 35 af de 73 sager i Skelforretningssager 2012⁴⁵². I disse sager havde landinspektøren fundet og anvendt måloplysninger i samtlige sager med to undtagelser, hvor der ingen mål var. Den bevisfremskaffelse eller de undersøgelser, som hyppigst blev anvendt, var forberedende måling, matrikelkort, historiske matrikelkort, luftfotos/ortofotos og undersøgelse af tingbog. Når det iagttages, at undersøgelsen af administrativ praksis i afsnit 6.1.1 pegede på tingbogsundersøgelser som forventede undersøgelser, må det bemærkes som lidt overraskende, at ud af de 35 sager havde landinspektøren kun anført at have undersøgt tingbogen i 17 af sagerne. I modsætning til tingbogsundersøgelserne har landinspektøren inddraget luftfoto i 21 af sagerne. I flere tilfælde var der fremfundet OIS-udskrifter⁴⁵³. I et tilfælde havde en landinspektør på opfordring fra sagens rekvirent kontaktet to potentielle vidner og fået deres forklaring telefonisk. En enkelt landinspektør havde medtaget et gammelt topografisk kort, og én havde været inde via kommunens digitale hjemmeside og selv fundet ejendommens byggesager frem. I to sager, hvor uudsøgt offentlig vej skulle udskilles, var der medtaget vejfortegnelse. Kun i én undersøgelse havde landinspektøren initieret inddragelse af et ekspertvidne, idet han forudgående havde haft en ansat fra et anlægsgartnerfirma med ud på stedet: "*hun gennemskar en guldregnstub og talte åreringe*" for at udtale sig om et træs alder⁴⁵⁴.

Af 23 ud af de 35 sager med oplysninger om landinspektørens undersøgelser fremgår det direkte eller indirekte, at der blev foretaget en forberedende markundersøgelse⁴⁵⁵. Deraf kan ikke udledes, at der ikke også i flere af de øvrige 12 sager er foretaget sådanne forberedelser, uden at de er nævnt. Markundersøgelserne resulterer ofte i kortmateriale, som dermed kommer til at indgå blandt landinspektørens beviser i sagen. Der er utvetydige henvisninger til situationsplaner, situationskort, kort, skelplaner og tegninger i 10 af de 33 sager, men der er også sådanne henvisninger i andre sager, hvor det dog er lidt vanskeligt at vide med sikkerhed, om der er tale om resultater fra den forberedende måling.

⁴⁵² Appendiks B. Felt E, efterfølgende suppleret og udspecificeret med henblik på optælling i felterne F, G, H, I, J og K.

⁴⁵³ Udskrift med ejendoms- og ejeroplysninger fra den Offentlige InformationsServer. OIS er en forkortelse for den Offentlige InformationsServer, en statslig database som administreres af Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikt. På OIS kan borgerne få adgang til et stort antal oplysninger om egne og andres ejendom. Det er eksempelvis muligt at se oplysninger om arealer, antal værelser, vurderingsoplysninger, tilstandsrapporter m.m.

⁴⁵⁴ Appendiks B. Felt E. Sag H.

⁴⁵⁵ Appendiks B. Felt L.

Uddrag fra oplysninger om landinspektørens forberedelser	Prøvet
Lsp har talt telefonisk med en række personer før skelforretningen. Desuden har han prøvet en modtaget skriftlig redegørelse fra tredjepart ved at tale med denne.	Ja
Landinspektøren har før skelforretningen talt telefonisk med flere tredjeparter, som parterne har anvist. Under skelforretningen gengiver landinspektøren tilsyneladende samtalerne, og de fremgår af afgørelsen. Landinspektøren indkalder ikke disse personer.	Ja
Landinspektøren har før skelforretningen talt telefonisk med tre tredjeparter, som herefter blev indkaldt. Landinspektøren har desuden korresponderet på mail med en fjerde, som ikke blev indkaldt.	Ja
Den ene parts advokat har før skelforretningen talt med tredjeparter og fremlægger under skelforretningen deres forklaring skriftlig.	Nej
Der er før skelforretning fremsendt 2 erklæringer fra tredjeparter.	Nej
Der er før skelforretning fremsendt erklæring fra tredjepart.	Nej
Der er før skelforretning fremsendt flere forskellige erklæringer og udtalelser fra tredjeparter.	Nej
Der er før skelforretning fremsendt en udtalelse fra tredjepart. Desuden fremlægger den ene part under skelforretningen yderligere erklæringer fra tredjeparter.	Nej
Under skelforretning fremlægger den ene part erklæring fra tredjepart	Nej
Der er før skelforretning fremsendt i alt 8 erklæringer fra tredjeparter.	Nej
I alt prøvet	3
I alt ikke prøvet	7

Table 6.1. Oplysninger om prøvning af vidneudsagn - Skelforretningssager 2012.

Dansk feltarbejde

Bevismateriale i sagerne fra deltagerobservationen er af den samme type materiale, som i sagerne i Skelforretningssager 2012. Det skal dog samtidig bemærkes, at deltagerobservationen i sagen om "Hasselhegnet" belyser brugen af de skelplaner, der fremgik af flere sager i arkivundersøgelsen. I sagen om "Hasselhegnet" har landinspektørens forberedende måling gjort det muligt for ham på trods af dårlige måloplysninger at udarbejde en rekonstruktion af matriklens oplysninger⁴⁵⁸. Denne konstruktion er før skelforretningen lagt over et luftfoto (ortofoto). Der er næppe tvivl om, at der er tale om et ganske omfattende forarbejde, som til gengæld udgør en meget overbevisende dokumentation under skelforretningen. Sagen "Hasselhegnet" understreger, at i vor tid er landinspektørens forberedelse ikke kun fremskaffelse af oplysninger, men også den tekniske behandling af disse.

Samtalerne med landinspektørerne beskriver forskellige formål med den forberedende opmåling. Et vigtigt formål er at få afdækket, hvad sagen egentlig drejer sig om, og hvad

I tre af sagerne fremgår det, at landinspektøren før skelforretningen har talt med tredjeparter⁴⁵⁶. I den ene sag er den ene af tredjeparterne en person, der har givet skriftligt udsagn, som landinspektøren gennem samtalen prøver. I en anden af sagerne taler landinspektøren med tredjeparter, før de efterfølgende indkaldes.

Forberedende målinger kan i hvert fald delvis tolkes som en prøvning af måloplysningerne.

I ovennævnte tre sager kontaktede landinspektørerne vidnerne forudgående. Men det fremgår, at i sager med oplysninger om landinspektørens forberedelse prøver landinspektøren ikke skriftlige vidneudsagn og anden-hånds udtalelser forudgående. Oplysningerne fra undersøgelsen af prøvning af vidneudsagn er listet i tabel 6.1⁴⁵⁷.

⁴⁵⁶ Appendiks B. Felt E og optalt via feltet J.

⁴⁵⁷ Appendiks B. Felt E.

⁴⁵⁸ Appendiks J. Linje 328-330 og 352-364.

parternes påstande er⁴⁵⁹, heri indgår at få klarlagt, hvis der eventuelt er tale om misforståelser mellem parterne⁴⁶⁰. Landinspektører bruger forberedelserne til at grave skelmærker frem, både for at undgå at parterne skal vente under fremgravningen, men også fordi landinspektørerne gerne vil føle sig godt forberedt under skelforretningen. De vil ikke være uforberedte og slet ikke virke uforberedte overfor parterne. Forberedelsen knyttes dermed til landinspektørens autoritet under skelforretningen. Denne autoritet forventer de kan blive truet, hvis de ikke er velforberedte⁴⁶¹.

Andres empiri. Af Sørensen og Svenstrups⁴⁶² interview med seks erfarne landinspektører fremgår, at alle seks landinspektører som regel foretager ”*rekognoscering og forberedende opmåling*” forud for skelforretningen. Dette underbygger kun indtrykket fra Skelforrettings-sager 2012 og feltarbejdet af, at det i dag er ofte anvendt praksis for landinspektører at undersøge forholdene på åstedet før skelforretningen.

Det samlede indtryk fra Skelforrettings-sager 2012 og feltarbejdet er, at landinspektørerne indhenter relevant officielt materiale til sagens oplysning. Dog var der i en række sager fra arkivundersøgelsen ikke anført, at tingbogsoplysninger var blevet undersøgt. Landinspektørerne er ikke aktive i forhold til selv at finde vidner eller private fotos. Begge forhold, der dog er afgørende for at belyse hævde. Landinspektørerne finder ofte luft- eller ortofotos, der formentlig fremskaffes for netop at belyse hævde-spørgsmålet. Men luft- eller ortofotos kan alene belyse brugsgrænsens beliggenhed over tid, mens de sjældent belyser, hvem der bruger et areal eller aftaleforholdene i den forbindelse. Da landinspektører ikke er eksperter i aldersbestemmelse af træer, hække eller endsige bygninger og plankeværk, er det samtidig bemærkelsesværdigt, at kun én landinspektør finder det relevant at inddrage et ekspertvidne. I forhold til prøvning af parternes materiale kan landinspektørens forberedende undersøgelser i hvert fald delvis forstås som en prøvning af måldokumenterne. En prøvning af parternes beviser i form af en prøvning af skriftlige vidneerklæringer sker til gengæld kun i relativt få sager.

Ud fra egne og andres empiri fremgår det, at det tilsyneladende er relativt normalt for landinspektørerne at undersøge forholdene i marken før forretningen. Dermed er det samtidig normalt, at landinspektøren har to fremmøder på åstedet (forberedende arbejde og skelforretning).

Norsk feltarbejde

De norske grensegangssager følger forhandlingsprincippet, hvorfor det i princippet alene er parterne, der skal fremskaffe beviserne. Men gennem feltarbejdet ved de norske jordskifteretter, herunder især det forberedende møde sammen med parterne, hjælpes parterne et stykke på vej. Jordskiftedommerne bruger primært det forberedende møde til at få sagen bedre oplyst. Dette kom frem i samtalerne med dommerne, da jeg spurgte, hvorfor konkrete sager ikke var blevet henvist til retsmægling. Her fremgik det, at sager, der efter jordskiftedommernes vurdering ikke var tilstrækkeligt oplyst af parterne, i stedet blev startet med et forberedende møde⁴⁶³.

⁴⁵⁹ Appendiks W. Linje 171-202.

⁴⁶⁰ Appendiks X. Linje 182-200.

⁴⁶¹ Appendiks X. Linje 219-267.

⁴⁶² Ann-Marie Frydendal Sørensen og Flemming Svenstrup, Skelforretninger i praksis – Redegørelse, diskussion og vurdering af de erfarne landinspektørers praksis, Landinspektøruddannelsens 10. semester, Aalborg Universitet, 2007, afsnit 9.2.

⁴⁶³ Appendiks S. Linje 117-119 og 276-293 og Appendiks T. Linje 74-94 og 133-142.

De forberedende møder kan sammenlignes med landinspektørens forberedende måling. Men helt afgørende er det, at parterne er indvarslede. Det betyder, at det er muligt for jordskifterettens personale at indmåle parternes respektive påstande⁴⁶⁴ og indtegne dem på et påstandskort til brug under det ordinære retsmøde. Jordskiftedommerne bruger også de forberedende møder til at lede efter skelmærker eller ansøre parterne til selv at lede⁴⁶⁵. Denne del af samtalerne med jordskiftedommerne understregede de vanskeligheder, der ligger i, at parterne har pligten til at oplyse sagen i skeltvister, da ikke alle parterne formår at lede. Det skal dog her anføres, at det er helt anderledes og nærmest usammenligneligt vanskeligt at finde skelafmærkning i Norge. En yderligere fordel ved det forberedende møde ved jordskifteretterne i Norge frem for landinspektørens forberedende måling eller forudgående møder alene med rekvirent er netop, at begge parter er indvarslet til stede. Det, der her især peges på som fordelagtigt, er muligheden for at mægle forlig på dette tidlige tidspunkt i forløbet⁴⁶⁶.

Det fremgår således, at de norske forberedende møder giver mulighed for at ansøre parterne til at bidrage til sagens oplysning. Indmålingen og dermed tydeliggørelse af parternes påstande, fremfinding af beviser samt drøftelse af forligsmuligheder kan alle forstås på den baggrund.

Idet der ikke sker en indvarsling af parterne til den forberedende måling, er der ikke den samme mulighed ved skelforretninger. Tilsyneladende anvender landinspektøren slet ikke det forudgående besøg i marken til at inddrage parter i bevisfremskaffelse eller til på anden måde at forberede parterne til skelforretningen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.1.2:

- Materialet i arkivundersøgelsen indikerer, at landinspektøren ikke prøver skriftlige vidneudsagn og andenhånds udtalelser før skelforretningen.
- Landinspektørerne er ikke aktive i forhold til at finde relevante vidner.

6.1.3 Parternes evaluering – landinspektørens bevisfremskaffelse

Det kan konstateres, at parterne ikke havde mange spontane kommentarer til landinspektørens bevisfremskaffelse. Som det ses herunder, var der kun mindre bemærkninger fra parterne. I figurerne 6.1-6.3 er kort opsummeret parternes procesoplevelse⁴⁶⁷.

Jonas

Jonas udtrykker anerkendelse over for, at landinspektøren har fremfundet gamle (matrikel-) kort, og tillægger det positiv værdi, at landinspektøren undersøger forholdene grundigt: *”Og det der med, at han gik tilbage i gamle kort, det syntes jeg, det var fint, at man tager alle udgangspunkter for at finde ud af, hvor skellinjen skal være”*⁴⁶⁸. I tråd med at grundighed tillægges værdi, så er Jonas utilfreds, da han efter skelforretningens afslutning selv finder luftfotos, som landinspektøren ikke anvendte i sin fremlæggelse under skelforretningen: *”Og så har jeg efterfølgende fundet ud af, at han viste en masse luftfoto under skelforretningen, men jeg har så fundet et luftfoto fra starten af 90’erne”* ... *”Så jeg syntes måske lige, at det var lidt for dårligt, at landmåleren*

⁴⁶⁴ Appendiks U. Linje 101-105.

⁴⁶⁵ Appendiks R. Linje 238-245 og Appendiks S. Linje 361-387.

⁴⁶⁶ Appendiks U. Linje 101-125 og Appendiks S. Linje 119-121, 281-288, 331-336 og 403-412.

⁴⁶⁷ De i figurerne viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁴⁶⁸ Appendiks N. Linje 87-89.

ikke lige kunne have fundet det frem fra starten af 90'erne"⁴⁶⁹. Det bemærkes, at Jonas ikke forud for skelforretningen har modtaget landinspektørens beviser. Hans egne supplerende undersøgelser foregår derfor efter skelforretningens afslutning, hvor bevisfremlæggelsen er afsluttet, og hans bevisfremskaffelse derfor ikke kan indgå i sagens oplysning.

Kim

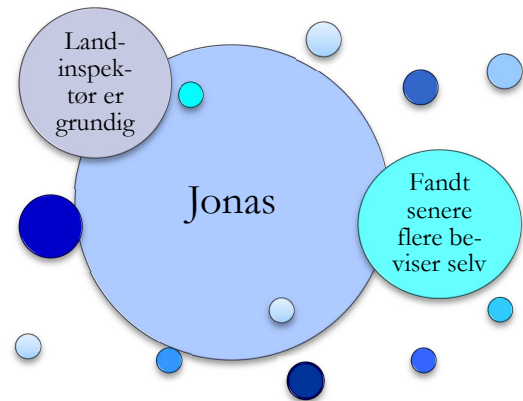
Som Jonas er også Kim anerkendende over for, at landinspektøren har fremfundet historisk materiale og været grundig i sin bevisfremskaffelse: "[J]eg syntes, at Andersen har gjort sit arbejde grundigt. Altså, han har været inde og finde tegninger tilbage til 1700-tallet. Om man kan bruge dem til noget, det er så sagen uvedkommende. Men jeg syntes, at han har gjort sit arbejde før det her grundigt og fundet en masse ting"⁴⁷⁰. Kim er altså tilfreds med landinspektørens bevisfremskaffelse.

Søren

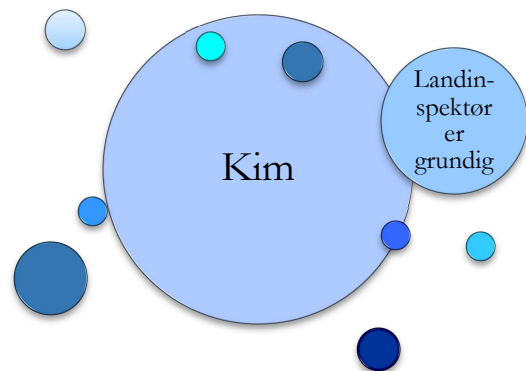
Det fremgår, at Søren er tydeligt opmærksom på den forberedende måling, som landinspektøren laver. Hos ham giver det anledning til, at han opbygger en forventning om et bestemt resultat, da han ser på en række landmålerstokke, som landinspektøren har sat ved den forberedende måling: "Og der tænkte jeg faktisk: Det så godt ud"⁴⁷¹. Denne risiko peger Ramhøj netop på som argument for helt at holde parterne væk under den forberedende måling⁴⁷². Det fremgik desuden af samtalen med Søren, at det kan være uklart for parterne, hvad formålet med de forberedende målinger er⁴⁷³.

Klagesager

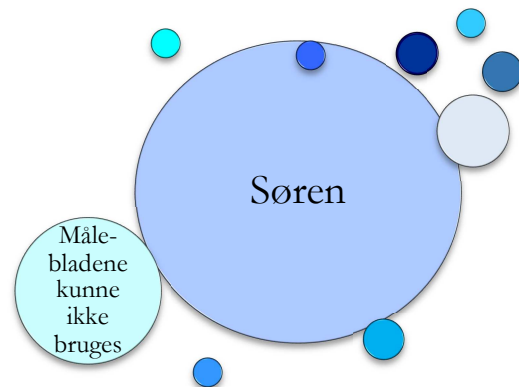
Som nævnt i afsnit 6.1.1 blev der i Landinspektørnævnets Sag 166⁴⁷⁴ klaget over landinspektørens forundersøgelser. Klager

Figur 6.1. Jonas' oplevelse af landinspektørens bevisfremskaffelse.

Figur 6.2. Kims oplevelse af landinspektørens bevisfremskaffelse.

Figur 6.3. Sørens oplevelse af landinspektørens bevisfremskaffelse.

⁴⁶⁹ Appendiks N. Linje 1004-1011.

⁴⁷⁰ Appendiks O. Linje 1071-1078.

⁴⁷¹ Appendiks Q. Linje 1249-1271.

⁴⁷² Lars Ramhøj, Hvor ligger skellet? 1. udgave, Gad Jura, 1998, s. 197.

⁴⁷³ Appendiks Q. Linje 2397-2401.

⁴⁷⁴ Kendelse af 26. august 1996 Landinspektørnævnets Sag 166, offentliggjort i Landinspektørens Meddelelsesblad – De blå sider 1996, Den danske Landinspektørforening, s. 37.

mener, at landinspektøren også burde have foretaget undersøgelse af luftfoto i matrikelarkivet, kontakt med relevante tredjeparter (gamle naboer og tidligere ejere) og profilgravning til konstatering af den gamle skelgrøfts beliggenhed. I samme sag klages over manglende orientering forud for forberedende måling. I Landinspektørnævnets Sag 205⁴⁷⁵ klages der over landinspektørens manglende forberedelser både hvad angår manglende markarbejde og manglende indhentning af historiske matrikeloplysninger og tinglyste dokumenter om anden mands råden. Det fremgår således, at klagere i de to sager oplever, at landinspektøren ikke er tilstrækkelig omhyggelig i sine undersøgelser.

I Landinspektørnævnets Sag 123⁴⁷⁶ klages over, at landinspektøren ikke hverken telefonisk eller skriftligt har rettet henvendelse til rekvirentens modpart hverken i forhold til at lave forundersøgelser eller med oplysninger om, hvad deres formål var. Spørgsmålet om manglende orientering før forberedende måling er også anført i et klagebrev til matrikelmyndigheden i sagen j.nr. U1996/9124⁴⁷⁷: ”Ifølge situationsplanen af 10.9.96 foretog X sine opmålinger i området d. 14.8.96. Jeg blev ikke, som loven foreskriver (jf. kap. 5 § 44 om afsætning af ejendomsgrænser) kontaktet af [X] i den anledning”. Sagerne antyder en følsomhed overfor den forberedende måling. Følsomheden overfor landinspektørens forberedelser peger på en følsomhed hos parterne, hvor landinspektørens manglende åbenhed skaber utryghed. Det kan også tolkes som en oplevelse af manglende interpersonel respekt, at landinspektøren bevæger sig rundt på parternes grund uden at orientere herom i forvejen.

Partsevaluering på tværs

Klagesagerne peger på to aspekter – grundig forberedelse og følsomhed overfor den forberedende måling. Dels tillægges det negativ værdi, hvis landinspektøren ikke undersøger tingbog, historiske kort, luftfoto, får lavet udgravning for at finde skelgrøft samt er aktiv i forhold til at kontakte tredjeparter, der kan bidrage til oplysninger om skellets beliggenhed. Dels er det problematisk, hvis landinspektøren ikke forudgående oplyser over for parterne, at han agter at lave forberedende målinger.

Samtalerne med parterne i feltarbejdet understøtter billedet, selv om det er andre forhold, der kommer i spil. Da der ikke i undersøgelsen indgår et specifikt spørgsmål til parterne af deres opfattelse af landinspektørens forberedelser, er evalueringen fra interviewene alle initieret fra parterne selv. De få tilbagemeldinger, der kommer fra grundejersamtalernes ros, undren eller klager, peger på, at parterne sætter pris på, når landinspektøren er grundig, og særlig gør det et indtryk, når landinspektøren har fundet og kan fremlægge historisk materiale. Manglende grundighed giver omvendt anledning til kritik, hvor en part selv har kunnet finde flere oplysninger efterfølgende. Parterne er desuden følsomme og også nysgerrige i forhold til de forberedende målinger.

Evalueringerne peger på, at når det er en landinspektør, der har kontrollen over bevisfindingen, baseres parternes tilfredshed på kriteriet ”Tillid”, hvor det særlig er tillid til evner (formuleret som grundighed), der kommer i spil.

⁴⁷⁵ Kendelse af 2. november 1999 Landinspektørnævnets Sag 205, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

⁴⁷⁶ Ikke offentliggjort klagebrev af 3. oktober 1989 fra rekvirentens modpart i Landinspektørnævnets Sag 123.

⁴⁷⁷ Ikke offentliggjort brev af 12. december 1996 fra part til Kort- og Matrikelstyrelsen i sagen j.nr. U1996/9124.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.1.3:

- Nogle parter efterspørger information om landinspektørens forberedende måling, både resultat og formål.

6.1.4 Tværgående forhold

I afsnit 6.1.3 fremgik, at parterne tillægger det positiv værdi, når de oplever, at landinspektørens forberedelser er grundige, og omvendt tillægger det negativ værdi, hvis de oplever, at landinspektøren ikke har fundet alle de beviser, som parterne mener er relevante i sagen. Af afsnit 6.1.1 fremgik det, at reglerne om sagens oplysning blev fjernet fra lov og bekendtgørelse i forbindelse med udstykningsreformens i 1991. Herefter fremgår reglerne alene af lovbemærkningerne og skelforretningsvejledningen, som det må antages, at de færreste parter har kendskab til. Dermed har parterne ikke reelt adgang til at foretage en vurdering af landinspektørens undersøgelser. Dette fjerner yderligere parternes kontrol over bevisfremskaffelsen, idet de ikke har det rette grundlag for at gøre indsigelser, hvis landinspektørens undersøgelser er utilstrækkelige.

I afsnit 6.1.1 fremgik det, at landinspektøren antageligvis har pligt til at prøve de beviser, han eller hun modtager fra parterne. I afsnit 6.1.2 indikerede Skelforretningssager 2012, at landinspektøren kun i få tilfælde foretager denne prøvning af skriftlige vidneudsagn. Den manglende sammenhæng mellem regler og praksis kan hænge sammen med, at prøvningen ikke direkte fremgår af regler eller vejledning.

I afsnit 6.1.2 fremgik det, at norske jordskiftedommere kan berette om fordele ved de forberedende møder i forhold til at forberede sagens parter på selv at bidrage til sagens oplysning samt i forhold til at anspore til at indgå forlig under de ordinære retsmøder. Fordele, der kunne være givtige også ved skelforretninger. I afsnit 6.1.1 fremgik det, at landinspektøren ud fra hensynet til habilitet må begrænse sine samtaler med sagens parter under sine eventuelle forberedelser i marken. Landinspektøren begrænses af, at parterne ikke er indkaldt med varsel og derfor ikke kan forventes begge at være til stede samtidig. Skelforretningsreglerne forhindrer ikke direkte forberedende møder, men det er tydeligvis ikke hensigten bag reglerne.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.1.4:

- Idet reglerne om sagens oplysning ikke er nedskrevet i lovgivningen, reduceres parternes mulighed for at vurdere landinspektørens bevisfremskaffelse og eventuelt gøre indsigelser mod mangler samt supplere materialet.
- Krav om prøvning af beviser herunder vidneudsagn fremgår ikke af regler eller vejledning, hvilket kan være årsagen til mangler i praksis.
- Den manglende indvarsling af parterne til forberedende møder betyder, at deres anvendelse er begrænset i forhold til eksempelvis indmåling af påstande og ansporing og hjælp til parterne i forhold til at bidrage til sagens oplysning.

6.2 Landinspektørens bevisfremlæggelse

6.2.1 Regelgrundlaget – landinspektørens bevisfremlæggelse

Landinspektørens bevisfremlæggelse før skelforretningen

Der er ikke udtrykkelige krav i reglerne om, at landinspektøren fremlægger sagens beviser for parterne, før beslutningen træffes. Det vil sige, at hverken udstykningsloven⁴⁷⁸ eller skelforretningsbekendtgørelsen⁴⁷⁹ har nedskrevne krav om, at landinspektøren før skelforretningen fremsender eller under skelforretningen fremlægger egne eller de af parterne modtagne beviser.

Det eneste sted, emnet berøres, er i forhold til indkaldelsen, hvor skelforretningsvejledningens⁴⁸⁰ afsnit 3 anbefaler, at landinspektøren oplyser parterne om, hvem der er indkaldt til skelforretningen (vidner). Da der i samme indkaldelse anbefales parterne at foreslå landinspektøren at indkalde andre, bliver det usikkert, om landinspektøren i givet fald skal sende en revideret deltagerliste, men det er min vurdering, at det må antages at være tilfældet.

I den tidligere omtalte kendelse i Landinspektørnævnets Sag 205⁴⁸¹ fremgår det, at der blandt andet var klaget over, at landinspektøren ikke har udsendt alle bilag til parterne i forvejen. Landinspektøren henviste til, at parterne havde de fleste af bilagene i forvejen og kunne supplere ved at bestille bilagene via en til indkaldelsen vedlagt bilagsliste. I indkaldelsen stod: *"Til orientering vedlægges en kopi af sagens bilagsliste, idet bemærkes at bilag, som en af parterne ønsker tilsendt, kan fås ved henvendelse til mit kontor. Matrikulær plan, udarbejdet efter foreliggende målinger, vedlægges til orientering."* Landinspektørnævnet konkluderer: *"At bilag ikke medfulgte, men kunne rekvireres i henhold til den vedlagte bilagsliste, anser nævnet ikke for en fejl."* Det interessante ved nævnets bemærkning er, at den kan forstås således, at havde det ikke været muligt at rekvirere bilag via bilagslisten, var det en fejl. Men formentlig skal bemærkningen tolkes således, at det blev relevant at give mulighed for at rekvirere bilagene, fordi bilagene var nævnt i indkaldelsen. Efter reglerne er der intet krav om, at parterne skal have dokumenterne i forvejen.

I Landinspektørnævnets Sag 310⁴⁸² klages der over en landinspektørs varetagelse af en skelforretning. Et af klagepunkterne vedrører, at landinspektøren før skelforretningen havde videresendt det brev, som klager havde sendt til ham. Landinspektørnævnet afviser at behandle sagen⁴⁸³, da det vurderer, at hovedparten af klagepunkterne vedrører habilitet og skelfastlæggelse, og de øvrige klagepunkter kan afvises. Herudfra konstateres, at klagen må anses for *"åbenbart grundløs"*. Landinspektørnævnet anfører i sin begrundelse, at spørgsmålet om fremsendelsen af materiale til modparten vedrører skelfastlæggelse. Dette på trods af, at der helt åbenbart er tale om en klage over et processuelt forhold – ikke et materielt.

⁴⁷⁸ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁴⁷⁹ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

⁴⁸⁰ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁴⁸¹ Kendelse af 2. november 1999 Landinspektørnævnets Sag 205, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

⁴⁸² Ikke offentliggjort brev af 19. januar 2008 fra klager til Landinspektørnævnet i Landinspektørnævnets Sag 310.

⁴⁸³ Ikke offentliggjort brev af 3. juni 2008 fra Landinspektørnævnet til klager i Landinspektørnævnets Sag 310.

Hvor administrativ praksis således ikke i væsentlig grad belyser kravene til landinspektørens fremlæggelse af beviser før skelforretningen, er der angivet en klar administrativ regeltolkning i sagen j.nr. KMS-2010-00005⁴⁸⁴. Heraf fremgår det, at parterne ikke har krav på at få tilsendt materiale forud for skelforretningen. Det er alene landinspektørens beslutning, hvad der skal fremsendes: ”*Det er styrelsens opfattelse, at det er landinspektøren, der vurderer om modtaget materiale skal sendes til modparten forud for skelforretningens afholdelse. Det vil ikke være i strid med god landinspektørskik at vente til åstedsmødet med at fremlægge modtaget materiale for parterne. Parterne får også mulighed for at tage stilling til de oplysninger, som landinspektøren har lagt til grund i den redegørelse som landinspektøren skal udarbejde, hvis der ikke kan opnås forlig om skellets beliggenhed*”.

I litteraturen er emnet ikke gjort til genstand for retsdogmatisk regeltolkning, men Ramhøj⁴⁸⁵ har forskellige normativt baserede anbefalinger, således advarer han på det nærmeste mod at sende beviserne forudgående: ”*Selv om der ikke er noget til hinder for, at parterne får kendskab til det materiale, landinspektøren indsamler eller modtager, må det nøje overvejes, i hvilken udstrækning der skal fremsendes kopi heraf til parterne – og i givet fald til alle parter. I den konkrete situation kan det dreje sig om et betydeligt antal dokumenter, hvori ikke alle har interesse. Forudsætningen for at udlevere materiale, parterne har tilsendt landinspektøren, er, at de erklærer sig indforstået med en sådan fremgangsmåde*”. Den sidste bemærkning peger på yderligere et emne, der (heller) ikke er berørt i reglerne, nemlig spørgsmålet om, hvorvidt landinspektøren ved modtagelse af materiale fra én part skal videresende det i kopi til modparten. Som det fremgår af citatet, anbefaler Ramhøj, at det kun sker med parternes accept.

I såvel matrikelmyndighedens som Ramhøjs tolkning synes at gennemskinne en tilgang til officialprincippet, hvorefter det ikke er nødvendigt, at parterne forstår sagens beviser. Men parternes mulighed for at give fyldestgørende modsvar forudsætter forberedelser, herunder mulighed for at undersøge, om der findes moddokumentation og eventuelt indhente sådan. Efterfølgende fremskaffelse af dokumentation kræver en udsættelse af skelforretningen og en risiko for forlænget proces tid og i hvert fald en fordyrelse af sagen. Unnlader landinspektøren at videresende modtaget dokumentation fra den ene sagspart, da er der samtidig tale om, at landinspektøren forholder én af parterne faktuelle oplysninger, som landinspektøren er bekendt med, at modparten har.

Landinspektørens bevisfremlæggelse under skelforretningen

Skønt det altså fremgår, at der ikke i regeltolkningen forudsættes, at parterne får mulighed for at forberede sig på skelforretningen gennem materiale fra landinspektøren, fremgår det samtidig også af ovenfor anførte citat i sagen j.nr. KMS-2010-00005, at det i hvert fald forudsættes, at landinspektøren foretager en bevisfremlæggelse under skelforretningen. Dette synspunkt i administrativ praksis kommer endnu tydeligere frem i sagen j.nr. U2010/65704, der blev ugyldig, da matrikelmyndigheden nægtede at notere sagen. I sagen indgår spørgsmålet om bevisfremlæggelse under skelforretningen. Af matrikelmyndighedens regeltolkning fremgår det, at det forudsættes, at der under skelforretningen sker en bevisfremlæggelse, så parterne kan udtale sig om beviserne, før landinspektøren træffer sin beslutning. I sagen udsætter landinspektøren skelforretningen for at søge sagen bedre oplyst, før han træffer sin afgørelse. Det fremgår af sagen, at han har individuel korrespondance med parterne efter skelforretningsmødet, og før han træffer sin afgørelse. Forholdet får betydning, fordi landinspektøren ikke

⁴⁸⁴ Ikke offentliggjort mail af 18. december 2009 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen j.nr. KMS-2010-00005.

⁴⁸⁵ Lars Ramhøj, *Hvor ligger skellet?* 1. udgave, Gad Jura, 1998, s. 198.

genindkalder parterne efter sin udsættelse af skelforretningen, men træffer sin afgørelse på kontoret. Den manglende genoptagelse er det centrale forhold, da sagen nægtes notering i matriklen. Men kravet om genoptagelse er netop relevant, fordi genoptagelsen kunne have bidraget til at give parterne adgang til modsvar. I sagen medførte den manglende genoptagelse blandt andet, at informationer ikke blev fremlagt ved skelforretningen og heller ikke på anden måde blev forelagt modparten. Som del af begrundelsen for sin afgørelse om nægtelse af notering af skelforretningen anfører matrikelmyndigheden: ”De efterfølgende oplysninger, herunder telefonsamtaler foregik uden for regi af skelforretningen og dermed uden, at de øvrige parter blev inddraget og havde mulighed for at give modsvar. På den baggrund blev ejendomsgrænsen afsat den [...] uden for skelforretningens rammer og uden parternes tilstedeværelse”⁴⁸⁶.

Der synes dermed at være et billede af en administrativ regeltilknytning, der entydigt stiller krav om, at parterne forelægges landinspektørens beviser under skelforretningen med det formål, at de har mulighed for at give modsvar, før landinspektøren træffer sin afgørelse. Matrikelmyndigheden forudsætter dermed, at kontradiktionsprincippet i hvert fald i en vis udstrækning er gældende ved skelforretninger.

I civilprocessen antages det, at parterne har ret til partsoffentlighed og aktindsigt og dermed ret til at gøre sig bekendt med sagens bevismateriale samt være til stede under alle retsmøder. Desuden gælder kontradiktionsprincippet, hvorefter parterne har ret til at udtale sig om den anden parts bevismateriale før sagens afgørelse⁴⁸⁷. Under retssager sikres parternes kontradiktion desuden ved en forberedelsesproces, hvor parterne skal fremsende beviserne til retten og hinanden. Parterne har herefter mulighed for at finde modbeviser herunder både vidner og dokumenter. Derefter kører endnu en proces med kontradiktionsmulighed for de nye beviser. Forberedelserne stopper først, når dette er sikret.

I forvaltningsretten forstås kontradiktion eller partshøring som en parts adgang til med henblik på varetagelse af egne interesser at sætte sig ind i en sags oplysninger og fremkomme med en udtalelse, inden sagen afgøres⁴⁸⁸. I forhold til forvaltningsmyndigheden sikres kontradiktion eller partshøring ved, at parterne bedes fremsende samtlige oplysninger, og før der træffes afgørelse får forelagt hensigten og begrundelsen for den konkrete afgørelse; hvorefter parterne gives anledning til på ny at udtale sig. Parternes rettigheder er sikret i forvaltningslovens⁴⁸⁹ § 19. Muligheden for at kunne udtale sig gælder kun, hvor oplysningerne er til ugunst for parterne. Parterne kan efter forvaltningslovens § 21, stk. 1, desuden forlange, at sagens afgørelse udsættes, til parterne har haft mulighed for at give en udtalelse. Forvaltningsafgørelser vedrører typisk ikke to parter, men i stedet én part og pågældende myndighed. Men i forvaltningssager med tvist mellem flere parter antages ifølge domspraksis også at være pligt til kontradiktion i forhold til ”partsindlæg af væsentlig betydning for modparten” – på trods af, at denne form for kontradiktion ikke fremgår direkte af forvaltningslovgivningen⁴⁹⁰.

Matrikelmyndighedens antagelse om, at kontradiktionsprincippet mellem parterne også i en vis udstrækning er gældende på trods af, at der ikke er nedskrevne regler herom, er således

⁴⁸⁶ Ikke offentliggjort brev af 15. februar 2011 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen U2010/65704.

⁴⁸⁷ Bernhard Gomard og Michael Kistrup, Civilprocessen, 7. udgave, Karnov Group Denmark A/S, 2013, s. 28.

⁴⁸⁸ Karsten Revsbech, Carl Aage Nørgaard og Jens Garde, Forvaltningsret - Sagsbehandling, 7. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2014, s. 196.

⁴⁸⁹ Bekendtgørelse nr. 433 af 22. april 2014 af forvaltningsloven.

⁴⁹⁰ Karsten Revsbech, Carl Aage Nørgaard og Jens Garde, Forvaltningsret - Sagsbehandling, 7. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2014, s. 197-198.

konsistent med forvaltningsretten. Men også konsistent med domspraksis for hegnsynsforretninger. Hegnsloven er et eksempel på anden lignende lovgivning, hvor der i en proces ikke er angivet regler for kontradiktion⁴⁹¹. Kontradiktionsprincippet gyldighed ved hegnsynsforretninger blev fastlagt ved dom fra Vestre Landsret, U1994.499V, hvor landsretten fandt, at hegnsynets kendelse stred mod grundlæggende processuelle principper, fordi en part ikke havde haft adgang til kontradiktion. Fra landsrettens afgørelse om, at grundlæggende processuelle principper (herunder altså kontradiktion) er gældende ved hegnsynsforretninger på trods af, at de ikke indgår direkte i lovgivningen, synes det nærliggende at drage en parallel til reglerne for skelforretninger og rimeligt at antage, at reglerne om kontradiktion også gælder her. I givet fald må det samtidig antages, at de gældende regler og myndighedernes regeltolkning ikke i tilstrækkeligt omfang understøtter parternes kontradiktionsret. Så længe der ikke foreligger domme for skelforretninger, henstår det dog fortsat i det uvisse, hvor vidtgående krav til kontradiktion parterne kan stille.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.2.1:

- Kontradiktionsprincippet fremgår ikke af skelforrettingsreglerne.
- Matrikelmyndighedens regeltolkning af kontradiktionsprincippet inkluderer alene parternes mulighed for at give modsvar under skelforretningen, ikke deres mulighed for at forberede modsvar før skelforretningen.

6.2.2 Praksis – landinspektørens bevisfremlæggelse

Skelforretningssager 2012

Det fremgår af Skelforretningssager 2012, at der som led i skelforretningens opstart eller i forbindelse med landinspektørens fremlæggelse er en gennemgang af listen af beviser (jævnfør afsnit 5.2.2). Desuden sker der en åstedsfase med besigtigelse. I 28 af sagerne fra Skelforretningssager 2012 er der information om landinspektørens fremlæggelse under skelforretningen⁴⁹². I enkelte tilfælde er der kun få oplysninger herom i sagerne, men i skelforretningserklæringerne er der ofte tale om temmelig detaljerede beskrivelser. Hvorvidt beskrivelsen var lige så detaljeret under skelforretningen er vanskeligt at vide med sikkerhed, men læsningen af forklaringerne i sagerne giver det indtryk, at landinspektøren typisk gør en del ud af at gennemgå sine egne forundersøgelser, herunder at fremlægge indsamlede dokumenter, især med fokus på måloplysninger og eventuelle egen forberedende måling.

Af oplysningerne i sagerne fås samtidig det indtryk, at landinspektøren kun sjældent fremsender egne forundersøgelser forudgående. Heller ikke de i afsnit 6.1.2 nævnte forudgående telefonsamtaler med tredjeparter synes parterne at have modtaget referat i forvejen. Parterne har dermed ikke mulighed for at forberede et modsvar, herunder finde modbeviser eller supplerende bevismateriale forud for skelforretningen.

Dansk feltarbejdet

Bevisfremlæggelse før skelforretningen. Bevisfremlæggelsen observeret ved det danske feltarbejde understreger indtrykket fra Skelforretningssager 2012, idet heller ikke i de tre observerede sager fremsender landinspektørerne egne beviser til parterne forud for skelforretningen. Interview med landinspektørerne giver et indtryk af deres overvejelser desangående.

⁴⁹¹ Bendt Berg, Hegnsloven med kommentarer, 3. udgave, Forlag Bendt Berg, 2004, s. 225.

⁴⁹² Appendiks B. Felt R.

Landinspektør Overgaard fremsender ingen beviser forudgående, og det fremgår, at det er hans normale praksis⁴⁹³. Landinspektør Friis forklarer mere om sine bevæggrunde "[J]eg sender bevidst intet materiale ud. Altså, forstået på den måde: Jeg sender indkaldelsen ud, jeg sender en kopi af matrikelkortet fra webmatriklen uden målestok, hvor det er markeret, hvad det er for et skel. Og så en kopi af bekendtgørelsen. Intet andet. Jeg sender ikke noget ud, der på nogen måde kan belyse en stillingtagen til skellet". Overvejselsen bag er, at han mener, at fremsendelsen kan give parterne et indtryk af, at han har taget parti eller truffet afgørelsen på forhånd: "Det kan opfattes, som at jeg allerede har taget stilling til et skel. Det kan også opfattes som... jeg vil ikke sige en trussel, men det kan blive opfattet af den anden part, at: Du kan godt se, at min klient har jo noget af din have – det kan du se på et luftfoto. Sådan vil det kunne opfattes."... "Det er også for at behandle begge parter pænt. Det er for at sige: Vi starter fra scratch"⁴⁹⁴.

Landinspektør Møller forklarer, at han heller ikke fremsender resultatet af den forberedende måling eller måldokumenter på forhånd, men et af to fotos, han fik tilsendt fra den ene part, sendte han videre til modpartens advokat, det andet vurderede han var for uskarpt til at have relevans i sagen⁴⁹⁵.

Bevisfremlæggelse under skelforretningen. Forløbet i de tre sager i feltarbejdet er forskelligartet, men synes at repræsentere forskellige fremgangsmåder, der også fremgår af undersøgelsen Skelforretningssager 2012. Herunder er derfor medtaget en beskrivelse af bevisfremlæggelsen under de tre deltagerobservationer. I beskrivelsen indgår både landinspektør og parter bevisfremlæggelse.

Af deltagerobservationen "Hasselhegnet" fremgår det, at landinspektøren ikke gennemgår sagens bilag under sagens opstart, men først senere under den samlede bevisfremlæggelse. Direkte efter opstartsfasen påbegynder landinspektøren en åstedbesigtigelse. Denne inkluderer en grundig forklaring af de under den forberedende måling fundne skelmærker og en konstatering af sagens stridpunkter⁴⁹⁶. (Senere i skelforretningen vendes tilbage til de forskellige skelstrækninger i forbindelse med parternes forklaringer).

Landinspektørens målinger præsenteres efter partsforklaringerne. Det sker som en samlet gennemgang af sagens materiale, hvor landinspektøren fremlægger samtlige bilag. Parternes egne bilag får de selv lejlighed til at kommentere på, og der er dialog mellem parterne i den forbindelse. Til lejligheden beder landinspektøren parterne samle sig omkring et havebord. Gennemgangen af sagens bilag er lang og grundig. Parterne har lejlighed til at stille spørgsmål under vejs. Det fremgår, at landinspektøren undervejs i sin forklaring søger (og får) parternes accept af de oplysninger om årstal og lignende, som han er kommet frem til. En enkelt gang forsøger han også – ganske afdæmpet – at lette stemningen lidt ved at komme med en munter bemærkning. Der er kun enkelte spørgsmål undervejs, men parterne synes at følge med, selv om alle det meste af tiden står med en vis afstand til bordet og beviserne⁴⁹⁷.

Det fremgår desuden, at landinspektøren på flere tidspunkter både i åstedsfase og bevisfremlæggelse forsøger at undgå, hvad han ser som potentielle muligheder for misforståelser hos parterne. Han gør det klart for parterne, at et konkret fundet skelmærke ikke er skelmærke

⁴⁹³ Appendiks Y. Linje 488-507.

⁴⁹⁴ Appendiks W. Linje 723-774.

⁴⁹⁵ Appendiks X. Linje 172-181, 314-333 og 538-550.

⁴⁹⁶ Appendiks J. Linje 109-125.

⁴⁹⁷ Appendiks J. Linje 307-377.

mellem de to ejendomme, men i stedet er skel mod vej. Han nævner flere gange, at der ikke er gode mål, og at enkelte skel aldrig har været afmærket. Han forklarer, at matrikelkort og ortofotos ikke uden videre kan sammenstilles. Og han forklarer, at matrikelkortet ikke er nøjagtigt⁴⁹⁸. Dertil kommer, at han altså også i forhold til sagens beviser søger at opnå parternes accept af oplysningerne. Fremgangsmåden tyder på, at han ønsker at overbevise parterne, samtidig med at han sikrer, at de forstår grundlaget for den senere afgørelse.

Af deltagerobservationen ”Udestuen” fremgår det, at landinspektøren i sagens opstartsfasen blot henviser til sagens mange bilag, men ikke gennemgår dem enkeltvis⁴⁹⁹. Som i ”Hasselhegnet” fortsætter landinspektøren herefter direkte med at forklare om sin forberedende måling, men der er ikke tale om åstedbesigtigelse, da vi bliver stående samme sted (cirka midt på den omstridte skelstrækning). Under forklaringen gennemgår landinspektøren de kortbilag og måleblade, der er i sagen, men viser også på dette tidspunkt det kortbilag, han selv har udarbejdet. Dette kortbilag er ikke udarbejdet på baggrund af landinspektørens egne opmålinger, men er en konstruktion på baggrund af tidligere opmålinger i sagen (af landinspektører fra andre firmaer). Der er mulighed for parterne at stille spørgsmål undervejs, hvilket de benytter sig af. Landinspektøren spørger parterne om et forligsforslag, som parterne før skelforretningen har drøftet⁵⁰⁰. Der er tale om et relativt kort forløb.

Herefter starter partsforklaringerne. Undervejs i dette forløb fremlægger landinspektøren det bevismateriale i form af kortbilag, han har modtaget fra den ene af parterne. Han forklarer, hvad materialet er og kan bruges til⁵⁰¹. En egentlig åstedbesigtigelse, hvor parterne sammen bevæger sig rundt langs skellinjen, kommer først, da landinspektøren senere fremlægger et forligsforslag for parterne. Selv om der altså tilsyneladende er de samme faser i skelforretningen, er der tale om et væsentligt anderledes forløb end under ”Hasselhegnet”.

Af deltagerobservationen ”Den særskilte aftale”⁵⁰² fremgår det, at landinspektøren i direkte forlængelse af sagens opstartsfasen gennemgår sagens bilag. Dette sker som en egentlig fremlæggelse af materialet. De bilag, den ene af parterne har indsendt i forvejen, lader landinspektøren pågældende part selv fremlægge. Undervejs bryder parterne ind og stiller spørgsmål eller kommenterer på landinspektørens fremlæggelse. Der er en relativt fri proces, hvor parternes spørgsmål og kommentarer udvikler sig til, at parterne reelt samtidig fremlægger deres synspunkter. I sin fremlæggelse forklarer landinspektøren blandt andet, at der ikke er måloplysninger for skellet, hvilket rekvirentens modpart modsætter sig. Hun forklarer, hvorfor hun mener, at der har været foretaget en skelafsætning. Rekvirenten synes at bakke hendes forklaring op. Mødet afbrydes 6-7 minutter, mens rekvirentens modpart går inden for og henter et par kortbilag. Da rekvirentens modpart vender tilbage, modtager landinspektøren kortbilaget, undersøger det og forklarer, hvad type kort det drejer sig om. Herefter fortsætter han sin fremlæggelse.

Efter fremlæggelsen af beviserne påbegyndes en åstedsfase med besigtigelse. I dette forløb ledes der efter skelafmærkning, mens parterne er til stede. Parterne kommer løbende med bemærkninger om den tidligere brug, hegning med videre. (Senere i skelforretningen vendes

⁴⁹⁸ For læsere uden praktisk landinspektørfaring kan det dertil bemærkes, at alle de nævnte forhold hører til det, der i praksis hyppigt giver anledning til misforståelser hos parter.

⁴⁹⁹ Appendiks K. Linje 100-118.

⁵⁰⁰ Appendiks K. Linje 126-151.

⁵⁰¹ Appendiks K. Linje 206-212.

⁵⁰² Appendiks I. Linje 192-540 og 864-873.

tilbage til de forskellige skelstrækninger i forbindelse med parternes forligsdrøftelser).

Herefter samler landinspektøren parterne om sig på ny. Han gør det klart, at fordi der er kommet nye oplysninger frem i sagen, vil han udsætte mødet med henblik på at undersøge spørgsmålet yderligere, herunder undersøge, om der er målinger, han ikke er bekendt med. Han forklarer overfor parterne, hvilke type vidner de i den mellemliggende periode bør forsøge at få fat på. På det efterfølgende møde fremlægger landinspektøren det af den ene part omtalte måleblad og knytter også på ny bemærkninger til kortbilaget, der blev fremlagt af den ene part under første møde.

Det bemærkes, at i sagen udsættes skelforretningen, fordi den ene part kommer med nye oplysninger i sagen. Pågældende part kommer med dette materiale foranlediget af, at hun først under skelforretningen får oplyst, at landinspektøren ikke har kunnet finde måloplysninger til belysning af sagen. Denne information er ikke tilgået parterne i forvejen. På grund af det nye materiale fra pågældende part udsætter landinspektøren forretningen og får dermed tid til at undersøge materialet nærmere.

Det fremgår, at der ikke synes at være en fast praksis for landinspektørens bevisfremlæggelse. De samme hovedelementer indgår dog, og væsentligt er det, at såvel landinspektør som parter fremlægger. Forløbet med landinspektørernes fremlæggelser afviger i detaljegraden i fremlæggelserne, men det fremgår, at landinspektørerne giver plads til, at parterne kan spørge landinspektøren, hvis der er ting, de ikke forstår. Min oplevelse var, at landinspektørerne i alle tre sager var imødekommende overfor parternes eventuelle spørgsmål.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.2.2:

- Landinspektøren fremsender kun sjældent egne forundersøgelser forudgående. Parterne har dermed ikke mulighed for at forberede et modsvar, herunder finde modbeviser eller ekstra bevismateriale forud for skelforretningen.
- Landinspektørens manglende forudgående fremsendelse af beviser kan bidrage til udsættelse af skelforretningen bliver nødvendig.

6.2.3 Parternes evaluering – landinspektørens bevisfremlæggelse

I figurerne 6.4-6.6 er kort opsummeret pointer i parternes procesoplevelse⁵⁰³.

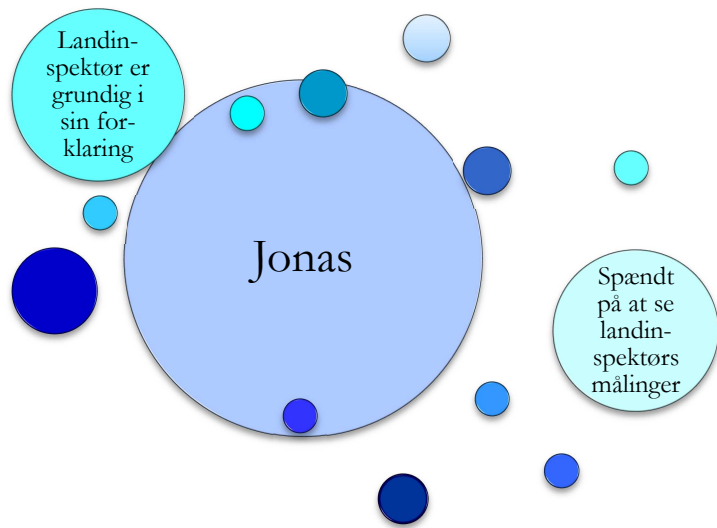
Jonas

Før skelforretningen havde landinspektøren ikke fremsendt sine beviser til Jonas, blandt andet var der lavet en forberedende opmåling. Jonas bemærker, at alle var spændte på måleresultaterne: TLS: *"Var der nogle ting, som du savnede at få at vide i forvejen – inden i dag. Nogle ting, som du gerne ville have vidst, inden I dukkede op?"* Jonas: *"Nej, det syntes jeg ikke. Altså, vi var alle sammen spændte på, hvad deres måleresultat var, som de havde været ude at lave for en uge siden"*.⁵⁰⁴ Fortællingens hop fra indkaldelsen til forberedende måling kan være initieret af, at indkaldelsen oplyser, at der vil finde en forberedende måling sted. Men det syntes mere reelt at kunne tolkes som et positivt formuleret svar på spørgsmålet om, hvorvidt Jonas savnede at vide noget i forvejen. Jonas savnede eller var i hvert fald spændt på at kende resultatet af den forberedende måling.

⁵⁰³ De i figurerne viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁵⁰⁴ Appendiks N. Linje 281-284.

Når landinspektøren undlader at fremsende egne beviser, fratager han eller hun parterne yderligere kontrol, idet parternes mulighed for selv at finde relevant materiale til at supplere landinspektørens reduceres. Det var ikke kun den forberedende måling, der ikke blev fremsendt Jonas forud for skelforretningen. Som nævnt i afsnit 6.1.3 var det samme tilfældet for de øvrige beviser, herunder sagens luftfotos. Jonas finder som nævnt flere fotos, som efter Jonas' vurdering støtter hans påstand. Men han finder dem først efter sagens afslutning. De luftfotos, som landinspektøren i Jonas' sag ikke har medbragt, har landinspektøren måske overset (det fremgår, at det er Jonas' vurdering), eller han har måske vurderet, at de ikke var relevante. Uanset landinspektørens tolkning reduceres Jonas' mulighed for at belyse sagen med supplerende materiale, idet han ikke har kendskab til, hvad landinspektøren medbringer ved skelforretningen.

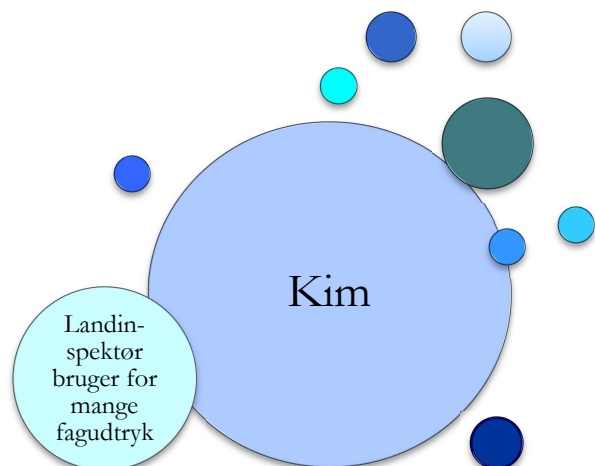

Figur 6.4. Jonas' oplevelse af landinspektørens bevisfremlæggelse.

I forhold til formen på landinspektørens fremlæggelse under skelforretningen er Jonas entydigt positiv. Han beskriver, at landinspektøren: "[U]ddybede mange ting. Hvorfor han fandt den skellinje. Og det der med, at han gik tilbage i gamle kort, det syntes jeg, det var fint, at man tager alle udgangspunkter for at finde ud af, hvor skellinjen skal være"⁵⁰⁵. Det fremgår, at Jonas lægger vægt på, at landinspektøren er grundig i sin forklaring.

Kim

Kim kommer med den generelle bemærkning til landinspektørens fremlæggelse, at den var vanskelige at forstå, fordi der blev anvendt for meget fagsprog: "[H]an bruger mange ord, jeg ikke har hørt før". Det betød, at nogle af tingene var vanskelige at forstå. På trods heraf føler Kim, at han kunne følge med under skelforretningen. Han er også beroliget af, at han havde en advokat med, idet han havde forventning om, at hans advokat formentlig forstod, hvad der blev sagt. Kim efterspørger dog, at forklaringerne under skelforretningen

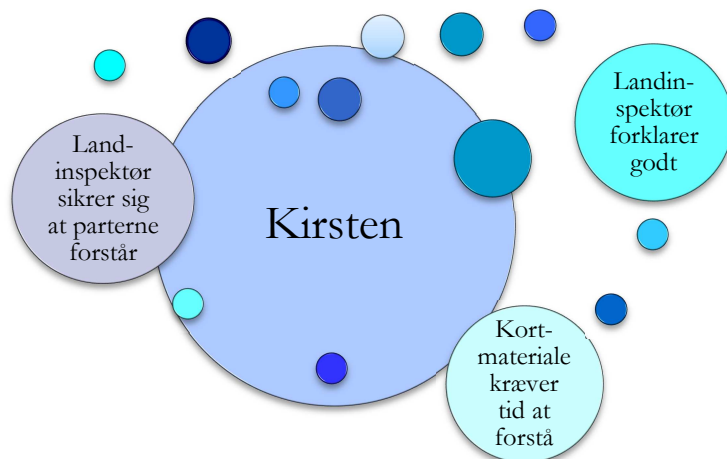
Figur 6.5. Kims oplevelse af landinspektørens bevisfremlæggelse.

⁵⁰⁵ Appendiks N. Linje 87-89.

holdes i lægmandssprog⁵⁰⁶ ("lidt mere menneskesprog").

Kirsten

I samtalen med Kirsten fremgår det, at hun ikke tillagde det negativ værdi, at landinspektøren ikke fremsender kortmateriale og andet før skelforretningen. På den anden side er det også hendes vurdering, at det skyldes, at hun havde set kortmaterialet i forvejen, idet hun selv havde skaffet det på forhånd. Havde hun ikke set det på forhånd, vurderer hun, at det ville have været vanskeligt for hende at følge med i landinspektørens fremlæggelse ved skelforretningen: "Jeg havde jo rimelig ro i det, fordi vi havde været inde og kigge på nogle af kortene, så vi var klar over, hvordan det så ud. Men hvis jeg ikke havde set sådan nogle kort før, så ville jeg have rigtig, rigtig svært ved at følge med i, hvordan er det, og hvordan ser det ud. Fordi det kan jeg huske, da vi kiggede i dem først – vi kunne jo gå ind og se på kort – så skulle vi lige bruge tid på at finde ud af, hvad er det, og hvad er det, vi ser, og..."⁵⁰⁷. Det er en interessant bemærkning, da hun ellers tidligere har beskrevet, hvor grundig landinspektøren var. Det er han også i sin gennemgang her, men Kirsten kan kun forstå det, fordi hun allerede selv på eget initiativ havde fundet og sat sig ind i materialet.

Figur 6.6. Kirstens oplevelse af landinspektørens bevisfremlæggelse.

han sådan tydeliggjorde: Hvad er det, jeg tager min beslutning ud fra - de fakta der forelå. Det syntes jeg gav mig rigtig meget ro."... "[H]an sikrede sig egentlig, at folk kunne forstå det, og at der var tid til at stille spørgsmål. Jeg kunne hele tiden følge, hvor er vi henne"⁵⁰⁸. Det fremgår, at Kirsten oplever det som vigtigt, at fremlæggelsen både er tydelig og grundig, men også at parterne har god tid og mulighed til at stille opklarende spørgsmål.

Søren

Søren har ingen bemærkninger til landinspektørens bevisfremlæggelse, bortset fra at han altså som nævnt i afsnit 6.1.3 opfatter landinspektørens forberedende arbejde med opsætning af tidligere forligsforslag som positivt. Samtidig fremgår det af Sørens forklaring, at han ikke mener, at der er relevante beviser i sagen. Ingen måleblade, der kan bruges til noget eller

⁵⁰⁶ Appendiks O. Linje 601-636.

⁵⁰⁷ Appendiks P. Linje 1169-1173.

⁵⁰⁸ Appendiks P. Linje 81-95.

andet: ”Vi kan ikke bruge målebladene”⁵⁰⁹. Som sådan er det ikke overraskende, at han ingen kommentarer har til de beviser, landinspektøren faktisk fremlægger.

Klagesager

Af klagesagerne fremgår både den negative oplevelse af ikke at få dokumenter forud for skelforretningen, men også én negative oplevelser ved at udleveret materiale af landinspektøren sendes videre til modparten.

I Landinspektørnævnets Sag 73⁵¹⁰ fortryder klager (rekvirentens modpart) at have tiltrådt en forligserklæring. Han oplyser, at under skelsætningsforretningen fik han oplyst af landinspektøren, at denne ikke var i besiddelse af det oprindelige kort over skellet, da et sådan ikke fandtes. Dagen efter skelsætningsforretningen henvendte klager sig på landinspektørens kontor og fik her udleveret en kopi af det oprindelige matrikelkort. Klager vurderer herefter, at han ved skelsætningsforretningen har underskrevet forligserklæringen på baggrund af forkerte oplysninger, og fortryder sin underskrift. For en fagperson synes misforståelsen at have en indlysende forklaring. Muligvis har landinspektøren givet udtryk for, at der ikke fandtes målinger af ejendomsgrænsen (dengang i form af hovedkort med mål), men har ikke dermed ment, at der ikke fandtes et matrikelkort. Af landinspektørens forklaring i sagen fremgår det ganske tydeligt, at han ikke på nogen måde mener at have skjult oplysninger for parterne. Men problemet kunne helt åbenlyst være afværget ved, at parterne havde modtaget beviserne – herunder det ønskede kopi af oprindeligt matrikelkort – i forvejen. Dette havde givet ham mulighed for at sætte sig ind i kortets oplysninger og på den baggrund under skelsætningsforretningen at kunne træffe en oplyst beslutning. Sagen peger på, at med den reducerede adgang til under skelforretningen at forstå sagens materiale bliver det problematisk, at parterne under skelforretningen har mulighed for at tiltræde skelafsætningen. I hvert fald er det oplagt, at det må give langt større risiko for, at parter fortryder deres tiltrædelse, når de efterfølgende har adgang til at sætte sig ordentlig ind i sagens materiale.

Ønsket om, at landinspektøren ikke videresender eget materiale, fremgår af Landinspektørnævnets Sag 310⁵¹¹, hvor klagende part blandt andet anfører: ”X har før skelforretningen udleveret vores redegørelse over forløbet til modparten, så hun kunne sætte sig ind i, hvad vi ville sige. Hun ændrede forklaring fra tidligere.”... ”Da jeg under skelforretningen opdagede det og opponerede imod, at vi ikke havde modtaget en tilsvarende redegørelse fra modparten, var svaret, at hun ikke havde sendt noget til ham, hvilket kunne tyde på en mundtlig aftale.” Det bemærkes, at det er modpartens mulighed for at give modsvar, der ønskes reduceret af klager. Men også at dette forhold er begrundet i en oplevelse af manglende gensidighed. Modparten redegør ikke for sin forklaring over for klager. Men modpart har tilsyneladende redegjort for dem over for landinspektøren, uden at dette er meddelt videre. Det er dette element, der medfører, at klager i sin klage blandt andet beskylder landinspektøren for at være inhabil. Landinspektørens adfærd signalerer over for parterne, at han ikke er neutral.

I Landinspektørnævnets Sag 337⁵¹² klages der blandt andet over, at landinspektøren først fremsendte materialet fra første skelforretningsmøde aftenen før andet skelforretningsmøde.

⁵⁰⁹ Appendiks Q. Linje 1697-1712.

⁵¹⁰ Ikke offentliggjort brev af 10. oktober 1978 fra klager til Landinspektørnævnet i Landinspektørnævnets Sag 73.

⁵¹¹ Ikke offentliggjort brev af 19. januar 2008 fra klager til Landinspektørnævnet i Landinspektørnævnets Sag 310

⁵¹² Ikke-offentliggjort brev af 9. marts 2010 fra klager til Landinspektørnævnet i Landinspektørnævnets sag 337.

Materialet blev fremsendt til parternes advokat kl. 21.51. Advokaten videresendte materialet næste dag, men der var parterne taget på arbejde, hvorfor de ikke havde mulighed for at læse materialet til skelforretningens genoptagelse samme dag kl. 13. Landinspektøren var ellers blevet rykket for materialet to gange og altså bekendt med, at parterne ønskede at modtage materialet før skelforretningen. Mødet blev dog udsat af landinspektøren samme morgen, så spørgsmålet havde ingen instrumentel betydning i sagen. Men det bemærkes altså, at også i denne sag er der en partsforventning om at kunne sætte sig ind i sagens materiale før skelforretningens sag.

I Landinspektørnævnets Sag 338⁵¹³ klager rekvirentens modpart over, at landinspektøren var inhabil til at lede skelforretningen, men også over, at landinspektøren under selve skelforretningen optrådte partisk. Landinspektøren var rekvireret af klager selv til at udføre en opmåling af skellet. I forbindelse med dette arbejde må landinspektøren herefter være kontaktet af klagers modpart, der rekvirerede landinspektøren til en skelforretning. Klager modtog i hvert fald en indkaldelse til skelforretning fra landinspektøren. Under skelforretningen var det klagers oplevelse, at landinspektøren allerede havde truffet sin afgørelse, der forelå eksempelvis et maskinskrevet udkast til forlig, der var identisk med den senere afgørelse. Dette udkast henviste til beviser, som var forelagt landinspektøren af klagers modpart, men som ikke var forelagt klager forud for skelforretningen. Advokaten vurderer, at det som led i skelforretning må være god skik, at parterne forud får fremlagt sagens materiale: *”Den grundlæggende ide med en skelforretning er dog, at der på domstolslignende vis sker en forhandling mellem parterne, og synspunkter bliver hørt før landinspektøren på upartisk vis træffer sin afgørelse. Herunder tilsiger god skik videre, at parternes fremlagte materialer gensidigt forelægges i rimelig tid forud for forretningen”*. Klager er altså af den forventning, at kontradiktionsreglerne ikke blot gælder ved retssager og i forvaltningen, men også må antages at være gældende ved skelforretninger, så det antages, at parterne har krav på at forelagt beviserne før skelforretningen. Og altså i hvert fald før der træffes en afgørelse i sagen.

Også af klagerne i Landinspektørnævnets Sag 337 og Sag 338 fremgår det, at parter har en forventning om, at almindelige processuelle krav til en proces må være, at parterne forud for sagen modtager sagens beviser, så de har mulighed for i forvejen i ro og mag at sætte sig ordentlig ind i materialet. Muligvis ville nogle landinspektører som fagpersoner være i stand til – ud fra en mundtlig præsentation i marken under en nervepirrende og konfliktladet proces – at forstå beviserne og deres konsekvens. Men for parterne er der tale om fremmedartet proces, materiale og regler, som det kræver længere tid at sætte sig ind i.

Adgang til beviser før processen kendes fra retssager, og de fleste parter vil være bekendt med dette procesforløb enten på baggrund af egne erfaringer eller på baggrund af film, bøger eller nyheder. Skønt de fleste parter formentlig er lægmand og som sådan ubekendte med begrebet kontradiktionsprincippet, så vil de derfor alligevel have en forventning om og forståelse for, at almene processuelle krav følges i processen. Dette på trods af, at proceselementet ikke utvetydigt fremgår af reglerne. Manglende kontradiktionsmulighed kan dermed give parterne en oplevelse af, at skelforrettingsprocessen mangler ”konsistens” i forhold andre processtyper. Jævnfør Leventhal (afsnit 3.1) kan denne manglende ”konsistens” opleves som mangel på fairness.

⁵¹³ Ikke-offentliggjort brev af 8. marts 2010 fra klagers advokat i Landinspektørnævnets Sag 338.

Partsevaluering på tværs

Det fremgår af samtalerne med Kirsten og Jonas, at de lægger vægt på, at landinspektøren er grundig i sine forklaringer, herunder at der er god mulighed for at stille spørgsmål undervejs og lægges vægt på, at parterne forstår fremlæggelsen. Kim oplevede derimod, at landinspektørens fremlæggelse var vanskelig at forstå og præget af mange fagtermer. Parternes forståelse af fremlæggelsen vedrører både parternes reelle mulighed for deltagelse, men må teoretisk også forstås som tillidsskabende, idet det giver parterne signaler både om landinspektørens evner og velvilje. Det fremgår, at en forklaring med anvendelse af mange fagudtryk ikke bidrager til øget tillid til landinspektørens evner, men alene opfattes negativt.

Landinspektørens manglende fremsendelse af egne undersøgelser samt egne og fremsendte beviser før skelforretningen synes på tværs af materialet at give anledning til uhensigtsmæssigheder og utilfredshed. Manglende fremsendelse før skelforretningen medvirker dels til, at parterne ikke kan supplere landinspektørens oplysninger eller finde modbeviser. Desuden medfører det, at parterne først ser beviserne under forretningen, hvor der ikke er samme tid og ro til grundigt at sætte sig ind i materialet. Dette kan give anledning til, at parterne træffer beslutninger om forlig på et mangelfuldt grundlag.

Grundlæggende synes parternes ønske om at få og forstå materialet at hænge sammen med kontrol over beviserne, det vil sige en instrumentel tilgang til deltagelse. Ved at forholde parterne forudgående oplysninger mindsker landinspektøren parternes kontrol både således, at parterne ikke kan bidrage til sagens oplysning, men også således at parterne i ringere grad har adgang til at forstå, hvad der foregår under skelforretningen. Teoretisk kan den manglende fremsendelse også tages som udtryk for manglende velvilje. Både kontroltab (deltagelse) og manglende velvilje (tillid) vil kunne give anledning til oplevelse af reduceret processuel retfærdighed.

Ingen parter synes at opleve, at de modtager for meget materiale fra landinspektøren. Men ønsker om ikke at videregende parternes eget materiale fremgår af Landinspektørnævnets Sag 310 og peger på, at manglende forventningsafstemning mellem parterne og landinspektøren kan give anledning til misforståelser og mindsket tillid til landinspektøren. Også her synes mere information at være at foretrække frem for mindre.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.2.3:

- Hvis landinspektøren ikke fremsender egne undersøgelser og videregiver parternes beviser før skelforretningen, kan det reducere parternes adgang til at forberede tilfredsstillende modsvar.
- Hvis landinspektøren ikke fremsender egne undersøgelser og videregiver parternes beviser før skelforretningen, kan det reducere parternes mulighed for at forstå det under skelforretningen fremlagte materiale. Dette kan give risiko for fortrydelse af eventuel tiltrædelse.

6.2.4 Tværgående forhold

I afsnit 6.2.1 fremgik det, at i såvel matrikelmyndighedens som Ramhøjs anbefalinger er det ikke nødvendigt at fremsende sagens beviser til parterne forud for processen. I afsnit 6.2.2 fremgik det, at landinspektører ofte har en fast praksis med ikke at fremsende egne beviser og kun i begrænset omfang videregiver parternes beviser. Disse anbefalinger, regeltolkninger og praksisser indeholder flere åbenlyse uhensigtsmæssigheder. I afsnit 6.2.3 fremgik det, at

parterne i stedet ønsker materialet i forvejen, så de har tid til at sætte sig ind i det. Det fremgik også, at når det ikke sker, har parterne ringere mulighed for at finde moddokumentation og også ringere adgang til at forstå landinspektørens bevisfremlæggelse. Det fremgik desuden, at parterne lægger vægt på en grundig bevisfremlæggelse uden brug af for mange fagtermer. Dertil kan det pointeres, at særlig større mængde materiale vil være vanskeligt for parterne at tage stilling til i marken, hvor der samtidig pågår en proces. Og personer med læsehandicap vil være særlig dårlig stillet og fuldstændig afhængig af, at landinspektøren læser dokumenterne igennem ord for ord.

Til gengæld er der intet hverken i klagesager eller i feltarbejde, der peger på, at parterne ikke ønsker at få store mængder materiale, simpelthen fordi det er for overvældende, sådan som Ramhøj lægger op til, jævnfør afsnit 6.2.1. Det forhold, at det i praksis lader til at være sjældent, at en sådan praksis faktisk udøves, har dog formentlig også en vis indvirkning på de manglende negative reaktioner. Ramhøj lægger op til, at materialet kun videresendes med parternes accept, men spørgsmålet er, om forholdets følsomhed ikke peger på behovet for helt faste regler på området, så parterne ved, hvad de har at forholde sig til.

Det fremgår af samtalerne med landinspektørerne, at én bevæggrund for ikke at videresende materiale kan være, at parterne ikke forud skal få en fornemmelse af, at landinspektøren allerede har truffet sin beslutning. I praksis synes klagesagerne i stedet at pege på, at det netop er manglende videresendelse af materiale, der giver parterne denne fornemmelse af, at landinspektøren er partisk.

Det fremgik af afsnit 5.2.2, at udsættelser synes at være et alment anvendt procesled under skelforretninger. I afsnit 6.2.2 fremgik det af feltarbejdet, at hvis parterne først forelægges landinspektørens undersøgelser under skelforretningen, kan de først da give oplysninger om dokumenter, der kan supplere landinspektørens undersøgelser. Hvis sådanne dokumenter ikke er direkte tilgængelige under forretningen, eller hvis de skal bearbejdes af landinspektøren, medfører det i praksis, at der opstår et behov for udsættelse af skelforretningen. En udsættelse, der kan bidrage til en forøgelse af procestid og procesomkostninger.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.2.4:

- Landinspektørens manglende fremsendelse af egne undersøgelser samt egne og fremsendte beviser før skelforretningen reducerer parternes adgang til at forberede tilfredsstillende modsvar.
- Landinspektørens manglende fremsendelse af egne undersøgelser samt egne og fremsendte beviser før skelforretningen reducerer parternes mulighed for at forstå det under skelforretningen fremlagte materiale.
- Landinspektørens manglende fremsendelse af egne undersøgelser samt egne og fremsendte beviser før skelforretningen øger behovet for udsættelse af skelforretninger med risiko for øget procestid og sagsomkostninger til følge.

6.3 Oplysninger til parterne

6.3.1 Regelgrundlaget – oplysninger til parterne

Ud over kendskab til de af landinspektøren fremskaffede beviser i sagen er der en række øvrige forhold, parterne kan have interesse i at få kendskab til i forbindelse med skelforretningen. Skelforrettingsreglerne fastlægger information, som parterne skal have før, under og efter skelforretningen. Informationerne før skelforretningen sendes efter reglerne skriftligt til parterne i indkaldelsen til skelforretningen. Informationerne under skelforretningen skal ske som mundtlig information ved skelforretningens opstart. Informationerne efter skelforretningen skal være skriftlig.

Informationerne før skelforretningen

Af skelforretningsbekendtgørelsens⁵¹⁴ § 2, stk. 1, fremgår det, at landinspektøren senest ved indkaldelsen skal ”oplyse parterne om, at hegnsynsmænd kan deltage i forretningen, hvis en af parterne anmoder om det”. Denne information er i de gældende regler det eneste krav til indkaldelsens indhold.

Skelforretningsvejledningens⁵¹⁵ afsnit 3 indeholder desuden flere supplerende forhold, landinspektøren ”bør” informere om. Som sådan er vejledningen ikke en fortolkning af reglerne, men en udbygning. Som tidligere nævnt ”bør” landinspektøren i indkaldelsen give parterne mulighed for at foreslå landinspektøren at indkalde andre til belysning af skelspørgsmålet. Landinspektøren ”bør” oplyse, hvem der er indkaldt både af parter og tredjeparter. Endvidere ”bør” landinspektøren i indkaldelsen forklare om muligheden for at give andre fuldmagt til at deltage på egne vegne. Som nævnt anbefales det i skelforretningsvejledningens afsnit 4.2, at inden forberedende målinger i marken, ”er det imidlertid hensigtsmæssigt, at landinspektøren underretter parterne samtidigt og på samme måde om undersøgelserne eller opmålingerne og deres formål”. Denne information behøver ikke gives i indkaldelsen, men den hører med blandt de informationer, parterne bør modtage. Det må indirekte forudsættes, at indkaldelsen også indeholder basisinformationer om tid og sted. Mere retningsdannende er det, at vejledningen giver eksempler på såvel en indkaldelse som en fuldmagt.

Vejledningens eksempel på en indkaldelse er kortfattet. Udover de informationer, der ”skal” og ”bør” være med, oplyses det, hvem der har rekvireret skelforretningen, hvilken skellinje der skal fastlægges, skelforretningens dato, tidspunkt og mødested samt ”Kort, skøde, deklARATIONER eller andre dokumenter, der indeholder oplysninger af betydning for skelforholdene, bedes tilsendt mig i god tid før mødet”. I forlængelse af ovenstående giver informationerne desuden det indtryk, at der ikke indbydes andre end dem, der er og bliver indkaldt af landinspektøren.

Bemærkningen med opfordringen af parterne til at sende kort, skøder, deklARATIONER og andre relevante dokumenter synes umiddelbart at hænge dårlig sammen med, at det hører under landinspektørens ansvar for sagens oplysning at kontrollere tingbogen for relevante dokumenter. Dermed er parternes fremsendelse af skøder og deklARATIONER irrelevant, medmindre der specifikt er tale om dokumenter, der ikke fremgår af tingbogen. Omvendt synes det temmelig upræcist, at parterne kan indsende ”dokumenter, der indeholder oplysninger af betydning for skelforholdene”, idet parterne ikke får oplyst, hvilke forhold der spiller ind på fastlæggelse af skellet. Parterne skal selv forudgående kunne regne ud, at der findes hævdsregler, hvordan disse hævdsregler er i Danmark, og hvilke dokumenter der kan belyse hævde. Der er

⁵¹⁴ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

⁵¹⁵ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

ingen hjælp at hente i skelforrettingsreglerne, hvor de materielle regler ikke er beskrevet. Samtidig er det ikke et krav, at parterne skal opfordres til at fremsende beviser, hvilket kan være betænkeligt i relation til landinspektørens ansvar for sagens oplysning.

Skelforrettingsvejledningens eksempel på en indkaldelse er indsat i tekstboks. Indkaldelsen er naturligvis blot et eksempel, og landinspektøren kan vælge at give flere eller færre oplysninger til parterne. Ud over skelforrettingsbekendtgørelsen lægges der ikke op til, at der vedlægges andre bilag ved indkaldelsen.

Bilag 1

Eksempel på mødeindkaldelse til en ejer, der ikke er rekvirent.

Indkaldelse til skelforretning.

N.N., der ejer ejendommen matr.nr. beliggende, har anmodet mig om at afholde en skelforretning til fastlæggelse af skellet mellem sin ejendom og Deres ejendom matr. nr.

I den anledning indkalder jeg Dem herved til at møde ved forretningen, som finder sted dag den 20 .. kl. Mødestedet er

Jeg vedlægger en liste over de parter og andre, som er indkaldt til mødet. Hvis De mener, at andre kan bidrage til belysning af skelspørgsmålet, beder jeg Dem snarest meddele mig det. Derefter vil jeg overveje også at indkalde dem.

Hegnsynsmænd kan deltage i skelforretningen, hvis en af parterne anmoder om det. Hvis det efter Deres mening er hensigtsmæssigt, at hegnsynsmænd deltager i forretningen, bedes De meddele mig det snarest. Derefter vil jeg bede to hegnsynsmænd om at komme til stede ved forretningen.

Kort, skøde, deklARATIONER eller andre dokumenter, der indeholder oplysninger af betydning for skelforholdene, bedes tilsendt mig i god tid før mødet.

Skelforretningen kan afholdes, selvom De ikke møder op. Hvis De ønsker at lade en anden repræsentere Dem under mødet, skal De udfylde vedlagte fuldmagt. Fuldmagten skal medbringes til mødet eller tilsendes mig forinden.

Bekendtgørelse om skelforretninger vedlægges til Deres orientering.

Med kun ét krav til oplysning af parterne før skelforretningen (hegnsynsmænd), synes reglerne helt åbenbart at være utilstrækkelige i forhold til at understøtte parternes forberedelser. Vejledningens anbefalinger synes (om end utilstrækkeligt) alene at understøtte landinspektørens oplysning af sagen, ikke parternes forberedelser.

Buhl⁵¹⁶ vurderer desuden, at landinspektøren har en pligt til at gøre parterne opmærksom på muligheden for retshjælpsdækningen. Hvis manglende oplysninger herom medfører, at parterne mister muligheden for retshjælpsdækning, er det hans vurdering, at det ikke kan udelukkes, at landinspektøren fortaber den del af sit honorar, der kunne være dækket. Buhl vurderer, at for at imødegå forsikringssselskabernes krav bør landinspektøren ”allerede ved påbegyndelsen af sager” oplyse reglerne over for parterne, således at de har mulighed for at lade sig bistå af en advokat under forløbet. Kravet om advokat fremgår af standardbetingelserne i forsikringer.

Ramhøj giver som supplement en række anbefalinger til, hvad parterne bør informeres om før skelforretningen. I indkaldelsen anbefaler han, at der anføres oplysninger om: omkostningerne ved skelforretningen, hæftelse for og fordeling af omkostningerne og mulighederne for at få

⁵¹⁶ Lars Buhl, Retshjælpsforsikring ved skelsætningsforretninger – en vigtig ankenævnskendelse, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 34. bind, Den danske Landinspektørforening, 1989, s. 535-537.

omkostningerne godtgjort⁵¹⁷. Disse relevante anbefalinger er baseret på det argument, at de omtalte informationer er vanskeligt tilgængelige og derfor ikke egnede til at blive præsenteret alene i mundtlig form på åstedsmødet. Ramhøj anbefaler desuden, at parterne får en ”fyldstgørende beskrivelse af skelforretningens forløb, om parternes rettigheder og de (økonomiske) konsekvenser, sagen kan få”⁵¹⁸.

Som nævnt anlægger Ramhøj den betragtning, at skønt det ikke er påkrævet, ”kan det både være rimeligt og hensigtsmæssigt” at give rekvirentens modpart(er) besked om rekvistionen. Ramhøj anbefaler i den forbindelse, at parterne modtager oplysninger om:

- At landinspektøren er uvildig.
- At parterne vil få oplysninger om skelforretningens forløb ved forretningens start.
- At landinspektøren muligvis vil foretage forberedende arbejde i marken.
- At parterne opfordres til at fremsende eventuelle beviser og oplysninger om personer, det er relevant at indkalde til forretningen.
- At parterne opfordres til at give oplysning om belejlige datoer for skelforretningen⁵¹⁹.

Ramhøjs anbefalinger er alle særdeles relevante. Særlig bemærkes, at Ramhøj lægger vægt på, at parterne også modtager information om den processuelle ret ved skelforretninger. Regler, der ikke fremgår af den skelforretningsbekendtgørelse, som gennem eksemplet i skelforretningsvejledningen anbefales fremsendt. Men det virker uhensigtsmæssigt, at alle landinspektører skal udarbejde det samme kommunikationsmateriale. Det ville være oplagt, om skelforretningsvejledningens eksempel i tilstrækkelig grad var anvendeligt. Men dette ses ikke at være tilfældet.

Informationerne under skelforretningen

Det fremgår af skelforretningsbekendtgørelsens § 2, stk. 2, at landinspektøren ved skelforretningens opstart skal oplyse deltagerne om skelforretningens regler. Da reglerne om sagens oplysning ved skelforretninger, jævnfør afsnit 6.1.1, er fjernet fra udstykningslovgivningen ved udstykningsreformen i 1991, inkluderer denne gennemgang i dag ikke disse oplysninger, men alene de processuelle regler. Det anføres i skelforretningsbekendtgørelsen specifikt, at landinspektørens regelgennemgang skal inkludere reglerne om omkostningsfordeling ved hegnsynet og reglerne om muligheden for at søge Statsforvaltningen om hel eller delvis dækning af omkostninger ved skelforretningen efter bekendtgørelsens §§ 10 og 11. Men også de øvrige reglerne er omfattet af informationskravet. Skelforretningsvejledningens afsnit 4 angiver specifikt udstykningslovens⁵²⁰ kapitel 5 og hele skelforretningsbekendtgørelsen. Ud over reglerne om omkostningsfordeling og statslig omkostningsdækning må det betyde, at landinspektøren skal forklare parterne om sin pligt til at afsætte skellet efter eget skøn, om parternes mulighed for at tiltræde denne afsætning, om søgsmålsfrist i tilfælde af manglende tiltrædelse, om muligheden for at indgå forlig om omkostningsfordelingen og om sagens efterfølgende notering i matriklen.

⁵¹⁷ Lars Ramhøj, Hvor ligger skellet? 1. udgave, Gad Jura, 1998, s. 199.

⁵¹⁸ Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse, 4. udgave, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet, 1999, s. 189-190.

⁵¹⁹ Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse, 4. udgave, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet, 1999, s. 185-186.

⁵²⁰ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

Det synes problematisk, at parterne hverken før eller under skelforretningen har udtrykkeligt krav på at få oplyst reglerne om materiel ret, det vil sige skellets afsætning efter aftaler (vurderet ud fra måloplysninger eller formodningsregler) eller hævde.

Ramhøj⁵²¹ anbefaler, at reglerne udleveres til parterne i skriftlig form, og at det herefter vil være tilstrækkeligt blot at henvise til dem under skelforretningen. Denne anbefaling synes ikke at være i overensstemmelse med reglerne. Skønt det ikke er anført specifikt i reglerne, at landinspektøren skal give parterne disse oplysninger mundtligt under skelforretningen, synes det rimeligt at antage, at dette er hensigten. Og i hvert fald er der efter reglernes ordlyd ikke tvivl om, at parterne netop ved skelforretningens start skal gives et indblik i regelgrundlaget. Anvendes skriftligt materiale, kræver det derfor, at parterne under opstarten af mødet får et længere stykke tid til at gennemlæse reglerne, før skelforretningen kan fortsætte reglementeret. Parter med syns- og læsehandicaps vil på denne måde være ringere stillet end ved en mundtlig præsentation. Men pointen hos Ramhøj, som nævnt i foregående afsnit, er, at informationerne er for vanskeligt tilgængelige til alene at få i mundtlig form. Dette forhold understøtter netop, at informationer både gives i skriftlig form forudgående og i mundtlig form under mødet. Og spørgsmålet er, om dette forhold ikke gælder samtlige relevante informationer til brug under mødet. I reglerne er anvendt en tilgang, hvor parterne har krav på ganske lidt forudgående information, under mødets opstart får al information mundtlig, og efter mødet får relevant information skriftlig. Strukturen tager ikke højde for, at der er oplysninger, parterne har brug for før mødet for at kunne forberede sig korrekt. Desuden tager strukturen ikke hensyn til, at der er forskel på mennesker, nogle har det vanskeligt med skriftlig informationsmateriale, andre har svært ved at fange nuancerne i mundtlige fremstillinger. Som minimum må dog forudsættes og fastholdes kravet om mundtlig information under skelforretningen.

Ramhøj anfører i øvrigt en række forhold, som landinspektøren skal gennemgå ved skelforretningens opstart: Hvem har rekvireret skelforretningen og hvorfor, hvem er indkaldt og hvordan og hvornår, fremlæggelse af fuldmagter, præsentation af deltagere herunder landinspektør og dennes medhjælper⁵²². De af Ramhøj anførte oplysninger er ikke et krav efter reglerne, men synes alle relevante i forhold til landinspektørens ansvar for mødeledelsen.

Informationerne efter skelforretningen

Parterne skal modtage forskellige dokumenter efter skelforretningens afslutning. Hvis skelafsætningen er tiltrådt, bør parterne modtage kopi af tiltrædelseserklæringen. Har de ikke samtidig indgået forlig om omkostningsfordelingen, skal de have tilsendt en opgørelse over omkostningerne og en skelforretningsudtalelse. Er skelafsætningen ikke tiltrådt, skal parterne have tilsendt skelforretningserklæring og skelforretningskort sammen med en opgørelse over omkostningerne. Reglerne for disse dokumenter er berørt i afsnit 5.3.1, og en mere indgående beskrivelse følger i kapitel 7 og 8. Dokumenterne skal i visse tilfælde følges af yderligere informationer til parterne.

Er der ikke forlig om omkostningsfordelingen, skal parterne, uanset om de har tiltrådt skelforretningen eller ej, have tilsendt den nævnte opgørelse over omkostningsfordeling sammen med landinspektørerklæring eller -udtalelse til brug for hegnsynets fordeling af omkostningerne. De skal ifølge skelforretningsbekendtgørelsen § 4, stk. 2, 2. pkt., og § 5, stk. 3, samtidig have oplysninger om reglerne i skelforretningsbekendtgørelsens § 10, stk. 3 og 4, om mulig-

⁵²¹ Lars Ramhøj, *Hvor ligger skellet?* 1. udgave, Gad Jura, 1998, s. 201.

⁵²² Lars Ramhøj, *Hvor ligger skellet?* 1. udgave, Gad Jura, 1998, s. 201.

heden for at indbringe spørgsmålet om omkostningsfordeling for hegnsynet eller retten inden for en frist på otte uger, samt have oplysningerne om reglerne for hegnsynets fordeling. Endelig skal de have oplysninger om reglerne i skelforrettingsbekendtgørelsens § 11, stk. 4, ifølge hvilke det er en betingelse for bevilling at få Statsforvaltningen til helt eller delvist at dække mere end halvdelen af de samlede omkostninger ved skelforretningen, at parterne har indbragt spørgsmålet for hegnsynet eller retten. Det fremgår af skelforrettingsvejledningen, at landinspektøren bør gøre ”særligt opmærksom” på disse betingelser.

For så vidt angår oplysningerne, der tilsendes parterne, drejer det sig om materiale til dokumentation, men også materiale, der skal danne baggrund for parternes beslutning om deres videre beslutninger. Dertil kommer, at der over for parterne skal ske en skriftlig gentagelse af relevante regler om frister, konsekvenser ved passivitet og mulighed for omkostningsfordeling. Disse regler svarer til dem, parterne mundtlig har fået oplyst ved sagens opstart, men det sikres altså i reglerne, at parterne også har disse oplysninger på skrift efter skelforretningens afslutning.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.3.1:

- Med kun et krav til oplysning af parterne før skelforretningen (hegnsynsmænd), synes reglerne helt åbenbart at være utilstrækkelige i forhold til at understøtte parternes forberedelser.
- Vejledningens anbefalinger synes alene at understøtte landinspektørens oplysning af sagen, ikke parternes forberedelser. Således er det problematisk, at parterne ikke har krav på før skelforretningen at få oplysninger om materiel og processuel ret eller oplysninger om skelforretningens økonomi.
- Det er problematisk, at parterne heller ikke under skelforretningen har krav på at få oplyst reglerne om materiel ret.

6.3.2 Praksis – oplysninger til parterne

Skelforretningssager 2012

Informationerne i indkaldelsen. Der er intet krav om, at skelforretningssagerne ved indsendelse til matrikelmyndighedens registrering skal indeholde kopi af indkaldelsen, alligevel vedlægges den af nogle landinspektører. Ved Skelforretningssager 2012 fandt jeg tre eksempler på indkaldelser til skelforretninger i sagerne⁵²³. I alle tre eksempler er der informationer om præcis de samme forhold – forhold, som nævnes i skelforrettingsvejledningen: Hvem har rekvireret sagen. At det ”retligt gældende skel”/”skellet” skal afsættes mellem to navngivne ejendomme. Hvornår og hvor skal parterne mødes. Hvem er indkaldt. At skelforretningen kan afholdes, selv om én eller flere parter udebliver. At parterne kan lade andre repræsentere sig med fuldmagt. At parterne bedes oplyse, hvis de mener, at andre kan bidrage til belysning af skelspørgsmålet. At forskellige dokumenter kan fremsendes til landinspektøren. At skelforrettingsbekendtgørelsen er vedlagt.

Afvigelserne er:

- Kun i to af de tre indkaldelser er der den i bekendtgørelsen krævede information om, at parterne kan bede om at få hegnsynsmænd med. I den tredje sag må det antages, at landinspektøren har forhørt sig, før indkaldelsen er sendt.

⁵²³ Appendiks B. Felt C og M. Sag Æ, BI og BK.

- En af indkaldelserne følger anbefalingen fra Ramhøj (1998) og oplyser, at parterne kan søge Statsforvaltningen om helt eller delvis dækning af omkostninger og at *”Endvidere kan det være muligt at få dækket omkostningerne af Deres forsikringssselskab, såfremt De har en almindelig familieforsikring med retshjælpsdækning. De opfordres til at kontakte Deres forsikringssselskab for at afklare dette”*.
- En af indkaldelserne oplyser: *”Dersom ingen af sagens parter har meddelt mig indvendinger inden den [dato], vil jeg inden afholdelse af mødet foretage opmålinger af de synligt eksisterende forhold på stedet for skelforretningen”*.

Formuleringerne vedrørende såvel tredjeparter som dokumenter er lidt forskellig i de tre eksempler.

”Jeg vedlægger en liste over de parter og andre, som er indkaldt til mødet. Hvis De mener, at andre kan bidrage til belysning af skelspørgsmålet, beder jeg Dem snarest meddele mig det. Derefter vil jeg overveje også at indkalde dem” ...”Kort, skøder, deklARATIONER eller andre dokumenter, der indeholder oplysninger af betydning for skelforholdene, bedes tilsendt mig i god tid før mødet”.

”Hvis De mener, at andre kan bidrage til belysning af skelspørgsmålet, beder jeg Dem om snarest at henvende Dem til mig” ...”Kort, skøder, deklARATIONER og andre dokumenter, der kan have betydning for oplysning om skelforholdene, bedes tilsendt mig inden mødet”.

”Til skelforretningen har vi indkaldt” ...”Hvis De mener, at andre kan bidrage til belysning af skelspørgsmålet, beder jeg Dem snarest meddele mig dette. Derefter vil jeg overveje også at indkalde dem eller De har mulighed for at bede dem deltage under skelforretningen” ...”Kort, skøder, deklARATIONER, gamle fotos eller andre dokumenter der kan have betydning for skelforholdene, bedes medbragt eller helst sendt til mig inden mødet. Det er ikke nødvendigt at fremsende gamle udstykningskort med mål, da jeg har disse”.

Det kræver ikke megen sammenligning med eksemplet fra skelforretningsvejledningen for at se, at dette er skabelonen, som indkaldelserne er bygget op efter. Det sidste eksempel tilføjer lidt information, herunder at gamle målinger ikke behøves fremsendt, men at fotos kan være relevante at indsende.

Det er værd at bemærke, at i de to første eksempler må man som læser få det indtryk, at kun de, som parterne beder landinspektøren indkalde, kan deltage. Hvor det i stedet i det sidste eksempel fremgår, at parterne selv kan bede folk deltage. På samme vis fremgår det alene i det sidste eksempel, at materiale ikke skal fremsendes før skelforretningen, men kan medbringes ved skelforretningen.

Ud over det herover listede er der ingen informationer i indkaldelserne. Ingen af oplysningerne giver information om, at skellet fastlægges både ud fra mål og ud fra hævde, at landinspektøren er upartisk, eller, at også modparten kan risikere at komme til at betale for skelforretningen. Kun sidstnævnte fremgår af skelforretningsbekendtgørelsen, som alle vedlægger.

Det er et ganske lille antal eksempler at konkludere ud fra, og undersøgelsen af indkaldelser kunne være udvidet. Men da indkaldelserne svarer temmelig præcis til de indkaldelser, som jeg er stødt på ved undersøgelser af klagesager samt ved arbejdet med Skelforretningsstatistik 1997-2010, er det min (udokumenterede) vurdering, at skønt der er undtagelser, så lægger flertallet af landinspektører sig tæt op ad skelforretningsvejledningens forslag til indkaldelse. Enkelte landinspektører giver parterne lidt flere informationer. Få giver dem mange informationer.

Som bilag i de få indkaldelser fra Skelforretningssager 2012 vedlægges kun skelforretningsbekendtgørelsen og i et par af sagerne desuden en deltagerliste.

Informationerne ved skelforretningsmødets opstart. I Skelforretningssager 2012 var der i 32 af sagerne oplysninger om skelforretningens opstartsfasen⁵²⁴, og billedet virker ens, selv om der også er en del forskelle. Ved opstarten gennemgås det, om skelforretningen er lovligt indkaldt, om landinspektøren er habil, om omkostningsfordeling gennem hegnsynet, muligheden for statslig omkostningsdækning samt om forlig, afgørelse og ankefristen på otte uger til domstolene. En række landinspektører anfører desuden, at de som en del af velkomsten præsenterer de fremmødte, og at de forklarer skelforrettingsprocessen herunder muligheden for partsfremlægninger. I fem af de 32 sager nævnes desuden muligheden for at få retshjælpsdækning gennem husforsikringen. I seks sager nævnes reglerne om hævde. I tre sager nævnes, at der ved skelforretningen ikke kan tages stilling til brugsgrænser. I et tilfælde sikrer landinspektøren sig, at der er klarhed over præcis, hvilke skel skelforretningen skal omhandle. Det fremgår også, at nogle landinspektører i denne fase gennemgår eller opremser bilagene udsendt med indkaldelsen.

Dansk feltarbejde

Informationer før skelforretningen. Samtalen med landinspektør Friis giver informationer om et muligt problem. Han forklarer, at han i forbindelse med rekvisitionen rådgiver rekvirenten i forhold til hævde, relevante beviser og hjælper med at kontakte et forsikringselskab⁵²⁵. Friis forklarer samtidig, at disse oplysninger får rekvirentens modpart ikke tilsendt⁵²⁶. Modparten får kun oplysningerne i indkaldelsen. Landinspektør Friis' forklaring peger på, at det for nogle landinspektører kan være vanskeligt at adskille den normale klientrådgivning fra den særlige situation, skelforretninger udgør. Landinspektør Overgaards forudgående kontakt til begge parter (jævnfør afsnit 5.1.2) peger på en mulig løsning til sikring af ligelig information til de to parter. Det samme gør overvejelserne om et forberedende møde, jævnfør afsnit 6.1.4.

Informationerne ved skelforretningsmødets opstart. Landinspektørerne i alle tre deltagerobservationer optræder alle rolige og taler tydeligt, de er samtidigt grundige i deres gennemgang. Informationerne observeret ved skelforretningerne under deltagerobservationen svarer til informationerne anført i Skelforretningssager 2012. En undtagelse er, at i to af sagerne oplyser landinspektørerne, at parterne og tredjeparterne ikke er omfattet af vidnepligt:

I sagen om "Hasselhegnet" siger den ledende landinspektør, at parterne ikke udtaler sig under vidneansvar og ikke har pligt til at udtale sig. Men han understreger, at hvis sagen går videre til byretten, så er der vidneansvar, så de må tænke over "*at det ikke bliver modstridende udtalelser*"⁵²⁷.

I sagen "Den særskilte aftale" siger den ledende landinspektør: "*Der er også andre afvigelser fra en retssag. For eksempel dem der møder op og skal belyse, hvordan de husker tingene, de kommer ikke som vidner, de har ikke... Der er ikke vidneskrav til dem. Jeg kan heller ikke kræve, at de møder op for eksempel. Og det betyder så, at en skelforretning – den afgørelse jeg træffer, hvis der ikke*

⁵²⁴ Appendiks B. Felt Q.

⁵²⁵ Appendiks W. Linje 504-516 og 873-904.

⁵²⁶ Appendiks W. Linje 372-377 og 554-579.

⁵²⁷ Appendiks J. Linje 96.

indgås forlig – den kan ankes til domstolene bagefter. Så træder der et nyt regelsæt i kraft. Ved en domstol for eksempelvis, der kan man jo kræve vidner at møde op”⁵²⁸.

Såvel Skelforretningssager 2012 som feltarbejdet giver en oplevelse af et misforhold mellem informationer givet forud for skelforretningen og informationerne givet i skelforretningen. Landinspektør Friis forklarer da også, at frem for at informere parterne grundigt i forvejen gør han en særlig indsats for at informere parterne ved skelforretningens opstart og er opmærksom på at lave en udsættelse af skelforretningen, hvis det herefter viser sig, at modparten har brug for tid til at finde flere beviser i sagen⁵²⁹. Det fremgår ikke, hvorfor parterne ikke samtidig kan få oplysningerne forud for skelforretningen.

Andres empiri. Af Sørensen og Svenstrups⁵³⁰ interview med seks erfarne landinspektører fremgår det, at landinspektørerne er opmærksomme på at informere og rådgive rekvirenten grundigt i forbindelse med skelforretningens rekvisition (rapportens afsnit 7.2). Samtidig fremgår det, at kun to af de seks landinspektører har samme overvejelser i forhold til at informere rekvirentens modpart. Det sker ved at tage telefonisk kontakt forud for fremsendelsen af indkaldelsen. Én af disse landinspektører anfører, at det kan være relevant at forklare rekvirentens modpart om skelforretningen for at afmystificere situationen og forklare om forløbet (rapportens afsnit 8.1.1).

Af undersøgelsen fremgår desuden, at alle seks landinspektører i undersøgelsen oplyser, at deres skriftlige information til parterne alene sker gennem indkaldelsen (rapportens afsnit 8.1). Landinspektørerne forklarer, hvilke oplysninger der indgår i deres indkaldelse (rapportens afsnit 8.1.2). Det fremgår, at alle inkluderer de oplysninger, som er anført i skelforretningsvejledningens eksempel i bilag 3. Alle seks landinspektører oplyser, at de desuden normalt anfører, at de forud for skelforretningen agter at lave forberedende arbejde på åstedet. Enkelte, men ikke alle oplyser desuden om:

1. Mulighed for deltagelse af bisiddere.
2. Omkostningsfordeling ved hegnsynet.
3. Mulighed for refusion af omkostninger fra Statsforvaltningen.
4. Retshjælpsforsikring.

En landinspektør skriver desuden, at parterne er velkommen til at kontakte ham, hvis de har spørgsmål.

Frem for i indkaldelsen at give oplysninger om muligheden for retshjælpsdækning via forsikringen fremgår det, at nogle af landinspektørerne i stedet sørger for at informere rekvirenterne herom i forbindelse med rekvisitionen, herunder forklarer for rekvirenterne, hvilke betingelser forsikringsselskabet typisk stiller for retshjælpsdækningen. Det fremgår af Sørensen og Svenstrups undersøgelse, at det er mindre anvendt at oplyse rekvirentens modpart herom forud for skelforretningen. Dertil kommer, at det fremgår, at en af de seks landinspektører ikke informerer nogen af parterne om retshjælpsdækning forud for skelforretningen – hverken skriftligt eller mundtligt (rapportens afsnit 8.3).

⁵²⁸ Appendiks I. Linje 167-173.

⁵²⁹ Appendiks W. Linje 565-577.

⁵³⁰ Ann-Marie Frydendal Sørensen og Flemming Svenstrup, Skelforretninger i praksis – Redegørelse, diskussion og vurdering af de erfarne landinspektørers praksis, Landinspektøruddannelsens 10. semester, Aalborg Universitet, 2007.

Sørensen og Svenstrups undersøgelse understøtter, men udvider også oplysningerne fra feltarbejdet og Skelforretningssager 2012. Det er min vurdering, at skønt der er undtagelser, så lægger flertallet af landinspektører sig tæt op ad skelforretningsvejledningens forslag til indkaldelse. Enkelte landinspektører giver parterne lidt flere informationer. Få giver dem mange informationer. Det fremgår dog også, at informationer om muligheden for retshjælpsdækning ikke altid synes at gives til parterne forud for skelforretningen, og det fremgår, at det især er rekvirentens modpart, der ikke modtager disse informationer. Deres undersøgelse understøtter i det hele taget indtrykket fra samtalen med landinspektør Friis af, at der hos nogle landinspektører er en praksis, hvor det alene er rekvirenten, der kommunikerer med og sker forberedelse af før skelforretningen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.3.2:

- Skelforretningssager 2012 tyder på, at indkaldelserne i hovedtræk indeholder de samme informationer som eksemplet i skelforretningsvejledningens bilag. Dermed ser det ud til, at der sker en udmøntning i praksis af reglernes lave niveau for forudgående information til parterne.

6.3.3 Parternes evaluering – oplysninger til parterne

I figurene 6.7-6.11 er kort opsummeret vigtige pointer i parternes procesoplevelse⁵³¹.

Christina

Christina er den part, der i feltarbejdet har flest bemærkninger i forhold til informationer fremsendt før skelforretningen. Hun vurderer disse informationer som værende meget vigtige for parterne.

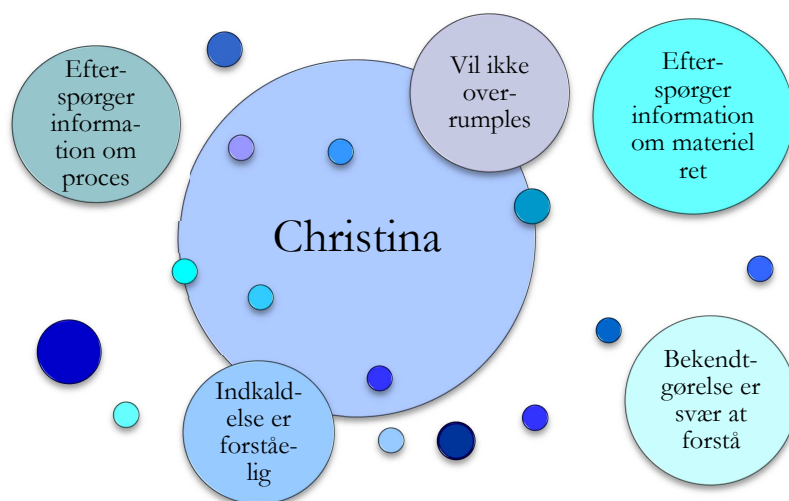
Den primære tilbagemelding handler om, at Christina savnede informationer i indkaldelsen – både informationer om processen og om den materielle ret. Informationerne om processen er det, hun nævner først, og det, der synes at ligge hende mest på sinde. Christina forklarer, at hendes mand ringede til landinspektøren dagen før skelforretningen for at få flere informationer om processen ved skelforretningen, så de ikke blev *”overrumplet”*⁵³². Christina forklarer, at hun ønskede i forvejen at have et overblik over de forskellige punkter og deres rækkefølge, så hun ikke skulle være bange for at tabe tråden undervejs: *”[J]eg savnede lidt en drejebog for, hvordan det skulle foregå.” ... ”hvis man lige misser, eller det kan være... at så: Nåh, det er lige det her, nu er vi inde i det her område, eller nu er vi inde i området med oplæg, og nu er vi inde i... Så jeg ligesom... Ja, det har jeg det bedst med”*⁵³³. Det var ikke tilstrækkeligt, at landinspektøren under skelforretningen guidede parterne gennem processen. Christina gør det klart, at hun gerne så, at parterne får information om processen ved skelfastlæggelsen, eksempelvis som et faktaark: *”[J]eg syntes sådan set, at det ville også være fint nok, hvis jeg havde fået bare et faktaark, hvor der stod: Jeg skal sætte det her skel, og proceduren er sådan og sådan og sådan, og skellet bliver sat ud fra – man kan ikke sige præcis, hvordan skellet bliver sat, men det vil sættes ud fra gamle dokumenter, kort og sådan, og hvis ikke der er noget ordentligt materiale, så bliver det sat ud fra faktiske forhold og hævde, og hævde betyder, hvis nu at man i god tro har brugt det i over tyve år – eller... Men at man bare lige får... Det tror jeg altså godt, man kan skrive på to A4-ark, det der. Og det er rimeligt overskueligt at læse for langt de fleste”*⁵³⁴.

⁵³¹ De i figurene viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁵³² Appendiks M. Linje 39-54.

⁵³³ Appendiks M. Linje 979-1006.

⁵³⁴ Appendiks M. Linje 1155-1162.

Figur 6.7. Christinas oplevelse af oplysningerne til parterne.

Af vigtige regler at kende peger Christina altså på både viden om hænd og kort (målop-lysninger), men også viden om, at det ikke på forhånd er muligt at sige præcis, hvordan skellet bliver sat. Det skal bemærkes, at Christinas ønske om mere information ikke kun handler om information før selve skelforretningsmødet. Før skelforretningen havde der, som det ofte er tilfældet, været en anden landinspektør

ude for at foretage en skelafsætning. For Christina er denne skelafsætning og forudgående forligsforhandlinger om skellet en del af hele forløbet⁵³⁵. Og det er måske især ved skelafsætningen, at Christina vurderer, at der var behov for mere information om ikke mindst proceduren: *"Ja. Jeg mangler noget omkring, når man får lavet en skelafsætning – hvordan foregår det? Altså, når man ligesom rekvirerer en landinspektør, så kunne jeg bare godt tænke mig, at den landinspektør, så sendte ud til alle de parter, der nu engang må være involveret, at: Sådan her kommer det til at foregå, enten jeg går ud og snakker med hver enkelt. Eller jeg går ud og sætter et skel, uden at jeg har snakket med nogen af jer – og så kan I snakke om det bagefter. Eller... altså at man ligesom..."* TLS: *"Så det er en procedure, du gerne kendte til?"* Christina: *"Ja. Proceduren syntes jeg, at det er utrolig vigtigt at kende lidt til"*⁵³⁶.

Christina vurderer altså, at informationerne i indkaldelsen var utilstrækkelige både i beskrivelsen af skelforretningens forløb, og hvilke forhold til, der ville blive lagt vægt på under skelafslæggelsen. Derimod er hun tilfreds med indkaldelsens formulering, som hun oplever som letforståelig: *"[J]eg tænkte egentlig, at det var sådan rimeligt godt formuleret"...* *"[J]eg syntes, at det var rart, at det var let forståeligt"*⁵³⁷.

Christina nævner lovgivningen som modsætning hertil. Da Christina har fået tilsendt skelforretningsbekendtgørelsen forud, vurderer jeg, at det er den, hendes bemærkninger helt konkret drejer sig om. Christina mener, at den var vanskelig at forstå og bruge. Hun knytter sin opfattelse sammen med, at reglerne skulle fortolkes, hvilket det som part var svært at holde hovedet koldt til på grund af den følelsesmæssige belastning i en konflikt: *"Hvordan fortolker man det her, og hvordan skal det her forstås? Vi er jo begge to rimelig veluddannede, så vi kan også gennemskue mange ting, men... Det her er på en eller anden måde også bare så følelsesladet, så man er ikke bare så skide objektiv, når man læser tingene. Man er meget mere sådan... Hvordan kan man bruge, hvad for noget? Ja, det er sværere at læse, når man er sådan lidt [hiver luft ind] og oprevet på en eller anden måde"*.

⁵³⁵ Appendiks M. Linje 1162-1174.

⁵³⁶ Appendiks M. Linje 1129-1169.

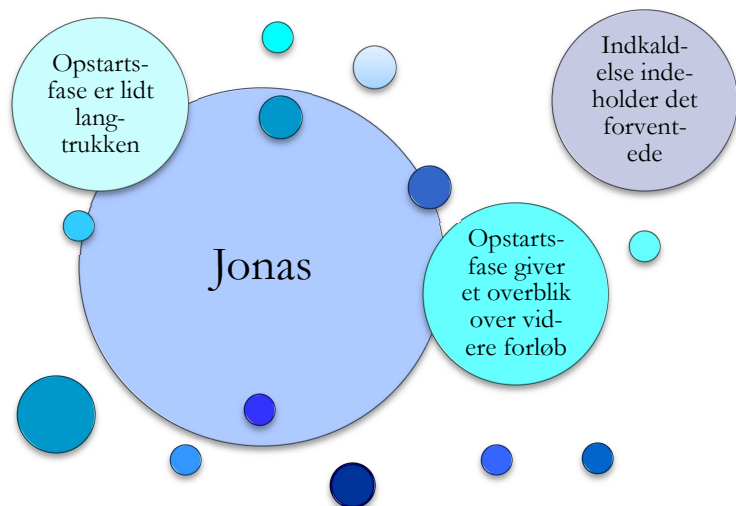
⁵³⁷ Appendiks M. Linje 997-1006.

Christina beskriver skelforretningens startforløb både ud fra de informationer, parterne modtager, og som en situation, hvor mødet startes med præsentationer. Forløbet er nævnt i afsnit 5.2.3, hvor Christina lægger vægt på, at skelforretningens deltagere præsenteres ordentligt, men Christina fremhæver også, at landinspektøren på dette tidspunkt præciserer, hvad der skal ske under skelforretningen⁵³⁸. Christinas beskrivelse giver indtryk af, at det havde betydning, at der ikke blev kørt hurtig igennem elementet af præsentationer, men at der var tid til at få fat i, hvem deltagerne var.

Jonas

Jonas nævner ikke, om han før skelforretningen havde kendskab til processen ved en skelforretning. Men før Jonas rekvirerede skelforretningen, fik han ved samtale på andet landinspektørkontor indblik i reglerne om skelafsætning – både om mål og hævd⁵³⁹.

Jonas lægger vægt på, at landinspektøren i indkaldelsen beder parterne komme med eventuelle beviser i sagen i form af dokumenter eller andet og i form af vidner⁵⁴⁰. I samtalen anvender han udtrykket ”selvfølgelig” to gange. Det er en selvfølge, at han sender materiale og vidneoplysninger til landinspektøren, og det er en selvfølge, at landinspektøren svarer, at han har indkaldt de ønskede vidner. Det, Jonas nævner i forhold til skelforretningen, er den tekst, som han selv reagerede på, vidner og materiale. De øvrige dele af teksten har han ingen kommentarer til. Han giver udtryk for, at han ikke oplevede, at han manglede nogle informationer før skelforretningen.

Figur 6.8. Jonas' oplevelse af oplysningerne til parterne.

Det, der er helt klart i Jonas' umiddelbare respons på hans oplevelse ved skelforretningen, er, at han syntes, at opstarten var god, fordi den gav et hurtigt overblik over det videre forløb: ”Jeg syntes, at det var en god start, hvor man hurtig fik overblik over, hvordan og hvorledes det hele ville gå”⁵⁴¹. Det er det første, han fremhæver, og det giver mening alene af den grund at tillægge det særlig vægt i analysen. Vi får således et indblik i, at Jonas vurderer overblik over skelforretningsprocessen som vigtig for ham som deltager.

Samtidig nævner Jonas, at opstarten var lidt langtrukket. Under opstarten vil der formentlig netop være en risiko for, at parterne kan opleve forløbet som en smule langsomt, idet den er præget af, at der er en række formelle krav, der skal opfyldes, for eksempel spørgsmålet om rettidig varsling og habilitet.

⁵³⁸ Appendiks M. Linje 462-477.

⁵³⁹ Appendiks N. Linje 196-210.

⁵⁴⁰ Appendiks N. Linje 271-284.

⁵⁴¹ Appendiks N. Linje 72-82.

Af samtalen med Jonas fremgår det, at han er i tvivl om, hvad der skal ske efter, søgsmålsfristen udløber, og hvordan sagen bliver registreret i tingbog og matrikel. Desuden er han i tvivl om, hvordan han skal håndtere de udlæg, han har haft. Landinspektøren gjorde det klart under skelforretningen, at de indgik som en del af omkostningerne ved skelforretningen, men Jonas er i tvivl om, hvad han rent praktisk skal gøre for at få pengene inkluderet i regningen⁵⁴².

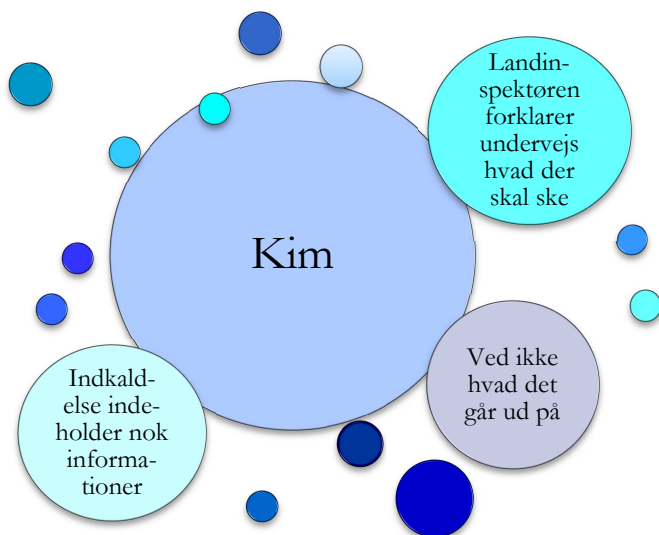
Kim

Kim beskriver informationerne i indkaldelsen: *"Jamen der var bare nogle informationer om, at vi var indkaldt til det her med noget varsel. Og så var der noget, at man kunne indkalde folk... en stedfortræder eller give samtykke til, at der var en anden, der skulle gøre det for en eller... Der var en masse papirer med alt muligt. Og så stod der bare kort om, hvad det drejede sig om, at det var skelforretningen mellem de to matrikler her"*⁵⁴³. Det drejer sig altså om baggrund og dato for skelforretning, muligheden for at indkalde tredjeparter eller sende en fuldmægtig. Desuden var der vedlagt et kort. Han nævner også *"en masse papirer"*. Ud fra min kendskab til indkaldelsen må der her være tale om skelforretningsbekendtgørelsen, sagen var ikke ellers vedlagt bilag. Forespurgt gør Kim det klart, at han ikke savnede noget i indkaldelsen: *"Jeg syntes, at der var de informationer, jeg skulle bruge"*⁵⁴⁴.

Det fremgår af samtalen med Kim, at han før skelforretningen ikke havde kendskab til eller havde forventninger til skelforretningens proces⁵⁴⁵. Kim forklarer, at han ikke før skelforretningens opstart havde kendskab til, hvad der skulle foregå ved skelforretningen: *"Jeg havde ikke nogen forventninger om, hvad det var, vi skulle til at lave. Altså, jeg vidste jo ikke rigtig, hvad det sådan gik ud på"*⁵⁴⁶. Videre fremgår det utvetydigt af samtalen, at Kim ikke kendte til reglerne om hævde i forvejen, men i stedet havde en forventning om, at der også skulle tales om andre stridpunkter end skellet. Landinspektøren havde oplyst ham om, at det alene var skellet, der skulle drøftes, men han havde en forudgående forestilling om, at det også havde betydning i

forhold til den materielle afgørelse, hvad der var sket i nyere tid: *"Ja, måske jeg havde troet, at det havde haft en indflydelse med, hvordan han havde behandlet tingene derude. At man så kunne se, at det selvfølgelig ikke er acceptabelt at stille ting derude. At det måske kunne have en betydning for det. Jeg anede jo ikke, at man skulle gå tyve år tilbage og alle de ting der"*⁵⁴⁷.

Kim havde advokat ved skelforretningen, og det var Kims forståelse, at han derfor ikke selv havde behov for at kende til reglerne på området. Det var Kims

Figur 6.9. Kims oplevelse af oplysningerne til parterne.

⁵⁴² Appendiks N. Linje 1141-1151.

⁵⁴³ Appendiks O. Linje 295 -302.

⁵⁴⁴ Appendiks O. Linje 343-352.

⁵⁴⁵ Appendiks O. Linje 295-302, 332 -345 og 363-371.

⁵⁴⁶ Appendiks O. Linje 111-112.

⁵⁴⁷ Appendiks O. Linje 304-359.

forventning, at advokaten kendte reglerne for skelafsætning og processen ved skelforretninger. Kim beskriver desuden, at de manglende informationer om processen før skelforretningen ikke var et problem, fordi landinspektøren sørgede for undervejs i skelforretningen at forklare, hvad der skete: *”Jeg syntes, at jeg er blevet informeret om, når vi skulle til at lave noget, eller skulle til... Så har han været meget god til at forklare, hvad det var, der skulle til at ske nu”*⁵⁴⁸. Denne løbende information tillægges en positiv værdi: *”[D]et syntes jeg var meget fint, at man lige ved, hvad der foregår”*⁵⁴⁹.

Kirsten

I samtalen med Kirsten kan genfindes Christinas behov for mere information, men her på en mere indirekte måde⁵⁵⁰. Det fremgår, at Kirsten selv har opsøgt informationer på internettet for at få kendskab til skelforretninger og skelfastlæggelse. Hun har derved både fået et indblik i proces og materiel ret. Dertil kommer, at hun forud for skelforretningen kontaktede landinspektøren for at få oplysninger om, hvilke beviser hun skulle fremskaffe til sagen, samt information om, hvem der må deltage.

Kirsten forklarer indledningsvist om indkaldelsen: *”Og det var meget tydeligt, hvad der skulle ske, og hvad der var sket, og hvad muligheder man havde for at indkalde vidner og... Det var vi egentlig helt rolige ved også, da vi læste den”*⁵⁵¹. Udtalelsen er meget positiv. Hendes oplistning inspirerer mig til at inddrage indkaldelsen fra den konkrete sag for at se, hvad der står om de tre punkter, hun nævner: Hvad der skulle ske. Hvad der var sket. Hvilke muligheder der var for at indkalde vidner.

Tages listen bagfra, står der følgende i indkaldelsen: *”Jeg vedlægger en liste over de parter og andre, som er indkaldt til mødet. Hvis De mener, at andre kan bidrage til belysning af skelspørgsmålet, beder jeg Dem snarest meddele mig det. Derefter vil jeg overveje også at indkalde dem”*. Det er denne beskrivelse, som Kirsten vurderer, er tydelig.

I forhold til, hvad der er sket, står der i indkaldelsen informationer om, hvem der har rekvireret sagen, og information fra landinspektøren om, at han vil foretage en opmåling på stedet før skelforretningen. Der er tale om relativt få informationer, men altså tydelige og tilstrækkelige.

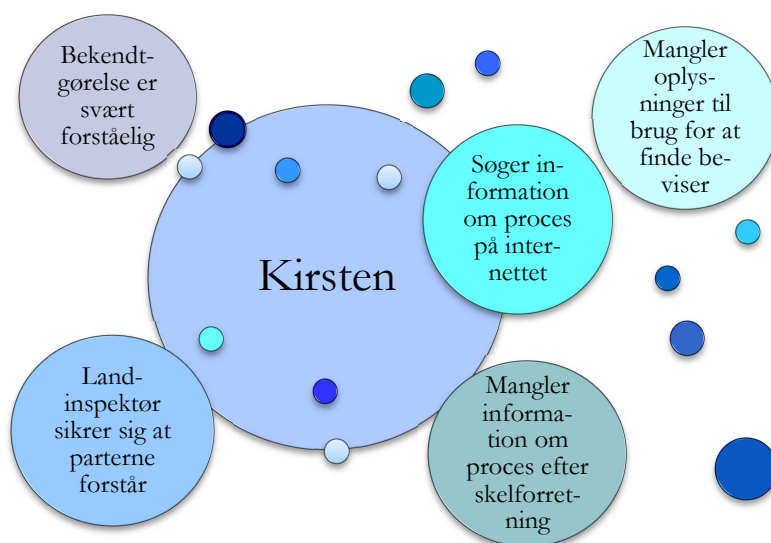
I forhold til, hvad der skal ske, oplyser landinspektøren alene: Tidspunkt for mødet, mødestedet samt en liste over de indkaldte parter. Dertil kommer, at landinspektøren har vedlagt bekendtgørelse om skelforretninger. Senere i samtalen spørger jeg hende direkte, om hun havde en fornemmelse af, hvad der skulle ske under skelforretningen. Det fremgår af hendes svar, at disse informationer efter Kirstens forventning skulle besvares af skelforretningsbekendtgørelsen, men hun havde selv måtte finde yderligere informationer frem på internettet om emnet: TLS: *”Og du havde en fornemmelse af, hvad der skulle ske?”* Kirsten: *”Det havde jeg. Der var jo lagt den bekendtgørelse om skelforretninger med.”* TLS: *”Syntes du, at man kunne forstå den?”* Kirsten: *”Nej, jeg har været inde tidligere og læse den bekendtgørelse. Og så har jeg læst en afhandling omkring afholdelse af skelforretninger. En eller anden studerende eller noget, der havde lavet den.”* TLS: *”Hvordan... Var det noget landinspektøren...?”* Kirsten: *”Nej, der var noget, jeg fandt på internettet. Den var faktisk rigtig uddybende også omkring det her med: Jamen, man kunne*

⁵⁴⁸ Appendiks O. Linje 363-372.

⁵⁴⁹ Appendiks O. Linje 388-401.

⁵⁵⁰ Appendiks P. Linje 408-447.

⁵⁵¹ Appendiks P. Linje 414-416.

Figur 6.10. Kirstens oplevelse af oplysningerne til parterne.

måske ikke altid fastsætte skellet nøjagtigt, og sådan nogle ting. Det syntes jeg også var rart at vide, fordi det gav mere ro.” TLS: ”Så du fik noget at vide om skelfastlæggelsen?” Kirsten: ”Ja, og alt det der kunne foregå under en skelforretning. Det var simpelthen en gennemgang af noget med skelforretninger. Jeg kan ikke huske, hvad den hedder lige nu.” TLS: ”Og det var en støtte, syntes du?” Kirsten: ”Ja, fordi det var mere almindelige ord i stedet for, at det bare var loven...

eller bekendtgørelsen”⁵⁵². Her i samtalen kommer det frem, at det, der bidrager til roen, især er de informationer, som Kirsten selv fandt på internettet. Beskrivelsen giver mig en oplevelse af, at Kirstens positive vurdering af indkaldelsen måske hænger sammen med, at hun ikke har en klar forventning om, hvad indkaldelsen burde indeholde informationer om. Den indeholdt de grundlæggende informationer: Hvem, hvad og hvor; og Kirsten havde ingen forventning om flere informationer. Men hun har behov for flere informationer og opsøger dem derfor på internettet. Det fremgår af Kirstens beskrivelse, at det, hun lægger vægt på, er både kendskab til materiel ret og til proces. Kirsten forklarer, at det var vigtigt for hende at vide, at man ikke altid kunne fastsætte skellet nøjagtigt. Beskrivelsen svarer til, at Christina efterspørger et faktaark. Tilsyneladende er det vigtigt for begge at få netop denne information i forvejen.

Kirsten og hendes mand Hans er helt ”rolige” ved indkaldelsen. Men Kirsten beskriver også, at der er enkelte informationer, som hun mangler i indkaldelsen. Som i Christinas sag var det nødvendigt for Kirsten at ringe til landinspektøren efter at have modtaget indkaldelsen. Kirsten var i tvivl om, hvorvidt hun måtte deltage og udtale sig, når hun ikke var indkaldt. Desuden var hun usikker på, hvad det er for dokumenter, landinspektøren i indkaldelsen skriver, at parterne kunne indsende.

I forhold til spørgsmålet om, hvad der skal sendes til landinspektøren af dokumenter og lignende, kan jeg af indkaldelsen se, at der står: ”Kort, skøde, deklARATIONER eller andre dokumenter, der indeholder oplysninger af betydning for skelforholdene, bedes tilsendt mig i god tid før mødet”. Det er altså landinspektøren, der i sin indkaldelse peger på denne mulighed over for Kirsten. Men da Kirsten ringer og spørger ham, giver han udtryk for, at ”så har vi jo adgang til alle officielle dokumenter”. Det er bemærkelsesværdigt, at de dokumenter, der eksplicit opremses i indkaldelsen, kun er officielle dokumenter, som landinspektøren altså over for Kirsten oplyser, at hun ikke behøver at sende ham. De ikke-officielle dokumenter nævnes til gengæld ikke, skønt det altså er dem, han egentlig ønsker, at de sender ham. Det kunne eksempelvis være private fotos.

⁵⁵² Appendiks P. Linje 426-441.

Men Kirsten forklarer andet sted i samtalen, at det kommer bag på hende, eller i hvert fald gav anledning til usikkerhed, at modparten ved skelforretningen fremviste ældre fotografier, der belyste skelspørgsmålet. Det fremgår, at på grund af manglende forudgående fremsendelse heraf følte Kirsten, at hun ikke havde mulighed for at give tilstrækkeligt modsvar. Hun forklarer det således, at idet hun ikke forudgående modtaget information om, at ældre fotografier kunne være relevante for sagens oplysning⁵⁵³, har hun dermed ikke selv kunne finde ældre fotografier til modsvar: *”Skulle vi så... Vi har jo masser af videooptagelser, som der måske kunne have været noget på. Og billeder og sådan noget, og det er vi da nødt til at kigge igennem nu.” ... ”Hvis man skulle til at føre bevis med sådan nogle billeder – jamen så skulle vi også have fundet billeder frem?”* Så på trods af, at Kirsten er aktiv og ringer til landinspektøren og forhører sig om, hvilke typer beviser de skal fremskaffe, så modtager hun ikke denne oplysning.

Kirsten har fået oplyst, at det er landinspektøren, der tager sig af det videre forløb, så hun er ikke i tvivl om, hvem der har ansvaret for den videre proces. Men det fremgår, at hverken hun eller advokaten ud fra landinspektørens regning og oplysninger kan afklare, om der kommer flere regninger. Dækker landinspektørens regning kun det arbejde, der er udført, da den blev fremsendt, eller dækker den også den efterfølgende indsendelse til matrikelmyndigheden. Desuden fremgår det af hendes forklaring, at hun har en forestilling om, at arealændringerne ved skelforretningen skal tinglyses.

Denne del af samtalen viser, at Kirsten oplevede, at landinspektøren i forhold til skelforretningen i øvrigt forstod at give gode forklaringer. Men at regningen ikke var tilstrækkeligt forklaret. Da spørgsmålet om betalingen af regningen er af stor betydning for parterne, er spørgsmålet antageligvis ikke trivielt for dem⁵⁵⁴.

Søren

Søren forklarer, at han var tilfreds med, at indkaldelsen kom som mail, det kunne han godt lide⁵⁵⁵. Søren henviser i sin begrundelse til, at mail er sikre nok. Han forklarer ikke, hvorfor han godt kan lide mail. Søren tøver lidt, da jeg spørger til hans forventninger, men hans svar drejer sig om hans forventninger i forhold til det materielle resultat, ikke til hverken proces eller behov for kendskab til materiel ret.

Søren nævner ikke direkte i samtalen, hvilket kendskab han forudgående havde til skelforrettingsprocessen. Men indirekte fremgår det, at Søren havde den forudgående forventning til processen, at han troede, at landinspektøren skulle komme med et forligsforslag, som, hvis parterne ikke godkender det, bliver skelforretningens afgørelse⁵⁵⁶.

Søren har kendskab til elementerne i den materielle ret ved skelfastlæggelsen som værende enten hævde eller målinger. Det fremgår blandt andet derved, at han i samtalen giver en vurdering af, at målingerne for området er ubrugelige⁵⁵⁷. Men ud over eller måske i stedet for reglerne for skelfastlæggelse har Søren primært en forventning om, at landinspektøren skal tage stilling til, hvorvidt de to stridende parter forudgående har indgået en forligsaftale eller ej. Et forhold, der ikke kan træffes beslutning om ved en skelforretning, hvad Søren tilsyneladende ikke er klar over ved skelforretningens start: *”Den jeg gik ind til skelforretningen med, at*

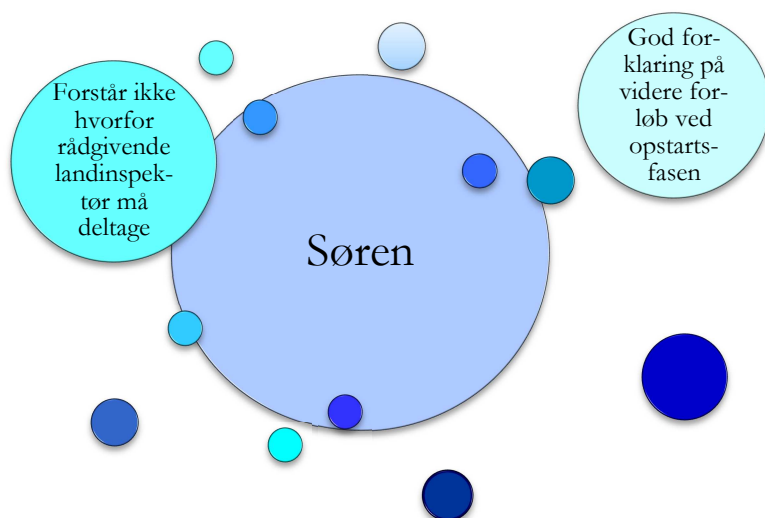
⁵⁵³ Appendiks P. Linje 1125-1147.

⁵⁵⁴ Appendiks P. Linje 1442-1461.

⁵⁵⁵ Appendiks Q. Linje 1122-1134.

⁵⁵⁶ Appendiks Q. Linje 2358-2362.

⁵⁵⁷ Appendiks Q. Linje 1707-1712.

Figur 6.11. Sørens oplevelse af oplysningerne til parterne.

om ikke andet, så blev det den løsning, fordi vi var blevet enige om det. Så kan vi egentlig prøve nok så meget, men det ender jo med den løsning, fordi vi er blevet enige om den”⁵⁵⁸.

Søren forklarer, at landinspektøren ved skelforretningens opstart gav en god forklaring på, hvad der skulle foregå. Samtidig nævner Søren, hvordan det var ved skelforretningens start, at han blev chokeret over, at der deltog den landinspektør, der havde

foretaget den første skelafståelse. Søren var for ”konfus” til at spørge, hvorfor denne landinspektør måtte deltage. Søren var af den forståelse, at alle landinspektører skulle være habile ved skelforretningen, ikke kun landinspektøren, der leder forretningen. Det fremgår, at hvor der møder rådgivende landinspektører, der tidligere har været involveret i sagen, kan det for nogle parter være vigtigt at få en forklaring⁵⁵⁹.

Klagesager

At det grundlæggende ikke kan forventes, at sagens parter forudgående har indsigt i skelforretningens retlige konsekvenser, fremgår særdeles tydeligt i et klagebrev stilet til en landinspektør i sagen j.nr. U1994/4267: ”Med hensyn til selve behandlingen af denne sag må vi sige, at vi føler os meget dårligt behandlet. Hvorfor har ingen før denne forretning fortalt os, at du skulle tage stilling til om der var vundet hævde på disse arealer. Enhver der ikke har været gennem sådanne sager må da tro ligesom os: At landinspektøren afsætter det skel der er på matrikelkortet, og parterne så bagefter kan anlægge sag, hvis den ene vil påstå at have hævde på noget af dette jord. Dette ikke for at forklejn dig, men i almindelige menneskers øjne er en landinspektør en ting, og en dommer en anden. Det lyder utroligt, at andre end domstolene kan dømme folk til at aflevere noget jord, som de har skøde på”⁵⁶⁰.

Landinspektørens upartiskhed er en af de andre relevante informationer, som parter oplever, at der mangler forudgående information om. Normalt er det rekvirent, der forventer, at landinspektøren er partisk til fordel for rekvirent, men det kan være lige så overraskende for rekvirent, at landinspektør er (eller skal være) upartisk. Dette kommer tydeligt frem fra rekvirenten i en skelforretning i Landinspektørnævnets Sag 313: ”Først da afholdelsen startede, fik vi af [landinspektør] X at vide, at han var upartisk og ikke kunne rådgive os førend forretningen var afsluttet, hvilket overraskede os meget, da vi jo havde engageret ham”⁵⁶¹. Modparten møder med en egen landinspektør. Forholdet bemærkes: ”Vores oplevelse af skelforretningen er som sagt meget

⁵⁵⁸ Appendiks Q. Linje 1810-1829.

⁵⁵⁹ Appendiks Q. Linje 1421-1450.

⁵⁶⁰ Ikke-offentliggjort brev af 15. juni 1994 fra part til landinspektør i sagen j.nr. U1994/4267.

⁵⁶¹ Ikke-offentliggjort brev af 11. april 2008 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 313. I sagen er samtidig afgivet kendelse den 3. april 2009, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

kedelig, og vi forstår ikke helt, hvorfor vi skal stilles dårligere end modparten. Modparten havde trods alt deres landinspektør som rådgiver, mens vi jo ikke havde den landinspektør som rådgiver, som vi havde rekvireret”⁵⁶². I landinspektørens udtalelse til Landinspektørnævnet fremgår det, at han ikke forstår, hvad parterne klager over. Han synes at forstå det som et spørgsmål om, hvad skelforretningen kostede. Dog bemærker han, at han mener – under skelforretningen – at have forklaret, at ”en skelforretning var en retssag om skellet med landinspektøren som dommer, herunder at rekvirenten hæftede for betalingen”⁵⁶³. Forklaringen om, at skelforretningen er som en ”retssag”, er åbenbart misvisende, idet parterne under en retssag netop typisk har brug for en advokat som følge af det mere formelle procesforløb og som følge af anvendelsen af forhandlingsprincippet. Landinspektørens udtalelse kan dermed have bidraget til øget utryghed hos parterne. Samtidig fremgår det altså, at informationen – præcis som klager anfører – først kom frem under skelforretningen. Klagen peger på vigtigheden af at sikre begge parter forudgående information om, at landinspektøren under skelforretningen er upartisk. Des større landinspektørens rådgivning af rekvirent er før skelforretningen, des mere brat kan opvågningen ved selve skelforretningen vel tænkes at blive. Klagesagen illustrerer, hvor ubehageligt det kan være for en part pludselig at finde sig uden den rådgivning, de troede de som rekvirenter havde bestilt med landinspektøren.

Partsoplevelse på tværs

Ud fra parternes tilbagemeldinger på selve indkaldelsen fås et positivt indtryk. Christina er tilfreds med indkaldelsens formulering og forståelighed. Kirsten, Kim, Søren og Jonas omtaler alle indkaldelsen som ”fin”. Kirsten startede sin besvarelse på sin oplevelse af indkaldelsen med: ”*Det syntes jeg var fint.*” Og de tre grundejere Kim, Søren og Jonas giver alle med næsten samme ordlyd udtryk for, at de også syntes, at indkaldelsen var fin: ”*Jamen, det var egentlig fint*”, ”*Jeg syntes, at den var fin nok*”, ”*Det var fint.*” (Det bør måske bemærkes, at spørgsmålet ikke, som læseren måske forledes til at tro, indeholdt ordene fin eller fint.)

Det kan bemærkes, at i feltarbejdet er der det misforhold bygget ind, at alle de parter, der har indvilliget i at give interview, enten var rekvirenter eller før indkaldelsen havde en samtale med landinspektøren. Det må dermed formodes, at de havde et større potentiale end de fleste rekvirenters modparter for at vide, hvad en skelforretning er, og hvad dens konsekvenser kan blive, før de fik indkaldelsen.

Men dette forbehold synes alligevel at falde til jorden, når der tages et nærmere blik på, hvad parterne oplyser, de har fået af forudgående oplysninger og dokumenter. Kirstens dobbelte svar i forhold til de informationer, hun fik, peger på et problem med undersøgelsens spørgsmål om, hvad parterne syntes om indkaldelsen. Kirsten har både måttet søge på internettet og ringe til landinspektøren for at få de nødvendige informationer, men alligevel udtrykker hun tilfredshed med indkaldelsens oplysninger. ”Indkaldelse” forstås måske meget snævert som oplysninger om mødetid, -sted, -deltagere og -anledning. I denne forståelsesramme vil det værre de færreste indkaldelser om nogen, der ikke lever op til parternes tilfredshed. Også Christina har måtte opsøge yderligere informationer om såvel materiel ret som proces og efterspørger meget konkret flere informationer som eksempelvis et par A4 ark med informa-

⁵⁶² Ikke-offentliggjort brev af 22. juni 2008 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 313. I sagen er samtidig afgivet kendelse den 3. april 2009, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

⁵⁶³ I ikke-offentliggjort brev af 7. juli 2008 fra landinspektøren i Landinspektørnævnets Sag 313. I sagen er samtidig afgivet kendelse den 3. april 2009, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

tioner om såvel proces som materiel ret. Det fremgår af kommentarerne fra Christina og Kirsten, at det ikke er tilstrækkeligt for dem, at skelforretningsbekendtgørelsen står alene som informationsmateriale til indkaldelsen, således som det er forudsat i skelforretningsvejledningens eksempel. At ikke alle føler, at de har samme behov for information, som Christina og Kirsten føler, fremgår af Kims forklaring, hvor han oplyser, at han heller ikke havde fået disse informationer før skelforretningen, men at han var tilfreds med at få kendskab til processen under selve skelforretningen.

For nogle personer er det vigtigt i deres forberedelser, at de før skelforretningen får informationer om, hvad de kan forvente af procesforløbet. Det har for dem også betydning at have forudgående kendskab til de materielle regler, skelforretningens afgørelse træffes ud fra. Det er også vigtigt at vide noget om, hvordan man som part skal forholde sig i forhold til beviser – både vidner og dokumenter. Kirsten savnede dette præciseret i indkaldelsen, mens Jonas gav udtryk for, at det var en selvfølge og dermed tilsyneladende tilfredsstillende, at der var informationer herom. Teori om processuel retfærdighed fokuserer på bevisfremlæggelse, men det fremgår af grundejernes forklaringer, at oplevelsen af kontrol over processen også er knyttet i kendskab til reglerne. Lidt populært forklaret, så kan parterne ikke deltage i ”spillet”, hvis de ikke kender ”spillereglerne”. Kendskab til reglerne har en instrumentel betydning i forhold til at finde de rette beviser, kende søgsmålsfrister, medbringe professionelle rådgivere og andet. Men kendskab til reglerne har også en ikke-instrumentel betydning i forhold til at undgå nervøsitet. Forudgående kendskab til reglerne kan således bidrage til, at parterne føler sig mere parate i forhold til fremmedartetheden ved den proces, de skal igennem.

Det fremgår, at nogle parter er tilfredse blot de får kendskab til procesforløbet ved skelforretningens opstart. Formentlig er der forskel på parter både i forhold til deres behov for forberedelser og deres ønsker i forhold til henholdsvis mundtlig og skriftlige information. Jonas oplever, at opstarten er lidt langtrukket, men ellers er det relativt tydeligt, at grundejerne ønsker, at opstarten giver et indtryk af, hvad der skal foregå under mødet.

I forhold til informationer efter skelforretningens afslutning fremgår det, at nogle parter ikke er helt klar over, hvad der skal ske videre i forhold til sagens notering i matriklen, arealændringer i tingbogen med videre.

Der er kun én tilbagemelding fra parterne i forhold til fremsendelsen. Det er Søren, der vurderer det positivt, at indkaldelsen fremsendes på mail frem for som anbefalet brev. I samtalen med landinspektør Overgaard kom det som nævnt i afsnit 5.1. 2 frem, at der kan være vanskeligheder med at få parterne til at tage imod det rekommanderede brev, som anbefales i skelforretningsvejledningen. Overgaard oplever vanskelighederne som knyttet til modpartens uvilje mod rekvirent. Men er pågældende part ikke hjemme, når postbuddet kommer, skal brevet hentes på posthuset. Og skønt det ikke er kommet frem i mit materiale, så kan vanskelighederne også tænkes at hidrøre fra, at det både er besværligt, tidskrævende og (i vore dage) uvant at hente brevet på posthuset. Måske er modparten ikke klar over, at der er en skelforretning på vej, og måske er det første gang, personen modtager et rekommanderet brev, således at den uvante situation gør modparten utilpas og nervøs.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.3.3:

- For nogle personer er det vigtigt i deres forberedelser, at de før skelforretningen får informationer om, hvad de kan forvente af procesforløbet, samt at få kendskab til de

materielle regler. Hverken indkaldelse eller skelforretningsbekendtgørelse indeholder tilstrækkelige informationer herom.

- Manglende kendskab til reglerne for skelforretninger bidrager til, at parterne føler sig utrygge.

6.3.4 Tværgående forhold

I afsnit 6.3.1 fremgik det, at parterne før skelforretningen kun har krav på information om muligheden for hegnsynsmænds deltagelse. Det fremgik desuden, at landinspektøren kun blev anbefalet at give få yderligere informationer. Ramhøj giver relevante anbefalinger om langt mere vidtgående informationsmængde til parterne. Det fremgik i afsnit 6.3.2, at det er sandsynligt, at mange parter kun får ganske få informationer. Dette svarer jævnfør afsnit 6.3.1 til det anbefalede informationsniveau i skelforretningsvejledningen. I afsnit 6.3.2 fremgik det, at nogle parter efterspørger langt flere informationer før skelforretningen. Både informationer om proces og informationer om materiel ret.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.3.4:

- Der kan konstateres et misforhold mellem nogle parter ønsker til informationer før skelforretningen – og såvel regelgrundlag som praksis.

6.4 Parternes bevisfremskaffelse og forberedelser

6.4.1 Regelgrundlaget – parternes bevisfremskaffelse og forberedelser

Sagens parter er rekvirenten og ejerne af de berørte ejendomme. Da landinspektøren har ansvaret for sagens oplysning, er der intet anført i skelforretningsreglerne om parternes forberedelser eller undersøgelser. Som udgangspunkt må det forudsættes, at parterne har læst indkaldelsen og eventuelle bilag. Der er i skelforretningsvejledningen⁵⁶⁴ som bilag et eksempel på en informationsfattig indkaldelse, hvori det forudsættes, at parterne også får tilsendt skelforretningsbekendtgørelsen⁵⁶⁵. Dette må være den mængde informationer, det forudsættes, at parterne har læst og har brug for inden skelforretningen. Det forhold, at det ikke er udtrykkeligt nævnt i reglerne, at parterne skal have tilsendt sagens dokumenter forudgående, understreger, at læsning heraf ikke kan vurderes at være et krav til parternes forberedelser.

Skelforretningsvejledningen afsnit 3 giver retningslinjer for, at parterne opfordres til at oplyse over for landinspektøren, hvis de har kendskab til tredjeparter, der kan bidrage til oplysninger om skellets forløb; og i indkaldelseseksemplet i skelforretningsvejledningen opfordres parterne til at fremsende bevismateriale til landinspektøren før skelforretningen. Dermed er der i vejledningen lagt op til, at parterne forsøger at finde vidner samt forsøger at fremskaffe øvrig dokumentation. Da parterne ikke forud for skelforretningen har krav på at få oplyst, at der ved skellets afsætning skal tages højde for eventuel hævd, er det dog uklart, hvordan det forudsættes, at parterne på egen hånd skal finde relevante vidner og dokumenter.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.4.1:

⁵⁶⁴ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁵⁶⁵ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

- Da parterne ikke forud for skelforretningen har krav på at få oplyst de materielle regler for skelfastlæggelsen herunder, at der ved skellets afsætning skal tages højde for eventuel hævd, er det uklart, hvordan reglerne forudsætter, at parterne på egen hånd skal finde relevante vidner eller relevant dokumentation.

6.4.2 Praksis – parternes bevisfremskaffelse og forberedelser

Skelforretningssager 2012

I 31 af sagerne i Skelforretningssager 2012 er det muligt ud fra sagsdokumenterne at se, om parterne har bidraget til sagens oplysning. Det fremgår, at i 25⁵⁶⁶ af disse sager har parterne fremskaffet beviser, enten skriftlige eller i form af vidner, der afgiver forklaring⁵⁶⁷. Dertil kommer, at der i 11 af sagerne fremsendes redegørelser fra parterne eller deres advokater. I kun 2 af de 31 sager ser det ikke ud til, at parterne har medbragt beviser, vidner eller udarbejdet egne skriftlige forklaringer. Af Skelforretningssager 2012 fremgår det dermed, at i hovedparten af sagerne er en eller alle parter aktive i forhold til at bidrage til sagens oplysning.

Der er refereret til mundtlige vidneforklaringer i 13 sager, skriftlige erklæringer fra vidner eller fagfolk i 8 sager, private fotos i 13 sager, måldokumentation (tidligere skelafsætning, udstykningssag eller gammelt matrikelkort) i 7 sager. Det øvrige materiale er forskelligartet, der er tale luftfotos, byggesagsdokumenter, kloaktegning, korrespondance mellem parterne med mere. Der er for sagerne i undersøgelsen ikke medbragt regninger for hegningsmateriale, hvilket ellers er set i sagerne ved udarbejdelse af Skelforretningstatistik 1997-2010.

Det bemærkes, at antallet af vidneforklaringer hænger dårligt sammen med antallet af fremmødte tredjeparter. Der kan således sagtens være flere vidneudsagn end refereret i sagerne. Uanset dette fremgår det, at medbringelse af vidner og private fotos er de to mest populære former for beviser, parterne fremskaffer.

Dansk feltarbejde

Landinspektør Friis er den eneste af landinspektørerne, jeg får spurgt om hans oplevelse af parternes forberedelser⁵⁶⁸. Han forklarer, at det er hans oplevelse, at parterne gør sig store anstrengelser i deres forberedelser. Friis forklarer samtidig, at i den konkrete sag var det hans tydelige fornemmelse, at ingen af parterne forstod reglerne, Heller ikke rekvirenten, som han ved rekvisitionen ellers havde gjort sig umage med at forklare hævdsreglerne. Det er ellers Friis' fornemmelse, at parterne normalt har forstået hævdsreglerne inden skelforretningens opstart. Hans oplevelse er, at det også er parternes advokater eller rådgivende landinspektører, der har forberedt sig typisk med juridiske spidsfindigheder herunder ond tro, aftaler og tinglysningens 2-års-regel for afvisning af hævd ved nyerhvervelse⁵⁶⁹. Selv om Friis altså vurderer, at parterne har forstået hævdsreglerne, så bemærker han samtidig, at en af parterne næsten altid anfører, at han vel bare kan afsætte efter matrikelkortet.

⁵⁶⁶ Appendiks B. Felt N og T.

⁵⁶⁷ I forhold til vidner er her kun medregnet de vidner, hvis forklaringer landinspektøren gengiver i sin skelforretningserklæring, idet det er vurderet, at øvrige fremmødte tredjeparter tilsyneladende har optrådt som bisiddere. Det er klart, at denne vurdering ikke i alle tilfælde vil være korrekt, således kan antallet være større end de nævnte 25.

⁵⁶⁸ Appendiks W. Linje 204-212, 401-433, 537-539, 547-557 og 580-589.

⁵⁶⁹ Lovbekendtgørelse nr. 158 af 9. marts 2006 om tinglysning § 26.

Friis peger desuden på, at det ofte er advokater, der kommer med juridiske spidsfindigheder og har sat sig ind i hævdsreglerne. Dette kan udmærket være tilfældet i mange sager, men det var efter min vurdering ikke tilfældet i de konkrete sager, der indgik i feltarbejderne. Ikke sådan at forstå, at advokaterne ikke gjorde et glimrende job i forhold til at støtte deres klienter, men de fremlagde ikke juridiske spidsfindigheder om hævde og kom i det hele taget ikke med henvisninger til domspraksis eller andet, som de ville have fundet relevant ved en retssag. Og slående for samtalerne med grundejerne er, at skønt samtlige parter havde advokater, nævnes det ikke af nogen af parterne, at disse advokater skulle have bistået dem i forståelse af hverken proces, materiel ret eller med at fremskaffe beviser.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.4.2:

- Ingen.

6.4.3 Parternes evaluering – parternes bevisfremskaffelse og forberedelser

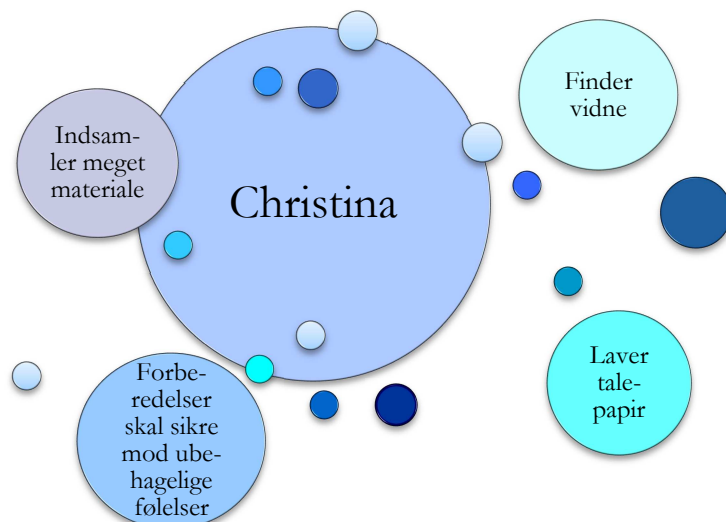
I figurerne 6.12-6.16 er kort opsummeret vigtige pointer i parternes procesoplevelse⁵⁷⁰.

Christina

Til belysning af sagen har Christina før skelforretningen sendt en større mængde materiale til landinspektøren. Desuden har hun sikret sig et vidne, der skal understøtte hendes forklaring om hævds spørgsmålet. Endelig har hun forberedt, hvad hun vil sige under skelforretningen: Christina: "[V]i havde blandt andet brugt en uge på ligesom at: Okay, nu skal det her bare være objektivt. Nu skal det her bare være så objektivt som muligt" ... "[S]å skriver vi de her argumenter op – duk duk duk, og så nævner vi dem bare op: Dok dok dok, og så... Jamen får Olsen til at komme til at underbygge det, vi ligesom siger... Og så ligesom prøve at gardere sig på en eller anden måde [ler kort]." TLS: "Mod at hvad?" Christina: "Jamen, fordi jeg syntes, at det har bare været så følelsespræget, og jeg var bare også... [tøver] Jamen, jeg havde bare ikke lyst til at krampe rundt i alle de følelser én gang til. Og ligesom skulle være så ked af det, som vi har været under det her forløb"⁵⁷¹.

Som det også fremgik af afsnit 5.2.3, var det vigtigt for Christina, at skelforretningen ikke udviklede sig til skænderier, eller at opleve, at hun selv mistede fatningen. Det fremgår i denne passage af Christinas forklaring, at det også handler om ikke at skulle rode op i de dårlige oplevelser, der har været undervejs i konflikten.

Strategien er at undgå, at skelforretningen bliver ubehagelig for hende, og midlet hertil er at fastholde fokus på fakta, og her er forberedelserne det redskab, Christina griber til. Christina inddrager dermed aktivt sine forberedelser

Figur 6.12. Christinas oplevelse af parternes bevisfremskaffelse og forberedelser.

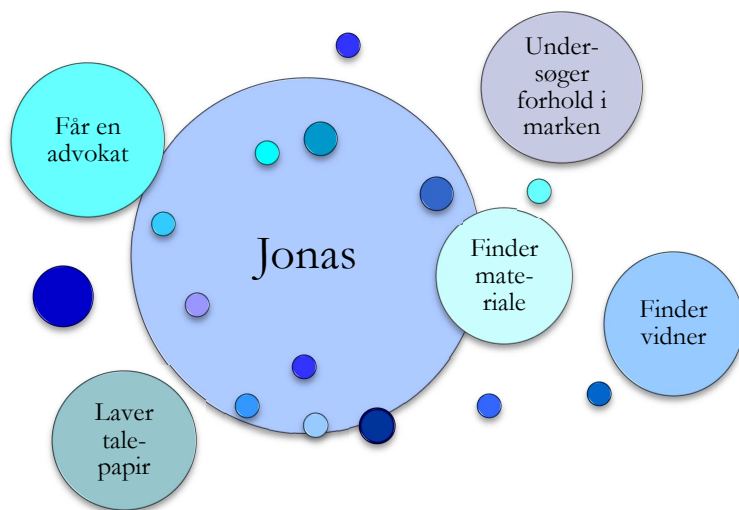
⁵⁷⁰ De i figurerne viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁵⁷¹ Appendiks M. Linje 112-125.

som en strategi eller et værn under skelforretningen.

Jonas

Jonas har gjort et stort forberedende arbejde. Han har rekvireret måloplysninger, som han bruger til at forsøge at finde skelafmærkning. Desuden har han sammen med sin hustru Hanne udført et stort opsøgende arbejde for at finde de vidner, der kan belyse hævds spørgsmål. Jonas og Hanne medbringer i alt fire vidner ved skelforretningen, en nabo, en tidligere ejer af hans ejendom, en tidligere beboer af modpartens ejendom, en ældre beboer i området. Dette

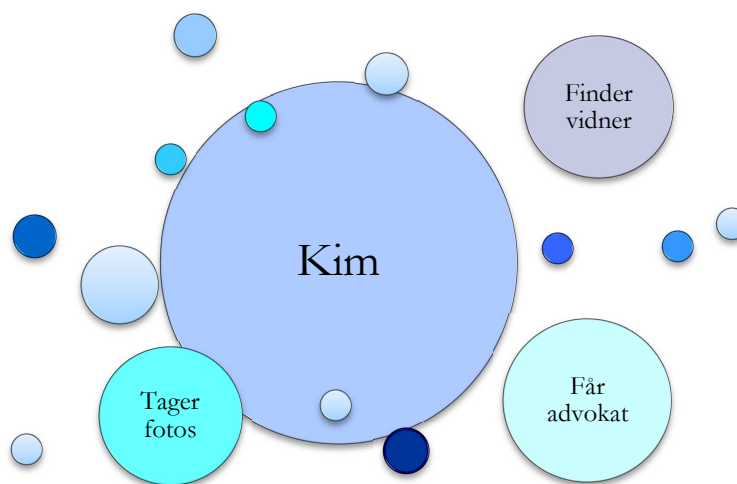
synes at være en ideal kombination af vidner. Det fremgår af samtalerne med Jonas og af det input, hans familiemedlemmer også giver i samtalerne, at arbejdet med at finde de helt rigtige vidner har medført et meget omfattende arbejde for parret, og at de i processen har talt med en lang række personer⁵⁷². Jonas har – som Christina – desuden nedskrevet, hvad han vil sige under skelforretningen. Dette bidrager til, at han kan føle sig tryk ved,

Figur 6.13. Jonas' oplevelse af parternes bevisfremskaffelse og forberedelser.

at hans advokat erindrer ham om det, hvis der er noget han glemmer⁵⁷³.

Kim

Kim har som nævnt sikret sig en advokat. Han har desuden søgt at bidrage til sagens oplysning ved at medtage to vidner samt ved at sende en række fotos til landinspektøren⁵⁷⁴. Som nævnt i afsnit 6.3.3 troede Kim, at det havde betydning, hvordan naboen havde brugt eller opført sig på det omtvistede areal inden for det sidste års tid. Derfor var det, dette år fotos og vidner belyste⁵⁷⁵. Kim fremskaffede fotos,

Figur 6.14. Kims oplevelse af parternes bevisfremskaffelse og forberedelser.

⁵⁷² Appendiks N. Linje 277-280, 304-318, 858-861, 897-898.

⁵⁷³ Appendiks N. Linje 655-666.

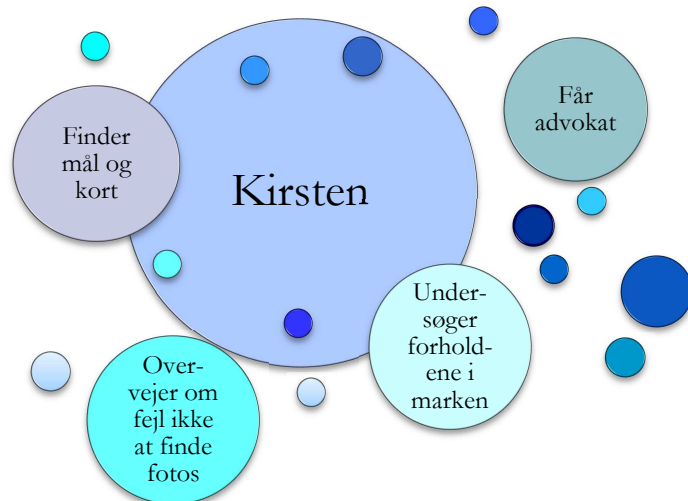
⁵⁷⁴ Appendiks O. Linje 111-118.

⁵⁷⁵ Appendiks O. Linje 304-343.

der har til hensigt at bevise de gener, som hans nabo har påført ham det sidste år. Og skønt han har talt med ældre beboere i omegnen⁵⁷⁶, medbringer han ikke disse som vidner, men alene et vennepar, der har boet i nærområdet et års tid. Hans beviser og vidner (og anstrengelser) viste sig derfor under skelforretningen at være helt uden betydning for sagens afgørelse af, hvorvidt der var vundet hævde eller ej.

Kirsten

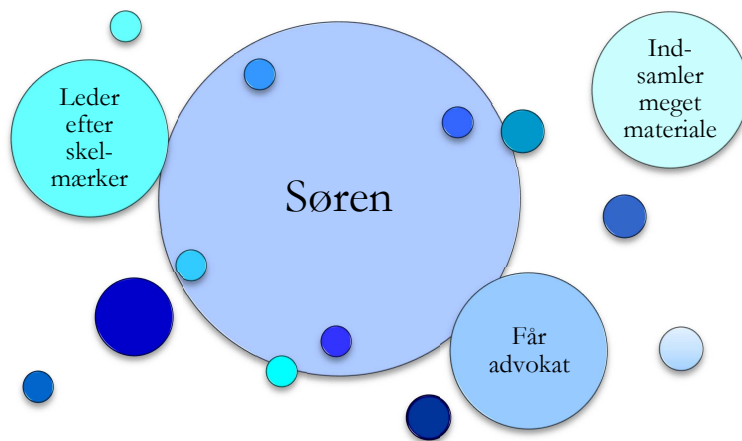
Kirsten havde skaffet advokat og rekvireret sagen sammen med sin nabo John. Kirsten har på baggrund af Johns fremfundne måloplysninger i marken selv søgt at kontrollere skellet⁵⁷⁷. Kirsten overvejer efter skelforretningens afslutning, om hun burde have fundet fotos og video, sådan som hendes modpart gjorde (jævnfør afsnit 6.3.3). Det fremgår jævnfør afsnit 6.2.3, at Kirsten har fundet kortoplysninger frem og studeret dem før skelforretningen.

Figur 6.15. Kirstens oplevelse af parternes bevisfremskaffelse og forberedelser.

Søren

Søren har på eget initiativ kontaktet en advokat, der deltager ved skelforretningen. Før skelforretningen har Søren bestilt og betalt hele to forudgående skelafsætninger. Han bidrager desuden selv til sagen ved at låne en metaldetektor og forsøge at lede efter skelafmærkning⁵⁷⁸. Desuden forklarer han, at han til belysning af sagen har fremsendt en stor mængde dokumenter, måleblade, fotos og andet til landinspektøren forud for skelforretningen⁵⁷⁹. Søren bidrager til gengæld ikke med oplysninger til hævds spørgsmål ved at fremføre vidner, der kan understøtte hans påstand. Dette på trods af, at det fremgår af samtalen, at det formentlig

Figur 6.16. Sørens oplevelse af parternes bevisfremskaffelse og forberedelser.

⁵⁷⁶ Appendiks O. Linje 373-381.

⁵⁷⁷ Appendiks P. Linje 390-394.

⁵⁷⁸ Appendiks Q. Linje 853-860 og 874-898.

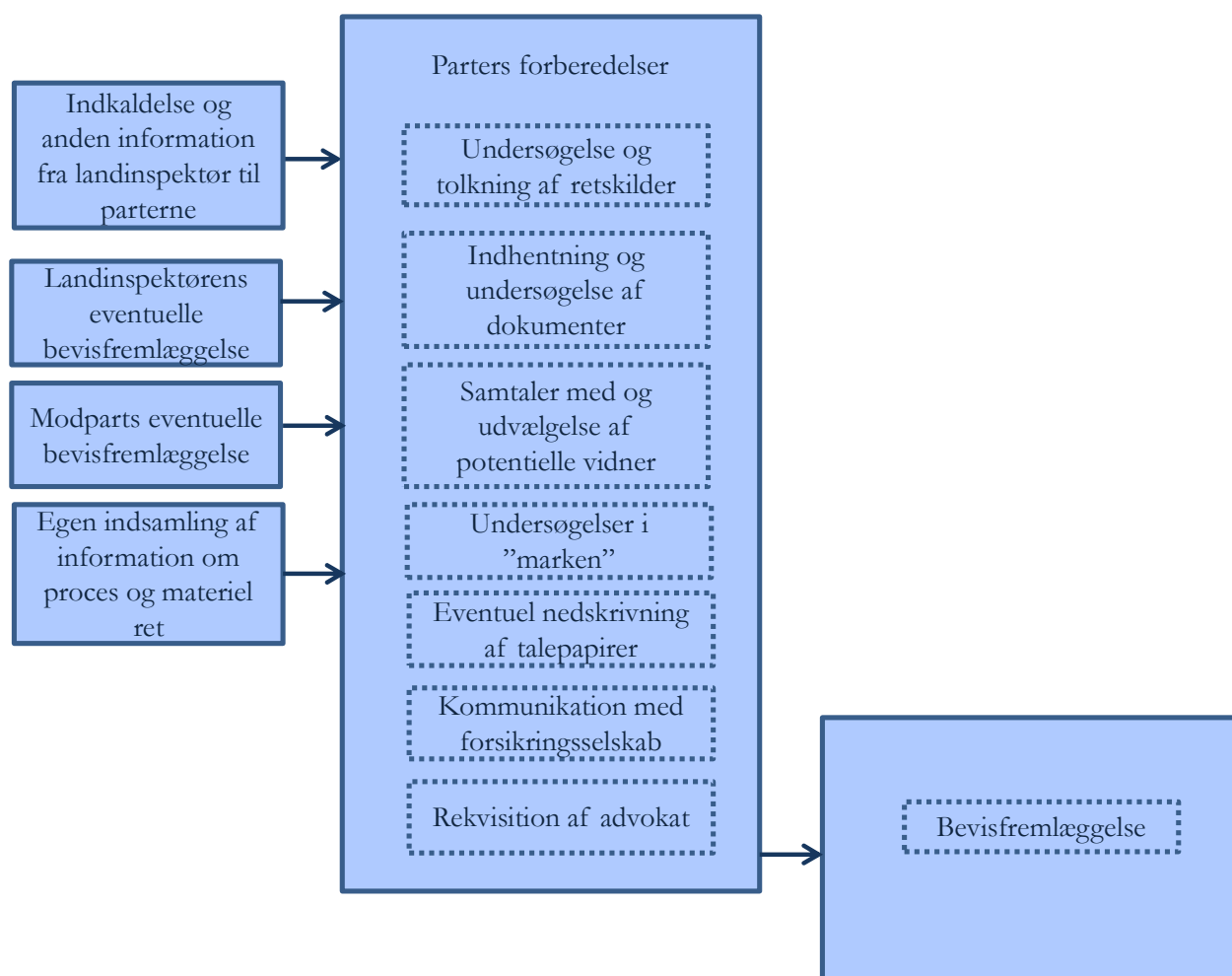
⁵⁷⁹ Appendiks Q. Linje 1073-1082.

ville være muligt, da han har kontakt til den tidligere og forrige ejer af sin ejendom og i øvrigt oplyser, at han har en bred omgangskreds i lokalområdet og dertil kontakt med nevøen af den nu afdøde tidligere ejer af modpartens ejendom⁵⁸⁰. Sørenns egentlige fokus – i en vis udstrækning også i dokumentationen – er at overbevise landinspektøren om, at der er indgået en aftale mellem de to parter.

Partsoplevelse på tværs

På baggrund af de seks samtaler fås et entydigt billede af, at parterne forsøger at forberede sig – ofte grundigt – og bidrage til sagens oplysning. Samtalerne understøtter dermed resultatet af afsnit 6.4.2. En beskrivelse heraf er opsummeret i figur 6.17, hvor der desuden på baggrund af afsnit 5.1.3 er tilføjet parternes kontakt til forsikringselskabet.

Problemerne i forhold til parternes forberedelser synes at opstå, hvor de ikke har tilstrækkeligt kendskab til reglerne. Kim tror, at modpartens opførsel de sidste par år har betydning; Kirsten er ikke klar over, at det kunne have været en fordel at medbringe gamle fotos; Søren tror, at der kan træffes afgørelse om, hvorvidt der er indgået en aftale. Dermed ikke sagt, at parterne i alle tilfælde ikke har fået tilstrækkelig information fra landinspektøren. Ud fra samtalerne kan kun gives en vurdering af, om parterne har forstået den information, de eventuelt måtte have

Figur 6.17. Parternes forberedelser

⁵⁸⁰ Appendiks Q. Linje 192-195, 463-470 og 895-897.

fået.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.4.3:

- Parterne gør sig typisk anstrengelser for at forberede sagen, men deres forberedelser vanskeliggøres af, at de ikke har tilstrækkelige informationer.

6.4.4 Tværgående forhold

Det fremgik af afsnit 6.1.2, at landinspektører ikke er aktive i forhold til at finde vidner eller private fotos, der belyser hævds spørgsmålet. Det fremgik af afsnit 6.4.2, at parterne er aktive for at finde mange forskellige typer af oplysninger, herunder vidner og fotos – når de er bekendt med muligheden. Normalt synes landinspektøren alene at indhente luftfotos til belysning af hævde. Da luftfotos alene kan belyse brugsgrænsens beliggenhed over tid – ikke hvem der bruger et areal eller aftaleforholdene i den forbindelse, kan der sås tvivl om den nuværende indsats fra landinspektører ved oplysning af sagen kan stå alene uden parternes indsats. Alligevel fremgik det af afsnit 6.1.1, 6.1.2, 6.2.1 og 6.2.2, at det er landinspektøren, der efter reglerne og i praksis har kontrollen over bevisfremskaffelse og bevisfremlæggelse.

I afsnit 6.3.1 fremgik det, at parterne ikke har krav på informationer om procesregler eller materiel ret. I afsnit 6.3.2 fremgik det, at nogle parterne kun modtager få informationer i indkaldelsen og den vedlagte skelforretningsbekendtgørelse. I afsnit 6.3.3 fremgik det, at skelforretningsbekendtgørelsen ikke er letforståelig. Det fremgik samtidig, at nogle parter efterspørger og i en vis udstrækning selv opsøger yderligere information om blandt andet materiel ret og proces. I afsnit 6.4.1 fremgik det, at der i skelforretningsvejledningen er lagt op til, at parterne forsøger at finde vidner samt forsøger at fremskaffe øvrig dokumentation. I afsnit 6.4.2 fremgik det, at parterne ved skelforretninger oftest bidrager til sagens oplysning, som det er forudsat i vejledningen. Parterne forsøger således at spille en rolle i bevisfremskaffelsen og dermed få en vis grad af kontrol over processen. Ifølge teori om processuel retfærdighed vil en øget kontrol over bevisfremskaffelse og bevisfremlæggelse medvirke til at give parter en øget oplevelse af retfærdighed. Men i afsnit 6.4.3 fremgik det, at parternes bidrag kan mislykkes, og deres kræfter være helt spildte i forhold til sagens oplysning på grund af deres utilstrækkelige kendskab til de materielle regler forud for skelforretningen. På baggrund af ovenstående betragtninger er det min vurdering, at parternes arbejdsindsats i forhold til bevisfremskaffelse er en ressource, der på grund af utilstrækkelige forudgående oplysninger og bevisfremsendelse ikke understøttes. Dermed giver parternes ressourceforbrug sig ikke i fuld omfang udslag i sagens oplysning.

Ud over den oplevede retfærdighed kan desuden anføres en strukturel betydning af øget vægt på parternes bevisfremskaffelse. Dette fremgår af undersøgelsesresultater fra Thibaut og Walker⁵⁸¹, der har undersøgt forskellige processtrukturers betydning for bevisfremlæggelse, bias og afgørelse herunder en undersøgelse af forskelle i bevisstilvejebringelse og bevisudvælgelse i såkaldte advokerende og inkvisitoriske systemer⁵⁸². I forhold til skelforretninger

⁵⁸¹ John Thibaut og Laurens Walker, *Procedural Justice a psychological analysis*, Lawrence Erlbaum associates publishers, 1975, kapitel 5.

⁵⁸² I det advokerende system havde advokaterne fået til opgave at repræsentere deres klient. I det inkvisitoriske system havde advokaterne fået til opgave at repræsentere retten. I de fleste af forsøgene er udgangspunktet for beskrivelse af processerne en opdeling i det, der hos Thibaut og Walker kaldes advokerende og inkvisitoriske systemer – ”adversary and inquisitory systems”. Det er de angloamerikanske retsprincipper på den ene side og de kontinentale europæiske retsprincipper på den anden side, der danner inspirationen. Det juridiske udtryk ”adversary” oversættes ellers normalt til forhandlingsprincippet, men en pointe hos Thibaut og Walker (kapitel 4) er, at

kan landinspektørens undersøgelser sammenlignes med advokaten, der repræsenterer retten (det vil sige den dømmende myndighed), mens skelforretningens parter kan sammenlignes med advokaten, der repræsenterer parterne. Resultatet peger på, at ved processer, hvor personer, der finder og udvælger beviser, repræsenterer den enkelte part frem for at repræsentere retten, da resulterer den samlede proces i en mere ihærdig undersøgelse af beviser for den part, der havde en dårlig sag. Overføres undersøgelsen til skelforretninger, medfører en overførsel af Thibaut og Walkers tolkning af deres resultat, at landinspektørens bevisundersøgelser ophører, så snart der er tilstrækkelige beviser til at kunne vurdere sagens udfald. Mens undersøgelserne hos den eller de parter med den dårligste sag fortsætter og inddrager mere materiale. Dermed bliver den samlede bevistilvejebringelse grundigere, hvis parterne selv spiller en aktiv rolle i at finde beviser. Det skal bemærkes, at denne struktur samtidig favoriserer den part, der har de svageste beviser, da det i undersøgelsen alene var disse beviser, der blev undersøgt med ekstra omhu. Det synes realistisk, at landinspektørens undersøgelser på samme måde pågår, indtil landinspektøren føler, at der er tilstrækkeligt materiale til at træffe afgørelse. Overdrevent grundige undersøgelser, der i unødigt omfang fordyrer sagen, vil kunne kritiseres ud fra spørgsmålet om god landinspektørskik. Som nævnt i afsnit 6.1.1 antages det også inden for forvaltningsretten, at ansvarlig myndighed kun skal undersøge sagen, indtil der er tilstrækkeligt grundlag for at kunne træffe en afgørelse. Thibaut og Walkers resultat kan være relevant ved skelforretninger, hvor parterne selv har mulighed for at spille en rolle i fremskaffelse af beviser, idet deres ressourcer mere uforbeholdent er dedikeret til egen sag. Skal parterne kunne påtage sig denne rolle, må det dog antages, at det forudsætter, at de har kendskab til, hvilke beviser der er relevante i sagen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.4.4:

- Parternes arbejdsindsats i forhold til bevisfremskaffelse synes at være en ressource, der på grund af utilstrækkelige forudgående oplysninger og bevisfremsendelse ikke understøttes hensigtsmæssigt.

6.5 Parternes bevisfremlæggelse

6.5.1 Regelgrundlaget – parternes bevisfremlæggelse

Som nævnt fremgår det af bemærkningerne til lovforslaget Til § 36 Ad stk. 1, og skelforrettingsvejledningens⁵⁸³ afsnit 4.3.2, at parternes og andre fremmødtes forklaringer skal indgå i sagens oplysning og dermed i landinspektørens afgørelse. Dermed må det altså antages, at det på trods af manglende nedskrevne regler herom er hensigten, at parterne skal have anledning til at udtale sig under skelforretningen. Dette fremgår også af matrikelmyndighedens regel-tolkning, hvor det som nævnt forudsættes, at parterne skal gives mulighed for modsvar på landinspektørens beviser, før denne træffer sin afgørelse. Udtalelserne må forstås som parternes påstande og fremlæggelse af beviser, herunder førelse af vidner.

det kontinentaleuropæiske forhandlingsprincip ikke er det samme som det angloamerikanske. I det angloamerikanske forhandlingsprincip er det parterne, der har primær kontrol over beviser, bevisfremlæggelse, bevistolkning, proces med mere. Men dommeren i det kontinentaleuropæiske forhandlingsprincip har kontrol over proces, bevistolkning og har også mulighed for at forhøre vidner, stille spørgsmål med mere. Thibaut og Walker ser denne proces som værende nærmere et inkvisitorisk system, altså et system hvor den samme person både undersøger og dømmer.

⁵⁸³ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

Udtalelser og modsvar under skelforretningen forudsætter helt grundlæggende, at parterne faktisk har mulighed for at være til stede og aktivt deltage under skelforretningen. Men skelforretninger kan gennemføres, selv om parterne ikke møder. Frem til udstykningsreformen i 1991 fremgik dette af udstykningsloven⁵⁸⁴, i dag kan det alene udledes indirekte af reglerne. At parternes opmærksomhed bør henledes herpå fremgår af førnævnte eksempel på mødeindkaldelse i skelforrettingsvejledningen: ”Skelforretningen kan afholdes, selvom De ikke møder op.” Skelforrettingsreglerne indeholder ikke udtrykkeligt krav om, at parterne skal have mulighed for at deltage under skelforretningsmødet – reglerne nævner end ikke lovligt forfald. Ved skelforretninger har parterne ud fra en snæver regeltolkning ikke anden mulighed end at sende en fuldmægtig, hvis de ikke kan deltage på det pågældende tidspunkt. Og netop fastlæggelse af mødetidspunktet bliver omdrejningspunktet, når parternes ret til at deltage i deres egen sag skal drøftes. Reglerne forhindrer ikke, at landinspektøren flytter et allerede varslet møde, eller landinspektøren kontakter alle parter og forudgående sikrer sig, at de har mulighed for at give møde det pågældende tidspunkt. Men der er hverken krav eller anbefaling herfor.

Ved en afgørelse fra Responsumudvalget gengivet af Ramhøj⁵⁸⁵ beskrives en klage over, at en landinspektør ikke på anmodning ændrede mødedatoen. Responsumudvalget er en del af landinspektørernes egen brancheorganisation. Responsumudvalget vurderede i sagen, at det er god landinspektørskik at imødekomme en sådan anmodning. Dette på trods af, at udvalget samtidig måtte konstatere, at der ikke findes regler eller praksis for flytning af mødedatoen af skelforretningen på parternes anmodning.

Matrikelmyndighedens regeltolkning synes at læne sig heropad, idet der i en konkret sag henvises til Responsumudvalgets afgørelse. Det drejer sig om sagen j.nr. KMS-203-00009, hvor matrikelmyndigheden oplyser en part, at ved afholdelse af skelforretninger findes ”ingen regler for ændring af mødetidspunktet, hvis en part anmoder herom. Det er Geodatastyrelsens opfattelse, at landinspektøren så vidt mulig bør imødekomme en parts rimelige anmodning herom. Formålet med mødet er således at give parterne mulighed for mundtligt at forklare landinspektøren om forhold, som kan have betydning for afgørelsen. Der kan dog være situationer, hvor landinspektøren med god ret kan fastholde mødetidspunktet, f.eks. hvis en part bevidst forsøger at trække sagen i langdrag eller på anden måde obstruerer for dens løsning”⁵⁸⁶. I en efterfølgende besvarelse til klagers modpart understreger matrikelmyndigheden samtidig, at den ikke kan træffe afgørelse om ændring af mødetidspunktet. Ændringen anses som et spørgsmål om god landinspektørskik og som sådan hørende under Landinspektørnævnet. Samtidig anføres det, at selv om nævnet i givet fald vurderer, at mødetidspunktet burde være ændret, så gør det ikke nødvendigvis skelforretningen ugyldig⁵⁸⁷. Det kan konstateres, at matrikelmyndigheden fortolker reglerne om god landinspektørskik således, at parternes ønsker så vidt muligt skal tilgodeses, og kun, hvor en part eksempelvis bevidst søger at obstruere en sag, skal landinspektøren ikke følge parternes ønsker.

Responsumudvalgets behandling af spørgsmålet om ændring af mødetid og den efterfølgende administrative regeltolkning baseres alene på en vurdering af god landinspektørskik. I oven-

⁵⁸⁴ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁵⁸⁵ Lars Ramhøj i Landinspektørens Meddelelsesblad – De blå sider 2003, Den danske Landinspektørforening, s. 44. Dato for afgørelse fremgår ikke.

⁵⁸⁶ Ikke offentliggjort mail af 18. oktober 2013 fra Geodatastyrelsen til klagende part i skelforretning i sagen J.nr. KMS-203-00009.

⁵⁸⁷ Ikke-offentliggjort mail af 22. oktober 2013 Geodatastyrelsen til klagers modpart i sagen J.nr. KMS-203-00009.

nævnte sag (j.nr. KMS-203-00009) blev der ønsket, hvad der svarer til mere end seks ugers forberedelsestid. Efter god landinspektørskik er det ikke sikkert, at mere end seks ugers forberedelsestid er et rimeligt krav. Men spørgsmålet er, om det alene er god landinspektørskik, der kræver, at parterne har mulighed for at deltage, og at de i hvert fald sikres mod lovligt forfald.

Som nævnt i afsnit 6.2.1 lægger matrikelmyndigheden vægt på, at parterne har mulighed for at give modsvar, og antager altså, at kontradiktionsprincippet i en vis udstrækning må antages at gælde ved skelforretninger. Dermed er det et krav, at parterne sikres anledning til at give modsvar på sagens beviser, før sagen afgøres. Idet matrikelmyndigheden som nævnt i afsnit 6.2.1 anlægger den regeltolkning, at parterne ikke har krav på bevisfremlæggelse før skelforretningen, er det helt konsistent, når myndigheden stiller krav om, at parterne til gengæld har krav på deltagelse, da de således kan sikres adgang til modsvar ved at få forelagt beviserne under skelforretningen og altså før afgørelsen. På baggrund af denne tolkning er det efter min vurdering problematisk, at det ikke tydeligt af reglerne fremgår, at parterne skal inddrages aktivt i planlægning af mødetidspunkt, således at deres mulighed for deltagelse sikres.

Ved hegnsynsforretninger er der anderledes klare regler, så sagen kan genoptages, hvis indklagede efterfølgende godtgør, at udeblivelse skyldes en af indklagede utilregnelig årsag. Desuden kan forretningen udsættes, hvis der forudgående meldes gyldigt forfald⁵⁸⁸. I dette regelsæt anvendes da også forhandlingsprincippet, der har som konsekvens, at manglende fremmøde fører til tabt sag. Sammenlignes i stedet med en anden lov med møder, hvor afgørelsen håndteres efter officialprincippet som ved skelforretninger, kan peges på den nye retssikkerhedslov, der i § 4 har udtrykkelige krav til sikring af parternes deltagelse i behandlingen af egen sag: ”Borgeren skal have mulighed for at medvirke ved behandlingen af sin sag. Kommunalbestyrelsen tilrettelægger behandlingen af sagerne på en sådan måde, at borgeren kan udnytte denne mulighed”⁵⁸⁹. Heraf må forudsættes, at parterne aktivt inddrages i fastlæggelse af mødetidspunktet.

I forhold til parternes bevisfremlæggelse før skelforretningen må det antages, at der kan anlægges samme regeltolkning som for landinspektørens bevisfremlæggelse før skelforretning. Som nævnt antager matrikelmyndigheden, at fremlæggelse før skelforretningen ikke er et krav. Dette på trods af den manglende forudgående fremlæggelses negative effekt på modpartens mulighed for forberedelse af modsvar.

Det gælder for såvel parterne som tredjeparter, der møder for at vidne om forhold af betydning for fastlæggelse af skellet, at de hverken har pligt til at møde, til at udtale sig eller til at tale sandt; de er ikke forhindret i at høre de øvrige deltageres udsagn, før de selv giver udtalelse; desuden får de ikke vidnegodtgørelse. I skelforretningsvejledningens afsnit 3 anføres kun den manglende pligt til at møde og til at udtale sig.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.5.1:

- Skelforretningsreglerne indeholder ikke udtrykkeligt krav om, at parterne skal have mulighed for at deltage under skelforretningsmødet – reglerne nævner end ikke lovligt forfald.

⁵⁸⁸ Lovbekendtgørelse nr. 59 af 19. januar 2007 om hegn som ændret ved lov nr. 484 af 17. juni 2008 og lov nr. 1336 af 19. december 2008 § 34, stk. 6. og 7.

⁵⁸⁹ Lovbekendtgørelse nr. 983 af 8. august 2013 om retssikkerhed og administration på det sociale område § 4.

- Det er uhensigtsmæssigt, at skelforrettingsvejledningen ikke opfordrer landinspektøren til så vidt muligt at kontakte parterne med henblik på blandt andet fastlæggelse af ønsket kommunikationsform og mødetid.
- Matrikelmyndighedens forståelse af parternes adgang til deltagelse i skelforretningen som værende sammenhængende med ”god skik”-reglerne kan være en uhensigtsmæssig begrænset tolkning, da kravet formentlig i stedet bør ses i sammenhæng med kontradiktionsprincippet og dermed almene processuelle principper.

6.5.2 Praksis – parternes bevisfremlæggelse

Skelforretningssager 2012

Af de sager, hvor parterne har skriftligt bevismateriale eller redegørelser, er dette materiale ikke altid fremlagt for modparten i forvejen⁵⁹⁰. Af de sager, hvor det er rimeligt klart, ser det ud til, at i 20 sager fremsender parterne beviser eller redegørelse i forvejen. I 16 af sagerne er det alt bevismateriale, der fremsendes i forvejen, i de øvrige fire sager præsenteres yderligere materiale under skelforretningen. Ud over de fire sager, hvor ikke alt materiale er fremsendt i forvejen, er der yderligere tre sager, hvor det tydeligt fremgår, at intet af det fremlagte materiale er fremlagt i forvejen, og en sag, hvor det er uklart, om det er fremsendt i forvejen. I de fleste tilfælde sendes materialet direkte til modparten og landinspektøren. I få sager sendes det alene til landinspektøren. I to af disse tilfælde sender landinspektøren det ikke videre til modparten. I de sager, hvor parterne ikke forudgående modtager modpartens beviser, har de ikke mulighed for at forberede et modsvar, herunder finde modbeviser eller ekstra bevismateriale forud for skelforretningen.

Under skelforretningen fremlægger parterne deres skriftlige beviser og fører deres vidner, jævnfør afsnit 6.4.2. Desuden fremlægger parterne deres sag mundtligt under skelforretningen.

Af Skelforretningssager 2012 fremgik det, at der for de 73 skelforretningssager, der indgik i undersøgelsen, var oplyst, hvem der deltog under skelforretningen i 37 sager⁵⁹¹. Ud af de 37 sager er der i 23 af sagerne fremmøde af samtlige parter (både tinglyste ejere og rekvirenter). Der anvendes fuldmagt i fem af sagerne⁵⁹². Af de 14 sager, hvor ikke alle parter møder, er der kun én sag, hvor der ingen repræsentanter møder for en ejendom – det er i dette tilfælde rekvirentens modpart, der ikke møder⁵⁹³. Dermed fremgår det, at skønt det er flertallet af parter, der møder, er det samtidig relativt almindeligt, at ikke alle sagens parter møder. Omvendt er der altså kun fundet én sag, hvor der ingen møder for en ejendom, hvilket tyder på, at det er tydeligt for parterne, at det er vigtigt at være repræsenteret.

Oplysninger om partsfremlæggelser fremgår af i alt 32 sager, heraf 26 af de 29 sager uden tiltrædelse og seks af de 44 sager med tiltrædelse⁵⁹⁴. Emnerne, der bringes på bane i parternes forklaring, er særdeles forskellige afhængig af tvisten. Hovedtyperne af emner er til gengæld ikke overraskende, idet de holder sig til sagens kerne, det vil sige matriklens oplysninger kontra hævde. En grov opdeling giver følgende emnetyper:

⁵⁹⁰ Appendiks B. Felt U og T.

⁵⁹¹ Appendiks B. Felt O.

⁵⁹² Appendiks B. Felt O, sag K, Y, AD, AÅ og BK.

⁵⁹³ Appendiks B. Felt O, sag AO.

⁵⁹⁴ Appendiks B. Felt S.

- Ejerskab og brug. Hvor lang tids ejerskab, skiftende ejerskab og brug over årene. Hertil ophold og færdsel eller børnenes leg på et areal.
- Matriklens oplysninger. Tidligere skelafsatninger eller arealstørrelser ifølge matriklen.
- Brugsgrænser. Især hegn, men også dyrkningsgrænser, rørlagte vandløb, grøft, træerækker, læbeplantning, bræmmer, hestefold og veje.
- Faste elementer i marken, deres alder eller placering. Flest bygninger, buske og træer, men også terrasser, søjler, låger, træstolper, store marksten, overkørsler, elskabe, brønde eller andet
- Få gange nævnes andre retlige forhold såsom vejadgang.
- Enkelte bidrager med deres tolkning af regler om hævvd, herunder aftaler.

Nogle forklaringer fokuserer på beviserne i skellets placering, enkelte andre fokuserer på de gener, en part er blevet påført af naboen.

Det skal understreges, at oplysningerne er det af parternes forklaringer, der gengives af landinspektøren som begrundelse for afgørelsen. Det er dermed realistisk at forestille sig, at der indgår anden form for information, som landinspektør måske simpelthen har fundet irrelevant i forhold til fastlæggelse af skellet og derfor har udeladt i sin fremstilling af sagen.

Andres empiri. Af Sørensen og Svenstrups⁵⁹⁵ interview med erfarne landinspektører fremgår, at fire af de seks landinspektører alene inddrager rekvirenten og dennes eventuelle advokat ved fastlæggelse af mødetidspunktet. De øvrige to landinspektørerne kontakter også rekvirentens modpart og inddrager denne og dennes eventuelle advokat i fastlæggelse af mødetidspunkt. En af de landinspektører, der ikke kontakter rekvirentens modpart før fremsendelse af indkaldelse, anfører med omvendt logik, at kontakten til rekvirentens modpart undgås, fordi landinspektøren ikke vil risikere at gøre sig inhabil. Dette på trods af, at netop ensidig inddragelse af den ene part helt åbenbart må øge risikoen for, at landinspektøren gør sig inhabil. Særlig hvor denne ensidighed alene understøtter den ene parts deltagelse.

Idet der jævnfør afsnit 6.5.1 ikke er krav om forudgående fremlæggelse af beviserne, er det afgørende, at parterne har adgang til deltagelse i skelforretningen både af hensyn til selv at fremlægge beviser og af hensyn til adgangen til at give modsvar på modpartens beviser. Landinspektørernes praksis, som den fremgår af Sørensen og Svenstrups undersøgelse, synes ikke altid at understøtte rekvirentens modparts adgang hertil.

Dansk feltarbejde

Under de tre skelforretninger var der i alle tilfælde mulighed for parterne for at fremlægge deres materiale og fremføre deres eventuelle vidner. Fremlæggelsen af parternes materiale fylder ikke meget tid i forbindelse med fremlæggelserne set i forhold til fremlæggelsen af landinspektørernes bevisfremlæggelser. I alle tre sager er fremlæggelsen uformel. Modparten havde lejlighed til at stille spørgsmål. I sagen ”Udestuen” giver landinspektøren parterne ordet individuelt. Mens de fremlægger, kommer han med forklaringer og kommentarer. I sagen ”Hasselhegnet” giver landinspektøren på tilsvarende vis parterne ordet efter tur. Lige efter og også senere stiller han en række spørgsmål til parterne for at få oplyst sagen. I sagen ”Den særskilte aftale” flettes landinspektørens og parternes forklaringer sammen. Det var

⁵⁹⁵ Ann-Marie Frydendal Sørensen og Flemming Svenstrup, Skelforretninger i praksis – Redegørelse, diskussion og vurdering af de erfarne landinspektørers praksis, Landinspektøruddannelsens 10. semester, Aalborg Universitet, 2007, afsnit 8.1.1.

formentlig ikke landinspektørens hensigt, men især den ene af parterne er meget aktiv i sine forklaringer, og fremlæggelsen får dermed i højere grad karakter af en samtale. Som observatør er det min oplevelse, at landinspektørerne optræder lyttende over for de talende parter, og at parterne under skelforretningen havde mulighed for at tage ordet og supplere.

Idet parterne blev givet ordet, var der en vis ordstyring af parterne i forbindelse med fremlæggelserne. På grund af den relativt uformelle facon skete det dog en del gange, at parterne afbrød hinanden, uden at landinspektørerne greb ind. I de tre sager skete det kun én gang, at en part blev stoppet i at afbryde en modpart; det sker i sagen om ”Hasselhegnet”: *K4 gør opmærksom på et foto, hun har fremsendt til landinspektøren, som viser området. Der opstår nogle drøftelser mellem parterne, hvor de afbryder hinanden. Landinspektør L1: ”Vi skal ikke tale i munden på hinanden. Én ad gangen”*⁵⁹⁶. Så vidt jeg opfattede det, skyldes det, at landinspektøren ikke kunne høre, hvad der blev sagt. Andre gange i samme sag mundhugges parterne, uden at de bliver stoppet. Og én gang må en part selv bede den anden stoppe⁵⁹⁷.

Norsk feltarbejde

Til sammenligning var der i de norske grensegangssager en langt større opmærksomhed på såvel ordstyring som at sikre parternes fremlæggelser. Sidstnævnte er formentlig en naturlig følge af, at sagerne ved retten følger forhandlingsprincippet, hvorfor det er parterne, der har ansvaret for at oplyse sagen. Dette nævner dommerne da også for parterne.

I de fleste af de seks retssager er parterne selvprocederende (i modsætning til de danske skelforretninger), hvorfor jordskiftedommerne var meget aktive for at understøtte parternes fremlæggelse. Således stillede de parterne en række konkrete spørgsmål i forhold til de fremsendte beviser, de opklarede parternes påstande, og de spurgte en række gange, om parterne havde yderligere at sige. Parterne fremlagde under retssagerne en lang række materiale, og der var tale om en væsentlig længere og koncentreret forløb end ved partsfremlæggelserne ved skelforretninger. Den syvende norske sag ”Retsmægling” har et væsentligt anderledes procesforløb.

Under fremlæggelserne i retssagerne var alle tre jordskiftedommere opmærksomme på at stoppe det, når parterne afbrød hinanden. Særlig dommer Hauge har i sagen ”Parkering og skel i Vand”, en part med, der er meget ivrig for at få ordet: *Dommeren konstaterer: ”De samme er til stede. Jeg vil bede jer tale én ad gangen. I har ansvaret for at fremlægge.”* Pål vil gerne starte, de andre accepterer. Der er rimelig god stemning og flere har et lille smil på læberne. Pål starter. Dommeren spørger: *”Hører alle, hvad der bliver sagt?”* Der bliver nu helt ro. Vi får herefter forevist af Pål, hvor han mener skellet går. Tore er ivrig og afbryder et par gange, han får lidt plads, men så afbryder dommeren: *”Nu fortsætter Pål”*. Tore stopper⁵⁹⁸. Her er jordskiftedommer Hauge både meget præcis i sine udmeldinger til deltagerne, han gør en indsats for at få ro – ikke blot for sin egen skyld, men også for at sikre, at alle hører hinanden. Noget han generelt var meget opmærksom på i sine sager. Hauge reagerede meget konsekvent og stoppede afbrydelser. Det kunne virke hårdt, men respekten over for parterne blev sikret opretholdt ved, at Hauge konsekvent både her, men også andre steder i forløbet, efterfølgende altid huskede at vende tilbage til pågældende part og spørge, hvad det var, vedkommende ønskede at fortælle: *Dommeren må flere gange tage hånden vendt mod Tore op for at stoppe Tore i at blande sig. Han siger også én gang meget bestemt: ”Tore nu må du vente, Rune forklarer”*. Dommeren må også sige til

⁵⁹⁶ Appendiks J. Linje 271-274.

⁵⁹⁷ Appendiks J. Linje 239-240.

⁵⁹⁸ Appendiks G. Linje 287-293

Tore: ”Nu drejer det sig ikke om din ejendom, men de to andres, og de må have lov til at drøfte det”... Da de er enige herom, vender dommeren sig mod Tore og siger: ”Tore du havde noget på hjertet hér?”⁵⁹⁹.

Også de to andre jordskiftedommere var konsekvente i forhold til ikke at tillade afbrydelser, og begge stoppede parterne i at afbryde hinanden. Et eksempel blandt flere kan hentes fra deltagerobservationerne i sagen ”Jan og Camillas kors”: Camilla og Jan viser i deres kropssprog en tydelig irritation. De starter op med at ville sige noget, men dommerne sætter dem hurtig på plads ”Nej, nu er det ham, der snakker”⁶⁰⁰.

Der er givetvis en række begrundelser for dommernes strenge styring. Styringen sikrer en oplevelse af, at det er alvor, og det altså har betydning også for dommeren, hvad der bliver sagt. Desuden sikrer det dommeren autoritet, hvilket giver legitimitet til den senere afgørelse. Endvidere sikres det, at parterne oplever at kunne fremlægge deres sag sammenhængende og uden afbrydelser. Endelig giver styringen en mulighed for, at dommeren og modparten rent faktisk kan høre de fremførte argumenter.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.5.2:

- Af de sager, hvor parterne har skriftligt bevismateriale eller redegørelser, er dette materiale ikke altid fremlagt for modparten i forvejen, så denne har mulighed for at forberede et modsvar.

6.5.3 Parternes evaluering – parternes bevisfremlæggelse

I figurerne 6.18-6.22 er kort opsummeret parternes procesoplevelse⁶⁰¹.

Christina

Christina forklarer, hvordan landinspektøren beder om, at parterne fremfører deres indlæg. Christina havde aftalt med sin mand, at hun skulle fremlægge⁶⁰². Hun havde til brug herfor som nævnt lavet et talepapir med hovedargumenterne. Hun oplevede, at landinspektøren under fremlæggelsen optrådte anerkendende over for begge parter og viste det gennem sine bemærkninger: ”[Landinspektør] Lund var sådan set god nok til sådan at prøve at anerkende os begge to – altså ligesom sige: Nåh, så siger du sådan og sådan. Og nu ser vi lige på de her kort, hvad det er du mener”⁶⁰³. Som nævnt i afsnit 5.2.3 kan landinspektørens anerkendelse opfattes både som velvilje, men også som udtryk for interpersonel respekt.

Det kom dog bag på Christina, at forløbet med partsindlæg var så kort. Hun var af samme grund glad for sine forberedelser: ”Det kunne have været for kort, hvis jeg ikke havde været struktureret nok, altså hvis jeg ikke havde sådan tænkt over det i forvejen.”... ”Jeg tror, at jeg måske ville have haft følelsen af, at det var for kort, hvis jeg ikke havde haft en seddel”. Christina forklarer, at det særlig skyldes, den følelsesmæssige belastning under skelforretningen. Men Christina havde forberedt sig, og hun fik fremlagt sin sag: ”Jeg fik sagt, det jeg ville. Jeg havde ikke nogen følelse af, at jeg ikke fik sagt det, jeg ville”. Det er Christinas oplevelse, at hun får anledning til at bidrage, men årsagen er, at hun er velforberedt⁶⁰⁴.

⁵⁹⁹ Appendiks G. Linje 331-339.

⁶⁰⁰ Appendiks E. Linje 118-119.

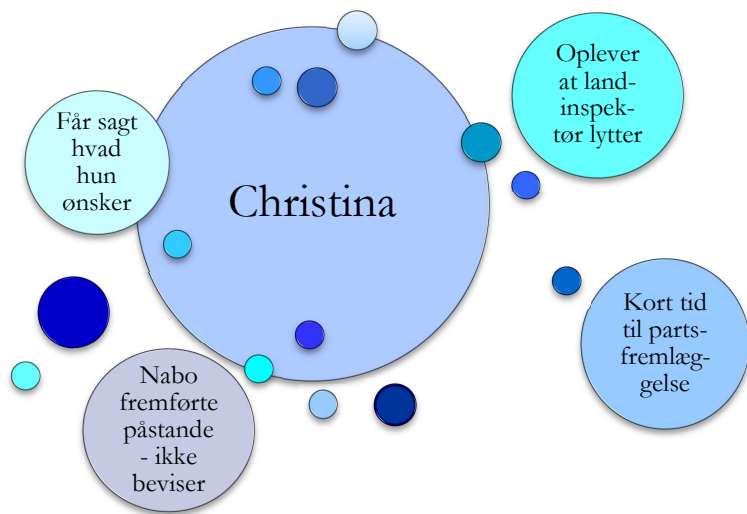
⁶⁰¹ De i figurerne viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁶⁰² Appendiks M. Linje 786-796.

⁶⁰³ Appendiks M. Linje 135-138.

⁶⁰⁴ Appendiks M. Linje 500-549.

Samtidig fremgår det, at Christina ikke oplevede, at hendes nabo i sin fremlæggelse fokuserede på fakta, hvilket netop som tidligere beskrevet var centralt for hende: ”[H]vis Mikkel faktisk havde et eller andet med – altså faktisk haft nogle papirer og noget, som ligesom underbyggede det, han sagde, så ville jeg også have syntes: Men det er måske nok også rigtig nok, så må vi...” Bemærkningen viser, at det altså ikke bare er landinspektøren, der via sin fremlæggelse kan påvirke parternes opfattelse af et retfærdigt resultat (jævnfør afsnit 6.2.3), parternes egen fremlæggelse kan også have betydning for nogle modpart⁶⁰⁵.

Figur 6.18. Christinas oplevelse af parternes fremlæggelse.

Jonas

Jonas lægger vægt på, at landinspektøren i indkaldelsen beder parterne komme med eventuelle beviser i sagen i form af dokumenter eller andet og i form af vidner. Som nævnt oplever Jonas det som en selvfølge, at parterne forudgående sender materiale til landinspektøren og oplysninger om de vidner, de ønsker indkaldt: ”Så vi fik selvfølgelig sendt noget materiale tilbage til ham på, hvordan det hele det var startet, og hvad for nogle vidner der kom, og hvorfor de skulle komme. Og så fik vi selvfølgelig svar tilbage på, at nu havde han sendt breve til de forskellige vidner, at de skulle komme den dag”⁶⁰⁶. Udtrykket må tolkes sådan, at Jonas finder denne procedure helt naturlig. Men det må bemærkes, at sammenlignes med de øvrige sagsparter og sager, så er det ikke normaltildfældet. Men for Jonas er det en selvfølge, at det skal foregå på denne måde, og der ligger en positiv vurdering af denne fremgangsmåde.

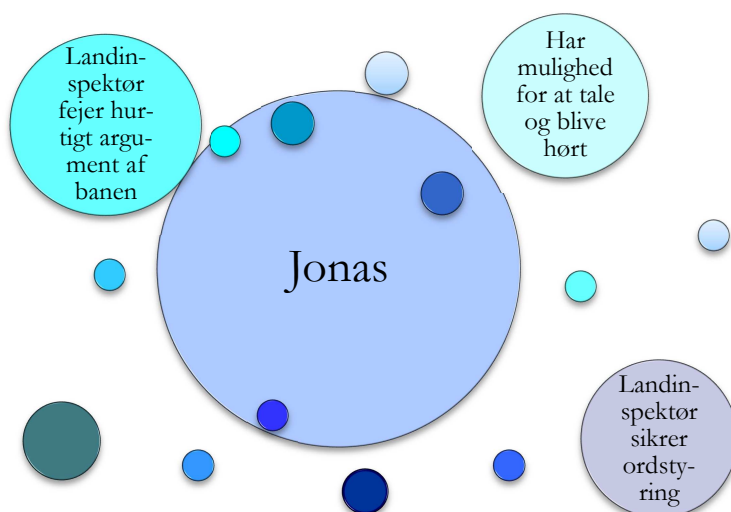
Et vigtigt element for Jonas er, at landinspektøren fungerer som ordstyrer og dermed sikrer, at parterne kommer til orde og ikke afbryder hinanden: ”Ja, jeg syntes jo, at det er fint, at i stedet for at vi alle taler i munden på hinanden, så ”du har ordet”, ”du har ordet”, og at resten de tier stille. Hvis man nu sagde noget, der var til deres ulempe, at de så ikke begyndte at snakke.”... ”Ja, for ellers kunne det jo hurtigt udvikle sig til noget værre noget. Og så syntes jeg, at det var fint, at landmåleren – hvis der nu var nogen, som talte i munden på hinanden, at han så gik ind og tyssede på folk og sådan noget”⁶⁰⁷. Begge elementer peger på, at landinspektørens rolle som procesleder er vigtig for Jonas’ procesoplevelse. En stor del af Jonas’ fremhævelse af landinspektørens ordstyring synes knyttet til Jonas’ vægt på den instrumentelle betydning af egen deltagelse og kontrol over bevisfremlæggelse. Det er vigtigt, at parterne ikke taler i munden på hinanden og eksempelvis bryder ind, hvis de er uenige i det modparten siger.

Efter denne forklaring spørger jeg Jonas, om han selv havde mulighed for at fortælle sin side af historien. Det bekræfter han og tilføjer, at ”når man rakte hånden op..., når han så på en, så

⁶⁰⁵ Appendiks M. Linje 1086-1111.

⁶⁰⁶ Appendiks N. Linje 271-284.

⁶⁰⁷ Appendiks N. Linje 90-113.

Figur 6.19. Jonas' oplevelse af parternes fremlæggelse.

*vidste man, at man nok skulle blive hørt på et eller andet tidspunkt*⁶⁰⁸. Jonas beskriver det som noget generelt ved skelforretningen, men det fremgår af feltnoten fra deltagerobservationen, at Jonas henviser til én bestemt situation, hvor han selv rækker hånden op, og landinspektøren lidt efter giver ham ordet. Jeg forstår bemærkningen således, at Jonas oplevede, at idet landinspektøren fungerede godt som ordstyrer, gav det ham tillid til, at

landinspektøren ville give ham ordet. Det fremgår desuden, at det, Jonas fokuserer på i forhold til at tale én ad gangen, er, at det er vigtigt for, at hele forklaringen kommer frem. Jonas lægger således vægt på at kunne komme til orde og oplever, at landinspektøren ordstyring sikrer dette. Teoretisk opnås dermed en forklaring, der adskiller sig fra processuel retfærdighedsteori, idet det ikke er tillid som erstatning for deltagelse, men altså tillid til evner (ordstyring), der opleves som en sikring af deltagelse.

Første samtale med Jonas sker i direkte forlængelse af skelforretningen, næste samtale foregår en måned senere. I den anden samtale virker Jonas lidt mindre positiv og bemærker, at hans argument om god tro *"blev rimelig hurtigt fejlet af banen"*⁶⁰⁹. Udtrykket giver en antydning af, at Jonas ikke oplevede, at landinspektøren ønskede at høre hans argumenter i dette forhold. Han er hurtig til at afvise argumentet, og Jonas oplever derfor ikke, at landinspektøren anstrenger sig for at lytte til ham. Dermed peges på en oplevelse af manglende tillid til velvilje.

Kim

Som beskrevet i afsnit 5.2.3 oplevede Kim, at landinspektøren afbrød ham og hans modpart, hvis de talte om konflikten. Det betød, at Kim ikke oplevede, at parterne fik talt tilstrækkeligt herom. I afsnittet er beskrevet, hvordan dette kan forstås i forhold til konfliktreduktion mellem parterne – og vel også deres fremtidige forhold. Men bemærkningerne kan også forstås i sammenhæng med Kims beviser. Kim havde som nævnt ikke forstået, at skelforretningens beviser skulle vedrøre hævde, og han har i stedet fundet andre beviser, der belyste nabostriden. Da han forsøger at fremlægge disse og bringe dette emne på bane, stoppes han af landinspektøren⁶¹⁰. For Kim kommer det dermed også til at dreje sig om, at han ikke kom til orde med de fremskaffede beviser og argumenter. Kims forklaring synes at handle om manglende mulighed for deltagelse og måske også om manglende tillid til velvilje. Deltagelsen synes ikke at være knyttet væsentligt til det instrumentelle, men til at komme til orde (værdi-ekspressiv stemme) og også som nævnt i afsnit 5.2.3 i forhold til at forbedre relationerne til modparten.

⁶⁰⁸ Appendiks N. Linje 110-113.

⁶⁰⁹ Appendiks N. Linje 1102-1127.

⁶¹⁰ Appendiks O. Linje 304-343.

Kirsten

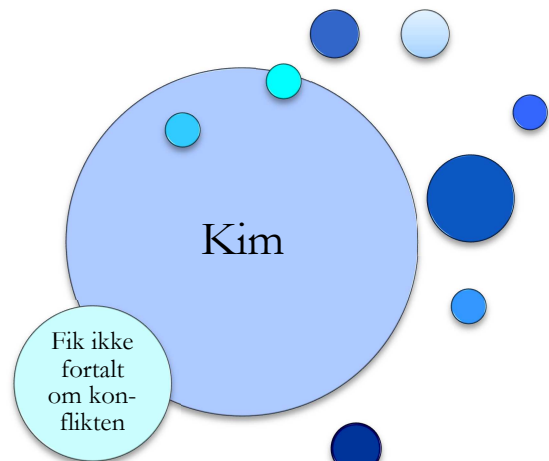
Kirsten oplevede, at hun under skelforretningen både havde tid og lejlighed til at fremlægge det, hun ønskede fremlagt: ”[J]eg fik mulighed for at sige alt det, som der var. Altså, der var tid til det, og vi blev hørt og...”⁶¹¹.

Kirsten vurderer dette som vigtigt, både instrumentelt ved at sikre at fakta kommer frem, men også ikke-instrumentelt i forhold til at sikre en god partsoplevelse: ”Altså, hvis han havde gået hurtigt videre, så var jeg i hvert fald kommet helt op på mærkerne, det er helt sikkert [ler let]. Og blevet bange for ikke at blive hørt, og at der skulle være nogle fakta, der ikke kom på bordet og alt sådan nogle ting”⁶¹².

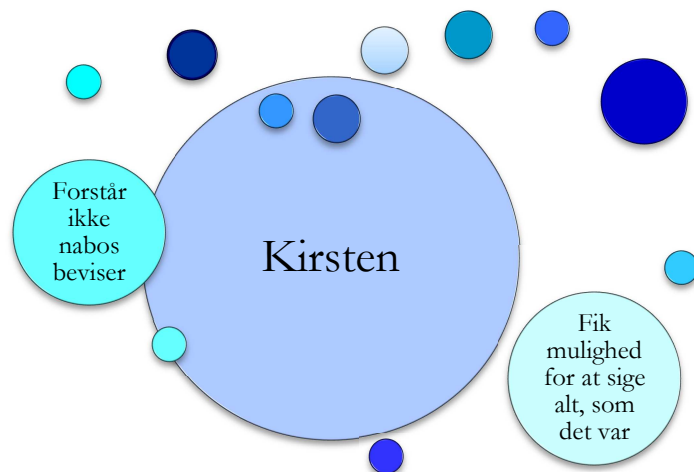
Parternes mulighed for at fremlægge fakta knytter Kirsten direkte til oplevelsen af processuel retfærdighed. Og det fremgår, at for Kirsten er dette forhold også betinget af, at parterne har mulighed for at forklare sig – måske tage ordet – hvis de oplever, at det, de siger, ikke blev forstået i første omgang: ”Jamen, så man ligesom føler, at tingene kommer på bordet, så de kan blive taget med i en vurdering. [tavshed]. Hvis han nu havde sagt: Nej, dig har vi hørt, nu skal du ikke sige mere[ler], så ville jeg syntes, at det var rigtig uretfærdigt. ”... ”hvis jeg ikke syntes, at det var blevet helt forstået, eller jeg var bange for, at det ikke var helt hørt. Så kunne man få lov til at sige noget igen. Det, syntes jeg, var en retfærdig proces”⁶¹³.

Kirsten beskriver også sin oplevelse af modpartens bevisfremlæggelse. Kirsten har ikke modtaget modpartens beviser forud. Dette forhold betyder – ud over som nævnt i afsnit 6.4.2, at hun ikke har haft anledning til at finde modbeviser – at det er vanskeligere for Kirsten at sætte sig ind i informationerne i fotoet og modpartens intention hermed: ”Og så kom der et billede, som vi heller ikke havde set. Det var jeg nødt til at spørge om”... ”Det gjorde mig usikker, da han [landinspektøren] blev ved med at snakke om det der. Og jeg forstod ikke, hvad det var, hun [naboen Birthe] fortalte. Og jeg spurgte jo flere gange for at få forklaring på, hvordan det [fotoet] så ud. Så tænkte jeg, hvad er det, de siger, hvad er det, de vil med det? Og billedet var jo så utydeligt, man kunne ikke rigtig se noget af det”⁶¹⁴.

Søren

Figur 6.20. Kims oplevelse af parternes fremlæggelse.

Figur 6.21. Kirstens oplevelse af parternes fremlæggelse.

⁶¹¹ Appendiks P. Linje 635 -666.

⁶¹² Appendiks P. Linje 659-666 og 683 -726.

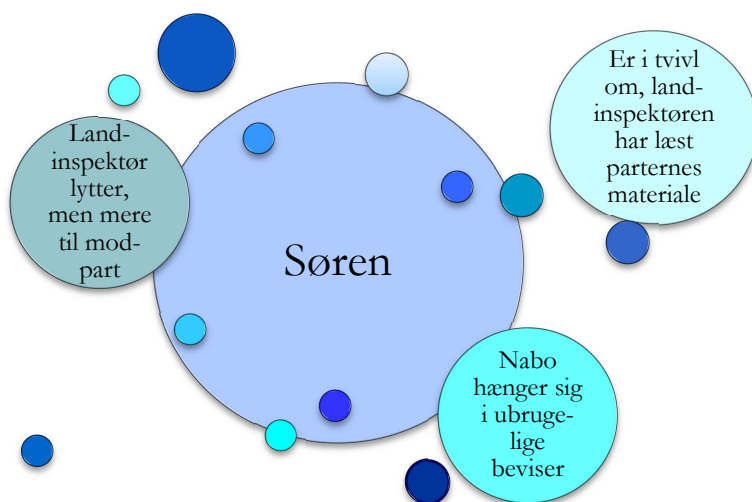
⁶¹³ Appendiks P. Linje 79 -99.

⁶¹⁴ Appendiks P. Linje 1125-1126 og 1140-1143.

Søren berører et lidt anderledes forhold omkring parternes bevisfremlæggelse. Parterne havde i hans sag fremsendt en stor mængde bilag til landinspektøren i forvejen. Ved skelforretningens start nævnte landinspektøren, at der var fremsendt dette materiale, men han sagde også, at han ikke ville gennemgå alle bilagene enkeltvist: *”Som han også sagde, han kunne jo heller ikke referere alt, hvad der var blevet sagt og gjort”... ”Så om der ikke rigtig havde været nok indblik i, at vi faktisk var blevet enige om den løsning der”*⁶¹⁵. En følge af landinspektørens manglende gennemgang af parternes fremsendte materiale er, at Søren kommer i tvivl om, hvorvidt landinspektøren har tilstrækkeligt indblik i sagen. Han får altså tilsyneladende en vis tvivl om, hvorvidt landinspektøren har læst og forstået materialet i forvejen. Det vil samtidig sige, at han er i tvivl om, hvorvidt resultatet blev påvirket af, at parterne ikke var blevet hørt.

Søren bemærker som nævnt i afsnit 5.2.3, at landinspektøren lytter til det, han siger, men også at det var hans følelse, at landinspektøren lyttede mere til modparten⁶¹⁶.

Samtidig fremgår det, at Søren ikke var tilfreds med modpartens bevisfremlæggelse. Han syntes ikke, at parterne skulle hænge sig i beviser, da det som nævnt i afsnit 6.1.3 var Søren

Figur 6.22. Søren's oplevelse af parternes fremlæggelse.

opfattelse, at der ikke var beviser i sagen: *”[D]a vi stod oppe midt på, så sagde jeg, hvor Larsen spurgte mig, hvor jeg var tilfreds med skellet, eller hvor jeg troede skellet var. Så sagde jeg: Jamen, det er ikke noget med, hvor skellet var – efter min opfattelse – det er, hvor skellet er, og hvor det bliver sat, vi skal blive enige om. Vi skal ikke blive enige om, hvor skellet var. Fordi, det finder vi ikke ud af. Jeg syntes, at der var for meget: Jamen, så var der også alt muligt, og så har de fundet måleblade. Jamen skid da hul i de måleblade. Vi*

*kan ikke bruge målebladene”*⁶¹⁷. Bemærkningen er interessant, fordi Søren ellers netop selv, jævnfør afsnit 6.4.3, har fremsendt måleblade og andet til landinspektøren før skelforretningen. Men hans oplevelse er altså, at det ikke er det, der skal fylde noget under skelforretningen. Her skal parterne tale om forligsløsninger.

Klagesager

I den tidligere omtalte sag j.nr. U.J.1970/18225 fremgår det, at klager oplever ikke at komme til orde. Han har en række vidner, som han gør landinspektøren opmærksom på, at han ønsker indkaldt. Men landinspektøren indkalder ikke vidnerne. Klager oplever i stedet, at modpart møder med vidner. Han meddeler landinspektøren: *”Under henvisning til den 9. ds. afholdte skelsætningsforretning skal jeg hermed meddele Dem, at jeg ikke kan acceptere denne og ønsker at appellere den. Der er flere grunde til ovenstående, som jeg gerne vil redegøre nærmere for, og som*

⁶¹⁵ Appendiks Q. Linje 1820-1829.

⁶¹⁶ Appendiks Q. Linje 2138-2150.

⁶¹⁷ Appendiks Q. Linje 1697-1713.

*jeg ikke fik anledning til at fremsætte under skelsætningsforretningen”*⁶¹⁸. (Min understregning.) Desuden fremgår det af hans klage til matrikelmyndigheden, at han oplever, at modparten afbryder eller overdøver ham: ”[D]a jeg ville fortælle det; da sørgede modparten for, at jeg blev overdøvet”⁶¹⁹. Det fremgår, at klager har en oplevelse af ikke at få sagt det nødvendige under skelforretningen. Landinspektøren sikrede ikke via sin ordstyring, at han kom til orde og fik sagt det nødvendige. Landinspektøren indkaldte desuden ikke de vidner, som han havde peget på som relevante. Skønt han havde argumenter og beviser (vidner), så havde den manglende mulighed for fremlæggelse medført, at han ikke havde kontrol over bevisfremlæggelsen.

I Landinspektørnævnets Sag 95 klages over, at landinspektøren under skelsætningsforretningen nægtede at oplæse de indlæg, som var fremlagt⁶²⁰. Også denne klage kan forstås som manglende kontrol over sagens oplysning, men må også forstås som en oplevelse af manglende velvilje (tillid). Det samme synes at være på spil i Landinspektørnævnets Sag 310⁶²¹, hvor klager oplevede, at landinspektøren under skelforretningen lod modparten afgive forklaring og herefter traf sin afgørelse uden, at klager havde haft mulighed for at afgive påstand. Klager havde fremsendt materiale til landinspektøren forud for skelforretningen, men også afleveret en skriftlig formulering af sin påstand, som blev afleveret ved skelforretningens opstart. Denne oplyser klager, at landinspektøren havde sagt: ”at han hverken kunne eller ville tage stilling til.” Af klagers eget referat fremstår det dog som, at klager senere fik mulighed for at udtale sig, men oplever, at landinspektøren gentagne gange afbryder forklaringen. Klager skriver ”Da vi skulle afgive vores forklaring, brød landinspektøren hele tiden ind.” En læsning af klagers referatet afslører, at det ifølge dette er både klagers modpart og klager selv, som landinspektøren afbryder. Også denne sag synes både at vedrører manglende kontrol over beviser (deltagelse) og manglende velvilje (tillid).

I afsnit 6.3.2 blev nævnt Landinspektørnævnets Sag 338⁶²², hvor en landinspektør under skelforretningen fremlagde et færdiglavet forligsoplæg. Når en landinspektør via færdiglavede forligsoplæg før skelforretningens start tydeligt tilkendegiver, at han eller hun allerede har truffet sin afgørelse, så vedrører det – som anført af klager – helt tydeligt spørgsmålet om landinspektørens neutralitet. Men samtidig er det en tilkendegivelse af, at partsinddragelsen er uden realitet, da parternes udsagn helt åbenbart ikke agtes inddraget. Parterne får dermed en klar oplevelse af, at landinspektøren ikke lytter. Uanset om en landinspektøren af hensyn til læsbarheden af forligserklæringen måske medbringer flere mulige forligsforslag, kan forelæggelse af et færdigt forligsforslag (og dermed afgørelse) kun bidrage til, at parterne får indtryk af, at skelforretningens høring af parterne er formålsløs.

Partsoplevelse på tværs

Kirsten forklarer, hvordan der for hende er en direkte forbindelse mellem retfærdighedsoplevelsen og det at få tid og plads til at få sagt alt, hvad man som part har at sige. Det fremgår, at også Jonas og Christina har oplevelsen at få sagt, hvad de ønsker. Jonas fremhæver i den forbindelse landinspektørens ordstyring, der sikrede parterne mod afbrydelser fra modparten. Klagesagen j.nr. U.J.1970/18225 illustrerer omvendt, hvordan parter kan opleve, at de ikke får lov til at komme til orde, fordi landinspektøren ikke indkalder relevante vidner, og fordi land-

⁶¹⁸ Ikke-offentliggjort brev af 22. oktober 1970 fra sagspart til landinspektør i sagen j.nr. U.J.1970/18225.

⁶¹⁹ Ikke-offentliggjort brev af 15. december 1970 fra sagspart til Landbrugsministeriet, Matrikeldirektoratet i sagen j.nr. U.J.1970/18225.

⁶²⁰ Ikke-offentliggjort brev af 6. juni 1984 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 95.

⁶²¹ Ikke offentliggjort brev af 19. januar 2008 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 310.

⁶²² Ikke-offentliggjort brev af 8. marts 2010 fra klagers advokat i Landinspektørnævnets Sag 338.

inspektøren ikke gennem ordstyring sikrer mod modpartens afbrydelser. Parternes udtalelser svarer således til betragtningerne fra teori om processuel retfærdighed (jævnfør afsnit 3.2), hvor betydningen af at deltage – at få stemme og kunne forklare sig – er afgørende for oplevelsen af retfærdighed.

Jonas oplever i forhold til spørgsmålet om god tro, og Kim i forhold til samtaler om konflikten, at landinspektøren optræder afvisende. Forklaringerne peger i retning af, at landinspektører, der ellers giver parterne plads til at fremlægge beviser, i deres facon giver tydeligt udtryk for, når parterne tager fejl eller bevæger sig uden for skelforretningens fokus på skellet. Det fremgår af parternes negative reaktion herpå, at parterne ikke alene oplever det som manglende mulighed for deltagelse, men også som signaler om landinspektørens manglende velvilje. Holder landinspektører dermed et snævert blik på argumenter, der belyser hævde og skelfastlæggelse, da risikerer landinspektøren at bidrage til, at parterne mister tilliden til ham eller hende, hvilket ifølge teori om processuel retfærdighed medfører en reduktion i oplevet retfærdighed.

Sørens bemærkning om, hvorvidt landinspektøren har læst og forstået parternes beviser, understreger sammen med flere af klagesagerne, at det ikke er nok for parterne at få anledning til at fremlægge beviserne og fremføre argumenter, men også at have en oplevelse af, at de bliver hørt. Samme forhold er i spil i de øvrige klagesager, hvor parterne oplever, at landinspektøren ikke vil lytte til dem.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.5.3:

- Når landinspektører virker afvisende overfor argumenter, de finder irrelevante eller forkerte, kan det give anledning til, at parterne mister tilliden til landinspektøren og retfærdigheden i processen.

6.5.4 Tværgående forhold

I afsnit 6.4.4 fremgik det, at regler og praksis med lavt informationsniveau til parterne forud for skelforretningen kan bidrage til, at parterne anvender deres ressourcer på at finde de forkerte beviser. I afsnit 6.2.4 fremgik det, at landinspektørens manglende fremsendelse af beviser forud for skelforretningen bidrager til, at parternes mulighed for at bidrage med supplerende beviser reduceres. I afsnit 6.5.3 fremgik det, at det ikke er tilstrækkeligt, at parterne får forbedret mulighed for at forberede sig og fremfinde beviser. Hvis parterne har en oplevelse af, at landinspektøren ikke læser fremsendt materiale, ikke lytter tilstrækkelig opmærksomt til deres argumenter eller værre – hvis de helt afviser at høre dem da er kontrollen over beviserne fortsat frataget parterne. Et kontroltab der ifølge teori om processuel retfærdighed vil bidrage til en reduceret oplevelse af retfærdighed. Skal parterne dermed gennem kontrol over beviser have en oplevelse af retfærdighed, da kræver det, at alle ”kædeleddene holder”.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 6.5.4:

- Forudgående informationer og bevisfremlæggelse, bevisfremfindning er sammen med lytten, tid og plads i forbindelse med bevisfremlæggelse alle elementer, der hænger sammen og ikke kan stå alene.

6.6 Delkonklusion

Regelgrundlaget

Skønt det ikke direkte fremgår af nedskrevne regler, så fremgår det tydeligt af skelforrettingsvejledning⁶²³ og matrikelmyndighedens regeltolkning, at det alene er landinspektørens ansvar at oplyse sagen, idet skelforretninger følger officialprincippet. Reglerne for sagens oplysning blev fjernet fra udstykningslov⁶²⁴ og skelforretningsbekendtgørelse⁶²⁵ ved udstykningsreformen i 1991, men der er næppe tvivl om, at lovbemærkningerne fastlægger, hvorledes landinspektøren skal oplyse sagen. Dog kan der konstateres en relativ konservativ administrativ praksis i forhold til bedømmelse af konkrete sager ved Landinspektørnævnet.

Det fremgår ikke udtrykkeligt af reglerne, men til gengæld utvetydigt af matrikelmyndighedens regeltolkning, at landinspektøren skal fremlægge sagens beviser for parterne, før skellet afsættes. Der er intet krav om, at bevisfremlæggelsen sker før forretningen, så parterne får mulighed for at finde eventuelle modbeviser.

Reglerne indeholder kun det krav til oplysning af parterne før skelforretningen, at der på ønske fra parterne kan inviteres hegnsynsmænd. Vejledningens anbefalinger til oplysninger fra parterne synes alene at understøtte landinspektørens oplysning af sagen. Krav og anbefalinger virker dermed ikke tilstrækkelige til at understøtte parternes forberedelser. Således er det især problematisk, at parterne ikke har krav på før skelforretningen at få oplysninger om materiel og processuel ret eller oplysninger om skelforretningens økonomi.

Reglerne beskæftiger sig ikke hverken med parternes bevisfremskaffelse eller deres bevisfremlæggelse. Det fremgår end ikke af lov eller bekendtgørelse, at parterne skal have mulighed for at bidrage til sagens oplysning. Dette kan kun tolkes ud fra skelforrettingsvejledningen, hvor det anbefales oplyst over for parterne, at de kan bede landinspektøren indkalde vidner. Desuden fremgår det af lovbemærkningerne, at sagen også skal oplyses gennem parternes forklaringer.

Det fremgår ikke udtrykkeligt af reglerne, at parterne så vidt muligt skal sikres adgang til at deltage i skelforretningen, men det fremgår af matrikelmyndighedens regeltolkning. Regler for kontradiktion fremgår ikke direkte af reglerne. Men det fremgår tydeligt af matrikelmyndighedens regeltolkning, at det forudsættes, at kontradiktionsprincippet er gældende ved skelforretninger, idet parterne under forretningen skal have adgang til at give modsvar.

Praksis

Resultaterne fra Skelforretningssager 2012 indikerer, at landinspektøren tillægger forberedelserne værdi også i kommunikationen til sagens parter. Det fremgår desuden, at det er almindeligt at foretage forberedelser i marken før skelforretningen. Parterne indvarsles ikke til at deltage under disse arbejder. Til sagens oplysning fremfinder landinspektørerne offentligt tilgængelige oplysninger, mens de kun i ringe grad er aktive i forhold til at fremskaffe eller tale med vidner, finde private fotos eller lignende. Inddragelse af ekspertvidner synes kun at ske undtagelsesvist. Landinspektøren prøver ikke altid skriftlige vidneudsagn før skelforretningen.

⁶²³ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁶²⁴ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁶²⁵ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

Det fremgår af resultaterne fra Skelforretningssager 2012, at bevismateriale fra landinspektøren sjældent fremsendes til parterne i forvejen. Dette må nødvendigvis medføre, at parterne ikke har mulighed for at supplere landinspektørens materiale eller forberede modsvar, herunder fremskaffe modbeviser forud for skelforretningen. Landinspektørens beviser fremlægges i stedet under skelforretningen. Der synes ikke at være en fast praksis for fremgangsmåden herfor. Materialet i Skelforretningssager 2012 giver det indtryk, at landinspektøren typisk gør en del ud af at gennemgå sine egne forundersøgelser. Feltarbejdet i Danmark gav desuden indtryk af, at landinspektørerne under fremlæggelsen er imødekommende overfor parternes eventuelle spørgsmål.

Undersøgelsen inkluderer et ganske lille antal eksempler på indkaldelser. På baggrund af dem fås et indtryk af, at indkaldelserne nøje følger eksemplet fra skelforretningsvejledningens bilag. Hvilket medfører, at parterne næsten ingen informationer får. Parterne får også tilsendt skelforretningsbekendtgørelsen. En del parter må dermed antages at få ganske få oplysninger om, hvad en skelforretning er, og hvordan de skal forholde sig. Feltarbejdet peger på, at det for nogle landinspektører er praksis at give rekvirenten en række oplysninger mundtligt forud for skelforretningen, uden at de giver rekvirentens modpart samme informationer.

Det fremgår af Skelforretningssager 2012, at fremmødte parter modtager en række informationer ved skelforretningens opstart. Det fremgår, at kun en begrænset andel af parterne i den forbindelse får oplysninger om betydningen af hævde, muligheden for retshjælpsdækning, og at der ikke kan tages stilling til brugsgrænser.

I sagerne fra feltarbejdet fremgår det, at landinspektørerne optræder roligt og taler tydeligt under deres gennemgang af informationer.

På baggrund af såvel Skelforretningssager 2012 som feltarbejdet i Danmark fås det indtryk, at parterne normalt er aktive i forhold til at fremskaffe materiale til sagens oplysning. I kun to af de 31 med oplysninger herom i Skelforretningssager 2012 ser det ikke ud til, at parterne har medbragt beviser, vidner eller udarbejdet egne skriftlige forklaringer. Af de sager, hvor parterne har skriftligt bevismateriale eller redegørelser, er dette materiale ikke altid fremlagt for modparten i forvejen. Det fremgår af Skelforretningssager 2012, at under skelforretningen fremlægger parterne deres skriftlige beviser og fører deres vidner. Desuden fremlægger parterne deres sag mundtligt under skelforretningen. Det fremgår desuden, at det er sjældent, at der ikke møder en repræsentant for en ejendom, men det er samtidig relativt almindeligt, at ikke alle sagens parter møder.

Af det danske feltarbejdes deltagerobservation fås den oplevelse, at fremlæggelsen af parternes materiale ikke fylder meget i tid i forbindelse med fremlæggelserne set i forhold til fremlæggelsen af landinspektørernes bevisfremlæggelser. Det fremgår desuden, at fremlæggelsen har en relativt uformel form, hvor landinspektørerne sørger for ordstyring. Under forklaringerne er landinspektørerne ikke meget optaget af at forhindre parterne i at afbryde hinanden. Dette danner en vis kontrast til deltagerobservationen i det norske feltarbejde, hvor det tydeligt fremgår, at jordskiftedommerne er meget opmærksomme på at give parterne adgang til at tale uden afbrydelser.

Partsevaluering

Det fremgår, at parterne lægger vægt på, at landinspektøren er grundig i sine forberedelser. Kritik, der kommer frem i forhold til landinspektørens bevisfremskaffelse, synes at kunne være afværget, hvis landinspektøren havde fremsendt sine beviser forudgående, så parterne havde haft mulighed for at supplere disse. Også landinspektørens bevisfremlæggelse evalueres ud fra kriteriet grundighed, hvilket i teori om processuel retfærdighed må knyttes til tillid til evner (jævnfør afsnit 3.2). Det fremgår, at parterne generelt er positive i deres evaluering af landinspektørens forklaringer og deres egne muligheder for at stille spørgsmål undervejs. En af parterne giver dog udtryk for, at landinspektøren brugte for mange fagtermer, og det var vanskeligt at forstå, hvad der blev sagt.

Den manglende fremsendelse af beviser forud for skelforretningen mindsker parternes kontrol over beviserne, hvilket fra teori om processuel retfærdighed må forventes at give en negativ retfærdighedsoplevelse for parterne. Det, der i nogen grad kan opveje kontroltabet, er tilsyneladende tillid til landinspektørens evner.

Parterne er positive over for indkaldelserne. Samtidigt fremgår det dog, at parterne enten selv har måttet være aktive for at få yderligere informationer om skelforretninger, eller/og på grund af manglende kendskab hertil fejltilrettelægger deres anstrengelser i forhold til sagens oplysning. Det fremgår, at parterne i øvrigt er positive over for de informationer og det forløb, der er ved skelforretningens opstart.

Parterne er aktive i forhold til bevisfremskaffelse, og dette understøtter den værdi, der ifølge teori om processuel retfærdighed knyttes til betydningen af kontrol. Parterne giver udtryk for, at de under skelforretningen fik tilstrækkelig mulighed for at fremlægge deres sag. De fleste parter havde desuden en oplevelse af, at landinspektøren lyttede.

Tværgående forhold

På tværs af undersøgelserne fremgår det, at regler og praksis ikke understøtter, at parterne får tilstrækkelige informationer til at forberede sig hverken mentalt eller praktisk til skelforretningen. Det fremgår, at landinspektørerne har det fulde ansvar for sagens oplysning, men ikke er aktive i forhold til selv at fremskaffe relevante vidner, private fotos eller lignende. Det fremgår desuden, at parterne er aktive for at finde relevante beviser, herunder netop de beviser, landinspektørerne ikke søger. Men parternes anstrengelser modarbejdes af det ringe informationsniveau, der bidrager til, at de på trods af deres indsats for at få kontrol over beviser reelt mister kontrol. Dermed forringes ikke alene parternes oplevelse af processuel retfærdighed, men også kvaliteten af sagens oplysning.

Endelig fremgår det, at regler og praksis ikke understøtter, at parterne modtager landinspektørens og modpartens beviser forud for skelforretningen, så de har en hensigtsmæssig mulighed for at sætte sig ind i materialet samt eventuelt supplere det eller forberede modsvar. Også dette element bidrager til kontroltab for parterne.

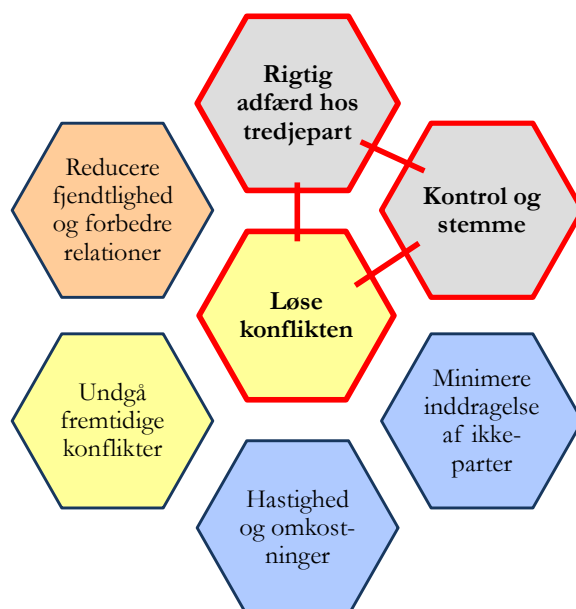
Kapitel 7

Afgørelsen

Empiri og analyse III

Dette kapitel fokuserer på afgørelsen og aktørernes kontrol over afgørelsen. Kapitlet behandler skelafsætningen, muligheder for mægling, tiltrædelse eller manglende tiltrædelse. Regelgrundlag, praksis og parternes evaluering samt forhold på tværs heraf analyseres. Afslutningsvist præsenteres en delkonklusion for kapitlet.

Som det er illustreret i figur 7.1, er der i analysen med udgangspunkt i teori om processuel retfærdighed (jævnfør afsnit 3.2) fokus på den grad af kontroloverdragelse, der sker fra parterne til landinspektøren og tilbage. Ved kontroloverdragelsen bliver landinspektørens adfærd desuden central. Adfærd, som den opleves af parterne i form af tillid (til evner, velvilje og integritet) og parternes oplevelse af landinspektørens neutralitet og interpersonelle respekt. Men det handler også om parternes ønske og behov om at få en afslutning på deres konflikt, så de kan komme videre med deres liv. Dette element peger tilbage på Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 (jævnfør afsnit 3.3).

Figur 7.1. I dette kapitel er den teoretiske vægt lagt på kontrol over afgørelse, parternes oplevelse af landinspektørens adfærd og konfliktens afslutning.

7.1 Kravet om skelfastlæggelse

7.1.1 Regelgrundlaget – kravet om skelfastlæggelse

Den gældende udstykningslov⁶²⁶ indeholder kun én regel om processen under skelforretningen, idet § 36, stk. 1 fastlægger, at landinspektøren skal *”afsætte skellet med den beliggenhed, som på grundlag af de foreliggende oplysninger efter landinspektørens skøn må anses for at være den rette ejendomsgrænse”*. Hermed er der ingen tvivl om, at det entydigt er landinspektørens ansvar at fastlægge skellets placering. Skelfastlæggelsen er for så vidt både formålet med og definitionen af skelforretninger.

Samtidig er det fastlagt i udstykningslovens § 36, stk. 2, at parternes kontrol over afgørelsen begrænser sig til tre valgmuligheder:

- 1) De kan skriftlig tiltræde landinspektørens skelafsætning og dermed indgå det, der ofte betegnes som et forlig.
- 2) De kan undlade at tiltræde landinspektørens afsætning, men forholde sig passive, når de modtager landinspektørens afgørelse på skrift.
- 3) De kan undlade at tiltræde landinspektørens afsætning og anlægge retssag, når de modtager landinspektørens afgørelse på skrift.

Konsekvensen af udstykningslovens § 36 er, at parterne først skal forevise landinspektørens skelafsætning (stk. 1) og først herefter kan tiltræde denne (stk. 2). Alternativerne er, at parterne ved deres tiltrædelse selv skal gætte sig til, hvilken afgørelse landinspektøren agter at træffe. Eller at landinspektøren efter parternes tiltrædelse skal afsætte det retlige skel efter § 36, stk. 1, for dernæst at påbegynde en vurdering af, om parternes forlig skal effektueres som arealoverførsel eller skelforretning (med tiltrædelse). Alternativerne er efter min vurdering både absurde og uden ophæng i lovgivningen. Rækkefølgen fremgår i stedet af lovens beskrivelse – først afsætning så eventuel tiltrædelse.

Landinspektørens begrundelse

Der er i skelforretningsbekendtgørelsens⁶²⁷ § 36, stk. 5, krav om en skriftlig begrundelse efter skelforretning, hvor parterne ikke tiltræder skelafsætning. Det er ikke udtrykkeligt anført i reglerne, at landinspektøren også skal begrunde sin afsætning under skelforretningen. Men den i skelforretningsbekendtgørelsens § 3, stk. 1, anførte beskrivelse: *”Når landinspektøren finder skelspørgsmålet tilstrækkeligt belyst, skal landinspektøren søge at opnå enighed mellem parterne om skellets beliggenhed”* må på trods af den indirekte formulering forstås som en understregning af, at landinspektørens opfordring af parterne til at tiltræde skelafsætningen skal ske ved at begrunde det i sagens oplysning. Det vil mere konkret sige, at landinspektøren skal forklare sin afsætning for parterne, før de eventuelt tiltræder. Samme forståelse ses udtrykt hos Ramhøj, der beskriver, at landinspektøren *”må”* begrunde sin afgørelse af hensyn til, at parterne får en mulighed for at tage stilling til, om de ønsker at tiltræde afsætningen⁶²⁸.

Når det betænkes, hvor afgørende en begrundelse for afgørelsen er for sagens parter, er det uheldigt, at kravets formulering ikke fremgår direkte af loven og måske især, at der er tale om et så indirekte formuleret krav. Dermed vil parter utrænede i retskildetolkning ikke være

⁶²⁶ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁶²⁷ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

⁶²⁸ Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse, 4. udgave, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet, 1999, s. 192.

bekendt med, at de har ret til en mundtlig begrundelse under skelforretning, og at denne skal foreligge, før de opfordres til at tiltræde landinspektørens afsætning.

Landinspektørens skøn af ejendomsgrænsens beliggenhed

Af § 36, stk. 1, fremgår det samtidig, at der skal være tale om landinspektørens skøn om ejendomsgrænsens beliggenhed – ikke parterne og ikke om andet end ejendomsgrænsen. Overtrædelse af denne del af bestemmelsen medfører, at der reelt ikke er tale om en skelforretning, hvorfor forretningen bliver åbenlyst ugyldig. Parterne har under en skelforretning ikke adgang til at indgå et forlig, der afviger fra landinspektørens skelafsætning. Denne præmis er det fundet relevant at understrege yderligere i skelforretningsvejledningen⁶²⁹, hvor det i afsnit 4.3 fremgår, at landinspektøren skal hæve skelforretningen, hvis parterne indgår forlig om andet end landinspektørens skelafslæggelse. Dette fremgår også af matrikelmyndighedens afgørelse i sagen j.nr. U2005/8096⁶³⁰, hvor en skelforretning blev nægtet noteret i matriklen: ”Efter de foreliggende oplysninger er det Kort & Matrikelstyrelsens opfattelse, at det skel, der er indgået forlig om under skelforretningen mellem [...], ikke kan forventes registreret ved skelforretning, medmindre der kan tilvejebringes oplysninger, der godtgør, at det skel, der er indgået forlig om, er det ejendomsretlige skel mellem ejendommene”. I sagen var det kommet frem, at landinspektøren i en anden sag havde afsat en anden del af samme skelforløb ud fra andre kriterier. På den baggrund blev det vurderet af matrikelmyndigheden, at det tiltrådte skel ikke var baseret på landinspektørens skøn.

Skal forlig om andet end landinspektørens afsætning noteres i matriklen, sker det i stedet som en arealoverførsel – eventuelt en arealoverførsel tiltrådt af parterne under skelforretningen.

Afgørelse og afsætning under skelforretningen

Sker landinspektørens skøn og afsætning ikke under skelforretningen, er der heller ikke tale om en skelforretning, som denne defineres af udstykningslovens § 36, stk. 1. Det medfører, at sagen er ugyldig, hvis landinspektøren efter bevisfremlæggelse afslutter mødet og hjemme på kontoret foretager sine udregninger og træffer sin beslutning. Skønnet og afgørelsen skal foretages under skelforretningen, hvor parterne er indvarslet til at deltage.

Sagen j.nr. U2010/65704 blev på denne baggrund nægtet notering i matriklen. Det fremgår af sagen, at landinspektøren udsatte skelforretningen med henblik på at få sagen bedre oplyst. Landinspektøren gjorde under skelforretningen opmærksom på, hvor han mente den rette ejendomsgrænse var efter de forhåndenværende oplysninger; men samtidig oplyste han over for parterne, at der kunne være yderligere materiale, som kunne ændre hans vurdering. Af landinspektørens udtalelse i sagen fremgår det, at han netop efterfølgende foretog en række relevante undersøgelser for at sikre, at sagen var tilstrækkeligt oplyst, før han traf sin afgørelse⁶³¹. Desværre genindkaldte han ikke parterne, så de kunne få forelagt de nye oplysninger eller overvære afsætningen af skellet. Skelforretningen var dermed ugyldig, idet matrikelmyndigheden nægtede at notere den i matriklen med konklusionen: ”Der er i sagen begået så alvorlige processuelle fejl, at Kort & Matrikelstyrelsen i henhold til § 37, stk. 2, i udstykningsloven afviser at registrere skelforretningen”⁶³².

⁶²⁹ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁶³⁰ Ikke-offentliggjort brev af 2. marts 2007 i fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen j.nr. U2005/8096.

⁶³¹ Ikke-offentliggjort breve af 4. januar 2011 fra landinspektør til Kort- & Matrikelstyrelsen i sagen U2010/65704.

⁶³² Ikke-offentliggjort brev af 15. februar 2011 fra Kort- og Matrikelstyrelsens til landinspektør i sagen U2010/65704.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.1.1:

- Kravet om, at landinspektøren skal begrunde sin afsætning af skellet på baggrund af sagens oplysning, fremgår alene af bekendtgørelsen frem for af lov.
- Der er krav om, at landinspektøren skal begrunde sin afsætning af skellet på baggrund af sagens oplysning, og at det skal ske, før parterne eventuelt tiltræder skellet. Men kravet er så indirekte formuleret, at det må formodes, at parter uden erfaring med retskildetolkning ikke kan tolke kravet ud af reglerne.

7.1.2 Praksis – kravet om skelfastlæggelse

Skelforretningssager 2012

Det er kun i sager med skelforretningserklæringen (sager hvor parterne ikke tiltræder skelaf-sætningen) eller et eventuelt vedlagt referat, at det på baggrund af arkivundersøgelsen er muligt at få et indblik i, hvordan kravet om skelfastlæggelse i praksis håndteres af landinspektøren, herunder hvem der har indflydelse herpå. I cirka 35 sager er nævnt et forløb omkring skelfastlæggelse og forligsforhandlinger. I fremstillingen synes parterne at blive bedt om at drøfte forlig, uden at landinspektøren har afsat skellet først, men i de fleste tilfælde er det vanskeligt på baggrund af sagsdokumenterne at vurdere, hvad der faktisk sker. Kun i seks af de 35 sager fremgår det tydeligt, at landinspektøren afsætter efter eget skøn, hvorefter parterne kan tiltræde afsætningen⁶³³. I andre seks sager fremgår det endnu mere utvetydigt, at landinspektøren ansporer parterne til at bryde udstykningsloven ved at indgå forlig om andet end ejendomsgrænsens beliggenhed⁶³⁴:

- Landinspektør ”opfordrede parterne til at søge et forlig om en skelplacering inden for jordstrimmelen, idet tvisten på baggrund af de oplysninger, der er fremkommet under skelforretningen, kan konkretiseres til et areal på ca. 1 m's bredde og 8,5 m's længde”.
- ”Herefter fik parterne lejlighed til at fremkomme med forslag til forligsmæssige løsninger”.
- ”Der blev søgt forlig, som kunne tilfredsstille begge parter, men det lykkedes ikke at få forlig igennem”.
- ”Efter en del snak og flytning med landmålerstokkene kom vi til en løsning, som så ud til at være acceptabel for parterne”.
- ”Parterne fik udleveret landmålerstokke og ved fælles hjælp fandt parterne frem til en linjeføring af skellet”.
- I sagen kommer landinspektøren selv med et forslag til forlig, som medfører, at rekvirent vinder hævde, mens modpart får en tinglyst færdselsret. Rekvirenten afviser forslaget, og landinspektøren træffer afgørelse, hvor rekvirent ikke vinder hævde.

I de fleste formuleringer synes parterne selv at spille en rolle i skelfastlæggelsen. I det ene tilfælde overlader landinspektøren helt ansvaret for skelfastlæggelsen til parterne ved at udlevere landmålerstokke og få dem til at angive skellinje. I sidstnævnte sag kommer landinspektøren omvendt med sin egen forligsidé, som er en åbenbar byttehandel, og efterfølgende træffer landinspektøren afgørelse om en anden beliggenhed. På baggrund af undersøgelsen kan det konstateres, at det ikke er ualmindeligt, at landinspektører undlader at afsætte skellet og synes at overlade skelfastlæggelsen til parterne.

⁶³³ Appendiks B. Felt Z. Sag AF, AT, AU, BA, BG, BL.

⁶³⁴ Appendiks B. Felt Z. Sag O, U, V, AN, AQ og BI.

Det kan i øvrigt bemærkes, at i én af sagerne i arkivundersøgelsen⁶³⁵ fremgår det, at landinspektøren ikke afsatte skellet under skelforretningen, men i stedet traf sin afgørelse på kontoret. Efter beskrivelse af parternes forklaringer skriver landinspektøren i skelforretningserklæringen: ”Derefter blev der forsøgt indgået forlig mellem parterne. Der kunne imidlertid ikke opnås enighed om skellet. Skelforretningen blev efter ca. 2 timer afsluttet uden forlig. Parterne blev orienteret om at skellet ville blive afsat ud fra de foreliggende oplysninger, og at der ville blive udarbejdet og fremsendt måleblad og skelforretningserklæring samt opgørelse snarest muligt”. Der er dermed ingen tvivl om, at landinspektøren både undlod at afsætte skellet før forligsdrøftelserne, således at parterne ikke drøftede forlig på baggrund af landinspektørens afsætning. Men samtidig fremgår det, at landinspektøren først afsatte skellet efter forretningens afslutning, således at udstykningslovens § 36, stk. 1, ikke var overholdt. I de øvrige sager synes afsætningen at ske reglementeret under skelforretningen, og det er også tilfældet for sagerne i feltarbejdet. Det synes dermed rimeligt at antage, at selv om der er enkelte sager, hvor landinspektøren fastlægger skellet uden for skelforretningens rammer, så er det ualmindeligt.

Dansk feltarbejde

I de tre sager i feltarbejdet foregår skelfastlæggelsen i ingen af tilfældene således, at landinspektøren først afsætter skellet og derefter beder parterne om at tiltræde afsætningen. Feltarbejdet understøtter dermed indtrykket fra Skelforretningssager 2012. I to af sagerne er det parterne, der sammen fastlægger skellet⁶³⁶. I den ene af disse sager sker parternes drøftelser med udgangspunkt i et forligsforslag, landinspektøren har lavet på baggrund af parternes udtrykte ønsker og dermed ikke på baggrund af landinspektørens faglige skøn. I den tredje sag opfordrer landinspektøren til forlig uden at afsætte skellet først. Da parterne ikke på den baggrund indgår forlig, foretager han sin skelafsætning. Det fremgår således, at landinspektørerne i alle tre sager indledningsvist forsøger at overdrage kontrollen over afgørelsen til parterne, og kun hvis parterne ikke tager imod denne kontrol, påtager landinspektøren sig at træffe afgørelsen.

I samtalerne med landinspektørerne er Friis den eneste af de tre landinspektører, der tydeligt nævner, at han i andre sager før forligsforhandlinger typisk fastlægger skellet som en forhåndstilkendegivelse⁶³⁷. Han oplyser, at det er normalsituationen, men at han ikke altid følger denne procedure, og altså ikke gjorde det i den konkrete sag i feltarbejdet. Hvis parterne tydeligt er åbne over for forlig, undlader han forhåndstilkendegivelsen og lader parternes forligsforhandlinger styre forløbet. Han oplever dog normalt ikke, at parterne selv tager initiativet til forlig⁶³⁸. Hans forklaring kan forstås således, at det er hans opfattelse, at kendskab til det retlige grundlag mindsker parternes forligsvilje. Dette må samtidig forstås således, at parternes forhandlinger kan vedrøre andet end den korrekte ejendomsretlige grænse.

Det fremgår af samtalen med Friis, at i den konkrete sag er han egentlig overrasket over, at rekvirentens modpart vælger at indgå forlig, da hendes sag er stærk. Men det fremgår også, at idet han hverken fortæller hende det eller afsætter skellet før forligsforhandlingerne, får hun ikke før forhandlingerne kendskab til, at hendes sag er stærk⁶³⁹. Friis understreger i stedet, at han netop ikke fortæller herom: ”Bemærk, at jeg udtalte mig ikke under noget former for, hvad jeg

⁶³⁵ Appendiks B. Felt AB, sag L.

⁶³⁶ Da parterne og landinspektørerne i dette kapitel på forskellig vis udtaler sig om samme emner, er her valgt at undlade navnene på feltnoterne for dermed at undgå at skabe en tydelig forbindelse, jævnfør overvejelserne i kapitel 4.

⁶³⁷ Appendiks W. Linje 1803-1840.

⁶³⁸ Appendiks W. Linje 1838-1854.

⁶³⁹ Appendiks W. Linje 1215-1228.

kunne forvente. Jeg kom ikke med en domsafsigelse. Altså, jeg kom ikke med en: I kan forvente at min udtalelse”⁶⁴⁰. Han vurderer, at det ville være forkert at give parterne denne information før forhandlingerne: ”Altså, det ville jo være forkert, hvis jeg havde sagt til den ene part: Jamen du vinder jo alligevel”⁶⁴¹. Tankegangen synes at hvile på en misforståelse af procesforløbet, hvor Friis vurderer, at hans afgørelse skal komme efter forligsdrøftelserne, og at en tilkendegivelse før forligsdrøftelserne vil gøre ham inhabil til at træffe beslutning. Dermed understøtter udtalelsen såvel som de øvrige landinspektørers manglende oplysning om forhåndstilkendegivelse indtrykket fra Skelforretningssager 2012 af, at en del landinspektører tilsyneladende ikke er klar over, at de skal afsætte skellet før mulighed for tiltrædelse, således at forligsforhandlingerne kan tage deres udgangspunkt heri.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.1.2:

- Undersøgelserne indikerer, at mange landinspektører tilsyneladende ikke er klar over, at alene de har ansvaret for at træffe en afgørelse ved skelforretningen, og at denne afgørelse skal introduceres for parterne. I stedet overdrages ansvaret for og kontrollen over afgørelsen så vidt muligt til sagens parter.

7.1.3 Parternes evaluering – kravet om skelfastlæggelse

I figurene 7.2-7.6 er kort opsummeret parternes procesoplevelse⁶⁴².

Christina

Det vigtigste for Christina var at få en professionel afgørelse, blandt andet på grund af naboens hidtidige uvilje mod at tale om sagens fakta (jævnfør afsnit 7.5.3) og manglende professionalisme hos tidligere landinspektører, der var involveret i sagen: ”For os var det meget vigtigere at få en professionel vurdering – i virkeligheden. Fordi, at det her har ikke været præget af ret meget professionalisme – hele forløbet” ... ”[D]et var egentlig det, vi egentlig havde regnet med, og som vi egentlig også havde læst ud af, hvad er det en skelforretning går ud på. Eller... hvad er fordelene ved en skelforretning? Det var for os – det er en professionel faglig skelsætning”⁶⁴³.

Christina overraskes over, at landinspektøren gør det klart, at ”hans allerførste prioritet” er at få parterne til at forliges. Hun accepterer, at landinspektøren søger forlig, men det er ikke det, der som udgangspunkt ønskes eller forbindes med landinspektørens professionalisme eller med en skelforretning: ”Vi havde egentlig ikke behov for, at vi skulle stå igen og tinge og... sådan give forklaring” ... ”[V]i gad simpelthen ikke og stå og fifle frem og tilbage, fordi så havde vi jo... Fordi vi netop inden skelforretningen egentlig var mest indstillet på, at det var en faglig [skel]sætning, der skulle til. Men at vi besluttede os for, at ja altså, hvis vi kan få et forlig ind, som vi kan gå ind for, og som betyder, at vi ikke skal vente otte uger med, at det er sat, så var det også fint. Så jeg vil sige, at jeg tror, at vores tålmodighed med at få sat det der i et forlig ville være mindre, fordi vi netop havde besluttet os for, at vi egentlig helst ville have en faglig...”⁶⁴⁴.

Samtidig fremgår det, at en tredjeparts afgørelse skal give en afslutning af konflikten, der som nævnt i afsnit 5.1.3 havde været præget af en nabo, der blev ved med at presse Christina og hendes mand. Christinas beskrivelse er her i nøje overensstemmelse med Thibaut og Walkers forklaring på, at parter oplever den bedste konfliktløsning ved, at beslutningskontrollen over-

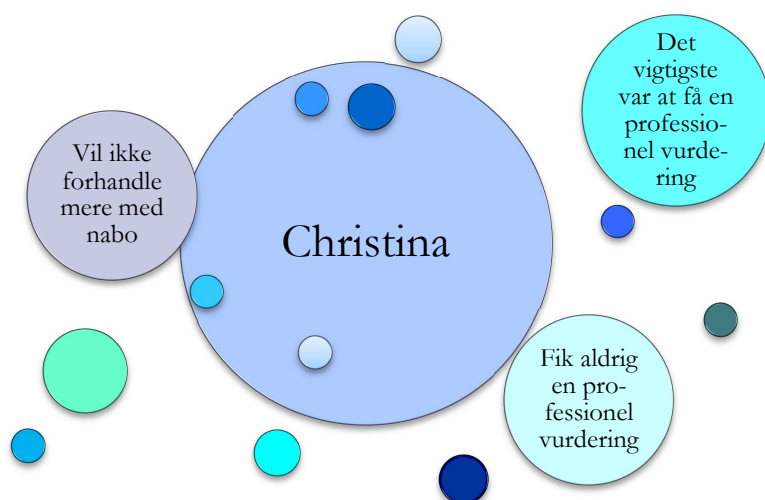
⁶⁴⁰ Appendiks W. Linje 1228-1231.

⁶⁴¹ Appendiks W. Linje 1747-1801.

⁶⁴² De i figurene viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁶⁴³ Appendiks M. Linje 53-125.

⁶⁴⁴ Appendiks M. Linje 53-96 og 359-378.

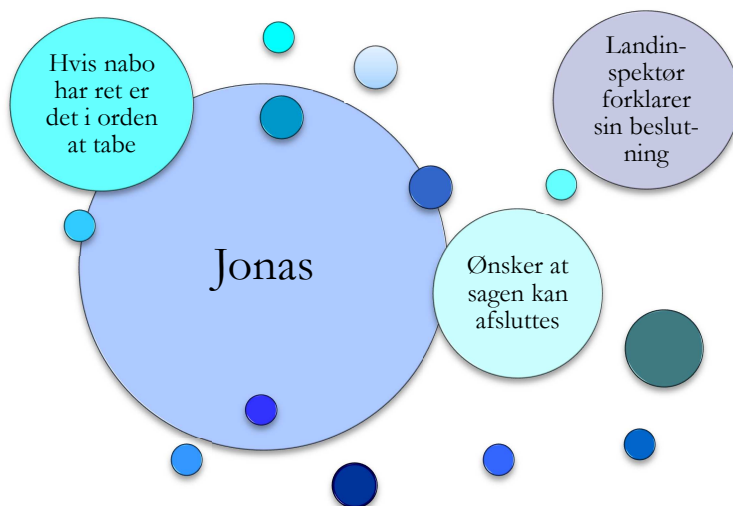

Figur 7.2. Christinas oplevelse af skelfastlæggelsen.

Christinas forklaring, at det ikke er hendes oplevelse, at der er tale om et forligsforslag, der tager udgangspunkt i landinspektørens faglige skøn: "[J]eg tænker lidt her nede ved vejen, der tror jeg, at han tog hensyn til både Mikkels udestue, og så tog han hensyn til vores jordvarmeslanger, og så satte han den dér, så han vidste, at der ikke var nogen af os, der ville få problemer med vores installationer. Og så tror jeg, at han oppe bagved – så satte han den bare sådan nogenlunde i midten"⁶⁴⁵. Dermed fik Christina aldrig den ønskede professionelle vurdering af skellets beliggenhed.

Jonas

For Jonas er skelfastlæggelsen ved skelforretningen helt grundlæggende en lettelse. Afgørelsen betyder, at han kan afslutte sagen og komme videre i livet: Jonas: "Altså lige det, når man hører skelforretningen, så tænker man: Hvad pokker er det for noget. Men det er jo at komme frem til en afgørelse – vi naboer mellem hinanden. Så jeg syntes, at det har været en positiv dag". TLS: "Selv om det ikke endte med det, som du havde håbet på?" Jonas:

Figur 7.3. Jonas' oplevelse af skelfastlæggelsen.

drages til en tredjepart, hvis parterne ikke kan blive enige. Dermed kan endeløse forhandlinger afsluttes (jævnfør afsnit 3.2.1).

Under skelforretningen undersøgte landinspektøren først, om parterne selv var kommet frem til et forlig⁶⁴⁵. Da det ikke var tilfældet, hørte han partsfremlæggelserne. Derefter fremlagde han et forligsforslag, som parterne derefter forhandlede videre om. Det fremgår tydeligt af

"Ja, selv om det ikke endte med den afgørelse". TLS: "Hvorfor var det en positiv dag?" Jonas: "Jamen også fordi, det var en afgørelse. Man har ventet så lang tid og har haft de tanker hele tiden. Så kan man endelig ånde lettet op og tænke: Så, nu er det slut"⁶⁴⁷. For Jonas drejer det sig om at komme videre. Afgørelsen om skel-linjen giver ham noget at forholde sig til og opsætte et hegn efter: "Ja, vi håber jo selvfølgelig ikke, at der er mere

⁶⁴⁵ Appendiks M. Linje 490-503.

⁶⁴⁶ Appendiks M. Linje 847-852.

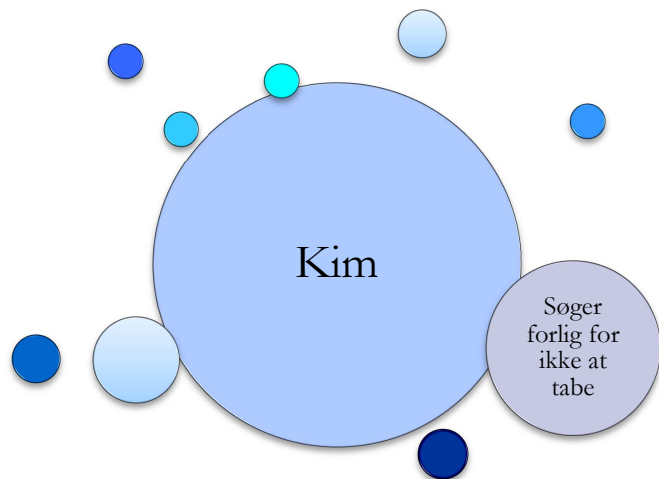
⁶⁴⁷ Appendiks N. Linje 670-677.

*chikane fra deres side af, fordi nu har de jo selvfølgelig fået, hvad de..., hvad de havde krav på – må jeg hellere sige. Og jeg har fundet ud af, hvor skellinjen er. Hvad jeg kan forholde mig til. Og selvfølgelig har jeg fået noget ud af det, men jeg havde selvfølgelig håbet på noget mere, men sådan er det jo så...*⁶⁴⁸.

Det fremgår, at han forsøger at acceptere afgørelsen – forsøger at opfatte situationen sådan, at parterne fik, hvad de havde krav på – trods hans skuffede forventninger. Og han har tillid til, at fordi modparten er tilfreds, vil konflikten nedtrappes. Det fremgår også, at selv om Jonas ikke er glad for landinspektørens afgørelse, så oplever han, at den er et logisk resultat af, at landinspektøren lagde vægt på hævde. Og han er tilfreds med de forklaringer, landinspektøren kom med i forbindelse med sin afgørelse: ”[J]eg syntes, at landmåleren var godt til at forklare, hvorfor vi var kommet frem til den skellinje”⁶⁴⁹. Landinspektørens forklaringer giver Jonas tillid til dennes evner og dermed en oplevelse af retfærdighed på trods af sit dårlige resultat.

Kim

Det fremgår af samtalen med Kim, at det på et tidspunkt under skelforretningen går op for ham og hans advokat, at de måske taber skelforretningen, hvis den skal fastlægges på baggrund af landinspektørens skøn. Dette medfører, at Kims vilje til at indgå forlig er direkte ansporet af dette forhold. Landinspektørens skøn fremgår dog ikke tydeligt under skelforretningen. Det må derfor antages, at det er modpartens argumenter, der får Kim og hans advokat til at overveje forlig: ”[D]et var vi lidt i tvivl om, vi havde chancen for at vinde, efter at der kom nogle billeder med, at de havde haft hestefold her op til”⁶⁵⁰. Kims forligsovervejelser behandles yderligere i afsnit 7.2.3. Forløbet synes ganske nøje at afspejle undersøgelsesresultatet nævnt i afsnit 3.2.1, der peger på, at parternes foretrukne valg også afhænger af, om de har en ”stærk” eller ”svag” sag. Således at de foretrækker en forligsmægling, hvor der er større risiko for, at de taber sagen⁶⁵¹.

Figur 7.4. Kims oplevelse af skelfastlæggelsen.

Kirsten

Kirsten beskriver, at hun og hendes mand før skelforretningen havde talt om, at deres ønske var, at landinspektøren afsatte skelafmærkningen under skelforretningen, og at sagen var afsluttet efter skelforretningen⁶⁵²: ”Vi diskuterede, at vi kan ikke gå derfra uden, at han har afsagt skel. Det var egentlig det, der var allervigtigst for os – at vi vidste, at når dagen var slut, at så havde han sat nogle skelpæle i. Og så uanset om vi egentlig var enige om det eller ej” ... ”fordi, så har vi et

⁶⁴⁸ Appendiks N. Linje 420-424.

⁶⁴⁹ Appendiks N. Linje 780-781.

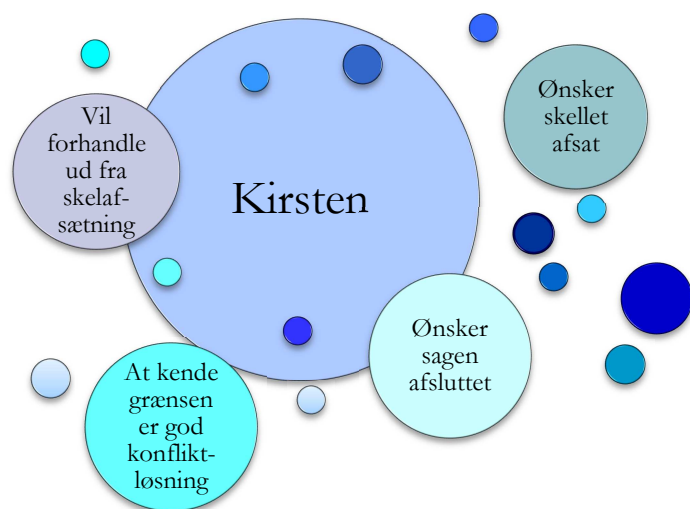
⁶⁵⁰ Appendiks O. Linje 403-426.

⁶⁵¹ Regina A. Schuller og Patricia A. Hastings, What Do Disputants Want? Preference for Third Party Resolution Procedures, Canadian Journal of Behavioural Science, bind 28, 1996, s. 130-140.

⁶⁵² Appendiks P. Linje 484-506.

eller andet fast holdepunkt at gå ud fra. Og det næstvigtigste det ville så have været at... Nej, det var lige vigtigt. At vi havde fået afsluttet det hele i går. Det var egentlig det, der var vores allerstørste ønske, at det var helt afklaret i går, da vi gik"... "Så hvis vi ikke har ret, så ved vi, hvor skellet går. Altså, for at få det afsluttet". Som Jonas er det vigtigste for Kirsten altså ikke bare at få ret, men at få en afgørelse og komme videre. Det vigtige ved skelforretningen er netop landinspektørens afgørelse. I den forbindelse er det interessant, at Kirsten beskriver, hvordan afgørelsen giver parterne noget at indrette sig efter.

Kirsten forklarer, at for hende behøver god konfliktløsning ikke at være, at der opnås et forlig. Først når man markere egne grænser, kan modparten se dem og respektere dem⁶⁵³. Det, at parter kan rekvirere en skelforretning og dermed hævde deres grænser, er i sig selv god konfliktløsning: "Så løse en konflikt... altså egentlig – jamen, er det altid win-win? Det er ikke nødvendigvis sådan det er. Eller det bliver det måske? Det ved jeg ikke. Hvis jeg hævder min grænse, at den anden så mærker, at hér går grænsen og kan så også ligesom... ja, på den måde afgrænse sig selv. Det tænker jeg måske er en god nok konfliktløsning"⁶⁵⁴. Det afgørende her er, at parterne accepterer den trufne afgørelse.

Figur 7.5. Kirstens oplevelse af skelfastlæggelsen.

Kirsten oplever således en tredje-parts afgørelse som en måde at få afsat skellet. Derfor er det vigtigt, at det sker, så sagen kan afsluttes.

Det fremgår, at landinspektøren i Kirstens sag ikke afsatte skellet før forligsforhandlingerne. I samtalen efterspørger Kirsten, at parterne før forligsforhandlingerne havde fået at vide, hvor skellet var, så de havde noget at forhandle ud fra i forhold til en ændret skelfastlæggelse (arealoverførsel). Det fremgår desuden, at måden, landinspektøren lægger op til forligsforhandlinger, er ved

at spørge parterne, hvor de mener, skellet er. Denne fremgangsmåde er uheldig. Den medfører, at Kirsten bliver urolig, da hun oplever, at situationen bliver utydelig. Skelforretningen blev netop rekvireret for at få landinspektørens vurdering: "[D]et var der, hvor han siger: Nu skal vi have skellet fastlagt, hvor skal det så ligge? Og så spørger han egentlig os. Og vi troede jo egentlig, at skelforretning [ler let] gik ud på, at vi fik at vide, hvor ligger skellet. Og vi var godt klar over, at der kunne laves et forlig, men... Det, der gjorde mig urolig, det var: Jamen, kunne vi ikke få at vide, hvor skulle skellet oprindeligt ligge? Ifølge opmålinger og i forhold til hævde og sådan nogle ting. Fordi, så har vi jo noget at indgå forlig ud fra"... "Men stadigvæk blev jeg lidt overrasket over i går, hvor utydeligt det blev til sidst, ikke. Der tænkte jeg egentlig, at det var det, vi kom for. Det var for, at han skulle sige, hvor er skellet. Fordi, så har vi noget at forhandle ud fra, hvis det er, der skal forhandles"⁶⁵⁵. Kirsten og hendes mand får til sidst en skelfastlæggelse af landinspektøren,

⁶⁵³ Appendiks P. Linje 940-1043.

⁶⁵⁴ Appendiks P. Linje 1027-1044.

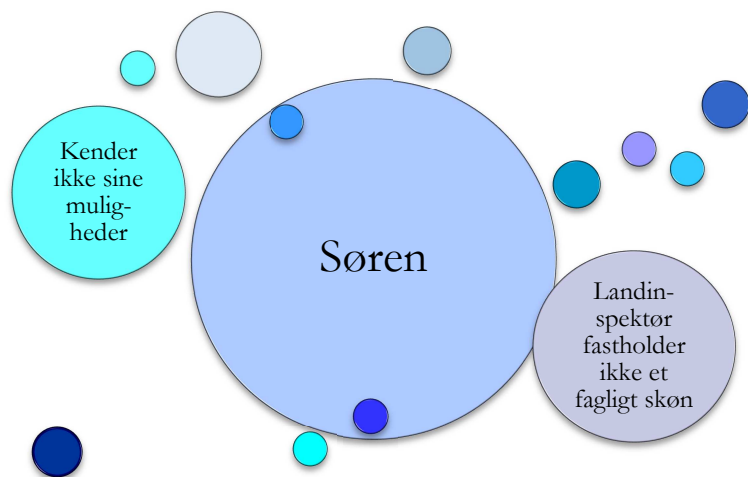
⁶⁵⁵ Appendiks P. Linje 96-105 og 442-447.

men først efter at de har afvist at forhandle forlig. Kirsten oplever, at de under skelforretningen må bede landinspektøren om en afgørelse⁶⁵⁶.

Søren

Søren forventede og ønskede, at landinspektøren ved skelforretningen skulle være uvildig og afsætte et skel, som parterne kunne tiltræde, og hvis de ikke blev enige, havde de otte ugers betænkningstid til at prøve ved byretten⁶⁵⁷. Men det er ikke det, Søren oplever, der sker ved skelforretningen. Og det er en af de helt centrale kritikpunkter af hans oplevelse under skelforretningen, hvor det opleves som negativt og uprofessionelt, at landinspektøren ikke afsætter skellet, hvorefter parterne kan tiltræde det eller få en afgørelse, som de eventuelt kan vælge at prøve ved domstolene. I stedet oplever Søren, at landinspektøren afsatte et forligsforslag, som herefter blev ændret af Sørens modpart over flere omgange: *”Nej, jeg er ikke tilfreds med, at det skal flyttes så meget rundt. Jeg ville nok have haft, at det var lidt mere hårdhændet fra [landinspektør] Larsens side, og så sige: Nu bliver det hér – kan I blive enige om det? Eller også så må vi jo sige, at så sætter vi det hér. Så har I otte uger indsigelsesfrist, så må I tænke over det”*⁶⁵⁸. I samtalen vender han tilbage til dette forhold en lang række gange⁶⁵⁹ og som sådan er hans pointe at sammenligne med Kirstens. I modsætning til Kirsten indgår Søren dog forlig under skelforretningen, men dette synes blot at gøre ham mere ulykkelig efterfølgende. Søren føler ikke, at han kunne sige nej til forliget (mere herom i afsnit 7.2.3). Idet landinspektøren accepterer, at Søren bøjer sig, oplever Søren landinspektøren som veg og uprofessionel.

Problemet for Søren er samtidig, at han ikke er sikker på, hvad det er, landinspektøren har afsat som forligsforslag. Er det landinspektørens professionelle skøn, da er det uprofessionelt at fravige det, og det skader Søren, at det fraviges. Eller er det ikke landinspektørens professionelle skøn, da savner Søren at vide, hvad dette er, så han var klar over, hvad alternativet til forliget ville være⁶⁶⁰. Det bidrager til Sørens usikkerhed i dette for-

Figur 7.6. Sørens oplevelse af skelfastlæggelsen.

hold, at modparten kom med så mange ændringer til forligsforslaget, før de var tilfredse: *”Men man kan sige, havde han kun kommet med det ene forslag, der hvor han så sagde: Det her er som det bliver – accepterer I det? Så vidste man også, at det blev det, om ikke andet. Nu kom der seks, syv, otte forskellige forslag. Og så skulle den også lige flyttes dér, og den skulle også lige... Man anede jo ikke, hvor i alverden så man stod. Dér tænkte jeg: Okay, det kan jeg ikke overskue. Hvis nu det ikke bliver det her forslag, bliver det så det eller det eller det? Det syntes jeg var forkert”*⁶⁶¹. Søren oplever ikke forligsdrøftelserne som noget, der giver ham kontrol over afgørelsen, men

⁶⁵⁶ Appendiks P. Linje 448-453.

⁶⁵⁷ Appendiks Q. Linje 2337-2366.

⁶⁵⁸ Appendiks Q. Linje 1607-1661.

⁶⁵⁹ Appendiks Q. Linje 1308-1345, 1605 -1661., 1691-1695, 1713-1723, 2388-2366 og 2461-2464.

⁶⁶⁰ Appendiks Q. Linje 1508-1522.

⁶⁶¹ Appendiks Q. Linje 1763-1805.

i stedet bidrager den manglende klare udmelding fra landinspektøren til et kontroltab.

Partsevaluering på tværs

Det fremgår, at parterne generelt synes at bemærke, at landinspektøren ikke giver sin professionelle vurdering af sagen. Og at de efterspørger denne. De beskriver det som uprofessionelt og bidragende til usikkerhed, at landinspektøren ikke fastlægger skellet ved skelforretningen. Det bemærkes samtidig, at det, der efterspørges hos flere af parterne, er den professionelle vurdering. Som det fremgår, kan en svag sag bidrage til, at parterne ønsker kontrol over afgørelsen (mere om bevæggrunde til ønske om kontrol over afgørelsen i afsnit 7.2.3).

Det fremgår direkte af samtalerne med Christina, Jonas og Kirsten, at de er parate til at acceptere at tabe. Jonas, der konkret oplever at tabe, forklarer, at det her er af betydning for en positiv oplevelse, at landinspektøren er god til at forklare, hvorfor Jonas tabte.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.1.3:

- Parterne kan opleve det som negativt, usikkert og uprofessionelt, når landinspektøren hellere vil søge forlig end bidrage med en professionel vurdering af sagen.

7.1.4 Tværgående forhold

I afsnit 7.1.1 fremgik det, at der i medfør af udstykningslovens § 36, stk. 1, ikke er tale om en skelforretning, hvis skelfastlæggelsen ikke foretages ud fra landinspektørens skøn. Det fremgik desuden, at det må følge af rækkefølge og indhold i udstykningslovens § 36 (og almen logik), at landinspektøren skal afsætte skellet, før parterne får mulighed for at drøfte tiltrædelse af landinspektørens skelafsætning. Af kapitel 3 fremgik det, at parterne oplever god konfliktløsning som en proces, hvor det er helt sikkert, at konflikten afsluttes. Det fremgik samtidig, at dette bidrager til, at parter ofte oplever det som en mere retfærdig proces, hvis en autoritativ tredjepart har kontrollen over afgørelsen. Således understøtter lovgivningen, at parterne oplever konfliktløsningsprocessen som retfærdig og tilfredsstillende, jævnfør teori om processuel retfærdighed og god konfliktløsning.

Men i afsnit 7.1.2 fremgik det, at en række landinspektører gennemfører forligsdrøftelser på baggrund af parternes ønsker frem for på baggrund af egne undersøgelser, og at en del landinspektører tilsyneladende ikke er klar over, at det er deres ansvar at afsætte skellet, og at det skal ske før parternes forligsdrøftelser. En del landinspektører synes dermed at forsøge at få parterne til at tage kontrol over afgørelsen, og kun hvis det ikke lykkedes, tager landinspektøren kontrollen og træffer en afgørelse. Reglerne synes utvetydige. Men idet der synes at være tale om en udbredt praksis, må det være rimeligt at overveje, om der alligevel er forhold i reglerne, der bidrager til landinspektørens manglende overholdelse heraf. Undersøgelserne af praksis peger på, at procesfejlen knytter sig til, at landinspektørerne ikke afsætter skellet, før forligsdrøftelserne påbegyndes. En forkert rækkefølge vil øge risikoen for, at landinspektøren i tilfælde af forlig kan opleve, at det er vanskeligt at afsætte skellet med en anden beliggenhed end den, parterne er forligt om. Det er sandsynligt, at en forkert rækkefølge dermed kan give anledning til, at landinspektører ikke altid fastlægger skellet på baggrund af eget skøn

Konsekvenserne ved fejl i landinspektørernes praksis må vurderes at være, at sager om arealoverførsel gennemføres via reglerne om skelforretninger. Proces og dokumentationsregler for arealoverførsler har ellers til hensigt at sikre såvel panthaveres og andres privatretlige rettig-

heder og også offentligretlig regulering. Ved at gennemføre arealoverførslerne under anden betegnelse risikerer man, at disse rettigheder og denne regulering krænkes. Den tydelige anførsel af ulovlig fremgangsmåde i de noterede sager understreger, at matrikelmyndigheden svigter sit ansvar i forhold til kontrol af fremgangsmåden ved skelforretninger og dermed sammen med landinspektøren deler ansvaret for krænkelse af tredjeparts rettigheder.

I afsnit 7.1.3 fremgik det med udgangspunkt i grundejersamtalerne, at flere grundejere direkte efterspørger, at landinspektøren afsætter skellet, hvorefter parterne kan tage stilling. Parterne efterspørger altså en praksis, der er i overensstemmelse med reglerne. Men får den ikke. Samtidig fremgår det af samtalerne med grundejerne, at det af parterne opleves som usikkert og uprofessionelt og ikke bidrager til øgning af oplevelsen af retfærdighed. Det fremgår også af Kirstens kommentarer, at usikkerheden, det giver, kan risikere at reducere muligheden for forlig. Parterne vil gerne vide, hvad det er, de forhandler om, før forhandlingerne starter.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.1.4:

- En række landinspektører afsætter ikke skellet under skelforretningen, men overlader skelafsætningen til parterne.
- Manglende professionel skelafsætning bidrager ifølge teorien til reduceret retfærdighedsoplevelse og ifølge partsevalueringerne til manglende oplevelse af en professionel vurdering og optræden.
- Manglende professionel skelafsætning øger risikoen for, at tredjeparts rettigheder krænkes.
- Den tydelige anførsel af ulovlig fremgangsmåde i de noterede sager understreger, at matrikelmyndigheden svigter sit ansvar i forhold til kontrol af fremgangsmåden ved skelforretninger og dermed sammen med landinspektøren deler ansvaret for krænkelse af tredjeparts rettigheder.

7.2 Forlig, forhandling og mægling

7.2.1 Regelgrundlaget – forlig, forhandling og mægling

Konsekvensen af udstykningslovens⁶⁶² § 36 bliver, at der ikke efter reglerne kan være tale om forhandling mellem parterne i forhold til skellets ejendomsretlige beliggenhed. Der er så at sige intet at forhandle om. Parterne skal (jævnfør afsnit 5.2.1) som led i kontradiktionen have anledning til at komme med modsvar på landinspektørens afgørelse, men der er da ikke tale om forhandling, men i stedet om udveksling af faktuelle oplysninger. Da forligsmægling er assisteret forhandling, er landinspektøren i en rolle som mægler om skellets placering heller ikke i overensstemmelse med skelforrettingsreglerne. Mæglerrollen i forhold til skelafsætningen ved skelforretninger er en misforstået og uforenelig tilgang til, hvad skelforretningen og dens formål er ifølge reglerne. Reglerne understreger, at mæglerrollen i forhold til skels beliggenhed hører hjemme i arealoverførslernes verden, hvor den til gengæld har en vigtig både konfliktreducerende og konfliktforebyggende funktion.

Forhandling og mægling om andet end skellets placering

Når dette er fastlagt, må det samtidig gøres klart, at under skelforretningen kan parterne frit forhandle om andre elementer end skellets fastlæggelse, og landinspektører kan bidrage til

⁶⁶² Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

mægling i den forbindelse. Eksempelvis er procestid⁶⁶³, omkostningsfordeling og forhold af anden naboretlig karakter såsom hegning og vejrettigheder relevante emner for en forhandling og mægling. Ligeledes er det helt oplagt, at landinspektøren efter skelfastlæggelsen bidrager til en drøftelse af, om parterne ønsker at søge enighed om en anden placering af skellet (arealoverførsel). Dette er særlig relevant, hvor parterne har indrettet sig efter en anden skelplacering eksempelvis ved nybyggeri eller andet. Denne form for forhandling og mægling kan bidrage til at afslutte ikke bare skeltvisten, men hele nabotvisten, hvilket må antages at have en ganske væsentlig betydning for parterne. Mæglingen om disse forhold synes at være lige relevant, om parterne tiltræder landinspektørens skelafsætning eller ej.

Før noteringen i matriklen må det være sikret, at eventuelle forligselementer (hegning, arealoverførsel eller andet), der stilles som betingelse for en eventuel tiltrædelse af landinspektørens afsætning af skellet, er dokumenteret opfyldt i sagen, der indsendes til matrikelmyndigheden, eller alternativt, at forholdene er dokumenteret tinglyst på tjenende ejendom. Er dette ikke tilfældet, er der ikke dokumentation for, at tiltrædelsen er bindende. Forliget kan dermed efter sagens natur ikke danne baggrund for en notering i matriklen.

Ramhøj anfører, at tiltrædelseserklæringen ikke må gøres betinget, således at tiltrædelsen af skelafsætningen bortfalder, hvis andre betingelser ikke er opfyldt⁶⁶⁴. Men der er intet krav herom, og det synes i stedet rimeligt at antage, at det vil være tilstrækkeligt, hvis der sammen med tiltrædelseserklæringen foreligger dokumentation for, at forholdene er opfyldt eller dokumenteret tinglyst ved sagens indsendelse til matrikelmyndigheden. Og ellers kan det omvendt ikke være tilstrækkeligt, at det ikke direkte i erklæringen nævnes, at de forskellige forhold i erklæringen er afhængige af hinanden. Det må tværtimod fremgå direkte, at de angivne forhold ikke er en betingelse hverken for parternes tiltrædelse af landinspektørens skelafsætning eller skelforrettningens notering i matriklen.

”Enighed”

Procesreglerne giver i øvrigt anledning til en mulighed for misforståelse, idet den tidligere refererede formulering i skelforretningsbekendtgørelsens⁶⁶⁵ § 3, stk. 1: *”Når landinspektøren finder skelsspørgsmålet tilstrækkeligt belyst, skal landinspektøren søge at opnå enighed mellem parterne om skellets beliggenhed”*, kan give læseren det indtryk, at landinspektøren skal søge at få parternes accept i umiddelbar forlængelse af sagens oplysning og altså før skelafsætningen. Især giver udtrykket *”opnå enighed”* det indtryk, at der er tale om en forligsmægling som den, der foregår ved domstolene efter retsplejelovens⁶⁶⁶ kapitel 26. Eller værre, at der er tale om en situation svarende til retsmægling efter kapitel 27. Når sidstnævnte er værre, kræver det et par ord om retsmægling. Retsmægling er konfliktmægling (jævnfør afsnit 3.4), hvor parterne frivilligt indgår i et mæglingsforløb, der giver dem mulighed for indflydelse på proces, men også resultat, således at resultatet kan tage hensyn til parternes underliggende interesser, behov og fremtid⁶⁶⁷. Retsmægler har tavshedspligt efter retsplejelovens § 277, stk. 1, og er vidnefritaget efter retsplejelovens § 170, stk. 1. Resulterer retsmæglingen ikke i et retsforlig,

⁶⁶³ Tiltrædelse kan eksempelvis reducere procestiden, idet søgsmålsfristen på otte uger herefter fragår. Er hastighed særlig vigtig for én af parterne, kan denne være interesseret i selv at tiltræde og i at motivere modparten til at tiltræde ved at tilbyde genydelse eksempelvis i relation til hegning, dækning af omkostninger eller andet.

⁶⁶⁴ Lars Ramhøj, Matrikulær Sagsudarbejdelse, 4. udgave, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet, 1999, s. 193.

⁶⁶⁵ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

⁶⁶⁶ Lovbekendtgørelse nr. 1008 af 24. oktober 2012 om rettens pleje.

⁶⁶⁷ Bernhard Gomard og Michael Kistrup, Civilprocessen, 7. udgave, Karnov Group, 2013, s. 636.

men går sagen videre til hovedforhandlinger, kan retsmægler efter retsplejelovens § 279 ikke være dommer i sagen. Årsagen er, at dommeren kan blive inhabil ved mæglingen⁶⁶⁸. Inhabilitet og tavshedspligt er selvsagt uforenelige med landinspektørens rolle ved skelforretninger. Dertil kommer, at ved skelforretninger har samtlige parter normalt ikke givet forudgående udtrykkeligt tilsagn om, at de ønsker at modtage mægling frem for at få en afgørelse. Konfliktmægling ved skelforretninger kan dermed ikke som udgangspunkt forstås som frivillig.

Reelt er enigheden, der omtales i skelforretningsbekendtgørelsens § 3, i højere grad en enighed med landinspektøren om skellets beliggenhed end en enighed ”mellem parterne”, som det ellers fremstår. Den nuværende regels mulighed for misforståelse synes grundlæggende at hænge sammen med fjernelse af procesreglerne i den tidligere udstykningslov og -bekendtgørelse, hvor der i regelarbejdet blev foretaget sletninger af nogle regler og bibeholdt andre i let ændret form, hvormed der opstod mulighed for forståelsesmæssige huller i skelforretningsbekendtgørelsen. Da udstykningslovens § 36 i den gældende lov er helt utvetydig, er forholdet dog ikke retligt uklart. Dette understreges også af administrativ praksis, hvor matrikelmyndigheden i den tidligere nævnte sag j.nr. U2005/8096 netop anfører landinspektørens forsøg på at opnå enighed mellem parterne som en begrundelse for at nægte sagen noteret i matriklen: ”Det er endvidere efter de foreliggende oplysninger Kort og Matrikelstyrelsens opfattelse, at De ved skelforretningen har lagt vægt på, at parterne blev enige, og at De herefter burde have overvejet at afbryde skelforretningen og søge ændringen af skellet gennemført ved arealoverførsel jf. pkt. 4.3. i vejledning nr. 61 af 12. juni 2003”⁶⁶⁹.

Som nævnt tidligere må den nuværende rækkefølge i stedet forstås som en understregning af, at landinspektørens opfordring til parterne om at tiltræde skelafsætningen skal tage udgangspunkt i en begrundelse og altså sagens oplysning. Den ”mægling”, landinspektøren efter reglerne skal tilbyde parterne i forhold til skellets placering, er en begrundelse for hans skøn.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.2.1:

- Udstykningsloven efterlader ikke rum for mægling om skellets placering. Men skelforretningsbekendtgørelsen kan med udtrykket ”opnå enighed” fejlagtigt give det indtryk, at der under skelforretningen skal ske mægling svarende til reglerne for retsmægling efter retsplejelovens kapitel 27.
- Formuleringen om ”enighed” i skelforretningsbekendtgørelsen øger desuden risikoen for den misforståelse, at landinspektører antager, at forligsdrøftelserne skal komme før landinspektørens skelafsætning.

7.2.2 Praksis – forlig, forhandling og mægling

Skelforretningssager 2012

Af materialet i sagerne i Skelforretningssager 2012 er det ikke muligt at foretage generaliserende konklusioner om hverken parternes forhandlinger eller landinspektørens forligsmægling. Men af sagerne fremgår det i en række tilfælde, at landinspektøren ”spørger om” eller ”opfordrer” parterne til forlig⁶⁷⁰. Som det fremgik af afsnit 8.1.2, er der også sager, hvor land-

⁶⁶⁸ Reform af den civile retspleje V, Betænkning nr. 1481, København 2006, s. 165-167.

⁶⁶⁹ Ikke-offentliggjort brev af 2. marts 2007 i fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen j.nr. U2005/8096.

⁶⁷⁰ Appendiks B. Felt Z.

inspektøren beder parterne selv komme med forligsforslag eller hjælper dem med sammen at finde et forlig, og i én sag kommer landinspektøren selv med et forligsforslag, der reelt er en byttehandel mellem parterne.

Ud af de 73 sager, der indgik i Skelforretningssager 2012, er der vedlagt tiltrædelseserklæring i i alt 49 sager (erklæringerne behandles mere uddybende i afsnit 8.3.2). Noget overraskende fremgik det af erklæringernes tekst, at i 13 ud af de 49 sager indgås aftaler om andet end skellet. Af disse forhold blev ét forhold opfyldt før indsendelse: *”Såfremt forsikringsselskaberne ikke kan godkende forliget, udarbejder L1 kendelse på baggrund af åstedsmødet”*. Det fremgår i dokumentationen, at forsikringsselskabet godkendte forliget⁶⁷¹. Et andet af forholdene blev sikret opfyldt i forbindelse med sagens notering i matriklen, da det drejede sig om et mageskifte, hvor arealoverførslen herefter indgik i sagen, der blev sendt til matrikelmyndigheden⁶⁷². Yderligere en tredje blev på samme vis delvis opfyldt, idet der blev optaget ny privat fællesvej på matrikelkortet i samme matrikulære sag⁶⁷³.

Forligene i øvrige sidstnævnte ti sager vedrørte alle forhold, der ikke var opfyldt ved sagens notering i matriklen. De regulerede forhold var i enkelte sager få – i andre mere omfattende. To vedrørte hegning og angav en ret, som altså ikke var forudsat opfyldt. Der var i begge tilfælde tale om forhold vedrørende hegning, hvor én af parterne havde ret til at plante hæk eller fjerne hæk, der ikke fulgte aftalte skellinje⁶⁷⁴.

En del af forligene indeholdt restriktioner eller rettigheder, som ellers mere oplagt burde være reguleret i servitutter, eksempelvis: *”må alene anvendes som færdselsareal – parkering, anbringelse af genstande mv må ikke finde sted på det pågældende areal”*. I de fleste af den slags tilfælde fremgår det da også af aftalerne, at den ene part ved underskrivelse af tiltrædelsen af skelforretningsskellet gav modparten ret til at tinglyse servitutter om bestemte forhold – det er tilfældet i seks af sagerne.

I den ene af disse sager, var der dog ikke blot tale om en ret eller restriktion, men også en handlepligt: *”Der indgås aftale om, at P1 og P2 inden tre måneder udarbejder aftale vedrørende forbud mod bebyggelse, samt angående hegning”*. Denne sag er én blandt seks sager, hvor parternes tiltrædelse af forliget er betinget af forhold, der ikke er dokumenteret opfyldt ved sagens indsendelse til matrikelmyndigheden⁶⁷⁵. Dermed er der i sagen ikke vedlagt dokumentation for, at der er indgået forlig. De øvrige fem sager vedrører:

- Den ene part skal fjerne en stensætning. Den anden skal opsætte en ny stensætning et andet sted. Der skal ske afretning af terræn i den forbindelse.
- Der skal fjernes en jordbunke inden en givet frist.
- Der skal ske færdiggørelse af mur og garage samt nedrivning af carport og udhus med mere.
- En af parterne skal for egen regning plante ny hæk.
- Ejer af en fælleslodsandel skal afstå denne til modparten.

Med undtagelse af sidstnævnte, der synes at have karakter af en direkte handel, synes kravene tydeligt relateret til afgørelsen om skellet. Som sådan virker det som naturlige og relevante

⁶⁷¹ Appendiks B. Felt Å, sag J.

⁶⁷² Appendiks B. Felt Å, sag AC.

⁶⁷³ Appendiks B. Felt Å, sag P.

⁶⁷⁴ Appendiks B. Felt Å, sag F og AE.

⁶⁷⁵ Appendiks B. Felt Å, sag Æ, AH, AZ, BE, BJ og BK.

forhold at drøfte. Drøftelserne må antages at kunne bidrage til at løse parternes nabokonflikt og bidrager således til, at parterne oplever god konfliktløsning, jævnfør Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983.

Dansk feltarbejde

Landinspektør Overgaard forklarer, at hans indsats for at ansøre parterne til forlig drejer sig om to forhold. Han lytter til dem og udarbejder på den baggrund et forligsforslag til dem⁶⁷⁶; han forsøger at forklare dem om fakta herunder gøre det klart for dem, hvis de ikke har forstået de materielle regler eller beviserne⁶⁷⁷. Overgaard er desuden i den konkrete sag tilfreds med, at også problemstillingen om hækken blev løst, så parterne kunne få sagen endeligt afsluttet⁶⁷⁸.

Overgaard forklarer, at han ved skelforretninger som fast praksis laver et forligsforslag⁶⁷⁹. Forslaget til forlig tager ikke udgangspunkt i, hvor det ejendomsretlige skel er beliggende, men hvad han ud fra parternes beskrivelser opfatter som et realistisk kompromis⁶⁸⁰. Han forklarer parterne, at forligsforslaget ikke nødvendigvis svarer til det, som en afgørelse vil resultere i⁶⁸¹. Han finder konfliktmægling meget interessant, men er ikke tryk ved, når konfliktmæglere påtager sig en passiv rolle for at lade parterne selv finde en løsning. Han forestiller sig, at en sådan taktik ikke vil bidrage til et konstruktivt forløb, men i stedet resultere i, at parterne bare skændes⁶⁸²: *”Hvor jeg måske mere i den måde, som jeg løser de konflikter, forsøger at spille en aktiv rolle”... ”Ved at gå ind i diskussionen og sige til den ene: Du kan godt se, at det som den anden siger, det er der noget rimelighed i. Fordi jeg tror måske ikke så meget på, at man kan få noget godt ud af en mediation, hvor man bare skal få folk til at snakke sammen, fordi så er jeg lidt bange for, at så bliver det bare til skældsord, der flyger hen over bordet”.*

Ved at forklare fakta appellerer Overgaard til parternes oplevelse af materiel retfærdighed. Sidstnævnte begrundelser har samtidig til formål at lægge et pres på dem, så de indser, at hvis de vælger at gå videre med sagen til domstolene, vil de formentlig tabe⁶⁸³. I den konkrete sag anvendte Overgaard den taktik at inddrage den deltagende hegnsynsmand i sine bestræbelser på at få parterne til at forstå rimeligheden i sit forligsforslag. Han trak hegnsynsmanden til side og talte med ham om sit forligsoplæg⁶⁸⁴. Ved fremlæggelsen var de herefter to fagpersoner, der støttede forligsforslaget: *”at jeg indimellem kiggede over på hegnsynsformanden og sagde et eller andet mere eller mindre ledende til ham, og så nikkede han”... ”for at gøre det klart over for parterne, at det er ikke bare en eller anden idé inden i mit hoved, altså hegnsynet – som også er gode konfliktløser – nikker ja, til det her”*⁶⁸⁵. Hans formål var at skabe autoritet i forslaget, og altså at få parterne til at opfatte forslaget som materielt retfærdigt.

Det fremgår, at materiel retfærdighed også er hans mæglingsrolle i den konkrete sag i forhold til forligsforhandlingerne om hækken. Overgaard oplever, at den ene af parterne kom med et forslag, som Overgaard oplevede som *”yderst fair”* – det vil sige meget fordelagtigt for

⁶⁷⁶ Appendiks Y. Linje 751-758.

⁶⁷⁷ Appendiks Y. Linje 683-702.

⁶⁷⁸ Appendiks Y. Linje 556-569.

⁶⁷⁹ Appendiks Y. Linje 677-682.

⁶⁸⁰ Appendiks Y. Linje 125-250.

⁶⁸¹ Appendiks Y. Linje 636-644.

⁶⁸² Appendiks Y. Linje 1041-1104.

⁶⁸³ Appendiks Y. Linje 703-712.

⁶⁸⁴ Appendiks Y. Linje 83-105 og 139-143.

⁶⁸⁵ Appendiks Y. Linje 759-781.

modparten. Overgaards rolle i forløbet var at forklare modparten rimeligheden i forslaget⁶⁸⁶.

Overgaard er meget optaget af at få et forlig. Og som sådan villig til at se bort fra reglerne om, at skellet skal fastlægges på baggrund af hans skøn af ejendomsgrænsens beliggenhed⁶⁸⁷, fordi han mener, at det betyder, at parterne får en afgørelse, de er tilfredse med, og dermed en afslutning af sagen: *”Jamen så mener jeg, at jeg har løst min opgave. Parterne har fået en afgørelse på deres sag, som de er tilfredse med – eller i hvert fald for så vidt i og med, at de har skrevet under på forliget. Og at vi har lukket sagen”*. Han sammenknytter et forlig med muligheden for at forbedre naboforholdet: *”Det er jo klart, at i enhver skelforretning er der jo et belastet naboforhold, og hvis man kan være med til, at det er knapt så belastet, så syntes jeg også, at jeg har løst en opgave”*⁶⁸⁸. Men samtidig fremgår det, at det også er en personlig tilfredsstillelse – en oplevelse af at lykkedes – der ansporer hans forligsanstrengelser. Han opfatter det at få et forlig som en vigtig opgave ved skelforretningen⁶⁸⁹.

Samtidig med, at Overgaard beskriver sin rolle ved skelforretningen som det at mægle forliget, så opfatter han også, at han har en rolle i forhold til skellets rigtighed og i forhold til matriklen. Han forklarer, at der er grænser for, hvor langt han vil gå i forhold til at fjerne sig fra den ejendomsretlige grænse. Han vil ikke bidrage til en skjult arealoverførsel. Da der juridisk er tale om en arealoverførsel, når han ved, at et forlig ikke er den ejendomsretlige ejendomsgrænse, må det antages, at det afgørende enten er, hvor store arealer det drejer sig om, eller hvor parterne opfatter forliget som en handel, men det er ikke tydeligt i samtalen⁶⁹⁰: *”Det sagde jeg også tidligere i samtalen, at så syntes jeg godt, at man kan fire lidt på teorierne bare for at få et forlig. Men jeg vil ikke være med til at lave arealoverførsler i en skelforretning”... ”hvis nu parterne – det kunne også være en ejendomsberigtigelse – siger, at vi er enige om, at skellet går hér, og jeg ved med mig selv, at det her er en arealoverførsel, så melder jeg fra. Så skal det være en arealoverførsel”*.

Landinspektør Møller forklarer, at landinspektøren har tre roller. En rolle i forhold til at finde og skabe klarhed gennem undersøgelser til sagens oplysning⁶⁹¹. En rolle i forhold til at afsætte skellet og eventuelt ændre det⁶⁹². Den tredje rolle er at forsøge at få parterne – på baggrund af den skabte klarhed – til at forliges. Men det fremgår i forhold til forliget, at det ikke alene er klarheden, det vil sige sagens oplysning, der her kan inddrages, men også *”lidt given og lidt tagen”*. Resultatet af et forlig er i Møllers optik, at parterne syntes, at det er *”rimeligt”*, og at de *”kan leve med”* det⁶⁹³.

Det fremgår, at Møllers forligsbestræbelser netop vedrører at få skabt klarhed over retsgrundlaget og få dette forklaret for parterne. Desuden spørger han helt konkret parterne, om de ønsker at indgå forlig⁶⁹⁴. For Møller er god konfliktløsning, at parterne bliver forligt, at de får en fornuftig løsning, som de kan leve med. Han knytter det til spørgsmålet om en forbedring af naboernes relationer: *”Det er fordi, de er naboer, de skal jo leve med det her bagefter”*. Samtidig beskriver han et eksempel på, at selv om der opnås forlig, så er det ikke sikkert, at parternes

⁶⁸⁶ Appendiks Y. Linje 252-269.

⁶⁸⁷ Appendiks Y. Linje 710-726.

⁶⁸⁸ Appendiks Y. Linje 728-741.

⁶⁸⁹ Appendiks Y. Linje 922-947.

⁶⁹⁰ Appendiks Y. Linje 890-920.

⁶⁹¹ Appendiks X. Linje 1147-1154.

⁶⁹² Appendiks X. Linje 1135-1146.

⁶⁹³ Appendiks X. Linje 1154-1157.

⁶⁹⁴ Appendiks X. Linje 395-433 og 917-951.

relationer bliver forbedret. Eksemplet vedrører en sag, hvor de professionelle parter er meget optaget af at få to meget uenige parter til at indgå forlig, og advokaterne pressede parterne. Mæglingen fortsatte i lang tid, og et forlig kom i stand. Men efter et par år var begge naboer flyttet⁶⁹⁵.

Møller forklarer, hvordan han oplever kompromiset som en måde at få parterne til at opleve, at de også har fået noget: *"Hvis man på en eller anden måde kan få... det er måske ikke altid fagligt korrekt, men hvis man har en lidt given og lidt tagen, nogle får ret på en led og nogle får ret et andet sted, så oplever parterne, at de også har fået noget"*. Det behøver ikke være i forhold til arealer, men kan også være noget med træer og andet⁶⁹⁶: *"Så i situationer, hvor det egentlig er lidt uklart, hvor tingene er, og hvor der er vundet hævdpå, jamen så... Der er af og til... der kan gives lidt file og en gummistøvle til eller fra for at få tingene til at gå op"*. Men det er min opfattelse, at i sager, hvor det er tydeligt, hvor ejendomsgrænsen går, er han ikke villig til større kompromis⁶⁹⁷. Men samtidig oplyser Møller, at han ville have ønsket, at parterne i den konkrete sag havde indgået forlig. Det fremgår, at han i givet fald ville have været villig til, at forliget førte til et andet resultat end hans afgørelse. Det, han ville være villig til, var, at parterne havde fastholdt det i matriklen registrerede skel og så bort fra hævds erhvervelsen. Selv om han ikke er tvivl om sin afgørelse, ærgrer det ham, at han ikke havde forsøgt, om denne forligsløsning havde været muligt⁶⁹⁸.

Møllers beskrivelse synes at svare til Overgaards og måske kaster den lys på Overgaards sondring mellem forlig og arealoverførsel. Det er i sager, hvor det er meget uklart, hvor ejendomsgrænsen er, at der er rum for forhandling. Måske fordi det da er vanskeligt for landinspektøren at træffe sin afgørelse, måske fordi det da er meget tydeligt, at der er regelbrud, hvis landinspektøren tillader et anderledes forlig. Samtidig er det tilsyneladende acceptabelt, hvis parterne som led i et forlig undlader at registrere hævdpå. Denne argumentation kan forstås som en beskyttelse af tredjeparter (blandt andet panthavere), uden at dette argument dog nævnes.

Som i Overgaards forklaring er forlig i Møllers forståelse dermed at foretrække frem for den retligt korrekte afgørelse. Møller tager – som Overgaard – forlig som udtryk for, at parterne er tilfredse med løsningen⁶⁹⁹. I den konkrete sag fremgår det, at det påvirker Møller, at hans afgørelse kunne få økonomiske konsekvenser for den part, der havde bygget over skel. Det påvirker ikke hans afgørelse, men det påvirker ham i retning af i højere grad at ønske, at parterne havde indgået forlig⁷⁰⁰.

Landinspektør Friis beskriver, at i den konkrete sag var det parterne selv, der tog initiativet til forlig, og hans rolle i forhold til forliget blev at opdage parternes åbning mod forliget og følge den⁷⁰¹. Åbningen kom, da den ene af parterne begyndte at tale om naboskabet⁷⁰². Friis beskriver, at han ellers forsøger at skabe forlig ved at optræde forstående og respektfuld over for parterne⁷⁰³. Han forsøger omvendt at undgå at presse parterne og har en negativ evaluering

⁶⁹⁵ Appendiks X. Linje 961-994.

⁶⁹⁶ Appendiks X. Linje 1056-1096.

⁶⁹⁷ Appendiks X. Linje 1158-1172.

⁶⁹⁸ Appendiks X. Linje 49 -90.

⁶⁹⁹ Appendiks X. Linje 862-874.

⁷⁰⁰ Appendiks X. Linje 351-359.

⁷⁰¹ Appendiks W. Linje 69-90.

⁷⁰² Appendiks W. Linje 1082-1089.

⁷⁰³ Appendiks W. Linje 1162-1188.

af anvendelse af pres, som han oplever som mangel på respekt⁷⁰⁴.

Friis vurderer, at hvis han modsatte sig parter, der var enige om en anden placering af skellet end landinspektørens vurdering, var han en "krakiler". Hvis de ønsker et givet forlig, så vil han ikke stille sig i vejen med sine fakta. For ham er det en menneskelig indstilling fremfor en systemtankegang: *"Det drejer sig også om ikke at gøre systemet... gøre det hævet over borgeren og fornuften og mennesket. Det drejer sig jo om, at vi skal videre her i livet. Og så lade være med at stå og være krakiler. Jeg ville da føle mig som en møgelendig landinspektør, hvis jeg stod sur og vranten, og parterne siger: Det kan godt være, at den hæk kun har stået der i femten år, men vi er fandeme enige om, at det er det hævdvundne skel"*⁷⁰⁵. Det er hans opfattelse, at alle landinspektører følger denne praksis, og at matrikelmyndigheden bifalder den. Alligevel skelner han skarpt i forhold til arealoverførsler. For ham er det afgørende tilsyneladende, om der kommer penge på bordet. Det vil han ikke bidrage til⁷⁰⁶.

I den konkrete sag er Friis særlig glad for, at der opnås forlig, da rekvirenten ellers formentlig ville have tabt med meget negative konsekvenser for hans ejendom til følge. Denne erkendelse påvirkede Friis: *"Der fik jeg sgu ondt af Mathias"*⁷⁰⁷. Hans beskrivelse er ikke ulig Møller, der var utilpas ved, at afgørelsen medfører et økonomisk tab for den ene part.

I den konkrete sag blev der indgået et forlig, der indeholdt en række naboretlige elementer. Friis oplever ikke, at det typisk er tilfældet, men han har haft andre sager, hvor enkelte andre elementer er inddraget, eksempelvis færdselsret. Han følger en praksis, hvor tiltrædelsesdokument er et uafhængigt dokument fra forligsdokumentet med de øvrige aftaler⁷⁰⁸.

Friis oplever forliget som noget, der giver ham en personlig tilfredsstillelse. Han er ikke glad, hvis han har en fornemmelse af, at forliget ikke vil lykkes. God konfliktløsning på det personlige plan er for ham knyttet til forliget⁷⁰⁹: *"Jeg siger ikke, at der ikke kan være en god konfliktløsning i, at der ikke er indgået et forlig. Men det er mit mål, det er at få folk til at skrive under på en skelerklæring, at de tiltræder skellet" ... "Jamen, så syntes jeg et eller andet sted, så har man udført sit arbejde godt ved at få folk til at forstå, at det her det er retmæssigt. Altså, at så har jeg kunne forklare folk: Jamen, det er skellet".* Det fremgår således, at Friis oplever det som en vigtig del af sit arbejde at forklare parterne det retmæssige bag hans skelfastlæggelse. God konfliktløsning for Friis er ikke bare at få parterne til at tiltræde, men at få dem til at tiltræde på et oplyst grundlag. Samtidig fremgår det mere indirekte, at når parterne tiltræder forliget, så oplever Friis det samtidig som en anerkendelse af hans arbejde.

De tre landinspektører beskriver alle forliget som deres foretrukne løsning, og det fremgår, at de opfatter det som en del af deres rolle under skelforretningen at bidrage til, at parterne forhandler om skellets placering. De tager alle tre tydeligt afstand fra at bidrage til skjulte arealoverførsler, men det er ganske vanskeligt at gennemskue, hvorledes forligsløsninger baseret på parternes ønsker i deres optik adskiller sig fra arealoverførsler. Tentativt må jeg anslå, at det for dem drejer sig om, hvor entydig en anderledes afgørelse ville falde ud, og om der inddrages pengebeløb i forhandlingerne.

⁷⁰⁴ Appendiks W. Linje 1188-1198.

⁷⁰⁵ Appendiks W. Linje 1284-1289.

⁷⁰⁶ Appendiks W. Linje 1260-1303.

⁷⁰⁷ Appendiks W. Linje 1232-1258.

⁷⁰⁸ Appendiks W. Linje 1200-1215, 1232-1258 og 1303-1314.

⁷⁰⁹ Appendiks W. Linje 1086-1114.

Det fremgår, at der er flere forhold, der bidrager til, at de foretrækker en forligsløsning. Grundlæggende antager landinspektørerne, at parternes tiltrædelse af et forlig er udtryk for, at de er tilfredse og får en løsning, ”de kan leve med”. Formentlig ud fra denne betragtning er det samtidig landinspektørernes antagelse, at dette bidrager til et bedre naboforhold. I to af sagerne påvirkes landinspektøren følelsesmæssigt af, at en tabt sag for den ene part har væsentlige negative konsekvenser, uden at det dog synes at påvirke deres afgørelse. Det fremgår også, at landinspektørerne har personlige interesser i forligsløsningen, idet de oplever det som om, parterne bifalder deres arbejde, og de føler sig bedre tilpas ved, at der er etableret et kompromis.

Landinspektørerne i feltarbejdet virker upåvirket af, at hvis sagen ikke afgøres ved forlig, kan den blive prøvet ved domstolene. Men for andre landinspektører kan der være en risiko for, at nogle landinspektører ansporer parterne til forlig på baggrund af egeninteresse. Risikoen for egeninteresse er til stede, idet en dom, der fastlægger skellet anderledes, både kan opleves som et fagligt nederlag og samtidig medføre ekstra (ubetalt) arbejde for landinspektøren, når skelafmærkning skal flyttes.

Ønsket om at give parterne en god løsning og et bedre naboskab kan teoretisk knyttes til landinspektørens velvilje og integritet, og opleves forligsbestræbelserne således af parterne, kan det øge parternes tillid til landinspektøren og dermed oplevelse af retfærdighed, jævnfør teori om processuel retfærdighed. Men samtidig kan ønsket om at undgå negative konsekvenser for (kun) den ene part, sammen med ønsket om at modtage accept fra parterne, føle sig bedre tilpas og måske undgå meromkostninger efter en dom, være elementer, der teoretisk kan knyttes til manglende neutralitet; og kan hvis parterne registrerer signaler herom, bidrage til en reduceret oplevelse af retfærdighed efter samme teori (afsnit 3.2.2). Hvor landinspektørerne peger på, at de spørger parterne om forlig (fremgår også af Skelforretningssager 2012), må det antages, at det afhænger af landinspektørens øvrige signaler, om dette spørgsmål giver tillid eller oplevelse af manglende neutralitet.

Friis peger på, at det er vigtigt at udvise interpersonel respekt ved at passe på med ikke at presse parterne. Men selv om Friis knytter det manglende pres til respekt, så bør det ud fra ovenstående betragtninger formentlig også forstås ud fra spørgsmålet om neutralitet. Oplever parterne, at landinspektøren forsøger at presse dem til et forlig, må det give anledning til en oplevelse af manglende neutralitet. Landinspektøren signalerer, at han eller hun har en egen interesse i, at parterne skal indgå forlig.

Friis peger på, at det er vigtigt at understøtte parter, der er forhandlingsparate. Og ud over at spørge parterne direkte og udvise interpersonel respekt har landinspektørerne forskellige andre taktikker til at få parterne til at indgå forlig. Generelt er de opmærksomme på at skabe klarhed om det retlige grundlag og at pege på rimeligheden i et forlig eller en afgørelse. Disse elementer skal understøtte forliget eller afgørelsens autoritet. Hvor det er et forlig eller en afgørelse udarbejdet af landinspektøren, kan taktikkerne i en teoretisk forståelse ses som signaler om landinspektørens evner, der bidrager til parternes tillid. Men bortset fra denne påvirkning af oplevelsen af processuel retfærdighed har bestræbelserne formentlig primært til formål at understøtte parternes oplevelse af materiel retfærdighed.

Overgaard oplyser, at han normalt udarbejder et forligsforslag. Han lægger vægt på at lytte til parterne, så forliget afspejler parternes ønsker. At lytte er som nævnt i afsnit 3.2 en adfærd, der signalerer velvilje og bidrager til tillid. Forligsforslaget giver dog også en risiko for en

oplevelse af manglende neutralitet og i øvrigt en betydelig risiko for, at landinspektøren gør sig inhabil.

Som det fremgik af Skelforretningssager 2012, er der i en del sager i tiltrædelseserklæringerne også indarbejdet forlig om andet end skellet. Møller forklarer, at det netop kan være sådanne elementer om andre naboretlige forhold, der kan bidrage til, at parterne tiltræder skellets afsætning. Friis forklarer, at han opretter et særskilt dokument til sådanne aftaler. På den baggrund er det rimeligt at antage, at der i en endnu større andel af sagerne indgås aftaler om andet end skellet. Men det er ikke på baggrund af undersøgelsen muligt at vurdere, hvor ofte det er tilfældet.

Andres empiri. Af Sørensen og Svenstrups⁷¹⁰ interview med seks erfarne landinspektører fremgår, at én af landinspektørerne opfattede udtrykket ”enighed” i skelforretningsbekendtgørelsen som en tilkendegivelse af, at parterne kan blive enige om andet end det ejendomsretlige skel. De øvrige fem landinspektører i undersøgelsen var klar over, at parterne kun må tiltræde det ejendomsretlige skel. Flere af disse fem landinspektører gav dog udtryk for, at der kunne forhandles om skellet indenfor den usikkerhed, skellet var defineret med, hvilket i byområder blev anslået til at være omkring 10 cm, mens det var mere på landet. Kun én af de seks landinspektører fastholdt, at det er landinspektøren, der fastlægger det retlige skel, hvorefter parterne kan erklære sig enige ved at tiltræde det.

Sørensens og Svenstrups undersøgelse er naturligvis en kvalitativ undersøgelse og kan dermed ikke umiddelbart generaliseres. Men den understøtter det indtryk, der fås af materialet i Skelforretningssager 2012, og som understøttes af landinspektørinterviewene fra feltarbejdet, således at det er min vurdering, at flertallet af landinspektører har den opfattelse, at parterne kan forhandle om skellets beliggenhed i en vis udstrækning. Enkelte landinspektører er i den forbindelse villige til helt at se bort fra ejendomsrettens beliggenhed. Enkelte landinspektører følger udstykningslovens § 36, stk. 1, og tillader ingen forhandling om skellets beliggenhed.

Norsk feltarbejde

Det norske feltarbejde giver et indblik i, hvad jordskiftedommerne med deres større erfaringsgrundlag lægger vægt på i forhold til at understøtte et forlig mellem parterne.

Jordskiftedommer Sandvik forklarer, at under retssager er det ikke lovligt at komme med forligsforslag⁷¹¹, det kan medføre dommerens inhabilitet. I stedet ansporer hun parterne til forlig ved at spørge parterne. Men også ved at få dem til at forstå, at de ikke har så god sag, som de tror, og måske endda gøre dem usikre på deres sag⁷¹²: ”Og ofte er folk alt for skrår sikre på deres sag, når de kommer. Det bliver jo ofte plukket ud af dem ved retsmødet, når dommeren begynder at spørge ind til deres sag og deres beviser. Dommeren spørger og spørger, og så går det op for dem, at de måske slet ikke har gode beviser”. Men ellers oplever hun, at det spiller en rolle at skabe en god stemning under retsmødet. Dette kan teoretisk forstås som sammenhængende med at signalere velvilje, det vil sige et tillidsskabende signal efter teori om processuel retfærdighed. Og også at det spiller en rolle i forhold til at ansøre til forlig at udvise interpersonel

⁷¹⁰ Ann-Marie Frydendal Sørensen og Flemming Svenstrup, Skelforretninger i praksis – Redegørelse, diskussion og vurdering af de erfarne landinspektørers praksis, Landinspektøruddannelsens 10. semester, Aalborg Universitet, 2007, afsnit 10.5.

⁷¹¹ Appendiks T. Linje 226 -233.

⁷¹² Appendiks T. Linje 64-73 og 213 -220.

respekt: *”At give folk respekt hele tiden undervejs i processen, det kan have betydning for, at parter er villige til, at der kommer en god løsning og måske indgå forlig”*⁷¹³. Sandvik beskriver, hvordan parternes sind skal lukkes op til forliget: *”Jeg har arbejdet med grundejere i 20 år, og de sidste 10 år har jeg tænkt meget over at finde nogle sætninger, der virker. Det er ligesom et nøglebundet, jeg samler, så hiver jeg det frem og tjekker – virker den nøgle – ja – virker den nøgle – nej, og så videre. Det er jo at låse noget op, der er gået i baglås. Men det, der er låst, er jo psyken – personligheden”*⁷¹⁴. I den ene af sagerne med deltagerobservation forsøgte hun konkret at bruge en sådan ”nøgle” ved at tale til parterne om deres oplevelse af at blive krænkede. Samtidig forklarer hun parterne om fordelene ved et forlig, både at det kan være bedre for naboskabet, og at et forlig giver parterne mere kontrol⁷¹⁵.

Det fremgår desuden, at jordskiftedommer Sandvik er opmærksom på, at dommerens hovedformål er at give parterne en afslutning på konflikten og koncentrere sig om den korrekte afgørelse⁷¹⁶. Sandvik bemærker, at dommerens fokus på at finde den rette afgørelse, de betydelig krav til at sikre overholdelsen af de processuelle regler samtidig med, at mødet skal refereres, kræver meget koncentration og ikke giver meget rum for samtidig at have fokus på parternes psykiske reaktioner og eventuelle åbninger for forlig⁷¹⁷.

Jordskiftedommer Dahl er opmærksom på, at den vigtigste opgave er at sikre parterne en retslig afgørelse. Men han oplever, at skelkonflikter ofte dukker op til overfladen som et resultat af konflikt i sager om byggeri eller vejadgang⁷¹⁸. Det er Dahls erfaring, at det er særlig meningsfuldt at arbejde med forlig i sådanne sager, hvor der er forskellige konflikt-elementer i sagen. Opnås der ikke forlig, vil dom alene afgøre skeltvisten, hvilket kan opleves som utilfredsstillende⁷¹⁹. Det giver ham en glæde at kunne hjælpe parterne videre: *”[J]eg føler, at min rolle er at få løst sagen, så parterne kommer videre i livet. Og der er klart, at hvis jeg kun løser ét af deres problemer, men ikke løser roden til problemet, så vil jeg føle, at det kun er en halvvejs målopnåelse. Men samtidig er det jo min kompetence. At jeg så ikke kan løse alle problemer, må jeg leve med. Men jeg føler en ekstra glæde, hvis jeg kan”*⁷²⁰.

Dahl forstår forligsmægling som et spørgsmål om at hjælpe parterne til at løse deres problemer selv ved at give dem tiltroen til, at det er muligt og ønskværdigt for dem. Han forklarer dem blandt andet, at hvis de som naboer sammen kan løse det forhåndenværende problem, formår de også at løse fremtidige problemer: *”så kan I også løse nye udfordringer eller problemstillinger i naboforholdet”*⁷²¹. Han understreger dermed parternes mulighed for at få kontrol over afgørelsen og samtidig undgå fremtidige konflikter. Desuden forsøger han at bringe dem i et *”forligsmodus”* ved at forklare dem fordele ved forlig og ulemper ved dom⁷²². Han beskriver, at hvis de indgår forlig, vil sagen blive afsluttet hurtigere, dels fordi de ikke skal vente på dommen, dels fordi de er sikre på, at der ikke senere kommer en ankesag. Dermed peger han på hurtigere procestid. Endelig forklarer han, at det kan være en fordel for

⁷¹³ Appendiks T. Linje 244-245.

⁷¹⁴ Appendiks T. Linje 34-44.

⁷¹⁵ Appendiks T. Linje 169-185.

⁷¹⁶ Appendiks T. Linje 221-233.

⁷¹⁷ Appendiks T. Linje 13-22.

⁷¹⁸ Appendiks R. Linje 266-274.

⁷¹⁹ Appendiks R. Linje 25-36.

⁷²⁰ Appendiks R. Linje 275-281.

⁷²¹ Appendiks R. Linje 290-291.

⁷²² Appendiks R. Linje 59-68.

dem at vide, hvordan løsningen bliver. Det ved de med det samme, hvis de indgår forlig⁷²³. Dette element vedrører på ny kontrol over afgørelsen. Endelig spørger han dem simpelthen, om de vil overveje forlig. Dahl peger således på en række forhold, fra kontrol over afgørelsen (jævnfør processuel retfærdighedsteori om deltagelse, men især teori om konfliktmægling) til elementerne *”Reducere fremtidige problemer”* samt *”Hastighed”* – fra Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983. Men ud over disse elementer, der skal bringe parterne i forligsmodus ved at overbevise dem, forsøger Dahl samtidig at signalere, hvad der ud fra teori om processuel retfærdighed må rubriceres som integritet og interpersonel respekt over for parterne: *”Jeg prøvede at sætte mig ind i begge sider og vise parterne, at jeg ville tage hensyn til begge sider for at få et kompromis” ... ”Jeg viser det ved at lade alle komme frem med deres synsvinkel. Og hvis jeg kommer med et forslag, så bærer det præg af, at jeg har hørt begge sider. Og så selvfølgelig ved at udvise respekt for alle og holde orden på folk under mødet”*⁷²⁴.

Som Sandvik er Dahl opmærksom på den inhabilitet, der følger med at komme med forligsforslag. Men indimellem peger han i retning af et forslag: *”Jeg kommer ikke med forslaget, men peger på en retning, som de kan tænke over. For eksempel ud fra et tema de selv har været inde på. Hvis de nævner, at noget bestemt giver vanskeligheder, så kan jeg tage det op og sige, hvordan forholdet kan løses. Men så må de være enige. For ellers kan det være vanskeligt bagefter at afgive dom, da jeg risikerer at blive inhabil”*⁷²⁵.

Jordskiftedommer Hauge beskriver, at han i sine anstrengelser for at få folk til at overveje forlig fokuserer på, at parterne forstår konsekvensen af en dom, herunder at det kan være en konsekvens, at parternes egentlige problemer ikke løses ved dommen⁷²⁶. Han påpeger dermed indirekte over for parterne, at dommen ikke vil give dem den ønskede afslutning af konflikten. Der er tale om en understregning af, at parterne ved at tage kontrol over afgørelsen vil få et bedre resultat. Huges udtalelse understreger, at han har en forståelse af, at afslutningen af konflikten er (d)et vigtigste kriterium for gode konfliktløsningsprocesser (jævnfør afsnit 3.3).

Hauge er samtidig opmærksom på spørgsmålet om at forbedre parternes relationer med henblik på at reducere risikoen for fremtidige konflikter. I den ene af sagerne i deltagerobservationen fremgår det, at han oplever, at sagsøger anlægger retssagen for at sige fra over for en meget aktiv modpart. Sagsøger er vanskelig at få i dialog om en mindelig løsning, og Hauge oplever, at sagsøger bare gerne vil have en dom frem for at involvere sig i sagen: *”Og det at afsige dom i en tvist om ejendomsretten, det er jo ikke altid, at det giver en god videre dialog mellem parterne. Det ville være bedre, om man kunne have fået dem til at snakke sammen. Men jeg oplevede, at jeg måtte hale ordene ud af rekvirenten. Så jeg oplevede, at der lå mere bag, som jeg ikke kendte til”*⁷²⁷. Huges vurdering er, at begge parter skal være villige til at indgå i forhandlingen: *”[B]egge skal på banen, hvis der skal findes en mindelig løsning, ellers må man afsige dom”*⁷²⁸. Hauge er som de to øvrige jordskiftedommere opmærksom på ikke at gå for langt med mæglingen for ikke at blive inhabil. Men hvis parterne ønsker det, så ”tænker han højt” om mulige løsninger. Men han vurderer, at det bedste er, hvis parterne selv tager *”kontrol over løsningen”* ved, at de kommer på banen og tænker over deres behov: *”Den gode løsning, den er*

⁷²³ Appendiks R. Linje 282-291.

⁷²⁴ Appendiks R. Linje 132-158.

⁷²⁵ Appendiks R. Linje 68-80.

⁷²⁶ Appendiks S. Linje 88-99.

⁷²⁷ Appendiks S. Linje 51-79 og 99-102.

⁷²⁸ Appendiks S. Linje 80-87.

det oftest dem, der bor på stedet, der kan udtænke”⁷²⁹.

De tre jordskiftedommere er alle opmærksomme på, at de ikke må være for aktive i udformning af et forlig om skellet, da det kan medføre, at de bliver inhabile til at træffe en afgørelse om skellet. Samtidig beskriver Hauge, at parterne er bedre til at finde den rette løsning for dem selv. Denne indfaldsvinkel er i stærk overensstemmelse med tankerne i konfliktmægling, jævnfør afsnit 3.4. Endvidere oplever han, at det må være en forudsætning, at begge parter er interesseret i en forligsløsning.

Dommerne beskriver forskellige taktikker til at få parterne til at interessere sig for en forligsløsning. Som de danske landinspektører er det vigtigt at klarlægge sagen, så parterne forstår konsekvenserne af ikke at finde en forligsløsning. Hvor en part har svage beviser, kan det signaleres over for parterne gennem de spørgsmål, dommeren stiller. Eller hvis dommen kun kan løse en mindre del af problemstillingen, kan dette signaleres over for parterne. Med samme tankegang for øje er dommerne optaget af at få parterne til at reflektere over de fordele, en forligsløsning mere generelt kan have for dem i form af reduceret procestid, øget kontrol over beslutningen og bedre fremtidige naborelationer.

Men det fremgår også, at dommerne er optaget af at bringe parterne i en situation, hvor de mentalt åbner sig for forlig. Sandvik taler om at ”låse sindet op”. Dahl beskriver det som et spørgsmål om at give parterne tiltro til sig selv, hvilke kan tolkes som det, der inden for konfliktmægling refereres til som ”empowerment” (jævnfør afsnit 3.4), hvor parternes ansvar for og kontrol over eget liv skal understøttes. Interpersonel respekt og signaler om integritet og velvilje udgør i den forbindelse to væsentlige elementer. Desuden nævnes at holde orden under mødet og at holde en god stemning. Alle elementerne synes at kunne bidrage til en situation, hvor parterne får overskud til at åbne sig for forligsløsningen.

Sammenlignes udtalelserne hos de danske landinspektører med jordskiftedommernes fremgår det, at jordskiftedommernes erfaring får dem til at pege på en større vifte af elementer, der kan understøtte forlig. Landinspektørerne er meget optaget af de materielle forhold, herunder at skabe klarhed om det retmæssige og få et kompromis mellem parterne. Jordskiftedommerne er mere optaget af at skabe klarhed over de fordele, der er for parterne ved at tage kontrol over afgørelsen. Og synes måske også lidt mere opmærksomme på de signaler, de sender parterne omkring neutralitet (undgå inhabilitet), velvilje og integritet. Interpersonel respekt nævnes i begge feltarbejder.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.2.2:

- Der indsendes forligsaftaler mellem parterne, hvor det ikke tydeligt fremgår, at skellets fastlæggelse ikke er betinget af forskellige andre forhold.
- Landinspektørerne opfatter det som en selvstændig rolle at få forlig om skellet ved skelforretninger og er meget motiverede for at få parterne til at indgå forlig.
- Hvis landinspektørerne signalerer, at de er meget interesseret i, at parterne indgår forlig, og måske presser parterne til forlig, kan det af parterne opleves som manglende neutralitet og dermed reduceret processuel retfærdighed.
- Landinspektører opfatter det som vigtigere at få forlig om skellets beliggenhed end at afsætte det ejendomsretlige skel. De inkluderer ikke overvejelser om tredjepartsretigheder i denne vurdering.

⁷²⁹ Appendiks S. Linje 395-412.

7.2.3 Parternes evaluering – forlig, forhandling og mægling

I figurene 7.7-7.11 er kort opsummeret parternes procesoplevelse⁷³⁰.

Christina

Christina understreger værdien af at overdrage kontrollen over beslutningen til en tredjepart, men giver et nyt perspektiv på teorien. Perspektivet peger på en inddragelse af begrebet interpersonel respekt i forholdet til naboen: ”[V]i har snakket om, at hvis det skulle lægges i midten, så skulle det i hvert fald være en, der havde professionelt sat den efter sit bedste professionelle skøn. Fordi så var det jo nok rigtigt. Men vi ville ikke være med til at lave det som et forlig”... ”Jeg syntes bare: Kan det virkelig passe, at vi skal trampes på og også afgive... frivilligt... igen, som du jo gør ved et forlig. For det gør vi jo. Ved et forlig er man jo mere eller mindre frivillige. Det kan godt være, at man har armen vredet om på ryggen, men man gør det jo frivilligt på en eller anden måde”... ”Det kan godt være, at tredjemand ville sætte det i midten af stien også, men så er det jo en tredjemand, så er det jo objektivt sat, og så er det jo os, der har taget fejl, og så må vi jo bare... Men jeg syntes det her med, at vi sådan bliver trampet på, trampet på – hele vejen i det der forløb – og så skulle gøre det én gang til [ler kort]. Altså blive trampet på en gang til i et forlig – det ville jeg ikke”⁷³¹. Christina forklarer således om den professionelle afgørelse som alternativet til at give sig over for den insisterende modpart. Det professionelle skøn kan hun acceptere, også hvis det viser sig, at hun tager fejl. Hun kan derimod ikke acceptere frivilligt at give et areal til naboen, når hun vurderer, at det tilhører hende, og når forhandlingerne ikke tager udgangspunkt i bevismateriale. At indgå et ufordelagtigt forlig med en person, der har krænket hende, beskriver Christina dermed som en slags tilladelse af denne krænkelse. Hun har oplevet en disrespekt, og indgår hun et ufordelagtigt forlig, ville det være udtryk for, at hun accepterede denne disrespekt mod hende. Ved at få en afgørelse i stedet sker der derimod ikke en krænkelse af hende, hvis afgørelsen går hende imod. Beskrivelsen kan knyttes til Kirstens beskrivelse af, hvordan hun gennem skelforretningen ønskede at få sagt fra og stoppe en grænseoverskridende adfærd (jævnfør afsnit 5.1.3). Det ser ud til at være samme tankegang, der ligger i Christinas beskrivelse af at få et professionelt skøn. Hun ønsker at sige fra over for naboen.

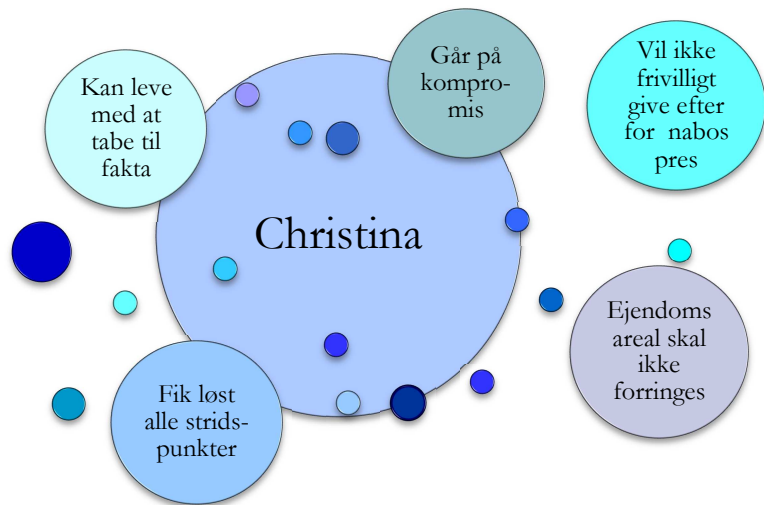
Spekulativt kan Christinas forklaring give et indblik i en latent risiko ved landinspektørers eventuelle forsøg på at få parterne til at indgå forlig. Parter, der er svagere end Christina, eller som er presset af ydre omstændigheder, kan opleve, at landinspektørens bestræbelser er et pres. Og giver de efter for dette pres, kan det opleves som en tvungen accept af disrespekt fra modparten. Det må antages, at en sådan oplevelse kan være ubehagelig eller utilfredsstillende for parterne. Dette kom dog ikke til at ske i Christinas sag.

Som det fremgik af afsnit 7.1.3, ville Christina ikke indgå forlig, hvis det gik imod hendes egen vurdering af, hvor skellet gik. Det fremgår, at hun i forhold til det indgåede forlig ikke vurderer, at de nye skellinjer svarer til den ejendomsretlige ejendomsgrænse. Alligevel valgte hun at acceptere forliget, fordi hun havde en oplevelse af, at det ikke stillede hende ringere, da ændringerne i forhold til det ejendomsretlige skel ikke medførte væsentlige ændringer på hendes ejendomsareal. Samtidig er hun villig til at give sig, fordi hun oplever, at hun og hendes mand ikke tydeligt har fået sagt fra tidligere i forløbet: ”Vi syntes, at det var faktisk så godt, som det kunne være, det syntes vi. Jeg syntes, at når forløbet har været så langt, og vi egentlig har været så vage, som vi egentlig har været undervejs, så syntes jeg faktisk, at det var helt fair. Og det var også sådan cirka det, som jeg selv havde sat sammen med Olsen. Altså, der er lige nogle pinde,

⁷³⁰ De i figurene viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁷³¹ Appendiks M. Linje 1007-1044.

der er flyttet, men sådan rent kvadratmetermæssigt passer det nok cirka"⁷³². Hendes mand var mindre opsat på at skulle indgå forlig. Han stillede derfor ændringsforslag, som naboen accepterede⁷³³. Christina beskriver det som en rar fornemmelse, at der var kommet en løsning på skellets placering, uden at hun gav for meget efter overfor naboen⁷³⁴.

Christina og hendes mand havde før skelforretningen stillet et forslag til naboen, hvor parterne byttede, så hvis han fik det areal, han ønskede,

Figur 7.7. Christinas oplevelse af forlig, forhandling og mægling.

skulle han til gengæld acceptere og bidrage til opsætning af et plankeværk. Deres vurdering var, at et plankeværk fyldte mindre end en hæk, derfor ville det minimere det tab, de havde ved at give naboen et areal. Naoben havde ikke accepteret denne løsning, da han ønskede et levende hegn. Da Christina og hendes mand ved forliget om skelstrækningen oplever, at arealerne går lige op, valgte de at genoverveje deres krav om et plankeværk. Christina forklarer, hvordan de under forretningen gik lidt til side for sammen at drøfte, hvad de ville foreslå: "Men så blev vi enige om, når nu der var en halv meter mere, så kunne vi godt få en bøgehæk, fordi Mikkel har gerne villet have en bøgehæk"⁷³⁵.

Forliget involverede også hækkens højde og dens etablering. Parterne var ikke enige om højden. Naboen havde ønsket en lav hæk. Men på grund af en væsentlig niveauforskel i terræn ville det betyde, at han kunne se ud over hele parrets ejendom. Måske især på grund af det forudgående konfliktforløb er Christina og hendes mand ikke glade for den idé. De foreslår i stedet, at hækken bliver 1,6 meter høj foran naboens vinduer (så der kommer lys ind) og 1,80 meter høj i resten af strækningen. Christina oplevede, at modparten ikke er glad for idéen. Men landinspektøren understøttede forliget ved at oplyse om fakta, idet han gjorde opmærksom på, at 1,80 meter er standardhøjde for hegn. Han pegede også på problemstillingen omkring terrænforskellen⁷³⁶.

Parterne endte med at indgå forlig om en ligelig fordeling af skelforretningsomkostningerne. Christina oplevede, at drøftelserne herom blev ubehagelige, fordi naboens advokat i sine krav begyndte at henvise til det forudgående konfliktforløb. Christina havde en helt anden oplevelse af konfliktforløbet og blev følelsesmæssigt berørt af situationen⁷³⁷.

⁷³² Appendiks M. Linje 822-846.

⁷³³ Appendiks M. Linje 568-636.

⁷³⁴ Appendiks M. Linje 637-652.

⁷³⁵ Appendiks M. Linje 654-683.

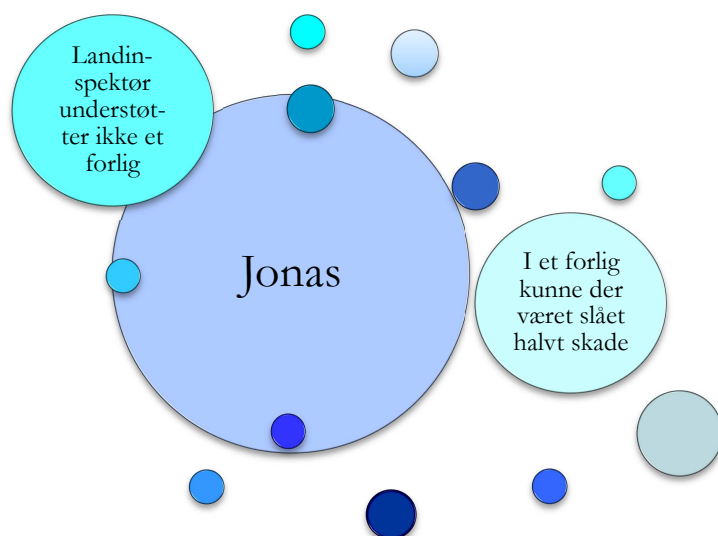
⁷³⁶ Appendiks M. Linje 854-880.

⁷³⁷ Appendiks M. Linje 685-716 og 793-796.

På trods af sin oprindelige interesse i at få en faglig afgørelse (jævnfør afsnit 7.1.3) var Christina alligevel tilfreds med forligsløsningen, da det var rart at få hele sagen afsluttet, hvilket i hendes sag indebar, at også forholdene om hegn og omkostningsfordeling fastlagdes. Christina har en oplevelse af, at naboen ikke var helt så tilfreds. Men hun oplever, at hun selv gik på kompromis: *”Jeg syntes, at vi sagde okay til, at du får noget jord. Vi ved jo ikke, hvordan det professionelt fagligt ville være sat – skellet, men jeg syntes, at vi i forliget sagde: Nå, men vi syntes, at det er fair, at du får det her. Og vi prøvede at give ham den der bøgehæk, og vi sagde: Betalingen må være halvt-halvt. Jeg syntes, at vi har prøvet også at give noget. Det er ikke sikkert, at han oplever det sådan”*⁷³⁸. Det afgørende for Christina er således, at hun ikke vil miste jord på grund af forliget. Og så fremgår det, at det, der udgør en positiv oplevelse ved forligsmuligheden, er, at parterne samtidig får løst andre problemstillinger, så sagen er helt afsluttet med skelforretningen.

Jonas

Jonas forklarer, at han ikke synes, at landinspektøren gjorde meget for at få forlig mellem ham og hans naboer. Det var sagens øvrige parter, landinspektøren primært fokuserede på (der var fire ejendomme med i sagen). Jonas ville gerne have haft landinspektøren til at gå mere ind i en mægling mellem ham og hans naboer. Det fremgår, at Jonas hermed mener, at landinspek-

Figur 7.8. Jonas' oplevelse af forhandling, forlig og mægling.

tøren skulle have foreslået en løsning, hvor skellet blev lagt i midten af de to påstande og altså ikke tog udgangspunkt i det ejendomsretlige skel. Jonas mener i stedet, at landinspektøren burde have lavet en kompromisløsning, hvor der blev taget mere hensyn til Jonas' argumenter⁷³⁹: *”Det kunne han måske godt have taget lidt mere op, og sige, hov du skulle have ret, eller slå halvt skade, eller...”*. Jonas efterspørger dermed en løsning, der ikke er afsat på baggrund af landinspektørens faglige vurdering, men i stedet på baggrund af rimeligheds-

betragtninger og hensynet til parternes konflikt. Overvejselen bringes kun på banen for det areal, som Jonas tabte – ikke det areal, Jonas vandt.

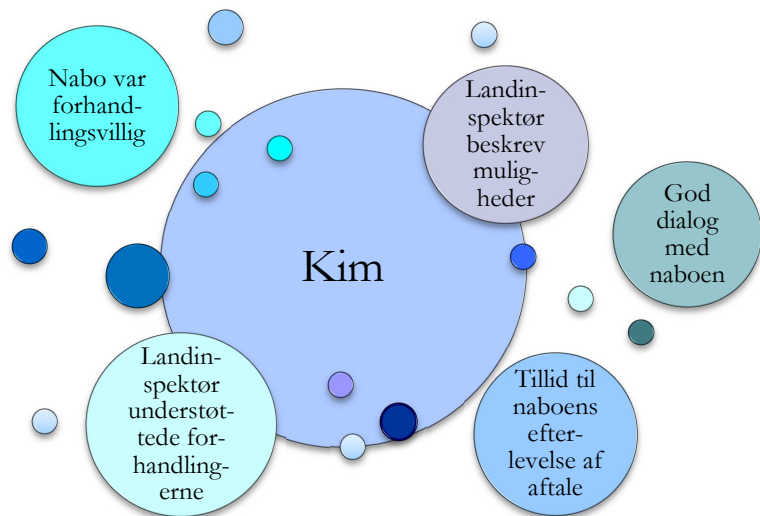
Kim

På grund af det forgående konfliktforløb havde Kim ikke forestillet sig, at sagen kunne ende med et forlig. Og det var Kims plan at gå videre med en retssag, hvis han tabte ved skelforretningen. Begrundelsen herfor er efter Kims forklaring, at han har retshjælpsdækning. Men det må samtidig understreges, at dette skal ses sammen med hans konkrete situation, hvor en tabt sag i hans forståelse ville føre til, at naboen havde ret til at opsætte hegn langs hans hus og dermed lukke enhver udsigt fra halvdelen af hans vinduer: *”[J]eg kunne have taget den hele vejen, men jeg snakkede med min advokat om det, og vi syntes, at det dér var fornuftigt i forhold til at trække*

⁷³⁸ Appendiks M. Linje 739-763.

⁷³⁹ Appendiks N. Linje 465-480.

det i langdrag, hvor vi kunne risikere at tabe.” ... ”hvis jeg nu havde tabt helt ind til tagrenden – som den stadig er nu – så kunne de et eller andet sted have gjort, hvad de ville”⁷⁴⁰. Reelt må Kims plan dermed ses som, at forsikringsselskabet gør det muligt for ham at blive ved med at forsøge at undgå en særdeles vanskelig situation.

Figur 7.9. Kims oplevelse af forhandling, forlig og mægling.

Men under forretningen ombestemmer han sig og søger i stedet forlig. Det skyldes både det forhold, at han fornemmer, at han vil tabe (jævnfør afsnit 7.1.3), men også, at det samtidig blev klart for Kim, at det var muligt at forhandle andre forhold ind i forliget ved skelforretningen⁷⁴¹: ”Hun holdt jo meget skarpt på, at hun ikke ville give det jord fra sig. Og så kunne vi jo kun se én vej, og det var enten at indgå et forlig eller mødes i retten. For vi kunne ikke være blevet enige ellers”. Kim mener, at det var nogle ting, landinspektøren sagde ved sagens opstart, der betød, at hans advokat trak ham til side og spurgte om det var noget, Kim ville overveje. Kim var ikke forudgående klar over, at det var muligt at forhandle om andet end skel.

Kim fik forhandlet et forlig med naboen, hvor ejendomsretten af jorden tilfaldt naboen, og Kim betalte skelforretningsomkostningerne. Men hvor der også blev indgået aftale om arealets brug, som entydigt var til Kims fordel. Kim fik ret til at færdes over arealet i forbindelse med vedligeholdelse af sit hus. Naboen frasagde sig ret til at hegne lige foran Kims vinduer. Der blev også aftalt, hvordan arealet skulle vedligeholdes. Kim var tilfreds med denne løsning, der sikrede ham mod fremtidige gener: ”Hvis det var, hun ikke var gået med til de ting, som jeg forlangte her ude, så havde jeg heller ikke indgået et forlig. Der skulle ikke være mindre ting på”⁷⁴².

Kim oplevede, at hans nabo var meget forhandlingsvillig, og at hun gerne ville have sagen afsluttet: ”Hun virkede jo som om, at hun gerne ville have det her afsluttet. Og hun gik jo med til stort set alt, hvad der blev... hvad jeg bad om. Altså det eneste hun ikke ville, hun ville ikke opgive det stykke jord derude. Og det kan jeg egentlig også, måske... til dels godt forstå. Men hun gik jo med til, at det skulle være pænt og ryddeligt, og det skulle hun nok sørge for, så det var fint”⁷⁴³. Det fremgår, at Kim ikke er optaget af at eje det omstridte areal, det er arealets brug, der er afgørende. Forhandlingerne forløb på en positiv måde – stille og roligt⁷⁴⁴ med en god dialog, hvor begge parter gav og tog lidt. Kim fremhæver det som positivt, at forhandlingerne ikke udviklede sig til et spil, hvor det var nødvendigt at stille dobbelt så høje krav, fordi modparten gik efter et

⁷⁴⁰ Appendiks O. Linje 403-426.

⁷⁴¹ Appendiks O. Linje 659-690.

⁷⁴² Appendiks O. Linje 672-674.

⁷⁴³ Appendiks O. Linje 476-494.

⁷⁴⁴ Appendiks O. Linje 797-825.

kompromis: *”Jeg syntes, at både mig og Birthe var gode til at give og tage lidt. Altså, hvis jeg kom med en meter, så sagde hun ja. Så kunne det være, at jeg skulle have startet med to meter ikke, og så arbejdet sig hen...? Hun var fint nok til at sige: Det gør vi bare. Og det gør vi bare. Og det var jeg rigtig glad for, at vi ikke skulle stå og begynde at diskutere, om der skulle være et træ der, eller om der ikke skulle. Det var bare fint”*⁷⁴⁵.

Inden underskriften var Kim nervøs for, om naboen havde ombestemt sig⁷⁴⁶. Bemærkningen kan ses sammen med den i afsnit 6.2.3 nævnte bemærkning fra Kim om, at han var nervøs for skelforretningens resultat. Meget var på spil for Kim: *”Også hvis jeg en dag skal til at sælge huset, at jeg kan vise folk, at de ikke behøver at være bange for, at der lige pludselig kommer et hegn op foran deres vinduer”*. Men forliget kommer i stand mellem parterne. Det fremgår, at han føler, at hans kvindelige nabo forstod, hvad det drejede sig om for Kim, hvilket giver ham en tillid til, at hun vil bidrage til at sikre forligets gennemførelse: *”[J]eg føler godt, at Birthe har forstået, hvad det her går ud på”*⁷⁴⁷ ... *”Jeg er ikke i tvivl om, at hun vil sørge for, at det bliver holdt nogenlunde ordentlig”*⁷⁴⁸. Samtidig fremgår det, at Kim med den underskrevne aftale føler sig retligt sikret i forhold til sin mandlige nabos opførelse. Nu er der en klar aftale, så Kim ikke skal finde sig i gener fremover⁷⁴⁹.

Kim beskriver landinspektørens rolle som mægler. Dels gør landinspektøren parterne opmærksomme på, at det er muligt at indgå forliget om mere end blot skellet. Han understøtter parterne i deres forhandlinger⁷⁵⁰: *”Han spurgte for eksempel mig, hvad jeg syntes, og så kom jeg med en idé, og så kom hun med en idé, og så mødtes vi sådan et eller andet sted”*. Desuden hjælper han dem med aftalen, dels selve formuleringen, dels præciseringen af deres krav og selve nedskrivningen. Det fremstår som et kritikpunkt, at Kim oplever, at der under forhandlingerne ikke er fuldstændig klarhed hverken mellem parterne eller i forhold til landinspektøren om, hvilket areal brugsaftalen helt præcist omfatter⁷⁵¹.

Samtidig bringer Kim det emne på bane, om parterne måske helt kunne have undværet landinspektøren og selv forhandlet forliget på plads. Kim tager udgangspunkt i, at det havde medført væsentligt færre udgifter. Kim vurderer dog afslutningsvist, at parterne ikke uden en tredjepart ville have været i stand til at tale sammen⁷⁵²: *”Det kunne vi nok ikke. Hun var ikke gået med til det, hvis jeg bare var gået derind med et stykke papir og spørge. Havde skrevet de der ting ned og sagt: Skal vi ikke få tinglyst det? Så havde de jo bare smækket døren igen ikke?”* Men tredjeparten havde måske ikke behøvet at være en landinspektør: *”Kunne man måske have fået en ud bare for at føre en dialog og fået tinglyst tingene, så havde mit forsikringselskab i hvert fald sparet nogle penge”*. Uanset tredjeparter er det dog parternes vilje til forhandling, Kim vurderer som mest afgørende for at opnå enighed og aftale. Og den vilje var til stede under skelforretningen: *”Jeg syntes, at i dag, der gik hun også ind med åbent sind og ville have det her afsluttet. Og det syntes jeg også selv, at jeg gjorde”*⁷⁵³.

⁷⁴⁵ Appendiks O. Linje 1122-1149.

⁷⁴⁶ Appendiks O. Linje 426-440 og 687-696.

⁷⁴⁷ Appendiks O. Linje 725-749.

⁷⁴⁸ Appendiks O. Linje 1150-1164.

⁷⁴⁹ Appendiks O. Linje 638-658.

⁷⁵⁰ Appendiks O. Linje 716-723 og 1224-1234.

⁷⁵¹ Appendiks O. Linje 716-749.

⁷⁵² Appendiks O. Linje 1166-1217.

⁷⁵³ Appendiks O. Linje 1218-1220.

Kims overvejelser peger på det interessante spørgsmål, om det overhovedet er relevant at inddrage en landinspektør, hvis det er en forligsløsning, der er mest attraktiv. En tredjepart er nødvendig, men ikke nødvendigvis en landinspektør.

Kirsten

Det fremgår, at Kirsten ønskede at indgå i forhandlinger med sine naboer, så de ikke havde behovet at rive garagen ned. Men landinspektøren påviste ikke skellet før forligsforhandlingerne, men spurgte i stedet (jævnfør afsnit 7.1.3) parterne, hvor de mente, skellet var. Kirsten efterspørger en afsætning af skellet før forligsforhandlingerne: *”Altså, hvis han havde sagt: Skellet skal gå der og der, og det går igennem jeres garage. Og så er det egentlig udgangspunktet for forliget, kan vi så, på en eller anden måde forhandle os frem til, at det alligevel skal ligge anderledes? Dét havde givet mig fuldstændig ro”*. Spørgsmålet er centralt i Kirstens forklaringer og gentages en række steder i samtalen, eksempelvis: *”Jeg tænkte, at jeg ville gerne vide, hvor det er – og så vil jeg rigtig gerne indgå et forlig, og det vil vi egentlig stadigvæk. Men det har jo nogle betingelser, som vi også har stillet op for dem før. Fordi vi har haft nogle udgifter på grund af, at de har fastholdt det her”*⁷⁵⁴.

Det fremgår, at Kirsten både fra advokat og landinspektør har fået oplyst, at et forlig ikke kunne indeholde betingelser: *”Og det har vi fået at vide ved advokaten – og det forstod jeg også på landinspektøren – at det kunne man ikke sådan tage stilling [til]... Man kunne ikke begynde at opsætte noget: Jamen, der er de og de vilkår for, at skellet måske skal ligge anderledes end det så ville gøre”*⁷⁵⁵. Det er naturligvis korrekt, at tiltrædelsen af landinspektørens afsætning ved indsendelse til matrikelmyndigheden ikke må indeholde uopfyldte betingelser, men parterne kunne have indgået forlig om en byttemandel eller andet, som landinspektøren havde udarbejdet en arealoverførselssag for. Kirsten har en oplevelse af, at parterne selv skulle regne ud, hvad et forlig kunne indebære: Kirsten: *”Men jeg ved ikke, om det var blevet gjort tydeligt for os alle sammen, at vi egentlig kunne tænke i et kompromis, og hvad det kunne indebære. Altså, det tror jeg, at vi selv skulle tænke os til”*. TLS: *”Det kom bag på jer, at det egentlig var en mulighed?”* Kirsten: *”Nej, vi tænkte nok, det var en mulighed. Men vi syntes måske ikke, at landinspektøren gjorde det tydeligt, at det var en mulighed. Så var der en mulighed? Der var en mulighed for at lægge skellet anderledes. Men var der en mulighed for at sætte nogle vilkår på, at skellet skulle gå anderledes? Det var det. Og det ved vi jo stadigvæk ikke, om det faktisk skulle være afsluttet i går. Fordi, det ville vi jo allerhelst”*. TLS: *”I ville egentlig helst have, at der havde været et forlig, men I havde nogle betingelser, som I ikke følte, kunne... Det var ikke tydeligt, om I kunne stille de betingelser i forbindelse med skelforretningen? Er det rigtig forstået?”* Kirsten: *”Ja. Om vi kunne blive garanteret, at de betingelser blev opfyldt. Eller at vi kunne få en aftale, som så var.. altså også holdt i retten, kan man sige”*⁷⁵⁶.

Da Kirsten oplevede, at naboerne ikke havde forslag til forlig, kunne hun også godt have tænkt sig, at parterne efter landinspektørens skelfastlæggelse havde få noget tid til at overveje forlig: *”Det allerbedste ville have været, at da han begyndte at fortælle om, hvor skellet skulle stå, men inden de egentlig målte op, at man da kunne have sagt: Nu ser det jo sådan ud – tænker man så anderledes om et forlig. Og måske give en mulighed for... at parterne kunne få mulighed for at kigge hinanden i øjnene og sige: Er der en mulighed for forlig?”*⁷⁵⁷. Kirsten har en oplevelse af, at årsagen til, at naboerne ikke har tænkt over mulighederne for at indgå en aftale eller et kompromis, hænger sammen med, at de heller ikke er klar over, hvilke muligheder der er ved

⁷⁵⁴ Appendiks P. Linje 99-166.

⁷⁵⁵ Appendiks P. Linje 118-121.

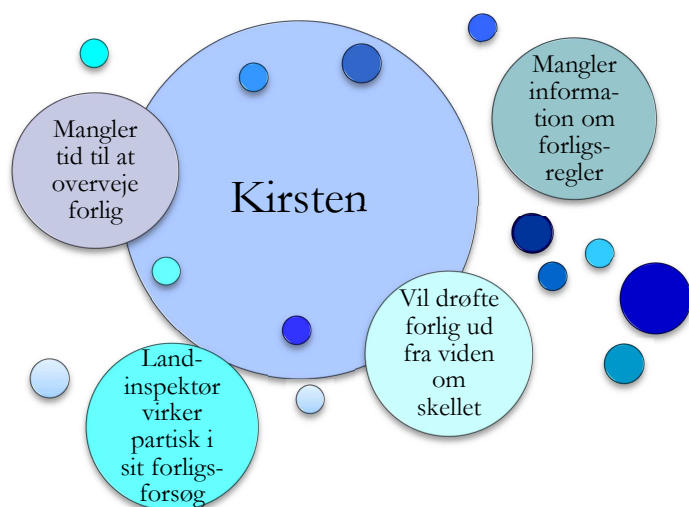
⁷⁵⁶ Appendiks P. Linje 140-154.

⁷⁵⁷ Appendiks P. Linje 804-809.

skelforretninger⁷⁵⁸.

Kirsten oplevede, at landinspektøren skabte yderligere utryghed, idet han i sine forligsbe- stræbelser indirekte opfordrede Kirsten og hendes mand (og kun Kirsten og hendes mand) i at give sig i forhold til naboerne: TLS: ”Jeg afbrød dig før, du var ved at sige, at grunden til, at I afslog forlig...?” Kirsten: ”Det var jo usikkerheden... Det var netop den fornemmelse af, at han ville have os til, at tingene skulle være, som de egentlig var nu. Fordi han nævnte jo også noget med: Nu er der jo gået 17 år. Som om... så skulle vi ligesom give køb på det”⁷⁵⁹.

Kirsten belyser samtidig en anden problemstilling forbundet med, at landinspektører optræder som mæglere, før skellet er afsat, nemlig det forhold, at de kan give parterne det indtryk, at de har præferencer for bestemte parter eller løsninger – upåagtet beviserne. Kirsten oplever det således som partiskhed, når hun får indtryk af, at landinspektøren forsøger at overtale hende

Figur 7.10. Kirstens oplevelse af forhandlinger, forlig og mægling.

og hendes mand: ”[H]an sagde: At nu er der jo gået 17 år”... ”Og så blev jeg usikker på: Vil han forsøge at overtale os til, fordi der er gået 17 – det er næsten 20 ikke – at så skal vi lade dem få hævden. Så tænkte jeg: Tager han parti? Nej, jeg tænkte det jo ikke, men det var nok det, jeg sådan mærkede, at han var ved at tage parti”⁷⁶⁰. Som nævnt i afsnit 5.2.3 skaber det en for hende utryk situationen, fordi hun bliver usikker over for, om landinspektøren også i sin afgørelse vil tage hensyn til egne præferencer frem for rets- lige kriterier: ”Og så tænkte jeg: Skal han lave afgørelsen... kan han så finde på bare at sætte den, hvor han syntes, at det er bedst. Der blev man også usikker”... ”Fordi han talte så meget for, at skellet ikke skulle inddrage bygningerne. Sådan fornemmede jeg det. Så tænkte jeg: Kan han finde på at fastlægge skellet her? Det blev jeg usikker på”⁷⁶¹.

Søren

Som Kirsten får Søren en oplevelse af, at landinspektøren under forligsforhandlingerne støtter naboen. Søren synes at have en oplevelse af, at de krænkelser, han tidligere har oplevet fra naboerne, bliver gentaget, nu med landinspektørens hjælp. Hvor Kirsten kun oplevede momenter af partiskhed hos landinspektøren, betyder Sørens forligsindgåelse, at han får en oplevelse af, at landinspektøren bare giver efter for hans naboer: ”Her sætter vi skellet, fordi det er dér, de mener, det skal stå”⁷⁶².

Søren forklarer, hvordan han i forligsforhandlingerne ikke kunne sige fra overfor naboerne og deres forligsforslag. Han oplevede, at landinspektøren bidrog til denne oplevelse. De mange

⁷⁵⁸ Appendiks P. Linje 777-852.

⁷⁵⁹ Appendiks P. Linje 111-114.

⁷⁶⁰ Appendiks P. Linje 556-598.

⁷⁶¹ Appendiks P. Linje 448-480.

⁷⁶² Appendiks Q. Linje 1339-1358.

ændringer til forliget fra Sørenns nabo gjorde ham ulykkelig og gav ham en følelse af at miste kontrollen: ”Og han [landinspektøren] ikke bare siger... Jamen ved I hvad – i stedet for at det bliver flyttet rundt og rundt og rundt det hele – tre fire gange – om vi kunne acceptere det. I stedet for at sige, jamen, jeg mener altså, at det er her. Kan I acceptere den her løsning?” ... ”Jeg har ikke overskud til mere” ... ”[J]eg syntes, at det var svært. Det der med at være nået i sådan en situation, hvor man ikke rigtig har styr over noget selv længere. Hvor det er kørt så langt ud, at nu har det taget et år” ... ”Og alligevel syntes jeg, at jeg blev nødt til at acceptere det for at få afsluttet sagen. Fordi nu har jeg gået med det et år, og jeg kan ikke blive ved. Og kommunen sparker jo også lidt efter et svar” ... ”[J]eg har ikke... energien og tiden i mit liv til at spille... otte uger på, at de måske laver en indsigelse - som de nok ikke gør, fordi det har de jo ikke... Jeg ved ikke... Men så ville sagen rulle videre. Og jeg har altså ikke pengene til at... lade den køre i flere år” ... ”[J]eg ved jo heller ikke, hvordan det ville ende, hvis... det var blevet en retssag. Hvis jeg sagde ja til det her, så vidste jeg, hvordan det endte”⁷⁶³.

Søren havde brug for at få sagen afsluttet og føler sig derfor tvunget til at acceptere de ændringer, naboen laver i forhold til landinspektørens afsætning. Han nævner flere årsager til, at han indgik forlig. Det fremgår af flere sammenhænge, at han var nervøs for, at naboerne ville gå videre til domstolene, hvilket han ikke havde overskud eller råd til, desuden var han usikker på, hvad resultatet ville blive. Dertil kom, at han havde brug for, at sagen kunne afsluttes, fordi kommunen rykkede ham for en lovliggørelse af hans tilbygning. Søren savnede, at landinspektøren trådte igennem og insisterede på det ejendomsretlige skel, men det skete ikke.

Det er interessant at bemærke, at Søren selv peger på oplevelsen af at mangle kontrol – ikke at have ”styr over noget længere”. De mange forligsforslag fra naboen betød, at han mistede overblikket og ikke magtede det. Forhandlingerne betød, at Søren efter skelforretningen sad tilbage med en negativ oplevelse af processen: ”[P]rocessen i det var jo, at der skete så mange forflytninger rundt med alle tingene, at det blev så uoverskueligt, og dermed blev resultatet ikke det, jeg havde håbet på, fordi jeg ikke kunne overskue det til sidst, og så sagde jeg: Ja. Fordi de blev ved med at komme med noget nyt hver gang. For hvis jeg nu havde flyttet den et eller andet sted hen, så var det jo heller ikke godt nok [ler kort]. Så jeg... Ja, det måtte jo ende”. Og Søren fik en tydelig oplevelse af, at det var naboen, der styrede forløbet: ”Dle har fundet det forlig, som jeg så har accepteret”⁷⁶⁴. Det at miste kontrol sker altså ikke i Sørenns oplevelse ved at overlade kontrollen til landinspektøren – fordi det savner han at kunne gøre – men ved at være tvunget til at lade naboen tage kontrollen og se dem ændre skellet igen og igen og dermed få ”det sidste ord”⁷⁶⁵.

Søren forklarer ellers, hvordan han før skelforretningen havde forsøgt at forberede sig på en fastholdelse af kontrollen ved at overgive den til advokaten. Han ville ikke risikere at give efter overfor naboen og havde derfor instrueret sin advokat i, hvor langt han var villig til at gå i forligsforhandlingerne. Sørenns forudgående forestilling var, at advokaten ville have større autoritet end han selv og bedre kunne fremføre hans ønsker. Han oplevede ikke, at advokaten levede op til disse forventninger. I stedet oplevede han, at han alligevel blev overtruffet af naboerne⁷⁶⁶.

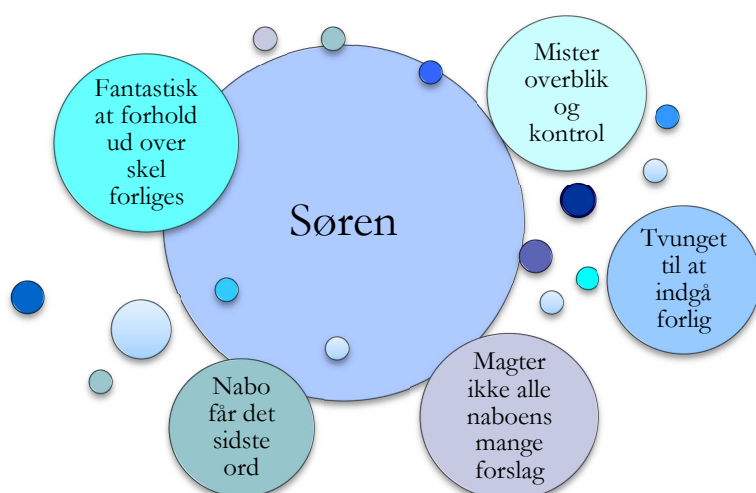
Hvor Søren har en meget negativ oplevelse af forligsforhandlingerne om skellet, så er hans oplevelse af forligsforhandlingerne om hegn og betaling anderledes positive. Han synes, at det

⁷⁶³ Appendiks Q. Linje 1308-1393, 1562-1580 og 1725-1747.

⁷⁶⁴ Appendiks Q. Linje 1725-1805.

⁷⁶⁵ Appendiks Q. Linje 1346-1393.

⁷⁶⁶ Appendiks Q. Linje 1134-1250 og 2152-2197.

Figur 7.11. Søren's oplevelse af forhandling, forlig og mægling.

var ”faktisk fantastisk”⁷⁶⁷, at dette også faldt på plads. At landinspektøren inddrog dette i forliget beskriver han entydigt positivt: ”Det syntes jeg var fint, fordi jo mere, der kan blive afsluttet den samme dag, jo... – som sagt du skal jo igennem en kæmpe mølle for at... altså hvis du skal til at kæmpe videre bagefter, når først skellet det bliver sat. Nå, nu er skellet sat. Så skal vi til at kæmpe om, hvad skal der være i skel. Så, skal vi til at kæmpe om, hvad skal der være af udgifter, og hvem skal have hvad?” ...

”Den ene dag, så er det hele klaret. Så det syntes jeg da var den rigtige måde – fra mit synspunkt – at gøre det på”⁷⁶⁸. Men tilfredsheden hænger også sammen med, at Søren er lettet og tilfreds med det kompromis, han oplever parterne her indgår. Selv om forligets resultat ikke blev helt, som han ønskede det. Tilfredsheden er særlig i forhold til hegningen, hvor han er glad for det, han oplevede, at han vandt, mens han kan affinde sig med det, han tabte, blandt andet fordi hans advokat fysisk illustrerer for ham, hvad aftalen i praksis ville betyde. Det betød, at han havde et klart indtryk af konsekvenserne af forliget. Dermed kunne han indgå forliget og efterfølgende være tilfreds og mere rolig ved resultatet⁷⁶⁹.

Arild

Som et brud på den hidtidige struktur suppleres de fem grundejersamtaler her med materiale fra det norske feltarbejde. Søren's meget negative oplevelse af forligsforhandlingerne om Søren udgør den mest negative evaluering af de fem grundejere i det danske feltarbejde. Hans negative reaktion synes afspejlet i en negativ reaktion fra en grundejer i det norske feltarbejde. Det drejer sig om den norske sag ”Retsmægling”, hvor Arild indgår forlig om skellet med sin nabo. I det norske feltarbejdet indgår ikke grundejersamtaler, men Arild formår på forskellig vis at udtrykke stærk utilfredshed med situation og forlig. Således er Arild den grundejer, der i såvel den danske som den norske deltagerobservation formår at udvise størst utilfredshed. Som i Søren's sag er Arild presset til forlig på grund af en byggesag. Han ønsker således at opføre en ny garage, og dette forudsætter afklaring af skellet mod hans nabo. Han søn Frank deltager under forhandlingerne og bidrager til, at Arild's fokus holdes på, at det er nødvendigt at få afgjort skellinjen: Frank afbryder og peger på et punkt og siger: ”Er vi enige?” Arild: ”Vi kan sige midten.” Frank presser nu Morten og Arild for, at de begge skal sige, at de kan blive enige om punktet i midten som værende punkt 3P. Morten er med på det, men Frank må spørge Arild direkte 3-5 gange, om han er enig. Til sidst da han endnu engang siger: ”Er vi enige her far?” Svarer Arild utilfredst: ”Ja, ja.”... Frank: ”Det vigtigste er ikke slutpunktet, men at vi får selv skellinjens fastlagt, så vi kan sætte den nye garage rigtigt”. Frank signalerer og mumler til Arild, at med den indgåede aftale for 1P-2P er det muligt at sætte garagen, som Arild ønsker det. Arild er tydeligvis utilfreds med situationen, og han og Morten fortsætter med at skændes. Frank: ”Nu må vi fokusere på opgaven”. Arild giver fortsat udtryk for utilfredshed. Frank siger beroligende til Arild: ”I må gi' lidt og ta' lidt.

⁷⁶⁷ Appendiks Q. Linje 1872-1889.

⁷⁶⁸ Appendiks Q. Linje 1945-1961.

⁷⁶⁹ Appendiks Q. Linje 1830-2034.

Det er jo sådan, det er med gamle skel, vi må blive enige". På trods af Arilds utilfredshed trækker han ikke sin accept tilbage, så der er nu enighed om punkterne 1P (trukket ind fra vejen), 2P, 3P og 4P⁷⁷⁰. Som det fremgår, er det i denne sag således hverken modparten Morten eller retsmægleren, der presser Arild til at indgå forlig.

Fælles for Søren og Arilds sag er, at de begge er presset til at indgå forlig på grund af deres byggesager. De er derfor også begge to rekvirenter i sagen. Og det er min opfattelse, at deres byggesager har stor indflydelse på, at de vælger at indgå forlig på trods af utilfredshed hermed. Selv om sagerne har lighedspunkter, er der dog også store forskelle i de to sager. Arilds nabo er samtidig hans svoger, og det fremgår af dialogen under skelforretningen og af samtalen med retsmægleren⁷⁷¹, at der er højt konfliktniveau, at striden har stået på i mange år(tier) og har rod tilbage i andre forhold end skellet. Sørens nabotvist har kun stået på i et års tid og opstår alene på grund af uklarhed om skellets beliggenhed som følge af Sørens byggesag.

Men en mere fundamental forskel er, at både Arild og hans modpart aktivt valgte retsmægling. Begge parter i konflikten valgte dermed at skellet skulle fastlægges på baggrund af et forløb med konfliktmægling og forligsdrøftelser. Formålet var tilsyneladende at få en hurtig afgørelse. I modsætning hertil rekvirerede Søren en skelforretning, hvor det er landinspektøren, der skal træffe afgørelse om skellets placering.

Klagesager

Det fremgår af matrikelmyndighedens sag j.nr. U.J.1959/1871, at landinspektøren *"var meget ivrig efter at få et forlig i stand"*. Klagers advokat beskriver klager som en svag part, der står over for en stærk modpart: *"Hun er 60 år gammel og har som assistance kun en 23 årig søn. Hun er enke, og har ikke medens manden levede, haft med ejendommens formelle forhold at gøre, hvorfor hun stod ganske ukyndig, hvormod modparten er en mand i sin bedste alder og indehaver af forskellige tillidserhverv bl.a. vedrørende vandløb"*. Og landinspektøren var så optaget af at få et forlig, at han frem for at hjælpe med vejledning pressede klager til forliget gennem trusler om en retssag og dens omkostninger: *"[L]andinspektør [Y] lagde stærkt vægt på at få forlig indgået og foruden at henvise til det økonomisk byrdefulde ved en retssag gjorde gældende, at skellet ikke kunne sættes på anden måde end sket, idet der var lov for, at det skulle gå i midten af en grøft. Fru [X] bad om at se denne lov, men det blev ikke til noget, idet de tilstedeværende bl.a. hegnssynet udtalte, at loven jo måtte være som landinspektøren sagde"*⁷⁷². Sidstnævnte sætninger fremhæver, at klager føler sig udmanøvreret af såvel modpart som tredjeparts autoritetspersoner, der alle presser hende. Fremstillingen af klager som alderssvækket som 60-årig understreger dog, at på trods af, at problemstillingen – jævnfør foregående sag – fortsat synes at være relevant, er der tale om en relativt gammel sag og hændelse.

Men siden synes der er at være en række sager, der understøtter et billede af, at det kan være parternes oplevelse, at landinspektøren er for styret af deres interesse i, at parterne indgår forlig. Og for at opnå dette mål gerne anvender taktikker, der kan opleves af parterne – ikke som vigtig information om ulemper ved ikke at tiltræde skelafsætningen – men som slet og ret afpresning med henblik på at få deres underskrift. Det er hverken velvilje eller neutralitet set

⁷⁷⁰ Appendiks L. Linje 368-389.

⁷⁷¹ Appendiks V. Linje 17-22.

⁷⁷² Ikke offentliggjort brev fra klagers advokat til Landbrugsministeriet modtaget den 31. marts 1959 i sagen j.nr. U.J.1959/1871.

fra parternes perspektiv. Det fremgår også, at der i anvendelsen af taktikken ikke hos disse landinspektører skeles til, om parterne er stærke nok til at kunne melde klart fra.

I den tidligere omtalte sag j.nr. U.J.1970/18225 medfører det forhold, at klager oplever ikke at blive hørt, herunder ikke at få indkaldt ønskede vidner, at han efterfølgende ikke kan acceptere skelsætningsforretningen på trods af, at han har tiltrådt landinspektørens skelafsætning⁷⁷³. Han forklarer desuden⁷⁷⁴, at han oplevede et økonomisk pres for at han skulle tiltræde forliget: ”[J]eg fik at vide, at hvis ikke sagen blev afsluttet i dag, ville det koste 3.500 kr.”.

I sagen U.1997/185⁷⁷⁵ har klager fortrudt sin underskrift og oplyser i klagen, at landinspektøren gav dårlig rådgivning i sine anbefalinger af en tiltrædelse, idet han oplyste: ”Det er meget dyrt, og det er omsonst, fordi en dommer efter al sandsynlighed vil give ham ret. Hvis jeg ville indgå forlig her og nu kunne jeg dels slippe for omkostningerne, få fri og uhindret færdselsret, samt undgå at blive gjort erstatningsansvarlig for den skovning, jeg har foretaget”.

Landinspektørens manglende understøttelse af svage parter kommer på ny på banen i sagen U2004/5176, hvor klagers advokat oplyser, at klager fortryder forliget, og at klager, som var 75 år og både alders- og sygdomssvækket, ikke havde hverken overblik eller handlekraft til at varetage sine interesser i sagen.

I Landinspektørnævnets Sag 313 oplevede klager landinspektørens kommentarer om en mulig retssag som en trussel⁷⁷⁶. I den skulle landinspektøren desuden have truet med, at domstolene ikke fulgte skelforrettingsreglerne for omkostningsfordeling, men pålagde taber disse: ”[indklagede] oplyste os ikke om, at vi havde 8 ugers betænkningstid af hans afgørelse i skelforretningen, men mente, vi gjorde klogt i at skrive under på forlig omgående, da modpart i modsat fald givet ville vinde en evt. senere retssag, hvorved samtlige udgifter ville blive pålagt os”.

Ud over elementet af at blive presset til et forlig indgår i flere klagesager også det forhold, at det ikke er tydeligt, hvornår det er landinspektørens forligslyst, der tager over, og hvornår det er landinspektørens professionelle vurdering. Forholdet blev nævnt af Søren jævnfør afsnit 7.1.3, idet det ikke var tydeligt for ham, om det er parternes forligsforslag eller en skelafsætning, det ender med. At dette også hos andre parter udgør et problem afspejles i Landinspektørnævnets Sag 367⁷⁷⁷, hvor der klages over, at landinspektøren var dårlig til at informere klager under skelforretningen, at skelsætningen ikke er korrekt, og at klager ikke var bekendt med, at han underskrev et forlig, da han afgav underskrift: ”Det er min opfattelse, at det eneste det drejer sig om var, at få min underskrift på godkendelse der er fastlagt ved skelsætning, hvorefter modpartens advokat udtaler, dette kompromis kan min klient godt acceptere. Først derved blev jeg klar over det var et kompromis jeg havde underskrevet”. Beskrivelsen antyder relativt tydeligt, at landinspektøren var meget optaget af at få parterne til at tiltræde et forlig.

I den tidligere nævnte klagesag for landinspektørnævnet Sag 310 fremgår det af klagers eget referat, at landinspektøren ikke afsætter det ejendomsretlige skel som grundlag for forligsmæglingen mellem parterne, men i stedet stiller egne forslag til en række forskellige forligs-

⁷⁷³ Ikke-offentliggjort brev af 22. oktober 1970 fra sagspart til landinspektør i sagen j.nr. U.J.1970/18225.

⁷⁷⁴ Ikke-offentliggjort brev af 15. december 1970 fra sagspart til Landbrugsministeriet, Matrikeldirektoratet i sagen j.nr. U.J.1970/18225

⁷⁷⁵ Ikke-offentliggjort brev af 26. maj 1997 fra part til Kort- og Matrikelstyrelsen i sagen j.nr. U1997/185.

⁷⁷⁶ Ikke-offentliggjorte brev af 22. juni 2008 fra klager til Landinspektørnævnets Sag 313. Og kendelse afgivet den 3. april 2009, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

⁷⁷⁷ Ikke-offentliggjort brev af 10. april 2012 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 367.

muligheder, uden at disse henføres til det ejendomsretlige skel⁷⁷⁸: ”[Landinspektør X]: *Det er klart, at hvis jeg sætter skellet inde ved muren og så siger det er det... Jeg kan også sætte skellet et teknisk sted 30 cm fra muren, hvis begge parter kan blive enige om det. Jeg ved, der har været snak om en meter, men jeg kunne forestille mig, jeg ved ikke, hvad man vil sige til at projektere tagrenden ned, så udhæng og tagrenden kommer på jeres egen grund, det var så fremtidens skel?*” Herefter er drøftelser mellem parterne, hvorefter landinspektøren henvendt til klager siger: ”*Der er altså ikke basis for forlig for det grundlag jeg fremsatte*”. Klager svarer: ”*Jeg bryder mig ikke om, at du hele tiden kigger på mig*”. Der drøftes videre. ”Landinspektør X]: *Det er jeg ked af at høre, jeg havde ønsket et forlig. Hvis ikke du vil indgå det forlig, jeg fremsætter, ved projektion af tagrenden, så har jeg kun en mulighed og sætter skellet i muren*”. Af beskrivelsen, som altså er baseret på klagers oplevelse, fremgår en praksis, hvor landinspektøren helt åbenbart kommer med forligsforslag om andet end skellets beliggenhed. Landinspektørens bemærkning kunne desuden opfattes som en trussel, hvilket dog ikke anføres af klager. Bemærkningen fra klager om, at det er ubehageligt, at landinspektøren hele tiden kigger på klager, kan kræve en forklaring. Ud fra min deltagerobservation er det min vurdering, at bemærkningen skal forstås således, at klager oplever, at landinspektøren alene kigger på klager, og at landinspektøren dermed alene forsøger at overtale klager til forlig, hvilket klager ikke bryder sig om. Denne vurdering stammer fra Kirstens oplevelser og min deltagerobservation i sagen. Her er det relativt tydeligt, at landinspektøren særligt henvender sig til Kirsten og hendes mand under forligsforhandlingerne. Et forhold, hun som nævnt reagerer negativt på.

Sjældent klages der over manglende forligsbestrebelse. Det er dog tilfældet i Landinspektørnævnets Sag 123⁷⁷⁹, hvor der klages over, at landinspektøren ikke har understøttet et muligt forlig mellem parterne. Det oplyses blandt andet, at landinspektøren forsøgte ”*på ingen måde før eller under skelsætningsforretningen at opnå forlig mellem parterne om skelliniens beliggenhed...*” Landinspektøren afviser forholdet⁷⁸⁰, og det synes tydeligt både af klagers og indklagedes beskrivelse, at klager alene ville have indgået forlig om eget forslag til løsning. Men af klagers beskrivelse fremgår det også, at klager har indtryk af, at der kan indgås forlig om andet end det skel, landinspektøren skønner er ejendomsgrænsens beliggenhed. Klager forventede, at der havde været en decideret forhandling.

Partsevaluering på tværs

Hvis parterne får oplyst, at det er muligt at indgå forlig om andet end ejendomsgrænsens beliggenhed (eksempelvis brugsret), fremgår det af Kims forklaring, at parterne i nogle tilfælde sammen kan finde ganske gode løsninger, der løser parternes reelle problemer. Det afgørende er denne viden. Hos Kirsten fremgår det omvendt, at usikkerhed herom modvirker en forligsløsning, der kunne afslutte parternes konflikt.

På tværs af samtalerne med parterne i feltarbejdet fremgår det, at det ikke i nogle af tilfældene entydigt giver en øget positiv oplevelse, at landinspektøren lader dem fastlægge skellet. Dog vil parterne hellere have en forligsløsning, hvis det ellers er sandsynligt, at de taber. I flere af beskrivelserne bibringer landinspektørens forsøg på at få parterne til at fastlægge skellet til negative oplevelser for parterne. Den manglende professionelle vurdering blev som nævnt knyttet til manglende professionalisme og usikkerhed. Konkret synes den også at kunne

⁷⁷⁸ Landinspektørnævnet borer ikke i forholdet, der vel også hører under matrikelmyndighedens kompetenceområde.

⁷⁷⁹ Ikke-offentliggjorte breve fra klager af 3. oktober 1988 og 3. januar 1990 i Landinspektørnævnets Sag 123.

⁷⁸⁰ Ikke-offentliggjorte breve fra landinspektør af 11. november 1989 og 16. februar 1990 i Landinspektørnævnets Sag 123.

bidrage til reducerede muligheder for at forhandle om placeringen af det fremtidige skel. Landinspektørnævnets Sag 123 er omvendt et eksempel på en part, der er utilfreds med, at landinspektøren ikke bidrog til forlig. Det fremgår af sagen, at det i dette tilfælde er tale om et ønske om øget kontrol over afgørelsen.

På tværs af samtalerne fremgår det helt entydigt, at det opfattes særdeles positivt, hvis der under skelforretningen kan etableres en løsning på parternes øvrige naboretlige problemstillinger, og omvendt negativt, hvis dette ikke sker. Denne beskrivelse er i overensstemmelse med Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983, hvor det fremgik, at for parterne er en afslutning af konflikten det væsentligste aspekt i god konfliktløsning. En proces, der understøtter dette, opleves som tilfredsstillende for parterne.

I forhold til kontrol fremgår det af såvel samtalen med Søren som klagesagerne, at et forlig ikke uden videre kan vurderes som værende tilfredsstillende for parterne. Parter kan på grund af ydre omstændigheder være tvunget til at søge forlig eller føle sig presset til at tiltræde. Og også en dominerende modpart kan medvirke til, at det bliver svært at sige fra. Her giver det yderligere parterne en dårlig oplevelse, hvis landinspektøren ikke optræder som værn. Søren beskriver, hvordan de mange forligsforslag reelt bidrager til usikkerhed, der yderligere resulterer i, at Søren oplever, at forliget er udtryk for et kontroltab – ikke en tilegnelse af kontrol. I Sørens oplevelse er det kun hans modpart, der gennem forliget får kontrol over afgørelsen. Denne oplevelse synes han på baggrund af klagesagerne ikke at være ene om.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.2.3:

- Afsætter landinspektøren ikke skellet før forligsforhandlingerne, kan det ødelægge disse forhandlinger.
- Manglende informationer om, at det er muligt for parterne at indgå forlig om andet end skellet, kan bidrage til at forhindre, at parterne får afsluttet deres konflikt.
- Parter kan opleve, at forligsdrøftelserne alene giver modparten kontrol over afgørelsen.
- Parter kan føle sig tvunget til at indgå et utilfredsstillende forlig for at få en sag afsluttet.

7.2.4 Tværgående forhold

Udstykningsloven efterlader ikke rum for mægling om skellets placering. Men skelforretningsbekendtgørelsen kan med udtrykket ”opnå enighed” fejlagtigt give det indtryk, at der under skelforretningen skal ske forligsmægling svarende til reglerne herfor efter retsplejelovens kapitel 26 eller måske endda retsmægling efter retsplejelovens kapitel 27. Formuleringen om ”enighed” i skelforretningsbekendtgørelsen øger desuden risikoen for den misforståelse, at landinspektører antager, at forligsdrøftelserne skal komme før landinspektørens skelafsætning.

I afsnit 7.2.1 fremgik det, at forhandlinger mellem parterne om skellets beliggenhed ikke er i overensstemmelse med udstykningslovens § 36. Parterne kan vælge at være enige i landinspektørens skelafsætning og tiltræde denne, de kan ikke efter reglerne være dem, der fastlægger skellets placering. På trods heraf fremgik det, at udtrykket ”opnå enighed” i skelforretningsbekendtgørelsen kan give anledning til den misforståelse, at landinspektøren skal assistere parterne i forhandlinger om skellets beliggenhed. I afsnit 7.2.2 fremgik det, at det i praksis er, hvad der sker, og at landinspektører tror, at det er en del af deres rolle under skel-

forretningen, og at de er villige til at fastlægge skellet på baggrund af parternes ønsker i stedet for selv at fastlægge skellet på baggrund af et fagligt skøn. Det fremgår, at landinspektørerne derved ønsker at tilgodese parterne, men i afsnit 7.2.3 fremgik det, at det tilsyneladende kun er parter med en svag sag, der efterspørger, at skellet fastlægges på baggrund af forlig frem for på baggrund af landinspektørens faglige skøn. Det fremgik af afsnit 7.1.3, at parter gerne vil kende landinspektørens professionelle vurdering af ejendomsgrænsens beliggenhed.

I afsnit 7.2.1 fremgik det desuden, at forhandlinger mellem parterne om andet end skellets beliggenhed ikke er i modstrid med udstykningslovens § 36. I afsnit 7.2.2 fremgik det, at skønt det er et mindretal af sager, hvor sådanne elementer indgår i tiltrædelseserklæringen, er det alligevel relativt udbredt. Dertil kommer, at det på baggrund af feltarbejdet må antages, at der udover disse sager også indgås forligsaftaler om andet end skellet i andre sager, hvor forliget ikke indgår i tiltrædelseserklæringen, men som særskilte aftaler. I afsnit 7.2.3 fremgik det, at parterne er meget interesseret i denne form for forhandling og særdeles tilfredse, når forhandlingen resulterer i forlig. Parterne anfører, at landinspektøren kan hjælpe dem ved at gøre opmærksom på, at forhandling om andet end skellets (gældende) beliggenhed er mulig, samt ved at lytte og understøtte parternes egne forhandlinger. Der er ingen parter, der efterspørger en landinspektør, der er meget aktiv under forhandlingerne. Parterne synes i disse overvejelser ikke at være styret af et ønske om at få kontrol over sagens afgørelse, men i stedet af ønsket om at få afsluttet konflikten helt. Når det sker, giver det anledning til tilfredshed. Og omvendt.

I afsnit 7.2.2 fremgik både fra landinspektører og norske jordskiftedommere en lang række overvejelser i forhold til at understøtte parternes forligsdrøftelser. Hyppigst blev anført taktik for at overbevise parterne om, at det var den rigtige beslutning. Parterne skal overbevises gennem forklaringer om sagens fakta, den eventuelle rimelighed i en afgørelse samt ved at gøre parter med svage beviser indirekte opmærksomme på dette forhold gennem spørgsmål. Denne taktik er relevant ikke alene i forhold til parternes indbyrdes forhandling, men især i forhold til parternes eventuelle tiltrædelse af landinspektørens afsætning. Taktikken kunne dermed bruges, når udstykningslovens § 36 overholdes. Det samme var tilfældet ved anvendelse af den taktik, at parterne gøres opmærksom på fordele ved forliget (tiltrædelse) som et element, der sparer procestid ved at fjerne søgsmålsfristen og eventuel usikkerhed om en retssag (argumentet med procestid blev anført af jordskiftedommer Dahl).

Hvis udstykningsloven skal overholdes, var flere andre taktikker kun interessante, hvor det drejer sig om forligsforhandlinger om andet end skellets beliggenhed. I denne kategori hører 1) konkrete forligsforslag til parterne, 2) anføre fordele i forhold til forbedring af naboskab, øget mulighed for kontrol over afgørelsen og mulighed for at få afsluttet konflikten helt, og 3) at få parterne i et ”forligsmodus” gennem respekt, overblik (mødestyring), velvilje, integritet med videre. Dog må det i forhold til sidstnævnte vurderes, at disse elementer også kan bidrage til øget ønske om at tiltræde landinspektørens afsætning. I hvert fald vil det antageligvis reducere denne mulighed, hvis parterne i øvrigt føler sig utrygge, forvirrede eller dårligt behandlet af landinspektøren. I forhold til konkrete forligsforslag (om andet end skellets beliggenhed) må det dog antages, at også en meget aktiv adfærd i den forbindelse kan opleves som partisk. Det sikreste vil antageligvis være at anvende en sådan taktik efter, at landinspektøren har afsat skellet. Og kun hvis alle parterne efterspørger det.

I afsnit 7.2.2 fremgår det, at landinspektørerne er meget opsatte på, at skelforretningen skal resultere i et forlig mellem parterne. Det fremgår også, at landinspektørerne vurderer, at et

forlig er udtryk for, at parterne er tilfredse. I afsnit 7.2.3 fremgår det, at det for nogle parter kan være vanskeligt at sige fra over fra et uønsket forlig. Det fremgår desuden, at det kan virke krænkende at sige ja til et uønsket forlig, mens en professionel afgørelse ikke på samme måde opleves ubehageligt – heller ikke hvis afgørelsen går parten imod. Hvor landinspektører forestiller sig, at forlig altid er en positiv løsning for parterne og gives med deres fulde accept, da indebærer det en risiko for, at landinspektøren bliver blind for parternes situation. Samtidig kan det bidrage til, at landinspektøren under forhandlingerne ikke er opmærksom på at skærme en svag part. Hvis en part står til at tabe, kan det opleves som mere acceptabelt og respektfuldt, at landinspektøren træffer afgørelsen, end at parten presses til at underskrive en tiltrædelseserklæring. Tiltrædelseserklæringen kan af landinspektøren opleves som en accept af udført arbejde og dermed give landinspektøren en oplevelse af succes, men oplevelsen kan altså være ganske anderledes for parterne.

Det fremgik af afsnit 7.2.2, at der i en række sager i Skelforretningssager 2012 som dokumentation for tiltrædelse over for matrikelmyndigheden fremsendes tiltrædelseserklæringer, hvor der ikke er fremlagt dokumentation for aftalens opfyldelse. Da sagerne i undersøgelsen alle er noteret i matriklen, kan det dermed endnu engang konstateres, at matrikelmyndigheden ikke har foretaget en tilstrækkelig myndighedsbehandling.

I afsnit 7.2.3 peger Kims overvejelser på, om det overhovedet er relevant at inddrage en landinspektør, hvis det er en forligsløsning, der er mest attraktiv. En tredjepart er nødvendig, men ikke nødvendigvis en landinspektør. I afsnit 7.1.2 og 7.2.2 fremgik det, at landinspektører er meget opsatte på, at parterne skal finde og indgå et forlig, og ikke altid forud for forhandlinger herom giver parterne en professionelt skøn over ejendomsgrænsens beliggenhed. Hvis skelforretningen ikke bidrager til, at parterne får et professionelt skøn, men alene en forligsmulighed, synes procesvalg forkert og unødigt omkostningstungt. Det vil naturligvis være således, at kun en landinspektør kan ændre skellets registrering i matriklen, hvorfor parterne i sådanne tilfælde vil skulle rekvirere en ejendomsberigtigelse eller arealoverførsel efterfølgende. Men i de tilfælde, hvor der ikke sker ændring af skellet, vil denne rekvisition ikke være nødvendig.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.2.4:

- Landinspektørerne overholder ikke udstykningslovens § 36, men ser det i stedet som deres rolle under skelforretningen at få parterne til at forhandle sig frem til skellets placering.
- Matrikelmyndigheden noterer skelforretninger som tiltrædelsessager på trods af, at betingelserne for tiltrædelse ikke er dokumenteret opfyldt.

7.3 Tiltrædelse (forlig)

7.3.1 Regelgrundlaget – tiltrædelse (forlig)

I overskriftens parentes og andre steder i artiklen er anvendt udtrykket forlig, som er alment brugt i forbindelse med skelforretninger, men som det fremgår af udstykningslovens⁷⁸¹ § 36, stk. 2, drejer det sig reelt ikke om et forlig mellem to parter, men i stedet om en tiltrædelse af landinspektørens afgørelse. Udtrykket ”forlig” blev som nævnt i afsnit 5.2.1 helt fjernet ved

⁷⁸¹ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

udstykningsreformen, der trådte i kraft i 1991, men også i de tidligere regler var der tale om en tiltrædelse, ikke et traditionelt forlig.

Lovens § 36 fastlægger, at ”Afsætningen af skellet er bindende for ejerne af de pågældende ejendomme, såfremt 1) de skriftligt tiltræder afsætningen...”. Bestemmelsen gentages i skelforretningsbekendtgørelsens⁷⁸² § 4, stk. 1. Formuleringen indkapsler tre regler:

- Tiltrædelsen af landinspektørens afsætning skal være skriftlig.
- Tiltrædelsen medfører direkte, at landinspektørens afsætning af skellet bliver bindende.
- Afsætningen af skellet er kun bindende for de ejendomme, hvis ejere tiltræder.

Da det kun er landinspektørens afsætning, parterne må tiltræde, er det ikke et krav, at landinspektøren udtaler sig om eventuel hævderhvervelse. I de regler, der var gældende frem til 1991, skulle landinspektøren underskrive en påtegning på tiltrædelseserklæringen⁷⁸³, dertil kom, at landinspektøren ved hævde samtidig skulle erklære sig herom som ved de gældende regler for ejendomsberigtigelse. Efter administrativ regeltilknytning bekræftede landinspektøren med påtegning og underskrift, at udstykningslovens regler var overholdt⁷⁸⁴. Med gældende regler bekræfter landinspektøren ikke længere med en direkte udtalelse om forholdet, at procesregler og materielle regler er overholdt. Matrikelmyndighedens ansvar i kontrollen er anderledes ved skelforretninger end i andre sager. Med de gældende regler er det uklart, hvordan matrikelmyndigheden i tiltrædelsessager skal kontrollere procesreglernes overholdelse. Dette forhold vurderes at være problematisk.

Tiltrædelsen af landinspektørens afsætning skal være skriftlig

Kravet om skriftlighed følger af udstykningslovens § 36, stk. 2, samt af skelforretningsbekendtgørelsens § 4, stk. 1, og § 9, stk. 2. Men reglerne fastlægger intet om indholdet af tiltrædelseserklæringen. I stedet er der alene retningslinjerne i skelforretningsvejledningens⁷⁸⁵ afsnit 5.1 at støtte sig til. Her anføres, at tiltrædelseserklæringen bør: ”indeholde en beskrivelse af skellets beliggenhed og henviser til et rids, der viser skellets beliggenhed og placeringen af de anbragte skelmærker”. Det fremgår, at der forventes såvel en beskrivelse som en grafisk fremstilling. Vejledningen har som bilag 3 et eksempel på en tiltrædelseserklæring, hvoraf fremgår, at det er landinspektørens afsætning, parterne godkender. Af eksemplets tekst fremgår ligeledes, at det ikke er en forligserklæring, men et eksempel på en erklæring om tiltrædelse. Det fremgår desuden af bilaget, at såvel den fysiske afgrænsning af skellet som skelafmærkningen forudsættes anført i tiltrædelseserklæringen.

Formålet med beskrivelsen er ikke anført, men synes helt åbenbart at understøtte, at det udtrykkeligt fremgår af erklæringen, hvad det er, parterne har tiltrådt. Dette er særdeles vigtigt i forhold til at sikre mod misforståelser. Til sammenligning kræves det efter bekendtgørelse om matrikulære arbejder⁷⁸⁶ § 3, stk. 1, ved skelfastlæggelse i sager om arealoverførsel, ejendomsberigtigelse og matrikulering, at parterne skal underskrive en erklæring, hvor de godkender skellet, ”som det er eller vil blive afmærket på stedet”. Et tydeligt aftalegrundlag bidrager til at forebygge fremtidige konflikter, hvilket særlig er relevant, hvor der har eksisteret

⁷⁸² Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

⁷⁸³ Lovbekendtgørelse nr. 6 af 7. januar 1977 om udstykning og sammenlægning m.m. af faste ejendomme § 31 (historisk).

⁷⁸⁴ H.O. Nordlund, Skelsætninger gennem 20 år, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 26. bind, Den danske Landinspektørforening, 1972, s. 493-518.

⁷⁸⁵ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁷⁸⁶ Bekendtgørelse nr. 1676 af 20. december 2013 om matrikulære arbejder.

steret en tvist. På den baggrund er det uheldigt, at det ikke er et krav til tiltrædelseserklæringerne, men alene en anbefaling i vejledningen.

Skelforretningsvejledningens eksempel på en tiltrædelseserklæring er her vist i tekstboks.

Bilag 3. Eksempel på parternes tiltrædelse af afsætningen af skel.

Godkendelse af skel, der er fastlagt ved skelforretning.

Undertegnede, der ejer ejendommen matr. nr., og undertegnede, der ejer ejendommen matr. nr., godkender herved beliggenheden af det skel mellem vore ejendomme, som landinspektør, har afsat ved skelforretningen den

Endvidere tiltræder, der rekvirerede skelforretningen, ejernes godkendelse af afsætningen af skellet. (Dette afsnit anvendes kun, når skelforretningen blev rekvireret af en anden end ejerne af de berørte ejendomme.)

På strækningen fra til dannes skellet af (For hver enkelt strækning af skellet angives, hvordan skellet fremtræder, og hvordan skellet ligger i forhold til hegn og lignende, for eksempel midte af jordvold eller grøft, den ene side af stengærde, mur, plankeværk, eller stakit, eller en vis afstand fra midte af hæk).

Punkterne og er nu blevet afmærket med skelmærker, nemlig punkt med og punkt med (Arten af hvert af de anbragte skelmærker angives).

Sagens omkostninger betales af, den 20...

Som ejer af matr. nr.:

.....

For ejeren af matr. nr.:

.....

ifølge fuldmagt

Som rekvirent:

Tiltrædelsen medfører direkte, at landinspektørens afsætning af skellet bliver bindende.

Tiltrædelsen af landinspektørens afsætning er retligt bindende uden mulighed for fortrydelse. Alligevel er der en større mængde sager, hvor parter bestrider deres tiltrædelse af skellet. Enten fordi de mener, at de tiltrådte skelfastlæggelsen under forkerte forudsætninger. Eller fordi de mener, at det ved sagens notering registrerede skel ikke er det skel, de tiltrådte under skelforretningen. Sidstnævnte begrundelse synes at kunne hænge tæt sammen med ovennævnte mulighed for manglende udtrykkelighed i tiltrædelseserklæring og skelforretningsrids. Men selv, hvor forholdet er udtrykkeligt anvist i dokumenterne, kan der opstå vanskeligheder, hvis landinspektøren ikke overholder reglerne om at afsætte skelafmærkning under skelforretningen, men i stedet alene foretager foreløbig markering med træpinde. Ligeledes kan parterne risikere, at landinspektøren foretager efterfølgende småjusteringer efter forretningens afslutning. Det var tilfældet i Landinspektørnævnets Sag 313⁷⁸⁷, hvor det af klager blev anført: ”I telefonsamtale med [indklagede] et stykke tid efter skelforretningen ([dato]) meddelte denne, at han havde flyttet en skelpæl nogle centimeter efter aftale med landinspektør Y [modpartens landinspektør] dog uden at orientere os om det. Dette mener vi ikke er lovligt da skelpæle og beskriv-

⁷⁸⁷ Ikke-offentliggjort brev af 22. juni 2008 fra klager til Landinspektørnævnets Sag 313. I sagen er samtidig afgivet kendelse den 3. april 2009, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

else af skel var nøje præciseret i forliget". Hertil forklarer landinspektøren⁷⁸⁸, at han ved endelig måling havde konstateret, at ejendomsgrænsen lå anderledes, end han havde troet under skelforretningen. Han taler herom med modpartens landinspektør og får accept af modparten til at flyttet skellet 9 cm: "[O]g da jeg mente, at jeg tjente [klager]bedst ved at flytte røret, gjorde jeg det". Landinspektørnævnet tildeler landinspektøren en advarsel, idet han burde havde inddraget begge parter. Advarslen får dog ikke betydning for vurderingen af tiltrædelseserklæringens gyldighed, da dette forhold ligger uden for nævnets kompetencer.

Oplevelsen af at have underskrevet tiltrædelseserklæringen under forkerte forudsætninger er fremført i et omfattende antal henvendelser til matrikelmyndigheden. Men det fremgår, at matrikelmyndigheden siden en byretsdom fra 1960 har haft en fast praksis med at afvise parter, der fortryder deres underskrift. Typisk effektueres denne praksis telefonisk og uden megen dokumentation i sagen. Men der er alligevel fundet sager herom i arkiverne.

Den omtalte byretssag er vedlagt sagen j.nr. U.J.1959/1871. Af sagen fremgår det, at den ene part dagen efter skelsætningsforretningen fortrød sin tiltrædelse og forsøgte at standse sagen hos matrikelmyndigheden og senere anlagde sag ved byretten. Sagsøger mente, at hun var blevet "*urigtigt vejledt*" af landinspektøren, og at dette betød, at forudsætningerne for forliget var "*bristet*". Det fremgår af vidneudsagn og parternes påstande, at landinspektøren "*var meget ivrig efter at få et forlig i stand*", og at han blev ved med at sige, at reglerne medførte en fastlæggelse af skellet pågældende sted. Dommeren vurderede, at landinspektøren havde fulgt reglerne, og: "*Dertil kommer, at sagsøgerinden har haft rigeligt tid til at overveje sin stilling og har været støttet i sin stilling og endelige beslutning af flere af de tilstedeværende*"⁷⁸⁹.

I såvel sag j.nr. U.J.1970/5773⁷⁹⁰ som sag j.nr. U.J.1970/18225⁷⁹¹ ønsker parter at trække deres tiltrædelse af landinspektørens afsætning tilbage, fordi de mener, landinspektøren afgjorde sagen på et forkert grundlag. I førstnævnte sag mente klager, at der ikke var taget hensyn til en deklARATION, i den næste sag er forskellige vidner ikke blevet indkaldt. I begge sager foretager matrikelmyndigheden en vurdering af, om det processuelle forløb i forbindelse med sagens oplysning er fulgt. Og det er på baggrund af denne vurdering, at klagerne afvises, og sagerne alligevel noteres i matriklen. I sagen j.nr. U1997/185B⁷⁹² mener klager sig vildledt og presset af landinspektøren i forbindelse med tiltrædelsen. Han vurderer, at der er tale om en forkert afgørelse. Matrikelmyndigheden anfører, at den ikke kan anfægte landinspektørens afgørelse, og at det var bindende, da sagens parter tiltrådte skelafsætningen⁷⁹³. I sagen j.nr. U2004/5176⁷⁹⁴ mener klager, at der er sket en fejl ved skelforretningens afholdelse, idet landinspektøren uden begrundelse har set bort fra flere forhold. Desuden mener klager ikke at have modtaget tilstrækkelige oplysninger i forhold til omkostningsfordelingen, fri proces og retshjælpsforsikring. Matrikelmyndigheden anfører, at den ved sin gennemgang af sagen ikke

⁷⁸⁸ Ikke-offentliggjort brev fra landinspektør af 7. juli 2008 og under nævnsbehandlingen til Landinspektørnævnets Sag 313. I sagen er samtidig afgivet kendelse den 3. april 2009, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

⁷⁸⁹ Ikke offentliggjort dom af 10. marts 1960 fra retskreds nr. 30. Maribo købstad m.v. i sagen B.S.728/1959.

⁷⁹⁰ Ikke-offentliggjort brev af 24. august 1970 fra landinspektør til Landbrugsministeriet, Matrikeldirektoratet, samt ikke-offentliggjort brev af 22. december 1970 fra Landbrugsministeriet, Matrikeldirektoratet til landinspektør i sagen j.nr. U.J.1970/5773.

⁷⁹¹ Ikke-offentliggjort brev af 3. marts 1971 fra Landbrugsministeriet, Matrikeldirektoratet til sagspart i sagen j.nr. U.J.1970/18225.

⁷⁹² Ikke-offentliggjort brev af 26. maj 1997 fra klager til Kort- og Matrikelstyrelsen i sagen j.nr. U1997/185B.

⁷⁹³ Ikke-offentliggjort brev af 4. juli 1997 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til klager i sagen j.nr. U1997/185B.

⁷⁹⁴ Ikke-offentliggjort brev af 23. juli 2004 fra klager til Kort- og Matrikelstyrelsen i sagen j.nr. U2004/5176.

kan påvise fejl eller formelle mangler ved skelforretningen, hvorfor den vil blive noteret i matriklen. Samtidig henviser matrikelmyndigheden spørgsmålet om tiltrædelsens gyldighed til domstolene⁷⁹⁵.

Der synes at være en ensartet regeltolkning, hvor tiltrædelse vurderes at have karakter af en aftale, og som sådan er gyldig, medmindre den er dømt ugyldig efter eksempelvis aftalelovens bestemmelser. Det forhold, at sagen kan være afgjort på et forkert materielt grundlag, og tiltrædelsen dermed er sket under urigtige eller bristende forudsætninger, kan derimod ikke indgå i matrikelmyndighedens afgørelse, men er et forhold, der må afgøres ved domstolene.

Afsætningen af skellet bliver kun bindende for de ejendomme, hvis ejere tiltræder

Før skelforretningen kan noteres i matriklen som en skelforretning med tiltrædelse, forudsætter det, at samtlige berørte ejendommens ejere og også rekvirent har underskrevet tiltrædelseserklæringen. Jævnfør udstykningslovens § 36 er det ikke tilstrækkeligt, at kun de af sagens parter, der er mødt ved skelforretningen, tiltræder.

I matrikelmyndighedens sag j.nr. U2001/8655 fremgår det, at en landinspektør indsendte en skelforretningssag som afsluttet ved tiltrædelse, skønt ikke alle parter var mødt, og tiltrædelseserklæring altså ikke blev tiltrådt af alle sagens parter. I sagen indgik en ejendom med mange ejere (fælleslod). Matrikelmyndigheden måtte derfor nægte sagens notering i matriklen. Herefter fulgte et langt forløb, hvor landinspektøren nægtede at imødekomme kravet om ejernes skriftlige tiltrædelse efter udstykningslovens § 36, stk. 2, idet landinspektøren mente, at et forlig måtte kunne indgås, selv om der var parter, der ikke var mødt. Det vil formentlig være indlysende for de fleste, at aftaler ved skelforretninger kun binder parter, der tiltræder dem. Dette er gældende for alle øvrige aftaler, herunder retsforlig. Når sagen alligevel refereres, skyldes det den administrative regeltolkning. Således anføres: *”Kort & Matrikelstyrelsen skal fastholde”... ”at et forlig indgået ved en skelforretning kun er gældende, hvis det er underskrevet af samtlige ejere af de to matrikelnumre, eventuelt ved fuldmagt”*⁷⁹⁶. Matrikelmyndigheden forklarer endvidere, at et forlig er en aftale, og *”[e]n aftale er efter almindelige aftaleretlige principper kun bindende for dem, der har indgået aftalen”... ”Forliget i den foreliggende skelforretning er ikke bindende for de ejere, som ikke gav møde under skelforretningen og dermed ikke kunne tilslutte sig forliget. Spørgsmålet om skellets beliggenhed blev dermed ikke løst ved skelforretningen, og skelforretningen blev ikke udført på lovlig måde af Dem. Skelforretningen kan derfor ikke noteres i matriklen, medmindre forliget efterfølgende tiltrædes af de ejere, som ikke gav møde”*⁷⁹⁷.

Flere procesregler bliver fortolket i forbindelse med matrikelmyndighedens afgørelse. Dels fremgår det, at det ikke er et krav, at tiltrædelsen af landinspektørens afsætning sker under skelforretningen, således som det tidligere var et krav efter reglerne for skelsætningsforretninger. Dette er helt i overensstemmelse med udstykningslovens formulering. Dertil kommer, at det samtidig fremgår, at det ikke er muligt at træffe en afgørelse om skellets fastlæggelse ved en afgørelse, der ikke træffes under skelforretningen. Landinspektøren kunne derfor ikke efterfølgende have udarbejdet en skelforretningserklæring og fremsendt til parterne. Dette er som tidligere nævnt i overensstemmelse med gældende regler og tolkning heraf. Det skal bemærkes, at sagen blev løst ved, at landinspektøren til sidst indsendte tiltrædelseserklæring fra de resterende parter.

⁷⁹⁵ Ikke-offentliggjort brev af 13. september 2004 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til klager i sagen j.nr. U2004/5176

⁷⁹⁶ Ikke-offentliggjort brev den 3. december 2001 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen j.nr. U2001/8655.

⁷⁹⁷ Ikke-offentliggjort brev den 21. december 2001 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen j.nr. U2001/8655.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.3.1:

- Det synes problematisk, at landinspektøren i tiltrædelseserklæringen ikke udtrykkeligt garanterer, at skelforrettingsreglerne er overholdt. Uden denne garanti som påtegning af tiltrædelseserklæringen er det uklart, hvordan matrikelmyndigheden i tiltrædelses-sager skal kontrollere procesreglernes overholdelse.
- Skelforrettingsvejledningens anbefalinger for tiltrædelseserklæringen er vigtige i forhold til at skabe et tydeligt aftalegrundlag og kan som sådan bidrage til at forebygge fremtidige konflikter. På den baggrund er det problematisk, at anbefalingerne ikke er indført som krav til tiltrædelseserklæringerne, men alene som en anbefaling i vejledningen.
- Et stort antal klagesager, hvor parter fortryder deres forlig, antyder en uafdækket problematik i forbindelse med skelforretninger med tiltrædelse.

7.3.2 Praksis – tiltrædelse (forlig)

Skelforrettingsstatistik 1997-2010

I Skelforrettingsstatistik 1997-2010 er der i samtlige 885 sager fra perioden undersøgt, om parterne tiltrådte landinspektørens afsætning af skellet, hvilket i praksis vil sige, at der blev indgået forlig. Det var tilfældet i 482 (54,4 %) af sagerne⁷⁹⁸. På baggrund af hidtidige afsnit om praksis er det vanskeligt at vurdere, hvor mange af disse forlig der reelt er tiltrædelse af landinspektørens afsætning af skellet, og i hvor mange sager der i stedet er tale om resultatet af parternes indbyrdes skelfastlæggelse.

Andres empiri. Tidligere statistiske undersøgelser af praksis foretaget af Nordlund, Carlsen samt af Heinemann og Buhl har klarlagt, at i perioden 1. oktober 1949 til 30. september 1969⁷⁹⁹ var der forlig i 81,1 % af skelforretningssagerne, i perioden 1970-1981⁸⁰⁰ var forligs-sagerne faldet til 65,7 %, mens de kun udgjorde 64 % af skelforretningssagerne i 1990-1995⁸⁰¹.

Således påviser resultatet fra skelforrettingsstatistik 1997-2010 et tydeligt fald i antallet af skelforretningssager med forlig. Praksis synes dermed i stadig mindre grad at understøtte, at parterne får afsluttet konflikten endeligt ved skelforretningen.

Skelforretningssager 2012

Ud af de 73 sager, der indgik i Skelforretningssager 2012, afsluttedes sagerne ved, at alle parterne underskrev tiltrædelseserklæring i 44 af sagerne⁸⁰². Ud over de 44 sager er der indgået delvist forlig (det vil sige nogle, men ikke alle parter underskrev tiltrædelseserklæringer) i yderligere 5 sager. Således er der vedlagt tiltrædelseserklæringer i i alt 49 sager, hvor en række af sagerne har mere end én erklæring. Alle teksterne i erklæringerne er gennemgået, og der kan identificeres en fast struktur, hvor der er fire emner, der kan indgå i forliget: parternes

⁷⁹⁸ Appendiks A. Felt B.

⁷⁹⁹ H.O. Nordlund, Skelsætninger gennem 20 år, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 26. bind, Den danske Landinspektørforening, 1972, s. 493-518.

⁸⁰⁰ Mary Fyrst Carlsen, Skelsætninger, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 31. bind, Den danske Landinspektørforening, 1982, s. 248-258.

⁸⁰¹ Trine Heinemann og Lars Buhl, Skelforretninger 1990-1996, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 1997, s. 399-400.

⁸⁰² Appendiks B. Felt Æ.

accept, definition af det fastlagte skel, beskrivelse af skelafmærkningen og forlig om andet end skellet⁸⁰³. Sidstnævnte er allerede behandlet i afsnit 7.2.2.

Accept. Alle erklæringerne indeholder i sagens natur parternes accept. I 46 af sagerne er teksten enten identisk med eller en nærtstående variation over: ”godkender herved beliggenheden af det skel mellem vore ejendomme, som landinspektør L1 har afsat/fastlagt/påvist ved skelforretningen den...”. Teksten indeholder altså accept af landinspektørens skelafsætning samt typisk en angivelse af en dato. I to af sagerne indgår samme led, men formuleringen inkluderer desuden accept af lovligheden af indvarslingen af skelforretningen. Kun én tekst adskiller sig væsentligt fra formuleringen i de øvrige, idet parterne her ikke godkender det af landinspektøren afsatte skel, men i stedet decideret godkender et forlig mellem parterne: ”Undertegnede parter indgår hermed følgende forlig ved skelforretning”.

I øvrigt inkluderer én af tiltrædelseserklæringerne en underskrift fra en advokat, hvor denne som rekvirent på vegne af tinglyst ejer også tiltræder erklæringen⁸⁰⁴. Denne underskrift illustrerer en usikkerhed i forhold til advokatfuldmagtens rækkevidde.

Definition af det fastlagte skel. I 34 af sagerne er angivet en beskrivelse af den fysiske grænse i marken. I 9 af disse sager er den fysiske grænse vist i en skitse eller kortbilag, men der er ingen tekstbeskrivelse heraf. I 25 af sagerne er der en tekstbeskrivelse af den fysiske grænse, skellet følger. I flere af de 25 sager oplyses samtidig, at skellet er i overensstemmelse med matriklens oplysninger, eller/og der er indtegnet en skitse i forligsdokumentet. Tekstbeskrivelserne af den fysiske grænse er lige så forskellige, som der er sager. Et tilfældigt eksempel er: ”Skellet følger den sydlige mur i garageanlægget. Murlinien er markeret med pkt. 1-6 på vedhæftede kortbilag”. I de resterende 15 sager er der ingen beskrivelse af den fysiske grænse. I otte af disse sager konstateres det i stedet, at skellet er afsat i overensstemmelse med matriklens udvisende eller et bestemt ældre måleblad. I en af sagerne anføres det blot: ”Skel som det er afmærket”. Og i seks af sagerne indeholder forligsteksten ingen form for beskrivelse af det skel, parterne tiltræder. Det fremgår, at tiltrædelseserklæringerne ikke altid understøtter, at der er et tydeligt aftalegrundlag for parternes tiltrædelse, idet der ikke altid er en tydelig angivelse af det fastlagte skel.

Skelafmærkningen. Skelafmærkningen anføres i de fleste af sagerne. Hvor der sker ny afmærkning, er afmærkningstypen enten angivet i forligsteksten, eksempelvis ”Skellet er markeret med 3 skeljernrør”, eller fremgår af skitsen på forliget. Kun i seks sager er der intet anført om skelafmærkningen. Fem af disse sager er blandt de ovennævnte seks sager, der ikke indeholder nogen form for beskrivelse af skellet.

Underskrivelse i marken. Af de 44 sager med forlig fremgår det i 41 af sagerne, hvornår de blev underskrevet. I 31 af sagerne fremgår det, at de blev underskrevet i marken, i de øvrige ni sager underskrives erklæringen efterfølgende⁸⁰⁵. Det skal i øvrigt bemærkes, at i et tilfælde fortryder den ene af parterne forligets indgåelse to dage efter skelforretningen⁸⁰⁶, hvilket ikke er overraskende, når det ses på baggrund af arkivernes i øvrigt mange klagesager, hvor parterne fortryder indgåelse af forlig.

⁸⁰³ Appendiks B. Felt Å.

⁸⁰⁴ Appendiks B. Felt Å. Sag W.

⁸⁰⁵ Appendiks B. Felt AA.

⁸⁰⁶ Appendiks B. Felt AA. Sag K.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.3.2:

- Tiltrædelseserklæringerne udgør ikke altid et tydeligt aftalegrundlag, idet det fastlagte skel ikke altid er beskrevet fyldestgørende.
- Antallet af tiltrædelser er faldende. Dermed understøtter praksis ikke konfliktens afslutning ved skelforretningen.

7.3.3 Parternes evaluering – tiltrædelse (forlig)

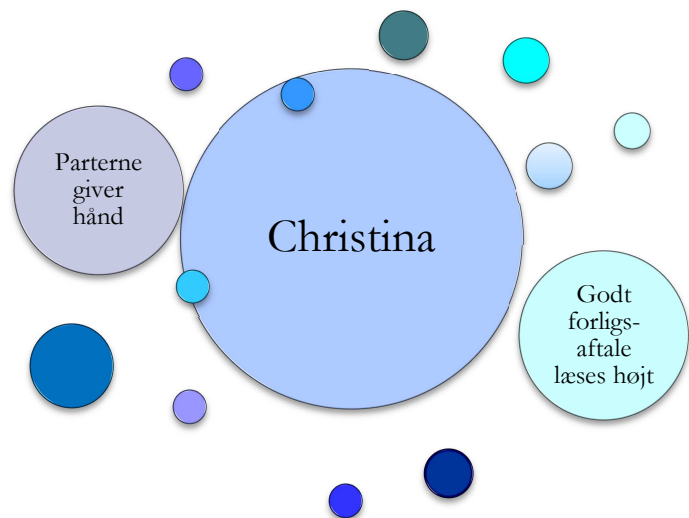
Christina, Kim og Søren underskrev en tiltrædelseserklæring. I figurerne 7.12-7.14 er kort opsummeret deres procesoplevelse⁸⁰⁷.

Christina

Som det fremgik af afsnit 8.3.2, blev Christinas sag ikke afgjort ved en egentlig tiltrædelse af landinspektørens afsætning, men i stedet som et forlig mellem parterne, der ikke tog udgangspunkt i beviser. I forhold til tiltrædelse bliver det relevante i forhold til dette afsnit derfor underskrivningen af aftalen. Det fremgår her, at Christina fremhæver det som positivt, at landinspektøren sørger for at læse forligsteksten op: *”Og så læser han det op. Og det var rigtig fint, at han lige læste det op, fordi så var det som om: Hér er hele aftalen”... ”Også fordi, nu læser jeg godt og hurtigt, men jeg kan bare forestille mig i andre situationer, hvis der er nogle, der ikke er så hurtige til at læse, så er det rart, at man får det læst op. Og så skrev vi under. Det gav også lige lidt rum til:*

*Nå, men nu skal vi til at underskrive – det er dét her, du har aftalt. Og så underskrev vi alle sammen. Og så.. ja, så gav vi hånd”*⁸⁰⁸.

Christina beskriver, hvordan hun oplever, at oplæsningen gjorde det tydeligt, hvad der blev indgået forlig om, men også at den gav tid eller en bestemt stemning. Udtrykket *”rum”* peger på begge betydninger. Christina fremhæver i den forbindelse positivt, at parterne efterfølgende gav hånd. Hun understreger i sin beskrivelse heraf, at det ikke alene var naboen, hun gav hånd til, men alle de tilstedeværende. Således peger forløbet ikke alene på den gammelkendte betydning af håndslag som en afslutning på en aftaleindgåelse, men i stedet snarere på en ujførlig handling, der afslutter processen og samtidig kan tolkes som et symbol på, at konflikten afsluttes.

Figur 7.12. Christinas oplevelse af tiltrædelsen.

Kim

Skelforretningen var delt i to møder, hvor parterne på det første møde fik forhandlet sagen på plads. Og på det andet møde havde landinspektøren en landmålingstekniker med til at måle op. Desuden havde landinspektøren til dette møde udarbejdet skriftligt aftalegrundlag for forliget. Forliget var delt op i to dokumenter. Ét der vedrørte det matrikulære skel, og som efter-

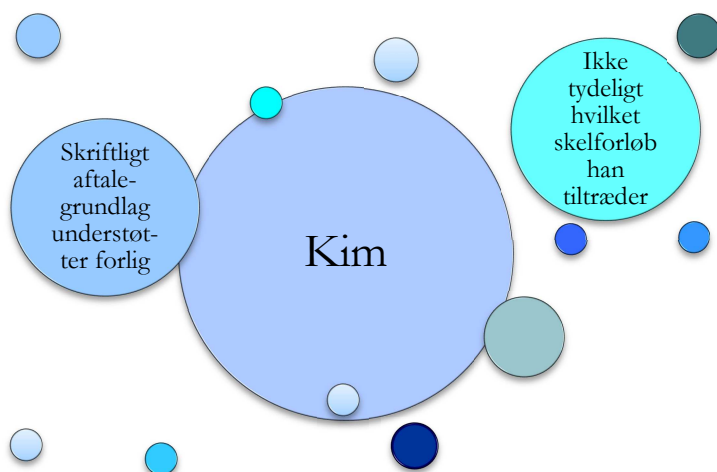
⁸⁰⁷ De i figurerne viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁸⁰⁸ Appendiks M. Linje 716-737.

følgende skulle bruges, når sagen blev indsendt til notering i matriklen. Og et andet, der vedrørte brugen af det omstridte areal, og som efterfølgende skulle tinglyses. Kim er tilfreds med, at landinspektøren havde udarbejdet de skriftlige erklæringer forudgående, og opfatter det som understøttende forliget⁸⁰⁹. Han vurderer, at aftalerne svarede til det, der var aftalt på det første møde.

Det fremgår af samtalen med Kim, at han efter underskrivelse af aftalen faktisk er i tvivl om, hvad det helt præcist er, han har skrevet under på i forhold til skelfastlæggelsen. Landmålingsteknikeren slog skelafmærkningen i efter parternes forhandlinger om skellet, men de fleste af mærkerne så parterne ikke blive slået i jorden, før de underskrev: Kim: *"Jeg har ikke været ude og kigge så meget på det endnu. Nu må jeg lige gå ud og kigge. Men jeg tror ikke, at det er noget, der bliver problematisk"*. TLS: *"Nu siger du, at du skal ud at kigge på det? Du syntes ikke, at du har en helt klar fornemmelse af den linje eller hvad?"* Kim: *"Nej, jeg har ikke været ude at kigge på de pæle, han har sat endnu"*. TLS: *"Okay. Så det fik du ikke helt en fornemmelse af, da I snakkede om det?"* Kim: *"Jeg har inde i hovedet lige en idé om, hvor han har sat de der pæle. Men vi gennemgik det ikke før vi afsluttede"*. TLS: *"Ville du gerne have haft, at I gjorde det?"* Kim: *"Både og. Lige derude havde jeg ikke lige behov for det. Men når man sidder her og tænker over det, så var det måske meget rart lige at se, hvor han har sat de pæle"*⁸¹⁰. Det fremgår, at det ikke er et væsentligt element for Kim. Men samtidig fremgår det, at Kim ikke er helt klar over, hvad forliget endte med at omfatte. Dette forhold synes umiddelbart betænkeligt, når det betænkes, at underskrivelse af forliget medfører, at forliget har direkte retlig virkning. Samtidig synes det at kaste et vist lys over en mulig forklaring på nogle af klagesagerne i arkiverne, jævnfør afsnit 7.3.1.

Christina bemærkede, at parterne gav hinanden hånden som afslutning på forliget. Landinspektøren i Kims sag gik så langt som at spørge parterne, om de ville afslutte med et glas vin sammen. Men det var de ikke interesseret i: *"[J]eg har ikke noget behov for at tilbringe mere tid med dem lige nu"*⁸¹¹. Landinspektørens spørgsmål synes dog at være skabt ud fra den tankegang, der ligger i Christinas idé om at give hånd, nemlig at skabe en mere formel afslutning af forløbet med aftaleindgåelse. Vin synes dog at være en for stor gestus i den sammenhæng. I

hvert fald for Kim og hans nabo. En parallel med tilbud om alkohol som afslutning på aftaleindgåelsen findes fra feltarbejdet i Norge. Her er det i sagen "Retsmægling", hvor den ene part, Morten, efter forliget er på plads, foreslår, at deltagerne kommer indenfor og drikker et glas cognac hos ham. Retsmægler afslår venligt tilbuddet med henvisning til, at han skal køre bil efterfølgende. Men tilbuddet får modparten Arild til at reagere negativt og tydeligt signalere uvilje⁸¹².

Figur 7.13. Kims oplevelse af tiltrædelsen.

⁸⁰⁹ Appendiks O. Linje 1224-1234.

⁸¹⁰ Appendiks O. Linje 797-855.

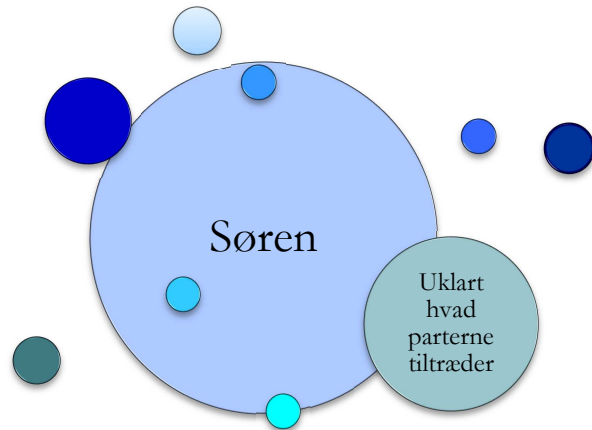
⁸¹¹ Appendiks O. Linje 857-871.

⁸¹² Appendiks L. Linje 390-400.

Reaktionen forstærkes sandsynligvis af, at tilbuddet indebar en invitation til at komme indenfor.

Søren

Efter at Søren i samtalen har gjort det klart, at det var vigtigt for ham, at det var tydeligt, hvad konsekvenserne af forliget om hegnet betød, forklarer han, hvordan det fortsat er uklart for ham, præcis hvad konsekvensen af forliget om skellet var, herunder om hans tilbygning faktisk kunne lovliggøres på den baggrund⁸¹³. Søren har dermed som Kim ikke et helt klart overblik over, hvad han har tiltrådt i forliget. Søren forklarer, at det er de mange forligsforslag under skelforretningen, der bidrager til, at det ikke føles som helt sikkert efterfølgende.

Figur 7.14. Sørens oplevelse af tiltrædelsen.

Klagesager

Et par af klagesagerne vedrører en partsoplevelse af, at det, der tiltrædes, ikke er det, landinspektøren afmærker. I Landinspektørnævnets Sag 249 ønsker klager at trække sin underskrift på forlig tilbage⁸¹⁴, idet han er af den opfattelse, at den træpind, som var sat til afmærkning af skellet efter underskrivelse af forliget, ikke blot var udskiftet med skelafmærkning, men i stedet var flyttet cirka en meter. Landinspektøren forklarer, at han efter underskrivelse erstattede træpælen med skelafmærkningen, men at klager dagen efter skelforretningen kontaktede ham, fordi klager mente, at skellet var flyttet. Sagen synes at understrege faren ved ikke at afmærke skellet før tiltrædelse⁸¹⁵. Samtidig illustrerer klagen, at det ikke altid er tydeligt for parterne, hvilken placering af skellet de tiltræder. Som tidligere omtalte i afsnit 7.3.1 fik landinspektøren i Landinspektørnævnets Sag 313 en advarsel, fordi han efter en klage erkender faktisk at have flyttet skelafmærkningen 9 cm. Således var der i dette tilfælde ikke tale om et uklart tiltrædelsesgrundlag.

Flertallet af klagesager, hvor parter fortryder deres tiltrædelse, synes at vedrøre, at parterne ikke ved tiltrædelsen havde tiltrækkelige informationer til rådighed og måske heller ikke har haft den tilstrækkelige tid og ro til rådighed til at studere disse. Problemet synes at pege tilbage på problematikken anført i kapitel 6 med manglende fremsendelse af bevismateriale til parterne før sagens start. Men problemet er muligvis også hjulpet på vej af manglende tid og forklaring under skelforretningen til at overveje konsekvenserne af tiltrædelsen. De fleste sager, hvor parter fortryder tiltrædelse af skelafsætningen, fordi de mener, skelafsætningen er forkert, er allerede nævnt i afsnit 7.3.1. I arkiverne er fundet Landinspektørnævnets Sag 73⁸¹⁶,

⁸¹³ Appendiks Q. Linje 1982-2033 og 2086-2102.

⁸¹⁴ Ikke-offentliggjort brev af 19. november 2002 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 249.

⁸¹⁵ Landinspektørnævnet afviser at kunne behandle sagen, som er påstand mod påstand, og henviser i stedet sagen til domstolene, hvor parterne kan udtale sig under vidneansvar.

⁸¹⁶ Ikke-offentliggjort brev af 10. oktober 1978 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 73.

Landinspektørnævnets Sag 315⁸¹⁷, Landinspektørnævnets Sag 329⁸¹⁸ samt hos matrikelmyndigheden sagerne U.J.1959/1871⁸¹⁹, U.J. 1970/5773⁸²⁰, U.J. 1987/4082⁸²¹ og U2008/2729.

Partsevaluering på tværs

Det fremgår af feltundersøgelsen, at for nogle parter, der tiltræder skelafsætningen, er det ikke helt tydeligt, præcist hvad de har tiltrådt, og hvad det har af konsekvenser for dem. Dette kan også pege tilbage på, at parterne ikke får forelagt landinspektørens skelafsætning, medmindre de afviser forlig. Det bemærkes desuden, at tydeliggørelse af forliget eksempelvis ved oplæsning bidrager til en positiv partsoplevelse. Tiltrædelse på et informeret grundlag må antagelig give en øget partsoplevelse af kontrol og dermed kunne bidrage til en øget oplevelse af retfærdighed.

Som i afsnit 7.2.3 kan der opremses en lang række klagesager, hvor parter fortryder forlig. I dette afsnit er fremhævet sager, hvor årsagen synes at være misforståelser som følge af manglende skelafmærkning før tiltrædelse, og især sager, hvor parterne efter tiltrædelse opdager, at sagen forholdt sig anderledes end det, de oplevede at få oplyst af landinspektøren under forretningen. Det er i den forbindelse problematisk, at bevismateriale ikke fremsendes til parterne før skelforretningen, så de i ro og mag kan sætte sig ind i det. Dette forhold er allerede behandlet i kapitel 6 og kan altså blot understreges her som et element, der kan bidrage til, at parterne føler sig ført bag lyset af landinspektøren i forbindelse med tiltrædelsen. Det væsentlige i forhold til tiltrædelsen er, at parterne oplever, at de gennem forligsmæglingen forledes til at afsige sig deres søgsmålsret uden at være bibragt en egentlig forståelse af, hvad de tiltræder, og hvad konsekvensen er.

Det er interessant at bemærke, at skelforretninger med tiltrædelse afhængig af situationen kan bibringes et lille ekstra proceselement, hvor parterne eksempelvis giver hånd eller på anden vis signalerer en fredelig udgang af processen. Samtidig fremgår det af feltarbejdet, at det kræver megen finfølelse fra landinspektøren.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.3.3:

- Det er ikke altid tydeligt forklaret for parterne, hvad det er, de tiltræder.
- Mange parter fortryder deres tiltrædelse af landinspektørens skelafsætning.

7.3.4 Tværgående forhold

I afsnit 3.3 fremgik det, at det vigtigste kriterium for parterne for en proces til konfliktløsning er, at den afslutter konflikten. I afsnit 7.3.2 fremgik det, at nogle tiltrædelseserklæringer ikke tydeligt beskriver skellets forløb. I afsnit 7.3.3 fremgik det, at nogle parter efter skelforretningen ikke helt er klart over, hvad de konkret har tiltrådt. Desuden fremgik det af såvel afsnit 7.2.3 som afsnit 7.3.3, at der er en række klagesager, hvor parter fortryder deres tiltrædelse. Det synes rimeligt at antage, at det er vigtigt i sager med konflikt at etablere et tydeligt aftalegrundlag og sikre sig parternes informerede godkendelse i stedet for blot deres underskrift. Når dette ikke sker, er det oplagt, at sådanne forhold kan bidrage til en fortsættelse af skel-

⁸¹⁷ Ikke-offentliggjort brev af 7. juli 2008 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 315.

⁸¹⁸ Ikke-offentliggjort brev af 22. juli 2009 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 329.

⁸¹⁹ Ikke offentliggjort brev fra klagers advokat til Landbrugsministeriet modtaget den 31. marts 1959 i sagen j.nr. U.J.1959/1871.

⁸²⁰ Ikke offentliggjort brev af 24. august 1970 fra landinspektør til Matrikeldirektoratet i sagen j.nr. U.J. 1970/5773.

⁸²¹ Ikke-offentliggjort brev af 6. marts 1989 fra part til Matrikeldirektoratet i sagen U1987/4082.

tvisten. Således er der i afsnit 7.3 indikationer af, at med den nuværende landinspektørpraksis er tiltrædelse ikke en sikker vej til at afslutte skeltvisten.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.3.4:

- Tiltrædelseserklæringer og forklaringer under skelforretningen er ikke altid så tydelige, at parterne bliver klar over, hvad de tiltræder.

7.4 Ingen tiltrædelse (ikke forlig)

7.4.1 Regelgrundlaget – ingen tiltrædelse (ikke forlig)

I sager, hvor parterne ikke tiltræder landinspektørens afsætning af skellet, skal parterne i henhold til udstykningslovens⁸²² § 36, stk. 2, modtage landinspektørens afgørelse skriftligt. Den skal jævnfør skelforretningsbekendtgørelsens⁸²³ § 5, stk. 2, tilsendes parterne ”snarest” efter skelforretningen. Der er ikke i loven, men i skelforretningsbekendtgørelsen fastlagt krav til dokumentationen for landinspektørens afgørelse.

Reglerne fremgår af § 5, stk. 1, der omtaler afgørelsen som ”erklæring om skelforretningen” og fastlægger dens minimumindhold som værende:

- Hvem der er rekvirent, hvem der er indkaldt, og hvem der er til stede. Det bemærkes, at det ikke alene er parter og tredjeparter, men samtlige tilstedeværende der skal angives, herunder landinspektørens medhjælpere og andre. Udtrykket ”hvem” må forstås således, at navnet som minimum skal fremgå. Til gengæld er der ikke udtrykkeligt krav om, at det fremgår, hvilken relation de tilstedeværende har til sagen (vidner, bisiddere eller andet).
- Parternes påstande og afgivne forklaringer. I henhold til skelforretningsvejledningens⁸²⁴ afsnit 5.2.2 bør disse have form af et referat og skal indeholde de oplysninger, der var afgørende for afgørelsen, men også ”andre væsentlige forklaringer om de faktiske forhold”.
- ”[O]plysninger om, hvorvidt skellet, da skelforretningen blev indledt, fremtrådte ved tydeligt hegn eller synlige skelmærker, eller om hegn eller skelmærker var urigtigt anbragt”. Denne beskrivelse synes ikke blot at hænge sammen med sagens oplysning, men især reglerne om omkostningsfordelingen, som de forklares i skelforretningsvejledningens afsnit 8.2.
- Landinspektørens egne undersøgelser samt en begrundelse for afgørelsen. Det fremgår af skelforretningsvejledningens afsnit 5.2.2, at begrundelsen skal inkludere oplysninger om, hvilke beviser (”dokumenter” og ”andre oplysninger om faktiske forhold”) der har dannet baggrund for afgørelsen.
- En beskrivelse af det afsatte skel. Det fremgår af skelforretningsvejledningens afsnit 5.2.2, at denne beskrivelse skal vedrøre hele det afsatte skels forløb og inkludere såvel hegning (”for eksempel jordvold, grøft, stengærde eller mur”) af skellinjen som skelafmærkningen. Beskrivelsen skal indgå i erklæringen og altså være skriftlig. Den suppleres med, men kan ikke erstattes af et kortbilag. Det fremgår således også som et krav i bekendtgørelsen, at erklæringen skal følges af et såkaldt ”kort”. Skelforretnings-

⁸²² Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁸²³ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

⁸²⁴ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

kortet skal have indtegnet skellet og skelmærkerne i henhold til reglerne for måleblade i § 36 i bekendtgørelse om matrikulære arbejder.

Ifølge skelforrettingsvejledningens afsnit 5.2.2 bør skelforrettingserklæring desuden indledes med oplysninger om tid og sted, berørte ejendomme og berørte skel; og den kan indeholde oplysninger om de dokumenter, der forelå under skelforretningen. Det må antages, at hvor der i skelforrettingserklæringen direkte henvises til et bestemt bilag, skal det vedlægges, men det fremgår ikke udtrykkeligt af reglerne.

Reglerne for dokumentation i tilfælde af manglende tiltrædelse er således anderledes detaljerede end reglerne for tiltrædelseserklæringen (jævnfør afsnit 7.3.1). Dertil kommer, at skelforrettingserklæringen er det eneste forhold, hvor der i reglerne er angivet tydelige formål. Det anføres i skelforrettingsvejledningens afsnit 5.2.2, at skelforrettingserklæringen har fire formål, den skal danne grundlag for:

1. parternes afgørelse af, om de vil anlægge retssag om skellets beliggenhed,
2. rekvirentens afgørelse, om denne ønsker omkostningsfordeling ved hegnsynet,
3. hegnsynets eventuelle omkostningsfordeling samt
4. matrikelmyndighedens notering af skelforretningen i matriklen.

Det er således på baggrund af disse fire formål, at erklæringens indhold og formulering skal vurderes. Teksten skal være forklarende og samtidig så let forståelig, at især den tabende part kan forstå, hvad præmissen for afgørelsen var, og på den baggrund vurdere, om det tjener et formål at indbringe sagen for retten. Teksten skal over for såvel rekvirent som hegnsyn være så utvetydig omkring hegning og skelmærkers tydelighed og overensstemmelse med sagens afgørelse, at det fremgår, om det kan komme på tale, at rekvirentens modpart(er) skal deltage i betalingen. Processen skal være beskrevet så tydeligt, at det fremgår overfor matrikelmyndigheden, at der ikke er begået væsentlige processuelle fejl, der hindrer notering i matriklen efter udstykningslovens § 37, stk. 2.

Efter skelforrettingsbekendtgørelsens § 5, stk. 2, skal sammen med erklæring fremsendes skelforrettingskort samt oplysninger om søgsmålsfrist, og at afgørelsen er bindende, hvis sagen ikke indbringes for domstolene. Efter skelforrettingsbekendtgørelsens § 5, stk. 3, skal desuden samtidig fremsendes opgørelse over omkostningerne samt oplysninger om fristerne for at indbringe omkostningsfordelingen for hegnsynet og muligheden for at søge om fri proces. Disse oplysninger skal fremsendes til rekvirenten med kopi (genpart) til sagens øvrige parter.

Indholdet i skelforrettingserklæringen skal følges nøje, men fejl i erklæringen er ikke automatisk grundlag for, at en skelforretning vurderes at kunne nægtes notering i matriklen. Afgørelsens begrundelse og korrekt angivelse af deltagende parter synes dog at være centrale.

I sag j.nr. U2010/65704⁸²⁵ bemærker matrikelmyndigheden, at erklæringen ikke opfylder minimumskravene, idet der mangler oplysninger om, hvem der rekvirerede skelforretningen, og hvem der blev indkaldt til forretningen. Desuden var én af deltagerne ikke nævnt ved sit navn, men anført som far til den ene af parterne. Landinspektøren bedes dog ikke om supplerende oplysninger, idet skelforretningen som tidligere nævnt blev nægtet notering i matriklen af andre årsager.

⁸²⁵ Ikke-offentliggjort brev af 15. februar 2011 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen j.nr. U2010/65704.

Anderledes i sagen U.J. 1979/16155⁸²⁶, hvor mangel i oplysningerne gav anledning til nægtelse af notering i matriklen. Det fremgår dog, at der her reelt var tale om en processuel fejl ved selve skelforretningen. Fejlen i erklæringen var dels, at det blev oplyst, at begge parter var til stede under forretningen, mens den ene part faktisk forlod mødet undervejs. Dels var der ikke en tilstrækkelig forklaring på landinspektørens afgørelse, idet det i stedet var anført, at parterne var blevet enige (uden de altså havde tiltrådt landinspektørens afsætning af skellet). Matrikelmyndigheden skriver: ”Der mangler imidlertid oplysninger om, at [X] forlod mødet, således at det bliver forståeligt, at det blev nødvendigt at afmærke et foreløbigt skel mellem” ... ”Erklæringen skulle derfor også have indeholdt deres redegørelse for de omstændigheder, der dannede grundlag for skelspørgsmålets afgørelse”.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.4.1:

- Ingen.

7.4.2 Praksis – ingen tiltrædelse (ikke forlig)

Skelforrettingsstatistik 1997-2010

I Skelforrettingsstatistik 1997-2010 er der i samtlige 885 sager fra perioden opgjort, om sager uden tiltrædelse blev prøvet ved henholdsvis en byret, en landsret eller Højesteret. Jævnfør tabel 7.1 og figur 7.15 blev landinspektørens afsætning ikke tiltrådt i 403 af undersøgelsens skelforretningssager⁸²⁷. Der blev anlagt 132 retssager ved byretten, men 16 blev afvist, ophævet eller trukket tilbage⁸²⁸. Der blev indgået retsforlig ved byretten i 21 sager⁸²⁹ og afsagt i alt 95 domme⁸³⁰. Det medførte, at 287 (32,4 %) af sagerne blev afgjort med landinspektørens afgørelse⁸³¹. Af de 95 byretsdomme blev 39 anket til landsretten, men 15 sager blev afvist eller ophævet⁸³². Der blev indgået retsforlig i seks sager ved landsretten⁸³³ og afsagt dom i 18 sager⁸³⁴. Dermed blev i alt 24 (2,7 %) af alle skelforretningssagerne afgjort ved landsretten. Ingen af sagerne gennemgik en tredjeinstansprøvning⁸³⁵.

	Antal sager	Procent af samlet antal sager
I alt	885	
Tiltrædelse	482	54,5 %
Ikke-tiltrædelse	403	45,5 %
Anlagt byretssag	132	14,9 %
Retsforlig eller dom ved byret	116	13,1 %
Anket sag til landsret	39	4,4 %
Retsforlig eller dom ved landsret	24	2,7 %
Anket sag til Højesteret	0	0,0 %

Tabel 7.1. Afgørelsesoplysninger fra Skelforrettingsstatistik 1997-2010.

⁸²⁶ Ikke-offentliggjort brev af 23. juli 1980 fra Matrikeldirektoratet til landinspektør i sagen U.J. 1979/16155.

⁸²⁷ Appendiks A. Felt B.

⁸²⁸ Appendiks A. Felt D, E og F.

⁸²⁹ Appendiks A. Felt G.

⁸³⁰ Appendiks A. Beregnet som felt D minus felterne E, F og G.

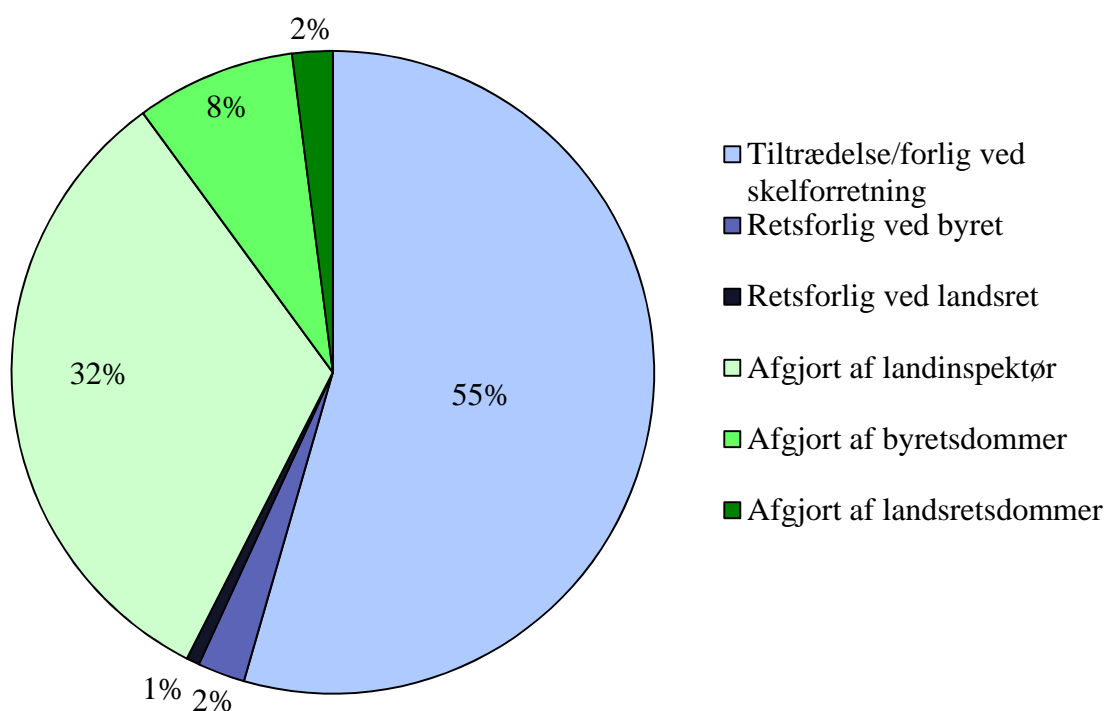
⁸³¹ Appendiks A. Beregnet som antallet af resultater med ”0” i felt B minus indholdet af felt D plus indholdet af felterne E og F.

⁸³² Appendiks A. Felt H, I og J.

⁸³³ Appendiks A. Felt K.

⁸³⁴ Appendiks A. Udledt som beregning af indholdet af felt H minus indholdet af felterne I, J og K.

⁸³⁵ Appendiks A. Udledt som beregning af indholdet af felt D minus indholdet af felterne L.

Figur 7.15. Forlig eller tredjepartsafgørelse. Skelforrettingsstatistik 1997-2010.

Andres empiri. Tidligere statistiske undersøgelser af praksis foretaget af Nordlund, Carlsen samt af Heinemann og Buhl har klarlagt, at i perioden 1. oktober 1949 til 30. september 1969⁸³⁶ blev 5 % af skelforretningssagerne prøvet ved byretten, i perioden 1970-1981⁸³⁷ var det 8,2 % af sagerne og i perioden 1990-1995 i 9 % af sagerne⁸³⁸.

Således påviser resultatet fra skelforrettingsstatistik 1997-2010 en stigning i antallet af retssager i kølvandet på skelforretningssagerne. Dermed må flere parter gennem to processer. Da kun sager uden forlig kan prøves ved domstolene, må stigningen ses i sammenhæng med det i afsnit 7.3.2 nævnte fald i sager med tiltrædelse.

Skelforretningssager 2012

I Skelforretningssager 2012 blev 29 af sagerne afgjort uden tiltrædelse. I 25 af disse sager er der sammen med skelforretningssagen indsendt en skelforretningserklæring til matrikelmyndigheden⁸³⁹. Der er ingen standardisering af landinspektørernes beskrivelse af deres skelfastlæggelse, men landinspektørerne angiver efter reglerne en begrundelse for deres afgørelse. Afgørelsen handler i sagens natur om, hvorvidt der vurderes at være vundet hævde eller ej. I en

⁸³⁶ H.O. Nordlund, Skelsætninger gennem 20 år, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 26. bind, Den danske Landinspektørforening, 1972, s. 493-518.

⁸³⁷ Mary Fyrst Carlsen, Skelsætninger, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 31. bind, Den danske Landinspektørforening, 1982, s. 248-258.

⁸³⁸ Trine Heinemann og Lars Buhl, Skelforretninger 1990-1996, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 1997, s. 399-400.

⁸³⁹ Appendiks B. Felt AB.

stor del af erklæringerne er der tale om endog særdeles detaljerede beskrivelser med gennemgang af parternes påstande, de forskellige beviser (inklusive vidneudsagn) af skellets fysiske fremtræden og i en vis grad også af reglerne. Ny skelafmærkning beskrives desuden typisk, således som det også typisk er tilfældet i tiltrædelseserklæringerne, jævnfør afsnit 7.4.2.

Dansk feltarbejde

I samtalerne er det alene Møller, der forklarer om sine overvejelser omkring skelforrettingserklæringen. For ham er det vigtigt, at erklæringen tydeligt forklarer afgørelsen, både så det er tydeligt, hvad der er truffet beslutning om, og så beslutningen virker overbevisende: "[D]et [er] jo på en eller anden måde at bringe klarhed på, at den afgørelse man har truffet, at den er faglig i orden". Han oplever, at han skriver på en forståelig måde, så det er ikke nødvendigt gøre noget ekstra for at øge forståeligheden: "Jeg mener, at jeg normalt skriver rimelig let forståeligt, og jeg sidder ikke og gør mig overvejelser – nu skal det gøres med et meget lavt lix tal, eller hvad man nu skal sige"⁸⁴⁰.

Hvor parterne ikke tiltræder skelafsætningen, er Møller opmærksom på, at en afgørelse giver en afklaring, der også i sig selv kan være en god konfliktløsning. Derfor er både enighed og afklaring af situationen god konfliktløsning. Landinspektørens rolle er "at skabe klarhed og fakta". Når fakta kommer på bordet, kan landinspektøren eventuelt "aflive" parternes misforståelser i forhold til retsgrundlaget⁸⁴¹. Hvor der ikke sker tiltrædelse, bliver det desuden vigtigt at forklare parterne baggrunden for beslutningen og rimeligheden i beslutningen: "Hvis folk skal efterleve et eller andet, de måske ikke syntes er helt, som de gerne ville have det, jamen, så skal de kunne indse, at det er nok fornuftigt sådan, at der er andre end dem i verden, der også skal kunne leve med det"... "Hvis man bliver udsat for, at der er begået overgreb eller misgreb i det, man har lavet, så vil folk jo ikke leve med det"⁸⁴². Møller knytter dermed afgørelsen og dens forklaringer til spørgsmålet om materiel ret.

Overgaard har samme materielle indfaldsvinkel i forhold til, hvordan en afgørelse kan være god konfliktløsning. Det er den, når parterne respekterer afgørelsen: TLS: "Hvad kan gøre en afgørelse til god konfliktløsning, kan jeg så spørge i stedet for?" Overgaard: "Ja, det er hvis parterne, når jeg er kørt hjem, og de tænker sagen igennem, siger: Det var egentlig godt nok, det han gjorde, og det var nok egentlig fair nok. Så kan en afgørelse jo godt være en god konfliktløsning, fordi så... Hvis de respekterer det, man har gjort, og de er i stand til at se, at naboerne jo også har nogle relevante synspunkter"⁸⁴³. Det fremgår, at Overgaard ikke alene lægger vægt på, at parterne hører landinspektørens argumenter, men også modpartens argumenter.

Norsk feltarbejde

Jordskiftdommer Hauge anfører som landinspektørerne, at afgørelsen (dommen) skal begrundes på en sådan måde, at parterne forstår baggrunden herfor. Det drejer sig om klarhed⁸⁴⁴. Samtidig beskriver han, hvordan han ved udformning af afgørelsen lader indgå forskellige overvejelser. Disse overvejelser kan genfindes i teori om processuel retfærdighed. Han forklarer, at dommen skal give parterne oplevelse af, at de fik sagt, hvad de ønskede (deltagelse), at dommeren lyttede til dem (tillid gennem integritet) og gav dem interpersonel respekt: "At parterne har oplevet, at de har fået sagt deres. At dommeren har lyttet til dem – så de har fået respekt, selv om dommen måske gik dem imod. De skal opleve, at de har fået det frem, som de

⁸⁴⁰ Appendiks X. Linje 707-760.

⁸⁴¹ Appendiks X. Linje 994-1054.

⁸⁴² Appendiks X. Linje 1098-1133.

⁸⁴³ Appendiks Y. Linje 979-989.

⁸⁴⁴ Appendiks S. Linje 229-233.

har på hjertet, at vi har lyttet til dem”⁸⁴⁵. Hauges overvejelser må vurderes at øge parternes oplevelse af, at processen – ikke alene afgørelsen – var retfærdig.

Også jordskiftedommer Sandvik gør sig overvejelser i udformning af afgørelsen, der kan bidrage til at øge parternes oplevelse af processuel retfærdighed. Hun forklarer, at hun er meget opmærksom på to forhold. På den ene side skal dommen give tabende part en forståelse for, hvorfor de tabte (materiel retfærdighed). Men på den anden side skal dommen også skrives på en respektfuld måde: *”Det er vigtigt at fremstille folk som fornuftige og sammenhængende personer. Sådan, at de ikke føler sig krænkede, når de læser dommen. Det lægger jeg utrolig meget vægt på, når jeg skriver dommen”*⁸⁴⁶.

I beskrivelserne af deres overvejelser om afgørelsens udformning kommer det tydeligt frem, at mens landinspektørerne relativt ensidigt synes at fokusere på at skabe klarhed og få parterne til at acceptere afgørelsen som materiel retfærdighed, så gør de mere erfarne jordskiftedommere sig også overvejelser i forhold til at give parterne en oplevelse af øget processuel retfærdighed.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.4.2:

- Ingen.

7.4.3 Parternes evaluering – ingen tiltrædelse (ikke forlig)

Jonas og Kirsten tiltrådte ikke landinspektørens skelfastlæggelse. I figurene 7.15 og 7.16 er kort opsummeret deres procesoplevelse⁸⁴⁷.

Jonas

Jonas tiltræder ikke landinspektørens afsætning. Jonas beskriver alligevel, at sagen blev løst med enighed. Det er et af de første elementer, han nævner i vores samtale, da jeg spørger ham om hans oplevelse af skelforretningen: *”[G]odt at vi kom til enighed om, hvordan det skulle være”*⁸⁴⁸. Udtrykket enighed bruger han flere gange på trods af, at han altså ikke tiltrådte afsætningen. En enkel gang går jeg ham på klingen for at få spørgsmålet uddybet: **Jonas:** *”Jamen jeg syntes, at det var fint, at vi alle sammen blev enige om, at... altså hvor skellinjen skulle ligge”*. TLS: *”Men blev I enige om det?”* Jonas: *”MJahh, altså... Ja, han fik selvfølgelig hævd over det der stykke jord. Og selvfølgelig når der går så lang tid, så håber man bare på en redegørelse [skelforretningserklæring], om det så et eller andet sted [er] en fordel og en ulempe, bare at vi kan slippe for den chikane mod hinanden nu. Og at man ligesom kan komme videre i teksten. Fordi det fylder meget i ens hverdag med den sag”*. TLS: *”Så for dig, der oplevede du, at I blev egentlig enige omkring din ejendom?”* Jonas: *”Ja. Ja”*. TLS: *”At sådan skulle det være?”* Jonas: *”Ja”*. TLS: *Selv om man kan sige, at det var landinspektøren, der siger: Det er her. Så var du med på det, der ligesom skete?”* Jonas: *”Ja, for... Altså der var selvfølgelig noget logik i, at det skulle se sådan ud. Men altså, selvfølgelig... Han sagde jo, at det var min jord, men når nu hævd den kom ind over, og jeg ikke kan modbevise det, så var det bare den redegørelse, det bliver til”*⁸⁴⁹. Som jeg forstår hans brug af udtrykket, mener han, at han ikke vil gå videre med sagen. Han ønsker at afslutte konflikten og affinder sig med afgørelsen. Han forbinder ønsket om at afslutte konflikten med det lange forløb forud for skelforretningen (emnet uddybes i afsnit 8.1.3).

⁸⁴⁵ Appendiks S. Linje 413-421.

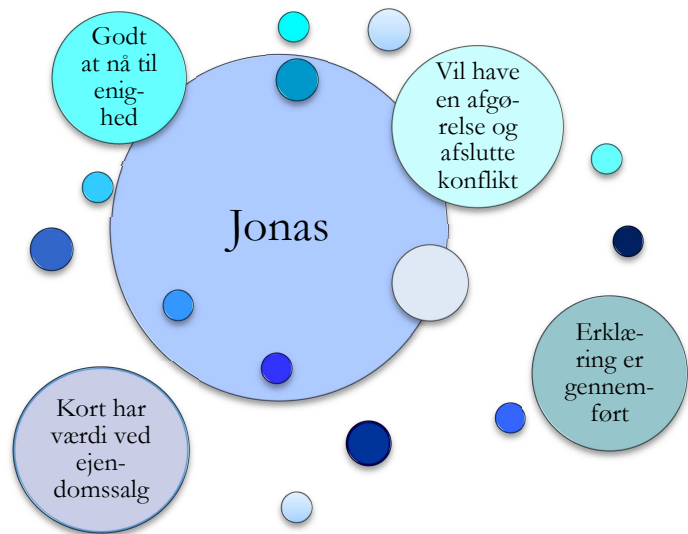
⁸⁴⁶ Appendiks T. Linje 234-245.

⁸⁴⁷ De i figurene viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁸⁴⁸ Appendiks N. Linje 78.

⁸⁴⁹ Appendiks N. Linje 349-370.

Ud fra Jonas' beskrivelse af enighed melder der sig det spørgsmål, hvorfor landinspektøren ikke kunne få Jonas' tiltrædelse af skelafsætningen, når Jonas faktisk accepterede denne og beskriver sig som "enig". Igen må det antageligvis være den rækkefølge, landinspektøren vælger, der er udslagsgivende, jævnfør afsnit 7.1.2. Først da parterne ikke vil indgå forlig – og altså selv fastlægge skellet, så afsætter landinspektøren skellet. Og der er ikke efter landinspektørens skelafsætning mulighed for, at parterne kan tiltræde afsætningen.

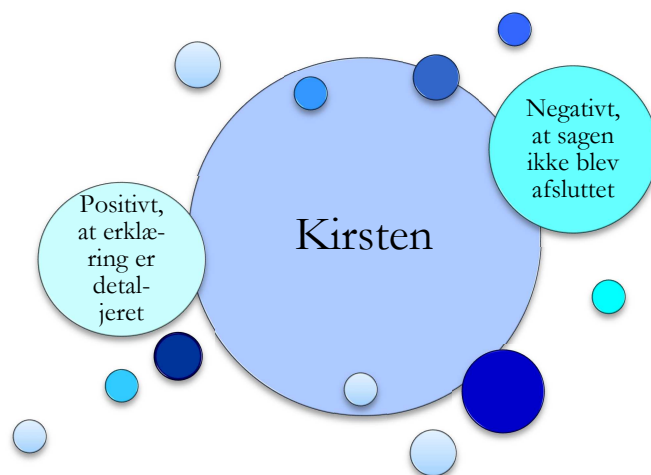
Figur 7.16. Jonas' oplevelse af proces uden tiltrædelse.

Jonas er positiv overfor skelforretningserklæringen, som han oplever som grundig og dokumenterende forløbet: *"Altså det hele står faktisk sort på hvidt, hvad man havde snakket om, og... Jamen, jeg syntes, at den var meget gennemført"*⁸⁵⁰. Det fremgår, at Jonas blandt andet tillægger det værdi, at det fremgår, hvad der blev talt om. Jonas roser også, at landinspektøren sammen med erklæringen har fremsendt en konstruktion, hvor skellinjerne ses med et luftfoto i baggrunden. Det viser ham, hvordan skelforløbet er. Og han peger på, at det er interessant at have ved et videresalg af ejendommen⁸⁵¹.

Kirsten

Som nævnt tiltræder Kirsten ikke landinspektørens skelafsætning, men det fremgår af hendes formuleringer, at hun opfatter det ikke at prøve sagen ved domstolene som en tiltrædelse. Hun bruger netop dette udtryk.

Hendes vurdering svarer dermed til Jonas'. Ligeledes peger hendes tilfælde på en eventuel konsekvens af den manglende tiltrædelse før forligsforhandlinger. Som det vil blive uddybet i afsnit 7.4.3, forsøger hun gennem sin advokat efter skelforretningen og før søgsmålsfristens udløb at få modparterne til at tilkendegive, at de ikke agter at prøve afgørelsen. Havde Kirsten derfor kunnet få landinspektøren til at fastlægge skellet før forligsforhandlingerne, synes det ikke urealistisk, at hun havde været

Figur 7.17. Kirstens oplevelse af proces uden tiltrædelse.

⁸⁵⁰ Appendiks N. Linje 1082-1094.

⁸⁵¹ Appendiks N. Linje 1131-1139 og 1153-1161.

villig til at tiltræde afsætningen. Det er formentlig denne betragtning, der ligger bag hendes bemærkninger om, at hun og hendes mand havde ønsket, at sagen var blevet endeligt afsluttet under skelforretningen: *”Det var egentlig det, der var vores allerstørste ønske, at det var helt afklaret i går, da vi gik” ... ”der kom jo et skel, men der kan risikere [at komme] en retssag. Det kan være, at vi ikke er færdige endnu”*⁸⁵².

Kirsten oplever, at skelforretningsredegørelsen er *”meget detaljeret”*. Hun roser dette med den begrundelse, at den dermed er et godt redskab i forhold til den efterfølgende omkostningsfordeling ved hegnsynet: *”Nu skal vi søge om at få en fordeling af betaling og sådan noget. Der går vi jo ud fra, at der vil de kigge på den. Det ved vi så ikke helt, men det går vi ud fra, at hegnsynet vil kigge den igennem for at se, noget med, hvem har haft fordel af den her skelforretning og sådan nogle ting. Så der er det sigende, at den er så detaljeret, som den er”*⁸⁵³.

Klagesager

I sagen j.nr. U1996/9124⁸⁵⁴ får parterne ikke forelagt det skel, de opfordres til at tiltræde: *”Vi blev herefter orienteret om muligheden for forlig, men da jeg spurgte, hvori et forlig evt. kunne bestå, forblev [landinspektøren] tavs. Vi havde på dette tidspunkt ikke fået andre materialer eller tal forelagt end den indledende situationsplan, og jeg troede at det der skilte de to landinspektører var ca. 20 cm”*. Det fremgår, at klager heller ikke før tiltrædelsen har en oplevelse af, at sagen er tilstrækkelig belyst, så parterne på anden vis har et grundlag for at beslutte sig for et forlig på et retmæssigt grundlag. Klagesagen vedrører i øvrigt, at landinspektøren ikke havde fremskaffet og sat sig tilstrækkelig ind i sagens beviser, at hans informationer til klager om, hvad der foregik, var meget mangelfuld, at han ikke gjorde forsøg på at skabe forlig mellem parterne, og at han var partisk.

Partsevaluering på tværs

I dette afsnit og kapitlet i øvrigt er jeg flere gange vendt tilbage til den problematik, at en del landinspektører ikke afsætter skellet, før parterne opfordres til forlig. I afsnit 7.3.3 fremgik det indirekte af grundejersamtaler og direkte af en klagesag, at dette medfører, at parterne ikke får en reel mulighed for at tiltræde landinspektørens skelafsætning, da denne i nogle sager først formuleres som en afgørelse, hvis parterne ikke indgår forlig. Parterne opfordres til tiltrædelse, men får ikke at vide, hvad de kan tiltræde.

Det fremgår af feltarbejdet, at Kirsten og Jonas på trods af tilsyneladende enighed med landinspektøren ikke tiltræder dennes skelafsætning. Det er som nævnt min vurdering, at dette forhold netop skabes, fordi landinspektøren ikke følger en fremgangsmåde med først at afsætte skellet og herefter opfordre til tiltrædelse. I praksis medfører denne mangel, at parterne ikke får forelagt det skel, de opfordres til at tiltræde.

Det fremgår, at både Kirsten og Jonas er helt entydigt positive i forhold til skelforretningserklæring og -kort. De er i deres beskrivelse optaget af, at materialet er gode instrumenter i forhold til hegnsyn og ved et videresalg. Jonas' udtryk *”meget gennemført”* giver også indtryk af, at materialet styrker tilliden til landinspektøren, fordi det er et signal om hans evner. Selv om parterne lægger positiv vægt på, at materialet er detaljeret, så giver de ingen indikationer

⁸⁵² Appendiks P. Linje 484-506.

⁸⁵³ Appendiks P. Linje 1329-1345.

⁸⁵⁴ I et ikke-offentliggjort brev af 12. december 1996 fra en part til Kort- og Matrikelstyrelsen i sagen j.nr. U1996/9124.

af, at dette giver dem en øget oplevelse af være blevet hørt. Dette adskiller sig fra deres bemærkninger under skelforretningen (jævnfør afsnit 5.2.3 og 7.5.3).

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.4.3:

- I nogle sager opfordres parterne til tiltrædelse, men får ikke at vide, hvad de kan tiltræde, da landinspektøren ikke først har afsat skellet.

7.4.4 Tværgående forhold

Forløbet omkring landinspektørerklæring og -kort i forbindelse med manglende tiltrædelse synes tværgående at være uproblematisk i forhold til regler, praksis og partsoplevelsen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 7.4.4:

- Ingen.

7.5 Delkonklusion

Regelgrundlaget

Landinspektøren skal under skelforretningen afsætte skellet som den retlige ejendomsgrænse på baggrund af eget skøn ud fra foreliggende oplysninger. Det fremgår kun indirekte af reglerne, at landinspektøren under skelforretningen skal begrunde sin vurdering. Begrundelsen skal ske som en ansporing af parterne til at tiltræde landinspektørens skelafsætning. Parternes tiltrædelse af landinspektørens skelafsætning skal være skriftlig. Tiltrædelse er bindende, og parterne har ingen fortrydelsesret. Reglerne for erklæringen, hvorpå parterne kan tiltræde landinspektørens skelafsætning, vurderes at være utilstrækkelige.

Landinspektøren må ikke lade parterne forhandle om skellets beliggenhed, da parterne kun må tiltræde landinspektørens vurdering heraf. Parterne kan dog under skelforretningen forhandle om og indgå forlig om andet end skellets beliggenhed, eksempelvis skelforretningens omkostningsfordeling, ændret beliggenhed af skel (arealoverførsel), hegning med videre. Men reglerne hverken nævner eller ansporer til, at landinspektøren understøtter disse forhandlinger.

Tiltræder parterne ikke landinspektørens skelafsætning, skal landinspektøren efter skelforretningens afslutning udarbejde en skelforretningserklæring, hvor forretningens forløb, påstande, beviser med mere fremlægges sammen med en begrundelse for skelafsætningen. Reglerne for denne erklæring vurderes at være detaljerede og tilstrækkelige.

Praksis

I 54,4 % af skelforretningssagerne underskriver parterne en tiltrædelseserklæring. Der er tale om et fald i forhold til tidligere undersøgelser.

Resultaterne fra Skelforretningssager 2012 indikerer, at der næppe er tale om så mange tiltrædelser af landinspektørens skelafsætning, idet størstedelen af landinspektørerne i praksis ikke afsætter skellet først, for at parterne efterfølgende kan tiltræde det. I de fleste sager, synes i stedet at være et forløb, hvor parterne ansføres til at forhandle om skellets placering uden først at have kendskab til landinspektørens faglige vurdering. Det er ud fra materialet i sagerne sandsynliggjort, at i nogle tilfælde er det alene parternes – ikke landinspektørens –

vurdering af ejendomsgrænsen, der indgås forlig om. Der fremstår et generelt billede, hvor landinspektørerne i et vist omfang synes at overdrage kontrollen over afgørelsen til parterne, og kun hvis parterne ikke tager imod denne kontrol, påtager landinspektøren sig at træffe afgørelsen.

Feltarbejdets deltagerobservation og landinspektørsamtaler understøtter indtrykket fra arkivundersøgelsen. Landinspektørerne forklarer blandt andet, at de har den opfattelse, at det er deres rolle under skelforretningen at bidrage til, at parterne forhandler om skellets placering. De beskriver, hvilke taktikker de anvender for at understøtte disse forhandlinger. Det fremgår, at det er deres vurdering, at parternes tiltrædelse er det samme som parternes accept og tilfredshed med resultatet. Det fremgår også, at de mener, at tiltrædelse kan bidrage til bedre fremtidige relationer mellem parterne. I det norske feltarbejde forklarer jordskiftedommerne, hvordan de understøtter parternes forhandlinger og især deres vilje til forlig. Det fremgår, at blandt andet informationer om konsekvenser erfaringsmæssigt er relevante at anføre. Desuden har det betydning at skabe et overskud hos parterne, så de kan åbne sig mentalt for en forligsløsning.

Undersøgelser af tiltrædelseserklæringerne fra Skelforretningssager 2012 gør det muligt at identificere en fast struktur, hvor der er fire emner, der kan indgå i forliget: parternes accept, definition af det fastlagte skel, beskrivelse af skelafmærkningen og forlig om andet end skellet. Det fremgår samtidig, at tiltrædelseserklæringerne ikke altid understøtter, at der er et tydeligt aftalegrundlag for parternes tiltrædelse, idet der ikke altid er en tydelig angivelse af det fastlagte skel eller beskrivelse af skelafmærkning.

I Skelforretningssager 2012 blev der i cirka en fjerdedel af sagerne med tiltrædelseserklæring også indgået forlig om andet end skellet. Størstedelen af disse forlig var ikke dokumenteret opfyldte ved sagens notering i matriklen. Ud over forlig om andet end skellet i tiltrædelseserklæringer må det på baggrund af feltarbejdet vurderes, at der formentlig også i en række andre sager indgås forlig om andet end skellets placering. Det er ikke på baggrund af undersøgelsen muligt at vurdere, hvor ofte det er tilfældet.

Undersøgelser af skelforretningserklæringerne fra Skelforretningssager 2012 giver indtryk af en uproblematisk praksis, hvor landinspektøren blandt andet er omhyggelig med at komme med en begrundelse for skelafsætningen. Landinspektørsamtalerne i feltarbejdet giver indtryk af, at landinspektørerne lægger vægt på at give parterne en oplevelse af materiel retfærdighed, dels ved at overbevise dem, dels ved at give dem klarhed over retsforholdet. De norske jordskiftedommere har samme overvejelser, men er samtidig opmærksomme på forhold, der kan øge parternes oplevelse af processuel retfærdighed. De er således opmærksomme på elementer fra teori om processuel retfærdighed herunder deltagelse, tillid og interpersonel respekt.

Partsevaluering

På tværs af samtalerne med parterne i feltarbejdet fremgår det, at det ikke i nogle af tilfældene giver en øget positiv oplevelse, at landinspektøren lader dem fastlægge skellet frem for, at landinspektøren selv afsætter skellet. Parterne efterspørger typisk landinspektørens professionelle vurdering af sagen. Parter, der står til at tabe deres sag, synes dog mere interesseret i gennem forligsforhandlinger at øge egen kontrol over afgørelsen. Manglende professionel vurdering kan mindske parternes mulighed for at forhandle om en eventuel ændret placering af skellet (arealoverførsel).

Det fremgår af såvel feltarbejde som klagesager, at parternes underskrift på en tiltrædelseserklæring langt fra er ensbetydende med, at parterne er tilfredse med hverken proces eller resultat. Tiltrædelse kan være en negativ oplevelse for parterne, hvor den opleves som resultatet af at give efter for pres eller resultatet af dårlige informationer. Desuden fremgår det, at proces eller/og erklæring ikke altid i tilstrækkeligt omfang understøtter, at parterne er klar over, hvad de præcis tiltræder. Pres, usikkerhed og uklarhed giver en oplevelse af, at parterne i disse situationer ikke har kontrol over beslutningen. Det er i stedet modparten, der har kontrollen. Landinspektørens manglende overtagelse af kontrollen over beslutningen kan dermed øge en parts oplevelse af, at det i nogle sager er én af parterne i sagen, der overtager beslutningskontrollen. Ud fra en teoretisk betragtning er det ikke overraskende, hvis dette giver den anden part en manglende oplevelse af retfærdighed – både processuel og materielt.

Tiltrædelse bliver en positiv oplevelse for parterne, når parterne oplever tiltrædelsen som en del af konfliktens og processens afslutning. Dette synes at være tilfældet, når der sammen med tiltrædelse af skellet indgås forlig om andet end skellet. På tværs af samtalerne fremgår det helt entydigt, at det opfattes særdeles positivt, hvis der under skelforretningen kan etableres en løsning på parternes øvrige naboretlige problemstillinger, og omvendt negativt, hvis dette ikke sker. Det kan i den forbindelse være afgørende for parterne at få oplyst, at det er muligt at indgå forlig om andet end skellet (arealoverførsel, brug, hegning mm.), da det kan være tilstrækkeligt grundlag til at anspore parterne til at finde gode løsninger på deres øvrige naboretlige uoverensstemmelser.

Der er ikke fundet problemer forbundet med sager, hvor parterne ikke tiltræder skelafsætningen. Her fremgår det, at parternes negative oplevelser ved at tabe kan reduceres, hvis de under skelforretningen får en god forklaring på, hvorfor de tabte. Desuden er grundighed i skelforretningerserklæringer og gode anvendelige skelforretningskort med til at øge parternes tilfredshed. Således understøtter landinspektørerne i deres praksis tilsyneladende primært tillid til evner, hvor de overtager kontrollen over beslutningen.

Tværgående forhold

Reglerne understøtter, at parterne kan få en afslutning af deres tvist om skellet gennem en tredjeparts afgørelse. Men i praksis er landinspektøren tilsyneladende uvillige til at påtage sig kontrollen over beslutningen og ansporer i vidt omfang parterne til selv at finde skellets beliggenhed. Landinspektøren tror, at tiltrædelse er lig med parternes tilfredshed. Parterne efterspørger landinspektørens vurdering, og parterne er ikke nødvendigvis tilfredse, fordi de har tiltrådt skelafsætningen.

På baggrund af reglernes formulering om ”enighed”, kan der i praksis være opstået den misforståelse, at skellet først skal afsættes efter parternes forligsforhandlinger. Dette kan være årsagen til, at landinspektørerne vurderer, at det er parterne, der skal ansføres til sammen at fastlægge skellet i enighed. Konsekvensen af at afsætte på baggrund af parternes skøn frem for landinspektørens skøn er ikke alene en risiko for utilfredse parter, men også en tilsidesættelse af tredjeparts rettigheder og offentligretlig regulering, hvor arealoverførsler gennemføres som skelforretninger.

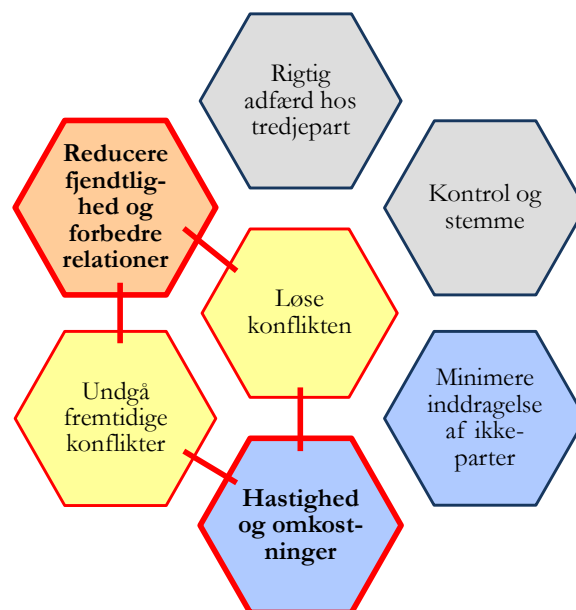
Kapitel 8

Konsekvenser for parterne

Empiri og analyse IV

Dette kapitel beskæftiger sig med den konsekvens, processen har for parterne. Kapitlet behandler henholdsvis tid, økonomi, fremtiden og uafklarede forhold. Regelgrundlag, praksis og parternes evaluering samt forhold på tværs heraf analyseres. Afslutningsvist præsenteres en delkonklusion for kapitlet.

Med kapitlets titel antydes, at dette kapitel ikke beskæftiger sig så meget med de enkelte proceselementer, som med den betydning konsekvenserne har for parterne. Jævnfør figur 8.1 er parternes økonomiske omkostninger, procestiden, en reel afslutning af konflikten, reduktion af fremtidige konflikter og parternes indbyrdes relationer de teoretiske emner, der berøres i analysen i dette kapitel. De fremtidige relationer forbindes med, om konflikten reelt er løst, og om spørgsmålet om at reducere risikoen for fremtidige konflikter. Konflikts løsning og at undgå fremtidige konflikter er sammen med procestid og procesomkostninger elementer, der ikke som selvstændige parametre er inddraget i teori om processuel retfærdighed, men som i stedet af Lissak og Sheppard er konstateret som evalueringskriterier for processer til konfliktløsning, jævnfør afsnit 3.3. På den baggrund må det antages, at disse elementer er vigtige parametre for parterne i evaluering af, om de er tilfredse med konfliktløsningsprocessen ved skelforretninger.

Figur 8.1. I dette kapitel er den teoretiske vægt lagt på procestid og procesomkostninger, men også spørgsmålet om at løse og undgå konflikter i naboforholdet.

8.1 Procestid

8.1.1 Regelgrundlaget – procestid

Prøvelse ved domstolene

Som nævnt i afsnit 5.3.1 er søgsmålsfristen 8 uger ifølge udstykningslovens⁸⁵⁵ § 36, stk. 2, fra parternes modtagelse af skelforretningserklæringen. I de oprindelige regler om skelsætningsforretninger fra 1949 var fristen kun på fire uger⁸⁵⁶. Ændringen til otte uger blev først indført ved udstykningsreformen i 1991. Begrundelsen for at ændre fristen fremgår ikke af bemærkningerne til lovforslaget⁸⁵⁷. Der er heller ikke fundet klagesager fra før udstykningsreformens ikrafttræden, som kan begrunde ændringen. Der er dermed etableret en atypisk lang søgsmålsfrist. Begrundelsen kan hænge sammen med, at parterne ved skelforretninger ikke nødvendigvis har advokat, og søgsmålsfristen derfor både skal kunne rumme parternes overvejelser, antagelse af en advokat samt advokatens forberedelser. Men tilsvarende søgsmålsfrister er oftest på fire uger, således også for prøvelse af matrikelmyndighedens afgørelser om landinspektørers habilitetssager jævnfør landinspektørlovens⁸⁵⁸ § 5, stk. 5; og for prøvelse af hegnsynets afgørelser ved hegnsynsforretninger jævnfør hegnslovens⁸⁵⁹ § 43, stk. 2.

Det mest åbenlyse problem ved for lange søgsmålsfrister er den forøgede procestid for parterne. Samtidig må det antages, at ensartede regler for søgsmål og anke i højere grad sikrer ensartet behandling af borgerne. Omvendt er det – jævnfør muligheden for at deltage og få stemme – vigtigt, at parterne og deres advokat har den fornødne tid til rådighed.

Landinspektørens arbejde

Som det fremgår af de tre foregående afsnit, er der to typer tidskrav til landinspektørens arbejde efter gældende regler:

1) Efter god landinspektørskik skal landinspektøren sikre, at sagen ”*fremmes med fornøden hurtighed*”. Der er altså tale om et generelt krav.

2) Landinspektøren skal ”*snarest*”:

- udarbejde og udsende skelforretningserklæring (ved ingen tiltrædelse),
- indsende afsluttet sag til notering i matriklen og
- rette skelafmærkning, hvis retten har ændret landinspektørens afgørelse.

I de tre tilfælde er der med ”snarest” angivet et specielt krav, som er en skærpelse af de generelle regler. Begrebet ”snarest” må efter min vurdering være en understregning af, at der er tale om et hastespørgsmål. Udtrykket ”snarest” er stærkt og antyder et krav om en ganske stram tidsstyring fra landinspektørens side.

Når udtrykket anvendes i forhold til noteringen i matriklen, kunne det derfor antages, at det skal ske i umiddelbar forlængelse af fastlæggelsen således, at ved tiltrædelse af skelafsætningen skal sagen indsendes i umiddelbar forlængelse af skelforretningen. Afgøres sagen med skelforretningserklæring, der ikke prøves ved domstolene, må sagen tilsvarende skulle

⁸⁵⁵ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁸⁵⁶ Lov nr. 290 af 31. marts 1949 om udstykning og sammenlægning m. m. af faste ejendomme § 32 (historisk).

⁸⁵⁷ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget, Til § 36. Ad stk. 2.

⁸⁵⁸ Lovbekendtgørelse nr. 680 af 17. juni 2013 om landinspektørvirksomhed.

⁸⁵⁹ Lovbekendtgørelse nr. 59 af 19. januar 2007 om hegn som ændret ved lov nr. 484 af 17. juni 2008 og lov nr. 1336 af 19. december 2008.

indsendes i umiddelbar forlængelse af 8-ugers fristens udløb. Her er dette ansvar i processen yderligere understreget ved skelforretningsvejledningens⁸⁶⁰ afsnit 5.2.4, hvoraf det fremgår, hvordan landinspektøren aktivt skal undersøge, om der er anlagt retssag efter søgsmålsfristens udløb. Anlægges retssag om skellets beliggenhed, er der til gengæld ingen anvisninger for, hvordan landinspektøren skal sikre sig oplysninger om afgørelsen. Da sådanne sager fortsat er mindre hyppige end sager uden søgsmål (jævnfør afsnit 7.4.2), må det ellers antages, at det netop er disse sager, landinspektøren kunne have brug for mere vejledning til. Det må dog ud fra udtrykket ”snarest” formodes, at landinspektøren løbende skal søge at holde sig ajour med sagens udvikling, det vil sige, om sagen fremmes, der indgås retsforlig, og især også om byretsdommen ankes til landsretten eller ej. Særlig hvis sagen ankes til landsretten, kan der være tale om flere år, hvor landinspektøren har pligt til at følge sagen for i sidste ende at kunne sende sagen (og dommen) til notering i matriklen.

I Landinspektørnævnets Sag 196⁸⁶¹ klages der over en landinspektørs habilitet, og det bemærkes som et kritikpunkt, at en udsat skelforretning først blev genoptaget en måned senere, og at skelforretningserklæringen først blev fremsendt yderligere to måneder senere. Nævnet afviser at behandle sagen med den begrundelse, at den vedrører habilitet. Nævnet berører ikke og søger ikke yderligere belyst gennem landinspektørens udtalelse, om landinspektøren har tilsidesat god landinspektørskik ved at vente en måned med at genoptage skelforretningen og vente to måneder med at fremsende skelforretningserklæringen. Det er især sidstnævnte forhold, der virker kritisabelt, men på baggrund af klagers oplysninger finder nævnet altså ikke anledning til at gå videre med forholdet. Det er vanskeligt at konkludere på forholdet, da det ikke kommenteres af nævnet.

I forhold til at fremme en sag med fornøden hastighed angår Landinspektørnævnets Sag 262⁸⁶² tidsforløbet for genoptagelse af en udsat skelforretning. Landinspektøren udsætter forretningen for at få en sagen yderligere oplyst. Han får ved en fejl arkiveret sagen og kommer først i tanke om den 2½ år senere. Landinspektøren tildes en advarsel af nævnet for dette forhold. Sagen er som sådan udtryk for en klar tilkendegivelse af, at der er tale om et ganske alvorligt forhold, som ellers ville have givet anledning til yderligere sanktion. Dette kan da heller ikke overraske, når der er tale om 2½ år. Når sanktionen ikke var strengere, blev det begrundet med, at den blev fastsat ”under hensyn til landinspektørens gode vilje til at få sagen afsluttet bedst mulig for klager”. Landinspektøren giver klager en undskyldning og tilbyder at fortsætte sagen eller afslutte uden beregning, hvis klager ønsker en anden landinspektør.

Men fra en måned i Landinspektørnævnets Sag 196 til 2½ år i Sag 262 er der et ganske stort spillerum i forhold til at vurdere, hvad det vil sige at fremme sagen med fornøden hurtighed. Det må antages, at parterne ikke bør vente meget mere end en måned, og hvor sagen er ligetil måske mindre. Men det er altså ikke endeligt defineret.

Dertil kommer, at der er emner, hvor det synes uhensigtsmæssigt, at der ikke er en tilsvarende angivelse af et ”snarest”-krav. Således synes det problematisk, at der med udstykningsreformen i 1991 blev fjernet kravet om, at en forretning kun kunne udsættes ”en rimelig tid”. Samtidig synes det problematisk, at der ved sletningen af kravet om, at tiltrædelse skulle ske

⁸⁶⁰ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁸⁶¹ Ikke-offentliggjort brev af 4. august 1998 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 196.

⁸⁶² Landinspektørnævnets kendelse af 15. september 2004 i Sag 262, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

under forretningen (jævnfør afsnit 6.2.1), blev der ikke samtidig i reglerne tilkendegivet en angivelse af, at landinspektøren bør definere en frist for parterets betænkningstid for tiltrædelse.

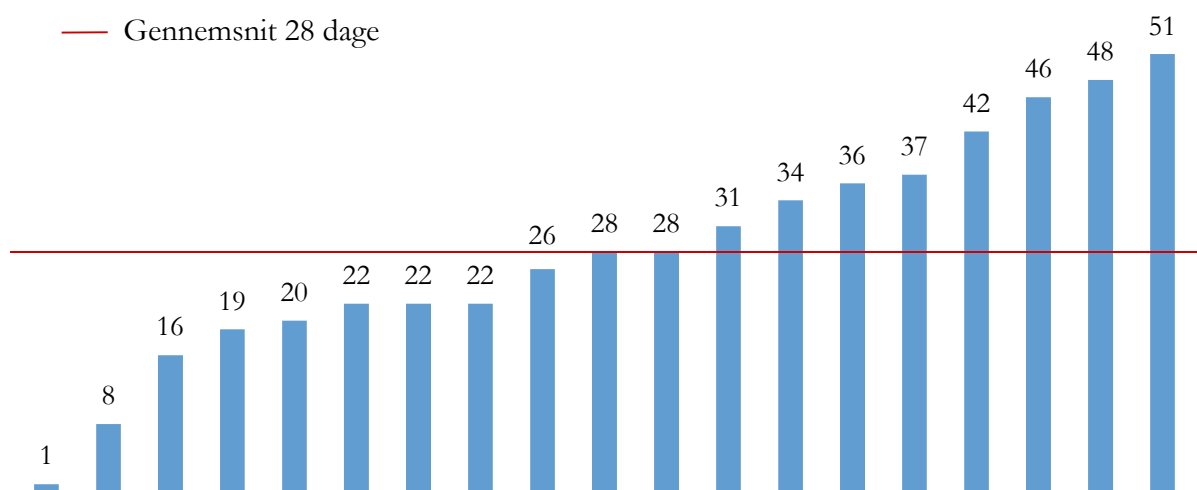
Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.1.1:

- En 8-ugers søgsmålsfrist frem for den mere almene 4-ugers søgsmålsfrist bidrager til en forlængelse af procestiden.
- Det synes problematisk, at der ikke er fastlagt skærpede krav for genoptagelse af skelforretninger og for parterets betænkningstid for tiltrædelse efter skelforretningens afslutning.

8.1.2 Praksis – procestid

Skelforretningssager 2012

Varsling. I Skelforretningssager 2012 var det i 19 sager oplyst, hvor mange dage skelforretningen blev indvarslet med⁸⁶³. Det skal bemærkes, at der er tale om dagen for afsendelse af indkaldelse, og det må antages, at modtagelsen af indkaldelsen altså er mindst en dag senere, hvor indkaldelsen fremsendes med postvæsnet og længere tid, hvis parterne ikke er hjemme til at modtage det rekommanderede brev. Resultatet af undersøgelsen er vist i figur 8.2.

Figur 8.2. Skelforretningssager 2012: Varsling af skelforretning – antal kalenderdage fra datering af indkaldelse til skelforretning.

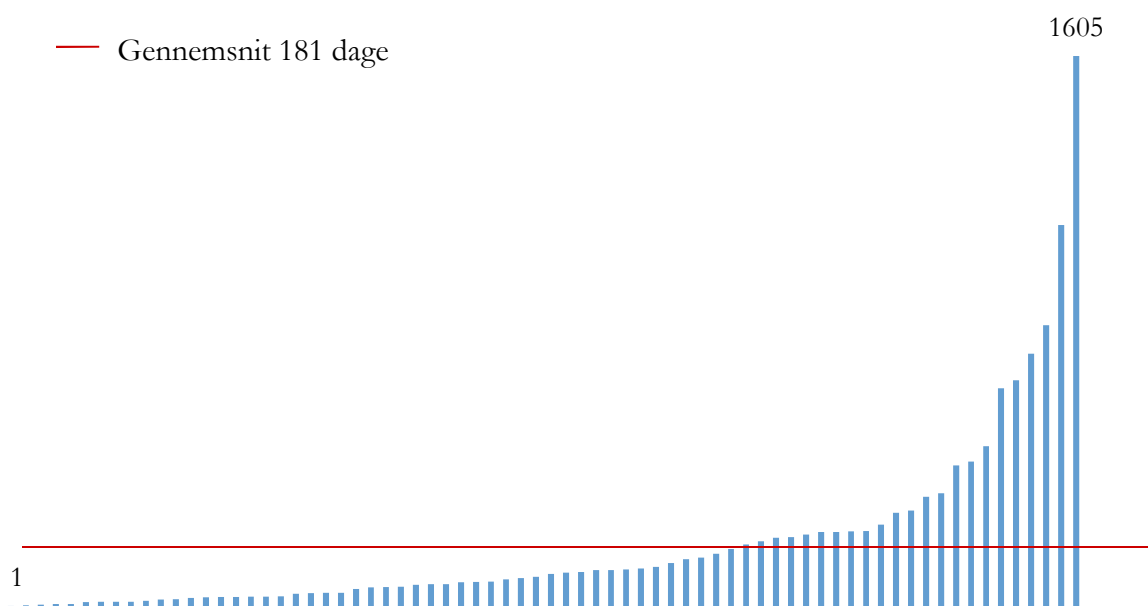
For de 19 sager var indkaldelsesvarslet på gennemsnitligt 28 dage med en variation fra en dag til 51 dage. I to sager var indkaldelsesvarslet efter aftale mindre end de krævede 14 dage. I 11 af de 19 sager er indkaldelsesvarslet mere end tre uger. Resultatet af undersøgelsen indikerer, at indkaldelsen i praksis ofte udsendes i væsentligt længere tid før skelforretningen, end reglerne kræver. Det virker ikke påfaldende, at landinspektøren lægger en ekstra uge ind for at sikre sig mod langsom levering af det rekommanderede brev, men 14 ud af 19 sager blev indvarslet mere end 21 dage i i forvejen og halvdelen med 28 eller flere dage i forvejen. Hvis landinspektøren i praksis forudgående har kontaktet parterne og aftalt mødetidspunkt, burde

⁸⁶³ Appendiks B. Felt AH.

det ikke være nødvendigt med så lang varsling. Det lange indkaldelsesvarsel kan bidrage til at øge den samlede procestid.

Udsættelse. Som nævnt i afsnit 5.2.2 fremgår det af Skelforretningssager 2012, at seks af 36 sager (svarende til 17 %) med oplysninger herom blev udsat og genoptaget. I en af de seks sager var der en udsættelse på sammenlagt fem måneder, i én sag en udsættelse på to dage, mens de øvrige fire sager blev udsat mellem 21 og 31 dage. Med så få tal er det ikke muligt at generalisere, men det må formodes, at det ikke er flertallet af sager, der udsættes, og udsættelserne holder sig oftest inden for en måned. Samtidig fremgår det også, at for en sag medførte udsættelsen en forlængelse af procestiden på fem måneder.

Indsendelse til notering i matriklen. I Skelforretningssager 2012 er sket en registrering af dato for det første skelforretningsmøde. Datoen fremgik i 72 af de 73 sager⁸⁶⁴. Det har desuden været muligt digitalt at udtrække datoer fra matrikelsystemet for sagens indsendelse til matrikelmyndigheden⁸⁶⁵ og på den baggrund foretage en optælling af antallet af kalenderdage mellem de to datoer⁸⁶⁶. Resultatet af undersøgelsen er vist i figur 8.3. Det gennemsnitlige antal kalenderdage fra første skelforretningsmøde til sagens indsendelse i matriklen er 181 dage med variation fra en dag til 1605 dage. Det skal understreges, at der er tale om kalenderdage fra første skelforretningsmøde.

Figur 8.3. Skelforretningssager 2012: Kalenderdage fra første skelforretningsmøde til indsendelse af sag til matriklen.

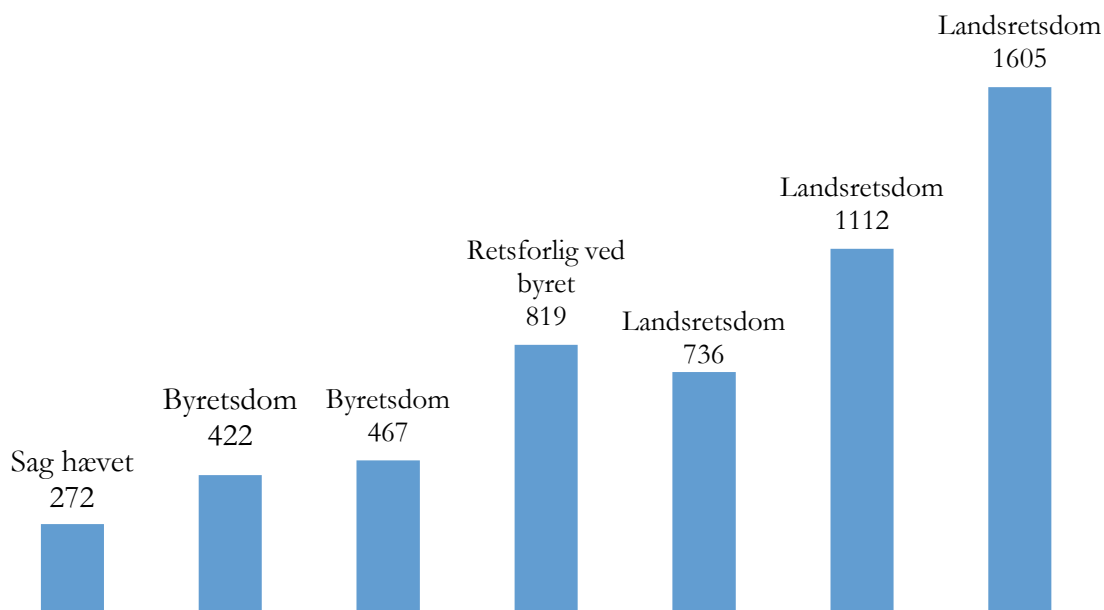
En yderligere opdeling af informationerne efter den bagvedliggende proces giver et mere sigende billede. Herunder præsenteres først sager, hvor der blev anlagt retssag. Herefter sager med tiltrædelse og endelig sager uden tiltrædelse, hvor der ikke blev anlagt retssag.

⁸⁶⁴ Appendiks B. Felt AI.

⁸⁶⁵ Appendiks B. Felt AJ.

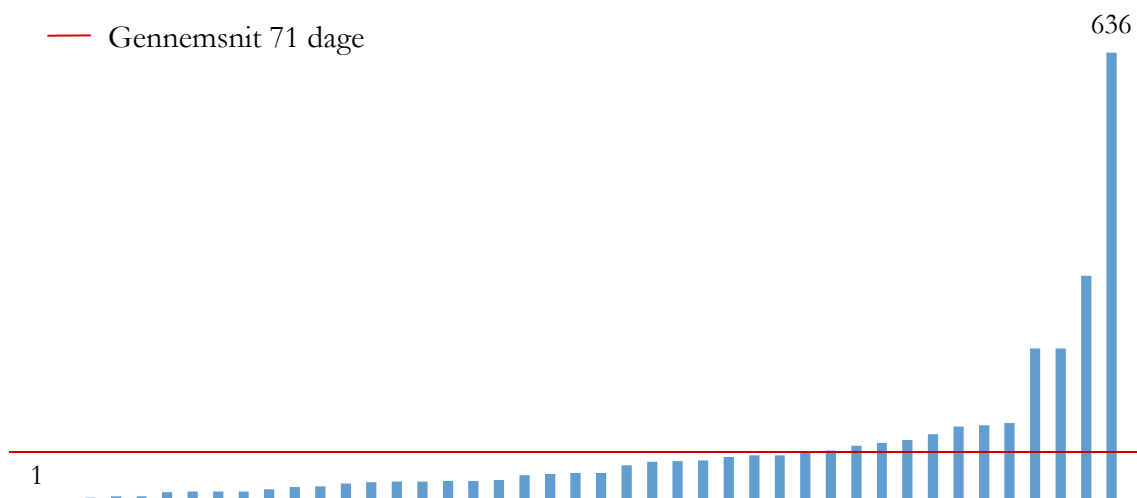
⁸⁶⁶ Appendiks B. Felt AK.

Nogle af de længste procestider skal findes i sager, der går til byretten, og særlig øges procestiden, hvis sagen herefter skal afgøres ved landsretten. I disse sager summeres landinspektørens, byrettens og landsrettens procestid, hvad der ikke overraskende giver ganske lange forløb for parterne. I figur 8.4 er udspecificeret tallene for de i alt syv skelforretningssager, hvor der blev anlagt retssag. Som det fremgår, blev en af sagerne senere trukket tilbage.

Figur 8.4. Skelforretningssager 2012: Kalenderdage fra skelforretningens opstart til indsendelse af sag til matriklen i skelforretningssager, der anlægges sag om ved domstolene.

I den anden ende af spektret er sager, hvor skelafsætningen blev tiltrådt. Undersøgelsesresultatet herfor er vist i figur 8.5. Procestiden her er dog langt fra så lav, som det kunne forventes. Den gennemsnitlige procestid var 71 kalenderdage fra første skelforretningsmøde til landinspektørens indsendelse af sagen til matrikelmyndigheden. Det fremgår samtidig, at der er en ganske stor variation i sagerne. Den hurtigste landinspektør indsendte sagen dagen efter

Dage	Antal sager	
1-15	9	21 %
16-30	10	23 %
31-60	8	19 %
61-90	8	19 %
90-636	8	19 %
I alt	43	

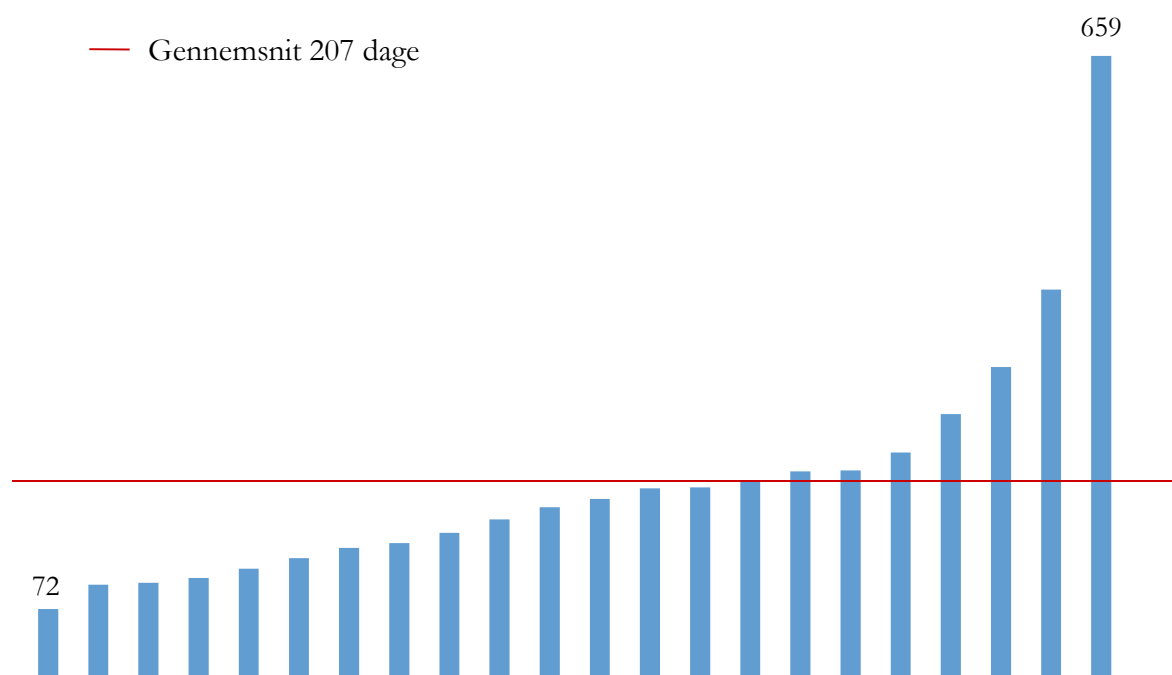
Tabel 8.1. Skelforretningssager 2012: Kalenderdage fra første skelforretningsmøde til indsendelse af sag til notering i matriklen i sager med tiltrædelse.

skelforretningsmødet, mens den langsomste ventede 636 kalenderdage (1,7 år).

Som det fremgår af tabel 8.1, er det 24 ud af 43 sager, der først indsendes efter mere end én måned, og heraf indsendes otte mere end tre måneder fra skelforretningens opstart. Kun ni sager (21 % af tiltrædelsessagerne) indsendes inden for 15 dage fra skelforretningens start svarende til umiddelbart efter skelforretningen. Resultatet af undersøgelsen er overraskende, da der ingen forhindringer er for at indsende disse sager i direkte forlængelse af

skelforretningen, hvilket sagerne med meget hurtig indsendelse fremhæver.

En tilsvarende undersøgelse kan foretages for sager, hvor parterne ikke tiltrådte skelafsætningen, men heller ikke anlagde retssag. Undersøgelsesresultatet er vist i figur 8.6. Det fremgår, at der gik gennemsnitligt 207 kalenderdage fra første skelforretningsmøde til sagens indsendelse til notering i matriklen. Der er en variation fra 72 til 659 kalenderdage, og gennemsnittet løftes af en sag, hvor det tager næsten to år (1,8 år) fra skelforretning til indsendelse. Fraregnes de 8-ugers søgsmålsfrist, svarer det til et gennemsnit på 151 dage. Altså mere end dobbelt så lang tid som for sager med tiltrædelse af skelafsætningen. I tabel 8.2 er fratrukket denne 8-ugers søgsmålsfrist, og tallene er dermed sammenlignelige med tabel 8.1. Det fremgår, at det kun er 2 % af sagerne, hvor landinspektøren bruger en måned fra skelforretningens opstart til indsendelse. Mens i hele 64 % af sagerne bruger landinspektøren mere end tre måneder på denne ”snarest”-opgave. Inkluderet søgsmålsfristen betyder det konkret, at i sagerne uden tiltrædelse og uden retssag, skal parterne i 64 % af sagerne vente fem måneder på, at sagen bliver sendt til notering i matriklen.

Figur 8.6. Skelforretningssager 2012: Kalenderdage fra skelforretningens opstart til indsendelse af sag til matriklen i sager uden tiltrædelse af skelafsætning eller anlagt retssag.

Det fremgår, at procestiden både for sager med og uden tiltrædelse er bemærkelsesværdige høje. I tabel 8.3 er sagerne og procestiden fra tabel 8.1. og 8.2 samlet. Det drejer sig om sammenlagt 65 sager, og det fremgår, at fratrækkes søgsmålsfristen i sager uden tiltrædelse, tager det i 22 af sagerne (34 %) mere end tre måneder fra skelforretningens opstart til indsendelse til notering i matriklen. Og det tager i 33 af sagerne (51 %) mere end to måneder. Da det i samlet arbejdstid næppe tager mere end én uge at foretage sagsudarbejdelse i sagen⁸⁶⁷, må resten anses som ren liggetid hos landinspektøren. Kun i ni af sagerne (14 %) sker indsendelsen inden for 15 dage svarende til et sagsflow med cirka en uges liggetid.

Spørgsmålet bliver, hvor meget der kan generaliseres fra Skelforretningssager 2012. Der er tale om et relativt lille antal sager, men samtidig altså næsten samtlige sager registreret på et år. Der kan naturligvis være tale om et ekstremt udsving, hvor sager noteret i matriklen i 2012 har en stærkt øget liggetid. Men sagerne noteret i 2012 er udarbejdet under en periode med økonomisk lavkonjunktur, hvor øvrige sager således ikke i helt usædvanlig grad kan have påvirket procestid i så mange landinspektørforretninger. Det synes rimeligt at antage, at der ikke er tale om et helt ualmindeligt år. I givet fald fremgår det, at i størstedelen af skelforretningssager er der liggetid på landinspektørens kontor, og at der i omtrent en tredjedel af sagerne er en liggetid på tre måneder eller mere. I enkelttilfælde er liggetiden på mere end 1½ år.

De seks sager med øget procestid på grund af udsættelse kan ikke forklare den meget lange procestid. For at få flere informationer er derfor yderligere foretaget en optælling til belysning af et proceselement, hvor reglerne også har skærpet procestidskrav.

Udsendelse af skelforretningserklæring i sager uden tiltrædelse. Det drejer sig om en optælling af antallet af kalenderdage fra sidste skelforretningssag til landinspektørens udsendelse af skelforretningserklæringen til parterne. I Skelforretningssager 2012 var der i 29 sager ikke tiltrædelse af skelafsatningen. I 25 af disse sager var der oplysninger, hvorfra det var muligt at foretage nævnte optælling⁸⁶⁸. Resultatet heraf er vist i figur 8.7.

Dage	Antal sager	
1-15	0	0 %
16-30	1	5 %
31-60	4	18 %
61-90	3	14 %
90-659	14	64 %
I alt	22	

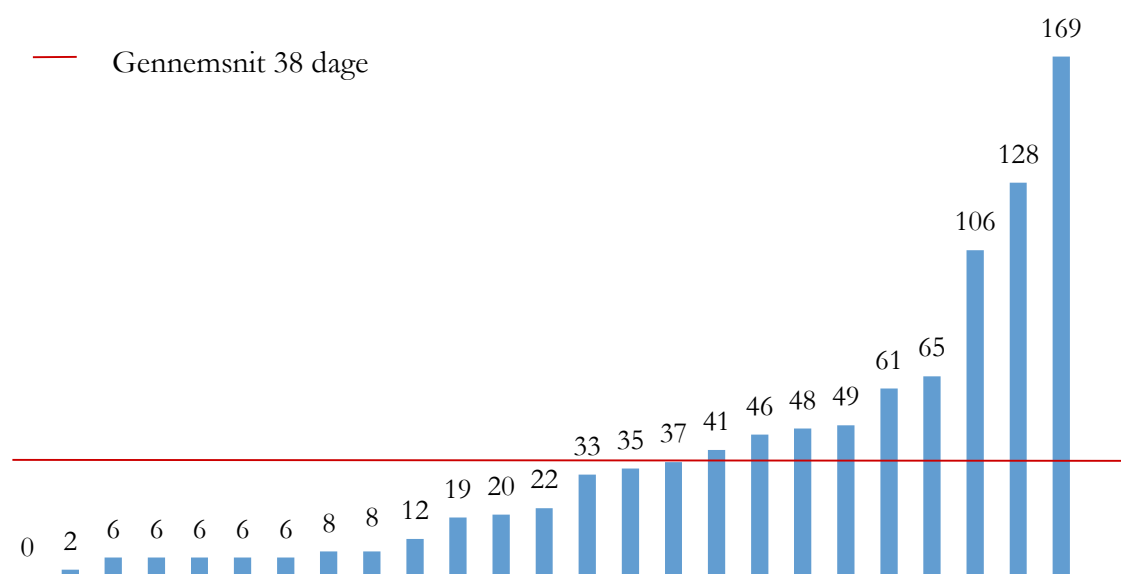
Tabel 8.2. Skelforretningssager 2012: Kalenderdage fra første skelforretningssag til indsendelse af sag til notering i matriklen i sager uden tiltrædelse eller anlæggelse af retssag fratrasket 8-ugers søgsmålsfrist.

Dage	Antal sager	
1-15	9	14 %
16-30	11	17 %
31-60	12	18 %
61-90	11	17 %
90-659	22	34 %
I alt	65	

Tabel 8.3. Skelforretningssager 2012: Kalenderdage fra første skelforretningssag til indsendelse af sag til notering i matriklen i samtlige sager uden retssag. For sager uden tiltrædelse er fratrukket 8-ugers søgsmålsfrist.

⁸⁶⁷ Der er tale om en egen vurdering på baggrund fra egen erfaring i landinspektørpraksis. Således er vurderingen ikke baseret på en konkret undersøgelse. Vurderingen er, at det tager maksimalt én samlet arbejdsdag at udarbejde skelforretningserklæringen. Og at det ikke tager mere end to dage at udarbejde samtlige øvrige kort og erklæringer. Da der er forskel på effektivitet, og der kan og vil være afbrydelser i løbet af en arbejdsdag, er anført et estimat på én uge.

⁸⁶⁸ Appendiks B. Felt AL.

Figur 8.7. Skelforretningssager 2012: Kalenderdage fra sidste skelforretningsmøde til datering af skelforretningserklæring.

Som det fremgår, er den gennemsnitlige forskel 38 dage med et stort udsving fra 0 dage til 169 dage. Denne tidsperiode må forudsættes alene at være procestid på landinspektørens kontor. Der er naturligvis ingen garanti for, at erklæringen udsendes samme dag, som den er date-

Dage	Antal sager	
1-15	10	40 %
16-30	3	12 %
31-60	7	28 %
61-90	2	8 %
90-169	3	12 %
I alt	25	

Tabel 8.4. Skelforretningssager 2012: Antal kalenderdage fra sidste skelforretningsmøde til datering af skelforretningserklæring.

ret. Men et forbehold for længere tid end 38 dage understreger kun, at resultatet af Skelforretningssager 2012 er, at et overraskende stort antal sager i den pågældende periode har ganske betydelig liggetid hos landinspektøren før fremsendelse af skelforretningserklæringen til parterne. Først fra parternes modtagelse af erklæringen starter søgsmålsfristen, hvormed det i 20 % af sagerne først vil være parterne bekendt, om sagen skal for retten henvend fire måneder efter forretningens afslutning.

Som det fremgår af tabel 8.4, måtte parterne i fem af sagerne (20 %) vente mere end to måneder på skelforretningserklæringen, heraf i tre tilfælde (12 %) mere end tre måneder. I forhold til en generalisering af resultatet til alle skelforretningssager uden tiltrædelse er det på ny nødvendigt med varsomhed. Der er kun tale om 25 sager, men samtidig er der altså tale om næsten alle skelforretningssager uden tiltrædelse noteret i matriklen i 2012.

Af tabel 8.1 og 8.2 må endvidere konstateres, at det ikke alene er langsommelighed i forbindelse med udarbejdelse af skelforretningserklæringen, der kan begrunde den lange sagsbehandlingstid hos landinspektøren. Den mest ekstreme sag i undersøgelsen var, som det fremgår af figur 8.6, på 659 kalenderdage (1,8 år)⁸⁶⁹. Og det er ikke én af de sager, der blev udsat fem måneder⁸⁷⁰, eller hvor landinspektøren var 169 kalenderdage (0,5 år) om at udarbejde en

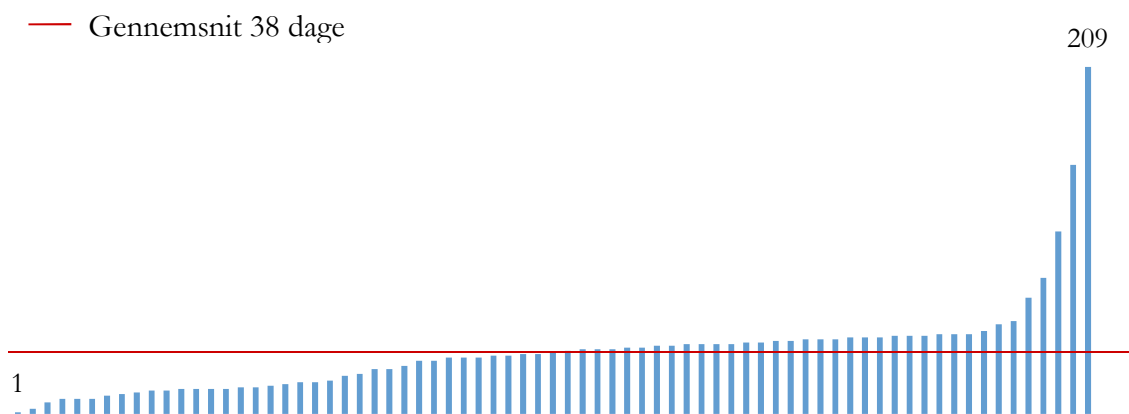
⁸⁶⁹ Appendiks B. Felt AK, sag L.

⁸⁷⁰ Appendiks B. Felt Y, sag BI.

skelforretningerklæring⁸⁷¹. Samtidig må det som nævnt konstateres, at i 14 % af samtlige sager, der ikke gik til retten, var der ikke mere end cirka en uges liggetid hos landinspektøren. Disse sager står i skarp kontrast til sagerne med meget høje procestider og giver måske det bedste indtryk af, hvilken procestid skelforretningssager i praksis kan reduceres til.

Notering i matriklen og fejlretning hos landinspektøren. I Skelforretningssager 2012 er for samtlige sager foretaget en optælling af, hvor mange kalenderdage det tog fra sagens indsendelse til matrikelmyndigheden før dens notering i matriklen. Undersøgelsesresultatet er vist i figur 8.8.

Gennemsnittet for de i alt 73 sager var 38 dage med en variation fra 1 til 209 kalenderdage⁸⁷². Opdager matrikelmyndigheden fejl i den indsendte sag, er der i undersøgelsesresultatet i figur 8.8 inkluderet landinspektørens tid til fejludbedring og også den liggetid, der er hos landinspektøren i den forbindelse.

Figur 8.8. Skelforretningssager 2012: Kalenderdage fra indsendelse til matrikelmyndigheden til notering i matriklen.

I afsnit 5.3.2 blev præsenteret data om, i hvilke sager der har været fejl i sagen ved dens indsendelse til notering i matriklen. For at få et indblik i, hvorledes disse fejl kan forøge sagens procestid, er foretaget en sammenligning af den gennemsnitlige procestid i sager med konstaterede fejl og

sager uden konstaterede fejl.

Resultatet er vist i tabel 8.5. Det fremgår, at det gennemsnitlige antal kalenderdage i sager med fejl er forhøjet med ni kalenderdage, hvilket

	Antal sager	Gennemsnitligt antal dage	Maksimalt antal dage	Minimalt antal dage
Sager med konstaterede fejl	32	41	209	1
Sager uden konstaterede fejl	41	32	82	1

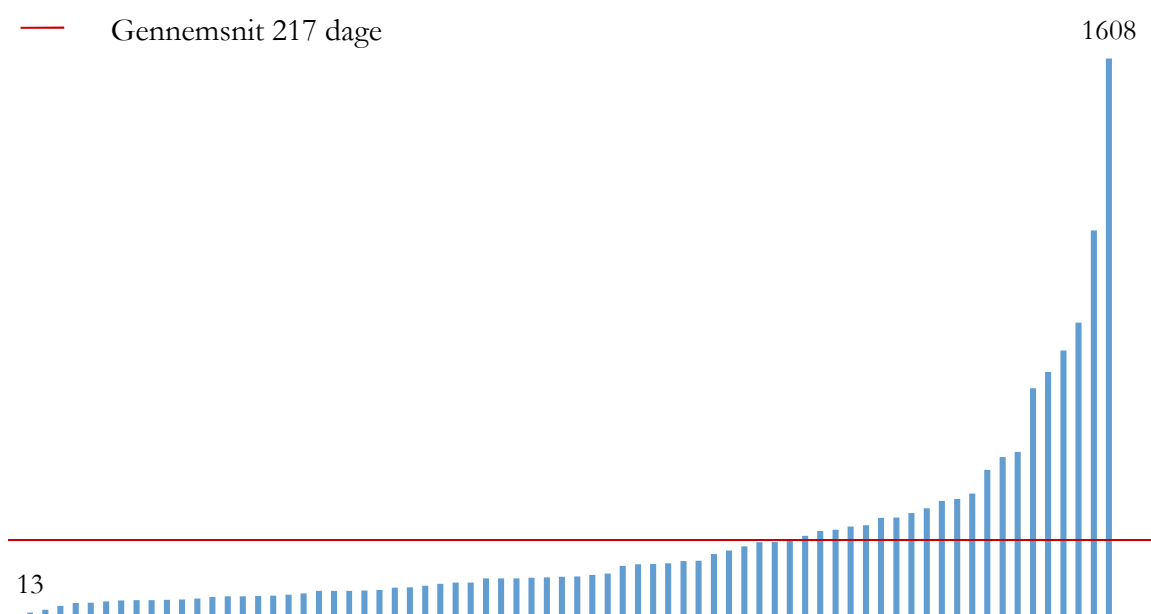
Tabel 8.5. Skelforretningssager 2012: Antal kalenderdage fra indsendelse til matrikelmyndigheden til notering i matriklen i sager med og uden konstaterede fejl.

⁸⁷¹ Appendiks B. Felt AL, sag C.

⁸⁷² Appendiks B. Felt AM.

ikke synes at være en væsentlig forøgelse. Men især afvigelsen i det maksimale antal kalenderdage (en afvigelse på 127 dage) indikerer, at der kan være enkelte parter, der udsættes for en væsentlig forøgelse af procestiden på grund af yderligere liggetid hos landinspektøren i forbindelse med udbedring af fejl. Hvor landinspektøren indsender mangelfulde sager, øger det dermed sagernes procestid.

Samlet procestid. I forhold til at få en fornemmelse for praksis i procestid for skelforrettings-sager er endelig forsøgt at få et overblik over den samlede procestid. For 72 af de 73 sager, der blev registreret i matriklen i 2012, er i figur 8.9 vist den samlede procestid i kalenderdage fra skelforretningens opstart (første skelforretningsmøde) til sagens notering i matriklen⁸⁷³. Gennemsnittet er på 217 dage med variation fra 13 til 1608 dage.

Figur 8.9. Skelforretningssager 2012: Kalenderdage fra første skelforretningsmødet til notering i matriklen.

Dertil skal lægges perioden før skelforretningen, der både inkluderer tid før indkaldelse og herefter indkaldelsesperioden. Som nævnt er den gennemsnitlige tid mellem skelforretning og indkaldelsens datering 28 dage med en variation fra en til 51 dage. Det er ikke muligt via oplysningerne i sagerne at få belyst, hvor lang tid, der går fra rekvisition til indkaldelse. Men det fremgår af afsnit 5.1, at blandt andet habilitetssager kan forsinke rekvisitionen.

Den meget uensartede procestid er, som det fremgår, ikke alene knyttet til, om en sag prøves ved domstolene eller ej. Som det fremgår, er der en stor andel af sager, hvor landinspektøren er lang tid om at genoptage en udsat sag, få fremsendt skelforretningserklæring efter skelforretningen, få indsendt sagen til matrikelmyndigheden eller udbedre fejl i den indsendte sag. Det fremgår lige så tydeligt, at der er landinspektører, der i hele forløbet formår at holde en lav procestid. Den langsommelige, andre landinspektører udviser, kommer dermed til at stå i skærende kontrast. Sagens procestid bliver dermed meget uensartet, hvilket medfører, at parterne sagerne imellem bliver stillet uligt.

⁸⁷³ Appendiks B. Felt AN.

Sammenlignes desuden med procestiden ved de danske domstole, der ville være alternativet, hvis der ikke var skelforrettingsregler, fremgår det af Domstolsstyrelsens nøgletal, at byretternes sagsbehandlingstid for civile sager i 2013 var på 11,2 måneder, heraf 17,7 måneder for hovedforhandlede sager⁸⁷⁴. På trods af den lange procestid i nogle sager udgør skelforretninger dermed fortsat en hurtigere proces.

Norsk feltarbejde

I det norske materiale belyses praksis for procestid, herunder liggetiden hos jordskifteretterne. Det fremgår af samtalerne med jordskiftedommerne Sandvik⁸⁷⁵ og Dahl⁸⁷⁶, at det normalt tager en måned fra retsmødet til dom afsiges, og også det teknisk arbejde (herunder tilretning af matriklens oplysninger) er færdigt. Jordskiftedommer Hauge giver tilsvarende oplysninger, men forklarer, at i forhold til den konkrete sag vil det tage længere tid, da det er aftalt med parterne, at der i sagen inddrages et mageskifte, hvorfor parterne skal have tid til at udtale sig om Hauges forslag først⁸⁷⁷.

Men samtidig er sagerne ved jordskifteretten underlagt ventetid, før de starter. Dahl og Hauge forklarer begge, at denne liggetid for grensegangssager er lavere end de øvrige sager ved jordskifteretten, da den forsøges holdt under et halvt år, som er den maksimale ventetid ved tingsretten⁸⁷⁸ (svarende til dansk byret). Samtidig fremgår det af samtalerne med såvel Sandvik⁸⁷⁹ som Dahl⁸⁸⁰, at grensegangssagerne påbegyndes hurtigere. Årsagen er, at sagerne er hurtigt gennemført i forhold til de meget omfattende jordskiftesager og derfor ofte kan skemalægges, hvor der opstår mindre huller i kalenderen. Materialet peger på et sagsforløb ved jordskifteretterne, hvor der foreligger en dom og er sket registrering i matriklen efter højst syv måneder fra regnet ankefristen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.1.2:

- Skelforretningssager 2012 indikerer, at procestiden øges på grund af en lang indvarslingsfrist, der for sagerne i undersøgelsen lå på gennemsnitligt 28 dage.
- Skelforretningssager 2012 indikerer, at procestiden øges ganske væsentligt på grund af lang liggetid på landinspektørens kontor både før udarbejdelse af skelforrettingserklæring og før indsendelse til notering i matriklen.
- Arkivundersøgelsen indikerer, at der er store forskelle i procestid ved skelforretningssager, hvilket stiller parter i skelforretninger ulige.

8.1.3 Parternes evaluering – procestid

I figurene 8.10-8.14 er kort opsummeret parternes procesoplevelse⁸⁸¹. Da samtalerne foregår lige efter skelforretningen, og kun to af sagerne ikke blev afsluttet med tiltrædelse, har parterne begrænset mulighed for at have en holdning til landinspektørens procestid efter skelforretningen.

⁸⁷⁴ Domstolsstyrelsen, Nøgletal for domstolene, 1. kvartal 2014. Tilgængelig på Domstolsstyrelsens hjemmeside: <http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/noegletal/Pages/default.aspx>

⁸⁷⁵ Appendiks T. Linje 45-53.

⁸⁷⁶ Appendiks R. Linje 246-252.

⁸⁷⁷ Appendiks S. Linje 29-50.

⁸⁷⁸ Appendiks S. Linje 347-358.

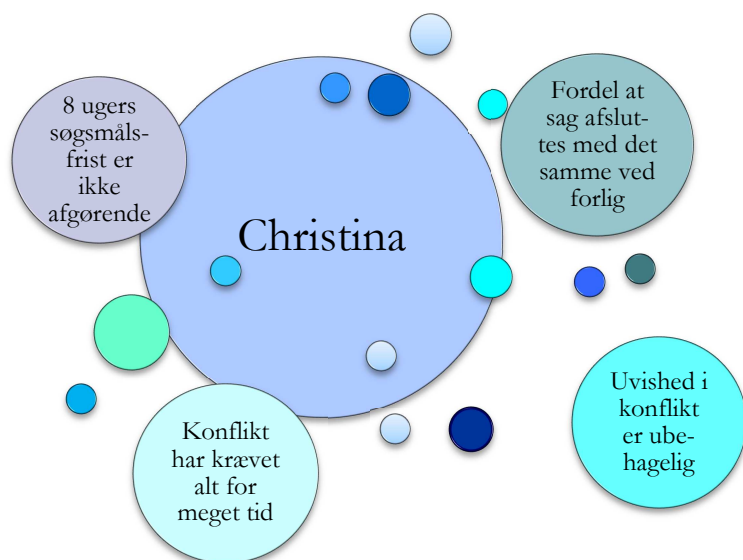
⁸⁷⁹ Appendiks T. Linje 82-87 og 149-153.

⁸⁸⁰ Appendiks R. Linje 253-265.

⁸⁸¹ De i figurene viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

Christina

Christina er ikke optaget af procestiden ved skelforretningen. Hun bemærker et par gange, at det er en fordel med et forlig, at sagen så afsluttes med det samme. Men det fremgår også, at det ikke er vigtigt for hende, om sagen tager otte uger til eller fra. Det afgørende er at vide, at der kommer en afgørelse (jævnfør afsnit 6.1.3). Samtidig oplyser Christina, som det blev nævnt i afsnit 5.1.3, at da hun endelig fik indkaldelsen til skelforretningen, var det noget, hun så frem til. Endelig var der en dato for, hvornår sagen kunne blive afsluttet.

Figur 8.10. Christinas oplevelse af proces- og konfliktid.

Desuden nævner Christina konflikttiden, og som sådan er denne tid en del af hendes oplevelse af proces-tid. Hun nævner også tidligere skelafsætning, så det fremgår, at for hende opleves det som en del af konfliktløsningen. Vurderingen heraf fremgår af småbemærkninger i løbet af samtalen: *"Jeg syntes, den her uvished hele tiden, og... Vi har hele tiden fået det skudt – hele tiden sådan – nej, så var der noget andet, og så... nej, og så..."*⁸⁸² ... "når forløbet har været så

*langt"*⁸⁸³. Det fremgår, at det især er uvisheden og bekymringen herved, der betyder, at tidsforløbet opleves så negativt: *"Og reelt set, når jeg sådan kigger på de omkostninger, det har haft herhjemme, og det har også gået ud over vores børn – med tid. Vi har brugt alt for meget tid på at tænke på det"*⁸⁸⁴.

Jonas

Det er tydeligt fra Jonas' forklaringer, at for ham er afslutning af processen også en afslutning på oplevelsen af at være i en konflikt. Samtidig vender Jonas flere gange tilbage til den belastning, konflikten giver ham og hans familie. Han forventer, at hvis han ikke prøver sagen ved domstolene, er sagen sluttet, og skænderierne med naboerne også slut: *"Og selvfølgelig når der går så lang tid, så håber man bare på en redegørelse [skelforretningserklæring], om det så et eller andet sted [er] en fordel og en ulempe, bare at vi kan slippe for den chikane mod hinanden nu. Og at man ligesom kan komme videre i teksten. Fordi det fylder meget i ens hverdag med den sag" ... "Jamen også fordi, at når man nu har tre børn. Det er jo selvfølgelig kun dem, der skal fylde ens hverdag, men det bliver helt automatisk det andet, der også får en del af ens hverdag. Hver gang man åbner vinduet eller kigger ud af vinduet, så kan man jo se, at hov, der – vi har faktisk noget kørende der – så hver dag går man og tænker på det, og hvad sker der nu?"*⁸⁸⁵ Jonas forklarer, hvordan sagen alligevel har overtaget hverdagen, fordi han konstant konfronteres med den igangværende sag. Under samtalen var det da også tydeligt, at fra Jonas og hans hustru Hannes stue

⁸⁸² Appendiks M. Linje 276-292.

⁸⁸³ Appendiks M. Linje 822 -829.

⁸⁸⁴ Appendiks M. Linje 628-633.

⁸⁸⁵ Appendiks N. Linje 357-408.

og køkken er der frit udsyn til naboerne på grund af det manglende hegn (jævnfør afsnit 5.1.3). Naboens fortsatte chikaner og deres indbyrdes strid giver usikkerhed i hverdagen. Det håber Jonas er slut med skelforretningen: ”Ja, vi håber jo selvfølgelig ikke, at der er mere chikane fra deres side af, fordi nu har de jo selvfølgelig fået, hvad de..., hvad de havde krav på – må jeg hellere sige. Og jeg har fundet ud af, hvor skellinjen er. Hvad jeg kan forholde mig til. Og selvfølgelig har jeg fået nu af det, men jeg havde selvfølgelig håbet på noget mere, men sådan er det jo så... Så nu håber jeg, at chikanerne at de kan ophøre – at der ikke er mere”⁸⁸⁶. Af Jonas’ forklaring

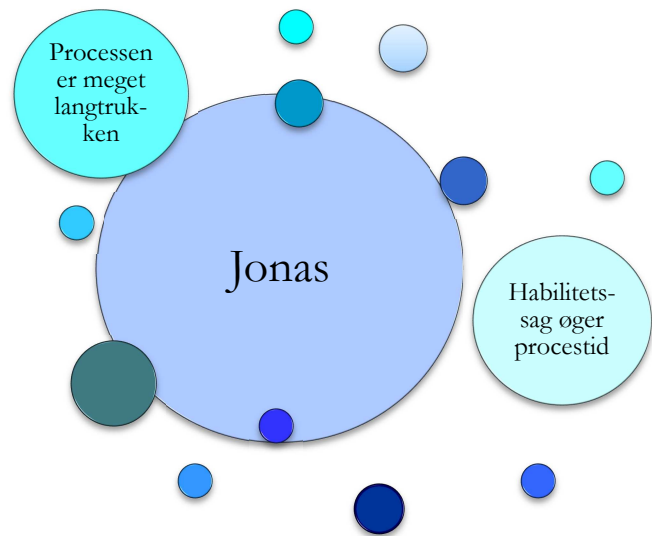
fremgår det, at det vigtigste for ham er, at konflikten kan stoppe, at han kan komme videre i livet. Han vandt lidt, men tabte mest. Men mest afgørende er det at komme ud af konflikten, som tærer på ham og hans familie.

Jonas beskriver, at de bad landinspektøren om en dato for skelforretningen, så han og hans hustru Hanne ”havde noget at se frem til”. Men processen var ”meget langtrukket”. Sagen startede 8½ måned før skelforretningen, og den blev endelig rekvireret 3-4 måneder før dens afholdelse. Afholdelsen blev forsinket af matrikelmyndighedens behandling af habilitets-sagen. Jonas forklarer, at han ellers havde fået oplyst, at matrikelmyndighedens svar ville komme hurtigt, men det var ikke tilfældet⁸⁸⁷.

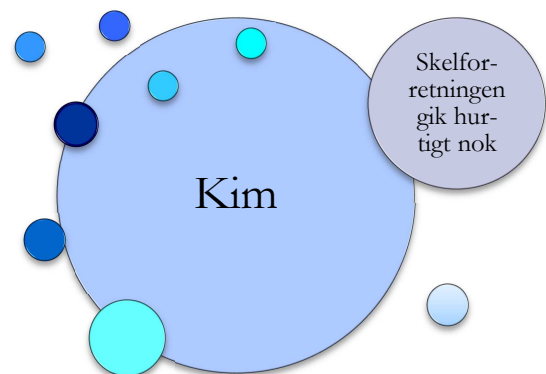
Det fremgår, at det, Jonas primært opfatter som dårligt ved skelforretningen, er det lange forløb, fra skelforretningen blev rekvireret, til den rent faktisk blev gennemført. Det er altså ikke blot ubehageligt med den tid, der i afsnit 8.1.2 blev registreret fra skelforretningens afholdelse til modtagelsen af skelforretningserklæring og senere udløb af søgsmålsfristen. Også den forudgående ventetid er hård for parterne.

Kim

Kim har kun få kommentarer til proces-tiden. I sagen er der en udsættelse (på en uge), og han udtrykker, at han havde regnet med, at skelforretningen blev afsluttet på et møde. Men Kim har forståelse for udsættelsen, og der er ikke tale om en kritik. Han vurderer, at skelforretningen gik ”fint nok hurtigt”⁸⁸⁸.

Figur 8.11. Jonas' oplevelse af proces- og konfliktid.

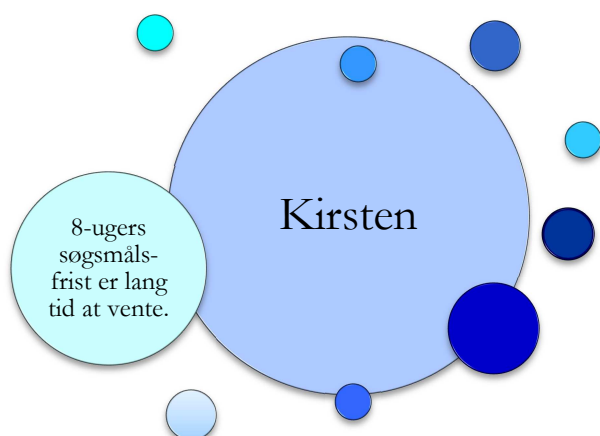

Figur 8.12. Kims oplevelse af proces- og konfliktid.

⁸⁸⁶ Appendiks N. Linje 420-424.

⁸⁸⁷ Appendiks N. Linje 380-398.

⁸⁸⁸ Appendiks O. Linje 387-401.

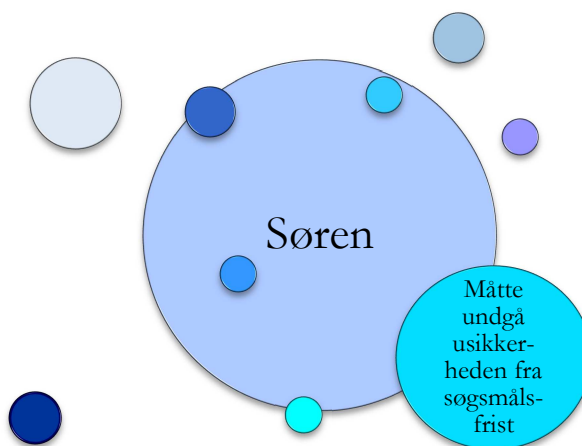

Figur 8.13. Kirstens oplevelse af proces- og konfliktid.

otte uger er gået vel?" Hendes advokat forsøger at få nedbragt procestid ved at skrive til naboen, at de ikke agter at anlægge retssag: "Så lidt efterspørger han: Hvad har de tænkt sig? Fordi så kan vi ligeså godt komme i gang med – det der nu så skal ske, hvis det er sådan, at alle parter nu tiltræder det her. Så er der ingen grund til at vente"⁸⁹⁰. Dermed håber de også at sætte gang i at få løst de forhold, der forblev uafklarede ved skelforretningen i forhold til hegning med mere.

Søren

Søren beskriver, at det var for at få procestiden reduceret og slippe for at gå i uvished, at han til indgik forlig, selv om han ikke var tilfreds med det⁸⁹¹: "Og alligevel syntes jeg, at jeg blev nødt til at acceptere det for at få afsluttet sagen. Fordi nu har jeg gået med det et år, og jeg kan ikke blive ved. Og kommunen sparker jo også lidt efter et svar"⁸⁹². Det fremgår samtidig, at det også er kommunen, der rykker ham for en afklaring af byggesagen, hvilket øger presset for at få sagen afsluttet⁸⁹³.

Figur 8.14. Sørens oplevelse af proces- og konfliktid.

⁸⁸⁹ Appendiks P. Linje 495-507.

⁸⁹⁰ Appendiks P. Linje 1401-1419.

⁸⁹¹ Appendiks Q. Linje 1662-1669.

⁸⁹² Appendiks Q. Linje 1572-1580.

⁸⁹³ Appendiks Q. Linje 130-134, 140-148 og 783 -790.

Klagesager

Som det fremgik i afsnit 8.1.1, er der fundet to klager over procestid i henholdsvis Landinspektørnævnets Sag 196 og Sag 262. Forholdene kritiseres, men kritikken giver ikke yderligere forståelse af partsoplevelsen.

Partsevaluering på tværs

Som nævnt foregår samtalerne i feltarbejdet lige efter skelforretningen, og kun to af sagerne blev ikke afsluttet med tiltrædelse. Det fremgår også, at parterne ikke tager stilling til landinspektørens liggetid. Faktisk fremgår det, at parterne alene forestiller sig, at sagen vil tage maksimalt otte uger ekstra, hvis de ikke tiltræder. Alle parter ønsker sagen afsluttet. Nogle er villige til at vente otte uger ekstra, mens andre vil undgå det.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.1.3:

- Nogle parter oplever otte ugers ventetid efter skelforretningen som ubehagelig eller noget, som de må indgå forlig om for at undgå.

8.1.4 Tværgående forhold

I Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 konstaterede de, at et kriterium for processer til konfliktløsning er, at processen er hurtig. Af afsnit 8.1.3 fremgår det, at parterne peger på det ubehag, de føler ved konflikten, og hvordan de ønsker den afsluttet. Enkelte parter nævner den uvished, søgsmålsfristen giver. Som det fremgik af afsnit 8.1.1, synes lovgivningen i det væsentligste at understøtte kort procestid, idet der for skelforretninger er skærpede procestidsregler dels for indsendelse af sagen til notering i matriklen og dels for fremsendelse af skelforretningserklæring til parterne i sager uden tiltrædelse. Desværre fremgik det af afsnit 8.1.2, at praksis ikke understøtter en hurtig procestid.

Tværtimod fremgår det af Skelforretningssager 2012, at for halvdelen af sagerne, hvor der ikke blev anlagt retssag, var der en procestid fra skelforretningsmøde til indsendelse til notering i matriklen på mere end to måneder for halvdelen af sagerne, dette fratrukket den 8-ugers søgsmålsfrist. For en tredjedel af sagerne kom procestiden herfor op på mere end tre måneder og enkelte mere end 1½ år. Denne liggetid har direkte betydning for overholdelse af reglernes krav til procestiden før indsendelse til notering i matriklen. Desuden fremgår det, at for sagerne omfattet af Skelforretningssager 2012, blev skelforretningserklæring i 20 % af sagerne udarbejdet (datering) mere end to måneder efter skelforretningens afslutning, og i 12 % mere end tre måneder efter. Det synes særdeles tvivlsomt, om henholdsvis 2 eller 3 måneder efterlever reglernes krav om ”snarest”. Det er min vurdering, at det ikke er tilfældet. Således er det min vurdering, at mindst halvdelen af landinspektørerne i sagerne i Skelforretningssager 2012 brød udstykningslovgivningens procestidsregler.

Det fremgik også af afsnit 8.2.2, at 14 % af sagerne har haft en ubetydelig liggetid. Der er ikke i undersøgelserne fundet informationer, der understøtter de langsomme landinspektørers bevæggrunde. Det kan være andre verserende sager, der bidrager til øget liggetid for skelforretningssagerne, på trods af at der ikke for andre matrikulære sagstyper er skærpede procestidskrav, jævnfør afsnit 8.1.1. Der kan også være andre årsager. Det forbliver uklart. Konsekvenserne for parterne er en forlængelse af deres oplevelser med uvished. Antageligvis noget, der bidrager til øget stress i parternes liv. Som nævnt i afsnit 3.3 peger Röhl på, at processer i

sig selv de facto er så byrdefulde, at deres stresspåvirkning ikke kan ignoreres, men i sig selv må opfattes som en sanktion⁸⁹⁴.

I hvilken udstrækning, sagerne noteret i matriklen i 2012 kan generaliseres til samtlige skelforretninger, er vanskeligt at vurdere. Det er min vurdering, at det er tvivlsomt, at der er tale om et helt usædvanligt afvigende år. Men samtidig må det understreges, at en større undersøgelse af fænomenet kan være nødvendig, før problemets omfang endeligt vurderes.

I afsnit 8.1.2 fremgik det, at indkaldelsesvarslet til skelforretninger er 14 dage. Det fremgik af afsnit 8.1.3, at nogle parter efterspørger, at skelforretningen går hurtigt i gang. Det fremgik af afsnit 8.1.2, at for sager i Skelforretningssager 2012 blev størstedelen af sagerne indvarslet tre uger før og gennemsnitligt med dobbelt så lang varslingsfrist som påkrævet. Således vil også den lange indvarsling kunne bidrage til øget procestid til gene for parterne. Det lange indkaldelsesvarsel kan være begrundet i at sikre parterne mulighed for deltagelse samt i at imødegå eventuelle forsinkelser på grund af, at indkaldelsen sker med anbefalet brev og derfor ofte skal hentes af parterne på posthuset. Det fremgik af afsnit 6.5.1, at der i reglerne hverken er krav om eller anbefalinger for, at parterne inddrages i fastlæggelse af kommunikationsform eller mødetidspunkt. Forudgående kontakt til parterne ville have sikret en afstemning af, hvornår parterne kunne deltage og dermed reducere behovet for lang indkaldelsesvarsel. Dermed kan såvel manglende praksis som regler i forhold til partsinddragelse være en medvirkende årsag til en praksis med lange indkaldelsesvarsler.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.1.4:

- Manglende kontakt til parterne forud for skelforretningen kan potentielt vanskeliggøre indkaldelsen og dermed muligvis være årsag til langt indkaldelsesvarsel.
- Skelforretningssager 2012 peger på en udbredt tilsidesættelse af procestidsreglerne for skelforretninger. Partsevalueringerne og andres undersøgelser peger på vigtigheden af kort procestid.
- Praksis med tilsidesættelse af procestidsregler resulterer i en lang ventetid med usikkerhed for parterne, før det bliver dem bekendt, om landinspektørens beslutning er endelig eller skal videre til domstolene.
- Såvel mangelfuld praksis som manglende regler for partsinddragelse kan være en medvirkende årsag til lange indkaldelsesvarsler i praksis.

8.2 Skelforretningens økonomi

8.2.1 Regelgrundlaget – skelforretningens økonomi

Omkostninger

Registreringen af skelforretninger i matriklen er gebyrfri, men ellers er skelforretninger fuldt omkostningsdækket af parterne selv. Efter skelforretningsbekendtgørelsens⁸⁹⁵ § 10, stk. 2, omfatter omkostningerne ved skelforretningen såvel landinspektørens honorar og udlæg som rimelige udgifter for parterne til oplysning af sagen, udgifter ved hegnsynet samt eventuelle

⁸⁹⁴ Klaus F. Röhl, Procedural Justice: Introduction and Overview, i Klaus F. Röhl og Stefan Machura, Procedural Justice, The Oñati International Institute for the Sociology of Law, 1997, s. 1-35.

⁸⁹⁵ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

udgifter til indkaldelse ved forkyndelse efter retsplejelovens⁸⁹⁶ regler efter skelforrettingsvejlednings⁸⁹⁷ afsnit 8.1. Ifølge samme afsnit 8.1 omfatter udgifterne til hegnsynet alene hegnsynsmænds deltagelse under skelforretningen – ikke en eventuel efterfølgende hegnsynsforretning om fordeling af sagens omkostninger.

Af skelforrettingsvejlednings afsnit 8.1 fremgår det blandt andet, at landinspektørens udlæg omfatter ”omkostningerne ved indhentning af nødvendige oplysninger fra matriklen. Endvidere medregnes de efter landinspektørens skøn rimelige udgifter, som en part har afholdt til oplysninger om skelforholdene. Dette kan for eksempel være udgifter til dokumenter eller til dækning af udgifterne ved, at en person har deltaget i skelforretningen for at afgive forklaring”. Vejledningen angiver desuden retningslinjer for, hvornår parternes udgifter til oplysninger skønnes rimelige, og at det alene er landinspektøren, der kan afgøre dette spørgsmål.

Reglerne tager udgangspunkt i, at der skal være en rimelig grund til at indhente oplysningerne, uanset at oplysningerne viste sig ikke at have betydning i sagen. Desuden må omkostningerne for oplysningerne ikke afvige relativt fra ”sagens øvrige omkostninger”. Samtidig understreges det, at parternes juridiske bistand ikke indgår i skelforretningens omkostninger. Med udtrykket juridisk bistand sikres, at såvel advokater, advokatfuldmægtige, jurister, rådgivende landinspektører, ejendomsmæglere og også andre, der yder juridisk bistand, er omfattet af beskrivelsen. Ud over skelforretningens omkostninger, der dækker bevisfremskaffelse, proces, afgørelse og dokumentation, har parterne ofte udgifter til advokater og i enkelte tilfælde også anden rådgivning.

Som det fremgik af afsnit 5.3.1, skal landinspektøren fremsende sin opgørelse over skelforretningens omkostninger sammen med skelforretningserklæringen, hvor skelafsætningen ikke er tiltrådt, og sammen med en skelforretningsudtalelse, hvor der er tiltrædelse, men ikke forlig om omkostningsfordelingen. Da sagen ikke er noteret i matriklen, er landinspektørens arbejde ikke afsluttet på dette tidspunkt, landinspektøren er derfor efter reglerne nødsaget til at basere en vis del af opgørelsen over omkostningerne på et skøn. Er der ikke tiltrædelse af skelafsætningen, er landinspektøren på dette tidspunkt ikke klar over, om sagen vil blive prøvet ved domstolene. Særlig hvor retten fastlægger en anden beliggenhed af skellet, vil dette kunne give anledning til ekstraarbejde for landinspektøren i form af ny indkaldelse, afmærkning, indmåling og påtegning af skelforretningserklæring og -kort.

Omkostningsfordeling

Udstykningslovens⁸⁹⁸ regler om dækningen af omkostningerne ved skelforretningen fastlægger, jævnfør § 35, stk. 1, at den, der rekvirerer en skelforretning, hæfter for skelforretningsomkostningerne. Af § 39 fremgår desuden, at hegnsynet og domstolene har kompetence til at fordele omkostningerne, så også rekvirentens modpart kan blive pålagt at betale sagens omkostninger ”helt eller delvist”. Reglerne gentages i skelforretningsbekendtgørelsens § 10, stk. 1, uden yderligere oplysninger. Det fremgår af lovforslagets bemærkninger⁸⁹⁹, at rekvirentens hæftelse følger de almindelige civile retlige regler.

⁸⁹⁶ Lovbekendtgørelse nr. 1008 af 24. oktober 2012 om rettens pleje.

⁸⁹⁷ Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

⁸⁹⁸ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁸⁹⁹ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget, Til § 35, Ad stk. 1.

Skal hegnsynet fordele omkostningerne, skal rekvirenten efter udstykningslovens § 39 skriftligt indgive begæring herom til hegnsynet. Sagen skal behandles af hegnsynet efter hegnslovens⁹⁰⁰ regler om hegnsynsforretninger. Direkte af udstykningslovens § 39, stk. 1, fremgår desuden, hvad hegnsynet skal tage hensyn til ved fordelingen af omkostninger: *”Der skal ved afgørelsen tages hensyn til interesserne i en konstatering af ejendomsgrænsens rette beliggenhed, herunder baggrunden for og resultatet af skelforretningen”*. Reglen blev indført ved udstykningsreformen i 1991 med den bemærkning til lovforslaget⁹⁰¹, at den dagældende lov ikke indeholdt angivelse af de forhold, der skulle tages i betragtning ved bedømmelse af, hvordan omkostningerne skal fordeles mellem parterne. Det særlige ved reglerne er, at de ikke alene tager udgangspunkt i sagens resultat.

Selv om grundlaget for fordelingen ikke var nævnt i de tidligere regler, har bestemmelserne om, at ikke alene rekvirenten kan ende med at betale for den bestilte forretning, været gældende helt tilbage fra udstykningsloven af 1949⁹⁰², hvor skelsætningsforretningerne blev indført. Reglerne herom er i dag fjernet fra loven og med ændringer flyttet helt ned i skelforretningsvejledningens afsnit 8.2. Det fremgår heraf, at rekvirentens modpart kan forventes at bidrage til sagens omkostninger alene, hvis skellet før skelforretningen ikke fremtrådte med tydeligt og korrekt anbragt hegn eller skelafmærkning, eller hvis rekvirenten har været nødsaget til at anlægge skelforretningen for at få modparten til at respektere ellers tydelig hegn eller skelafmærkning⁹⁰³. Hvorfor disse præciseringer er blevet slettet fra loven og herefter rykket ned i en vejledning er uklart og synes uhensigtsmæssigt. Flytningen medfører, at reglerne ikke uden videre kan anses for gældende. Det ville være rimeligt, at præciseringen af reglerne fremgik af bekendtgørelsen, således at de var bindende i forbindelse med omkostningsfordelingen.

Det fremgår, at oplysningerne i henholdsvis skelforretningserklæring eller skelforretningsudtalelse skal kunne danne baggrund for hegnsynets afgørelse. Med udgangspunkt i vejledningen må det dog fortsat forudsættes, at fordelingen mellem to eller flere ejendommers ejere afhænger af hegn og skelmærkers fysiske fremtræden og placering i marken. Hegnsynet må foretage en procentvis fordeling af den samlede regnings andele på de forskellige skelstrækninger (og dermed parter) i sagen. Og for hver strækning må de foretage en procentvis

⁹⁰⁰ Lovbekendtgørelse nr. 59 af 19. januar 2007 om hegn som ændret ved lov nr. 484 af 17. juni 2008 og lov nr. 1336 af 19. december 2008.

⁹⁰¹ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget, Til § 39.

⁹⁰² Lov nr. 290 af 31. marts 1949 om udstykning og sammenlægning m. m. af faste ejendomme § 28 (historisk).

⁹⁰³ Ved drøftelserne af de oprindelige bestemmelser i dagældende udstykningslov i det af Landbrugsministeriet nedsatte udvalg havde udvalget kommentarer til i forhold til skelsætningsforretningerne (i udstykningsloven af 1949 var det § 32, ved udstykningsreformen i 1991 var der tale om § 28). Det fremgår af forhandlingsprotokollen (fredag den 6. december 1946, s. 8), at alene formanden for Landbrugsministeriet, daværende departementchef P. Stahlschmidt, havde betænknings ved bestemmelsen, da: *”denne Bestemmelse medfører, at Rekvirenten af Skelsætningen vælter et eventuelt Sagsanlæg over på Modparten”*. De øvrige udvalgsmedlemmer havde ingen betænknings, tværtimod vurderede Tønders amtslandsinspektør J.L. Mosbech, at *”dette kun var rigtigt”*. På et senere udvalgsmøde (onsdag den 12. november 1947, s. 8) blev anbefalet indført den bestemmelse, at rekvirentens modpart også deltog i betalingen, hvor hegn eller skelafmærkning var forkert placeret. Forslaget kom fra udvalgsmedlem direktør for Matrikelvæsenet J. Sørensen. Før dette møde havde hensigten med muligheden for omkostningsfordeling alene været gældende for situationer, hvor hegn eller skelafmærkning manglede. På baggrund af anbefalingen blev skabt den regel, der nu indgår i vejledningen. Den nye tilføjelse i vejledningen angiver, at den også sigter mod chikanerende optræden (for at få modparten til at respektere ellers tydelig hegn eller skelafmærkning).

fordeling af omkostningerne. Udgangspunktet er, at rekvirenten som udgangspunkt selv skal betale for sin rekvirition, medmindre et af tre forhold gør sig gældende:

1. Skellet hverken er markeret med tydeligt hegn eller tydelige skelmærker.
2. Hegn eller skelmærker er urigtigt anbragt.
3. Modparten er påbegyndt råden over et areal, der efter tydelige hegn eller skelmærker ikke hørte til dennes ejendom.

Hvis skelforretningen skyldes et af de to førstnævnte forhold, må det antages, at parterne begge havde en interesse i konstatering af ejendomsgrænsen, således at modparten skal refundere en andel af omkostningerne. Hvor stor andel må afhænge af parternes interesse, men da rekvirenten har været den aktive part til gennemførelse af en skelforretning, synes det urimeligt at antage, at modparten skulle have større interesse end rekvirenten i at få fastslået ejendomsgrænsen. Urigtige hegn eller skelmærker må kunne konstateres ud fra deres manglende overensstemmelse med skelforretningens resultat.

Hvis skelforretningen skyldes sidstnævnte forhold (3.), må det forstås således, at rekvirenten var tvunget til en skelforretning. Det må her antages, at der er tale om meget tydelig aktivitet med stærk råden, så modparten her kan risikere at skulle betale mere end halvdelen af skelforretningen. Her skal også ses på interessen, jævnfør udstykningslovens § 39, stk. 1.

Da sagerne behandles ved hegnsynsforretninger og ikke er del af skelforrettingsprocessen, er her ikke medtaget doms- og administrativ praksis for omkostningsfordelingen. Men emnet er interessant og bør gøres til genstand for yderligere forskning andet steds.

Frister for omkostningsfordeling og fremsendelse af opgørelse

Fristen for at søge hegnsynet om fordeling af omkostningerne er ikke anført i loven, men spørgsmålet er henvist til skelforrettingsbekendtgørelsens § 10, stk. 3. Heraf fremgår det, at fra modtagelsen af omkostningsopgørelsen har rekvirenten otte uger til at indbringe spørgsmålet for hegnsynet. Fristen følger dermed fristen for søgsmål om skellets beliggenhed. Skelforrettingsbekendtgørelsens § 10, stk. 4, fastlægger samtidig, at anlægges der retssag om skellets beliggenhed, flyttes kompetencen til fordeling af omkostningerne til retten. Parterne skal her huske at nedlægge påstand om omkostningsfordelingen.

Efter udstykningslovens § 39, stk. 3, er der 4-ugers søgsmålsfrist ved domstolene for hegnsynets afgørelse. Retten kan ”undtagelsesvist” fremme sager, der indbringes efter søgsmålsfristens udløb, men kun maksimalt seks måneder efter afgørelsen er meddelt. Det bemærkes, at reglerne for søgsmål er anderledes for omkostningsfordelingen end ved afgørelsen om skellets beliggenhed. Dels er der her anvendt en 4-ugers frist, dels er overskridelsen af fristen muligt ikke blot i ”ganske særlige tilfælde”, men der anvendes i stedet udtrykket ”undtagelsesvist”. Til gengæld er muligheden begrænset til seks måneder.

Landinspektørnævnets kendelse i Sag 244⁹⁰⁴ angår spørgsmålet om fremsendelse af faktura. I sagen fremsender landinspektøren skelforrettingserklæring to dage efter forretningen. Cirka 14 dage efter forretningen fremsendes første faktura i sagen, og yderligere to måneder og ti dage efter følger faktura nummer to i sagen. I den første faktura har landinspektøren taget forbehold for omkostningerne til skelforretningens notering i matriklen, men ikke samtidig oplyst, at fristen for indbringelse for hegnsynet ikke dermed blev udskudt. Landinspektøren

⁹⁰⁴ Kendelse af 7. februar 2003 i Landinspektørnævnets Sag 244, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

oplyser ikke om 8-ugers fristen for indbringelse af omkostningsspørgsmålet ved hegnsynet samtidig med fremsendelsen af skelforretningserklæringen eller fakturaerne. Parterne fremsender sagen til hegnsynet fem dage efter modtagelse af den sidste faktura, men hegnsynet afviser at behandle sagen på grund af fristoverskridelsen. Overfor nævnet forklarer landinspektøren, at han havde oplyst om fristen på otte uger forud for skelforretningen (hvilket klager anerkender), at han mente, at fristen var otte uger fra modtagelse af første faktura, og at han i øvrigt var bekendt med reglerne om samtidig fremsendelse. Han forklarer, at han var af den opfattelse, at klager havde til hensigt at anlægge retssag og formentlig ville få en anden landinspektør til at rette sagen, hvis skellet blev ændret ved dom, samt sende sagen til registrering i matriklen. Landinspektørnævnet afviser helt landinspektørens begrundelser og tildeler ham en irettesættelse. Nævnet anfører blandt andet: *”Erklæringen om skelforretningen og omkostningsopgørelsen skal sendes samtidig dels for at undgå tvivl om, hvornår fristerne udløber for at anlægge retssag om skellets beliggenhed og for at indbringe spørgsmålet om fordeling af omkostninger for Hegnsynet, dels for at sikre, at både landinspektørens begrundelse for skelfastlæggelse og omkostningerne forbundet hermed er oplyst for parterne, når de skal træffe beslutning om, hvorvidt omkostnings- og skelsspørgsmålet skal indbringes for henholdsvis Hegnsynet eller domstolene”*.

Helt eller delvis dækning af parts omkostninger

Ved udstykningsreformen i 1991 blev der i udstykningslovens § 40 åbnet mulighed for, at parterne i skelforretningerne kan bevilliges, hvad der modsvarer fri proces i retssager, således at parterne kunne søge statsamtsmanden – i dag Statsforvaltningen – om helt eller delvis dækning af sine omkostninger ved skelforretningen, hvor der foreligger ”særlige omstændigheder”. Det fremgår af bemærkningerne til lovforslaget⁹⁰⁵, at Folketingets Retsudvalg i 1980 henstillede, at der blev indført en retshjælpsordning ved skelsætningsforretninger.

Betingelserne for at få dækket omkostninger er efter skelforretningsbekendtgørelsens § 11, stk. 1: *”1) det skønnes rimeligt at afholde skelforretningen, eller ansøgeren er blevet påført sagen uden rimelig grund, og 2) ansøgeren ikke uden at lide væsentlige afsavn kan betale omkostningerne.”* Det er altså både et spørgsmål om en parts økonomiske stilling og om sagens rimelighed. I § 11 fastlægges yderligere regler herfor, herunder fristen for ansøgning, som er otte uger efter hegnsynets afgørelse om fordeling af omkostningerne, og det fremgår, at denne fordeling er et krav for at få dækket mere end halvdelen af skelforretningens omkostninger. Det er uheldigt, at der i en lov gives parterne mulighed for at søge om omkostningsdækning, men alene af en bekendtgørelse sker en indskrænkning af adgangen til omkostningsdækningen.

Værre er det, at ansøgningsfristen tilsyneladende kun gælder for sager, hvor parter har hegnsynet om at forestå omkostningsfordelingen. Der er i reglerne ingen frist for sager, hvor parterne har indgået forlig om omkostningsfordelingen. Der er her efter min vurdering tale om en fejl i reglerne. Ellers fastlægges, at reglerne med de fornødne tilpasninger følger retsplejelovens regler om fri proces. Efter udstykningslovens § 40, stk. 2, og bekendtgørelsens § 11 kan Statsforvaltningens afgørelse inden for en frist på otte uger fra modtagelse påklages til matrikelmyndigheden.

Af hensyn til afhandlingens afgrænsning er reglerne for Statsforvaltningens dækning af partsomkostninger ved skelforretninger ikke undersøgt dybere i denne afhandling, skønt der foreligger righoldig administrativ praksis på området.

⁹⁰⁵ Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget, Til § 40.

Forsikringsretshjælpsdækning

Både ved retssager og skelforretninger har parterne mulighed for at søge deres forsikrings-selskab om retshjælpsdækning. Reglerne for retshjælpsdækning er ikke en del af skelforrettings-lovgivningen og undersøges derfor ikke i denne afhandling. Emnet synes desuden allerede at være behandlet i Sørensen og Svenstrup kandidatrapport fra 2007⁹⁰⁶, hvori indgår en under-søgelse af forsikringsregler og -praksis for retshjælpsdækning. Herunder en undersøgelse af standardbetingelser hos forsikrings-selskaberne samt to interview med medarbejdere i to forskellige forsikrings-selskaber.

Dog må en enkelt bemærkning fra skelforrettingsvejledningen afsnit 2 give anledning til supplerende kommentar: ”Dette indebærer, at et skels rette beliggenhed skal være omstridt eller uvis for parterne, for at skelforretning kan rekvireres”. Bemærkningen understreger, at skelforretninger ikke blot kan anlægges ved tvist, men også i tilfælde, hvor der ikke er tvist, men hvor ejendomsgrænsen er uklar. Denne bemærkning er interessant ud fra et forsikrings-synspunkt, idet Ankenævnet for Forsikring både har fastslået, at skelforretninger er omfattet af retshjælpsdækningen, men samtidig konsistent over årene har fastslået, at et af de væsentligste parametre for at vurdere, om retshjælpsdækningen i det konkrete tilfælde dækker, skal vurderes ud fra, om der har været en tvist i sagen, se for eksempel kendelse i sagerne nr. 73.337⁹⁰⁷, 56.971⁹⁰⁸ og 47.465⁹⁰⁹. I de to første sager vurderes det, at der i de konkrete sager var tale om tvist forud for skelforretningen, i den sidste vurderes det, at der i den konkrete sag ikke var tale om tvist forud for skelforretningen. I sidstnævnte sag udtaler nævnet: ”Klageren var ikke repræsenteret ved advokat i forbindelse med skelforretningen, og nævnet kan derfor ikke kritisere, at selskabet afviste at yde retshjælpsdækning under henvisning til § 11, stk. 1, i forsikrings-betingelserne. Nævnet har i øvrigt gennemgået sagen og finder det på det foreliggende grundlag ikke sandsynliggjort, at der på noget tidspunkt i forbindelse med advokatens henvendelse til land-inspektøren i marts 1996 har foreligget en sådan konkret aktuel konflikt, som med rimelighed kunne danne grundlag for et civilt søgsmål, at selskabet kan tilpligtes at yde retshjælpsforsikring til sagen. Herefter, og da almindelig advokatrådgivning ikke er dækket af rethjælpsforsikringen, bestemmes: Klagen kan ikke tages til følge.” Som sådan fremgår det, at vurderingen af, at der ikke er tvist ved skelforretningen, er baseret på, at forsikringstager ikke havde advokat ved skelforretningen. Nævnets udtalelse peger også i retning af, at det kan have haft betydning, at sagen endte med tiltrædelse af skelafsætningen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.2.1:

- I udstykningsloven anvendes to forskellige søgsmålsfrister ved skelforretningssagerne, afhængig af om det er skelforretningsafgørelsen eller hegnsynets afgørelse om omkostningsfordelingen, der er tale om. De forskellige frister kan øge risikoen for misforståelser.
- Det er problematisk, at flytningen af detailregler for fordeling af omkostningerne ved skelforretninger ved udstykningsreformen blev flyttet fra lov til vejledning, således at de ikke længere tydeligt er bindende for hegnsynet og domstolenes afgørelse.
- I skelforretningsbekendtgørelsens § 11 er placeret en begrænsning i adgangen til efter udstykningslovens § 40 at søge Statsforvaltningen om hel eller delvis omkostnings-

⁹⁰⁶ Ann-Marie Frydendal Sørensen og Flemming Svenstrup, Skelforretninger i praksis – Redegørelse, diskussion og vurdering af de erfarne landinspektørers praksis, Landinspektøruddannelsens 10. semester, Aalborg Universitet, 2007, s. 8.3.1. og 8.3.2.

⁹⁰⁷ Kendelse af 20. oktober 2008 i sag nr. 73.337, offentliggjort på Ankenævnet for Forsikrings hjemmeside.

⁹⁰⁸ Kendelse af 26. august 2002 i sag nr. 56.971, offentliggjort på Ankenævnet for Forsikrings hjemmeside.

⁹⁰⁹ Kendelse af 5. oktober 1998 i sag nr. 47.465, offentliggjort på Ankenævnet for Forsikrings hjemmeside.

dækning. Det synes uhensigtsmæssigt at placere denne begrænsning i en bekendtgørelse.

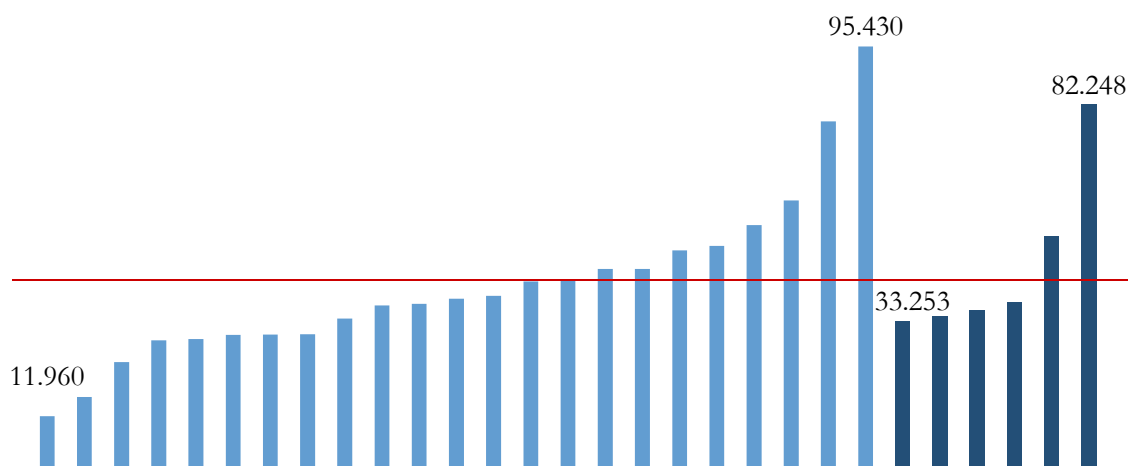
- Der er i reglerne for hel eller delvis dækning af partsomkostninger ingen frist for sager, hvor parterne har indgået forlig om omkostningsfordelingen. Det synes at være en fejl i lovarbejdet.

8.2.2 Praksis – skelforretningens økonomi

Skelforrettingsstatistik 1997-2010

Perifert er der i forbindelse med gennemgangen af sagerne ved udarbejdelse af Skelforrettingsstatistik 1997-2010 blev noteret ned, hvis der helt synligt i sagen lå oplysninger om landinspektørens fakturering af skelforretningen. Det var tilfældet i 23 sager, hvor den gennemsnitlige pris for landinspektørens arbejde var på 41.406 kr., men med meget store udsving⁹¹⁰. Det må understreges, at oplysningerne herom er få, der kan være flere landinspektørdgifter end oplyst i sagen, og desuden strækker priserne sig over en relativ lang årrække, hvor også

— Samlet gennemsnit 42.352 kr.

tører i undersøgelsen oplyser, at de ikke gør et stort arbejde for at opnå forlig om omkostningerne, men blot konstaterer, hvorvidt parterne kan blive enige eller ej.

Skelforretningssager 2012

I de 73 sager, der indgik i Skelforretningssager 2012, er der systematisk registreret oplysninger om omkostninger. Det var i seks sager oplyst, hvad landinspektøren fakturerede for skelforretningen⁹¹³. Gennemsnittet for de seks sager var 45.976 kr. De fundne oplysninger er vist med mørkeblåt i figur 8.15.

I 12 af de 73 sager fra Skelforretningssager 2012 fremgår det, at der blev indgået aftale om omkostningsfordelingen⁹¹⁴.

Dansk feltarbejde

Som det vil blive beskrevet i afsnit 8.1.3, rekvirerede tre af de i alt fire interviewede rekvisiterer først skelforretningen, da deres forsikringsselskab havde givet tilsagn om, at de kunne bruge deres retshjælpsdækning.

Betydningen af retshjælpsdækning for, at der overhovedet bliver rekvireret en skelforretning, er et forhold, der også ligger landinspektør Friis på sinde⁹¹⁵. På den ene side har han det indtryk, som altså understøttes af parternes udsagn, at forsikringsselskabernes tilsagn om retshjælpsdækning medfører, at en række sager faktisk bliver til noget. Dermed er forsikringsselskaberne landinspektørens medspillere i relation til at skaffe en indtægt, idet der ellers ville være sager, som parterne ikke ville have haft råd til at rekvirere. Men på den anden side, oplever han forsikringsselskaberne som modspillere i forhold til at få sagerne til at køre effektivt. Og det er netop spørgsmålet om omkostningsfordelingen, der giver anledning til forsinkelser og ekstra arbejde. Dels kan det være nødvendigt at udsætte en skelforretning for at høre forsikringsselskabet, om de accepterer et forlig. Dels betyder manglende forlig om omkostningsfordelingen, at landinspektøren efter reglerne har pligt til at skrive en skelforretningsudtalelse til brug for hegnsynets fordeling af omkostningerne.

I samme del af samtalen beskriver landinspektør Friis desuden, at det i nogle sager er nødvendigt at starte en retssag op eller true hermed for at få forsikringsselskabet til at dække omkostningerne ved skelforretningen: *"Så siger advokaten direkte til forsikringsselskabet: Jamen, hvis det kun er retssager I dækker, så kan I da godt få flere omkostninger, det skal ikke komme an på det. Vi kan lige så godt sige det lige ud. Min klient kan sagtens stævne naboen for både det ene og det andet i forbindelse med, hvordan naboen opfører sig i skel. Og så vil retssagen blive afbrudt, fordi dommeren vil sige: Men vi kan jo ikke træffe afgørelse uden at vide, hvor skellet det er"*⁹¹⁶. Dette forhold peger enten på, at såvel forsikringsselskaberne som parternes rådgivere (advokater og landinspektører) ikke har kendskab til afgørelsespraksis ved Ankenævnet for Forsikring, jævnfør afsnit 8.2.1. Eller at forsikringsselskaberne forsøger at se bort fra reglerne ved at betvivle, at der reelt er tale om en tvist.

⁹¹² Ann-Marie Frydendal Sørensen og Flemming Svenstrup, Skelforretninger i praksis – Redegørelse, diskussion og vurdering af de erfarne landinspektørers praksis, Landinspektøruddannelsens 10. semester, Aalborg Universitet, 2007, afsnit 10.5.5.

⁹¹³ Appendiks B. Felt AO.

⁹¹⁴ Appendiks B. Felt Ø.

⁹¹⁵ Appendiks W. Linje 789-946.

⁹¹⁶ Appendiks W. Linje 923-928.

Norsk feltarbejde

Det fremgår af samtalerne med de tre norske jordskiftedommere, at prisen på en grensegangssag ved jordskifteretten er på mellem 10.000 og 20.000 Nkr., hvor der kun er to parter i sagen⁹¹⁷. Som det fremgik i afsnit 6.5.2, er der ikke noget, der tyder på, at der deltager flere advokater eller andre professionelle rådgivere ved de norske grensegangssager end ved de danske skelforretninger. Det kan derfor antages, at totalomkostningerne ved de norske grensegangssager er væsentligt lavere end ved de danske skelforretninger. Som nævnt i afsnit 2.3 er processen ved jordskifteretten indrettet efter, at det ikke skal være nødvendigt for parterne at have advokat og dermed omkostninger hertil.

Andre procestyper

Hegnsynsforretninger, retsmægling og retssager er andre (danske) sagstyper, der fra et partsynspunkt kan sammenlignes med skelforretninger. Hegnsynsforretninger giver en judiciel afgørelse fra lægmand. Det forhold, at afgørelse træffes af lægmænd, medfører, at den er relativt billig og væsentligt billigere end en skelforretning. Den koster således kun 1768 kr. i henhold til NaturErhvervstyrelsens vederlagstakster for 2014. Retsmægling ledes af en retsmægler (dommer eller advokat). Den koster kun det indledende retsgebyr, der p.t. ligger på 500 kr., med tillæg fra 250 til 1500 kr., hvis søgsmålet angår penge (eksempelvis omkostningsfordeling), jævnfør retsafgiftslovens § 1⁹¹⁸. Retssager er omfattet af flere retsgebyrer, men er desuden især tynget af advokatomkostninger.

Sammenlignet med såvel de norske grensegangssager, hegnsynsforretninger og retsmægling, er skelforretninger således dyrere. Men skulle en lægmandsafgørelse eller retsmægling resultere i et retsforlig, hvor det matrikulære skel ændres, skal dertil påregnes udgifter til ejendomsberigtigelse eller arealoverførsel hos en landinspektør. Det samme gør sig gældende, hvis parterne selv forhandler sig frem til en løsning.

Som nævnt i afsnit 8.2.1 er registreringen af skelforretninger i matriklen gebyrfri, men ellers er skelforretninger fuldt omkostningsdækket af parterne selv. Økonomien i en skeltvist adskiller sig dermed til nabotvister ved domstolene, hvor parterne for proces, afgørelse, referater og arkivering alene dækker en mindre del af omkostningerne i form af et retsgebyr. Parterne ved en retssag om nabotvist må forvente altid at have omkostninger til en advokat. Det vil kræve nærmere undersøgelser at foretage en sammenligning af forskellene i omkostningsniveau ved henholdsvis retssager og skelforretninger. Det kan dog langt fra antages, at skelforretninger er billigere, især ikke hvis der anvendes advokat ved skelforretningen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.2.2:

- Prisniveauet ved skelforretninger vanskeliggør parternes mulighed for at få afgjort deres tvist uden hjælp af retshjælpsdækning.
- Den fulde brugerbetaling ved skelforretninger afviger fra finansiering af retssager og administrative processer. Dette skaber en økonomisk ulighed sammenlignet med parter i andre typer nabotvister.
- I praksis er der ved skelforretningens afslutning i et flertal af sager ikke taget stilling til omkostningsfordelingen.

⁹¹⁷ Appendiks R. Linje 196-199, 216-217 og 345-346.

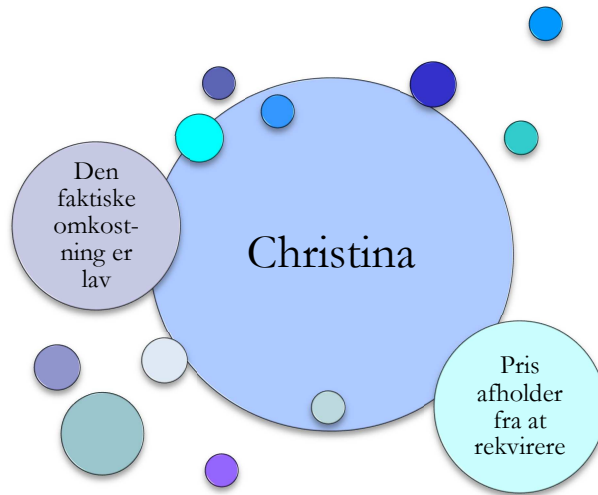
⁹¹⁸ Lovbekendtgørelse nr. 936 af 8. september 2006 om retsafgifter.

8.2.3 Parternes evaluering – skelforretningernes økonomi

I figurerne 8.16-8.20 er kort opsummeret parternes procesoplevelse⁹¹⁹.

Christina

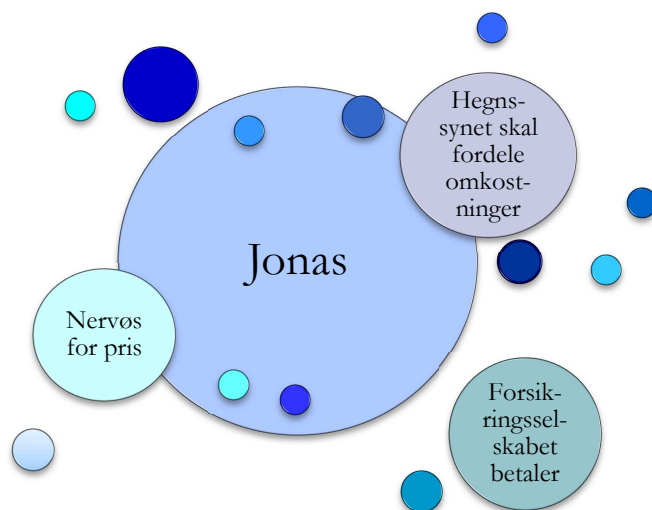
Christina forklarer, at det netop var oplysningerne om, hvad en skelforretning kostede, der havde afholdt hende og hendes mand fra at bestille en skelforretning. Skelforretningen kom kun til at koste 15.000 kr. ekskl. moms, hvilket var langt billigere, end Christina havde forventet, og langt billigere end mange andre skelforretninger jævnfør afsnit 8.2.2. Samtidig har Christina efter skelforretningens rekvisition fundet ud af, at retshjælpsdækningen betaler, men det vidste hun ikke forud: *"Hvis man havde vidst, at det kostede så lidt... Så havde vi gjort det her for længe siden"*⁹²⁰.

Figur 8.16. Christinas oplevelse af skelforretningens økonomi.

Jonas

Jonas og hans hustru havde fået oplyst, hvad en skelforretning kostede, og de var samtidig bekymret for, at sagen ville være langvarig og meget dyr. Da modparten derfor truer med at ville rekvirere en skelforretning, vurderer Jonas og hans hustru det derfor som en fordel, hvis modparten er rekvirenter på skelforretningen, da det da er dem, der kommer til at hæfte for beløbet: *"Og så truede de jo så med en skelforretning. Og vi tænker fint nok, når de lægger ud, så bliver det dem, der starter med at hæfte for beløbet. Men der sker så ingenting"*. Tiden gik uden, at der blev bestilt en skelforretning⁹²¹. De var nervøse for, hvad sagen ville komme til at koste dem, hvis de gik videre, derfor overvejede de at lade sagen ligge: *"Fra at man hører noget om skelforretninger, så kan man læse en masse historier om, at det virkelig kan trække i langdrag og ud i retssager og sådan noget. Det var vi jo selvfølgelig meget nervøse for. Vi fik at vide,*

Figur 8.17. Jonas' oplevelse af skelforretningens økonomi.

⁹¹⁹ De i figurerne viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁹²⁰ Appendiks M. Linje 685-705.

⁹²¹ Appendiks N. Linje 255-269.

hvad det kostede med en skelforretning. Så vi gik da og overvejede, om vi bare skulle lægge låg på sagen og så give dem lov til at få det stykke jord”⁹²². Som det fremgår af afsnit 8.1.3, så oplever Jonas konfliktens varighed som en negativ påvirkning. Det betyder, at det har stor betydning for ham, da forsikringsselskabet giver tilsagn om, at retshjælpsdækningen gælder, så de kan gå videre med sagen og få løst konflikten: “[D]a forsikringsselskabet så ville gå ind og dække det, så syntes vi også, at vi ville gå i gang med den sag”⁹²³. Det er Jonas’ oplevelse, at forsikringsselskabet dækker, fordi de tror, at det er sandsynligt, at de vinder sagen. For ham bliver det dermed også en forhåndsvurdering af sagen, der kommer fra forsikringsselskabet. På den måde kan der være den risiko, at forsikringsselskabet ikke blot bliver en aktør, således at de kan forhindre en skelforretning. Hvis parterne opfatter forsikringsselskabets beslutning som en forhåndsvurdering af sagen, kan forsikringsselskabet også blive en aktiv aktør i forhold til, at sagen anlægges.

Det fremgår samtidig af samtalen med Jonas, at risikoen for, at forsikringsselskabet ikke dækker en retssag, er en medvirkende årsag til, at han ikke ønsker at få sagen prøvet ved retten: *”Men det koster selvfølgelig en del, og det er så lige om de [forsikringsselskabet] vil gå ind og dække de omkostninger. Så [vi] vil bare lade stå der, hvor det står” ... ”Jeg syntes, at vi alligevel har fået brugt for mange penge. Hvis vi nu skal smide 50.-60.000 ud i det igen. Kunne de penge så bruges et andet sted?”*⁹²⁴

I den anden samtale med Jonas fortæller han, at sagsomkostningerne skal fordeles af hegnsynet. Han har i den forbindelse, sammen med sin advokat, skrevet et brev til hegnsynet, med en beskrivelse af, hvordan han mener, omkostningerne skal fordeles⁹²⁵.

Kim

Kim er den af de interviewede grundejere, der sætter flest ord på betydningen af det nuværende omkostningsniveau for skelforretningen både i form af udgifterne til landinspektøren og udgifter til advokat. Han bringer emnet på bane i flere sammenhænge, og det fremgår, at spørgsmålet hos ham binder an til et mere grundlæggende spørgsmål om ret, retfærdighed og lighed. Kim forklarer, at han ikke ville have haft råd til skelforretningen uden retshjælpsdækningen, og han ville heller ikke have været villig til at betale så mange penge, som skelforretningen kostede. Retshjælpsdækningen i hans forsikring er dermed altafgørende for, at der i det hele taget gennemføres en skelforretning. Ellers ville Kim ikke have haft mulighed for at få gennemført en skelforretning: *”Hvis det ikke var for forsikringsselskabet, så havde jeg ikke haft råd til at køre den sag her.” ... ”Da [landinspektør] Andersen startede med at sige de beløb, det ville komme til at koste – for nogle andre skelforretninger, der var mindre end det her, hvor de var op over 50.000. Så sagde jeg: Jamen det har jeg ikke råd til. Og jeg gider det heller ikke. Jeg gider ikke betale så mange penge for, at der er ryddeligt derude”*⁹²⁶. Kim synes det er urimeligt at skulle bære disse omkostninger. Det fremgår også, at bekymringen for økonomien betyder, at Kim er urolig for, om der kan komme en ekstraregning, og spørgsmålet om omkostningerne er det forhold, han ved skelforretningens afslutning frygter efterfølgende kan gå galt⁹²⁷.

At skelforretningen er så omkostningstung får dermed også indflydelse på, om parterne kan håndhæve deres ret over for naboen. Penge og retfærdighed får derfor en negativ sammen-

⁹²² Appendiks N. Linje 430-434.

⁹²³ Appendiks N. Linje 434-436.

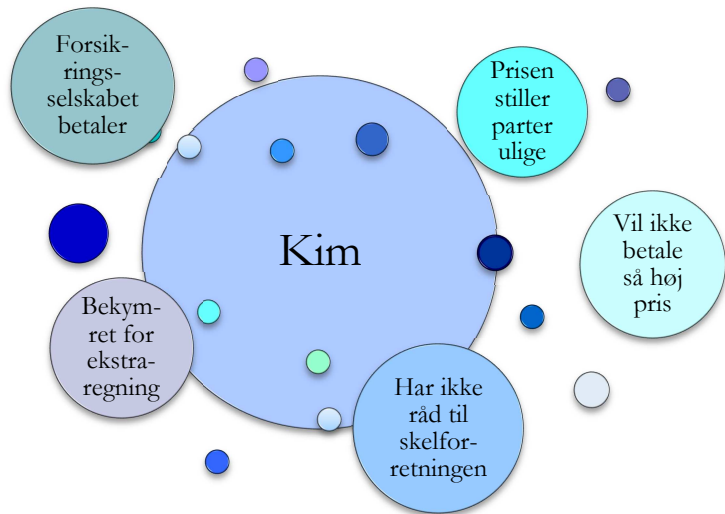
⁹²⁴ Appendiks N. Linje 1018-1022.

⁹²⁵ Appendiks N. Linje 1032-1046.

⁹²⁶ Appendiks O. Linje 167-172 og 205-222.

⁹²⁷ Appendiks O. Linje 916-937.

hæng, som Kim peger på, da jeg spørger ham om, hvad der kan forbedres ved skelforrettingsprocessen: "[D]et er jo de færreste, der ville have råd til at køre det her uden at... Altså, man er rimeligt dårligt stillet i en skelforretning, hvis det er man ikke har pengene til det. Eller hjælpen til det"... "Andersen har selv fortalt mig, at man kan søge igennem forsikringsselskaberne, men hvis de nu havde afvist det – at gå ind og hjælpe mig, så ville jeg jo have en rigtig dårlig sag. Altså, der burde være et eller andet... Ja, jeg ved ikke. Nu er det bare heldigt, at jeg har forsikringerne i orden, men hvis nu... Nu ved jeg ikke, hvordan de er forsikret derinde, men hvis jeg nu vidste, at de ikke havde noget retshjælpsforsikring, så kunne jeg bare have gået hele vejen og så satse på, at jeg vandt. Så ville de være kommet til at betale for hele gildet ikke?"... "Så igen der er det et pengespørgsmål. Altså hvem har flest penge? Hvem har flest remedier at danse med?" ... "Sådan er det også i en retssag. Hvem har råd til en beskikket advokat? Og hvem har råd til ham, der bor inde på Strandvejen ikke? Altså, det er et pengespørgsmål"⁹²⁸.

Figur 8.18. Kims oplevelse af skelforretningens økonomi.

Kim forklarer, at forsikringen dækker op til et vist beløb, men at dette beløb er stort nok til, at han kunne have gået videre i retten med sagen. Det fremgår, at det gør ham mindre forhandlingsvillig, at han er af den overbevisning, at hans forsikringsselskab vil dække en retssag⁹²⁹. Når han alligevel indgår forlig, er det, som nævnt i kapitel 7, fordi han har en fornemmelse af, at forliget ved skelforretning er bedre end det, han vil opnå ved en retssag⁹³⁰. Kims skelforretning foregik over to møder, blandt andet fordi Kim skulle undersøge, om forsikringsselskabet ville acceptere, at Kim i forliget tilbød at betale alle omkostningerne ved skelforretningen. Det accepterede forsikringsselskabet af hensyn til at få en aftale i stand⁹³¹.

Kim forstår ikke, at det skal være så dyrt at få afklaret, hvor skellet går. Det fremgår samtidig af samtalen med Kim, at strukturen efter hans vurdering kan give anledning til uretfærdighed, idet omkostningsniveauet kan betyde, at den part med flest penge eller det bedste forsikringsselskab vinder. Kims overvejelser handler om det urimelige i, at lægmænd kan ende i en situation, hvor de befinder sig i en dyr tvist, fordi de har købt en ejendom uden målte ejendomsgrænser.

Kirsten

Kirsten forklarer, at hendes selvrisko ved retshjælpsdækningen er på maksimalt 10.000 kr., og at hendes forsikringsselskab maksimalt vil bidrage til omkostninger på 120.000 eller 125.000 kr.⁹³² Kirsten forklarer desuden, at forsikringsselskabet stillede krav om, at omkostningsfordelingen skulle foretages af hegnsynet. Konsekvensen heraf må dermed være, at det

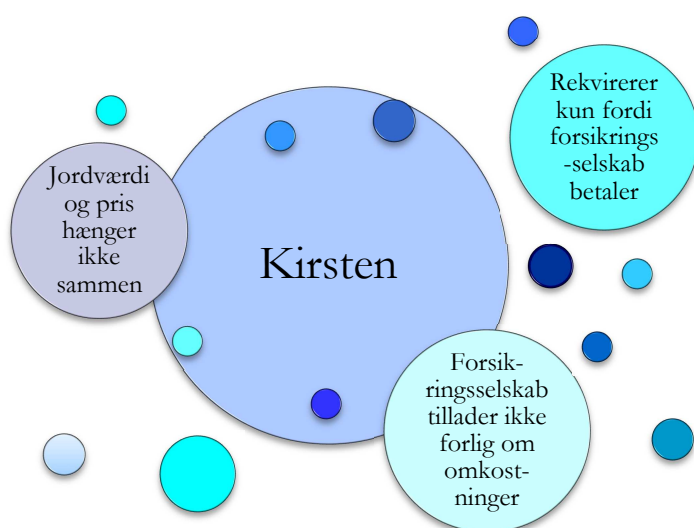
⁹²⁸ Appendiks O. Linje Appendiks O. Linje 939-964 og 1079-1098.

⁹²⁹ Appendiks O. Linje 692-696.

⁹³⁰ Appendiks O. Linje 403-419.

⁹³¹ Appendiks O. Linje 698-715.

⁹³² Appendiks P. Linje 1417-1434.

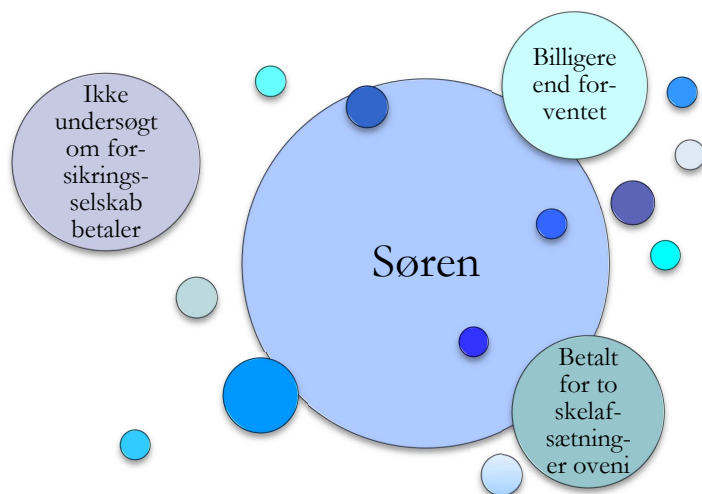

Figur 8.19. Kirstens oplevelse af skelforrettningens økonomi.

og det tænker vi selvfølgelig, det kan ikke gøres op i penge på den måde. Det var for meget. Det var simpelthen fordi, at vi havde forsikringen, at vi gjorde det”⁹³⁴. Kirsten knytter i sin forklaring omkostningerne til spørgsmålet om jordens værdi. Penge og retfærdighed er i Kirstens forståelse tilsyneladende knyttet til to forskellige værdisfære, der ikke kan gøres til genstand for sammenligning.

Søren

Landinspektøren oplyste under skelforretningen, at omkostningerne ville beløbe sig på mellem 10.000 og 20.000 kr., hvilket Søren oplevede som billigt⁹³⁵. Som det fremgår af afsnit 6.5.3, er prisen mindre end halvdelen af gennemsnittet, og den konkrete pris er lavere end samtlige skelforretninger, der er fundet oplysninger om i såvel Skelforrettingsstatistik 1997-2010 som Skelforretningssager 2012. Søren vurderer dette positivt.

Figur 8.20. Sørens oplevelse af skelforrettningens økonomi.

ikke var muligt at indgå forlig om omkostningsfordelingen, hvis retshjælpsdækningen skulle anvendes⁹³³.

Kirsten og hendes mand havde allerede snakket om, at det var en betingelse for at rekvirere skelforretningen, at forsikrings-selskabet dækkede omkostningerne: ”[D]et havde vi snakket om inden vi overhovedet – det var simpelthen betingelsen for, at vi ville gå i gang med det. For vi anede ikke, hvad det ville komme til at koste. Og så mange penge er det stykke jord ikke værd – vel. Så skulle det simpelthen være for retfærdigheden ikke også –

Men Søren har da også forud for skelforretningen afholdt udgifterne til to skelaf-sætninger. Da udgifterne hertil i den konkrete sag ikke blev medregnet i skelforretningsomkostningerne, har skelaf-sætningerne formentlig bidraget til at holde udgifterne nede.

Rådgivernes manglende kendskab til forsikringsreglerne kommer også for dagen i samtalen med Søren, hvis advokat har oplyst, at kun retssager – ikke skelforretninger – er dækket af forsik-

⁹³³ Appendiks P. Linje 1346-1350.

⁹³⁴ Appendiks P. Linje 1424-1429.

⁹³⁵ Appendiks M. Linje 2379-2403.

ringen. Kun Søren ud af de i alt fem grundejere i feltarbejdet har ikke før vores samtale undersøgt muligheden for at få retshjælpsdækning til skelforretningen⁹³⁶. Dette er især problematisk, fordi Søren under skelforretningen indgik forlig om omkostningsfordelingen, og det fremgår af samtalerne med Kirsten og landinspektør Friis, at forsikringsselskaberne ofte ikke dækker, hvis der er indgået forlig om omkostningsfordelingen. Det synes dermed at være ganske afgørende, at parterne får grundig og meget tidlig oplysning om at kontakte forsikringsselskabet, således som det som nævnt i afsnit 6.3.1 anbefales af Buhl⁹³⁷.

Klagesager

I såvel sagerne fra Landinspektørnævnet som sagerne i matrikelmyndighedens arkiv nævner parterne ofte omkostningerne ved skelforretninger. Det er næppe overraskende, at der i disse sager ikke indgår ros over regningerne. Særlig påfaldende (men måske heller ikke særlig overraskende) er bemærkningerne fra rekvirenternes modparter. Det kommer bag på disse, at de skal bidrage til en sag, som de ikke har ønsket eller bestilt. Således blandt andet i Landinspektørnævnets Sag 73⁹³⁸, hvor klager – rekvirentens modpart – oplyser, at før skelforretningen havde naboen aldrig påtalt over for ham, at der var et problem. Efter at have modtaget indkaldelsen til skelforretningen må klager derfor kontakte landinspektøren for at få oplyst, hvad sagen overhovedet drejer sig om. Klager gør det i den forbindelse klart over for landinspektøren, at han ikke ønsker at deltage i omkostningerne til skelforretningen. I Landinspektørnævnets Sag 114⁹³⁹ bemærker rekvirentens modpart: ”*hvorfor skal jeg betale så mange penge*” ... “[D]et virker forkert, når det ikke er mig der har rekvireret landinspektøren”.

Partsevaluering på tværs

Tre af grundejerne i feltarbejdet har alle forudgående kontaktet deres forsikringsselskab og sikret sig retshjælpsdækning til sagen, før de rekvirerede skelforretningen. Disse tre rekvirenter forklarer entydigt, at retshjælpsdækningen var afgørende for, at de valgte at rekvirere en skelforretning. Det fremgår af samtalerne med parterne, at omkostningerne ved en skelforretning vurderes at være så store, at de ikke ville have rekvireret sagen, hvis forsikringsselskabet ikke havde oplyst, at retshjælpsdækningen dækkede. Dermed spiller ikke blot retshjælpsdækningen, men også forsikringsselskabet initiale udmelding ind på, om disse skelforretninger gennemføres. Da det fremgår af Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983, at det vigtigste kriterium for gode konfliktløsningsprocesser er, at konflikten faktisk løses, kan dette forhold have en ganske stor betydning for parternes oplevelse.

Som sådan er der tale om en usagt, men grundlæggende positiv evaluering af muligheden for at få retshjælpsdækning, idet den ved skelforretninger bidrager til, at parterne overhovedet har råd til en skelforretning. Men dermed knytter vurderingen samtidig an til en negativ vurdering af skelforretningernes omkostningsniveau, der er højere end, hvad parterne har mulighed for og er villige til at betale for at løse en ellers belastende konfliktsituation. Det fremgår, at medmindre de har bidrag fra forsikringen, opleves processens omkostninger ikke som tilfredsstillende.

⁹³⁶ Appendiks M. Linje 1670-1680.

⁹³⁷ Lars Buhl, Retshjælpsforsikring ved skelsætningsforretninger – en vigtig ankenævnskendelse, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 34. bind, Den danske Landinspektørforening, 1989, s. 535-537.

⁹³⁸ Ikke-offentliggjort brev af 10. oktober 1978 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 73.

⁹³⁹ Ikke-offentliggjort brev af 15. juni 1988 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 114.

Parternes udtalelser peger på frygten for omkostningerne, men også på, at parterne er bevidste om, at omkostningsniveauet for skelforretning og eventuel retssag er højere end værdien af den omtvistede jord.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.2.3:

- Omkostningsniveauet på skelforretninger er så højt, at der er nogle parter, der vurderer, at det ikke står mål med jordens værdi.
- Omkostningsniveauet på skelforretning betyder, at det kan være afgørende for parterne at få retshjælpsdækning, hvis de skal kunne håndhæve deres materielle ret.

8.2.4 Tværgående forhold

Det fremgik af afsnit 8.2.3, at medmindre parterne har bidrag fra forsikringen, opleves processens omkostninger som høje. Der er parter, der oplever det konkrete omkostningsniveau som lavere end forventet. Men i ét af disse tilfælde fremgår det, at pågældende part har haft forudgående udgifter til hele to skelafsatninger, der ikke er blevet inkluderet i omkostningerne ved skelforretningen. Det høje omkostningsniveau skal formentlig forstås ud fra, at processen i modsætning til andre sammenlignelige processer er fuldt brugerfinansieret. Det fremgik således af afsnit 8.2.2, at parterne normalt skal forvente omkostninger på 40.000-50.000 kr. for en skelforretning, hvor eksempelvis konfliktløsningsprocessen ved hegnsynsforretninger koster 1768 kr. Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 påviste, at lave omkostninger indgik som kriterium for processer til konfliktløsning. Parternes evaluering af skelforretninger peger på, at skelforretningsprocessen på dette punkt ikke lever op til at være god konfliktløsning for parterne.

Det fremgik endvidere af afsnit 8.2.3, at omkostningerne ved en skelforretning vurderes at være så høje, at tre ud af de fire interviewede rekvirenter ikke ville have rekvireret sagen, hvis forsikringselskabet ikke havde oplyst, at retshjælpsdækningen dækkede. Den interviewede person, der ikke rekvirerer skelforretningen selv, anfører dermed det formodede prisniveau som en begrundelse for ikke at ville rekvirere. Da det fremgår af Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983, at det vigtigste kriterium for processer til konfliktløsning er, at konflikten faktisk bliver løst, må det vurderes, at dette forhold bør tillægges væsentlig betydning ved evaluering af skelforretningsprocessen. Dertil kommer, at parterne har al mulig grund til at opfatte løsning af konflikten som et vigtigt kriterium. Løses parternes konflikt ikke, udsættes parterne for en fortsat stresspåvirkning fra nabostriden. Konfliktløsningsprocesser, der er for dyre at betale, kan dermed have betydelige konsekvenser for parterne. Dertil må det desuden påpeges, at er omkostningerne for at få afgjort skeltvister så høje, at det ikke står mål med jordværdien eller værre umuliggør en konfliktløsning, mister ejendomsretten sin betydning, fordi den ikke kan håndhæves.

Som det også fremgik i afsnit 8.2.1, blev der ved udstykningsreformen i 1991 etableret mulighed for dårligt bemidlede parter at få refusion for omkostningerne af staten. Sammen med forsikringernes retshjælpsdækning kan dette medvirke til, at en stor del af parterne ikke efterlades i en sårbar position. Men samtidig peger dette på den store vigtighed af, at parterne får tilstrækkelig information om deres muligheder. Som det fremgik af afsnit 8.2.2 og 8.2.3, synes de professionelle rådgivere og forsikringselskaberne ikke altid at give information om retshjælpsdækningen. Det fremgik desuden af afsnit 6.3.1, at parterne ikke forud for skelforretningen har krav på at få informationer om henholdsvis omkostningsfordeling, retshjælpsdækning eller mulighed for refusion af omkostninger fra staten. Hvis forsikringselskabet eller

staten først kontaktes efter skelforretningen, kan det få ubehagelige konsekvenser for parterne. Som det fremgik flere steder i det foregående afsnit 8.2, lægger nogle forsikringselskaber vægt på deltagelse af advokater ved skelforretningen, og andre lægger vægt på, at der ikke indgås forlig om omkostningsfordelingen. Når skelforretningen er gennemført, kan disse elementer ikke ændres.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.2.4:

- Høj pris på skelforretninger synes sammenhængende med fuld brugerfinansiering af skelforretninger og dermed ulig behandling af skeltvistens parter frem for parter i andre nabotvister.
- Fuld brugerfinansiering af skelforretninger kan forhindre konfliktløsning med fortsat stresspåvirkning af parterne til følge.
- Sen eller dårlig rådgivning om skelforretningens økonomi kan få ubehagelige konsekvenser for parterne.

8.3 Fremtiden og de uafklarede forhold

8.3.1 Regelgrundlaget – fremtiden og de uafklarede forhold

Skelforretningsreglerne regulerer fordeling af omkostningerne for forretningen som beskrevet i afsnit 8.2.1. Men øvrige forhold som hegning, vejret, bygninger over skel og nabogener reguleres primært i anden lovgivning og gennem den dommerskabte naboret. Som det fremgår af afsnit 7.2.1, kan sådanne forhold drøftes under skelforretningen, og parterne kan vælge at indgå forlig herom. Men landinspektøren kan ikke træffe afgørelser om andet end skellets beliggenhed.

I den udstykningsbekendtgørelse⁹⁴⁰, der var gældende frem til udstykningsreformens ikrafttræden i 1991, var det et krav, at landinspektøren søgte at opnå en mindelig overenskomst mellem parterne om fordelingen af omkostningerne. Disse regler er fjernet fra den gældende skelforretningsbekendtgørelse⁹⁴¹, hvor forholdet om mægling i forhold til omkostningsfordeling ikke berøres. Reglerne understøtter heller ikke dialog mellem parterne med henblik på at drøfte de øvrige naboretlige forhold.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.3.1:

- Ved udstykningsreformens ikrafttræden i 1991 blev fjernet krav om, at landinspektøren skal søge at opnå en mindelig overenskomst mellem parterne om omkostningsfordelingen.
- Reglerne understøtter ikke, at landinspektøren søger at skabe dialog mellem parterne med henblik på at få øvrige naboretlige forhold forligt.

8.3.2 Praksis – fremtiden og de uafklarede forhold

Skelforretningsstatistik 1997-2010

Jævnfør afsnit 8.2.2. blev der indgået forlig om omkostningsfordelingen i 22,8 % af de 885 skelforretningssager i Skelforretningsstatistik 1997-2010. Dermed er der ved skelforret-

⁹⁴⁰ Bekendtgørelse nr. 129 af 23. marts 1982 om udstykningsarbejder m.v. § 67, stk. 3.

⁹⁴¹ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

ningens afslutning i 77,2 % af sagerne ikke sket en afklaring af omkostningsfordelingen ved skelforretningens afslutning.

Skelforretningssager 2012

Af afsnit 8.3.2 fremgik, at der i 13 ud af de 73 sager i Skelforretningssager 2012 via tiltrædelseserklæring er oplysninger om forlig om en lang række øvrige naboretlige forhold end skel og omkostningsfordeling – typisk vedrørende forhold med relation til hegning eller arealet omkring skellet. Det fremgik desuden af samtalen med landinspektør Friis, at nogle landinspektører vælger at lade sådanne elementer indgå i en særskilt aftale, der ikke indsendes til matrikelmyndigheden. Dermed må det formodes, at der i flere end de 13 sager er indgået forlig mellem parterne om andet end skellet. Alligevel må det ud fra undersøgelserne fortsat vurderes, at der ofte er udeståender tilbage efter sagens afslutning herunder omkostningsfordelingen.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.3.2:

- Skelforretningssager 2012 indikerer, at der efter skelforretningernes afslutning ofte fortsat er uløste naboretlige problemstillinger.

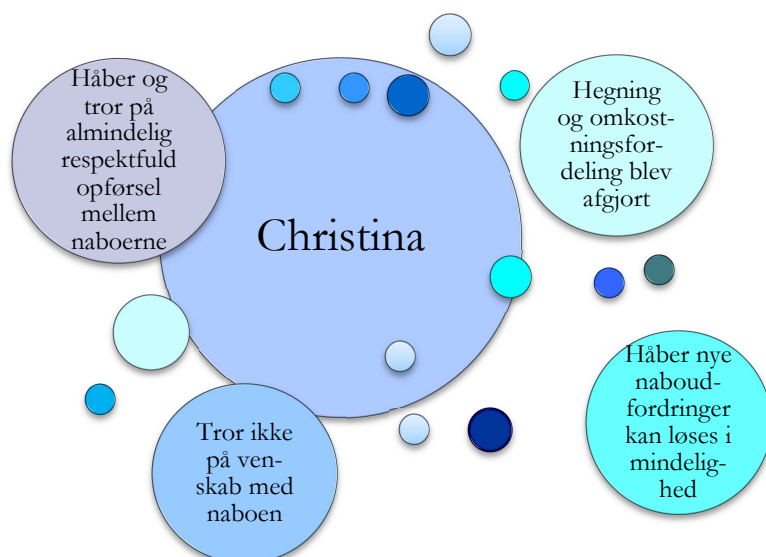
8.3.3 Parternes evaluering – fremtiden og de uafklarede forhold

I figurerne 8.21-8.25 er kort opsummeret parternes procesoplevelse⁹⁴².

Christina

De uafklarede forhold. Christina har nævnt, at hun var tilfreds med, at forliget også omfattede spørgsmålet om omkostningsfordeling og opførelse af et nyt hegn. Men sidstnævnte rummer fortsat den udfordring, at parterne skal sætte hegnet sammen. Det fremgår, at Christina bekymrer sig om dette, som vel bliver den første længere kontakt med naboen efter skelforretningen. Hækken skulle efter aftalen først plantes mere end et halvt år efter skelforretningen,

og hun håber, at parterne på det tidspunkt har det lettere med at tale sammen: *”At tiden læger forhåbentlig alle sår – på en eller anden måde”*⁹⁴³.

Det fremtidige naboskab.

Christina tror ikke på, at parterne fremover bliver venner. Men hun håber, at parterne kan være høflige overfor hinanden: *”Altså bare sådan almindelig respektfuld opførelse, bare sådan formelt. Det kunne jeg godt tænke mig, og det håber jeg og tror jeg på, at vi godt kan. Det er i hvert fald det, vi har snakket om herinde, at det er dét, vi*

Figur 8.21. Christinas oplevelse af fremtiden og de uafklarede forhold.

⁹⁴² De i figurerne viste boblers størrelse og placering har ingen symbolsk betydning.

⁹⁴³ Appendiks M. Linje 1206-1214.

vil". Hun håber, at de mere konkret kan hilse på hinanden, hvis de møder hinanden på gaden, og at de på en rimelig måde kan tale om det, hvis der opstår noget med nabomæssig relevans. Hendes oplevelse var, at skelforretningen ikke ændrede på deres naboforhold, hverken positivt eller negativt. Hun siger dog samtidig, at det er hendes oplevelse, at naboen "nok skal have mere tid" end Christina og hendes mand, da han virkede mindre tilfreds med forliget⁹⁴⁴.

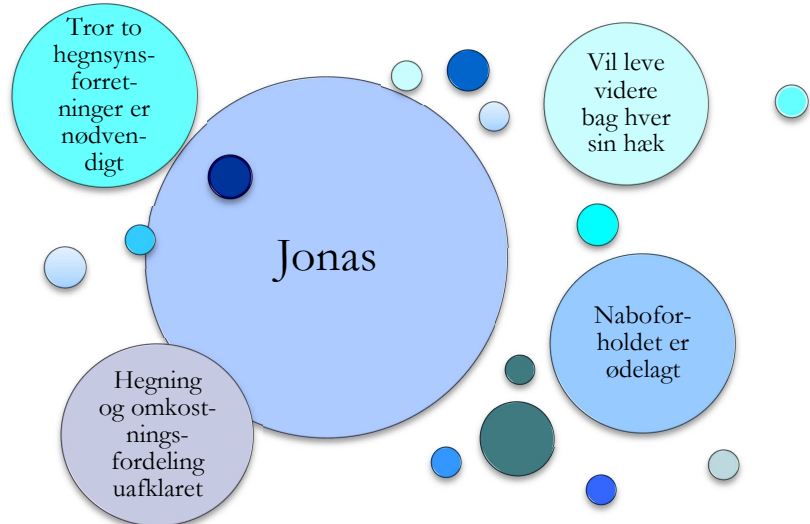
Jonas

De uafklarede forhold. Selv om Jonas flere gange nævner, hvordan sagen og konflikten nu kan afsluttes, fremgår det også, at der fortsat udestår flere forhold. For Jonas udestår især spørgsmålet om opførelse af et nyt hegn, hvor han og hans nabo ikke ønsker samme type hegn. Selv om det lader til, at Jonas nok egentlig har lyst til at tale med naboen om hegnet⁹⁴⁵, fremgår det, at han vurderer, at det formentlig bliver nødvendigt at få en afgørelse fra hegnsynet. Samtidig forklarer han, at det dermed bliver nødvendigt med to hegnsynsforretninger, en om omkostningsfordelingen, en anden om hegnet. I første omgang har han og hans hustru Hanne dog skrevet et

brev til naboen og lagt det i dennes postkasse. I brevet er de kommet med et forslag til hegn og pris samt tilkendegivet, at de godt vil stå for arbejdet. I brevet er samtidig oplyst, at hvis naboen ikke vil bidrage til betalingen, vil Jonas og Hanne bede hegnsynet tage stilling til spørgsmålet⁹⁴⁶. Under skelforretningen fremgik det tydeligt, at naboerne ikke ville være med til at betale, hvis det ikke blev en bøjehæk. Jonas'

beskrivelse giver et billede af, at selv om Jonas i samtalen er meget lettet over, at sagen nu er afsluttet med skelforretningen, så er der reelt et stykke vej endnu.

Det fremtidige naboskab. Selv om Jonas (som den eneste af de fem grundejere) før skeltvisten oplevede, at han og hans ene nabo havde et godt naboforhold, er han ikke optimistisk for fremtiden: "Det kunne selvfølgelig være rart at kunne snakke sammen igen, men jeg syntes bare, at vi har så meget... At vi er så meget generet af, at den sag har været her, så... Også fordi det har kostet os mange penge. Så jeg tror aldrig forholdet bliver godt igen. Jeg tror, at når hegnet kommer, så er det det, vi ser her, så er det slut på sagen. Så snakker vi ikke sammen mere"⁹⁴⁷. Han forventer, at når tvisten er afgjort, kan parterne leve videre – bag hver deres hæk. Af bemærkningen fremgår det, at det høje omkostningsniveau ved skelforretninger bidrager til, at det bliver vanskeligere for parterne at "mødes" bagefter.

Figur 8.22. Jonas' oplevelse af fremtiden og de uafklarede forhold.

⁹⁴⁴ Appendiks M. Linje 931-959.

⁹⁴⁵ Appendiks N. Linje 552-584.

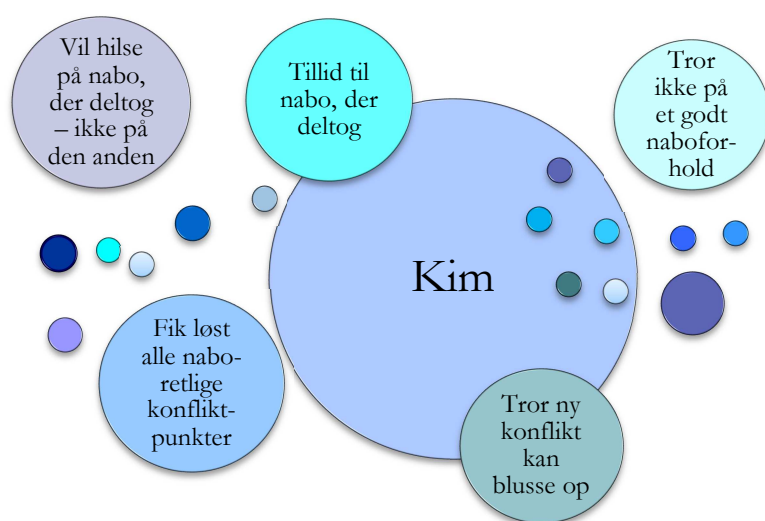
⁹⁴⁶ Appendiks N. Linje 1024-1080.

⁹⁴⁷ Appendiks N. Linje 324-348.

Kim

De uafklarede forhold. Som nævnt i afsnit 8.2.3 har Kim en tillid til, at hans kvindelige nabo vil sikre, at forliget bliver opfyldt. Samt at det gennem tinglysningen af dokumentet var sikret, at han kunne skride ind, hvis hans mandlige nabo ikke overholdt forliget. Kim har derfor ikke en oplevelse af, at der er uafklarede forhold i relation til naboerne. For ham udestår dog fortsat en usikkerhed i forhold til økonomien forbundet med skelforretningen, en usikkerhed der er forbundet med hans manglende erfaring med brug af retshjælpsdækningen: "[J]eg kunne godt forestille mig, at der kom en eller andet uventet regning, eller et eller andet. Altså, jeg har aldrig været med til at bruge forsikringen til sådan noget retshjælp eller noget før"⁹⁴⁸.

Det fremtidige naboskab. På trods af det gode forløb under skelforretningen tror Kim ikke på, at han vil få et godt forhold til naboerne. Det hænger formentlig sammen med, at det dårlige

Figur 8.23. Kims oplevelse af fremtiden og de uafklarede forhold.

naboforhold var mellem ham og den mandlige nabo. Og det var ikke den mandlige nabo, der deltog under de gode forhandlinger ved skelforretningen. Som Christina nævner Kim også det at kunne hilse på hinanden som højden af, hvad naboskabet fremover kan indebære. Men han vurderer kun, at han vil hilse på den kvindelige nabo, hvis han møder hende: "Birthe ville jeg sagtens kunne hilse på, hvis jeg mødte hende oppe i supermarkedet eller noget. Det ville jeg ikke gøre med Carsten"⁹⁴⁹. Kim forventer, at naboerne vil fortsætte med at larme⁹⁵⁰, men også at den åbne konflikt mellem Kim og den mandlige nabo kan risikere at blusse op på ny, hvis der opstår en ny anledning⁹⁵¹.

Kirsten

De uafklarede forhold. Kirsten har en oplevelse af, at der efter skelforretningen fortsat er flere uafklarede forhold, hvorfor konflikten ikke er løst. Det drejer sig om omkostningsfordeling, hegning samt desuden naboens garage, stakit, halvtag og brænde over skel⁹⁵². Som nævnt i afsnit 8.1.3 vil Kirsten og hendes mand gerne i gang og har bedt advokaten skrive et brev herom til naboen for at komme i gang med at få løst de forskellige udeståender.

I forhold til omkostningsfordelingen har forsikringsselskabet forklaret, at det er et krav for at få retshjælpsdækning, at spørgsmålet afgøres ved hegnsynet. Det agter Kirsten og hendes mand at gøre sammen med naboen John. Samtidig er der spørgsmålet om naboernes garage,

⁹⁴⁸ Appendiks O. Linje 916-937.

⁹⁴⁹ Appendiks O. Linje 864-888.

⁹⁵⁰ Appendiks O. Linje 775-795.

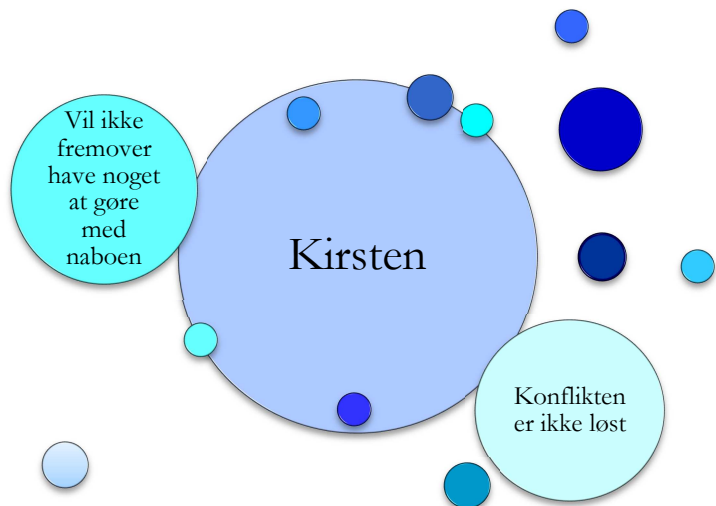
⁹⁵¹ Appendiks O. Linje 882-908.

⁹⁵² Appendiks P. Linje 1045-1066 og 1346-1409

der er bygget over skel. Og det fremgår også, at der ligger andre ting over skel. I den første samtale med Kirsten var hun ulykkelig over, at der ved skelforretningen ikke blev fundet en løsning på dette spørgsmål: *”Vi har ikke noget ønske om hævn, og vi har heller ikke lyst til... at de skal flytte deres garage. Det ville vi jo helst ikke påføre dem”*⁹⁵³. Hun

ønskede derfor at kontakte naboerne for at forklare, at de var indstillet på at finde en løsning. I vores samtale en måned senere bringer Kirsten emnet på banen på ny og for-

klarer, at hun efter at have tænkt forløbet igennem ændrede holdning. Hun er fortsat indstillet på at indgå et forlig, men vil ikke tage initiativet til det. Kirsten og hendes mand havde før skelforretningen flere gange foreslået en forligsløsning, men var blevet helt afvist. Kirsten oplever derfor, at naboerne selv har skabt den beklagelige situation. Hun er derfor ikke længere ulykkelig eller har dårlig samvittighed over naboernes situation.

Figur 8.24. Kirstens oplevelse af fremtiden og de uafklarede forhold.

Det fremtidige naboskab. Efter naboen for 17 år siden fældede hækken, fjernede diget og byggede en garage over skel, har Kirsten ikke haft noget med ham at gøre. Nu, hvor skellet er fastlagt, håber Kirsten blot, at naboen vil affinde sig med afgørelsen og ophøre med sine provokationer. Hun og hendes mands overvejede at sætte to hegn mod naboen – et fælleshegn i skel og et eget hegn længere inde: *”Og vi har endda snakket om: Jamen, lad os sætte et stakit i skellet, og så sætter vi et en halv meter længere inde ved os. Så er vi fri for at skal vedligeholde noget sammen med ham”*⁹⁵⁴. Det drejer sig om at skabe en grænse i forhold til naboen og i øvrigt sikre, at de ikke behøver at have noget med ham at gøre i fremtiden. Allermest håber Kirsten på, at han flytter⁹⁵⁵.

Søren

De uafklarede forhold. Søren oplevede som nævnt, at alle omstridte forhold blev håndteret under skelforretningen, og det var han meget tilfreds med. Som nævnt er han dog efterfølgende usikker på, om den tilbygning, der var årsag til hele skeltvisten, er lovliggjort med skelforretningen eller ej.

Det fremtidige naboskab. I forhold til det fremtidige naboskab er Søren helt afvisende over for fremover at have noget med naboerne at gøre. Forløbet før skelforretningen, hvor Søren oplevede, at naboerne sprang fra deres aftaler gentagne gange, oplever han som en krænkelse, der ødelægger hans oplevelse af at bo i området. Samtidig forudser han, at der kan opstå sociale sammenhænge i lokalområdet, hvor han møder naboerne, men han har besluttet, at han ikke vil holde sig væk af den grund. Han har også overvejet at flytte, men har besluttet, at han

⁹⁵³ Appendiks P. Linje 163-212.

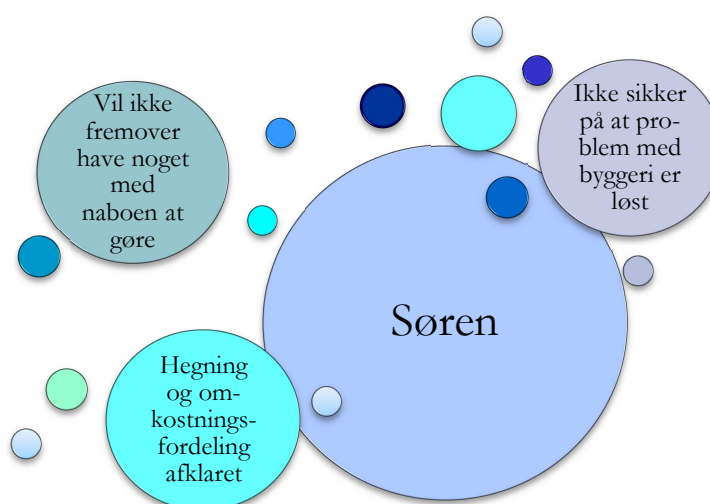
⁹⁵⁴ Appendiks P. Linje 854-897.

⁹⁵⁵ Appendiks P. Linje 921-948.

vil blive boende. Søren understreger, at han har et godt forhold til de øvrige beboere i byen, og dem vil han holde sig til fremover⁹⁵⁶.

Partsevaluering på tværs

Parternes indbyrdes relationer er ikke forbedrede, men i bedste fald de samme. Men parterne har intet ønske eller håb om venskabelighed. Tværtimod synes en del af målet med en fuldstændig konfliktløsning at være, at så kan ikke bare konflikten, men enhver relation med naboen helt afsluttes.

Figur 8.25. Sørens oplevelse af fremtiden og de uafklarede forhold.

Hvor der måske blandt landinspektører er en romantisk forestilling om, at parterne skal blive venner og holde havefest sammen, er det alligevel ikke overraskende, at parterne efter den ubehagelige konflikt hverken tror eller håber på at pleje social omgang med naboen. Verden er fuld af mennesker, som parterne ikke har en ubehagelig fortid med. I nabolaget er andre naboer, med hvem parterne kan omgås. Det er ikke nødvendigt at etablere et venskab med netop den nabo, som parterne oplever har påført dem ondt.

Beskrivelserne giver en vigtig forståelse for, at når relationerne skal forbedres ved konfliktløsning i processen (jævnfør afsnit 3.3), er målet for parterne ikke det nære naboforhold. I et moderne samfund er vi ikke tvunget til at beskæftige os med naboer, vi kun har haft dårlige oplevelser med. Naboer har derfor ikke altid en fælles fortid, der gør gode relationer vigtige at bevare. Den relationsforbedring, der ønskes i naboforholdet, er fra dårligt til neutralt forhold. Der er et ønske om, at facaden kan bevares, når parterne mødes i det offentlige rum. At undgå fremtidige konflikter. At parterne kan være høflige og respektfulde overfor hinanden. Og ellers en grundig hegning, så enhver interaktion med naboen reduceres til et minimum.

Det vurderes entydigt positivt, når øvrige konfliktelementer end skellet er løst. Men vanskeligt og usikkert, når der fortsat udestår uløste konfliktelementer. Det fremgår, at de to parter i feltarbejdet, hvor ikke alle konfliktelementer blev løst, forsøger efterfølgende selv at komme videre for at få de resterende konfliktelementer løst.

Målet for parterne i skelforretninger synes generelt at være, at konflikten og dens stresspåvirkning, tidskrav og økonomiske omkostninger fjernes. Frygten og usikkerheden over for, hvad naboen kan finde på på grund af konflikten, skal væk. Og (det negative) naboforhold skal ophøre.

⁹⁵⁶ Appendiks Q. Linje 2197-2250.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.3.3:

- Ingen.

8.3.4 Tværgående forhold

Som nævnt i afsnit 1.1.2 blev der i maj 2014 publiceret en større socialmedicinsk undersøgelse, der dokumenterer, at når parter er i en svær nabokonflikt, giver det øget risiko for alvorlige helbredsproblemer og ved voldsomme nabokonflikter en øget dødelighed på 2,47-2,89 gange højere end for personer, der ikke er i konflikt med naboen⁹⁵⁷. Den øgede dødelighed begrundes med den stressbelastning, parterne udsættes for. Det er derfor ikke overraskende, når det, jævnfør afsnit 3.3, i Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 er et kriterium for god proces ved konfliktløsning, at processen faktisk afslutter konflikten og forhindrer fremtidige konflikter. Som det er fremgået løbende i kapitel 5, 6, 7 og 8, peger parterne på det ubehag, de føler ved at være i en konflikt, og hvordan de ønsker konflikten afsluttet.

Det fremgik af afsnit 5.1.1, at skelforretninger er det procesvalg, parterne har, hvis de ønsker en skeltvist afsluttet med en juridisk afgørelse. Det fremgik af afsnit 8.2.4, at skelforretninger i modsætning til både retssager og administrative afgørelser er fuldt brugerfinansierede og dermed så omkostningstunge, at parter, hvis forsikringsselskabet ikke dækker, kan være nødsaget til at afholde sig fra at få en retslig løsning på deres konflikt. Hvis parterne får råd til afholdelse af skelforretning, fremgår det af afsnit 7.2.2, at landinspektøren tilsyneladende er meget opsat på at få parterne overtalt til at underskrive en tiltrædelseserklæring. Men det fremgik videre af afsnit 7.3.3 og 7.3.4, at tiltrædelse ved skelforretninger ikke altid resulterer i en afslutning af parternes skeltvist. Især ikke hvis det er landinspektørens pres, der er primær motivation.

Hvis det på trods af de nævnte forhindringer lykkedes for parterne at få løst konflikten om skellet, fremgik det i afsnit 8.3.1, at skelforrettingsreglerne ikke understøtter en proces, hvor øvrige forhold i parternes konflikt løses. Christensen beskriver, at med et forlig ved skelforretningen er konflikten ikke ophørt, men dog afgrænset i omfang⁹⁵⁸. Og det er korrekt, at parterne får løst en tvist om skellets beliggenhed, men efterfølgende står de ofte tilbage med andre og nye i form af omkostningsfordeling og eventuel hegning. Det fremgik desuden i afsnit 5.1.2 og 5.1.3, at der ofte også er andre naboretlige konfliktemner mellem parterne. Det fremgik i afsnit 8.3.2, at praksis kun i begrænset omfang understøtter afklaring omkring omkostningsfordeling og øvrige naboretlige forhold. Der indgås kun aftaler om omkostningsfordelingen i 22,8 % af sagerne. Nogle tiltrædelseserklæringer indeholder endog meget omfattende naboretlige aftaler, og der er formentlig desuden særskilte aftaler herom, der ikke medsendes til matrikelmyndigheden. Men det synes ikke at være et flertal af sager, hvor parternes øvrige nabokonflikter løses. Den manglende afklaring bidrager til forlængelse af parternes proces tid og øger dermed stresspåvirkningen af parterne.

Omvendt fremgik det i afsnit 7.2.3, at parterne er meget positive, hvis alle konfliktelementer løses under skelforretningen. Desuden fremgik det i afsnit 8.3.3, at i sager, hvor ikke alle

⁹⁵⁷ Rikke Lund, Ulla Christensen, Charlotte Juul Nilsson, Margit Kriegbaum og Naja Hulvej Rod, Stressful social relations and mortality: A prospective cohort study, *Journal of Epidemiology and Community Health*, 2014.

⁹⁵⁸ Anne-Marie Christensen, Forligsmægling i nabokonflikter – en sag for landinspektør? *Landinspektøren* tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 2005, s. 284-287.

konfliktelementer blev løst, forsøger parterne efterfølgende selv at komme videre for at få de resterende konfliktelementer løst.

I afsnit 8.3.3 fremgik det, at parterne ønsker et neutralt naboforhold. For at fastholde et neutralt naboforhold efter en løst konflikt må derfor nye nabostridigheder undgås. Af Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983 fremgik det, at et andet kriterium for processer til konfliktløsning netop er, at processen skal bidrage til at undgå fremtidige konflikter. Og i et naboforhold vil der altid opstå nye udfordringer, naboer skal løse sammen. Det fremgik i afsnit 6.2.2, at jordskiftedommer Dahl i sine forligsopfordringer sagde til parterne, at fandt de en løsning på dette naboproblem, så kunne de også magte at finde en løsning på det næste naboproblem. Det må antages, at en sådan evne til sammen at finde løsninger på næste naboproblem, uden at det udvikler sig til en konflikt, forudsætter, at parterne er blevet bedre til at kommunikere med hinanden i forbindelse med skelforretningsprocessen. Herunder er for de fem interviewede grundejere samlet indtrykkene, der belyser parternes kommunikation og forventninger til fremtidig konflikt med naboen.

- Det fremgik i afsnit 5.2.3, at Christina ikke oplevede, at der var en god kommunikation mellem parterne under skelforretningen. Det fremgik måske lidt overraskende i afsnit 8.3.3, at hun alligevel udtrykker håb og måske optimisme i forhold til, at parterne kan løse fremtidige problemer i mindelighed.
- Det fremgik i afsnit 5.2.3, at Jonas oplevede, at processen ikke understøttede parternes kommunikation, men at det mest var de professionelle parter, der talte. Dog beskriver han, at naboen optrådte hensigtsmæssigt og ikke hoverede over for ham. Det fremgik i afsnit 8.3.3, at Jonas efter skelforretningen for at få løst udestående forhold skriver et brev til naboen med en opfordring til, at naboen følger Jonas' ønsker til hegning. Og Jonas peger i samme brev på hegnsynsforretning som eneste alternativ til accept.
- Det fremgik i afsnit 5.1.3, at det var den mandlige nabo, Kim havde haft konflikter med. Det fremgik i afsnit 5.2.3, at Kim oplevede, at dialogen med den kvindelige nabo var god og gik over forventning, men den mandlige nabo mødte ikke til skelforretningen. Kim tilbød at tale med ham efter skelforretningen, men dette tilbud blev ikke modtaget. Det fremgik i afsnit 8.3.3, at Kim har tillid til sin kvindelige nabo, men samtidig ikke er i tvivl om, at en ny konflikt kan opstå med hans mandlige nabo.
- Det fremgik i afsnit 5.2.3, at Kirsten oplevede, at hun og naboen fik talt om den tidligere konflikt, hvilket var positivt. I forhold til at få løst udestående forhold fremgik det af afsnit 8.3.3, at Kirsten gennem sin advokat skriftligt har henvendt sig til sin nabo for at opfordre til, at sagen afsluttes.
- Det fremgik i afsnit 5.1.3, at Søren gennem konfliktforløbet har fået en oplevelse af naboerne som nogle, han ikke kan stole på overholder aftaler. Det fremgik af afsnit 5.2.3, at Søren under skelforretningen har en oplevelse af, at naboerne hele tider krævede mere, hvis han siger ja til deres forligstilbud. Det synes dermed rimeligt at antage, at han heller ikke fremover vil have tillid til aftaler med dem.

På baggrund af denne gennemgang fremgår en bredde i forhold til kommunikation og fremtidige konflikter. Indtrykket fra sagerne i feltarbejdet giver dog ikke et entydigt positivt indtryk af parternes kommunikation og mulighed for at undgå fremtidige nabokonflikter, uden at det dog er muligt at foretage en generel konklusion på den baggrund.

Opsummering af min vurdering af udfordringer fundet i afsnit 8.3.4:

- Parternes konflikt er ikke sikret løst med skelforretningsprocessen.
- Skelforretningsprocessen synes ikke at understøtte, at parterne undgår fremtidige nabokonflikter.

8.4 Delkonklusion

Regelgrundlaget

For at sikre lav proces tid er der i reglerne skærpede krav til flere proceselementer i skelforrettingsforløbet. Det drejer sig konkret om udarbejdelse og udsendelse af skelforrettingserklæring, indsendelse af sag til notering i matriklen og rettelse af forkert skelafmærkning i tilfælde, hvor landinspektørens skelafsætning er ændret ved dom. Således skal landinspektøren have større hastighed under skelforretninger end under andre matrikulære sager.

Registreringen af skelforretninger i matriklen er gebyrfri, men ellers er skelforretninger fuldt omkostningsdækket af parterne selv. Det er alene landinspektøren, der træffer afgørelse om, hvilke partsudlæg der kan medregnes under skelforrettningens omkostninger. Rekvirenten hæfter for omkostningerne, men kan inden for en frist på otte uger anmode hegnsynet om at fordele omkostningerne mellem parterne ved en hegnsynsforretning. Omkostningerne skal da fordeles under hensyn til parternes interesse i skelafsætningen herunder baggrunden for og resultatet af skelforrettningen. Hegnsynets omkostningsfordeling kan prøves ved domstolene, søgsmålsfristen er fire uger. Parterne kan også søge deres forsikringsselskab om retshjælpsdækning. Det fremgår af administrativ praksis, at retshjælpsdækningen gælder for skelforretninger i sager, hvor der pågår en tvist. Parterne kan også anmode Statsforvaltningen om hel eller delvis dækning af deres omkostninger. Reglerne herom modsvarer retsplejelovens regler for fri proces. Det fremgår af undersøgelsen, at der er fejl i reglerne om frist for anmodning af Statsforvaltningen om dækning.

Reglerne understøtter alene en afgørelse om skellets beliggenhed. De understøtter ikke en afklaring af omkostningsfordelingen eller en afslutning på konflikter om andre relaterede naboretlige emner.

Praksis

Af Skelforretningssager 2012 fremgår, at nogle af de længste proces tider skal findes i sager, der går til byretten, og særlig øges proces tiden, hvis sagen herefter skal afgøres ved landsretten. I disse sager summeres landinspektørens, byrettens og landsrettens proces tid, hvad der ikke overraskende giver ganske lange forløb for parterne. Proces tiden for de øvrige sager er dog langt fra så lav, som det kunne forventes. I mere end halvdelen af skelforretningssagerne er der en proces tid på mere end 2 måneder for proces elementer, der efter reglerne skal ske ”snarest”. I enkelttilfælde er liggetiden på mere end 1½ år. Udsættelser af skelforretninger bidrager til at forlænge proces tiden, men da de fleste udsættelser holder sig inden for én måned, kan det ikke forklare det langsomme forløb. I sager uden tiltrædelse vurderes det at være særlig vigtigt, at parterne umiddelbart efter skelforrettningen får tilsendt skelforrettingserklæringen, således at søgsmålsfristen kan træde i kraft. Men i praksis har et overraskende stort antal sager i Skelforretningssager 2012 en ganske betydelig liggetid hos landinspektøren fra skelforrettningens afslutning til fremsendelse af skelforrettingserklæringen til parterne.

Omvendt kan det konstateres, at i 14 % af sagerne, der ikke gik til retten, var der ikke mere end cirka en uges liggetid hos landinspektøren. Disse sager står i skarp kontrast til sagerne med meget høje proces tider og giver måske det bedste indtryk af, hvilken proces tid skelforretningssager i praksis kan reduceres til.

På baggrund af arkivundersøgelserne vurderes omkostningsniveauet for skelforretninger gennemsnitligt til at ligge på godt 40.000 kr. med store variationer. Det fremgår af det danske feltarbejde, at omkostningsniveauet medfører, at det for en del rekvirenter er afgørende for rekvisitionen, at forsikrings-selskabet har givet tilsagn om, at retshjælpsdækning kan anvendes.

I 77,2 % af skelforretningssagerne er der ved forretningens afslutning ikke sket en afklaring af omkostningsfordelingen. Undersøgelserne giver desuden indtryk af, at selv om der i en række sager er taget hånd om sagens øvrige tvisteemner, lader det fortsat i et flertal af sagerne til ikke at være løst andre naboretlige problemstillinger.

Partsevaluering

På grund af feltarbejdets placering i skelforrettingsforløbet har det ikke været muligt at få parternes evaluering af den faktiske procestid. Denne vurdering kan dermed alene ske på baggrund af Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983, hvor det kunne konstateres, at parter vurderer kort procestid som et kriterium for god proces til konfliktløsning.

I denne undersøgelse konstateredes på samme vis, at lave procesomkostninger udgør et kriterium for god proces til konfliktløsning. I forhold til omkostningsniveauet vurderer tre af de fire rekvirenter i feltarbejdet, at de ikke ville have rekvireret skelforretningen, hvis ikke forsikrings-selskabet havde accepteret, at parternes retshjælpsdækning kunne anvendes. Skelforretningernes omkostningsniveau er højere end, hvad parterne har mulighed for og er villige til at betale for at løse en ellers belastende konfliktsituation. Dette peger på en risiko for, at parterne med det nuværende omkostningsniveau ikke kan få løst deres konflikt, med mindre de har kendskab til og kan anvende retshjælpsdækningen i deres forsikring.

Parterne ønske for fremtiden med deres naboer at kunne etablere et neutralt forhold uden konflikt, men også uden venskabelighed. Det er afgørende for parterne, at de kan få en afslutning på konflikten med naboen, så de kan komme videre med deres liv. Efter skelforretningens afslutning er parternes indbyrdes relationer ikke forbedrede, men i bedste fald de samme.

Tværgående forhold

Det fremgår, at reglerne understøtter en lav procestid, men at procestiden i praksis inkluderer lang liggetid hos landinspektøren. Således er det min vurdering, at i mere end halvdelen af sagerne i Skelforretningssager 2012 blev udstykningslovgivningens procestidsregler brudt.

Det kan være et problem, at omkostningerne for at få afgjort skeltvister kan være så høje, at det ikke står mål med jordværdien eller værre umuliggør en konfliktløsning. Da mister ejendomsretten sin betydning, fordi den ikke kan håndhæves. Retshjælpsdækning og muligheden for at få helt eller delvis omkostningsdækning fra Statsforvaltningen kan mindske problemets omfang. Men det kræver, at parterne før skelforretningen har tilstrækkelig information til rådighed om deres muligheder, hvilket ikke altid synes at være tilfældet.

Jævnfør afsnit 3.3 fremgik det af Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983, at kriterier for god proces ved konfliktløsning er, at processen faktisk afslutter konflikten, forhindrer fremtidige konflikter og reducerer fjendtlighed. Parter, der har råd eller får hjælp til en skelforretning, kan få løst deres konflikt om skellet. Men reglerne understøtter ikke, at de får løst yderligere konfliktelementer eller etablerer bedre relationer.

Kapitel 9

Problemer og potentialer

For at besvare de fire operationaliserede forskningsspørgsmål søges i dette kapitel skabt et overblik over forståelsen af udfordringer samt et indblik i potentialet for at forbedre parternes oplevelse af skelforretningsprocessen. I første afsnit indsamles, grupperes og forbindes de udfordringer, der er præsenteret i de fire foregående kapitler. Resultatet peger på ni hovedproblematikker, der er indbyrdes forbundet. I sidste afsnit præsenteres ni korresponderende områder med forbedringspotentialer.

9.1 Udfordringer og problematikker

Ved undersøgelserne af skelforretningsprocessens regler, landinspektørpraksis og parternes evaluering heraf er fundet i alt 114 udfordringer. De 114 udfordringer har haft til formål at opsummere

fejl og uensigtsmæssigheder efter hver underafsnit. Til brug for at besvare de operationaliserede forskningsspørgsmål er de efterfølgende forsøgt samlet. Men

samlet udgør opsummeringerne i udfordringer en uensartet og uoverskuelig mængde oplysninger. For at opnå et mere skematisk og anvendeligt overblik er udfordringerne derfor bearbejdet med henblik på at skabe færre mere overordnede kategorier af problematikker.

Processen er foregået ved, at jeg for hver udfordring har foretaget en analyse af, hvilken problematik eller problematikker pågældende udfordring bundes i.

Problematikker	Antal
R1. Ikke eksisterende eller uklare regler om fremgangsmåde	8
R2. Utilstrækkelige regler om tiltrædelsesproces	7
R3. Utilstrækkelige regler for information til parterne før skelforretningen	5
R4. Utilstrækkelige regler for indkaldelse og deltagelse	4
R5. Regler understøtter ikke afslutning af parternes konflikt	4
R6. Utilstrækkelige regler i forhold til reduktion af proces tid for parterne	4
R7. Utilstrækkelige regler for kontradiktion	3
R8. Utilstrækkelige regler for hel eller delvis refusion fra Staten	2
R9. Utilstrækkelige regler for dialog med parterne før skelforretningen	2
R10. Regler reducerer eller fjerner procesvalg	1
R11. Utilstrækkelige regler i forhold til at undgå fremtidige konflikter	1
R12. Utilstrækkelige regler for omkostningsfordelingen	1

Tabel 9.1. Tolv problematikker ved regelgrundlaget.

Problematikker	Antal
P1. Nogle landinspektører bryder reglerne	10
P2. Utilstrækkelig proces ved tiltrædelse	6
P3. Højt omkostningsniveau	4
P4. Utilstrækkelig oplysning af sagen	4
P5. Utilstrækkelig understøttelse af lav proces tid	3
P6. Utilstrækkelig understøttelse af konfliktens afslutning	3
P7. Uensartet praksis	2
P8. Utilstrækkelig understøttelse af kontradiktion	2
P9. Lavt informationsniveau til parterne før skelforretning	1

Tabel 9.2. Ni problematikker ved praksis.

Problematikker	Antal
E1. Mangel på information før skelforretning	7
E2. Manglende landinspektørkontrol over afgørelse	6
E3. Negativ oplevelse af landinspektørs adfærd	5
E4. Mangelfuld partskontrol over afgørelse	5
E5. Fjendtlighed og manglende dialog ml. parterne	4
E6. Manglende partskontrol over beviser	4
E7. Lidt eller ingen kontrol over proces	3
E8. Manglende understøttelse af afslutning af konflikten	2
E9. Gener på grund af omkostningsniveau	2
E10. Gener på grund af procestid	1

Tabel 9.3. Ti problematikker fra parternes evaluering.

vil sige, at problematikkerne er opdelt ud fra udfordringer vedrørende regelgrundlaget, praksis, parternes evaluering eller tværgående forhold. Resultatet fremgår af bilag Z, Del I, II, III og IV. På baggrund af opdelingen er fundet tolv typer af problematikker ved regelgrundlaget,

Problematikker	Antal
T1. Utilstrækkelig lovgivning	13
T2. Utilstrækkelig information til parterne før skelforretning	7
T3. Tilrædelsesprocessen er utilstrækkelig	6
T4. Nogle landinspektører bryder reglerne	6
T5. Procestid minimeres ikke	6
T6. Utilstrækkeligt procesvalg	4
T7. Forkert adfærd hos landinspektør i forhold til partsoplevelse af tillid, neutralitet eller interpersonel respekt	4
T8. Omkostninger minimeres ikke	4
T9. Manglende fremsending af beviser forud for skelforretning	4
T10. Utilstrækkelig dialog med parterne før skelforretning	4
T11. Utilstrækkelig oplysning af sagen	4
T12. Utilstrækkelig afslutning af konflikten	3
T13. Matrikelmyndighed bryder regler	3
T14. Tredje parts rettigheder krænses	2
T15. Utilstrækkelig adgang til kontradiktion	2
T16. Fremtidige konflikter forebygges ikke	1

Tabel 9.4. Seksten problemer med tværgående betvding.

ikke til fulde kan afgøres ved skelforretningen, og en skelforretning derfor alene bidrager til at øge procestiden og omkostningsniveauet". Denne udfordring peger både på, at reglerne reducerer eller fjerner procesvalg (R10), men også på, at konsekvensen er, at reglerne er utilstrækkelige i forhold til at reducere procestiden for parterne (R6).

De i alt 47 typer af problematikker er listet i tabel 9.1-9.4, hvor antallet af udfordringer, der vedrører pågældende problem, samtidig er vist.

9.1.1 Ni hovedproblematikker

Som det fremgår af tabel 9.1-9.4, er der mange dubletter i de fire tabeller, således at en yderligere forenkling er mulig. Forenklingen er sket som en samling af problematikker inden for samme emne (beviser, konflikts afslutning eller andet). Resultatet fremgår med detaljer i bilag Z, Del V. Herefter står i alt ni hovedproblematikker tilbage:

Problematikker er på denne baggrund udbygget succesivt. Da samtlige problematikker var formuleret, blev de 114 udfordringer på ny vurderet og klassificeret under en eller flere problematikker. Arbejdet hermed er sket med fire sæt af problematikker, der er udformet på baggrund af opdelingen i underafsnit i kapitel 5-8, det

R1-R12; ni typer af problematikker ved praksis, P1-P9; ti typer af problematikker fra parternes evaluering, E1-E10; og i alt seksten typer af tværgående problematikker, T1-T16.

Som eksempel kan fremhæves afhandlingens førstnævnte udfordring (afsnit 5.1.1.): "Det er uhen-sigtsmæssigt, at grund-ejerne ikke har større procesvalg i skeltvister. Forholdet er særlig åbenlyst, hvor tvisten

1. Utilstrækkeligt regelgrundlag.
 2. Regelbrud og uheldig praksis.
 3. Utilstrækkelig fremgangsmåde ved tiltrædelse.
 4. Utilstrækkelig proces angående beviser.
 5. Utilstrækkelige informationer til og dialog med parterne forud for skelforretningen.
 6. For lidt fokus på at reducere procestid og procesomkostninger.
 7. Manglende løsning af konflikten.
 8. Manglende procesvalg.
 9. Fjendtlighed, manglende dialog mellem parterne og manglende forebyggelse af fremtidige konflikter.
- Rækkefølgen afspejler antallet af udfordringer knyttet til hver hovedproblematik.

1. Utilstrækkeligt regelgrundlag

Ved udstykningsreformen, der trådte i kraft i 1991, blev procesregler fjernet fra udstykningsloven⁹⁵⁹, der på trods af løfte herom til Folketinget i lovforslagets bemærkninger ikke blev ført ind i skelforretningsbekendtgørelsen⁹⁶⁰, men helt slettet. Reglerne vedrørte procesrækkefølge og sagens oplysning. Antagelig må de amputerede regler om procesforløb medføre, at parter i en skelforretning ikke gennem reglerne har mulighed for at få tydeligt indtryk af, hvad de kan forvente af procesforløbet. Dette reducerer deres mulighed for at forberede sig mentalt. Samtidig reducerer det deres mulighed for at gøre indsigelser, hvis der sker regelbrud.

Resultatet peger således på en skelforretningsproces, hvor der på grund af utilstrækkelige regler formentlig som følge af en fejl i matrikelmyndighedens lovarbejde ikke er regler for sagens oplysning eller tydelig fremgangsmåde ved skelforretninger. Der er desuden fundet en lang række uhensigtsmæssigheder i regelgrundlaget, hvoraf en stor del er inkluderet i de øvrige otte hovedproblematikker.

2. Regelbrud og uheldig praksis

Af undersøgelsen fremgår en uensartet fast praksis ved skelforretninger, der kan have baggrund i de uklare regler. Forholdet bidrager til, at en del landinspektører i praksis ikke følger en korrekt procesrækkefølge. Dertil kommer, at landinspektørerne i en del sager bryder reglerne og ikke følger de ellers tydelige regler for eksempelvis procestid, genoptagelse og skelafsætning ved skelforretningen. Da det samtidig fremgår af projektets undersøgelser, at matrikelmyndigheden i strid med reglerne ikke fører tilstrækkelig kontrol med landinspektørens fremgangsmåde, efterlades parterne yderligere ubeskyttede.

Ud over disse regelbrud kan konkret uheldig adfærd hos landinspektører have en negativ effekt på parternes oplevelse af processuel retfærdighed ved skelforretninger. Parterne opfatter landinspektøren som en autoritativ tredjepart på linje med en embedsmand. Som autoritativ tredjepart er det ifølge teori om processuel retfærdighed vigtigt, at landinspektøren overfor parterne signalerer, at parterne kan have tillid til landinspektørens evner, velvilje og integritet, at parterne opfatter landinspektøren som neutral og oplever, at de modtager interpersonel respekt. Kompetencekravene til at lede skelforretninger er ikke anderledes end dem, der gælder for udførelse af øvrige matrikulære arbejder, men deri indgår også kravet om, at landinspektøren skal være habil, hvilket har en tæt sammenhæng med oplevelsen af neutralitet. Det fremgår af samtalerne i feltundersøgelsen, at enkelte parter gengiver oplevelser af modtaget interpersonel respekt. Parterne bemærker oftere signaler på landinspektørens inte-

⁹⁵⁹ Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen.

⁹⁶⁰ Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.

gritet, idet de i en vis udstrækning oplever landinspektørerne som lyttende. På tværs af samtalerne med såvel landinspektører som grundejere fremgår det dog, at det, der bedst lykkedes for landinspektørerne, er at signalere evner. Det gør de ved ordstyring, rolig adfærd, grundig bevisfremskaffelse, omhyggelig bevisfremlæggelse og ved grundig begrundelse af afgørelser mundtligt og skriftligt. Landinspektøren synes især at mislykkes i sin adfærd under forligsforhandlingerne og gennem kommentarer, der overfor parterne signalerer, at de krænkelse, modparten tidligere har udsat dem for, accepteres af landinspektøren.

3. Utilstrækkelig fremgangsmåde ved tiltrædelse

Det er landinspektøren, der efter reglerne har det fulde ansvar for skelafsætningen. I praksis påtager en del landinspektøren sig dog ikke beslutningskontrollen, men forsøger af flere grunde at tilbageføre den til parterne. Det medfører, at ikke alle parter får den professionelle vurdering af skellets beliggenhed, som de efterspørger. Det fremgår, at tiltrædelse af skelafsætningen langt fra altid giver parterne en positiv oplevelse. Pres, usikkerhed og uklarhed kan være årsagen til parternes tiltrædelse og udtryk for, at parter, der tiltræder skelafsætningen, ikke oplever, at det er dem eller landinspektøren, der har kontrol over beslutningen, men alene modparten, der har kontrollen. Denne situation bibringer ikke parter en oplevelse af retfærdig proces. Uklarhed om, hvilket skelforløb det er, parterne tiltræder, synes desuden ikke at være unormalt ved skelforretninger. Tiltrædelse bliver først en positiv oplevelse for parterne, når parterne oplever tiltrædelsen som en del af konflikten og processens afslutning (mere herom under hovedproblematik 7).

4. Utilstrækkelig proces angående beviser

Teori om processuel retfærdighed og undersøgelsesresultaterne peger i retning af, at parterne ønsker kontrol over bevisfremskaffelse og bevisfremlæggelse. Lovgivningen for skelforretningen understøtter ikke parternes kontrol over bevisfremskaffelse og bevisfremlæggelse, men forhindrer den på den anden side heller ikke. Reglerne bidrager hverken med krav eller anbefalinger til en positiv dialog mellem landinspektører og parter forud for skelforretningen. Tilsvarende er kravene og anbefalingerne til informationer til parterne forud for skelforretningen særdeles begrænsede. Det samme gør sig gældende i forhold til parternes bevisfremskaffelse. Matrikelmyndighedens regeltolkning anerkender både parternes krav på at deltage under skelforretningen og deres krav på at kunne give modsvar (kontradiktionsprincippet). Men reglerne nævner ingen af delene og understøtter ikke forløbet.

Praksis for bevisfremskaffelse synes ikke i væsentlig grad at udfylde reglernes huller. I praksis lader det ikke til, at alle parter inddrages i fastlæggelse af mødetidspunkt og kommunikationsform, hvilket reducerer deres mulighed for deltagelse og hermed deres mulighed for bevisfremlæggelse. Parterne efterlades desuden uden tilstrækkelige informationer til at føle sig trygge eller til at fremskaffe de relevante beviser og vidner. Ofte fremsendes hverken modparts eller landinspektørs beviser til parterne forud for skelforretningen, hvilket reducerer parternes mulighed for at supplere beviserne og forberede modsvar. Parterne selv er til gengæld aktive i forhold til at fremskaffe beviser, men deres anstrengelser kan blive ødelagt af de manglende forudgående informationer om materiel ret samt den manglende forudgående bevisfremsendelse. Den manglende information om de materielle regler mindsker dermed parternes kontrol over bevisfremskaffelse, hvilket ifølge teori om processuel retfærdighed mindsker parternes oplevelse af retfærdighed ved skelforretninger. I praksis understøtter landinspektørerne dermed ikke parternes kontrol over bevisfremskaffelse. I stedet undermineres parternes kontrol, når parterne forud for skelforretningen hverken modtager brugbare informationer eller sagens beviser.

Parternes forringede mulighed for bevisfremskaffelse må også forstås i sammenhæng med landinspektørens ansvar for sagens oplysning efter officialprincippet. Det fremgår af undersøgelsen, at landinspektørerne typisk ikke selv er aktive for at skaffe relevante vidner, private fotos og lignende bevismateriale. Det fremgår samtidig, at utilstrækkelige informationer blandt andet kan bidrage til, at parterne ikke altid er klar over, at de skal bidrage med beviser i form af relevante vidner og private fotografier. Når parterne ikke understøttes tilstrækkelig i bevisfremskaffelsen heraf, synes der at være en nærværende risiko for, at relevante beviser ikke fremskaffes til sagens oplysning. Dermed kan landinspektørens manglende indsats for at informere parterne om materiel ret bidrage til, at landinspektøren ikke i tilstrækkeligt omfang får oplyst sagen.

Dertil kommer, at parternes mulighed for at forberede sig til kontradiktion væsentligt reduceres på grund af manglende regler om og praksis for fremsendelse af landinspektørs og modparts beviser forud for skelforretningen. Dette bidrager både til yderligere kontroltab for parterne og betyder samtidig, at sagens oplysning yderligere risikeres forringet, idet modbeviser ikke bliver fremskaffet til skelforretningen.

En sammenstilling af teori og landinspektørernes praksis viser den åbenbare u hensigtsmæssighed i landinspektørernes valg – at de lader parterne få indflydelse på afgørelsen, hvor det ikke nødvendigvis bidrager til en positiv partsoplevelse, men ikke understøtter den kontrol over beviser, reglerne giver mulighed for. Dette på trods af, at dette både kunne øge parternes oplevelse af retfærdighed og samtidig må formodes at give en afgørelse på et mere oplyst grundlag.

Det skal bemærkes, at praksis for bevisfremlæggelse under skelforretningen til gengæld synes at være uproblematisk. Der er næsten altid repræsentanter mødt for de involverede ejendomme. Landinspektøren er grundig i sin gennemgang. Parterne oplever, at de har mulighed for at forklare sig, og at landinspektøren i vid udstrækning lytter.

5. Utilstrækkelige informationer til og dialog med parterne forud for skelforretningen

Parterne får tilsyneladende ganske lidt information før skelforretningen. Forholdet er skabt af såvel regler som praksis. Parterne får typisk alene tilsendt skelforretningsbekendtgørelsen. På grund af de slettede regler i forbindelse med udstykningsreformen i 1991 udgør bekendtgørelsen dog et utilstrækkelig informationsgrundlag. Det kan medføre, at parterne ikke får kendskab til procesforløb og kun dårligt kan forberede sig mentalt og praktisk på den fremmede situation eller være i stand til at gennemskue og kontrollere, hvad landinspektøren foretager sig. I hovedproblematik 4 er betydningen af den manglende forudgående information om materielle regler nævnt.

Samtidig fremgår det, at landinspektørerne i udstrakt grad anvender forberedende arbejder i marken, hvortil de ikke indkalder parterne. Dermed forpasses en oplagt mulighed for at informere parterne forud for skelforretningen, inddrage parterne aktivt i bevisfremskaffelsen samt at indgå en dialog med parterne, der øger tillid og trykthed såvel som kontradiktion og deltagelse i øvrigt.

6. For lidt fokus på at reducere procestid og procesomkostninger

Omkostningerne ved skelforretninger er fuldt brugerfinansierede, hvilket typisk adskiller sig fra de administrative afgørelser, som skelforretningen erstatter, og domstolssystemet som skelforretninger supplerer.

Registreringen af skelforretninger i matriklen er gebyrfri, men ellers er skelforretninger fuldt omkostningsdækket af parterne selv. Det faglige arbejde i landinspektørpraksis har vist sig at kræve tid og derfor at være omkostningstungt for parterne. Undersøgelsen indikerer, at sagerne er dyrere end de administrative processer, som skelforretninger modsvarer. Anvendes der advokat, kan det desuden ikke uden videre antages, at skelforretningssager er billigere end retssager, som skelforretninger er alternativet til. Det fremgår af Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983, at lave omkostninger er et kriterium for, hvad der efterspørges i processer til konfliktløsning. Af undersøgelsen fremgår det, at skelforretningernes omkostningsniveau er højere end, hvad nogle parter har mulighed for og er villige til at betale for at løse en ellers belastende konfliktsituation. Dette peger på en risiko for, at nogle af parterne med det nuværende omkostningsniveau ikke kan få løst deres konflikt, medmindre de har kendskab til og får hjælp fra deres retshjælpsdækning. Her bliver det afgørende, at landinspektørerne er omhyggelige med før skelforretningen at rådgive begge parter om retshjælpsdækningen og de typiske krav hertil (typisk advokatdeltagelse og manglende forlig om omkostningsfordelingen).

Skelforretningers høje prisniveau formodes også at være påvirket af landinspektørens forundersøgelser. Her ser det ud til, at der er et ubrugt potentiale i form af sagens parter, der med øget forudgående informationsniveau kunne bidrage bedre til sagens oplysning.

Samtidig betyder landinspektørens stærke interesse i at få parterne til selv at fastlægge skellet (jævnfør hovedproblematik 3), at parterne ikke altid får den faglige bedømmelse, som omkostningsniveauet ellers skulle begrunde. Fastlægger parterne alligevel selv skellet, synes det relevant at overveje adgang til en billigere lægmandsafgørelse ligesom den, der ydes ved hegnsynsforretninger. Eller alternativt give parterne direkte adgang til retsmægling, hvor personer med professionel baggrund for at yde konfliktmægling kan understøtte parternes forhandlinger, uden at parterne derved påføres store omkostninger.

Procestiden er i skelforrettingsreglerne søgt begrænset ved skærpede krav til flere af proceselementer i skelforretningsforløbet. Det fremgår af undersøgelsen, at i praksis efterfølger landinspektørerne i mindre end halvdelen af sagerne de skærpede krav. Det må antages, at landinspektørernes regelbrud bibringer parterne øget stresspåvirkning. Desuden fremgår det af Lissak og Sheppards undersøgelse fra 1983, at lav procestid er et kriterium for, hvad der efterspørges i processer til konfliktløsning. På trods af manglende overholdelse af procestidsregler er procestiden ved skelforretninger fortsat lavere end ved domstolene. Yderligere fokus på nedbringelse af procestiden kunne dog være en vigtig begrundelse for, at parterne også ved frit procesvalg ville foretrække skelforretninger.

Med gældende regler og praksis opnås kontradiktion i stedet hos nogle landinspektører ved udsættelse af skelforretningen. Udsættelse af skelforretningen bidrager dog til øget procestid og potentielt højere omkostningsniveau til følge.

7. Manglende løsning af konflikten

Har parterne på grund af omkostningsniveauet ikke råd til en skelforretning, vil allerede dette forhold medføre, at det bliver vanskeligt for dem at få løst en konflikt om skellet. Undersøgelserne sandsynliggør, at der vil være parter, der ikke har økonomi hertil. For dem medfører den manglende fleksibilitet i procesvalg, at ejendomsrettens beskyttelse i praksis er værdiløs. Regler om hel eller delvis refusion fra staten samt forsikringsselskabernes retshjælpsdækning kan bidrage til at afhjælpe problemerne for nogle. Men det forudsætter, at informationer herom er tilgængelige også for parterne, der endnu ikke har rekvireret en skelforretning.

Undersøgelsesresultaterne peger i retning af, at det er vigtigt for parterne at sikre konfliktens afslutning. Det er afgørende for parterne, at de kan få en afslutning på konflikten med naboen, så de kan komme videre med deres liv. Konfliktforløbet før skelforretningen har medført, at parterne har valgt at overdrage kontrollen over beslutningen til landinspektøren for at sikre konfliktens afslutning. De ønsker en professionel vurdering af skellet. Samtidig øger det deres tilfredshed, hvor ikke alene skeltvisten afklares, men også omkostningsfordeling, hegn, byggeri, brug og andre naboretlige tvisteemner forhandles på plads.

Tiltrædelse bliver således først en positiv oplevelse for parterne, når parterne oplever tiltrædelsen som en del af konfliktens og processens afslutning. Dette synes at være tilfældet, når der sammen med tiltrædelse af skellet indgås forlig om andet end skellet. På tværs af samtalerne fremgår det helt entydigt, at det opfattes særdeles positivt, hvis der under skelforretningen kan etableres en løsning på parternes øvrige naboretlige problemstillinger, og omvendt negativt, hvis dette ikke sker.

Parterne kan under skelforretningen forhandle om og indgå forlig om andet end skellets beliggenhed, eksempelvis skelforretningens omkostningsfordeling, ændret beliggenhed af skel (arealoverførsel), hegning med videre. Men reglerne hverken nævner eller ansporer til, at landinspektøren understøtter disse forhandlinger.

Der er en vis praksis for at inddrage andre elementer end skellet i parternes forhandlinger. Men det er samtidig et område, hvor det fremgår af undersøgelser, at der kan ske forbedringer til glæde for parterne. Særlig er det uheldigt, når omkostningsfordelingen ikke løses. Da afløses skeltvisten af en tvist om omkostningsfordeling.

8. Manglende procesvalg

Undersøgelsen peger desuden på nogle mere grundlæggende problemer med skelforretningsinstitutionen. Formentlig i en forventning om, at samtlige skeltvister skulle afgøres ved skelforretning, og at denne proces ville være bedre for parterne (antageligvis hurtigere og billigere), blev der ved reglernes tilblivelse i 1949 indført en begrænsning for parternes direkte adgang til domstolene. Domstolene har anlagt en ordret tolkning af disse regler. Mens formålet med skelsætningsforretningerne var hensynet til grundejernes tvisteløsning, var formålet med at begrænse adgangen til domstolene, at disse ikke skulle bebyrdes. I praksis har det vist sig, at kun et mindre antal skeltvister afgøres ved skelforretninger. Det drejer sig om gennemsnitlig 63 sager om året, hvor der efterfølgende alligevel blev anlagt retssag i 14,9 % af sagerne og afgivet dom eller indgået retsforlig i 13,1 % af sagerne. Det ville således dreje sig om en belastning af domstolene med yderligere 55 sager årligt. Således har det vist sig, at et frit procesvalg ikke øger risikoen for at overbebyrde domstolene. Når skelforretningssagerne i praksis desuden ofte vedrører andre naboretlige emner såsom vej, hegning og byggeri,

øges behovet for en større fleksibilitet ved procesvalg mere, end de gældende regler understøtter.

Manglende procesvalg umuliggør, at parterne kan vælge at gå direkte til domstolene, herunder at de kan modtage retsmægling før skelforretningen. Retssag eller retsmægling er end ikke muligt i sager, hvor der er andre tvistemner end skellets placering. Eller hvor afgørelsen om skellet afhænger af anvendelse af vidnepligt, vidneansvar, stillingtagen til aftalers gyldighed, vurdering af værdispildsprincippet eller andet, som skelforretningen ikke giver adgang til.

9. Fjendtlighed, manglende dialog mellem parterne og manglende forebyggelse af fremtidige konflikter

Parterne i skelforretningen efterspørger en forbedring af relationen til naboen. Ikke ved, at der etableres en god relation til naboen, men ved at den hidtidige fjendtlige relation erstattes af en fremtidig neutral relation. Også i forhold til en mindelig løsning af fremtidige spørgsmål i naboforholdet forudsættes, at parterne er i stand til at kommunikere sammen uden fjendtlighed. Emnet er ikke endelig afklaret som undersøgelsesresultat, men feltarbejdet synes ikke at give grund til optimisme i forhold parternes videre dialog. Dialogen under skelforretningen synes således ikke at understøtte reduktion af fremtidige konflikter. Utydelige tiltrædelseserklæringer om skellets beliggenhed synes desuden at øge risikoen for fremtidige konflikter.

9.2 Forbedringspotentialer

Hovedproblematikkerne peger på ni korresponderende forbedringspotentialer, der kan forbedre parternes oplevelse af skelforretningsprocessen.

1. Udbedre fejl og uhensigtsmæssigheder i regelgrundlaget.
2. Stoppe regelbrud og uheldig praksis.
3. Forbedre fremgangsmåden ved tiltrædelse.
4. Forbedre proces ved bevisfremskaffelse og bevisfremlæggelse.
5. Øge informationer til og dialog med parterne forud for skelforretningen.
6. Øge fokus på at reducere procestid og procesomkostninger.
7. Bedre understøttelse af en afslutning på parternes konflikt.
8. Øge procesvalget.
9. Reduktion af fjendtlighed og fremtidige konflikter.

1. Udbedre fejl og uhensigtsmæssigheder i regelgrundlaget

Ønskes parternes oplevelse af skelforretningsprocessen forbedret, er det nødvendigt at udbedre fejl og uhensigtsmæssigheder i regelgrundlaget. Matrikelmyndigheden bør i den forbindelse opfylde løftet til Folketinget om i skelforretningsbekendtgørelsen at indføre de regler om procesrækkefølge og sagens oplysning, der blev fjernet fra udstykningsloven i forbindelse med udstykningsreformen, der trådte i kraft i 1991. Dernæst bør matrikelmyndigheden påbegynde lovarbejde, der i øvrigt sikrer en hensigtsmæssig understøttelse af skelforretningsprocessen. I denne proces bør de eksisterende regler tydeliggøres, så de utvetydigt understøtter en korrekt fremgangsmåde.

2. Stoppe regelbrud og uheldig praksis

Landinspektørernes og matrikelmyndighedens regelbrud bør reduceres og helst stoppes. Dette bør formentlig ske både gennem forbedrede regler og kontrol. Ansvar herfor hviler på matrikelmyndigheden. Der bør indføres regler, der sikrer, at sagerne også ved tiltrædelse indeholder informationer, der understøtter matrikelmyndighedens kontrol af fremgangsmåden

under skelforretningen. Ved at forbedre informationsmaterialet til parterne kan de desuden på baggrund af øget viden bedre selv skride ind, når reglerne brydes.

Derudover bør der gennem informationsmateriale til landinspektørerne skabes et øget fokus på, hvilke elementer i landinspektørens adfærd der kan bidrage til øget oplevelse af processuel retfærdighed for parterne. Ansvar for forbedret praksis af denne karakter må især løftes af brancheorganisationen Praktiserende Landinspektørers Forening. Det konkrete arbejde hermed må naturligt falde på landinspektøruddannelsen på Aalborg Universitet. Således bør der sikres landinspektørerne øget kendskab til, hvad der for parterne signalerer, at de kan have tillid til landinspektørens evner, integritet eller velvilje, samt hvad der signalerer neutralitet og interpersonel respekt. Desuden bør der skabes fokus på, at parterne oplever øget retfærdighed ved deltagelse, hvilket kan understøttes ved i højere grad end i dag at inddrage parterne i især bevisfremskaffelse.

3. Forbedre fremgangsmåden ved tiltrædelse

Parterne bør i højere grad få en reel baggrund for at tiltræde skellet, idet det skal sikres, at landinspektøren afsætter skellet før tiltrædelse. Klarhed om, hvad der tiltrædes, skal sikres både ved, at skelafmærkningen påvises parterne før tiltrædelse, og ved, at det tydeligt af tiltrædelseserklæringerne fremgår, hvad der tiltrædes.

Matrikelmyndigheden bør sikre, at reglerne i højere grad utvetydigt stiller krav om disse forhold. Reglerne bør være så utvetydigt formuleret, at parterne kan gøre indsigelser, hvis praksis ikke følger reglerne. Desuden bør matrikelmyndigheden som nævnt påbegynde at leve op til sin kontrolforpligtigelse af fremgangsmåden ved skelforretninger, således at overtrædelser af reglerne opdages.

4. Forbedre proces ved bevisfremskaffelse og bevisfremlæggelse

Der bør etableres praksis, hvor landinspektørerne aktivt understøtter og prøver parternes bevisfremskaffelse. Der bør etableres praksis, der sikrer, at relevante vidner indkaldes til skelforretningen, og private beviser fremskaffes og fremlægges til sagens oplysning. Såvel rekvirent som rekvirents modpart bør aktivt inddrages i fastlæggelse af mødedag og mødetidspunkt. Understøtning af at en sådan praksis kan ske gennem undervisningen på landinspektøruddannelsen på Aalborg Universitet samt efteruddannelse og informationsmateriale initieret af de Praktiserende Landinspektørers Forening.

Matrikelmyndigheden bør desuden understøtte praksis gennem utvetydige regler, der sikrer parternes kontradiktionsmulighed. Især bør der ske en forbedring af parternes adgang til sagens bevismateriale i god tid før skelforretningen.

5. Øge informationer til og dialog med parterne forud for skelforretningen

Rekvirents modpart bør oplyses om skelforretningen med det samme, der sker en rekvisition. Såvel rekvirent som rekvirents modpart bør kontaktes forudgående og forberedes på den kommende indkaldelse samt inddrages i fastlæggelse af den ønskede kommunikationsform. Der bør i procesforløbet inddrages en forberedelse af parterne. Af hensyn til parternes forskellighed bør det ske som både mundtlig og skriftligt informationsmateriale. Forudgående informationer bør inkludere processuelle regler (herunder regler for fremgangsmåde), materielle regler og økonomiske forhold. Desuden bør parterne grundigt vejledes i og ansføres til at bidrage til sagens oplysning. Endvidere bør det være muligt at få adgang til information om

konfliktløsning i skeltvister eksempelvis via internettet, så også parter, der påtænker tredjeparts inddragelse i en skeltvist, får adgang til oplysninger om skelforretninger.

Informationsmaterialet bør udarbejdes centralt af Praktiserende Landinspektørers Forening eventuelt i et samarbejde med matrikelmyndigheden eller Aalborg Universitet. Centralt og ensartet materiale understøtter, at parter i skelforretninger ikke stilles uligt. Samtidig sikrer det, at der ikke til samtlige sager udarbejdes samme materiale med øgning af omkostningsniveauet til følge.

6. Øge fokus på at reducere procestid og procesomkostninger

Øget fokus på procestid i praksis bør understøttes gennem information til praktiserende landinspektører. På baggrund af nuværende praksis synes det desuden nødvendigt, at matrikelmyndigheden overvejer, om de gældende regler kan ændres, så de yderligere ansporer landinspektørerne til overholdelse af procestiden. Endelig må det antages, at også på dette område kan øget information til parterne give dem øget kontrol og således styrke dem i kontrollen af landinspektørens arbejde.

Øget procesvalg, som det beskrives under det ottende forbedringspotentiale, kan give parterne mulighed for at vælge billigere processer til tvisteløsning. Øget fokus på at sikre parterne tidlig informationer om forsikringers retshjælpsdækning kan hjælpe mange parter. Informationerne bør indgå i informationsmaterialet omtalt under femte forbedringspotentiale.

7. Bedre understøttelse af en afslutning på parternes konflikt

Processen ved skelforretningen bør i højere grad understøtte en løsning af parternes konflikt. Dette potentiale vedrører to forhold, dels løsningen af skeltvisten, dels løsning af øvrige nabo-retlige tvister. Skeltvistens løsning kan understøttes ved, at parterne får adgang til at rekvirere skelforretninger. Dette forhold vedrører både ovennævnte fokus på en reduktion af omkostningsniveauet og tidlig adgang til oplysninger om forsikringernes retshjælpsdækning.

Skelforretninger har alene til formål at løse skeltvisten, men processen kan bringes til at understøtte, at parterne indgår i drøftelser af løsningen af andre tvisteemner end skellet. Dette kan ske ved informationer herom til parterne i informationsmaterialet omtalt i femte forbedringspotentiale. Desuden kan landinspektørernes praksis forbedres dels i regi af Aalborg Universitets landinspektøruddannelse, dels gennem efteruddannelse og informationsmateriale initieret af Praktiserende Landinspektørers Forening.

Skønt alene skeltvistens løsning er matrikelmyndighedens ansvar, har Lunds m.fl.s undersøgelse fra 2014 påvist så alvorlige konsekvenser af nabokonflikter, at matrikelmyndigheden også gennem reglerne bør søge at understøtte parternes forhandling om andet end skellet eksempelvis ved at lade det indgå som et udtrykkeligt formuleret element i lovgivningen.

8. Øge procesvalget

Matrikelmyndigheden bør ændre reglerne, så der tillades parterne øget procesvalg, særlig hvor deres tvist ikke kan løses alene ved en skelforretning. Desuden bør parter i skeltvister sikres direkte adgang til retsmægling. Overvejelser bør desuden igangsættes i forhold til etablering af alternative processer med lavt omkostningsniveau og mulighed for bredere inddragelse af tvisteemner.

9. Reduktion af fjendtlighed og fremtidige konflikter

Landinspektøren bør være aktiv for at understøtte mødedisciplin, ro, orden og respektfuld adfærd hos alle deltagere under skelforretningen. Landinspektørerne bør understøtte, at parterne har adgang og plads til at kommunikere med hinanden under skelforretningen også om forhold, der ikke vedrører skellet. Landinspektøren bør understøtte, at parterne har dialog om, hvordan de planlægger at løse eventuelle fremtidige konflikter. Landinspektørers praksis på området kan formentlig ikke påvirkes gennem regler, men må i stedet påvirkes gennem information om god praksis. Ansvar for udvikling af god praksis hviler på Praktiserende Landinspektørers Forening og Aalborg Universitet som ansvarlig for landinspektøruddannelsen.

Kapitel 10

Konklusion

Dette kapitel leverer svar og konklusion på afhandlingens forskningsspørgsmål og fire operationelle forskningsspørgsmål. Afslutningsvist vurderes undersøgelsesdesign, metoder og teori.

10.1 Hovedkonklusion

Projektets undersøgelsesfelt har været de processuelle regler for skelforretninger, mens forskningsspørgsmålet har været: Hvordan forstås parternes oplevelse af skelforretningsprocessen, og kan parternes oplevelse forbedres?

I projektet er parternes oplevelse af skelforretningsprocessen søgt forstået på baggrund af dels teori om processuel retfærdighed, dels gennem en undersøgelse af Lissak og Sheppard fra 1983. Elementerne fra teorien er forsøgt belyst gennem retsdogmatisk og retssociologiske undersøgelser. Specifikt har partsudsagn været anvendt til at få en forståelse af, hvordan teoriens elementer – herunder deltagelse, tillid, interpersonel respekt og neutralitet – konkret kan anvendes i forhold til skelforretningsprocessen.

Et væsentligt resultat af projektet er en konstatering af, at distributionen af kontrol spiller en vigtig rolle for parternes oplevelse. Projektets undersøgelser peger således på mangler i skelforretningsprocessen er i forhold til at give parterne en oplevelse af kontrol over beviser og bevisfremskaffelse. Desuden fremgår det af undersøgelsen, at parternes bevisfremskaffelse forudsætter, at parterne får flere informationer end i dag. Endelig peger undersøgelserne på, at der tilsyneladende er forsvundet vigtige regler for procesindhold og procesrækkefølge fra lovgivningen, og at dette synes at bidrage til uhensigtsmæssig praksis særlig i forhold til tiltrædelsesprocessen og fordelingen af kontrol over afgørelsen. Parterne overdrager ved skelforretningen kontrollen over afgørelsen til landinspektøren, men mange landinspektører ønsker at tilbageføre denne kontrol til parterne.

De fire operationaliserede forskningsspørgsmål

Centralt for undersøgelsen har stået samspillet mellem: lovgivningen, landinspektørpraksis og parternes evaluering. Og på denne baggrund er opstillet fire operationaliserede forskningsspørgsmål:

- Er der udfordringer for parterne, der er forbundet med gældende lovgivning om skelforretningsprocessen?
- Er der udfordringer for parterne, der hidrører fra landinspektørernes praktiske implementering af lovgivning om skelforretningsprocessen?
- Hvilke konkrete udfordringer påvirker parternes evaluering af skelforretningsprocessen?
- Hvordan løftes potentialet for at forbedre parternes oplevelse af skelforretningsprocessen?

Som det fremgår af afsnit 9.1, er der i projektet fundet 114 udfordringer, herunder en række forbundet med lovgivningen. Disse er i tabel 9.1, 9.2, 9.3 og 9.4 opsummeret i problematikker vedrørende regelgrundlaget, praksis, parternes evaluering og tværgående forhold.

Tabel 9.1 sammenfatter resultatet til besvarelse af det første operationaliserede forsknings-spørgsmål. Det fremgår således, at det på baggrund af projektets undersøgelser kan konstateres, at der er udfordringer forbundet med gældende lovgivning om skelforretningsprocessen. Disse udfordringer vedrører tolv problematikker: R1. Ikke eksisterende eller uklare regler om fremgangsmåde; R2. Utilstrækkelige regler om tiltrædelsesproces; R3. Utilstrækkelige regler for information til parterne før skelforretningen; R4. Utilstrækkelige regler for indkaldelse og deltagelse; R5. Regler understøtter ikke afslutning af parternes konflikt; R6. Utilstrækkelige regler i forhold til reduktion af procestid for parterne; R7. Utilstrækkelige regler for kontradiktion; R8. Utilstrækkelige regler for hel eller delvis refusion fra staten; R9. Utilstrækkelige regler for dialog med parterne før skelforretningen; R10. Regler reducerer eller fjerner procesvalg; R11. Utilstrækkelige regler i forhold til at undgå fremtidige konflikter; R12. Utilstrækkelige regler for omkostningsfordelingen.

I tabel 9.2 sammenfattes resultatet til besvarelse af det andet operationaliserede forsknings-spørgsmål. På baggrund af projektets undersøgelser kan det konstateres, at der er udfordringer hidrørende fra landinspektørernes praktiske implementering af lovgivning om skelforretningsprocessen. Disse udfordringer vedrører ni problematikker: P1. Nogle landinspektører bryder reglerne; P2. Utilstrækkelig proces ved tiltrædelse; P3. Højt omkostningsniveau; P4. Utilstrækkelig oplysning af sagen; P5. Utilstrækkelig understøttelse af lav procestid; P6. Utilstrækkelig understøttelse af konfliktens afslutning; P7. Uensartet praksis; P8. Utilstrækkelig understøttelse af kontradiktion; P9. Lavt informationsniveau til parterne før skelforretning.

Tabel 9.3 rummer resultatet til besvarelse af det tredje operationaliserede forsknings-spørgsmål. På baggrund af projektets undersøgelser kan det konstateres, at de konkrete udfordringer, der påvirker parternes evaluering af skelforretningsprocessen, vedrører ti problematikker: E1. Mangel på information før skelforretning; E2. Manglende landinspektørkontrol over afgørelse; E3. Negativ oplevelse af landinspektørs adfærd; E4. Mangelfuld partskontrol over afgørelse; E5. Fjendtlighed og manglende dialog ml. parterne; E6. Manglende partskontrol over beviser; E7. Lidt eller ingen kontrol over proces; E8. Manglende understøttelse af afslutning af konflikten; E9. Gener på grund af omkostningsniveau; E10. Gener på grund af procestid.

Tabel 9.4 belyser de udfordringer, der tværgående vedrører de tre første operationaliserede forskningsspørgsmål. Det vil sige de udfordringer, der opstår som en følge af samspillet mellem lovgivning, praksis og parternes oplevelse heraf. På baggrund af projektets undersøgelser kan det konstateres, at disse udfordringer vedrører seksten problematikker. Flere af disse er nært forbundne med problematikkerne nævnt i de tre foregående tabeller. Det drejer sig om: T1. Utilstrækkelig lovgivning; T2. Utilstrækkelig information til parterne før skelforretning; T3. Tiltrædelsesprocessen er utilstrækkelig; T4. Nogle landinspektører bryder reglerne; T5. Procestid minimeres ikke; T6. Utilstrækkeligt procesvalg; T7. Forkert adfærd hos landinspektør i forhold til partsoplevelse af tillid, neutralitet eller interpersonel respekt; T8. Omkostninger minimeres ikke; T9. Manglende fremsending af beviser forud for skelforretning; T10. Utilstrækkelig dialog med parterne før skelforretning; T11. Utilstrækkelig oplysning af sagen; T12. Utilstrækkelig afslutning af konflikten; T15. Utilstrækkelig adgang til kontradiktion. Enkelte er helt nye problematikker, der opstår som konsekvenser af samspillet mellem regler,

praksis og partsevaluering. Det gælder for problematikkerne: T13. Matrikelmyndighed bryder regler; T14. Tredje parts rettigheder krænkes; T16. Fremtidige konflikter forebygges ikke.

I afsnit 9.3 besvares det fjerde operationaliserede forskningsspørgsmål. Potentialet for at forbedre parternes oplevelse af skelforretningsprocessen løftes ved, at matrikelmyndigheden, Praktiserende Landinspektørers Forening og landinspektørstudiet på Aalborg Universitet i fællesskab arbejder på at understøtte ni forbedringspotentialer: 1. Udbedring af fejl og uhen-sigtsmæssigheder i regelgrundlaget; 2. Stoppe regelbrud og uheldig praksis; 3. Forbedre fremgangsmåden ved tiltrædelse; 4. Forbedre proces ved bevisfremskaffelse og bevisfremlæg-gelse. 5. Øge informationer til og dialog med parterne forud for skelforretningen; 6. Øge fokus på at reducere procestid og procesomkostninger; 7. Bedre understøttelse af en afslutning på parternes konflikt; 8. Øge procesvalget; 9. Reduktion af fjendtlighed og fremtidige konflikter.

Vurdering af konklusionen

Det er min vurdering, at der gennem projektet og dets fund er skabt en øget forståelse af part-ernes oplevelse af skelforretningsprocessen. Med projektet er samtidig skabt en indsigt i, hvor det er muligt at forbedre parternes oplevelse af processen.

Motivationen bag projektet var en undren over de mange klagesager i skelforretningssager. I projektet er fundet så mange fejl og uhensigtsmæssigheder i regler, administrativ praksis og landinspektørpraksis, at dette ikke længere er vanskeligt at forstå. Afslutningsvis står måske tilbage som en større undren, at der ikke er flere klagesager. Dertil kan det undre, at der ikke er flere retssager vedrørende processuel ret, særlig fordi der ingen søgsmålsfrist er for sådanne spørgsmål.

10.2 Vurdering af undersøgelsesdesign, metode og teori

I undersøgelsesdesignet er anvendt forskellige typer af metoder til belysning af forsknings-spørgsmålet. Dermed er etableret en triangulation af metoder, der har bidraget til en mere nuanceret forståelse, men samtidig har givet anledning til at kvalificere den enkelte undersøg-else gennem indsigten fra andre undersøgelser. I forhold til sidstnævnte er det især det danske og norske feltarbejde, der har understøttet henholdsvis den retsdogmatiske undersøgelse og arkivundersøgelserne. Feltarbejdets grundejersamtaler gav informationer om, hvad der var vigtigt for parterne. Dette har sammen med teorien kvalificeret udvælgelsen af temaer i den retsdogmatiske undersøgelse. Feltarbejdets deltagerobservation bidrog med den nødvendige indsigt i, hvad der lå bag de skrevne ord i arkivdokumenterne. Det var dermed i forhold til arkivundersøgelserne især analysen, der blev styrket gennem feltarbejdet. Anvendelsen af det norske feltarbejde fremstår muligvis ikke stærkt for læseren af afhandlingen, men i praksis havde det stor betydning i forhold til at etablere en tilstrækkelig distance til det danske materiale.

Teori om processuel retfærdighed var som nævnt sammen med Lissak og Sheppards under-søgelse fra 1983 en vigtig forståelsesmodel til besvarelse af forskningsspørgsmålet. Thibaut og Walkers gamle kontrolteori fra 1975 er i dag indbygget i teori om processuel retfærdighed. Den har været i stand til at yde en væsentlig model til at forstå parternes oplevelse af skelfor-retningsprocessen samt pege på potentialer til forbedring heraf.

Desværre var det ikke teori om processuel retfærdighed, der var udgangspunktet for undersøgelserne ved projektets start. I stedet var konfliktmægling vurderet som relevant teori, der kom til at danne baggrund for spørgsmålene ved interviewene i feltarbejdet. Som nævnt i kapitel 4 viste det sig, at denne teori ikke var tilstrækkelig til at belyse forskningsspørgsmålet. Denne erkendelse kom først i den sidste tredjedel af projektet. Det er min vurdering, at det havde styrket såvel interview som analyse, hvis teori om processuel retfærdighedsteori samt Lissak og Sheppards undersøgelse fra starten havde spillet en mere styrende rolle i undersøgelser og analyse. Det viste sig, at et bevidst eksplorativt undersøgelsesdesign med feltarbejde herunder interviewteknik med meget åbne spørgsmål var projektets redning, idet den gav de interviewede grundejere anledning til selv at udtrykke, hvad der var vigtigt for deres oplevelse. Og det, de udtrykte, var i stand til at belyse teori om processuel retfærdighed samt Lissak og Sheppards undersøgelse.

Kapitel 11

Perspektiver

Denne afhandling har ikke som mål at fremlægge konkrete forslag til forbedring af lovgivningen, praksis eller informationsmateriale, men alene at pege på udfordringer og forbedringspotentialer. Dette er sket i de foregående ti kapitler. På baggrund heraf kan læsere sidde tilbage med en oplevelse af, at de konkrete problemer ved den nugældende skelforretningsproces synes så overvældende mange, at en tilfredsstillende løsning er uoverskuelig eller uopnåelig. For at vise, at dette langt fra er tilfældet, har jeg i dette kapitel alligevel tilladt mig mere frit at præsentere overvejelser og også konkrete forslag til videre drøftelse. Dette sker i to afsnit. I første afsnit er fremlagt et forslag til en ny proces for skeltvister, der mere radikalt ændrer skelforretningen. I sidste afsnit fremlægges spirende overvejelser om etablering af en alternativ proces for nabo tvister generelt. Det skal naturligvis understreges, at alle forslag i overensstemmelse med afhandlingens formål ikke er et gennemtestet resultat af mine undersøgelser, men i stedet første oplæg til en videre debat.

Med baggrund i de mange forbedringspotentialer nævnt i kapitel ni kan en besnærende hurtig og billig løsning for matrikelmyndigheden være helt at undvære skelforretninger – at gå tilbage til tilstanden før 1949 eller til dagens tilstand i Københavns Kommune, hvor judicielle afgørelser i skeltvister alene sker ved domstolene. Men med det ny videnskabelige kendskab til den helbredsmæssige fare, nabo tvister bringer parterne i⁹⁶¹, synes det i stedet mere rimeligt at overveje, hvordan antallet af procesmuligheder øges for parter i skeltvister, og også for parter i andre nabo tvister. Disse parter må antages at kunne have gavn af flere – ikke færre – alternativer for konfliktløsning, således at adgangen til konfliktløsning reelt er tilgængelig, og muligheden for at løse nabokonflikten øges. Mennesker og situationer er ikke ens, og den konfliktløsningsproces, der er tilstrækkeligt i én situation, kan være utilstrækkeligt i en anden situation.

11.1 Ny skelforretningsproces?

Enkelte vigtige problemstillinger kan uden videre afhjælpes ved at indføre de regler om procesforløb og sagens oplysning i skelforretningsbekendtgørelsen, som det blev stillet Folkeetinget i udsigt ved udstykningslovens behandling i 1989-1990. Denne løsning kan med fordel etableres som en midlertidig løsning, men der er også behov for at ændre på udstykningsloven. I bilag XII er vedlagt en skitse til nye regler i udstykningsloven, der uden videre vil fylde flere af de største huller i loven. Skitsen bibeholder den nuværende proces. Men hverken med skitsen eller med den nuværende proces understøttes en fuld implementering af kontradiktionsprincippet. Overvejelser i projektet giver derfor anledning til at overveje en ny skelforretningsproces.

⁹⁶¹ Rikke Lund, Ulla Christensen, Charlotte Juul Nilsson, Margit Kriegbaum og Naja Hulvej Rod, Stressful social relations and mortality: A prospective cohort study, *Journal of Epidemiology and Community Health*, 2014.

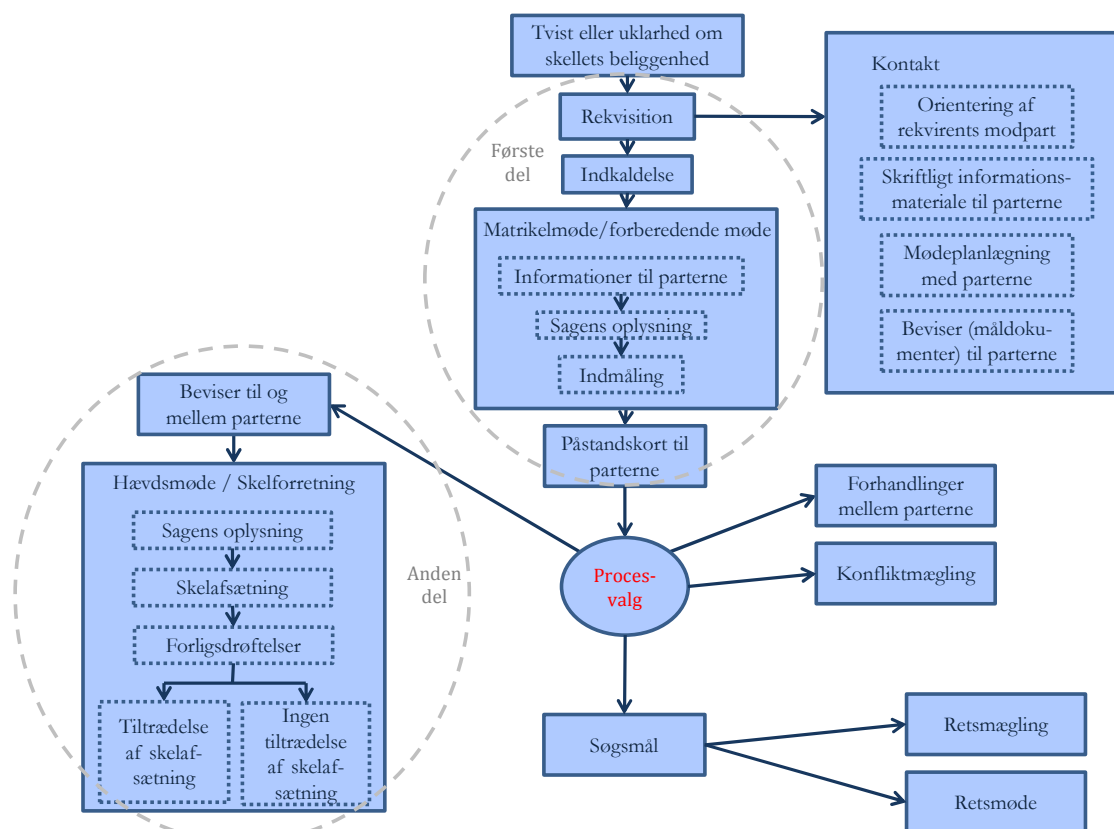
Procesvalg samt adskillelse af mål og hævd

I den nuværende skelforretningsproces er allerede ved udstykningslovens § 38 forhindret, at parterne får indflydelse på egen proces, idet de ikke frit kan vælge at anlægge en retssag frem for en skelforretning. Som det er sandsynliggjort i afhandlingen, kan det desuden som konkret konsekvens have, at bestemte typer af sager bliver dyrere og mere langvarige. Det drejer sig i særlig grad om sager, hvor der på forhånd ingen tvivl er om, at skelforholdet kun er én ud af flere forhold, hvorfor sagen uanset skelforretninger efterfølgende skal afgøres af retten. Tvist om nyopført bygning over skel er det mest tydelige eksempel på sager, der alene kan afgøres af domstolene. I reglerne for skeltvister i Københavns Kommune har netop denne argumentation ellers ført til den modsatte konklusion, idet det her ikke er muligt for borgerne frit at vælge skelforretning som proces, da det ikke er muligt at få en udenretslig afgørelse om omkostningsfordelingen. Skal parternes mulighed for frit at vælge proces understøttes, må såvel borgere i København som resten af landets borgere have øget procesvalg.

Vidnepligt og -godtgørelse kan dårligt opnås ved en skelforretning, og her bør det i særlig grad sikres, at parterne i skeltvister, hvor bevisbyrden helt overvejende er knyttet til vidneudsagn, efter ønske frit kan vælge at anlægge sag direkte ved retten uden først at have omkostninger til behandling af hævds spørgsmål ved en skelforretning. I det hele taget synes det tvivlsomt at lade officialprincippet råde, hvor der er tale om en hævdstvist mellem to parter. Dokumentation for hævd må dog antages bedst at kunne fremskaffes og føres af parterne selv, da det er dem, der har det fornødne lokalkendskab – ikke landinspektøren. Landinspektøren kan skaffe og i en vis udstrækning tolke luftfoto og brugsgrænser og på den vis belyse spørgsmålet. Men konstateringen af en brugsgrænse er ikke tilstrækkelig til at konkludere på aftaleret, faktisk brug med mere. Konkret kan eksempelvis et hegn være anlagt og holdt som andet end et fælles hegn uden, at det tydeligt fremstår i marken og på luftfoto. Her er forklaringer fra parter og tredjeparter essentielle.

Omvendt er en anden del af landinspektørens arbejde oplagt af mere officiel karakter. Undersøgelsen af, hvad der må vurderes at være den rette beliggenhed af det i matriklen registrerede skel (uden hævd), må siges at være af denne karakter. Her optræder landinspektøren ikke blot mellem parterne, men også som garant for offentligheden og som beskytter af tredjeparter – især panterettighedshavere. Denne del af arbejdet, der også forudsætter tekniske kundskaber, kan det argumenteres for at fastholde som fungerende efter officialprincippet og måske også som en obligatorisk del af processen. Arbejdet kan danne baggrund for et eventuelt påstandskort, som parterne, hvis de ønsker det, kan fremlægge ved domstolene. Denne struktur ville svare til § 4 i Forordning af 31. marts 1719, der blev citeret i afsnit 2.2.

Vælges en sådan adskillelse af undersøgelsen af det registrerede skel og undersøgelsen af hævd, kunne det tale for en todelt skelforretningsproces, jævnfør figur 11.1. Første del af processen fokuserer på undersøgelse af det registrerede skel og er obligatorisk. Processen afsluttes med et påstandskort, hvorpå parternes påstande er vist sammen med landinspektørens vurdering af, hvor det registrerede skel forløber. Anden del af processen fokuserer på hævd og har parternes materiale og udsagn i fokus og afsluttes med landinspektørens afsætning af det ejendomsretlige skel, eventuelt med parternes tiltrædelse (som i dag). Denne del af processen er ikke obligatorisk, men parterne kan i stedet vælge alternative konfliktløsningsmetoder, eksempelvis retsmægling, retssag, konfliktmægling i privat regi eller indbyrdes forhandlinger uden deltagelse af en mægler.

Figur 11.1. Et bud på en ny skelforrettingsproces. Efter det viste forløb følger landinspektørens sagsudarbejdelse og sagens notering i matriklen.

Vælger parterne at nøjes med det første møde i skelforrettingsprocessen og fortsætte i andet regi for at få en afgørelse af det ejendomsretlige skel, vil en ændring af skellet som følge af dom eller forlig gøre det nødvendigt senere at inddrage en landinspektør for at få sagen afsluttet som ejendomsberigtigelse eller arealoverførsel. Strukturen bidrager dermed ikke nødvendigvis til en billigere tvisteløsning. Graden af parternes proceskontrol øges dog væsentligt.

Vælger parterne at få en afgørelse om skellet i regi af en skelforretning, vil et ekstra møde i forhold til i dag ikke nødvendigvis øge landinspektørens arbejde og dermed skelforrettingsomkostningerne. Det fremgår af projektets undersøgelser, at landinspektøren typisk allerede i dag ofte vælger at lave forberedende arbejde i marken forud for skelforretningen. Desuden er der en del skelforretninger, der i dag udsættes og dermed kommer til at forløbe over to eller tre møder. Et ekstra møde i skelforretningen kan reducere behovet for såvel forberedende møder som udsættelser. I de tilfælde, hvor der ikke ellers ville være udsættelser, vil processen dog medføre ekstra partsmøde, som formentlig udgør en yderligere belastning af parterne. Medbringes advokat eller anden professionel bistand, vil det ekstra møde desuden øge parternes omkostninger. Et ekstra møde med dertilhørende ekstra varslingsfrist kan endvidere forlænge skelforrettingsprocessen. For parterne må det dog antages, at ulemperne kan opvejes af de fordele i forhold til beviser, information og kontradiktion, som modellen giver adgang til.

Beviser, informationer og kontradiktion

En model med to møder kan anvendes aktivt til at øge informationsniveauet til parterne. Før første møde kan parterne modtage tilstrækkeligt skriftligt informationsmateriale vedrørende processuelle regler, forventet procesforløb, materielle regler, bevistyper, landinspektørens neutralitet og upartiskhed, omkostningsfordelingsreglerne, mulighed for at søge om hel eller delvis refusion fra staten samt vigtigheden af at kontakte sit forsikringsselskab før skelforretningen. Samme informationer præsenteres mundtligt for parterne på det første møde, hvor landinspektøren bør lægge særlig vægt på at forklare om, hvilke typer af beviser parterne bør søge at fremskaffe til enten næstkommende møde eller til en eventuel retssag. Hvis det ikke allerede er aftalt før det første møde, bør det desuden aftales, hvorledes kommunikation skal foregå (rekommanderet brev, e-post til den officielle digitale postkasse eller anden løsning). Parterne kan på første møde gives anledning til at stille spørgsmål til elementer, de ikke forstår i informationsmaterialet.

Således vil parterne efter første møde være godt forberedte til efter mødet at påbegynde bevisfremskaffelse til belysning af hævde. På første møde kan landinspektøren desuden inddrage parterne aktivt i fremfindning af skelafmærkning og derigennem både øge parternes oplevelse af kontrol og udnytte det eventuelle lokalkendskab, parterne har. Samtidig kan mødet bidrage til, at alle parter ensartet og samtidigt får mundtlig forklaring, så parterne efterfølgende er klædt på til selv at beslutte det videre forløb både, hvilken proces de ønsker, og hvilke beviser og vidner de ønsker at føre.

Allerede på første møde kan landinspektøren fremlægge de eksisterende målinger, der ligger til grund for matriklens registrering. Eller, hvor sådanne ikke forefindes, fremlægge de dokumenter eller forhold, der danner baggrund for en fastlæggelse af skellet ud fra formodningsregler. Landinspektøren bør tilsvarende allerede ved første møde finde relevante tilgængelige oplysninger i offentlige registre – især tingbogen – og fremlægge og udlevere dem under mødet. Parterne har dermed mulighed for at stille spørgsmål eller efter mødet at finde supplerende oplysninger.

Ved at landinspektøren på første møde søger at få en klar udmelding fra parterne om, hvor de respektivt vurderer, at skellet er placeret, kan dette på første møde indmåles sammen med skelafmærkning, brugsgrænser og faste terrængenstande. På baggrund af oplysningerne og opmålingen på første møde kan landinspektøren på kontoret foretage de nødvendige beregninger og faglige vurderinger. På denne baggrund kan landinspektøren fremstille et påstandskort, hvor landinspektørens fastlæggelse af det i matriklen registrerede skel er vist sammen med parternes påstande, brugsgrænser og faste terrængenstande. I nogle sager kan landinspektøren formentlig med fordel vise et ortofoto som baggrund. Påstandskortet bør være parterne i hænde relativt kort tid (maksimalt fjorten dage) efter første møde, således at de kan lade kortet indgå i deres strategier for henholdsvis bevisfremskaffelse og forlig.

Efter første møde følger en proces, hvor parterne fremfinder beviser og modbeviser på hævde. Forløbet kræver tid og derfor processtyring fra landinspektøren, men skal samtidig sikre kontradiktion, således at parterne forud for andet skelforretningsmøde har fundet og fremlagt alt bevismateriale for hinanden og landinspektøren samt fundet alle relevante vidner og orienteret landinspektør og modpart om deres ønskede indkaldelse.

Påstandskort, tiltrædelse og øget partskontrol over afgørelsen

Først efter modtagelse af påstandskort bør der i processen åbnes for, at parterne indgår forlig om skellets beliggenhed. Dermed sikres, at parterne indgår forlig på et oplyst grundlag, og dermed at de i færre tilfælde fortryder deres tiltrædelse. At give parterne oplysninger om den retlige situation er udtryk for, at parterne med forligsmuligheden får en reel kontrol over afgørelsen, idet de er gjort bekendt med konsekvenserne af forliget.

På andet skelforretningsmøde kan parterne stille spørgsmål til påstandskortet og dermed få en begrundelse for landinspektørens vurderinger. Ellers anvendes mødet til mundtlig fremlæggelse af påstande, beviser, partsforklaringer og vidneforklaringer vedrørende hævde. Landinspektøren kan eventuelt have fundet supplerende beviser, for eksempel historiske luftfoto, der supplerer parternes fremlæggelser. Der kan også være indkaldt ekspertvidner. På baggrund af oplysningerne træffer landinspektøren en afgørelse og begrundet denne. Parterne får mulighed for kontradiktion, der kan ændre landinspektørens afgørelse. Parterne får afslutningsvist mulighed for at tiltræde afgørelsen, hvormed denne med det samme bliver endeligt. For at undgå misforståelser bør parterne ikke gives mulighed for skriftligt at tiltræde afgørelsen, før skellet er endelig afmærket. Uanset udfaldet bør det etableres som et fast proceselement, at parterne opfordres til at tale om omkostningsfordeling, hegning og en eventuel ændret beliggenhed af skellet (arealoverførsel), samt at de opfordres til at tale om eventuelle andre nabo-retlige problemstillinger, der er relevante i den konkrete sag.

Vælger parterne at anvende deres øgede procesvalg, kan de undlade andet skelforretningsmøde. Dette kan ske enten i enighed, eller ved at én af parterne anlægger retssag. Det må antages, at den klarhed, påstandskortet giver parterne, øger sandsynligheden for, at flere parter selv forhandler sig frem til en løsning. I sager, der afsluttes efter første skelforretningsmøde, er der som udgangspunkt ingen ændring sket i matriklens oplysninger om skellet. Senere dom eller forlig kan dog medføre, at skellet ændres som følge af hævde eller aftale. Landinspektøren, der rekvireres til sagen, må være opmærksom på, om resultatet skal registreres i matriklen som arealoverførsel, ejendomsberigtigelse eller (hvor skellet ikke ændres) som supplerende måling.

Skelforretninger som attraktivt alternativ til retssager

Hvis procesfriheden øges ved skelforretninger, vil der givet være parter, der vælger retsmægling eller konfliktmægling og dermed forsøger sig med konfliktløsning inden for den kategori, Vibeke Vindeløv kalder det nye paradigme, hvor der er fokus på forbedring af parternes relationer (jævnfør afsnit 3.4). Men det er urealistisk at forestille sig, at parterne altid vil kunne komme til enighed, og derfor vil der fortsat være efterspørgsel efter processer, hvor tredje-parter træffer beslutning i parternes tvist. Ved øget procesvalg for skeltvister vil skelforretningers fortsatte eksistens forudsætte, at processen udgør et attraktivt alternativ til retssager.

I modsætning til skelforretninger så udarbejdes der med jævne mellemrum brugertilfredshedsundersøgelser for domstolene. Den seneste i 2013⁹⁶² giver et indtryk af, hvad skelforretninger

⁹⁶² Oxford Research A/S, Brugerundersøgelse af Danmarks Domstole 2013, udarbejdet for Domstolsstyrelsen, oktober 2013. I civile sager følte 91 % af de almindelige brugere (ikke-professionelle) sig ordentligt behandlet (figur 1.8). I undersøgelserne, der inkluderer samtlige sager i retssystemet, fremgår det, at 90 % af parterne oplever, at retten er professionel, 84 % oplever en tryk atmosfære i retten, 84 % vurderer, at retten er effektiv (figur 1.6). 84 % af parterne var enige i, at dommeren var neutral (figur 5.2), 89 % var enige i, at dommeren havde en passende autoritet (figur 5.4). 78 % af parterne var enige i, at afgørelsen indeholdt en dækkende beskrivelse for omstændighederne (figur 6.2), 77 % var enige i, at afgørelsen indeholdt en dækkende begrundelse for resultatet (figur 6.3). 70 % af parterne var tilfredse med rettens sagsbehandlingstid.

er ”oppe imod”. I undersøgelsen lægges vægt på at undersøge parternes oplevelse af elementer, der påvirker den processuelle retfærdighed, herunder tillidsskabende elementer (professionel, tryk atmosfære, effektivitet, dommens beskrivelse af omstændigheder, dommens begrundelse for resultat), oplevet neutralitet og interpersonel respekt (ordentlig behandlet). Det fremgår, at der er særdeles stor tilfredshed hos retssagernes parter. Landinspektørens rolle bliver her at matche dommeren i forhold til ”rigtig adfærd”. Det kunne være relevant at foretage samme type brugerundersøgelse for skelforretninger.

Af undersøgelsen fremgår det også, at skønt parterne er mindre tilfredse med sagsbehandlingstiden end med retten og dommerens adfærd, så er de dog alligevel i 70 % tilfælde positive. Der er ikke foretaget målinger på tilfredshed med omkostningsniveauet, hvilket vel må forstås i sammenhæng med, at rettens gebyrer er en ganske beskedent del af de samlede omkostninger ved retssager, der ellers især udgøres af advokatomkostningerne. Traditionelt evalueres judicielle processer også i forhold til om de er hurtige og billige. Hurtigere og billigere proces end domstolens proces synes at have været formålet, da landbrugets interesseorganisationer i 1935 kom med deres betænkning, der foreslog regler, hvorefter der ved hegnsynsforretninger kunne træffes afgørelse om skellets beliggenhed, hvis der ikke kunne opnås enighed om landinspektørens skelsætning. Organisationerne fik ikke deres ønske om en lægmandsavgørelse ved hegnsynet gennemført, i stedet blev det som omtalt i afsnit 2.2 landinspektører, der i 1949 blev tildelt opgaven under betegnelsen skelsætningsforretninger.

Det er ikke her gjort til genstand for større undersøgelse, om skelforretningsprocesser specifikt er billigere end retssager. Min fornemmelse kan være, at da skelforretningerne i modsætning til retssager er fuld brugerbetalt, og der samtidig ofte anvendes advokater ved skelforretninger, således at parterne både skal betale skelforretningsomkostninger og advokatomkostninger, kan skelforretninger være lige så omkostningstunge som retssager. Hvor de prøves ved domstolene, udgør skelforretninger antageligvis en fordyrelse af tvisteløsningen. For parter, der ikke har advokater med ved skelforretningen, er der formentlig en besparelse at opnå, men den kan omvendt også føre til, at parterne i sådanne tilfælde ikke kan få retshjælpsdækning fra forsikrings-selskabet.

Skelforretninger kan til gengæld være langt hurtigere end en retssag. Skal den nuværende proces forbedres, så de i afhandlingens nævnte problemer med især kontradiktion afhjælpes, kan det dog forlænge processen. Det bliver dermed relevant at overveje, om den nuværende søgsmålsfrist på otte uger kan reduceres. Men især øger det behovet for at sikre, at liggetid hos landinspektøren reduceres til et minimum. I praksis er der en del landinspektører, der ikke overholder de gældende krav til procestid. Gennem reglerne kunne søges gennemtvunget en lavere procestid. Hvor der fastlægges regler for maksimal sagsbehandlingstid hos landinspektøren, bør det dog tydeligt angives, at overskridelsen ikke fører til, at sagen er ugyldig, da dette ikke kan tjene parternes interesse.

Ud over de traditionelle bedømmelseskriterier for judicielle afgørelser kan der desuden peges på andre elementer, der understøttet af regelgrundlaget kan skabe større værdi for parterne. Den eksisterende mulighed for at få en afgørelse tættere på hjemmet i et mindre formalistisk og mere forståeligt sprogbrug kan have værdi. En ny tilrettelæggelse af processen, så parterne får større indflydelse og i højere grad gennem informationer og med hjælp fra landinspektøren opnår kontrol, kan give værdi. Understøttelse af parternes indbyrdes dialog, så de forhandler om andet end skeltvisten og dermed får mulighed for at afslutte konflikten helt, vil også kunne give nogle parter en større værdi.

Afgørende bliver det desuden at gøre op med en myndighedsforståelse, hvor landinspektøren uden tøjler gives større myndighed og færre forpligtigelser end embedsmænd; uden at have det uddannelsesmæssige og erfaringsmæssige grundlag eller være underlagt de processuelle stringente krav, som stilles til dommere. Når det ved skelforretninger er valgt, at det alene er parterne, der skal betale processen, er det også relevant at skabe en forståelse for, at parterne qua deres betaling og deres tvist er de faktiske og de eneste ejere af processen. Processen tilhører parterne, hverken landinspektører eller matrikelmyndighed.

11.2 Nabotvister i centrum

Skeltvister er kun én af mange typer nabotvister i samfundet. Nabotvister berører en meget uensartet gruppe af lovgivninger. Forskellige bolig- og ejerformer skaber en yderligere diversitet. For parter i nabotvister er det antageligt ikke altid let at vide, hvordan de skal løse deres konflikt med naboen, herunder præcis hvilken lovgivning og myndighed en given nabogene vedrører. Ukendskab til proces samt omkostningsniveau ved nogle typer af konfliktløsningsprocesser kan antageligvis vanskeliggøre parternes adgang til at få tvisten løst.

På baggrund af mine undersøgelser synes spekulationerne at pege på økonomien som en vigtig faktor for, om parterne vælger at inddrage en tredjepart i deres tvisteløsning. Uanset om parterne foretrækker processer, hvor tredjeparter træffer en afgørelse, eller processer, hvor tredjepart gennem mægling understøtter, at parterne sammen finder en afgørelse, kan etableringen af billig tvisteløsning for begge kategorier muligvis hjælpe parter i nabostrid.

Et eksempel på en sådan ordning er hegnsynsforretninger, der jævnfør afsnit 8.2.2 koster mindre end 2000 kr. For denne pris kan parterne selvsagt ikke få en professionel afgørelse, men de kan få en lægmandsafgørelse fra neutrale tredjeparter. For mange parter vil dette muligvis give den afslutning på sagen, der skal til for at komme videre i tilværelsen. Kommunen er som den lokale myndighed også det mest oplagte sted for parterne at henvende sig. Frem for at sende parterne rundt til en række forskellige tvisteløsningsprocesser kunne det overvejes at etablere en proces, der varetog alle typer nabotvister. Etablering af et nabonævn i kommunalt regi kunne dermed være en løsning. Gode og dårlige erfaringer med hegnsyn kunne inddrages ved etableringen. Vanskelighederne hermed er naturligvis netop den omfattende lovgivning, sådanne nævn skulle gøre sig bekendt med.

Fælles for nabokonflikter synes at være, at de spiller en sundhedsskadelig rolle på grund af stressbelastningen af parterne. I maj i år blev som nævnt i afsnit 1.1.2 publiceret en videnskabelig undersøgelse, der påviser en direkte sammenhæng mellem nabokonflikter og for tidlig død⁹⁶³. Det synes rimeligt at antage, at det både af økonomiske og medmenneskelige årsager har en samfundsmæssig interesse at finde løsninger til mindskning af problemet. Sådanne løsninger må baseres på videre undersøgelser af, hvad der skal til for, at parterne i nabotvister understøttes i at få løst deres konflikt. Uden denne viden kan overvejelser som ovenstående kun funderes på spekulationer. Af samme årsag skitseres ikke et detaljeret forslag som ved skelforretningsprocessen, men blot et oplæg til drøftelse.

⁹⁶³ Rikke Lund, Ulla Christensen, Charlotte Juul Nilsson, Margit Kriegbaum og Naja Hulvej Rod, Stressful social relations and mortality: A prospective cohort study, *Journal of Epidemiology and Community Health*, 2014.

Litteratur og kilder

Litteratur

(listet alfabetisk efter forfatter(ere) og herefter alder)

A

- **Lin Adrian**, Om standpunkter, interesser og behov, Kart og Plan, nr. 4, 2008, s. 233-239.
- **Lin Adrian**, Mellem retssag og rundbordssamtale – retsmægling i teori og praksis, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2012, s. 106.
- **Lin Adrian**, Procesretfærdighed – det er også *måden*, der tæller, Juristen, nr. 3 2013, s. 107-116.
- **Maureen L. Ambrose**, Contemporary justice research: A new look at familiar questions, Organizational Behavior and Human Decision Processes, bind 89, 2002, s. 803-812.

B

- **Svend Balslev**, Spredte træk af landmålerens daglige liv i Svend Balslev og Hans Ejner Jensen, Landmåling og Landmålere, Danmarks økonomiske opmåling, Den danske Landinspektørforening, 1975, s. 65-118.
- **Bendt Berg**, Omkostningsfordeling ved skelforretninger, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 1995, s. 430-432.
- **Bendt Berg**, Hegnsloven med kommentarer, 3. udgave, Forlag Bendt Berg, 2004.
- **H. Russell Bernard**, Research methods in anthropology, qualitative and quantitative approaches, 5. udgave, AltaMira Press, 2011.
- **Robert J. Bies**, Interactional (in)justice: The sacred and the profane, i Jerold Greenberg, R. Cropanzano (red.), Advances in organizational justice, Stanford University Press, 2001, s. 89-118.
- **Robert J. Bies** og **Joseph.S. Moag**, Interactional justice: Communication criteria of fairness, i R.J. Lewicki, B.H. Sheppard, M.H. Bazerman (red.), Research on negotiations in organizations, bind 1, 1JAI Press, Greenwich, CT, 1986, s. 43-55.
- **Peter Blume**, Juridisk Metodelære, 5. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2009.
- **Caroline B. Brettell**, Fieldwork in the Archives: Methods and Sources in Historical Anthropology, i H. Russel Bernards (red.), Handbook of Methods in Cultural Anthropology, AltaMira Press, 1998, s. 513-546.
- **Lars Buhl**, Retshjælpforsikring ved skelsætningsforretninger – en vigtig ankenævns-kendelse, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 34. bind, Den danske Landinspektørforening, 1989, s. 535-537.
- **Lars Buhl**, Landinspektørloven med kommentarer, udgivet i samarbejde mellem Geodatastyrelsen og Praktiserende Landinspektørs Forening, 2013.

C

- **Mary Fyrst Carlsen**, Skelsætninger, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 31. bind, Den danske Landinspektørforening, 1982, s. 248-258.
- **Mary Fyrst Carlsen**, Orientering fra Matrikeldirektoratet, Om skelsætningssager, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 32. bind, Den danske Landinspektørforening, 1984, s. 143-145.
- **Jonathan D. Casper, Tom Tyler og Bonnie Fisher**, Procedural Justice in Felony Cases, Law and Society Review, 22, 1988, s. 483-507.
- **Anne-Marie Christensen**, Forligsmægling i nabokonflikter – en sag for landinspektører? Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 2005, s. 284-287.
- **Ronald L. Cohen**, Procedural Justice and Participation, Human Relations, bind 38, 1985, s. 643-663.
- **Jason A. Colquitt**, On the dimensionality of organizational justice: A construct validation of a measure, Journal of Applied Psychology, bind 86, nr. 3, 2001, s. 386-400.
- **Jason A. Colquitt og Jessica B. Rodell**, Justice, Trust, and Trustworthiness: A longitudinal analysis integrating three theoretical perspectives, Academy of Management Journal, bind 54, nr. 6, 2011, s. 1183-1206.
- **Juliet Corbin og Anselm Strauss**, Basics of Qualitative Research, 3 udgave, Sage Publications, 2008.

D

- **Kathleen Dewalt og Billie R. Dewalt med Coral B. Wayland**, Participant Observation, i H. Russell Bernard (red.), Handbook of Methods in Cultural Anthropology, Altamira Press, 1998, s. 259-299.
- **Domstolsstyrelsen**, Domstolsstyrelsens årsberetning 2013.
- **Domstolsstyrelsen**, Nøgletal for domstolene, 1. kvartal 2014. Tilgængelig på Domstolsstyrelsens hjemmeside:
<http://www.domstol.dk/om/talogfakta/statistik/noegletal/Pages/default.aspx>

E

- **Et samarbejde mellem faginstitutioner og universiteter i Norden**, Dannelse og transaktioner vedrørende fast ejendom i de nordiske lande, Udgivet af Kort- og Matrikelstyrelsen, 2006.
- **Bo von Eyben, Peter Mortensen og Peter Pagh**, Fast ejendom Rådighed og regulering, 2. udgave, Forlaget Thomson, Gad Jura, 2003.
- **W.E. von Eyben**, Fast ejendoms regulering, 3. omarbejdede udgave, Juristforbundets Forlag København 1971.

F

- **Rodger Fisher og William Ury med Bruce Patton**, Getting to Yes, Penguin Books, 2011.

G

- **Hans Gammeltoft-Hansen, Jon Andersen, Morten Engberg, Kaj Larsen, Karsten Loiborg og Jens Olsen**, Forvaltningsret, 2. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2002.

- **Anthony Giddens**, Working with Sociology: Methods of Research, i Sociology, Cambridge Policy, 1989, s. 659-690.
- **Stephen B. Goldberg** og **Margaret L. Shaw**, The Past, Present, and Future of Mediation as Seen through the Eyes of Some of Its Founders, Negotiation Journal, 2010, s. 237-253.
- **Bernhard Gomard** og **Michael Kistrup**, Civilprocessen, 7. udgave, Karnov Group Denmark A/S, 2013.
- **Jerald Greenberg**, Determinants of Perceived Fairness of Performance Evaluations, Journal of Applied Psychology, bind 7, nr. 2, 1986, s. 340-342.
- **Jerald Greensberg**, Setting the Justice Agenda: Seven Unanswered Questions about “What, Why and How”, Journal of Vocational Behavior, bind 58, 2001, s. 210-219.

H

- **Martyn Hammersley** og **Paul Atkinson**, Ethnography principles in practice, 3. udgave, Routledge, 2007.
- **Birgit Susanne Hansen**, Digitale matrikelkort i Sønderjylland, og hvordan de anvendes i det daglige, i Landinspektøren, Tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, Den danske Landinspektørforening, 1995, 37. bind, s. 346-352.
- **Kirsten Hastrup**, Introduktion - Den antropologiske videnskab, i Kirsten Hastrup (red.), Ind i Verden, En grundbog i antropologisk metode, 1. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2003, s. 9-33.
- **Kirsten Hastrup**, Sproget, Den praktiske forståelse, i Kirsten Hastrup red., Ind i Verden, En grundbog i antropologisk metode, 1. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2003, s. 207-225.
- **H.T. Heering**, Bestemmelser om Skelsætning i en ny Hegnslov, Indledning til Diskussion ved H.T. Heering og Diskussion ved Mødet i Landinspektørforeningens 2. Kreds i Aarhus den 27. februar 1938, Tidsskrift for Opmaalings- og Matrikulsvesen, Bind 15, 2. hæfte, maj 1938, s. 80-88.
- **Trine Heinemann** og **Lars Buhl**, Skelforretninger 1990-1996, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 38. bind, Den danske Landinspektørforening, 1997, s. 399-400.
- **John Angus D. Hildreth**, **Don A. Moore** og **Steven L. Blader**, Revisiting the Instrumentality of Voice: Having Voice in the Process Makes People Think They Will Get What They Want, Social Justice Research, bind 4, 2014, s. 209-230.
- **Pauline Houlden**, **Stephen LaTour**, **Laurens Walker** og **John Thibaut**, Preference for Modes of Dispute Resolution as a Function of Process and Decision Control, Journal of experimental social psychology, bind 14, 1978, s. 13-30.

I

- **Knud Illum**, Dansk Tingsret, 2. udgave, Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1966.

J

- **Jonathan Jackson**, **Ben Bradford**, **Mike Hough**, **Andy Myhill**, **Paul Quinton** og **Tom R. Tyler**, Why do people comply with the law? Legitimacy and the Influence of Legal Institutions, British Journal of Criminology, 2012, 52, s. 1051-1071.
- **Niels Jensen**, Skelforretninger i praksis, Landinspektøren tidsskrift for kortlægning og arealforvaltning, 39. bind, Den danske Landinspektørforening, 1998, s. 100-104.

K

- **Franz Kafka**, Processen, 8. udgave, Gyldendal, 1981.

- Et samarbejde mellem faginstitutioner og universiteter i Norden, Dannelse og transaktioner vedrørende fast ejendom i de nordiske lande, Udgivet af **Kort- og Matrikelstyrelsen**, 2006.
- **Kimberlee K. Kovach**, og **Lela P. Love**, Mapping Mediation: The Risk of Riskin's Grid, Harvard Negotiation Law Review, bind 3, 1998, s. 71-110.
- **Axel Kristiansen**, Hegnslovgivningens Anvendelse til Afslutning af en Skelsag, Tidsskrift for Opmaalings- og Matrikulsvæsen, Bind 9, 5. hæfte, januar 1921, s. 93-95.
- **Klaus Kummer**, Den faste eiendom og dens grænser fra et filosofisk synspunkt - The Property and the Boundary from a philosophical wiew. Kart og Plan 2009, bind 69, s. 145-150.
- **Steinar Kvale** og **Svend Brinkmann**, InterView, Introduktion til et håndværk, 2. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2009.

L

- **Gerald S. Leventhal**, What should be done with equity theory? New Approaches to Study of Fairness in Social Relationships, i K.J. Gergen, M.S. Greenberg, R.H. Willis (red.), Social exchange: Advances in theory and research, Plenum, New York, 1980, s. 27-55.
- **E. Allan Lind**, **Ruth Kanfer** og **P. Christopher Earley**, Voice, control and procedural justice, Journal of Personality and Social Psychology, bind 59, 1990, s. 952-959.
- **E. Allan Lind** og **Tom R. Tyler**, The Social Psychology of Procedural Justice, Plenum Press, 1988.
- **Robin I. Lissak** og **Blair H. Sheppard**, Beyond Fairness: The Criterion Problem in Research on Dispute Intervention, Journal of Applied Social Psychology, 1983, 13, 2, s. 45-65, 1983
- **Rikke Lund**, **Ulla Christensen**, **Charlotte Juul Nilsson**, **Margit Kriegbaum** og **Naja Hulvej Rod**, Stressful social relations and mortality: A prospective cohort study, Journal of Epidemiology and Community Health, 2014.

M

- **Robert J. MacCoun**, Voice, Control, and Belonging: The Double-Edged Sword of Procedural Fairness, Annual Review of Law and Social Science, bind 1, 2005, s.171-201
- **Finn Martensen**, Landinspektøransvaret, En redegørelse vedrørende den praktiserende landinspektørs civile ansvar, Den danske Landinspektørforenings Forlagsvirksomhed, 1981.
- **Roger C. Mayer**, **James H. Davies** og **F. David Schoorman**, An integrative model of organizational trust, Academy of Management Review, bind 20, 1995, s. 709-734.
- **David M. Messick**, **Suzanne Bloom**, **Janet P. Boldizar** og **Charles D. Samuelson**, Why We Are Fairer Than Others, Journal of Experimental Social Psychology, 21, 1985, s. 480-500.
- **Gerold Mikula**, **Birgit Petri** og **Norbert Tanzer**, What people regard as unjust: Types and structures of everyday experiences of injustice, European Journal of Social Psychology, bind 20, 1990, s. 133-149.
- **Leiv Bjarne Mjøs** og **Hans Sevattal**, Egedomstvistar og matrikelsystem, Kart og Plan 3-2011, s. 151-171.

N

- **NaturErhvervstyrelsen**, NaturErhvervstyrelsens vederlagstakster for 2014

- **H.O. Nordlund**, Skelsætninger gennem 20 år, Landinspektøren Tidsskrift for Opmålings og Matrikelvæsen, 26. bind, Den danske Landinspektørforening, 1972, s. 493-518.

O

- **Oxford Research A/S**, Brugerundersøgelse af Danmarks Domstole 2013, Udarbejdet for Domstolsstyrelsen, oktober 2013.

P

- **V. E. Pedersen**, Matrikelvæsen, Den kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, 1951.
- **Michael J. Platow, Rachael A. Eggins, Rachana Chattopadhyay, Greg Brewer, Lisa Hardwick, Laurin Milsom, Jacinta Brocklebank, Thérèse Lalor, Rowena Martin, Michelle Quee, Sara Vassallo og Jenny Welsh**, Two experimental tests of relational models of procedural justice: Non-instrumental voice and authority group membership, British Journal of Social Psychology, bind 52, 2013, s. 361-376.
- **Jan-Willem Van Prooijen, Kees van den Bos og Henk A. M. Wilke**, Procedural Justice and Status: Status Salience as Antecedent of Procedural Fairness Effects, Journal of Personality and Social Psychology, bind 83, nr. 6, 2002, s. 1353-1361.

R

- **Lars Ramhøj**, Udstykningsloven med kommentarer, G.E.C. Gads forlag, 1992.
- **Lars Ramhøj**, Hvor ligger skellet? 1. udgave, Gad Jura, Thomson Information A/S, 1998.
- **Lars Ramhøj**, Matrikulær Sagsudarbejdelse 4, Institut for Samfundsudvikling og Planlægning, Aalborg Universitet, 1999.
- **Lars Ramhøj**, unavngiven kommentar til afgørelse i Responsumudvalget i Landinspektørens Meddelelsesblad – De blå sider 2003, Den danske Landinspektørforening, s. 44.
- **Magne Reiten**, Jordskifteretten som konfliktløser, Kart og Plan 3-2012, s. 227-229.
- **Karsten Revsbech, Carl Aage Nørgaard og Jens Garde**, Forvaltningsret - Sagsbehandling, 7. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2014.
- **Leonard L Riskin**, Understanding Mediators' Orientations Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed, Harvard Negotiation Law Review, bind 1, 1996, s. 7-52.
- **Leonard L. Riskin og Nancy A. Welsh**, Is That All There is?: "The Problem" in Court-Oriented Mediation, George Mason Law Review, bind 15, 2008, s. 863-932.
- **Cecilie Rubow**, Samtalen, Interviewet som deltagerobservation, i Kirsten Hastrup (red.), Ind i Verden, En Grundbog i Antropologisk Metode, 1. udgave, Hans Reitzels Forlag, 2003, s. 227-245.
- **Klaus, F. Röhl**, Procedural Justice: Introduction and Overview, i Klaus F. Röhl og Stefan Machura, Procedural Justice, The Oñati International Institute for the Sociology of Law, 1997, s. 1-35.

S

- **Regina A. Schuller og Patricia A. Hastings**, What Do Disputants Want? Preference for Third Party Resolution Procedures, Canadian Journal of Behavioural Science, bind 28, 1996, s. 130-140.
- **Blair H. Sheppard og Roy J. Lewicki**, Towards general principles of managerial fairness, Social Justice Research, bind 1, nr. 2, 1987, s. 161-176.

- **Jens Edvin A. Skoghøy**, Endringer i Sivilprocessen som følge av ny tvistelov og betydningen av disse for jordskifteprosessen, i Øyvind Ravna (red.), Areal og eiendomsrett, Universitetsforlaget 2007, s. 547-567.
- **Ann-Marie Frydendal Sørensen** og **Flemming Svenstrup**, Skelforretninger i praksis – Redegørelse, diskussion og vurdering af de erfarne landinspektørers praksis, Landinspektøruddannelsens 10. semester, Aalborg Universitet, 2007.

T

- **John Thibaut** og **Laurens Walker**, Procedural Justice a psychological analysis, Lawrence Erlbaum associates publishers, 1975.
- **TNS Gallup - Public**, Tema: Nabokrig til BT, 24.-26. august 2010, Public 57277 © TNS Gallup for BT.
- **Tom R. Tyler**, What is procedural justice?: Criteria used by citizens to assess the fairness of legal procedures, Law and Society Review, 22, 1988, s. 103-135.
- **Tom R. Tyler**, Citizen discontent with legal procedures: A social science perspective on civil procedure reform, American Journal of Comparative Law, bind 45, 1997, s. 871-904.
- **Tom R. Tyler**, Social Justice: Outcome and Procedure, International Journal of Psychology, 2000, 35, s. 117-125.
- **Tom R. Tyler**, Why people obey the law, Princeton University Press, 2006.
- **Tom R. Tyler** og **E. Allan Lind**, A relational Model of Authority in Groups, i M. Zanna (red.), Advances in Experimental Social Psychology, bind 25, New York: Academic Press, 1992.
- **Tom R. Tyler** og **E. Allan Lind**, Procedural Justice, i Joseph Sanders og V. Lee Hamilton (red.), Handbook of justice research in law, 2001, s. 65-92.
- **Tom R. Tyler**, **Kenneth Rasinski** og **Nancy Spodick**, The influence of voice on satisfaction with leader: Exploring the meaning of process control, Journal of Personality and Social Psychology, bind 48, 1985, s. 72-81.

V

- **Vibeke Vindeløv**, Mediation: A Non-model, Djøf Publishing, 2007.
- **Vibeke Vindeløv**, Konfliktmægling – en reflektiv model, 2. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2008.

W

- **Laurens Walker**, **E. Allan Lind** og **John Thibaut**, The Relation between Procedural and Distributive Justice, Virginia Law Review, bind. 65, nr. 8, 1979, s. 1401-1420.
- **James A. Wall** og **Timothy C. Dunne**, Mediation Research: A Current Review, Negotiation Journal, 2012, s. 217-244.

Hjemmesider

Jordskiftedomstolenes hjemmeside: <http://www.lagmannsrett.no>

Offentliggjorte norske retskilder

(listet efter hovedlovens alder og nummer)

- Lov nr. 1 af 9. december 1966 om hevd. Sidst ændret i lov om endringer i lov nr. 50 af 9. juni 1978 om kulturminner, lov nr. 1 af 9. december 1966 om hevd og lov nr. 37 af 2. juni 1978 om godtroererv av løvsøre.
- Lov nr. 77 af 21. december 1979 om jordskifte o.a. Sidst ændret ved lov nr. 4 af 11. januar 2013 om endringer i jordskifteloven.
- Lov nr. 90 af 17. juni 2005 om mekling og rettergang i sivile tvister som ændret ved lov nr. 25 af 31. maj 2013 om endringer i lovgivningen om industrielt rettsvern m.m.
- Lov nr. 101 af 17. juni 2005 om egedomsregistrering. Sidst ændret i lov nr. 56 af 3. september 2010 om infrastruktur for geografisk information.

Offentliggjorte danske retskilder

(listet som love, bekendtgørelser, instrukser, vejledninger, lovforslag, forarbejder, domme og administrativ praksis; herefter listet efter alder)

Love, lovbekendtgørelser og forordninger

- Kong Christian Den Femtis Danske Lov, Lov af 15. april 1683.
- Forordning af 31. marts 1719
- Lov af 11. februar 1863 om den kommunale Beskatning i Kjøbstæderne udenfor Kjøbenhavn
- Lov nr. 81 af 11. Maj 1897 om Jords Udstykning og Sammenlægning m.m.
- Lov nr. 93. af 6. april 1906 om Jords Udstykning og Sammenlægning m. m.
- Lov nr. 108 af 3. april 1925 om jords udstykning og sammenlægning m.m.
- Lov nr. 290 af 31. marts 1949 om udstykning og sammenlægning m. m. af faste ejendomme
- Lov nr. 180 af 28. april 1971 om ændring af lov om udstykning og sammenlægning m.m. af faste ejendomme og lov om afgift for ekspedition af udstykningsager
- Lovbekendtgørelse nr. 6 af 7. januar 1977 om udstykning og sammenlægning m.m. af faste ejendomme
- Lov nr. 139 af 17. marts 1999 om ændring af lov om udstykning og anden registrering i matriklen
- Lov nr. 466 af 7. juni 2001 om ophævelse af lov om landvæsensretter og om ændring af forskellige love som følge af nedlæggelsen af landvæsensretterne
- Lov nr. 542 af 24. juni 2005 om regional statsforvaltning
- Lovbekendtgørelse nr. 158 af 9. marts 2006 om tinglysning
- Lovbekendtgørelse nr. 936 af 8. september 2006 om retsafgifter.
- Lovbekendtgørelse nr. 59 af 19. januar 2007 om hegn som ændret ved lov nr. 484 af 17. juni 2008 og lov nr. 1336 af 19. december 2008
- Lov nr. 12 af 11. januar 2010 om ændring af lov om udstykning og anden registrering i matriklen, lov om landinspektørvirksomhed og lov om afgift ved udstykning m.m.
- Lovbekendtgørelse nr. 1008 af 24. oktober 2012 om rettens pleje
- Lov nr. 647 af 12. juni 2013 om ændring af lov om regional statsforvaltning, lov om børns forsørgelse, lov om ægteskabs indgåelse og opløsning og forskellige andre love som følge af ændret organisering af statsforvaltningerne
- Lovbekendtgørelse nr. 680 af 17. juni 2013 om landinspektørvirksomhed.

- Lovbekendtgørelse nr. 983 af 8. august 2013 om retssikkerhed og administration på det sociale område
- Lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 om udstykning og anden registrering i matriklen
- Bekendtgørelse nr. 433 af 22. april 2014 af forvaltningsloven

Bekendtgørelser

- Bekendtgørelse nr. 129 af 23. marts 1982 om udstykningsarbejder m.v.
- Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010 om skelforretninger.
- Bekendtgørelse nr. 1676 af 20. december 2013 om matrikulære arbejder.

Instrukser

- Rentekammerets Instrukser m. m. for Udførelsen af Matrikuleringsarbejderne af 14. Juni 1806

Vejledninger

- Vejledning nr. 46 af 18. april 2001 om matrikulære arbejder
- Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003 om skelforretninger

Lovforslag

- Forslag til Lov om ændring af lov om udstykning og sammenlægning m.m. af faste ejendomme og lov om afgift for ekspedition af udstykningsager (lov nr. 180 af 28. april 1971). Bemærkninger til lovforslaget.
- Lovforslag nr. L8, Folketinget 1989-90. Fremsat den 4. oktober 1989 af boligministeren. Forslag til Lov om udstykning og anden registrering i matriklen. Bemærkninger til lovforslaget

Betænkninger og andre forarbejder

- Betænkning afgivet af Det af Landbrugsministeriet under 25. marts 1946 nedsatte Udvalg angaaende Revision af Lovreglerne om Opretholdelse og Drift af Jordbrug
- Betænkning angående Revision af Hegnsloven afgivet af Den af Landbrugsministeriet under 24. april 1946 nedsatte kommission
- Matrikeldirektoratet, Revision af udstykningsloven, Berigtigelser Skelsætninger Private veje, Redegørelse nr. 3 om revision af udstykningsloven, 1987
- Reform af den civile retspleje V, Betænkning nr. 1481, København 2006

Domme offentliggjort i Ugeskrift for Retsvæsen

- U1994.499V
- U2005.2156V
- U2005.3129/2V
- U2008.1503V
- U2012.768V

Administrativ praksis

- Kendelse af 26. august 1996 Landinspektørnævnets Sag 166, offentliggjort i Landinspektørens Meddelelsesblad – De blå sider 1996, Den danske Landinspektørforening, s. 37.

- Kendelse af 5. oktober 1998 i sag nr. 47.465, offentliggjort på Ankenævnet for Forsikrings hjemmeside.
- Kendelse af 2. november 1999 Landinspektørnævnets Sag 205, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>
- Kendelse af 26. august 2002 i sag nr. 56.971, offentliggjort på Ankenævnet for Forsikrings hjemmeside.
- Kendelse af 7. februar 2003 i Landinspektørnævnets sag 244, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>
- Landinspektørnævnets kendelse af 15. september 2004 i Sag 262, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>
- Kendelse af 20. oktober 2008 i sag nr. 73.337, offentliggjort på Ankenævnet for Forsikrings hjemmeside.
- Kendelse af 3. april 2009 Landinspektørnævnets Sag 313, offentliggjort på Landinspektørnævnets hjemmeside: <http://www.landinspektoernaevnet.dk/>

Ikke offentliggjorte kilder

(listet efter alder)

- Forhandlingsprotokol for det af Landbrugsministeriet under 25. marts 1946 nedsatte Udvalg angaaende Revision af Lovreglerne om opretholdelse og drift af Jordbrug.
- Brev fra klagers advokat til Landbrugsministeriet modtaget den 31. marts 1959 i sagen j.nr. U.J.1959/1871.
- Dom af 10. marts 1960 fra retskreds nr. 30. Maribo købstad m.v. i sagen B.S.728/1959.
- Brev af 25. juli 1967 fra Matrikeldirektoratet, Landbrugsministeriet, til landinspektør i sagen j.nr. U.J.1967/3528.
- Brev af 24. august 1970 fra landinspektør til Matrikeldirektoratet i sagen j.nr. U.J. 1970/5773.
- Brev af 22. oktober 1970 fra sagspart til landinspektør i sagen j.nr. U.J.1970/18225.
- Brev af 15. december 1970 fra sagspart til Landbrugsministeriet, Matrikeldirektoratet i sagen j.nr. U.J.1970/18225
- Brev af 22. december 1970 fra Landbrugsministeriet, Matrikeldirektoratet til landinspektør i sagen j.nr. U.J.1970/5773.
- Brev af 3. marts 1971 fra Landbrugsministeriet, Matrikeldirektoratet til sagspart i sagen j.nr. U.J.1970/18225
- Brev af 10. oktober 1978 fra klager til Landinspektørnævnet i Landinspektørnævnets Sag 73.
- Brev af 23. juli 1980 fra Matrikeldirektoratet til landinspektør i sagen U.J. 1979/16155.
- Brev af 6. juni 1984 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 95.
- Brev af 28. maj 1986 fra Matrikeldirektoratet til landinspektør i sagen j.nr. U1986/1828f.
- Brev af 15. juni 1988 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 114.
- Brev fra klager af 3. oktober 1988 i Landinspektørnævnets Sag 123
- Brev af 6. marts 1989 fra part til Matrikeldirektoratet i sagen U1987/4082
- Brev af 3. oktober 1989 fra rekvirentens modpart i Landinspektørnævnets Sag 123.
- Brev fra landinspektør af 11. november 1989 i Landinspektørnævnets Sag 123
- Brev fra klager af 3. januar 1990 i Landinspektørnævnets Sag 123
- Brev fra landinspektør af 16. februar 1990 i Landinspektørnævnets Sag 123
- Brev af 15. juni 1994 fra part til landinspektør i sagen j.nr. U1994/4267.

- Brev af 12. december 1996 fra part til Kort- og Matrikelstyrelsen i sagen j.nr. U1996/9124.
- Brev af 26. maj 1997 fra klager til Kort- og Matrikelstyrelsen i sagen j.nr. U1997/185B
- Brev af 4. juli 1997 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til klager i sagen j.nr. U1997/185B
- Ikke-offentliggjort brev af 4. august 1998 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 196.
- Brev den 3. december 2001 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen j.nr. U2001/8655.
- Brev den 21. december 2001 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen j.nr. U2001/8655.
- Brev af 19. november 2002 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 249.
- Brev af 10. december 2002 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til klager i sagen j.nr. U2002/3091D.
- Telefonnotat fra samtale mellem Kort- og Matrikelstyrelsen og landinspektør den 27. august 2003 i sagen j.nr. U2003/7604.
- Brev af 23. juli 2004 fra klager til Kort- og Matrikelstyrelsen i sagen j.nr. U2004/5176
- Brev af 13. september 2004 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til klager i sagen j.nr. U2004/5176
- Brev af 2. marts 2007 i fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen j.nr. U2005/8096.
- Brev af 19. januar 2008 fra klager til Landinspektørnævnet i Landinspektørnævnets Sag 310.
- Brev af 11. april 2008 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 313.
- Brev af 3. juni 2008 fra Landinspektørnævnet til klager i Landinspektørnævnets Sag 310.
- Brev af 22. juni 2008 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 313.
- Brev af 7. juli 2008 fra landinspektøren i Landinspektørnævnets Sag 313.
- Brev af 7. juli 2008 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 315.
- Brev af 22. juli 2009 fra klager i Landinspektørnævnets Sag 329.
- Brev af 13. november 2009 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til klager i sagen j.nr. U2009/57828.
- Mail af 18. december 2009 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen j.nr. KMS-2010-00005.
- Brev af 8. marts 2010 fra klagers advokat i Landinspektørnævnets Sag 338.
- Brev af 9. marts 2010 fra klager til Landinspektørnævnet i Landinspektørnævnets Sag 337.
- Brev af 4. januar 2011 fra landinspektør til Kort- & Matrikelstyrelsen i sagen U2010/65704.
- Brev af 15. februar 2011 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til landinspektør i sagen U2010/65704.
- Brev af 10. april 2012 fra klager/part i Landinspektørnævnets Sag 367.
- Brev af 7. oktober 2012 fra Kort- og Matrikelstyrelsen til klager i sagen j.nr. U2011/60406.
- Mail af 18. oktober 2013 fra Geodatastyrelsen til klagende part i skelforretning i sagen J.nr. KMS-203-00009.
- Mail af 22. oktober 2013 fra Geodatastyrelsen til klagers modpart i sagen J.nr. KMS-203-00009.
- Brev af 29. juli 2014 fra klager til miljøministeren i sagen j.nr. U2011/67355.

Sager anvendt i Skelforretningssager 2012

(listet med matrikelmyndighedens journalnummer og efter alder):

U2011/67773	U2012/54391	U2012/56859	U2012/63237
U2011/68443	U2012/54419	U2012/57088	U2012/63673
U2011/68583	U2012/54629	U2012/57222	U2012/63715
U2011/68821	U2012/54713	U2012/58260	U2012/63796
U2011/68861	U2012/54734	U2012/58409	U2012/64019
U2011/69312	U2012/55306	U2012/59678	U2012/65365
U2011/69407	U2012/55557	U2012/60225	U2012/65491
U2011/69759	U2012/55574	U2012/60385	U2012/65904
U2011/70004	U2012/55963	U2012/60603	U2012/65920
U2012/50639	U2012/56141	U2012/61064	U2012/65949
U2012/50929	U2012/56187	U2012/61101	U2012/66359
U2012/51697	U2012/56331	U2012/61250	U2012/66477
U2012/51914	U2012/56342	U2012/61352	U2012/66684
U2012/52337	U2012/56503	U2012/62052	U2012/66686
U2012/52494	U2012/56627	U2012/62137	U2012/66753
U2012/52963	U2012/56656	U2012/62405	U2012/67359
U2012/53297	U2012/56675	U2012/62515	
U2012/53552	U2012/56704	U2012/62696	
U2012/53949	U2012/56843	U2012/63133	

Sager anvendt i Skelforretningsstatistik 1997-2010

(listet med matrikelmyndighedens journalnummer og efter alder):

U1997/02908	U1996/09017	U1998/00712	U1998/04496	Å1996/00367
U1997/03453	U1997/07186	U1998/01085	U1998/04435	U1998/11432
U1997/03994	U1997/08626	U1998/00282	U1998/05438	U1998/10579
U1997/04941	U1997/08806	U1998/01651	U1998/07374	U1998/10777
U1997/04462	U1997/09728	U1998/00785	U1998/06406	U1998/10915
U1997/03265	U1997/09102	U1998/01030	U1998/06691	U1998/09201
U1997/04305	U1997/10108	U1998/02350	U1998/06919	U1999/00086
U1997/01933	U1997/10123	U1998/02596	U1998/07718	U1999/00609
U1997/05248	U1997/10607	U1998/01968	U1998/07489	U1999/00512
U1997/04250	U1997/10796	U1998/01974	Å1997/00171	U1999/00838
U1997/06546	U1997/10791	U1998/00160	U1998/07092	U1998/10551
U1997/05699	U1997/09391	U1998/02393	U1998/07740	U1999/01301
U1997/06220	U1998/00682	U1998/02625	U1998/07989	U1999/01399
U1997/06051	U1998/00987	U1998/02565	U1998/08078	U1999/01916
U1997/07013	T1997/00103	U1998/03588	U1998/07982	U1999/00753
U1997/07695	U1998/00869	U1998/03210	U1998/08893	U1999/01684
U1997/06566	U1998/01098	U1998/03516	U1998/07739	U1999/01246
U1997/07222	U1998/00274	U1998/04750	U1998/09066	U1999/03269
U1997/07489	U1998/00731	U1998/04025	U1998/01973	U1999/03577
U1997/06680	U1997/01390	U1998/02404	U1998/09956	U1999/03549
U1997/07274	U1998/01029	U1998/04561	U1998/11170	U1999/03996

U1999/04066	U2000/03812	U2001/01017	U2001/08405	U2002/06629
U1999/04267	U2000/03734	U2001/00867	U2001/09834	U2002/06149
U1999/03928	U2000/03372	U2001/01365	U2001/09925	U2002/06438
U1999/04212	Å1999/00143	U2001/01811	U2001/10235	U2002/06263
U1999/04323	J2000/00261	U2001/01273	U2001/10387	U2002/07443
U1999/04040	U1998/11236	U2001/02244	U2001/10589	U2002/07227
U1999/05183	U2000/02904	U2001/01941	U2001/10781	U2002/06872
U1999/04541	U2000/04146	U2001/01889	U2001/10995	U2002/07401
U1999/06139	U2000/04561	U2001/02448	U2001/11112	U2002/07320
U1999/06806	U2000/04748	U2001/02040	U2001/11317	U2002/07946
U1999/07679	U2000/04943	U2001/02414	U2001/07986	U2002/07943
U1999/06487	U2000/04351	U2001/02615	U2001/11158	U2002/07639
U1999/06855	U2000/03452	U2001/02133	U2001/11123	U2002/08143
U1999/06880	U2000/04639	U2001/02998	U2001/10126	U2002/06687
U1999/08384	U2000/05250	U2001/02829	U2002/00092	U2002/08030
U1999/08139	U2000/06376	U2001/03664	U2002/00654	U2002/08665
U1999/08171	U2000/04910	U2001/03197	U2002/00223	U2002/08261
U1999/07735	U2000/05928	U2001/03145	U2002/00704	U2002/08135
U1999/08188	U2000/06478	U2001/03314	U2002/00976	U2002/08718
U1999/07405	U2000/06341	U2001/03401	U2002/00606	U2002/08136
U1999/07928	U2000/06573	U2001/03825	U2002/01503	U2002/08417
U1999/08327	U2000/06823	U2001/04703	U2002/01693	U2002/09078
U1999/09638	U2000/07416	U2001/04675	U2002/01803	U2002/08926
U1999/09983	U2000/07533	U2001/04489	U2002/02006	U2002/09189
U1999/09776	U2000/07569	U2000/08115	J2002/00085	U2001/08655
U1999/10233	U2000/00069	U2001/04796	U2002/02419	U2002/11900
U1999/10069	U2000/08303	U2001/05214	U2002/02226	U2002/10883
U1999/11202	U2000/08701	U2001/06021	U2002/02296	U2002/10721
Å1999/00008	U2000/08269	U2001/06790	U2002/02716	J2003/00009
U2000/00449	U2000/08005	U2001/06495	U2002/01505	U2002/11883
U1999/06476	U2000/08788	U2001/07098	U2002/03256	U2002/12076
U1999/10122	U2000/08884	U2001/07012	U2002/03202	U2002/11921
U1999/09827	U2000/09252	U2001/07239	U2002/03592	U2002/12018
U1999/11042	U2000/09141	U2001/07182	U2002/03665	U2002/12259
U1999/10923	U2000/09297	U2001/07285	U2002/03619	U2002/12027
U1999/10886	U2000/09233	U2001/07456	U2002/03693	U2002/12224
U1999/10921	U2000/09689	U2001/07660	U2002/03799	U2003/00058
U1999/11296	U2000/09445	U2001/08254	U2002/03806	J2003/00075
U1997/05089	U2000/09788	U2001/07476	U2002/04562	U2003/00452
U2000/00914	U2000/09730	U2001/07552	U2002/04019	U2003/01155
U2000/00066	U2000/09957	U2001/08709	U2002/04228	U2003/00673
U2000/00694	U2001/00194	U2001/08832	U2002/04768	U2003/01073
U2000/01485	U2000/11269	U2001/09143	U2002/02690	U2003/01121
U2000/01593	J2001/00041	U2001/09252	U2002/05140	U2003/00446
U2000/01069	U2001/00555	U2001/08770	U2002/05244	U2003/01214
U2000/00631	U2000/11002	U2001/08762	U2002/05194	U2003/01333
U2000/01342	U2000/11024	U2001/08916	U2002/04931	U2003/01557
U2000/02454	U2001/00443	U2001/09237	U2002/05252	U2003/01635
U2000/02101	U2001/01502	U2001/09633	U2002/05966	

U2003/01554	U2003/11960	U2004/07863	U2005/08194	U2006/03251
U2003/02990	U2003/11580	U2004/09283	U2005/08332	U2005/09045
U2003/02401	U2004/00409	U2004/09815	U2005/08403	U2006/03417
U2003/02943	U2003/12249	U2004/10050	U2005/08588	U2006/04206
U2003/03594	U2004/01636	U2004/10366	U2005/08430	U2006/04425
U2003/03949	U2002/11335	U2004/09919	U2005/08849	U2006/05112
U2003/04080	U2004/00884	U2004/10621	U2005/09048	U2006/05804
U2003/04586	U2004/01345	U2004/03390	U2005/09206	U2006/05949
U2003/04638	U2004/01408	U2004/12628	U2005/09317	U2006/06214
U2003/05213	U2004/00963	U2005/00634	U2005/06294	U2006/06743
U2003/05103	U2004/01029	U2004/12197	U2005/09486	U2006/07720
U2003/05239	U2004/01135	U2004/12923	U2005/10215	U2006/08720
U2003/05374	U2004/02660	U2004/12397	U2005/10556	U2006/07674
U2003/05031	U2004/01056	U2004/12601	U2005/11047	U2006/09154
U2003/05205	U2004/02479	U2005/01428	U2005/09794	U2006/08266
U2003/05968	U2004/02203	U2004/12798	U2005/10415	U2006/09137
U2003/05874	U2004/01644	U2004/12799	U2005/11564	U2006/09113
U2003/07507	U2004/02585	U2004/12982	U2005/10968	U2006/08674
U2003/06484	J2004/00323	U2004/13089	U2005/10675	U2006/09382
U2003/04790	U2004/02911	U2005/00415	U2005/10707	U2006/08767
U2003/07264	U2004/03090	U2005/00741	U2005/11197	U2006/09901
U2003/07956	U2004/02563	U2005/01050	U2005/12388	U2006/10043
U2003/09007	U2004/03477	U2005/01697	U2005/12040	U2006/10243
U2003/07330	U2004/03151	U2005/02010	U2005/12530	U2006/10653
U2001/10238	U2004/03651	U2005/00997	U2005/12531	U2006/10065
U2003/08317	U2004/03781	U2005/02892	U2005/12623	U2006/10172
U2003/08430	U2003/10573	U2005/03019	U2005/13135	U2006/11288
U2003/04055	U2004/03352	U2005/01209	U2005/12898	U2006/10684
U2003/07998	U2004/04053	U2005/02776	U2005/12541	U2006/11543
U2003/08391	U2004/03844	U2005/02445	U2005/13330	U2006/10761
U2003/08944	U2004/03954	U2005/02796	U2005/13398	U2006/11456
U2003/09278	U2004/05087	U2005/04263	U2005/14154	U2006/11822
U2003/08782	U2004/05789	U2005/04851	U2005/15264	U2006/11776
J2003/00835	U2004/05426	U2005/04233	U2005/14077	U2006/12404
U2003/09070	U2004/06843	U2005/04413	U2005/15195	U2006/12991
U2003/09053	U2004/07343	U2005/04857	U2006/00455	U2006/11473
U2003/10151	U2004/05176	U2005/04766	U2006/00376	U2006/14132
U2003/11358	U2004/07959	U2005/04938	U2006/00598	U2006/13991
U2003/10921	U2004/08118	U2005/08181	U2006/01413	U2006/13842
U2003/10201	U2004/07252	U2005/06280	U2006/01707	U2006/13275
U2003/10103	U2004/07793	U2005/06527	U2006/02424	U2006/13611
U2003/09029	U2004/07866	U2005/06887	U2006/02000	U2006/13538
U2003/11355	U2004/07972	U2005/07101	U2006/00734	U2006/14742
J2004/00026	U2004/09066	U2005/07303	U2006/02843	U2006/15508
U2004/00814	U2004/09539	U2005/07473	U2006/02183	U2006/14519
U2004/00095	U2004/09011	U2005/07583	U2006/02567	U2006/15373
U2003/09780	U2004/08927	U2005/07639	U2006/02433	U2007/00004
J2004/00112	U2004/08951	U2005/07502	U2006/02602	U2006/15773
	U2004/09703	U2005/07995	U2006/03133	U2006/15727

U2007/00016	U2007/08943	U2008/50078	U2009/51073	U2009/60207
U2006/16141	U2007/09219	U2008/50127	U2009/52582	U2009/60467
U2006/16251	U2007/09226	U2008/02167	U2008/53798	U2009/60590
U2007/00082	U2007/09447	U2008/50160	U2008/53780	U2009/60678
U2007/00601	U2007/09279	U2008/02729	U2008/53735	U2009/60704
U2006/15581	U2007/09788	U2008/02949	U2009/50055	U2009/61035
U2007/01288	U2007/09399	U2008/03239	U2009/50889	U2009/61143
U2007/01638	U2007/07330	U2008/03385	U2008/54051	U2009/61385
U2007/01427	U2007/10169	U2008/03384	U2009/56953	U2009/62466
U2007/01934	U2007/10433	U2008/06855	U2009/50217	U2009/61402
U2007/02300	U2007/10831	U2008/04994	U2009/58296	U2009/61793
U2007/02613	U2007/10719	U2008/05534	U2009/50949	U2009/61540
U2007/02524	U2007/10848	U2009/52562	U2009/51836	U2009/62233
U2007/03589	U2007/11434	U2008/08363	U2009/50274	U2009/62393
U2007/02419	U2007/11148	U2008/51107	U2009/50902	U2009/62383
U2007/02877	U2007/11925	U2008/51260	U2009/52098	U2009/62472
U2007/03648	U2007/12206	U2009/53823	U2009/52301	U2009/63387
U2007/03676	U2007/11906	U2008/52406	U2009/52433	U2009/62900
U2007/04035	U2007/12831	U2009/53501	U2009/51852	U2009/63784
U2007/04717	U2008/04009	U2008/06204	U2009/52557	U2009/62909
U2007/04302	U2007/13020	U2008/52536	U2009/52603	U2009/63277
U2007/04169	U2007/12923	U2008/04761	U2009/51415	U2009/63202
U2007/04091	U2007/13100	U2008/51030	U2009/52868	U2009/63480
U2007/04043	U2007/13210	U2008/02656	U2008/53662	U2009/63722
U2007/04328	U2007/13202	U2008/52437	U2009/53332	U2009/63702
U2007/04186	U2008/00224	U2008/50964	U2009/53320	U2009/63719
U2007/04480	U2008/00026	U2008/52531	U2009/53866	U2009/62874
U2007/04461	U2008/00107	U2008/04115	U2009/53843	U2008/53867
U2007/04492	U2008/00305	U2008/03880	U2009/59119	U2010/50070
U2007/05017	U2008/00448	U2008/03898	U2009/54217	U2010/51522
U2007/04856	U2008/00670	U2008/05837	U2009/54676	U2010/50532
U2007/05370	U2008/00915	U2008/07300	U2009/54873	U2010/50945
U2007/05802	U2008/00964	U2008/53002	U2009/55031	U2010/50892
U2007/06192	U2008/00791	U2008/52659	U2009/55564	U2010/51128
U2007/06010	U2008/01263	U2008/50806	U2009/55467	U2009/63282
U2007/06505	U2008/00840	U2009/53499	U2009/55707	U2010/51695
U2007/03269	U2008/01090	U2008/53094	U2009/60503	U2010/51946
U2007/06494	U2008/00362	U2008/51699	U2009/56308	U2010/52111
U2007/07005	U2008/01121	U2008/50386	U2009/56266	U2010/52012
U2007/06954	U2008/01020	U2008/53288	U2009/56359	U2010/52152
U2007/07718	U2008/01310	U2008/04046	U2009/56750	U2010/52130
U2007/07584	U2008/01352	U2008/03824	U2009/57424	U2010/52309
U2007/07935	U2008/01557	U2008/51184	U2009/60654	U2010/52146
U2007/07942	U2008/01853	U2008/06340	U2009/57607	U2010/52836
U2007/08137	U2008/01537	U2008/04308	U2009/54153	U2010/53037
U2007/08310	U2008/50057	U2008/02598	U2009/56254	U2010/53202
U2007/08956	U2008/01955	U2008/05283	U2009/59236	U2010/53603
U2007/08453	U2008/50064	U2008/04831	U2009/59793	U2010/53740
U2007/08778		U2008/52870	U2009/60044	U2010/53868

U2010/54022
U2010/54345
U2010/53980
U2010/55971
U2010/56032
U2010/56720
U2010/56765
U2010/57193
U2010/54580
U2010/58409
U2010/59636
U2010/59729
U2010/60502
U2010/59854
U2010/59169
U2010/60951
U2010/60585
U2010/60928
U2010/61164
U2010/61849
U2010/62442
U2010/59400
U2010/62638
U2010/63131
U2010/63481

Bilag I

Kapitel 5 i udstykningsloven

Uddrag af lovbekendtgørelse nr. 1213 af 7. oktober 2013 (Udstykningsloven)

UDDRAG AF

Bekendtgørelse af lov om udstykning og anden registrering i matriklen

Herved bekendtgøres lov om udstykning og anden registrering i matriklen, jf. lovbekendtgørelse nr. 494 af 12. juni 2003, med de ændringer, der følger af § 21 i lov nr. 542 af 24. juni 2005, § 11 i lov nr. 539 af 8. juni 2006, § 1 i lov nr. 12 af 11. januar 2010, § 2 i lov nr. 1392 af 23. december 2012 og § 13 i lov nr. 647 af 12. juni 2013.

Kapitel 5

Afsætning af ejendomsgrænser m.m.

§ 34. En ejendomsgrænse må kun afmærkes eller fastlægges ved mål, såfremt afsætningen sker i overensstemmelse med matriklens oplysninger om skellets beliggenhed.

Stk. 2. Stk. 1 gælder dog ikke i følgende tilfælde:

- 1) Skelafsætningen sker som led i en ejendomsberigtigelse.
- 2) Ved skelafsætningen konstateres der fejl i matriklens oplysninger om skellets beliggenhed. Det påhviler landinspektøren at indberette fejlen til matrikelmyndigheden.

Stk. 3. Miljøministeren fastsætter regler for, i hvilket omfang naboejere skal inddrages, inden der foretages skelafsætning, og i hvilket omfang og på hvilken måde naboejerne skal orienteres om en foretaget skelafsætning.

Stk. 4. Stk. 1-3 finder ikke anvendelse på afsætning af en ejendomsgrænse som led i en skelforretning efter §§ 35 og 36.

§ 35. Enhver, der mener at have interesse i at få konstateret den rette beliggenhed af en ejendomsgrænse, kan anmode en praktiserende landinspektør om at afholde en skelforretning, jf. dog § 41. Den, der anmoder herom, hæfter for betalingen af de omkostninger, der er forbundet med forretningen, jf. dog § 39.

Stk. 2. Miljøministeren fastsætter nærmere regler om skelforretninger.

§ 36. Ved skelforretningen skal landinspektøren afsætte skellet med den beliggenhed, som på grundlag af de foreliggende oplysninger efter landinspektørens skøn må anses for at være den rette ejendomsgrænse.

Stk. 2. Afsætningen af skellet er bindende for ejerne af de pågældende ejendomme, såfremt

- 1) de skriftligt tiltræder afsætningen eller
- 2) ingen af dem inden 8 uger efter datoen for modtagelsen af skriftlig underretning fra landinspektøren om afsætningen har anlagt retssag med påstand om, at vedkommende naboejer skal anerkende, at skellet ligger anderledes.

Stk. 3. Såfremt der ved endelig dom eller indenretligt forlig sker ændring af landinspektørens fastlæggelse af skellet, skal landinspektøren snarest ændre afsætningen af skellet i overensstemmelse med dommen eller forliget.

Stk. 4. Retten kan i ganske særlige tilfælde tillade, at sag anlægges efter udløbet af fristen i stk. 2. Fører en sådan sag til, at landinspektørens fastlæggelse af skellet ændres, påhviler det den, der har anlagt sagen, at rekvirere en landinspektør til at udføre det i stk. 3 nævnte arbejde. Retten sender udskrift af dommen eller et eventuelt indenretligt forlig til matrikelmyndigheden.

§ 37. Når et skel er blevet endeligt fastlagt efter reglerne i §§ 35 og 36, skal landinspektøren snarest indsende oplysning om skellets rette beliggenhed til matrikelmyndigheden til notering i matriklen.

Stk. 2. Medmindre skellets rette beliggenhed er afgjort ved domstolene, kan matrikelmyndigheden nægte at foretage notering efter stk. 1, såfremt der konstateres fejl eller mangler ved skelforretningen. Nægtes notering, er forretningen ugyldig.

§ 38. Der kan ikke anlægges retssag om skels beliggenhed, herunder som følge af hævds erhvervelse, før der er afholdt en skelforretning efter reglerne i §§ 35 og 36.

§ 39. Hegnssynet kan efter begæring af rekvirenten af skelforretningen pålægge andre end rekvirenten at betale sagens omkostninger helt eller delvis. Anlægges der retssag efter § 36, stk. 2, nr. 2, træffes afgørelsen herom dog af retten. Der skal ved afgørelsen tages hensyn til interesserne i en konstatering af ejendomsgrænsens rette beliggenhed, herunder baggrunden for og resultatet af skelforretningen.

Stk. 2. Begæringen til hegnssynet skal indgives skriftligt til formanden for vedkommende hegnssynsdistrikt. Hegnssynet behandler sagen efter reglerne i hegnsløven om hegnssynsforretninger. Hegnssynets afgørelse kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.

Stk. 3. Hegnssynets afgørelse kan af hver af parterne indbringes for domstolene senest 4 uger efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende. Retten kan dog undtagelsesvis tillade, at sagen indbringes efter udløbet af fristen, når ansøgning herom indgives senest 6 måneder efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende.

§ 40. Når der foreligger særlige omstændigheder, kan statsforvaltningen træffe beslutning om, at omkostningerne ved skelforretningen helt eller delvis skal betales af staten. Miljøministeren fastsætter nærmere regler herom.

Stk. 2. Statsforvaltningens beslutning kan påklages til matrikelmyndigheden.

§ 41. §§ 35-40 gælder ikke i Københavns Kommune.

§ 42. Aftaler om beliggenheden af skel kan ikke tinglyses uden matrikelmyndighedens godkendelse.

§ 43. Miljøministeren fastsætter nærmere regler om art og anbringelse af skelmærker, om indmåling af skel m.v. samt om tilknytning af målingen til det fælles referencenet.

§ 44. Praktiserende landinspektører og deres assistenter med beskikkelse samt landinspektører, der er ansat ved matrikelmyndigheden, og deres medarbejdere har til enhver tid uden retskendelse adgang til enhver ejendom og lokalitet for at udføre opgaver efter denne lov samt opmåling til kortlægningsopgaver for offentlige myndigheder og institutioner samt koncessionerede selskaber. Der skal så vidt muligt forud gives underretning til ejeren eller brugeren af ejendommen, og legitimation skal forevises på forlangende. Legitimation udstedes af matrikelmyndigheden.

Stk. 2. Landinspektøren har ret til at anbringe skelmærker. Det samme gælder varige mærker for opmåling, hvis de kan anbringes uden væsentlig ulempe for ejendommens ejer eller bruger.

§ 45. Skelmærker og varige mærker for opmåling, hvortil matrikulære målinger knyttes, må ikke flyttes, borttages, beskadiges eller ødelægges.

Stk. 2. Den, der overtræder stk. 1, skal betale udgifterne ved mærkets genanbringelse.

Bilag II

Skelforrettings- bekendtgørelsen

Bekendtgørelse nr. 1084 af 17. september 2010

Bekendtgørelse om skelforretninger

I medfør af § 35, stk. 2, og § 40, stk. 1, i lov om udstykning og anden registrering i matriklen, jf. lovbekendtgørelse nr. 494 af 12. juni 2003, som ændret ved lov nr. 542 af 24. juni 2005 og lov nr. 12 af 11. januar 2010, fastsættes:

§ 1. En skelforretning kan rekvireres af enhver, der har en retlig interesse i at få den rette beliggenhed af en ejendomsgrænse fastslået.

§ 2. Skelforretningen indledes på en af de berørte ejendomme. Til forretningen skal landinspektøren indkalde ejendommens ejere med mindst 14 dages varsel. Er forretningen rekvireret af en anden end ejerne, skal rekvirenten også indkaldes med samme varsel. Landinspektøren skal sikre sig bevis for, at indkaldelsen er kommet frem til parterne med det foreskrevne varsel. Landinspektøren skal senest ved indkaldelsen oplyse parterne om, at hegnsynsmænd kan deltage i forretningen, hvis en af parterne anmoder om det.

Stk. 2. Landinspektøren skal ved forretningens begyndelse oplyse parterne om reglerne om skelforretninger, herunder om opgørelse af omkostningerne og om mulighederne for fordeling af omkostningerne mellem parterne efter bestemmelserne i § 10 og for, at staten betaler omkostningerne efter bestemmelserne i § 11.

Stk. 3. Hvis landinspektøren udsætter en skelforretning, der allerede er påbegyndt, og parterne ikke under forretningen får meddelelse om tidspunktet for dens genoptagelse, skal tidspunktet meddeles med mindst 14 dages varsel. Landinspektøren skal sikre sig bevis for, at meddelelsen er kommet frem til parterne.

§ 3. Når landinspektøren finder skelspørgsmålet tilstrækkeligt belyst, skal landinspektøren søge at opnå enighed mellem parterne om skellets beliggenhed.

Stk. 2. Efter at landinspektøren har konstateret skellets beliggenhed, kan rekvirenten ikke uden den eller de andre parters samtykke hæve skelforretningen.

§ 4. Landinspektørens afsætning af skellet er bindende for parterne, når de skriftligt har godkendt afsætningen.

Stk. 2. Ønsker rekvirenten, at den eller de andre parter deltager i betalingen af omkostningerne ved skelforretningen eller betaler alle omkostningerne, og opnås der ikke

enighed herom, skal landinspektøren til brug ved hegnsynets behandling af omkostningsspørgsmålet udarbejde en udtalelse om sagen, som indeholder de i § 5, stk. 1, nr. 1-5, anførte oplysninger samt en beskrivelse af skellets beliggenhed. Udtalelsen tilsendes parterne sammen med en opgørelse af omkostningerne ved skelforretningen som fastsat i § 5, stk. 3.

§ 5. Hvis parterne ikke tiltræder landinspektørens afsætning af skellet, skal landinspektøren udarbejde en erklæring om skelforretningen. Erklæringen skal i det mindste indeholde følgende oplysninger:

- 1) hvem der rekvirerede skelforretningen,
- 2) hvem der blev indkaldt til forretningen,
- 3) hvem der var til stede ved forretningen,
- 4) parternes påstande om skellets beliggenhed og de afgivne forklaringer,
- 5) oplysninger om, hvorvidt skellet, da skelforretningen blev indledt, fremtrådte ved tydeligt hegn eller synlige skelmærker, eller om hegn eller skelmærker var urigtigt anbragt,
- 6) landinspektørens egne undersøgelser,
- 7) landinspektørens begrundelse for sin afgørelse, og
- 8) beskrivelse af det afsatte skels beliggenhed og de anbragte skelmærker med tilhørende kort, hvorpå skellet og skelmærkerne er indtegnet og målsat efter reglerne i § 36 i bekendtgørelse om matrikulære arbejder.

Stk. 2. Landinspektøren skal snarest tilsende parterne erklæringen og kortet.

Landinspektøren skal samtidigt underrette parterne skriftligt om, at afsætningen af skellet er bindende for dem, hvis ingen af dem inden 8 uger efter modtagelsen af erklæringen har anlagt retssag mod den eller de andre parter om, at de skal anerkende, at skellet ligger anderledes. Landinspektøren skal sikre sig bevis for, at erklæringen og kortet er kommet frem til parterne.

Stk. 3. Landinspektøren skal samtidigt tilsende rekvirenten en opgørelse af omkostningerne ved skelforretningen, jf. § 10, stk. 2, samt oplysning om reglerne i § 10, stk. 3 og 4, og § 11, stk. 4. Genparter skal sendes til sagens andre parter.

§ 6. Hvis retssag om skellets beliggenhed har været anlagt, og skellet ved endelig dom eller forlig er fastlagt anderledes end ved skelforretningen, skal landinspektøren ændre afsætningen af skellet, således at den bringes i overensstemmelse med dommen eller forliget.

Stk. 2. Landinspektøren skal med mindst 14 dages varsel skriftligt indkalde parterne til at overvære afsætningen af det ændrede skel.

Stk. 3. Landinspektøren skal foretage den nødvendige afmærkning og indmåling af det ændrede skel. Endvidere skal landinspektøren give erklæringen om skelforretningen, jf. § 5, stk. 1, påtegning om de ændringer, der følger af dommen eller forliget, og indtegne ændringerne på kortet. Landinspektøren skal sende genparter af de ændrede dokumenter til parterne.

§ 7. Hvis en retssag, der med rettens tilladelse efter udstykningslovens § 36, stk. 4, er anlagt efter udløbet af den almindelige frist på 8 uger, fører til, at skellet fastlægges anderledes end ved skelforretningen, påhviler det sagsøgeren at rekvirere en landinspektør til at udføre de i § 6 nævnte arbejder. Retten sender udskrift af dommen eller eventuelt retsbogsudskrift om sagens forligsmæssige afslutning til Kort- og Matrikelstyrelsen.

§ 8. Afmærkning og indmåling af det fastlagte skel skal foretages efter reglerne i §§ 27 og 28 i bekendtgørelse om matrikulære arbejder.

§ 9. Når et skel er blevet endeligt fastlagt, skal landinspektøren sørge for, at skelforretningen snarest bliver registreret i matriklen.

Stk. 2. I tilfælde, hvor retssag om skellets beliggenhed ikke har været anlagt, skal der før registreringen foreligge

- 1) enten parternes godkendelse af afsætningen af skellet, jf. § 4, stk. 1, eller landinspektørens erklæring efter § 5, stk. 1, med tilhørende kortmateriale samt attest fra byretten i den retskreds, hvor ejendommene ligger, om, at der ikke er anlagt retssag om skellets beliggenhed,
- 2) rådighedsattest vedrørende ejendommene, jf. § 43 i bekendtgørelse om matrikulære arbejder, og
- 3) opmålingsdokumenter efter reglerne i kap. 16 i nævnte bekendtgørelse, medmindre skellet er afsat i overensstemmelse med allerede registrerede mål og skelmærker.

Stk. 3. Stk. 2, nr. 2, gælder ikke for offentlige veje og parker, kirkegårde og lignende arealer, som utvivlsomt ejes af det offentlige.

Stk. 4. Hvis retssag om skellets beliggenhed har været anlagt, skal der foruden de i stk. 2, nr. 3, nævnte dokumenter foreligge udskrift af dommen eller retsbogsudskrift om sagens forligsmæssige afslutning samt landinspektørens erklæring om skelforretningen med eventuel påtegning efter § 6, stk. 3.

Stk. 5. Hvis det afsatte skel ikke er i overensstemmelse med matriklens oplysninger, skal der desuden foreligge en skematisk redegørelse med oplysning om ejendomsberigtigelse samt ændringskort og digitalt indlægningskort, hvorpå forandringerne er vist, jf. § 39 i bekendtgørelse om matrikulære arbejder.

§ 10. Den, der rekvirerer en landinspektør til at afholde en skelforretning, hæfter alene overfor landinspektøren for betalingen af de omkostninger, der er forbundet med forretningen. Hegnsynet kan pålægge andre parter i skelforretningen at deltage i betalingen af omkostningerne eller at betale alle omkostningerne, jf. dog stk. 4.

Stk. 2. Til omkostningerne ved skelforretningen henregnes

- 1) landinspektørens honorar og udlæg,
- 2) parternes - efter landinspektørens skøn - rimelige udgifter til oplysninger om skelforholdene,
- 3) eventuelle omkostninger ved forkyndelse af indkaldelsen til skelforretningen og
- 4) eventuelle omkostninger ved hegnsynsmænds deltagelse i skelforretningen.

Stk. 3. Rekvirenten kan inden 8 uger efter modtagelsen af opgørelsen indbringe spørgsmålet om fordeling af omkostningerne ved skelforretningen for hegnsynet, jf. dog stk. 4.

Omkostningsspørgsmålet indbringes ved skriftlig begæring til formanden for vedkommende hegnsynsdistrikt. Hegnsynet skal ved afgørelsen tage hensyn til parternes interesse i konstateringen af ejendomsgrænsens rette beliggenhed, herunder baggrunden for og resultatet af skelforretningen. Hegnsynet fastsætter det forhold, hvori parterne skal deltage i betalingen af omkostningerne ved skelforretningen. Hegnsynets afgørelse kan af hver af parterne indbringes for domstolene senest 4 uger efter, at afgørelsen blev meddelt den pågældende.

Stk. 4. Hvis der anlægges retssag om skellets beliggenhed efter udstykningslovens § 36, stk. 2, nr. 2, træffer retten efter påstand derom afgørelse om fordeling af omkostningerne ved skelforretningen. Retten kan i stedet for det forhold, hvori parterne skal deltage i betalingen, fastsætte, hvilket eller hvilke beløb der skal betales parterne imellem.

§ 11. Den stedlige statsforvaltning kan efter ansøgning beslutte, at en parts omkostninger ved en skelforretning helt eller delvis skal betales af staten, såfremt

1) det skønnes rimeligt at afholde skelforretningen, eller ansøgeren er blevet påført sagen uden rimelig grund, og

2) ansøgeren ikke uden at lide væsentlige afsavn kan betale omkostningerne.

Stk. 2. Ansøgningen indgives til statsforvaltningen i den region, hvori ansøgerens ejendom ligger. Ansøgningen indgives senest 8 uger efter, at hegnsynets afgørelse om fordeling af omkostningerne ved skelforretningen blev meddelt den pågældende.

Stk. 3. Ved afgørelsen af, om betingelserne i stk. 1, nr. 2, er opfyldt, følges de regler, der er fastsat i retsplejelovens § 325, § 326 og § 328, stk. 1-4, med de fornødne tilpasninger.

Stk. 4. Det er en betingelse for, at staten betaler den del af en parts omkostninger ved en skelforretning, som overstiger halvdelen af de samlede omkostninger ved skelforretningen, at hegnsynet eller retten har truffet afgørelse efter § 10 om fordeling af sagens omkostninger.

Stk. 5. Den stedlige statsforvaltnings afgørelse kan påklages til Kort- og Matrikelstyrelsen. Klagefristen er 8 uger fra den dag, da statsforvaltningens afgørelse blev meddelt klageren.

§ 12. Bekendtgørelsen træder i kraft den 1. oktober 2010.

Stk. 2. Bekendtgørelse nr. 82 af 10. februar 2006 om skelforretninger ophæves.

§ 13. Bekendtgørelsen gælder ikke i Københavns Kommune.

Miljøministeriet, den 17. september 2010

Karen Ellemann

/ Søren Christensen

Bilag III

Skelforretningsvejledning

Vejledning nr. 61 af 12. juni 2003

Vejledning om skelforretninger

1. Anvendelsesområde.

Reglerne om afholdelse af skelforretning til konstatering af den rette beliggenhed af en ejendomsgrænse findes i kapitel 5 i lov om udstykning og anden registrering i matriklen (udstykningsloven), jf. lovbekendtgørelse nr. 494 af 12. juni 2003 og i bekendtgørelse nr. 495 af 12. juni 2003 om skelforretninger.

En skelforretning kan kun angå spørgsmålet om den rette beliggenhed af en ejendomsgrænse, herunder grænser mod umatrikulerede ejendomme og offentlige veje, hvad enten vejene er udskilte i matriklen eller uudskilte. Hvis der ved en skelforretning fastlægges skel mod en offentlig vej, der ikke er udskilt, bør vejarealet udskilles. Skelforretninger kan ikke angå spørgsmål om beliggenheden af servitut- eller brugsgrænser.

Under en skelforretning kan der træffes afgørelse om, hvorvidt en ejendomsgrænse er forskudt som følge af hævds erhvervelse, jf. udstykningslovens § 38, stk. 1. Ved en skelforretning kan det derimod ikke afgøres, om der er vundet hævde på en hel ejendom eller på et særskilt beliggende areal af en ejendom. Sådanne spørgsmål hører under domstolene. Under en skelforretning kan der eksempelvis heller ikke træffes afgørelse om, hvorvidt to naboejere har indgået aftale om erhvervelse af en del af den enes ejendom, således at skellet mellem ejendommene ændres. Spørgsmål om, hvorvidt aftaler er indgået, eller spørgsmål om aftalers fortolkning eller gyldighed hører også under domstolene, selvom aftalerne har betydning for fastlæggelsen af grænsen mellem to ejendomme.

Bestemmelserne om skelforretninger finder kun anvendelse, når de berørte ejendomme ejes af forskellige, og der kan således ikke afholdes skelforretning angående skel mellem ejendomme, der tilhører samme ejer, eller skel mellem matrikelnumre, der hører under samme samlede faste ejendom.

Ejendommens grænser mod havet fremtræder så tydeligt, at parterne i almindelighed ikke har nogen retlig interesse i at søge grænsernes beliggenhed fastlagt ved skelforretning. Det samme gælder grænser, der dannes af naturlige vandløb. Spørgsmål for eksempel om, hvorvidt skellet i et vandløb ligger i dets midtstømslinie eller andetsteds, vil dog kunne afgøres ved en skelforretning.

Ifølge udstykningslovens § 38 kan der ikke anlægges retssag om skels beliggenhed, før en skelforretning er afholdt. Bestemmelsen hindrer som nævnt ikke, at retssager om, hvorvidt der

er vundet hævde på et særskilt beliggende areal af en ejendom, anlægges, selvom spørgsmålet ikke forinden er søgt afgjort ved en skelforretning. Lignende sager om, hvorvidt der er vundet hævde på en del af en ejendom, hvis nærmere afgrænsning parterne ikke strider om, kan efter Kort- og Matrikelstyrelsens mening også indbringes umiddelbart for domstolene. Det er en betingelse herfor, at uenigheden ikke angår fastlæggelsen af en ejendomsgrænse, men alene beror på en retlig bedømmelse af hævdesspørgsmålet. I sådanne tilfælde er der ikke særlig grund til, at spørgsmålet afgøres ved en skelforretning. Spørgsmålet om, hvorvidt domstolene har kompetence til at behandle sådanne sager, selvom de ikke forinden har været behandlet ved en skelforretning, må imidlertid afgøres af domstolene i forbindelse med, at sagerne anlægges.

Under en skelforretning kan det afgøres, om en ejendomsgrænses beliggenhed er ændret som følge af hævdeserhvervelse. Dette gælder såvel spørgsmål om, hvorvidt hævde er vundet efter hovedreglen i Danske Lovs 5-5-1, som spørgsmål om hvorvidt utinglyst hævde er bortfaldet efter bestemmelsen i tinglysningslovens § 26, stk. 1.

Det forhold, at hævdstiden ifølge Danske Lovs 5-5-1 på 20 år ikke er forløbet, siden et skel blev registreret i matriklen, udelukker, at dets beliggenhed kan ændres som følge af hævde. Spørgsmål om hævde vil ikke foreligge, hvis skellet således indenfor de seneste 20 år er

- 1) fremkommet ved udstykning, matrikulering eller arealoverførsel (eventuelt skelforandring og lignende),
- 2) fastlagt ved ejendomsberigtigelse (eventuelt berigtigelse af matrikelkortet),
- 3) fastlagt ved skelforretning (eventuelt skelsætningsforretning) eller
- 4) fastlagt ved skelretablering, som er tiltrådt af parterne.

Dette hindrer imidlertid ikke, at skelforretning afholdes for eksempel med henblik på at afbryde en igangværende råden, som senere vil kunne føre til, at hævde vindes, men en sådan skelforretning vil i almindelighed kun kunne føre til, at skellets beliggenhed fastlægges på grundlag af matriklens oplysninger.

Reglerne om skelforretninger gælder ikke i Københavns og Frederiksberg kommuner.

2. Rekvisition.

2.1. Hvem kan rekvirere en skelforretning?

Ifølge udstykningslovens § 38 kan retssag om skels beliggenhed ikke anlægges, før en skelforretning er afholdt. Skelforretningen kan rekvireres af den samme kreds, som - når skelforretningen er afholdt - kan anlægge retssag om skellets beliggenhed. Adgangen til at rekvirere skelforretninger er derfor begrænset på samme måde som adgangen til at anlægge anerkendelsessøgsmål om skels beliggenhed, og der skal således foreligge en retlig interesse i at søge skellets beliggenhed fastslået. Dette indebærer, at et skels rette beliggenhed skal være omstridt eller uvis for parterne, for at skelforretning kan rekvireres.

Udover ejerne af de berørte ejendomme kan indehavere af begrænsede rettigheder i ejendommene have en retlig interesse i at søge et skels beliggenhed fastslået ved skelforretning. For eksempel kan en bruger af en ejendom eller en færdselsberettiget til en privat vej langs et skel, hvis beliggenhed er omstridt, rekvirere en skelforretning. Også offentlige myndigheder eller andre kan for eksempel i forbindelse med projektering af veje, ledningsanlæg og lignende langs skel, have en retlig interesse i skellets beliggenhed, således at de kan rekvirere en skelforretning.

Andre, som har rekvireret en skelforretning, er parter i skelforretningen på samme måde som ejerne. Forlig mellem ejerne om skellets beliggenhed skal tiltrædes af disse andre, og de

kan også anlægge retssag om skellets beliggenhed, efter at skelforretningen er afholdt. Begrebet ”parter” i bekendtgørelse om skelforretninger omfatter såvel ejerne af de berørte ejendomme som andre, der har rekvireret en skelforretning.

2.2. Særlige adkomstforhold.

Det er en betingelse for, at en skelforretning kan afholdes, at der ikke er tvivl om, hvem der ejer de berørte ejendomme. Det er derfor som hovedregel en betingelse, at der er tinglyst adkomst på de berørte ejendomme, og at ejerne ifølge tingbogen indkaldes, jf. § 9, stk. 2, nr. 2, i bekendtgørelse om skelforretninger. Skelforretninger kan dog også vedrøre skel mod offentlige veje og parker, kirkegårde og lignende offentlige arealer, som utvivlsomt ejes af det offentlige, selvom der ikke er tinglyst adkomst på disse, jf. bekendtgørelsens § 9, stk. 3. I andre tilfælde, hvor der ikke er tinglyst adkomst på en ejendom, eller hvor ejendommen besiddes af en anden end ejeren ifølge tingbogen, må adkomstspørgsmålet søges afgjort ved ejendomsdom, før skelforretning afholdes.

Ifølge bestemmelsen i udstykningslovens § 46, stk. 1, er der en formodning for, at gadejord og visse andre arealer, der tidligere var til brug for alle lodsejere i et ejerlav, nu tilhører vedkommende kommune. Bestemmelsen medfører dog ikke, at kommunen umiddelbart kan være part i en skelforretning angående et sådant fællesareal. Før skelforretningen kan afholdes, må spørgsmålet om adkomsten til fællesarealet afgøres efter den fremgangsmåde, der er foreskrevet i udstykningslovens § 46, stk. 2.

Det kan forekomme, at der er tvivl om, hvorvidt en bruger, der har taget en del af et gadejordsareal eller andet fællesareal i besiddelse, har vundet hævde på arealet. I sådanne tilfælde kan skelforretning om skellet mod denne del af fællesarealet ikke afholdes, før adkomstspørgsmålet er løst.

3. Indkaldelse.

Skelforretningen indledes med et møde på åstedet. Ifølge § 2, stk. 1, i bekendtgørelse om skelforretninger skal landinspektøren indkalde ejerne af de ejendomme, som skelforretningen angår. Hvis skelforretningen er rekvireret af en anden end ejerne, skal vedkommende også indkaldes. Parterne skal indkaldes med mindst 14 dages varsel, og parterne skal således modtage indkaldelsen mindst 14 dage, før mødet afholdes. Parterne har ikke pligt til at møde under skelforretningen. Et eksempel på indkaldelse til en ejer, der ikke er rekvirent af skelforretningen, findes som bilag 1.

Landinspektøren skal sikre sig bevis for, at indkaldelsen er kommet frem til parterne, og at det foreskrevne varsel er overholdt. Indkaldelsen kan for eksempel sendes til parterne med rekommanderet brev. I tilfælde af, at en ejer nægter at afhente eller modtage det anbefalede brev, må indkaldelsen i stedet forkyndes for vedkommende ved stævningsmand eller på anden måde efter reglerne i retsplejelovens kapitel 17 om forkyndelse i borgerlige sager. I sådanne tilfælde vil det oftest være mest hensigtsmæssigt at lade indkaldelsen forkynde for vedkommende ved stævningsmand. Henvendelser om foretagelse af sådan forkyndelse rettes til retten i den retskreds, hvor vedkommende har bopæl. Der henvises i øvrigt til bekendtgørelse nr. 256 af 20. juni 1972 om forkyndelse.

I tilfælde, hvor en ejendom er overdraget, men adkomst for erhververen endnu ikke er tinglyst, skal landinspektøren indkalde begge til skelforretningen, hvis overdragelsen fremgår af tingbogen ved, at erhververens skøde er tinglyst foreløbigt, eller hvis landinspektøren på anden måde bliver opmærksom på overdragelsen.

Landinspektøren kan anmode andre end parterne - for eksempel en tidligere ejer - om at møde under skelforretningen, hvis landinspektøren antager, at de kan bidrage med oplysninger om skellets rette beliggenhed. Sådanne andre har ikke pligt til at møde og udtale sig.

Ifølge § 2, stk. 1, i bekendtgørelse om skelforretninger skal landinspektøren senest ved indkaldelsen oplyse parterne om, at de kan anmode om, at hegnsynsmænd deltager i skelforretningen. Ved indkaldelsen bør landinspektøren endvidere oplyse, hvem der er indkaldt som parter i skelforretningen, samt hvilke andre landinspektøren har anmodet om at deltage i forretningen. Det bør også fremgå af indkaldelsen, at parterne kan foreslå landinspektøren at indkalde andre, som efter vedkommendes mening kan bidrage til belysning af skelspørgsmålet. Endvidere bør det fremgå af indkaldelsen, at parterne kan give andre fuldmagt til at møde på deres vegne under skelforretningen. Et eksempel på en skriftlig fuldmagt findes som bilag 2.

Om hegnsynsmænds deltagelse i skelforretninger bemærkes, at de ikke er forpligtet dertil efter udstykningslovens bestemmelser. Der er imidlertid intet til hinder for, at hegnsynsmænd imødekommer en parts ønske om, at de deltager i en skelforretning for at bidrage til sagens oplysning. De almindelige regler i bekendtgørelse nr. 1079 af 11. december 1996 om vederlag til hegnsynsmænd omfatter ikke hegnsynsmænds deltagelse i skelforretninger, og hegnsynsmænd kan i disse tilfælde selv fastsætte deres vederlag. Omkostningerne ved hegnsynsmænds deltagelse medregnes efter § 10, stk. 2, i bekendtgørelse om skelforretninger til sagens omkostninger.

Landinspektøren bør ved eventuel rådgivning af en part om tilvejebringelse af oplysninger til sagen gøre denne opmærksom på, hvad der kan forventes medregnet til sagens omkostninger, jf. afsnit 8.

4. Mødet på åstedet.

4.1. Mødets indledning.

Landinspektøren skal ved påbegyndelsen af skelforretningen konstatere, om indkaldelsen til mødet har fundet sted som foreskrevet. Er det ikke tilfældet, bør skelforretningen ikke fortsættes, medmindre alle de indkaldte parter er mødt og giver samtykke til, at der ses bort fra fejlen. Er indkaldelsen forskriftsmæssig, kan skelforretningen fortsættes, selvom en part er udeblevet.

Landinspektøren skal desuden oplyse parterne om reglerne om skelforretninger i udstykningslovens kapitel 5 og i bekendtgørelse om skelforretninger, herunder om reglerne i bekendtgørelsens §§ 10 og 11 om opgørelse af omkostningerne ved skelforretningen og om mulighederne for fordeling af disse mellem parterne ved hegnsynet eller retten samt muligheden for, at staten betaler omkostningerne.

4.2. Inhabilitet.

Landinspektøren skal være opmærksom på, om bestemmelserne i landinspektørlovens § 5 om inhabilitet hindrer, at han forestår skelforretningen. Bestemmelsen om, at landinspektøren er inhabil, hvis han ”er interesseret i sagen på en måde, der i øvrigt kan vække tvivl om hans upartiskhed”, kan undertiden give anledning til tvivl. Landinspektøren kan navnlig tænkes at være inhabil efter denne bestemmelse, hvis han tidligere har afsat det skel, som skelforretningen angår, eller har en særlig forretningsmæssig tilknytning til den ene part i

skelforretningen. Om landinspektøren er inhabil beror på de nærmere omstændigheder. Hvis landinspektøren finder, at der foreligger omstændigheder, der kan give anledning til tvivl, bør han oplyse parterne om forholdet. Har parterne ingen indsigelser imod, at han forestår skelforretningen, kan parternes skriftlige erklæringer derom indhentes. Rejser parterne indsigelse om, at landinspektøren er inhabil, bør skelforretningen udsættes, indtil Kort- og Matrikelstyrelsens afgørelse om habilitetsspørgsmålet efter landinspektørlovens § 5, stk. 3, foreligger, medmindre indsigelserne er åbenbart grundløse.

Landinspektøren gør sig ikke inhabil ved at foretage undersøgelser eller opmålinger på ejendommene, før skelforretningen afholdes. For at undgå unødige indsigelser om inhabilitet, er det imidlertid hensigtsmæssigt, at landinspektøren underretter parterne samtidigt og på samme måde om undersøgelserne eller opmålingerne og deres formål.

4.3. Grundlaget for afgørelsen.

Det påhviler alene landinspektøren at fremskaffe de oplysninger, som er nødvendige for at træffe afgørelse om ejendomsgrænsens beliggenhed. Landinspektøren må sammenholde og vurdere alle foreliggende oplysninger, herunder oplysninger fra matriklen, forholdene på stedet, parternes og andres forklaringer, de foreliggende dokumenter samt andre oplysninger, for eksempel om eksisterende hegns alder eller om regler eller sædvaner for placering af hegn i forhold til skel. Anser landinspektøren det under skelforretningen for nødvendigt at søge forholdene yderligere belyst ved mundtlige forklaringer fra andre end de indkaldte, må forretningen udsættes, og de pågældende indkaldes. Oplyses parterne ikke under forretningen om tidspunktet for dens genoptagelse, skal tidspunktet meddeles dem med mindst 14 dages varsel, jf. § 2, stk. 3, i bekendtgørelse om skelforretninger. Landinspektøren skal sikre sig bevis for, at meddelelsen om tidspunktet for sagens genoptagelse er kommet frem til parterne med det foreskrevne varsel.

Personer, der møder under skelforretningen, har ikke pligt til at udtale sig og udtaler sig ikke under vidneansvar. Indkaldes de som vidner under en efterfølgende retssag, vil de almindelige regler om vidnepligt og -ansvar derimod være gældende.

Opstår der under skelforretningen spørgsmål, som henhører under domstolene - for eksempel spørgsmål om, hvorvidt ejendomsgrænsen er ændret som følge af, at parterne har indgået aftale derom, som ikke er blevet berigtiget i matriklen - må skelforretningen hæves, jf. afsnit 1.

Bliver ejerne under skelforretningen enige om en anden beliggenhed af skellet end den, som landinspektøren anser for den rette, må skelforretningen også hæves, og forandringen må gennemføres ved arealoverførsel.

5. Afgørelse om skellets beliggenhed ved skelforretningen.

5.1. Der opnås enighed om skellets beliggenhed.

Når landinspektøren finder, at skelspørgsmålet er tilstrækkeligt belyst, skal han søge at opnå enighed mellem parterne om skellets beliggenhed, jf. § 3, stk. 1, i bekendtgørelse om skelforretninger. Opnås enighed, skal såvel ejerne som en eventuel anden part, der rekvirerede skelforretningen, skriftligt tiltræde afsætningen af skellet, jf. udstykningslovens § 36, stk. 2, og bekendtgørelsens § 4, stk. 1, hvorefter mødet kan afsluttes.

Dokumentet, hvorved parterne tiltræder afsætningen af skellet, bør indeholde en beskrivelse af skellets beliggenhed og henvise til et rids, der viser skellets beliggenhed og placeringen af

de anbragte skelmærker. Kopier af dokumentet bør sendes til parterne samtidigt med, at dokumentet sendes til Kort- og Matrikelstyrelsen, jf. bekendtgørelsens § 9, stk. 1 og stk. 2, nr. 1. Et eksempel på et dokument om parternes tiltrædelse af afsætningen af skellet findes som bilag 3.

Er parterne ikke enige om fordeling af omkostningerne ved skelforretningen, skal landinspektøren ifølge § 4, stk. 2, i bekendtgørelse om skelforretninger tilsende parterne en udtalelse om sagen, som indeholder de i bekendtgørelsens § 4, stk. 2 nævnte oplysninger, og opgørelsen af omkostningerne samt de oplysninger, der er anført i bekendtgørelsens § 5, stk. 3. Reglerne om opgørelse af sagens omkostninger er omtalt nærmere i afsnit 5.2.3. Landinspektørens udtalelse om skelforretningen er til brug ved en eventuel indbringelse af omkostningsspørgsmålet for hegnsynet.

5.2. Der opnås ikke enighed om skellets beliggenhed.

5.2.1. Muligheden for at hæve skelforretningen.

Det kan forekomme, at en rekvirent ønsker at hæve skelforretningen efter at være blevet bekendt med, at landinspektørens afgørelse om skellets beliggenhed vil gå vedkommende imod. Efter at landinspektøren har konstateret skellets beliggenhed, kan rekvirenten imidlertid ikke hæve skelforretningen uden den eller de andre parter samtykke, jf. § 3, stk. 2, i bekendtgørelse om skelforretninger. Skellets beliggenhed er konstateret af landinspektøren, når han har oplyst parterne om dets beliggenhed.

5.2.2. Erklæring om skelforretningen.

Hvis parterne ikke tiltræder landinspektørens afsætning af skellet, skal landinspektøren snarest efter afsætningen udarbejde en erklæring om skelforretningen med tilhørende kort med angivelser af mål, jf. § 5, stk. 1, i bekendtgørelse om skelforretninger. Formålet med landinspektørens erklæring om skellet er at give parterne grundlag for at afgøre, om de vil anlægge retssag om skellets beliggenhed, og at give rekvirenten grundlag for at afgøre, om vedkommende vil søge omkostningerne ved skelforretningen fordelt mellem parterne. Erklæringen danner også grundlag for hegnsynets behandling af spørgsmålet om fordeling af omkostningerne. Erklæringen danner endvidere grundlag for noteringen af skelforretningen i matriklen i Kort- og Matrikelstyrelsen, jf. udstykningslovens § 37. Det til erklæringen hørende kort skal udarbejdes efter reglerne for måleblade i § 36 i bekendtgørelse om matrikulære arbejder. Erklæringen sendes til parterne med oplysning om reglerne i udstykningslovens § 36, stk. 2, nr. 2.

Bekendtgørelsens § 5, stk. 1, indeholder regler om, hvilke oplysninger erklæringen mindst skal indeholde. Erklæringen bør i øvrigt altid indledes med oplysninger om tid og sted for forretningen samt om, hvilke ejendomme og skel forretningen angår. Referatet af de afgivne forklaringer bør indeholde såvel de oplysninger, der var afgørende for fastlæggelsen af skellet, som andre væsentlige forklaringer om de faktiske forhold. Erklæringen om skelforretningen kan endvidere indeholde oplysninger om de dokumenter, der forelå under skelforretningen.

I landinspektørens begrundelse for afgørelsen om skellets beliggenhed bør anføres, hvilke oplysninger i dokumenterne og hvilke andre oplysninger om faktiske forhold der dannede grundlag for fastlæggelsen af skellet. Der kan for eksempel være tale om oplysninger om:

- 1) mål fra udskiftning, udstykning eller andre matrikulære forandringer,
- 2) eksisterende hegn, brugsgrenser, skelmærker eller andre mærker,

- 3) forhold, som viser, at ejendomsgrænsen er forskudt som følge af hævds erhvervelse, eller
- 4) mål optaget på matrikelkortet.

I beskrivelsen af det afsatte skels beliggenhed må for hele skellets forløb angives dets beliggenhed i forhold til hegn og lignende, som for eksempel jordvold, grøft, stengærde eller mur. Det skal også oplyses, hvilke punkter der er afmærket, og med hvilken form for skelmærker afmærkningen er foretaget.

5.2.3. Opgørelsen af omkostningerne.

Ifølge § 5, stk. 3, i bekendtgørelse om skelforretninger skal landinspektøren sammen med skelerklæringen sende rekvirenten en opgørelse af omkostningerne ved skelforretningen. Med opgørelsen skal følge oplysninger om reglerne i bekendtgørelsens § 10, stk. 3 og 4, om, at rekvirenten inden 8 uger efter modtagelsen af opgørelsen kan indbringe spørgsmålet om fordeling af omkostningerne mellem parterne for hegnsynet, medmindre der anlægges retssag om skellets beliggenhed, samt oplysninger om reglerne i bekendtgørelsens § 11 om mulighederne for, at staten helt eller delvis kan betale en parts omkostninger til skelforretningen. Landinspektøren bør gøre særligt opmærksom på bestemmelsen i bekendtgørelsens § 11, stk. 4, som medfører, at spørgsmålet om fordeling af omkostningerne skal indbringes for hegnsynet eller retten, hvis en part ønsker, at staten på vedkommendes vegne skal betale mere end halvdelen af de samlede omkostninger ved skelforretningen. Genparter af opgørelsen med de nævnte oplysninger sendes til de øvrige parter i skelforretningen.

5.2.4. Frist for sagsanlæg.

Når fristen efter udstykningslovens § 36, stk. 2, nr. 2, på 8 uger for at anlægge retssag om skellets beliggenhed er udløbet, skal landinspektøren undersøge, om en sådan sag er anlagt. Oplysninger herom indhentes ved retten i den retskreds, hvor ejendommene ligger, jf. retsplejelovens § 241. Oplysninger herom bør også søges indhentet hos parterne, som kan have aftalt at føre sagen ved retten i en anden retskreds, jf. retsplejelovens § 245.

Har ingen af parterne anlagt retssag om skellets beliggenhed, er landinspektørens afsætning af skellet bindende for dem efter udstykningslovens § 36, stk. 2, nr. 2, og skelforretningen skal søges noteret i matriklen.

6. Retssag om skellets beliggenhed.

Hvis skellets beliggenhed fastlægges anderledes ved dom eller forlig i en retssag end ved skelforretningen, skal landinspektøren efter § 6, stk. 1, i bekendtgørelse om skelforretninger snarest afsætte og indmåle det ændrede skel og fjerne skelmærker, der ikke er gældende. Parterne skal indkaldes med mindst 14 dages varsel til at overvære afsætningen af skellet.

Endvidere skal landinspektøren efter bekendtgørelsens § 6, stk. 3, give den oprindelige erklæring om skelforretningen påtegning om de ændringer, der følger af dommen eller forliget, og kortet skal ligeledes ændres. Landinspektøren kan eventuelt udarbejde et nyt kort over de strækninger, hvor skellets forløb er ændret. Genparter af de ændrede dokumenter sendes til parterne.

Hvis en retssag, der med rettens tilladelse efter udstykningslovens § 36, stk. 4, er anlagt efter udløbet af den almindelige frist på 8 uger, fører til, at skellet fastlægges anderledes end ved skelforretningen, påhviler det ikke den landinspektør, som udførte skelforretningen, at

udføre de førnævnte arbejder. Derimod har sagsøgeren efter udstykningslovens § 36, stk. 4, pligt til at rekvirere en landinspektør til at udføre arbejderne, og vedkommende kan rekvirere en anden landinspektør.

I retssager, der er anlagt med rettens tilladelse efter udstykningslovens § 36, stk. 4, har retten pligt til at sende udskrift af dommen eller retsbogsudskrift om sagens forligsmæssige afslutning til Kort- og Matrikelstyrelsen. Hvis skellets beliggenhed er ændret, vil styrelsen underrette sagsøgeren om, at han har pligt til at rekvirere en landinspektør til at udføre arbejderne. Styrelsen vil samtidigt anmode sagsøgeren om at oplyse, hvilken landinspektør han rekvirerer til at udføre arbejderne. Den landinspektør, der udfører arbejderne, skal følge reglerne i § 6 i bekendtgørelse om skelforretninger.

Reglerne i udstykningslovens § 36, stk. 4, om ændring af afsætningen af skellet m.v. finder anvendelse, selvom skelforretningen allerede er blevet noteret i matriklen.

7. Notering i matriklen.

Når et skels beliggenhed er blevet fastlagt endeligt ved skelforretning eller ved dom eller forlig i en efterfølgende retssag, skal landinspektøren snarest indsende oplysninger om skellets beliggenhed til Kort- og Matrikelstyrelsen til notering i matriklen, jf. udstykningslovens § 37, stk. 1. Sagen skal indeholde de dokumenter, der er foreskrevet i § 9 i bekendtgørelse om skelforretninger.

Kort- og Matrikelstyrelsen foretager en vis kontrol af skelforretningen, før den noteres i matriklen, og kan i medfør af udstykningslovens § 37, stk. 2, afslå at foretage notering, såfremt der konstateres fejl eller mangler ved forretningen. Bestemmelsen omfatter kun fejl eller mangler ved fremgangsmåden ved skelforretningen, mens spørgsmålet om ejendomsgrænsens rette beliggenhed ikke kan efterprøves af styrelsen. Bestemmelsen finder ikke anvendelse, når skellets beliggenhed er fastlagt ved dom eller forlig under en retssag.

Kort- og Matrikelstyrelsen underretter tinglysningsdommeren og kommunalbestyrelsen om skelforretninger med henblik på notering herom i henholdsvis tingbogen og ESR, jf. udstykningslovens § 32.

Hvis Kort- og Matrikelstyrelsen afslår at notere en skelforretning, er forretningen ugyldig. Bestemmelsen i landinspektørlovens § 5 om landinspektørers habilitet vil i almindelighed medføre, at en eventuel ny skelforretning skal forestås af en anden landinspektør.

8. Omkostningerne.

8.1. Opgørelse.

I § 10, stk. 2, i bekendtgørelse om skelforretninger er fastsat, hvilke udgifter der kan henregnes til omkostningerne ved en skelforretning. Til omkostningerne henregnes landinspektørens honorar og udlæg, herunder omkostningerne ved indhentning af nødvendige oplysninger fra matriklen.

Endvidere medregnes de efter landinspektørens skøn rimelige udgifter, som en part har afholdt til oplysninger om skelforholdene. Dette kan for eksempel være udgifter til dokumenter eller til dækning af udgifterne ved, at en person har deltaget i skelforretningen for at afgive forklaring. I rimelighedskriteriet ligger, at beløbenes størrelse ikke bør være store i forhold til sagens øvrige omkostninger, og at der skal have været rimelig grund til at indhente den pågældende oplysning. Selvom nogle oplysninger under skelforretningen viser sig ikke at være af afgørende betydning, er det derfor ikke ensbetydende med, at udgifterne dertil ikke

blev afholdt med rimelighed. Bestemmelsen omfatter kun oplysninger om skelforholdene, og en parts udgifter til juridisk bistand kan derfor ikke medregnes til sagens omkostninger.

Det er landinspektøren, som afgør, hvilke udgifter der er rimelige og derfor kan henregnes til omkostningerne. Landinspektørens afgørelse kan ikke indbringes for hegnsynet eller nogen anden myndighed, men kan indbringes for domstolene.

Også omkostningerne ved forkyndelse af indkaldelsen til skelforretningen kan henregnes til omkostningerne. Bestemmelsen omfatter kun omkostninger til forkyndelse af indkaldelsen til skelforretningen ved stævningsmand eller på anden måde efter retsplejelovens regler om forkyndelse i borgerlige sager.

Omkostningerne til hegnsynsmænds deltagelse i en skelforretning kan altid henregnes til sagens omkostninger. Omkostningerne til hegnsynets behandling af spørgsmålet om fordeling af omkostningerne ved skelforretningen kan derimod ikke medregnes.

Landinspektøren skal som nærmere beskrevet i afsnit 5.2.3 sende opgørelsen til parterne i tilfælde, hvor parterne ikke nåede til enighed om skellets beliggenhed. Ifølge bekendtgørelsens § 4, stk. 2, skal landinspektøren på samme måde tilsende parterne opgørelsen i tilfælde, hvor parterne har tiltrådt landinspektørens afsætning af skellet, men er uenige om fordeling af sagens omkostninger, jf. afsnit 5.1. og 8.2.

8.2. Fordeling.

Finder rekvirenten af en skelforretning, at den eller de andre parter i skelforretningen bør deltage i betalingen af sagens omkostninger, og kan parterne ikke nå til enighed herom, kan rekvirenten efter bestemmelserne i udstykningslovens § 39 indbringe spørgsmålet om fordeling af omkostningerne for hegnsynet eller eventuelt for retten.

Ifølge § 10, stk. 3, i bekendtgørelse om skelforretninger er fristen for at indbringe omkostningsspørgsmålet for hegnsynet 8 uger, som regnes fra modtagelsen af landinspektørens opgørelse af omkostningerne. Begæringen om fordelingen af omkostningerne rettes til formanden for kommunens hegnsyn. Hegnsynet behandler omkostningsspørgsmålet efter hegnslovens regler om hegnsynsforretninger, jf. udstykningslovens § 39, stk. 2.

Hvis der anlægges retssag om skellets beliggenhed, kan retten efter påstand derom også tage stilling til spørgsmålet om fordeling af omkostningerne ved skelforretningen. Hegnsynet har med andre ord ikke kompetence til at behandle omkostningsspørgsmålet, når der anlægges retssag om skellets beliggenhed. Hvis omkostningsspørgsmålet er blevet indbragt for hegnsynet, før retssagen anlægges, skal hegnsynet afvise sagen. Dette gælder også, selvom der ikke under retssagen om skellets beliggenhed tillige nedlægges påstand om fordeling af omkostningerne ved skelforretningen.

Hegnsynet skal dog kun undlade at behandle spørgsmålet om fordeling af omkostninger ved skelforretninger i tilfælde, hvor retssagen om skellets beliggenhed anlægges efter udstykningslovens § 36, stk. 2, nr. 2, jf. lovens § 39, stk. 1. Hvis retssag anlægges med rettens tilladelse efter udstykningslovens § 36, stk. 4, efter udløbet af fristen på 8 uger, hører spørgsmålet om fordeling af omkostningerne ved skelforretningen under hegnsynet og kan derfor ikke medtages under retssagen.

Efter udstykningslovens § 39, stk. 1, skal hegnsynet ved afgørelse af omkostningsspørgsmålet tage hensyn til parternes interesse i konstateringen af ejendomsgrænsens rette beliggenhed, herunder baggrunden for og resultatet af skelforretningen. En naboejer kan for eksempel pålægges at deltage i betalingen af

omkostningerne, hvis skellet, før skelforretningen blev afholdt, ikke fremtrådte ved tydeligt hegn eller på kendelig måde ved skelmærker, eller hvis hegn eller skelmærker var urigtigt anbragt. Oplysninger om, hvordan skellet fremtrådte ved skelforretningens begyndelse, vil fremgå af landinspektørens erklæring om skellet eller af landinspektørens udtalelse om sagen, jf. henholdsvis § 5, stk. 1, og § 4, stk. 2, i bekendtgørelse om skelforretninger.

En naboejer kan også i andre tilfælde pålægges at deltage i betalingen af omkostningerne for eksempel i tilfælde, hvor ejeren af en ejendom bliver tvunget til at rekvirere en skelforretning for at få naboejeren til at respektere et skel, der fremtræder på tydelig måde. Der vil heller ikke være noget i vejen for, at en af parterne kommer til at udrede alle sagens omkostninger, og en forulempet ejer vil således efter omstændighederne kunne friholdes for udgifter, selvom den pågældende er rekvirent af forretningen.

Hegnsynet fastsætter ifølge § 10, stk. 3, i bekendtgørelsen det forhold, hvori parterne skal deltage i betalingen, og ikke de beløb, som parterne hver især skal betale.

Vederlag til hegnsynet for behandlingen af spørgsmålet om omkostningsfordelingen betales efter reglerne i bekendtgørelse nr. 1079 af 11. december 1996 om vederlag til hegnsynsmænd. Spørgsmålet om betaling og fordeling af omkostningerne ved sagens behandling ved hegnsynet afgøres efter hegnslovens regler.

Hegnsynets afgørelse kan ifølge udstykningslovens § 39, stk. 3, indbringes for domstolene senest 4 uger efter, at afgørelsen blev meddelt de pågældende. Retten kan dog undtagelsesvis tillade, at sagen indbringes efter udløbet af fristen, når ansøgning herom indgives senest 6 måneder efter, at afgørelsen blev meddelt den pågældende.

I tilfælde, hvor spørgsmålet om fordeling af omkostningerne ved skelforretningen indbringes for retten sammen med spørgsmålet om skellets beliggenhed, fordeles omkostningerne også efter udstykningslovens § 39, stk. 1, sidste punktum. I modsætning til hegnsynet, der fastsætter i hvilket forhold omkostningerne fordeles, kan retten afgøre, hvilke beløb der betales parterne imellem.

8.3. Refusion af sagsomkostninger.

Efter bestemmelserne i udstykningslovens § 40, stk. 1, og § 11 i bekendtgørelse om skelforretninger, kan statsamtmanden beslutte, at en parts omkostninger ved en skelforretning betales helt eller delvis af staten. Ansøgning herom indsendes til statsamtmanden i det statsamt, hvor ansøgerens ejendom ligger. Ansøgningen kan indsendes til statsamtmanden, før eller efter skelforretningen rekvireres, og skal ifølge bekendtgørelsens § 11, stk. 2, indgives senest 8 uger efter, at hegnsynets afgørelse om fordeling af omkostningerne ved skelforretningen blev meddelt den pågældende. Statsamtmandens afgørelse vil i nogle tilfælde først kunne træffes, efter skelforretningen er afholdt, da det kan være vanskeligt på forhånd at afgøre, om betingelserne for, at staten betaler omkostningerne, er opfyldt.

Det er en betingelse for, at staten helt eller delvis betaler en parts omkostninger ved en skelforretning, at det skønnes rimeligt at afholde skelforretningen, eller at parten er blevet påført sagen uden rimelig grund, samt at ansøgeren ikke kan betale omkostningerne uden at lide væsentlige afsavn. Om sidstnævnte betingelse er opfyldt, afgøres efter reglerne for ydelse af fri proces.

Den omstændighed, at parterne forligsmæssigt aftaler at dele omkostningerne ved skelforretningen, er ikke til hinder for, at en parts omkostninger betales af staten. Ifølge bekendtgørelsens § 11, stk. 4, er det imidlertid en betingelse for, at staten betaler den del af en parts omkostninger, som overstiger halvdelen af de samlede omkostninger ved

skelforretningen, at hegnsynet eller retten har truffet afgørelse om fordelingen af omkostningerne. Når en del af en parts omkostninger betales af staten, eller når en part påtænker at indgive ansøgning herom, bør landinspektøren gøre opmærksom på denne bestemmelse og på fristen for at indbringe spørgsmålet om fordeling af sagens omkostninger for hegnsynet

Statsamtmanden kan også beslutte, at staten betaler en parts omkostninger ved hegnsynets behandling af spørgsmålet om fordeling af omkostningerne til en skelforretning. Ansøgning herom kan indgives samtidigt med ansøgningen om, at staten betaler vedkommendes omkostninger ved skelforretningen. Afgørelsen om, at omkostningerne ved hegnsynets behandling af sagen betales af statskassen, træffes efter hegnslovens § 46, stk. 4.

Statsamtmandens afgørelse af spørgsmål om, hvorvidt staten betaler en parts omkostninger ved en skelforretning, kan efter udstykningslovens § 40, stk. 2, påklages til Kort- og Matrikelstyrelsen. Efter aftale med Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri behandler Kort- og Matrikelstyrelsen også klager over statsamtmandenes ovennævnte afgørelser efter hegnsloven.

Statens udbetaling af en parts omkostninger ved en skelforretning samt eventuelle omkostninger til hegnsyn foretages af Kort- og Matrikelstyrelsen mod, at dokumentation for beløbets størrelse indsendes til styrelsen. Ønskes beløbet udbetalt til andre end parten, skal partens skriftlige samtykke dertil tillige indsendes til styrelsen. Er spørgsmålet om fordeling af sagens omkostninger indbragt for hegnsynet eller retten, udbetales beløbet først, når den endelige afgørelse af dette spørgsmål foreligger.

9. Ikrafttrædelse.

Vejledning nr. 138 af 16. juli 2001 om skelforretninger bortfalder.

Kort- og Matrikelstyrelsen, den 12. juni 2003

Peter Jakobsen

/Birgit Kristiansen

Eksempel på mødeindkaldelse til en ejer, der ikke er rekvirent.

Indkaldelse til skelforretning.

N.N., der ejer ejendommen matr.nr. beliggende, har anmodet mig om at afholde en skelforretning til fastlæggelse af skellet mellem sin ejendom og Deres ejendom matr. nr.

I den anledning indkalder jeg Dem herved til at møde ved forretningen, som finder sted dag den 20 .. kl. Mødestedet er

Jeg vedlægger en liste over de parter og andre, som er indkaldt til mødet. Hvis De mener, at andre kan bidrage til belysning af skelspørgsmålet, beder jeg Dem snarest meddele mig det. Derefter vil jeg overveje også at indkalde dem.

Hegnsynsmænd kan deltage i skelforretningen, hvis en af parterne anmoder om det. Hvis det efter Deres mening er hensigtsmæssigt, at hegnsynsmænd deltager i forretningen, bedes De meddele mig det snarest. Derefter vil jeg bede to hegnsynsmænd om at komme til stede ved forretningen.

Kort, skøde, deklARATIONER eller andre dokumenter, der indeholder oplysninger af betydning for skelforholdene, bedes tilsendt mig i god tid før mødet.

Skelforretningen kan afholdes, selvom De ikke møder op. Hvis De ønsker at lade en anden repræsentere Dem under mødet, skal De udfylde vedlagte fuldmagt. Fuldmagten skal medbringes til mødet eller tilsendes mig forinden.

Bekendtgørelse om skelforretninger vedlægges til Deres orientering.

Eksempel på fuldmagt.

Fuldmagt.

Undertegnede ejer af ejendommen matr. nr. giver herved fuldmagt til at møde ved den skelforretning, som landinspektør afholder dag den 20.. kl. og til eventuelt at godkende afsætningen af skellet.
....., den 20 ...

Eksempel på parternes tiltrædelse af afsætningen af skel.

Godkendelse af skel, der er fastlagt ved skelforretning.

Undertegnede, der ejer ejendommen matr. nr., og undertegnede, der ejer ejendommen matr. nr., godkender herved beliggenheden af det skel mellem vore ejendomme, som landinspektør har afsat ved skelforretningen den

Endvidere tiltræder, der rekvirerede skelforretningen, ejernes godkendelse af afsætningen af skellet. (Dette afsnit anvendes kun, når skelforretningen blev rekvireret af en anden end ejerne af de berørte ejendomme.)

På strækningen fra til dannes skellet af (For hver enkelt strækning af skellet angives, hvordan skellet fremtræder, og hvordan skellet ligger i forhold til hegn og lignende, for eksempel midte af jordvold eller grøft, den ene side af stengærde, mur, plankeværk, eller stakit, eller en vis afstand fra midte af hæk).

Punkterne og er nu blevet afmærket med skelmærker, nemlig punkt med og punkt med (Arten af hvert af de anbragte skelmærker angives).

Sagens omkostninger betales af, den 20...

Som ejer af matr. nr.:

.....

For ejeren af matr. nr.:

.....

ifølge fuldmagt

Som rekvirent:

Bilag IV

Interviewguide til norsk feltundersøgelse

Hvad er dine kommentarer til mit referat?

Hvordan oplevede du, at sagen gik?

Hvad er der sket i sagen siden vi blev færdige?

Oplever du, at der ligger andre ting bag [grensetvisten]

Tror du sagen mellem parterne er slut med det?

Var der ting, du foretog dig, som var specielt rettet mod at få parterne til at forliges?
Kan du sige lidt mere om det...?

Var parterne blevet henvist til retsmægling? Hvis nej, hvorfor ikke. Hvis ja, hvorfor tror du parterne sagde nej til retsmægling.

Hvad overvejelser gør du dig i forhold til henvisningen af sager til retsmæglingen.

Hvad er ca. prisen på en grensegangssag med kun to parter?

Hvordan oplevede du min deltagelse?

Var der noget du gjorde anderledes fordi jeg var der?

Hvad oplevede du, at parternes reaktion var på min tilstedeværelse?

Bilag V

Interviewguide til landinspektører

Briefing:

Tak, fordi du vil deltage og lade mig interviewe dig.

Som vi tidligere har talt om, skal dette interview indgå i forskning i skelforretninger. Det vil sige, at interviewoptagelsen bliver skrevet ned og senere kommer til at indgå i min afhandling.

Du får mulighed for at læse interviewet efterfølgende, så du kan korrigere mig, hvis jeg har misforstået noget.

I interviewet bliver du anonymiseret, det vil sige, at jeg giver dig et andet navn, det samme gælder grundejerne.

Er du indforstået med, hvad der skal ske?

Er det i orden, at jeg optager vores samtale?

Har du spørgsmål inden vi starter?

Opstart:

Hvor gammel er du?

Hvor mange år har du været praktiserende landinspektør?

Dagens/gårdsdagens møde:

Hvad var din oplevelse af dagens/gårdsdagens skelforretning?

Hvad skete der helt konkret – med dine ord?

Kan du sige mere om det?

Hvad foretog grundejerne sig under skelforretningen?

Hvad tror du var det vigtigste for naboerne?

Hvad vurderer du, at grundejerne fik ud af skelforretningen?

Hvad bidrog advokaterne til i sagen (*hvis der er advokater med*)

Hvad var forløbet op til skelforretningen?

Vil det sige, at (*husk at opsummere og at få verifikation*)?

Konfliktløsning ved dagens/gårdsdagens møde:

Hvad gjorde du i dag i forhold til at løse konflikten?

I sager, hvor skelforretningen slutter med forlig:

- Nu har de indgået forlig, hvad tænker du om det?
- Gjorde du noget for at få parterne til at forliges? *Hvis ja* → hvad? Kan du sige noget mere om det?

I sager, hvor skelforretningen ikke slutter med forlig:

- I dag blev der ikke forlig, hvad tænker du om det?
- Gjorde du noget for at få parterne til at forliges? *Hvis ja* → hvad? Kan du sige noget mere om det?
- Nu skal du til at skrive en landinspektørerklæring om skelforretningen, hvilke overvejelser gør du dig i den forbindelse – hvad har du fokus på i erklæringen?

Vil det sige, at (*husk at opsummere og at få verifikation*)?

Hvis du skal beskrive landinspektørens rolle i skelforretningen, hvad er så det vigtigste ved den rolle?

Hvad er målet med skelforretningen?

Konfliktløsning generelt:

Nu til lidt mere generelle spørgsmål:

Hvis du prøver at huske tilbage, kan du så huske en situation, hvor du tidligere har oplevet, at her skete der virkelig god konfliktløsning?

Kan du fortælle mig, hvad der skete?

Kan du huske, hvad...?

Hvad mener du med...?

Skete det...?

Ja?

Vil det sige, at (*husk at opsummere og at få verifikation*)?

Har du gennemført mange skelforretninger før denne?

Med baggrund i dine erfaringer må i denne sag og andre – hvad oplever du som god konfliktløsning, når vi taler om skelforretninger?

Har du oplevet eksempler på at det skete?

Hvis landinspektøren kun nævner forligsmægling:

- Er konfliktløsning kun forlig? – Konflikten kan vel også løses ved afgørelse – kan det ikke være god konfliktløsning?
- Hvad gør, at afgørelser bliver til god konfliktløsning?

Hvis landinspektøren kun nævner det materielle:

- Kan der være andre forhold, forhold der ikke har noget at gøre med om afgørelsen er den rigtige afgørelse – kan der være sådanne forhold, der betyder noget for, om grundejerne er tilfredse med konfliktløsningen?

Vil det sige, at (*husk at opsummere og at få verifikation*)?

Hvordan oplever du, at skelforretningsreglerne spiller sammen med dine muligheder for konfliktløsning?

Vil det sige, at (*husk at opsummere og at få verifikation*)?

Naborelationer:

Og så et par enkelte ekstra spørgsmål til sagen i dag, hvordan oplever du parternes naboforhold?

Kan du sige mere om det?

Hvordan tror du, at deres forhold vil være efter denne skelforretningssag er afsluttet – vil det blive bedre – eller måske værre?

Nu har jeg kun et par afrundende spørgsmål, men før dem, vil jeg gerne høre, om du vil sige mere?

Debriefing

Og nu de afsluttende spørgsmål:

Hvordan påvirkede det dig, at jeg var med som observatør?

Hvordan vurderer du, at det påvirkede de andre?

Hvordan oplevede du, at det har været at blive interviewet nu her i dag?

Og før vi slutter, har du spørgsmål til mig, om undersøgelsen, det videre forløb eller andet?

Tak for samarbejdet.

Hvis landinspektøren bruger bestemte begreber – spørges ind til, hvad han/hun mener med disse begreber.

Bilag VI

Interviewguide til grundejere

Briefing:

Tak, fordi du vil deltage og lade mig interviewe dig.

Som vi tidligere har talt om, skal dette interview indgå i forskning i skelforretninger. Det vil sige, at interviewoptagelsen bliver skrevet ned og senere kommer til at indgå i min afhandling.

Du får mulighed for at læse interviewet efterfølgende, så du kan korrigere mig, hvis jeg har misforstået noget.

I interviewet bliver du anonymiseret, det vil sige, at jeg giver dig et andet navn, det samme gælder de andre deltagere.

Er du indforstået med, hvad der skal ske?

Er det i orden, at jeg optager vores samtale?

Har du spørgsmål inden vi starter?

Opstart:

Hvor gammel er du?

Hvad er dit erhverv?

Hvor mange år har du boet her?

Dagens/gårsdagens møde:

Hvad var din oplevelse af dagens/gårsdagens møde?

Hvad skete der helt konkret – med dine ord?

Kan du sige mere om det?

Hvad tænkte du (undervejs)?

Hvad foretog du dig under mødet?

Vil det sige, at (*husk at opsummere og at få verifikation*)?

Fortiden:

Hvad kan du fortælle om forløbet op til skelforretningen? (*Her ledes informant ind på at tale om:*

- *Nabostriden (f.eks. Hvad fik uenigheden til at opstå?)*
- *Skelforretningsindkaldelsen (f.eks. så fik I en indkaldelse, hvad kan du sige om den?)*
- *Indkaldelsesvarsel (f.eks. Og I fik indkaldelsen et stykke tid i forvejen?)*
- *Hvad forventninger havde du forud til forløbet i dag?*

Formålet er at få afdækket, om der er problemer, uden at spørge til problemer dvs uden ledende spørgsmål

Vil det sige, at (*husk at opsummere og at få verifikation*)?

Konfliktløsning ved dagens/gårsdagens møde:

Før du kom til mødet, hvad håbede du da at få ud af mødet?

Hvad var det vigtigste for dig i sagen? (*skellet, respekt, bygninger, naboskab*)

Hvorfor var det så vigtigt for dig – kan du sige noget mere om det?

Havde du mulighed for at bringe de forhold på bane?

Hvad vurderer du, at du fik ud af sagen?

Hvad var landinspektørens rolle i dag/går?

Hvad bidrog advokaterne til i sagen (*hvis der er advokater med*)

Hvordan oplever du, at konflikten blev løst ved denne skelforretningen?

I sager, hvor skelforretningen slutter med forlig:

- Nu har I indgået forlig, hvad tænker du om det?
- Er du tilfreds med forliget?
- Hjælp landinspektøren jer med at få forlig? *Hvis ja* → hvad gjorde han/hun? Kan du sige mere om det?

I sager, hvor skelforretningen ikke slutter med forlig:

Hvordan har du det med, at I ikke kom frem til et forlig?

Forsøgte landinspektøren at få jer til at indgå forlig? *Hvis ja* → hvad gjorde han/hun? Kan du sige mere om det

Vil det sige, at (*husk at opsummere og at få verifikation*)?

Konfliktløsning generelt:

Nu til lidt mere generelle spørgsmål:

Hvis du prøver at huske tilbage, kan du så huske en situation, hvor du tidligere har oplevet, at her skete der virkelig god konfliktløsning?

Kan du fortælle mig, hvad der skete?

Kan du huske, hvad...?

Hvad mener du med...?

Skete det...?

Ja?

Vil det sige, at (*husk at opsummere og at få verifikation*)?

Du nævner at xx og xx betyder noget for god konfliktløsning, hvordan syntes du det var i dag?

Ofte taler folk om, hvorvidt forløbet i f.eks. en retssag er retfærdigt, hvad med dig, syntes du mødet i dag foregik på en retfærdigt måde?

Har du tidligere oplevet at være med i en skelforretning eller en retssag eller lignende?

Hvis ja, spørges ind til det...

Nu har du prøvet at være med i en skelforretning, hvad kunne være god konfliktløsning ved skelforretninger?

Hvis grundejer kun nævner det materielle:

- Kan der være andre forhold, forhold der ikke har noget at gøre med om afgørelsen er den rigtige afgørelse – kan der være sådanne forhold, der betyder noget for, om du er tilfreds med konfliktløsningen?

Vil det sige, at (*husk at opsummere og at få verifikation*)?

Hvad kan du ellers sige om god konfliktløsning?

Naborelationen:

Hvilket forhold havde du til din nabo før denne sag opstod?

Hvordan oplever du dit forhold til din nabo i dag?

Kan du sige mere om det?

Hvordan tror du, at jeres forhold vil være efter, denne skelforretningssag er afsluttet – vil det blive det samme som før sagen eller værre eller bedre?

Har du tidligere lignende (*nabostridigheder*) (*hvis ja, spørges ind til det*)

Nu har jeg kun et par afrundende spørgsmål, men før dem vil jeg gerne høre, om du vil sige mere?

Debriefing

Og nu de afsluttende spørgsmål:

Hvordan påvirkede det dig, at jeg var med som observatør?

Hvordan vurderer du, at det påvirkede de andre?

Hvordan oplevede du, at det har været at blive interviewet nu her i dag?

Og før vi slutter, har du spørgsmål til mig om undersøgelsen, det videre forløb eller andet?

I sager, hvor skelforretningen ikke slutter med forlig:

Er det i orden med dig, hvis jeg kontakter dig efter, I har afsluttet sagen, for at få den sidste del med?

Tak for samarbejdet.

Opfølgende interview i sager, hvor skelforretningen ikke endte med forlig på stedet

Hvad tænkte du, da du læste landinspektørerklæringen?

- [*det skal afdækkes, om erklæringen var til at forstå, var retfærdig, var udtryk for hvad der skete, og om landinspektørens begrundelse var tydelig nok og så videre – men især for at afdække hvad grundejeren selv oplevede af eventuelle problemer – eller gode ting – altsammen uden at der stilles ledende spørgsmål*]

Hvad tænker du, at der kommer til at ske?

Har du og din nabo talt sammen om skelforretningen efterfølgende?

Kan du sige noget mere om det?

Der er jo gået lidt tid siden, vi sidst snakkede sammen, har du gjort dig nogle nye overvejelser om skelforretningen?

Hvis grundejer bruger bestemte begreber – spørges ind til, hvad han/hun mener med disse begreber.

Bilag VII

Informationsbrev til dansk feltundersøgelse

Den 9. november 2012

Informationer om undersøgelsen

Frivillighed

Deltagelse i undersøgelsen er frivillig. Skelforretninger er ikke åbne for offentligheden, så undersøgelsen kræver accept både fra de involverede grundejere og fra landinspektøren.

Hvordan foregår undersøgelsen?

Ved skelforretningen deltager jeg som iagttager af forløbet. Jeg noterer løbende ned, hvad jeg ser og hører. Hvis alle giver tilladelse, optager jeg lyden, men undersøgelsen er på ingen måde betinget af at blive optaget, og det er helt i orden at sige nej. Optages lyden, bruges det til lige efter skelforretning at understøtte mine noter. Lydfilen vil ikke være tilgængelig for andre end mig, og den slettes inden for 3 døgn efter optagelse.

Hvordan bruges materialet bagefter?

Feltnoterne renskrives og analyseres sammen med andet materiale. Feltnoter og analyse publiceres i en videnskabelig afhandling, men også i artikler. Derudover vil andre kunne få adgang til feltnoterne eller dele heraf via aktindsigt.

Fortrolighed

Alle navne i undersøgelsen anonymiseres, idet de erstattes med andre typiske danske navne. Stedbetegnelser anonymiseres også. Det skal bemærkes, at anonymiseringen ikke altid vil kunne forhindre, at andre af sagens parter kan regne ud, hvem der skjuler sig bag et nyt navn.

Interview

Et efterfølgende interview er også helt frivilligt. Og det er ikke nødvendigt for undersøgelsen, at alle parter lader sig interviewe. Men for at få indsigt i, hvordan skelforretninger opleves af sagens parter, er samtale værdifuld.

Hvis du vælger at indvillige i at give et interview, så gælder det, der står herover om fortrolighed og om, hvordan materialet bruges bagefter. Men før publicering af materialet vil du få tilsendt interview-referatet til godkendelse og eventuel kommentering. Hvis du fortryder udsagn, kan du altså slette dem. Tid og sted for interviewet aftales konkret mellem os, men tidspunktet forventes at ligge ganske kort tid efter skelforretningen – eventuelt samme dag, så alt er i helt frisk erindring.

Hvad undersøges?

Det undersøges, hvordan skelforretninger i praksis foregår, hvordan grundejere og landinspektører oplever konfliktløsningen under skelforretningerne, og hvad der spiller ind på deres oplevelse. Undersøgelsen ser derimod ikke på den materielle del af sagen – dvs. "Hvor ligger skellet?"

Om projektet

"Skelforretning og konfliktløsning" er et 3 årigt erhvervsPhD-projekt tilknyttet Aalborg Universitet. Projektet er finansieret af Kort- og Matrikelstyrelsen med støtte fra Forsknings- og Innovationsstyrelsen. Kort- og Matrikelstyrelsen er ansvarlig myndighed for både skelforretnings- og landinspektørlovgivningen. Projektet skal skabe viden om konfliktløsning ved skelforretninger. Den nye viden forventes efterfølgende at kunne bruges til gavn for de grundejere, der fremover befinder sig i en skelsag.

Hvem er jeg?

I 1995 blev jeg færdiguddannet som landinspektør på Aalborg Universitet. Samlet har jeg 3½ års praktisk erfaring med landinspektørarbejde i Sønderjylland og på Sydsjælland, og ellers har jeg arbejdet i Kort- og Matrikelstyrelsen. Den 1. september 2011 startede jeg som erhvervs-ph.d. studerende på projektet "Skelforretning og konfliktløsning". Som led i projektet boede jeg i perioden februar-april 2012 i Norge og gennemførte i den forbindelse interview og deltagerobservation ved norske skelsager.

Tanja L. Skovsgaard
Erhvervs-ph.d. studerende

Kontaktoplysninger:

tansk@plan.aau.dk; mobilnummer: 23889169

Institut for Planlægning, Aalborg Universitet, A.C. Meyers Vænge 15, 2450 København SV
/ Juraenheden, Kort & Matrikelstyrelsen, Rentemestervej 8, 2400 København NV

Bilag VIII

Eksempel på memo

MEMO Kirsten 1

Vedrørende appendiks P, linje 80-95. Sidst redigeret den 28. maj 2013

[A01:31:56]

TLS: *"Og så direkte til gårsdagens møde... Hvad var din oplevelse af i går, altså af mødet i går, med dine ord?"*

Kirsten: *"Mit indtryk var... Den landinspektør med sit rolige væsen, og den måde han sådan sikrede sig, at han havde forklaret alle fakta, og at han sådan tydeliggjorde: Hvad er det, jeg tager min beslutning ud fra – de fakta der forelå. Det syntes jeg gav mig rigtig meget ro. Altså, man er jo usikker på: Hvad er det, der skal ske? Og hvad kommer der til at ske? Har vi ret? Og sådan nogle ting. Men det, at han gjorde det så... Jamen, jeg tænker, at det var fagligt professionelt, det han gjorde – hele vejen igennem".*

TLS: *"Både det... hans væsen – at han var rolig?"*

Kirsten: *"Ja".*

TLS: *"Men også det, at han brugte tid på at forklare?"*

Kirsten: *"Ja. Altså, og han sikrede sig egentlig, at folk kunne forstå det, og at der var tid til at stille spørgsmål. Jeg kunne hele tiden følge, hvor er vi henne [ler let]. Det var ikke sådan noget med, at jeg tænkte: Nej, nu bliver der et eller andet".*

[A01:30:43]

Kirstens første svar på grundejeroplevelsen er en positiv kommentar om landinspektørens "rolige væsen" og det, at landinspektøren "tydeliggjorde", hvilket grundlag han traf beslutningen ud fra. Det er altså det, der først slår hende som to vigtige oplevelser fra skelforretningen.

Da skelforretningen startede, følte Kirsten sig usikker overfor situationen. Det, hun føler sig usikker på er:

1. Hvad der skal ske.
2. Hvad kommer der til at ske.
3. Har hun og hendes mand ret.

Det tredje forhold synes umiddelbart at handle om den materielle side af sagen. Et blik videre frem på de drøftelser, der har været mellem Kirsten og hendes nabo peger i samme retning, selv om spørgsmålet om at have ret naturligvis kan forstås bredere.

De to udtryk "*Hvad der skal ske*" og "*Hvad kommer der til at ske*" er dog i højere grad åben for fortolkning. Umiddelbart ser de ud til at betyde det samme. Men "*Hvad der skal ske*" opfatter jeg, som Kirstens tanker om den retslige proces. Hun er usikker på, hvordan de enkelte dele af skelforretningsprocessen i praksis foregår.

Udtrykket ”*Hvad kommer der til at ske*” peger på noget andet. Noget, der ”kommer til at ske”, er ikke noget forudbestemt eller planlagt, men ordene nærmer sig i højere grad udtryk forbundet med uheld, uventede begivenheder og lignende. Denne del tolker jeg derfor som usikkerhed hos Kirsten om, hvordan hun selv og naboerne vil opføre sig overfor hinanden. Altså en usikkerhed eller måske frygt for den sociale del af processen. Det behøver dog ikke at være tilfældet.

Informationerne om Kirstens usikkerheder glider forbi mig i samtalen, og jeg får ikke spurgt ind til dem. Tolkningen af ”hvad der skal ske” og ”hvad kommer der til at ske” kunne have været tydeligere udtrykt af Kirsten selv. Og især ville jeg (nu) gerne vide, hvorfor Kirsten var usikker på, hvad der skulle ske. Savnede hun informationer i forvejen?

Kirsten forklarer, at hendes usikkerhed blev lettet, fordi landinspektøren på en rolig måde fik forklaret alle fakta og tydeliggjorde, på hvilket grundlag han ville træffe sin beslutning. Det tyder på, at hun ikke havde disse informationer i forvejen. Men det fremgår også af Kirstens forklaring, at landinspektøren sørgede for, at hun fik dem i tilstrækkelig grad under skelforretningen.

Kirstens beskrivelse af, at hun ved opstarten følte sig usikker, er i tråd med Jonas' oplevelse morgenen før skelforretningen, hvor han var nervøs (Jonas memo 18). For Jonas var det også tilstedeværelsen af en professionel tredjepart – nemlig advokaten – der hjalp med til at berolige ham.

Grundejerne synes altså (som bemærket af Jonas') ikke overraskende at være urolige ved skelforretningens opstart, og i begge disse to tilfælde er det professionelle tredjeparter, der bidrager til at give dem tryghed.

Kirstens primære tilbagemelding er en positiv oplevelse af skelforretningen begrundet i landinspektørens opmærksomhed overfor at forklare og tydeliggøre, samt den ro, hvormed han gjorde det. Hun forbinder disse positive ting i opførelsen med faglig professionalisme. Af hendes beskrivelse fremgår det, at det fagligt professionelle ikke knyttes til landinspektørens faglige afgørelse, men til hans ageren.

Der syntes at være to hovedgrupper i det fagligt professionelle. Den ene del knytter sig til det at forstå, at få forklaret, at have tid til at stille spørgsmål, at kunne følge med, at der blev skabt klarhed over forløbet. Herunder en fokus fra landinspektøren på at sikre, at hans forklaring også blev forstået af parterne, blandt andet ved at give dem mulighed for at stille spørgsmål. Den anden del elaboreres der ikke så meget over, men den er knyttet til landinspektørens ”væsen”, det vil sige personlighed. Den ro, landinspektøren optrådte med, medførte, at Kirsten også selv følte en ro.

Bilag IX

Skelforretningssager 2012

Digitalt udtræk

Kategori	Undersøgelseskriterier
	Matrikelmyndighedens journalnummer
Proces efter skelforretningen	Hjemsendt eller udbedt supplerende oplysninger? (felt AQ)
Procestid	Dato for sagens journalisering i matriklen (felt AJ) Dato for sagens notering i matriklen (felt AP)

Registreringer (noter)

Kategori	Undersøgelseskriterier
	Sagsidentifikation (felt A)
Proces før skelforretningen	Oplysninger om fase før rekvisition af skelforretning (felt B) Oplysninger om indkaldelse (felt C) Oplysninger om habilitetssag i forbindelse med skelforretningen (felt D) Var indkaldelse vedlagt? (felt M)
Proces under skelforretningen	Oplysninger om procesrækkefølgen under skelforretningen (felt P) Oplysninger om skelforretningens opstart (felt Q) Felt V: Blev skelforretningen udskudt? (felt V) Felt W: Blev skelforretningen udskudt to gange? (felt W) Felt X: Oplysninger om begrundelsen for at udskyde skelforretningen (felt X)
Proces efter skelforretningen	Blev der anlagt sag ved byretten? (felt AD) Blev en anlagt sag ved byretten efterfølgende hævet? (felt AE) Blev der indgået retsforlig ved byretten? (felt AF) Blev byretsdommen anket til landsretten? (felt AG)
Sagens oplysning	Oplysninger om landinspektørens forundersøgelser (felt E) Havde landinspektøren fremskaffet mål-oplysninger til brug ved skelforretningen? (felt F) Havde landinspektøren fremskaffet matrikelkort til brug ved skelforretningen? (felt G) Havde landinspektøren fremskaffet luftfoto til brug ved skelforretningen? (felt H) Havde landinspektøren fremskaffet tingbogsoplysninger (herunder servitut-ter) til brug ved skelforretningen? (felt I) Havde landinspektøren talt med vidner forud for skelforretningen? (felt J) Detaljer om øvrige fremskaffede dokumenter (felt K) Oplysninger om forberedende måling (felt L)

	<p>Oplysninger om, hvad parterne havde sendt forud (felt N) Oplysninger om fremmødte ved skelforretningen (felt O) Oplysninger om landinspektørens forklaring (felt R) Oplysninger om partsforklaringer (felt S) Oplysninger om beviser, der særskilt nævnes er fremlagt af parterne (felt T) Oplysninger om tredjeparters forklaringer (felt U)</p>
Afgørelsen	<p>Oplysninger om skelforretningens forligsforhandlinger (felt Z) Blev der indgået forlig for mellem alle parter? (felt Æ) Forligets indhold (felt Å) Oplysninger om forligserklæring (felt AA) Afgørelsens indhold (felt AB) Afgørelsens bilag (felt AC)</p>
Procestid	<p>Oplysninger om hvor mange dage skelforretningen blev udskudt (felt Y) Optalt antal kalenderdage mellem indkaldelsens datering og første skelforretningsmøde (felt AH) Dato for første skelforretningsmøde (felt AI) Optalt antal kalenderdage fra første skelforretningsmøde til journaliseringsdato hos matrikelmyndigheden (felt AK) Optalt antal kalenderdage mellem sidste skelforretningsmøde og datering af landinspektørerklæring (felt AL) Optalt antal kalenderdage mellem journaliseringsdato og noteringsdato (felt AM) Optalt antal kalenderdage mellem første skelforretningsmøde og noteringsdato (felt AN)</p>
Økonomi	<p>Landinspektørens regning (felt AO) Blev der indgået forlig om omkostningsfordelingen? (felt Ø)</p>

Bilag X

Evalueringer af deltagelse i feltarbejde

Del 1

Spørgsmål: "Hvordan oplevede du min deltagelse under sagen?" / "Hvordan påvirkede det dig, at jeg var med som observatør under skelforretningen?"

Svar fra professionelle parter:

- "Det tænkte jeg ikke meget på. Det betyder ikke så meget, der kan være advokater til stede, parternes søskende, en student eller andre. Måske tænker jeg på det i starten af mødet, men så var det glemt".
- "På samme måde som i den anden sag. Du var én af mange. Jeg har det måske lidt i baghovedet. Men det bliver hurtigt glemt, når scenetæppet går op".
- "Helt fint, jeg er vant til at have tilhørere. Jeg tænkte ikke videre over, at du var der. Det var helt neutralt".
- "Helt neutral – som en normal tilhører".
- "Det er rart* at have dig med på møderne".
- "Jeg syntes, at det er rart*, når du er med. Jeg tror ikke, at det havde betydning for, hvad jeg sagde".
- "Jeg var lidt mere nervøs i forvejen og i starten. Men under sagen i dag, var det rart*, at du var med".
- "Jamen, det er ikke nogen... Det påvirkede ikke, om jeg gjorde det på den ene eller den anden måde. Det mener jeg ikke. Der var så mange mennesker. Om der var én til eller mindre, det... Nej, det følte jeg ikke. Jeg følte ikke på nogen måde nogen belastning, at du var med".
- "Der vil jeg gerne sige, at vi havde det hyggeligt sammen indtil klokken 1 [hvor skelforretningen startede] – altså ved, at du gik og hjalp lidt – gik til hånde. Og så spiste vi frokost og snakkede om vind og vejr og alt muligt – og lidt om sagen. Men fra klokken 1 til klokken 3, der var du der ikke for mig. [ler] For at sige det på den måde. Jeg var fuldstændig ligeglad med, om du var der eller ej. Og det påvirkede mig overhovedet ikke"... "Jeg havde måske nok... Jo, jeg havde gjort mig den lille tanke, at nu kommer hun derovre fra Kort- og Matrikelstyrelsen, nu skal hun holde mig i ørene. Men det har jeg altså sat mig ud over fordi – det har du også sagt – det var ikke din opgave, altså du havde en opgave i forbindelse med dit ph.d.-studium. Nej, det har ikke påvirket mig. Og hvis det nu havde påvirket mig, altså at jeg ikke turde vise, at jeg i hvert fald i egen optik kunne det her, jamen så havde jeg nok helt glemt, at jeg havde

fået den mail fra Torben [Støttebrev til ph.d.en fra Torben Juulsager, formand for Praktiserende Landinspektørers Forening]”.

- *”Som jeg sagde til dig før, jeg følte, at det gav mig en yderligere tryghed at have dig med. Jeg syntes, at det var sjovt at have dig med. Det var lige mig at have nogle flere sådan med i flokken” ... ” Og så vil jeg sige, at så har det været en god oplevelse” ... ”Ja, det gav en tryghed for mig. Jeg tror også, at det gav en tryghed for parterne” ... ”Jeg tror også, at du kunne mærke på mig, at jeg havde det godt med det”.*

Svar fra grundejere:

- *”Ikke noget særligt.”*
- *”Jamen, jeg lagde faktisk ikke så meget mærke til det. [ler let] Du stod jo bare og lyttede, så det syntes jeg, det var fint. Jeg har i hvert fald ikke fortrudt, at jeg har sagt ja tak. Jeg syntes, at det var fint”.*
- *”Det påvirkede mig ikke. Altså, du havde jo orienteret om det.” ... ” Altså, du har jo bare været anonym derude, stået lidt bagved og kigget. Man har ikke rigtig lagt mærke til det”.*
- *”Overhovedet ikke. Jeg havde det sådan lidt., at jeg måske selv blev lidt mere opmærksom på processen, fordi at du var der.” ... ”nogle gange så bemærkede jeg, at nåh ja, du står og skriver ned dér. Man tænker jo ikke så meget over det. Men den der fornemmelse – det var en okay fornemmelse, altså ligesom at blive... ” ... ”Jeg var meget tryk i det, og jeg havde også selv givet lov til det, og jeg havde helt tillid til, at det bliver behandlet ordentlig. Ja, at jeg selv blev lidt mere iagttagende, når det ligesom bliver iagttaget.” ... ”Måske ikke kommer så meget i følelsernes vold [ler let], som man kunne være blevet.” ... ”Det gav mig ikke uro, men det medvirkede måske lidt til roen”.*
- *”Altså, det påvirkede mig ikke. Jeg syntes, at det er spændende, at der bliver lavet undersøgelser om sådan noget. Jeg kan godt lide, det der med – jeg føler, at det er lidt mere troværdigt, når du var der. Faktisk.” ”Ja, det var sådan lidt ”observationsagtigt” noget...” ”Ja, fordi jeg følte lidt, at så skulle landinspektøren, Larsen, leve op til et eller andet vist ansvar, fordi det var en skelforretning, der skulle afholdes, hvor der var én med, der egentlig lige skulle...”*

* På trods af usikkerhed har jeg valgt at oversætte det norske udtryk ”hyggeligt” med det danske udtryk ”rart”. Min vurdering er, at hvor vi bruger det danske udtryk ”hyggeligt”, bruger nordmænd det norske udtryk ”koseligt”. Der synes altså at være en nuanceforskel.

Del 2

Svar fra professionelle parter:

Spørgsmål til professionelle parter: *”Oplevede du, at parterne reagerede på min tilstedeværelse?”*

Svar fra professionelle parter:

- *”Nej, jeg oplevede det som, at de opførte sig, som om du ikke var der. Det er min opfattelse, at der ikke var forskel”.*

- ”Nej, jeg oplevede, at parterne var, som de plejer. De havde fokus på sagen.”
- ”Jeg opfattede, at de var helt neutrale”.
- ”Det er jeg ikke sikker på. Jeg præsenterede dig. Det kan godt være, at de reagerede. Men da sagen startede, havde de fokus på mig”.
- ”Det tror jeg ikke, de tænkte på. Måske to minutter lige efter, at jeg havde præsenteret dig, så ikke mere. Måske syntes de, det var lidt eksotisk og rart*”.
- ”Jeg fortalte dem jo, at nu var vi genstand for forskning, så de lagde måske mærke til det lige efter, men under retsmødet tror jeg ikke, at det havde nogen betydning for dem”.
- ”Nej. Du blev præsenteret på en måde, så det var ok. Parterne har jo ikke i forvejen en forestilling om, hvem der skal med til et retsmøde, de har jo ikke prøvet det før. Så er der en ekstra person med, så tænker de ikke over det”.
- ”Nej”.
- ”Parterne reagerede ikke negativt, måske reagerede de positivt, det var lidt som en ”icebreaker”. De kunne tænke på noget lidt andet også – det lattede lidt på stemningen. Men resultatet blev det samme”.
- ”Nej, hvad kunne det være? Jeg tror som egentlig kun, at du måske har kunnet betragtes som en eller anden garant for, at det gik rigtig til. Nu kom der en ovre fra Kort- og Matrikelstyrelsen og lyttede, hvad laver de?”
- ”Det kan jeg måske være lidt mere i tvivl om, men da jeg nævnte dig for parterne, da sagde jeg, at: Hun skal ikke deltage som landinspektør i sagen, hun er ren observatør, hun har ikke som opgave hverken at holde mig ørene eller hjælpe mig i sagen, det er helt hendes eget projekt, hun står bare og kigger på og gør sine notater. Så jeg tror ikke, at det har påvirket parterne”.
- ”Men jeg kunne fornemme en... Uden at jeg sådan rigtig tænkte over det. Men jo, det gjorde jeg faktisk... modsat andre skelforretninger, at den bliver ligesom ophøjet lidt til at være mere autoritativ end... ja, hvis der kommer en fra... en der er i gang med at skulle være professor fra Geodatastyrelsen og Aalborg Universitetscenter og deltager i min skelforretning, jamen, så må det sgu være fordi der er noget om det. Ikke?”... ”Så er det ikke bare en eller anden lokal landmåler inde i X-by, der kommer ud og skal...”... ”Ja, jeg kan ikke afvise, at det har været medvirkende til at komme frem til målet. Altså at de fik tillid til, at det, der foregår her, det er rigtig nok”.

Spørgsmål til grundejerne: ”Oplevede du, at det påvirkede andre parter?”

Svar fra grundejere:

- ”Nej, det tror jeg ikke”.
- ”Ja, altså alle sammen har jo sagt ja til, at du kom med. Altså, jeg tror da ikke, at de lagde mærke til det”.
- ”Nej”.
- ”Jamen, jeg tror, at de havde det okay med det. Jeg tror ikke, at der var nogen, der havde det dårligt med det. Det virkede helt neutralt. Du virkede helt neutral. Måske er det den position, der giver roen lidt”.
- ”Næh, det tror jeg da ikke. Det tror jeg ikke”... ”Nej, for jeg vil også sige grundlæggende, jeg vidste jo, at det var noget studie, så jeg vidste også, at det ikke var for at skulle på en eller anden måde have nogen indsigelse på noget”.

* På trods af usikkerhed har jeg valgt at oversætte det norske udtryk ”hyggeligt” med det danske udtryk ”rart”. Min vurdering er, at hvor vi bruger det danske udtryk ”hyggeligt”, bruger nordmænd det norske udtryk ”koseligt”. Der synes altså at være en nuanceforskel.

Del 3

(kun dansk feltundersøgelse)

Spørgsmål: ”*Hvordan har du oplevet den her samtale, vi har haft?*”

Svar fra professionelle parter:

- ”*Det ved jeg som ikke. Man bliver jo tvunget lidt til at spekulere tilbage, hvordan var det, og hvad gjorde du og så videre. Jamen, det er da ok. Det har jeg ikke nogen...*”
- ”*Du har fået mig til at reflektere over nogle ting, mere end jeg havde gjort i forvejen. Altså, dine spørgsmål har måske været af karakter, som jeg ikke havde spekuleret på inden interviewet. Du har fået mig til at tænke lidt mere i – hvad skal jeg sige – i teorien over det, som jeg i går gjorde i praksis. Og måske mere eller mindre ikke havde gjort mig sådan de der egentlige overvejelser... Altså du spørger, hvorfor gør du det? Og hvorfor gør du det? Det ville jeg have sagt til mig selv, at det gør jeg fordi, det er det, der skal til for at løse opgaven. Altså, jeg syntes, at det har været spændende at prøve at reflektere lidt over hele forløbet*”.

Svar fra grundejere:

- ”*Det har været okay. Jeg syntes ikke, det har været... Altså før skelforretningen kunne jeg blive meget, meget berørt af det og nærmest begynde at græde, når jeg snakkede om det. Men nu, hvor det er ovre, så... Ja, jeg kan godt mærke, at jeg bliver berørt af det. Men jeg bliver slet ikke nær så berørt af det. Og jeg tænkte også, at det kunne måske også bare være godt at lige få det sagt til en fremmed. Og så tænker jeg også, at hvis du på nogen måde kan bruge noget af det, jeg har sagt – og at det på nogen måde kan bruges af nogle andre landinspektører, altså fordi du laver den afhandling, så tænker jeg, at så er det også givet godt ud*”.
- ”*Jo det har været fint nok. Jeg kan ikke rigtig bruge det til så meget. Jeg håber, at du måske kan bruge det til mere end jeg kan*”.
- ”*Jamen, det er da fint nok at fortælle hele forløbet. Og jeg er da glad for at kunne bidrage noget til din videreuddannelse. Og det var derfor, vi ville interviewes. Så det syntes jeg, det er fint nok*”.
- ”*[D]et lige at... også i starten lige at tænke over, hvor meget betyder det følelsesmæssigt, at den vinkel også lige kommer med og få det lagt på de rigtige hylder” ...”det betyder rigtig meget lige at få... Det er også det at blive lyttet til og få lov til at tænke over sin egen.. Det der egentlig skete inden i en selv.” ...”Ja. Og det blev også klart for mig, hvor vigtigt det var for mig... ”...”Og det har det medvirket til lige at få snakket om det på den her måde*”.
- ”*Jeg syntes, at det har været rigtig fedt. Også for – ja igen det der med at have egentlig fået sat ord på, hvad oplevelsen har indebåret. Som jeg har fortalt, har jeg godt nok siddet og tænkt over, hvad det skulle være – sådan et interview. Og derfor*”

gjorde mig lidt forberedelser inden skelforretningen, at - nu skal jeg lige tænke lidt over, hvad der egentlig foregår, sådan at jeg lige kan forklare det. Altså, det gav mig lidt mere indsigt i, hvad syntes jeg” ...”Ja, og så for egentlig at selv være med i, jamen, hvad er det egentlig lige, der foregår. Sådan at jeg kan forstå lidt også, hvad er det, jeg oplever i skelforretningen. Altså oplevelsen af skelforretningen, kan man sige” ...”Det glæder jeg mig faktisk til at skal prøve at udlægge min forklaring, fordi det er så første gang, at jeg får muligheden for egentlig at – uden om advokater og alt muligt – og så sige: Hvordan forholder jeg mig under sådan en skelforretning? Og hvad kommer der til at foregå? Og hvad er det, der gør, at en skelforretning den skal til? Eller hvorfor er det, at det ender i en skelforretning mange gange? Så det syntes jeg”.

Bilag XI

Udfordringer

Del I. Regelgrundlaget

Udfordringer fra afsnit 5.1.1, 5.2.1, 5.3.1, 6.1.1, 6.2.1, 6.3.1, 6.4.1, 6.5.1, 7.1.1, 7.2.1, 7.3.1, 7.4.1, 8.1.1, 8.2.1 og 8.3.1.

REGELGRUNDLAGET	Regler reducerer eller fjerner procesvalg	Utilstrækkelige regler i forhold til reduktion af procesid for parterne	Utilstrækkelige regler for indkaldelse og deltagelse	Utilstrækkelige regler for dialog med parterne for skelforretning	Utilstrækkelige regler for information til parterne for skelforretning	Ikke eksisterende eller uklare regler om fremgangsmåde	Regler understøtter ikke afslutning af parternes konflikt	Utilstrækkelige regler for kontraktion	Utilstrækkelige regler om tiltrædelsesproces	Utilstrækkelige regler om omkostningsfordelingen	Utilstrækkelige regler i forhold til at undgå fremtidige konflikter	Utilstrækkelige regler for hel eller delvis refusion fra Staten
Det er uhensigtsmæssigt, at grund-ejerne ikke har større procesvalg i skeltvister. Forholdet er særlig åbenlyst, hvor tvisten ikke til fulde kan afgøres ved skelforretningen, og en skelforretning derfor alene bidrager til at øge procesiden og omkostningsniveauet.	X	X										
Det er utilstrækkeligt, at reglerne om indkaldelsesvarsel er placeret i en bekendtgørelse frem for en lov.			X									
Det er utidssvarende, når skelforretningslovgivningen undlader at understøtte digital kommunikation til parterne.				X								
Det er relevant, at rekvirents modpart(er) orienteres om rekvisitionen, men reglerne foreskriver intet herom.					X							
De ved udstykningsreformen i 1991 slettede procesregler blev på trods af løftet herom til Folketinget i lovfor-slaget bemærkninger ikke ført ind i skelforretningsbekendtgørelsen.						X						
De nugældende få og uklare procesregler for skelforretninger medfører, at parter i en skelforretning ikke gennem reglerne har mulighed for at få indtryk af et forventet procesforløb.						X						

De nugældende få og uklare procesregler for skelforretninger medfører, at reglerne kun kan udledes ved hjælp af fortolkning samt kendskab til almindelige processuelle regler. Der er i dag ingen krav til landinspektører, der udfører skelforretninger, om at de skal have denne viden.						X						
Vejledningens angivelse af, at skelforretningen skal ”hæves”, hvis der er indgået forlig om anden beliggenhed end ejendomsgrænsen, er uheldig. En eventuel arealoverførsel må også tage udgangspunkt i en fastlagt ejendomsgrænse						X	X					
Vejledningens angivelse af, at skelforretningen skal hæves, hvis der er forhold, der skal afgøres af retten, synes unuanceret tolket og kunne sammen med den ufleksible formulering af udstykningslovens § 38 bidrage til siksak mellem systemerne med øgede omkostninger og øget proces tid til følge.							X					
Reglerne om sagens oplysning blev – tilsyneladende ved en fejl – fjernet fra lov og bekendtgørelsen ved udstykningsreformen i 1991. Uden udtrykkelige regler må grundlaget for sagens oplysning være særdeles uklart for sagens parter.						X						
Kontradiktionsprincippet fremgår ikke af skelforrettingsreglerne.								X				
Matrikelmyndighedens regeltolkning af kontradiktionsprincippet inkluderer alene parternes mulighed for at give modsvar under skelforretningen, ikke deres mulighed for at forberede modsvar før skelforretningen.								X				
Med kun et krav til oplysning af parterne før skelforretningen (hegnsynsmænd), synes reglerne helt åbenbart at være utilstrækkelige i forhold til at understøtte parternes forberedelser.						X						
Vejledningens anbefalinger synes alene at understøtte landinspektørens oplysning af sagen, ikke parternes forberedelser. Således er det problematisk, at parterne ikke har krav på før skelforretningen at få oplysninger om materiel og procesuel ret eller oplysninger om skelforretningens økonomi.						X						
Det er problematisk, at parterne heller ikke under skelforretningen har krav på at få oplyst reglerne om materiel ret.						X						

Da parterne ikke forud for skelforretningen har krav på at få oplyst de materielle regler for skelfastlæggelsen herunder, at der ved skellets afsætning skal tages højde for eventuel hævde, er det uklart, hvordan reglerne forudsætter, at parterne på egen hånd skal finde relevante vidner eller relevant dokumentation.				X							
Skelforrettingsreglerne indeholder ikke udtrykkeligt krav om, at parterne skal have mulighed for at deltage under skelforretningsmødet – reglerne nævner end ikke lovligt forfald.			X								
Det er uhensigtsmæssigt, at skelforrettingsvejledningen ikke opfordrer landinspektøren til så vidt muligt at kontakte parterne med henblik på blandt andet fastlæggelse af ønsket kommunikationsform og mødetid.			X	X							
Matrikelmyndighedens forståelse af parternes adgang til deltagelse i skelforretningen som værende sammenhængende med ”god skik”-reglerne kan være en uhensigtsmæssig begrænset tolkning, da kravet formentlig i stedet bør ses i sammenhæng med kontradiktionsprincippet og dermed almene processuelle principper.			X				X				
Kravet om, at landinspektøren skal begrunde sin afsætning af skellet på baggrund af sagens oplysning, fremgår alene af bekendtgørelsen frem for af lov.								X			
Der er krav om, at landinspektøren skal begrunde sin afsætning af skellet på baggrund af sagens oplysning, og at det skal ske, før parterne eventuelt tiltræder skellet. Men kravet er så indirekte formuleret, at det må formodes, at parter uden erfaring med retskildetolkning ikke kan tolke kravet ud af reglerne.						X		X			
Udstykningsloven efterlader ikke rum for mægling om skellets placering. Men skelforretningsbekendtgørelsen kan med udtrykket ” <i>opnå enighed</i> ” fejlagtigt give det indtryk, at der under skelforretningen skal ske mægling svarende til reglerne for retsmægling efter retsplejelovens kapitel 27.								X			
Formuleringen om ” <i>enighed</i> ” i skelforretningsbekendtgørelsen øger desuden risikoen for den misforståelse, at landinspektører antager, at forligsdrøftelserne skal komme før landinspektørens skelafsætning.						X		X			

Det synes problematisk, at landinspektøren i tiltrædelseserklæringen ikke udtrykkeligt garanterer, at skelforrettingsreglerne er overholdt. Uden denne garanti som påtegning af tiltrædelseserklæringen er det uklart, hvordan matrikelmyndigheden i tiltrædelsessager skal kontrollere procesreglernes overholdelse.						X				X		
Skelforrettingsvejledningens anbefalinger for tiltrædelseserklæringen er vigtige i forhold til at skabe et tydeligt aftalegrundlag og kan som sådan bidrage til at forebygge fremtidige konflikter. På den baggrund er det problematisk, at anbefalingerne ikke er indført som krav til tiltrædelseserklæringerne, men alene som en anbefaling i vejledningen.										X	X	
Et stort antal klagesager, hvor parter fortryder deres forlig, antyder en uafdækket udfordring i forbindelse med skelforretninger med tiltrædelse.										X		
En 8-ugers søgsmålsfrist frem for den mere almene 4-ugers søgsmålsfrist bidrager til en forlængelse af procestiden.		X										
Det synes problematisk, at der ikke er fastlagt skærpede krav for genoptagelse af skelforretninger og for parterets betænkningstid for tiltrædelse efter skelforretningens afslutning.		X										
I udstykningsloven anvendes to forskellige søgsmålsfrister ved skelforretningssagerne, afhængig af om det er skelforretningsafgørelsen eller hegnsynets afgørelse om omkostningsfordelingen, der er tale om. De forskellige frister kan øge risikoen for misforståelser.		X										
Det er problematisk, at flytningen af detailregler for fordeling af omkostningerne ved skelforretninger ved udstykningsreformen blev flyttet fra lov til vejledning, således at de ikke længere tydeligt er bindende for hegnsynet og domstolens afgørelse.												X
I skelforretningsbekendtgørelsens § 11 er placeret en begrænsning i adgangen til efter udstykningslovens § 40 at søge Statsforvaltningen om hel eller delvis omkostningsdækning. Det synes uhensigtsmæssigt at placere denne begrænsning i en bekendtgørelse.												X

Der er i reglerne for hel eller delvis dækning af partsomkostninger ingen frist for sager, hvor parterne har indgået forlig om omkostningsfordelingen. Det synes at være en fejl i lovarbejdet.												X
Ved udstykningsreformens ikrafttræden i 1991 blev fjernet krav om, at landinspektøren skal søge at opnå en mindelig overenskomst mellem parterne om omkostningsfordelingen.							X					
Reglerne understøtter ikke, at parterne søger at skabe dialog mellem parterne med henblik på at få øvrige naboretlige forhold forligt.							X					
	1X	4X	4X	2X	5X	8X	4X	3X	7X	1X	1X	2X

Der kan på baggrund af ovenstående tabel peges på tolv problematikker i regelgrundlaget. Som det fremgår af tabellen vedrører en række udfordringer flere forskellige typer af problematikker, hvorfor antallet af registreringer per type problematik ikke er identisk med det samlede antal af udfordringer for regelgrundlaget. Herunder er problematikkerne listet efter, hvor mange udfordringer de vedrører.

Problematikker	Antal
R1. Ikke eksisterende eller uklare regler om fremgangsmåde	8
R2. Utilstrækkelige regler om tiltrædelsesproces	7
R3. Utilstrækkelige regler for information til parterne før skelforretningen	5
R4. Utilstrækkelige regler for indkaldelse og deltagelse	4
R5. Regler understøtter ikke afslutning af parternes konflikt	4
R6. Utilstrækkelige regler i forhold til reduktion af proces tid for parterne	4
R7. Utilstrækkelige regler for kontradiktion	3
R8. Utilstrækkelige regler for hel eller delvis refusion fra Staten	2
R9. Utilstrækkelige regler for dialog med parterne før skelforretningen	2
R10. Regler reducerer eller fjerner procesvalg	1
R11. Utilstrækkelige regler i forhold til at undgå fremtidige konflikter	1
R12. Utilstrækkelige regler for omkostningsfordelingen	1

Del II. Praksis

Udfordringer fra afsnit 5.1.2, 5.2.2, 5.3.2, 6.1.2, 6.2.2, 6.3.2, 6.4.2, 6.5.2, 7.1.2, 7.2.2, 7.3.2, 7.4.2, 8.1.2, 8.2.2 og 8.3.2.

PRAKSIS	Landinspektør bryder regler	Uensartet praksis	Højt omkostningsniveau	Utilstrækkelig oplysning af sagen	Utilstrækkelig understøttelse af kontradiktion	Utilstrækkelig understøttelse af lav proces tid	Lavt informationsniveau til parterne før s.	Utilstrækkelig proces ved tiltrædelse	Manglende understøttelse af konfliktens afslutning
Nogle landinspektører er ikke bevidste om, at habilitetskravet også gælder ved skelforretninger, der udspringer af vejudskillelsessager.	X								

Det fremgår, at landinspektører ikke altid sørger for at få sagen genoptaget efter udsættelse, hvilket medfører, at sagen ikke er afsluttet lovlige.	X							
Der lader ikke til at være en fast og ensartet praksis for skelforrettingsprocessen. Det er særlig processen i forbindelse med sagens afgørelse, der synes at håndteres forskelligt i praksis.		X						
Der er vigtige proceselementer, der i nogle sager udelades, herunder genoptagelse af udsatte skelforretninger.	X							
Der konstateres fejl i en stor del af de sager, der indsendes til notering i matriklen. Dette må antages at kunne bidrage til et øget ressourceforbrug i sagerne.	X		X					
Materialet i arkivundersøgelsen indikerer, at landinspektøren ikke prøver skriftlige vidneudsagn og andenhånds udtalelser før skelforretningen.	X			X				
Landinspektørerne er ikke aktive i forhold til at finde relevante vidner.				X				
Landinspektøren fremsender kun sjældent egne forundersøgelser forudgående. Parterne har dermed ikke mulighed for at forberede et modsvar, herunder finde modbeviser eller ekstra bevismateriale forud for skelforretningen.				X	X			
Landinspektørens manglende forudgående fremsendelse af beviser kan bidrage til udsættelse af skelforretningen bliver nødvendig.			X			X		
Skelforretningssager 2012 tyder på, at indkaldelserne i hovedtræk indeholder de samme informationer som eksemplet i skelforrettingsvejledningens bilag. Dermed ser det ud til, at der sker en udmøntning i praksis af reglerens lave niveau for forudgående information til parterne.							X	
Af de sager, hvor parterne har skriftligt bevismateriale eller redegørelser, er dette materiale ikke altid fremlagt for modparten i forvejen, så denne har mulighed for at forberede et modsvar.				X	X			
Undersøgelserne indikerer, at mange landinspektører tilsyneladende ikke er klar over, at alene de har ansvaret for at træffe en afgørelse ved skelforretningen, og at denne afgørelse skal introduceres for parterne. I stedet overdrages ansvaret for og kontrollen over afgørelsen så vidt muligt til sagens parter.	X							X
Der indsendes forligsaftaler mellem parterne, hvor det ikke tydeligt fremgår, at skellets fastlæggelse ikke er betinget af forskellige andre forhold.	X							
Landinspektørerne opfatter det som en selvstændig rolle at få forlig om skellet ved skelforretninger og er meget motiverede for at få parterne til at indgå forlig.								X
Hvis landinspektørerne signalerer, at de er meget interesseret i, at parterne indgår forlig, og måske presser parterne til forlig, kan det af parterne opleves som manglende neutralitet og dermed reduceret processuel retfærdighed.								X

Landinspektører opfatter det som vigtigere at få forlig om skellets beliggenhed end at afsætte det ejendomsretlige skel. De inkluderer ikke overvejelser om tredjepartsrettigheder i denne vurdering.	X							X	
Tiltrædelseserklæringerne udgør ikke altid et tydeligt aftalegrundlag, idet det fastlagte skel ikke altid er beskrevet fyldestgørende.								X	
Antallet af tiltrædelser er faldende. Dermed understøtter praksis ikke konflikten afslutning ved skelforretningen.								X	X
Skelforretningssager 2012 indikerer, at procestiden øges på grund af en lang indvarslingsfrist, der for sagerne i undersøgelsen lå på gennemsnitligt 28 dage.	X					X			
Skelforretningssager 2012 indikerer, at procestiden øges ganske væsentligt på grund af lang liggetid på landinspektørens kontor både for udarbejdelse af skelforretningserklæring og før indsendelse til notering i matriklen.	X					X			
Arkivundersøgelsen indikerer, at der er store forskelle i procestid ved skelforretningssager, hvilket stiller parter i skelforretninger ulige.		X							
Prisniveauet ved skelforretninger vanskeliggør parternes mulighed for at få afgjort deres tvist uden hjælp af retshjælpsdækning.			X						
Den fulde brugerbetaling ved skelforretninger afviger fra finansiering af retssager og administrative processer. Dette skaber en økonomisk ulighed sammenlignet med parter i andre typer nabotvister.			X						
I praksis er der ved skelforretningens afslutning i et flertal af sager ikke taget stilling til omkostningsfordelingen.									X
Skelforretningssager 2012 indikerer, at der efter skelforretningernes afslutning ofte forsæt er uløste naboretlige problemstillinger.									X
	10X	2X	4X	4X	2X	3X	1X	6X	3X

Samling af ovenstående tabel peger på ni problematikker i praksis. Som det fremgår af tabellen vedrører en række udfordringer flere forskellige typer af problematikker, hvorfor antallet af registreringer per type problematikker ikke er identisk med det samlede antal af udfordringer for praksis. Herunder er problematikkerne listet efter, hvor mange udfordringer de vedrører.

Problematikker	Antal
P1. Nogle landinspektører bryder reglerne	10
P2. Utilstrækkelig proces ved tiltrædelse	6
P3. Højt omkostningsniveau	4
P4. Utilstrækkelig oplysning af sagen	4
P5. Utilstrækkelig understøttelse af lav procestid	3
P6. Utilstrækkelig understøttelse af konflikten afslutning	3
P7. Uensartet praksis	2
P8. Utilstrækkelig understøttelse af kontradiktion	2
P9. Lavt informationsniveau til parterne før skelforretning	1

Del III. Parternes evaluering

Parternes evaluering. Udfordringer fra afsnit 5.1.3, 5.2.3, 5.3.3, 6.1.3, 6.2.3, 6.3.3, 6.4.3, 6.5.3, 7.1.3, 7.2.3, 7.3.3, 7.4.3, 8.1.3, 8.2.3 og 8.3.3.

PARTERNES EVALUERING	Mangel på information før s.	Lidt eller ingen kontrol over proces	Negativ oplevelse af landinspektørs adfærd	Fjendtlighed og manglende dialog ml. parterne	Manglende partskontrol over beviser	Mangelfuld partskontrol over afgørelse	Manglende landinspektørkontrol over afgørelse	Manglende understøttelse af afslutning af konflikten	Gener p.g.a. proces tid	Gener p.g.a. omkostningsniveau
Fremtidige konflikter										
I sager med mange naboretlige problemstillinger er det ikke åbenlyst, at det er en privat praktiserende landinspektør, der skal inddrages som første led i konfliktløsningen.	X	X								
Parterne kan have en måske urealistisk forventning om, at skelforretningen løser hele den opslidende nabostrid på trods af, at det alene er skellet, der kan træffes afgørelse om ved forretningen.	X									
Parterne kan på grund af tidligere dårlige erfaringer med andre landinspektører have en svækket tillid til den landinspektør, der leder skelforretningen.			X							
Parterne er nervøse og sårbare ved skelforretningens start, hvilket medfører, at en uhensigtsmæssig adfærd hos landinspektøren i højere grad end i andre situationer kan få parterne til at agere på en måde, de selv kan opleve som uhensigtsmæssig.			X	X						
Skelforretningen opleves ikke altid af parterne som understøttende deres interpersonelle relationer.				X						
Parterne er følsomme over for reaktualisering af tidligere disrespekt fra nabo. Landinspektøren kan uforvarende give en oplevelse af, at denne disrespekt sanktioneres.			X	X						
Nogle parter efterspørger information om landinspektørens forberedende måling, både resultat og formål.	X				X					
Hvis landinspektøren ikke fremsender egne undersøgelser og videresender parternes beviser før skelforretningen, kan det reducere parternes adgang til at forberede tilfredsstillende modsvar.					X					
Hvis landinspektøren ikke fremsender egne undersøgelser og videresender parternes beviser før skelforretningen, kan det reducere parternes mulighed for at forstå det under skelforretningen fremlagte materiale. Dette kan give risiko for fortrydelse af eventuel tiltrædelse.					X	X				

For nogle personer er det vigtigt i deres forberedelser, at de før skelforretningen får informationer om, hvad de kan forvente af procesforløbet, samt at få kendskab til de materielle regler. Hverken indkaldelse eller skelforrettingsbekendtgørelse indeholder tilstrækkelige informationer herom.	X									
Manglende kendskab til reglerne om skelforretninger bidrager til, at parterne føler sig utrygge.	X			X						
Parterne gør sig typisk anstrengelser for at forberede sagen, men deres forberedelser vanskeliggøres af, at de ikke har tilstrækkelig informationer.	X				X					
Når landinspektører virker afvisende overfor argumenter, de finder irrelevante eller forkerte, kan det give anledning til, at parterne mister tilliden til landinspektøren og retfærdigheden i processen.			X							
Parterne kan opleve det som negativt, usikkert og uprofessionelt, når landinspektøren hellere vil søge forlig end bidrage med en professionel vurdering af sagen.			X				X			
Afsætter landinspektøren ikke skellet før forligsforhandlingerne, kan det ødelægge disse forhandlinger.						X	X			
Manglende informationer om, at det er muligt for parterne at indgå forlig om andet end skellet, kan bidrage til at forhindre, at parterne får afsluttet deres konflikt.	X					X		X		
Parter kan opleve, at forligsdrøftelserne alene giver modparten kontrol over afgørelsen.							X			
Parter kan føle sig tvunget til at indgå et utilfredsstillende forlig for at få en sag afsluttet.							X			
Det er ikke altid tydeligt forklaret for parterne, hvad det er, de tiltræder.						X				
Mange parter fortryder deres tiltrædelse af landinspektørens skelafsætning.							X			
I nogle sager opfordres parterne til tiltrædelse, men får ikke at vide, hvad de kan tiltræde, da landinspektøren ikke først har afsat skellet.						X	X			
Nogle parter oplever otte ugers ventetid efter skelforretningen som ubehagelig eller noget, som de må indgå forlig om for at undgå.									X	
Omkostningsniveauet på skelforretninger er så højt, at nogle parter, der vurderer, at det ikke står mål med jordens værdi.		X								X
Omkostningsniveauet på skelforretning betyder, at det kan være afgørende for parterne at få retshjælpsdækning, hvis de skal kunne håndhæve deres materielle ret.		X						X		X
	7X	3X	5X	4X	4X	5X	6X	2X	1X	2X

Samling af ovenstående tabel peger på ti problematikker fra parternes evaluering. Som det fremgår af tabellen vedrører en række udfordringer flere forskellige typer af problematikker, hvorfor antallet af registreringer per type problematik ikke er identisk med det samlede antal af udfordringer fra parternes evaluering. Herunder er problematikkerne listet efter, hvor mange udfordringer de vedrører.

Problematikker	Antal
E1. Mangel på information før skelforretning	7
E2. Manglende landinspektørkontrol over afgørelse	6
E3. Negativ oplevelse af landinspektørs adfærd	5
E4. Mangelfuld partskontrol over afgørelse	5
E5. Fjendtlighed og manglende dialog ml. parterne	4
E6. Manglende partskontrol over beviser	4
E7. Lidt eller ingen kontrol over proces	3
E8. Manglende understøttelse af afslutning af konflikten	2
E9. Gener på grund af omkostningsniveau	2
E10. Gener på grund af proces tid	1

Del IV. Tværgående forhold

Tværgående forhold. Udfordringer fra afsnit 5.1.4, 5.2.4, 5.3.4, 6.1.4, 6.2.4, 6.3.4, 6.4.4, 6.5.4, 7.1.4, 7.2.4, 7.3.4, 7.4.4, 8.1.4, 8.2.4 og 8.3.4.

TVÆRGÅENDE FORHOLD	Utilstrækkelig information til parterne før s.	Utilstrækkeligt procesvalg	Utilstrækkelig afslutning af konflikten	Utilstrækkelig lovgivning	Forkert adfærd hos landinspektør i forhold til partsoplevelse af tilid, neutralitet eller interpersonel respekt	Omkostninger minimeres ikke	Manglende fremsending af beviser forud for s.	Tiltrædelseprocessen er utilstrækkelig	Landinspektør bryder regler	Tredje parts retigheder krænkes	Matrikelmyndighed bryder regler	Proces tid minimeres ikke	Utilstrækkelig dialog med parterne før s.	Utilstrækkelig adgang til kontradiktion	Utilstrækkelig oplysning af sagen	Fremtidige konflikter forebygges ikke
Der er et misforhold mellem parternes forventninger om at kunne afslutte deres konflikt og regler for henholdsvis procesvalg og for processens reelle mulighed for afgørelse af tvistemner.	X	X	X													

Reglerne ansporer ikke parterne til at orientere rekvirentens modpart om rekvisionen. Sen orientering kan bidrage til oplevelse af, at landinspektøren mangler neutralitet, hvilket videre vil medføre en mindsket oplevelse af retfærdighed.	X			X	X													
Positiv kontakt med landinspektøren for skelforretningen kan bidrage til parternes positive procesoplevelse, men understøttes ikke af gældende regler eller vejledning.				X	X							X						
De uklare procesregler må antages indirekte at kunne bidrage til en ringere procesoplevelse for parterne.				X														
Den manglende frivillighed i procesvalg ved skeltvister er begrundet med, at domstolene ikke skal bebyrdes, hvilket i lyset af sagernes fåtal er en retspolitisk tvivlsom argumentation.		X		X														
Matrikelmyndigheden tilsidesætter sit ansvar for kontrol af landinspektørernes fremgangsmåde ved skelforretningssager. Det fremgår, at forholdet har betydning for parterne, idet landinspektørerne i en række sager begår alvorlige processuelle fejl, herunder inhabilitet, manglende afslutning af sagen (genoptagelse) og manglende stillingtagen til ejendomsgrænsens beliggenhed.										X								
Idet reglerne om sagens oplysning ikke er nedskrevet i lovgivningen, reduceres parternes mulighed for at vurdere landinspektørens bevisfremskaffelse og eventuelt gøre indsigelser mod mangler samt supplere materialet.	X			X												X		
Krav om prøvning af beviser herunder vidneudsagn fremgår ikke af regler eller vejledning, hvilket kan være årsagen til mangler i praksis.				X					X									X
Den manglende indvarsling af parterne til forberedende møder betyder, at deres anvendelse er begrænset i forhold til eksempelvis indmåling af påstande og ansporing og hjælp til parterne i forhold til at bidrage til sagens oplysning.				X								X						X
Landinspektørens manglende fremsendelse af egne undersøgelser samt egne og fremsendte beviser for skelforretningen reducerer parternes adgang til at forberede tilfredsstillende modsvar.				X			X									X	X	

Landinspektørens manglende fremsendelse af egne undersøgelser samt egne og fremsendte beviser før skelforretningen reducerer parternes mulighed for at forstå det under skelforretningen fremlagte materiale.				X			X										
Landinspektørens manglende fremsendelse af egne undersøgelser samt egne og fremsendte beviser før skelforretningen øger behovet for udsættelse af skelforretninger med risiko for øget procestid og sagsomkostninger til følge.				X		X	X				X						
Der kan konstateres et misforhold mellem nogle parter ønsker til informationer før skelforretningen – og såvel regelgrundlag som praksis.	X			X													
Parternes arbejdsindsats i forhold til bevisfremskaffelse synes at være en ressource, der på grund af utilstrækkelige forudgående oplysninger og bevisfremsendelse ikke understøttes hensigtsmæssigt.	X			X		X	X										X
Forudgående informationer og bevisfremlæggelse, bevisfremfindning er sammen med lytten, tid og plads i forbindelse med bevisfremlæggelse alle elementer, der hænger sammen og ikke kan stå alene.	X				X												
En række landinspektører afsætter ikke skellet under skelforretningen, men overlader skelafsætningen til parterne.								X	X								
Manglende professionel skelafsætning bidrager ifølge teorien til reduceret retfærdighedsoplevelse og ifølge partsevalueringerne til manglende oplevelse af professionelle vurdering og optræden.					X			X									
Manglende professionel skelafsætning øger risikoen for, at tredjeparts rettigheder krænkes.								X	X	X							
Den tydelige anførsel af ulovlig fremgangsmåde i de noterede sager understreger, at matrikelmyndigheden svigter sit ansvar i forhold til kontrol af fremgangsmåden ved skelforretninger og dermed sammen med landinspektøren deler ansvaret for krænkelse af tredjeparts rettigheder.										X	X						

Landinspektørerne overholder ikke udstykningslovens § 36, men ser det i stedet som deres rolle under skelforretningen at få parterne til at forhandle sig frem til skellets placering.								X	X								
Matrikelmyndigheden noterer skelforretninger som tiltrædelsessager på trods af, at betingelserne for tiltrædelse ikke er dokumenteret opfyldt.								X			X						
Tiltrædelseserklæringer og forklaringer under skelforretningen er ikke altid så tydelige, at parterne bliver klar over, hvad de tiltræder.								X									
Manglende kontakt til parterne forud for skelforretningen kan potentielt vanskeliggøre indkaldelsen og dermed muligvis være årsag til langt indkaldelsesvarsel.											X	X					
Skelforretningssager 2012 peger på en udbredt tilsidesættelse af procesreglerne for skelforretninger. Partsevalueringerne og andre undersøgelser peger på vigtigheden af kort proces tid.									X		X						
Praksis med tilsidesættelse af procesregler resulterer i en lang ventetid med usikkerhed for parterne, før det bliver dem bekendt, om landinspektørens beslutning er endelig eller skal videre til domstolene.									X		X						
Såvel mangelfuld praksis som manglende regler for partsinddragelse kan være en medvirkende årsag til lange indkaldelsesvarsler i praksis.				X							X	X					
Høj pris på skelforretninger synes sammenhængende med fuld brugerfinansiering af skelforretninger og dermed ulig behandling af skeltvistens parter frem for parter i andre nabo tvister.		X				X											
Fuld brugerfinansiering af skelforretninger kan forhindre konfliktløsning med fortsat stresspåvirkning af parterne til følge.		X	X														
Sen eller dårlig rådgivning om skelforretningens økonomi kan få ubehagelige konsekvenser for parterne.	X					X											
Parternes konflikt er ikke sikret løst med skelforrettingsprocessen.			X								X						
Skelforrettingsprocessen synes ikke at understøtte, at parterne undgår fremtidige konflikter.																	X
	7X	4X	3X	13X	4X	4X	4X	6X	6X	2X	3X	6X	4X	2X	4X	1X	

Samling af ovenstående tabel peger på seksten tværgående problematikker. Som det fremgår af tabellen, vedrører en række udfordringer flere forskellige typer af problematikker, hvorfor antallet af registreringer per type problematik ikke er identisk med det samlede antal af udfordringer fra tværgående problematikker. Herunder er problematikkerne listet efter, hvor mange udfordringer de vedrører.

Problematikker	Antal
T1. Utilstrækkelig lovgivning	13
T2. Utilstrækkelig information til parterne før skelforretning	7
T3. Tiltrædelsesprocessen er utilstrækkelig	6
T4. Nogle landinspektører bryder reglerne	6
T5. Procestid minimeres ikke	6
T6. Utilstrækkeligt procesvalg	4
T7. Forkert adfærd hos landinspektør i forhold til partsoplevelse af tillid, neutralitet eller interpersonel respekt	4
T8. Omkostninger minimeres ikke	4
T9. Manglende fremsending af beviser forud for skelforretning	4
T10. Utilstrækkelig dialog med parterne før skelforretning	4
T11. Utilstrækkelig oplysning af sagen	4
T12. Utilstrækkelig afslutning af konflikten	3
T13. Matrikelmyndighed bryder regler	3
T14. Tredje parts rettigheder krænkes	2
T15. Utilstrækkelig adgang til kontradiktion	2
T16. Fremtidige konflikter forebygges ikke	1

Del V. Overordnede udfordringer.

De fundne problematikker kan videre kategoriseres i otte hovedproblematikker.

Første tabel er en række problematikker markeret med hvid baggrundsfarve. Disse problematikker er markeret således, fordi de også indgår i en af de øvrige tabeller.

1. Utilstrækkeligt regelgrundlag	Antal
R1. Ikke eksisterende eller uklare regler om fremgangsmåde	8
R2. Utilstrækkelige regler om tiltrædelsesproces	7
R3. Utilstrækkelige regler for information til parterne før skelforretningen	5
R4. Utilstrækkelige regler for indkaldelse og deltagelse	4
R5. Regler understøtter ikke afslutning af parternes konflikt	4
R6. Utilstrækkelige regler i forhold til reduktion af procestid for parterne	4
R7. Utilstrækkelige regler for kontradiktion	3
R8. Utilstrækkelige regler for hel eller delvis refusion fra staten	2
R9. Utilstrækkelige regler for dialog med parterne før skelforretningen	2
R10. Regler reducerer eller fjerner procesvalg	1
R11. Utilstrækkelige regler i forhold til at undgå fremtidige konflikter	1
R12. Utilstrækkelige regler for omkostningsfordelingen	1
T1. Utilstrækkelig lovgivning	13
	55

2. Regelbrud og uheldig praksis	Antal
R1. Ikke eksisterende eller uklare regler om fremgangsmåde	8
P1. Nogle landinspektører bryder reglerne	10
P7. Uensartet praksis	2
E3. Negativ oplevelse af landinspektørs adfærd	5
T4. Nogle landinspektører bryder reglerne	6
T7. Forkert adfærd hos landinspektør i forhold til partsoplevelse af tillid, neutralitet eller interpersonel respekt	4
T13. Matrikelmyndighed bryder regler	3
T14. Tredje parts rettigheder krænkes	2
	40

3. Utilstrækkelig fremgangsmåde ved tiltrædelse	Antal
R2. Utilstrækkelige regler om tiltrædelsesproces	7
P2. Utilstrækkelig proces ved tiltrædelse	6
E2. Manglende landinspektørkontrol over afgørelse	6
E4. Mangelfuld partskontrol over afgørelse	5
T3. Tiltrædelsesprocessen er utilstrækkelig	6
	30

4. Utilstrækkelig proces angående beviser	Antal
R4. Utilstrækkelige regler for indkaldelse og deltagelse	4
R7. Utilstrækkelige regler for kontradiktion	3
P4. Utilstrækkelig oplysning af sagen	4
P8. Utilstrækkelig understøttelse af kontradiktion	2
E6. Manglende partskontrol over beviser	4
T9. Manglende fremsending af beviser forud for skelforretning	4
T11. Utilstrækkelig oplysning af sagen	4
T15. Utilstrækkelig adgang til kontradiktion	2
	27

5. Utilstrækkelig informationer til og dialog med parterne forud for skelforretningen	Antal
R3. Utilstrækkelige regler for information til parterne før skelforretningen	5
R9. Utilstrækkelige regler for dialog med parterne før skelforretningen	2
P9. Lavt informationsniveau til parterne før skelforretning	1
E1. Mangel på information før skelforretning	7
T2. Utilstrækkelig information til parterne før skelforretning	7
T10. Utilstrækkelig dialog med parterne før skelforretning	4
	26

6. For lidt fokus på at reducere procestid og procesomkostninger	Antal
R6. Utilstrækkelige regler i forhold til reduktion af procestid for parterne	4
P3. Højt omkostningsniveau	4
P5. Utilstrækkelig understøttelse af lav procestid	3
E9. Gener på grund af omkostningsniveau	2
E10. Gener på grund af procestid	1
T5. Procestid minimeres ikke	6
T8. Omkostninger minimeres ikke	4
	24

7. Manglende løsning af konflikten	Antal
R5. Regler understøtter ikke afslutning af parternes konflikt	4
P6. Utilstrækkelig understøttelse af konfliktens afslutning	3
E8. Manglende understøttelse af afslutning af konflikten	2
T12. Utilstrækkelig afslutning af konflikten	3
	12

8. Manglende procesvalg	Antal
R10. Regler reducerer eller fjerner procesvalg	1
E7. Lidt eller ingen kontrol over proces	3
T6. Utilstrækkeligt procesvalg	4
	8

9. Fjendtlighed, manglende dialog ml. parterne og manglende forebyggelse af fremtidige konflikter	Antal
R11. Utilstrækkelige regler i forhold til at undgå fremtidige konflikter	1
E5. Fjendtlighed og manglende dialog ml. parterne	4
T16. Fremtidige konflikter forebygges ikke	1
	6

Bilag XII

Skitse til ændring af §§ 35-40 i udstykningsloven

Kapitel 5

Afsætning af ejendomsgrænser m.m.

§ 35. Enhver, der mener at have interesse i at få **konstateret fastlagt** den rette beliggenhed af en ejendomsgrænse, kan anmode en praktiserende landinspektør om at afholde en skelforretning, jf. dog § 41. Den, der anmoder herom, hæfter for betalingen af de omkostninger, der er forbundet med forretningen, jf. dog § 39.

Stk. 2. Landinspektøren skal indkalde parterne til skelforretningen med mindst 2 ugers varsel.

Stk. ~~2~~ 3. Miljøministeren fastsætter nærmere regler om skelforretninger.

§ 36. Ved skelforretningen **undersøges forholdene i marken, og efter de ved forretningen mødte har afgivet forklaring**, skal landinspektøren afsætte, **afmærke og indmåle** skellet med den beliggenhed, som på grundlag af de foreliggende oplysninger efter landinspektørens skøn må anses for at være den rette ejendomsgrænse. **Fremmødte parter skal ved skelforretningen forelægges sagens oplysninger og begrundelse for landinspektørens afsætning af skellet.**

Stk. 2. Afsætningen af skellet er bindende for ejerne af de pågældende ejendomme, såfremt

- 1) de skriftligt tiltræder afsætningen eller
- 2) ingen af dem inden 8 uger efter modtagelsen af skriftlig underretning fra landinspektøren om afsætningen har anlagt retssag med påstand om, at vedkommende naboejer skal anerkende, at skellet ligger anderledes.

Stk. 3. Landinspektørens skriftlige underretning skal fremsendes snarest efter skelforretningens afslutning. Underretningens indhold skal affattes efter bestemmelser fastlagt af miljøministeren.

Stk. 4. Tiltræder parterne skriftligt landinspektørens afsætning, skal erklæring herom affattes efter en af miljøministeren fastlagt formular. Genpart af tiltrædelseserklæring fremsendes til parterne snarest efter tiltrædelse.

Stk. ~~3~~ 5. Såfremt der ved endelig dom eller indenretligt forlig sker ændring af landinspektørens fastlæggelse af skellet, skal landinspektøren snarest ændre afsætningen af skellet i overensstemmelse med dommen eller forliget.

Stk. ~~4~~ 6. Retten kan i ganske særlige tilfælde tillade, at sag anlægges efter udløbet af fristen i stk. 2. **Fører en sådan sag til, at landinspektørens fastlæggelse af skellet ændres, påhviler det den, der har anlagt sagen, at rekvirere en landinspektør til at udføre det i stk. 3 nævnte**

~~arbejde. Retten sender udskrift af dommen eller et eventuelt indenretligt forlig til matrikelmyndigheden.~~

§ 37. Når et skel er blevet endeligt fastlagt efter reglerne i §§ 35 og 36, skal landinspektøren snarest indsende oplysning om skellets rette beliggenhed til matrikelmyndigheden til notering i matriklen.

Stk. 2. Medmindre skellets rette beliggenhed er afgjort ved domstolene, kan matrikelmyndigheden nægte at foretage notering efter stk. 1, såfremt der konstateres fejl eller mangler ved skelforretningen. Nægtes notering, er forretningen ugyldig.

§ 38. Der kan ikke anlægges retssag om skels beliggenhed, herunder som følge af hævderhvervelse, før der er afholdt en skelforretning efter reglerne i §§ 35 og 36, jf. dog stk. 2 og 3.

Stk. 2. Retten kan tillade, at sag anlægges om skels beliggenhed, hvis sagen tillige omfatter krav, hvorom der ikke kan træffes afgørelse ved skelforretning.

Stk. 3. Retten kan tillade, at sag anlægges om skels beliggenhed, hvis parterne vælger at tage imod retsmægling efter reglerne i lov om rettens pleje.

Stk. 4. Anlægges sag om skels beliggenhed uden, at der er afholdt en skelforretning, eller anlægges der sag efter § 36, stk. 6, påhviler det retten at sende udskrift af dommen eller et eventuelt indenretligt forlig til matrikelmyndigheden. Fører en sådan sag til, at tidligere fastlæggelse af skellet ændres, påhviler det den, der har anlagt sagen, at rekvirere en landinspektør til at udføre det i § 36, stk. 5, nævnte arbejde.

§ 39. Hegnssynet kan efter begæring af rekvirenten af skelforretningen pålægge andre end rekvirenten at betale sagens omkostninger helt eller delvis. Begæring herom skal fremsendes senest 8 uger for modtagelsen af skriftlig underretning fra landinspektøren om afsætningen efter § 36, stk. 2, nr. 2. Anlægges der retssag efter § 36, stk. 2, nr. 2, træffes afgørelsen herom dog af retten. Der skal ved afgørelsen tages hensyn til interesserne i en konstatering af ejendomsgrænsens rette beliggenhed, herunder baggrunden for og resultatet af skelforretningen.

Stk. 2. Begæringen til hegnssynet skal indgives skriftligt til formanden for vedkommende hegnssynsdistrikt. Hegnssynet behandler sagen efter reglerne i hegnsloven om hegnssynsforretninger. Hegnssynets afgørelse kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed.

Stk. 3. Hegnssynets afgørelse kan af hver af parterne indbringes for domstolene senest 4 uger efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende. Retten kan dog undtagelsesvis tillade, at sagen indbringes efter udløbet af fristen, når ansøgning herom indgives senest 6 måneder efter, at afgørelsen er meddelt den pågældende.

~~§ 40. Når der foreligger særlige omstændigheder, kan statsforvaltningen træffe beslutning om, at omkostningerne ved skelforretningen helt eller delvis skal betales af staten.~~

Statsforvaltningen kan efter ansøgning fra en part, når der foreligger særlige omstændigheder, træffe beslutning om, at omkostningerne ved skelforretningen helt eller delvist skal betales af staten. Ansøgning herom skal indgives til Statsforvaltningen senest 8 uger efter parternes skriftlige tiltrædelse af landinspektørens afsætning efter § 36, stk. 2, nr. 1, eller 8 uger efter modtagelsen af skriftlig underretning fra landinspektøren om afsætningen efter § 36, stk. 2, nr. 2, eller, hvis der begæres hegnssynets eller domstolenes fordeling af omkostningerne, senest 8 uger efter, at afgørelse om fordeling af omkostninger er meddelt pågældende part. Miljøministeren fastsætter nærmere regler herom.

Stk. 2. Statsforvaltningens beslutning kan påklages til matrikelmyndigheden. **Klagefristen er 8 uger fra den dag, Statsforvaltningens afgørelse blev meddelt parterne.**

BEMÆRKNINGER

Til § 35, stk. 1. Udtrykket ”konstateret” foreslås ændret til ”fastlagt”, der er mere præcist.

Til § 35, stk. 2. Varslingsreglerne fra bekendtgørelsen foreslås flyttet til loven, idet de er af væsentlig betydning for parter og proces.

Til § 36, stk. 1. Ved den sidste væsentlige ændring af skelforrettingsreglerne i udstykningsloven af 1990 blev der slettet en række regler i loven under den forudsætning, som blev anført i bemærkningerne til lovforslaget, at disse regler ville blive fastlagt i bekendtgørelse i stedet for. Dette skete ikke. Enkelte af disse bestemmelser er set i nutidens lys egnede til fortsat at være fastsat i loven frem for bekendtgørelse. Det drejer sig om krav til sagens oplysning, herunder at fremmødte skal have anledning til at udtale sig. Desuden er det fundet relevant at fastsætte regler om, at landinspektøren ved skelforretningen fremlægger sagens beviser samt begrunder sin afgørelse over for fremmødte parter.

Til § 36, stk. 3 og 4. I bekendtgørelse om skelforretninger er anført krav om, at landinspektøren skal fremsende skriftlig underretning snarest. Det er en bestemmelse af sådan betydning for parter og proces, at den også bør fremgå af loven. Det foreslås desuden, at det fastsættes, at fremsendelse af genpart af parternes tiltrædelseserklæring sker snarest. Ved den sidste væsentlige ændring af skelforrettingsreglerne i udstykningsloven af 1990 blev slettet krav om, at erklæring om skelforretning eller tiltrædelse af skelforretningen skal følge bestemte retningslinjer. Retningslinjerne for landinspektørens erklæring er siden etableret i bekendtgørelse, og eksempel på tiltrædelseserklæring er etableret som bilag i vejledningen. Den foreslåede ændring medfører, at det herefter er et krav, at disse retningslinjer følges.

Til § 36, stk. 6. Flyttes til § 38, stk. 4.

Til § 38, stk. 2. Reglen skal bidrage til at reducere risikoen for unødige sagsomkostninger for parterne, hvor en retssag alligevel er nødvendig på grund af andre tvistemål i samme sag.

Til § 38, stk. 3. Reglen skal understøtte, at parterne ikke som følge af stk. 1 stilles ringere i tilfælde af, at de ønsker at indgå i alternativ tvistemålsløsning efter lov om retspleje kapitel 27.

Til § 38, stk. 4. Bestemmelser, der tidligere alene vedrørte sager anlagt efter søgsmålsfristens udløb er herefter udvidet til også at gælde for øvrige tilfælde, hvor skellet fastlægges uden forudgående skelforretning.

Til § 39, stk. 1. I bekendtgørelse om skelforretninger er anført frist på 8 uger for henvendelse til hegnsynet. Bestemmelsen er en indskrænkning af lovens muligheder og bør derfor i stedet fremgå direkte heraf.

Til § 40, stk. 1. I bekendtgørelse om skelforretninger er anført frist på 8 uger for ansøgning til Statsforvaltningen. Fristen regnes fra hegnssynets afgørelse. Bestemmelsen er en indskrænkning af lovens muligheder og bør derfor i stedet fremgå direkte af loven. Dertil kommer, at der ikke er krav om, at alle sager først skal afgøres ved hegnssynet. Af denne årsag indføres samtidig frister for sager, hvor hegnssynet ikke er blevet bedt om at afgøre spørgsmålet om omkostningsfordelingen.

Til § 40, stk. 2. I bekendtgørelse om skelforretninger er anført frist på 8 uger for klage over statsforvaltningens afgørelse. Bestemmelsen er en indskrænkning af lovens muligheder og bør derfor i stedet fremgå direkte heraf.